శ్రీ

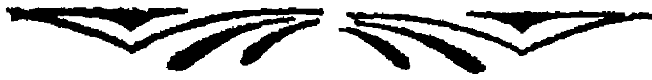
రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

(ఐతిహాసిక ప్రబంధము.)





ప్రొద్దుటూరు
శ్రీ జానకీ ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రితము.
1934 ప్రథమ ముద్రణము 500 ప్రతులు.
1935 ద్వితీయ ముద్రణము 1000 ప్రతులు.



శ్రీ

విజ్ఞప్తి.

—❀—

లెప్టనెంటు కర్నల్ జేమ్సు టాడ్డుదొర (Lieutenant-Colonel-James-Tod) రాజస్థానదేశచరిత్రము (Annals and Antiquities of Rajasthan) చదివి నప్పటినుండియు నాగ్రంథమునెడ నా కతిశయ గౌరవము గలిగెను. ఆ యితిహాసరంగమున నర్తించిన పాత్రములలో "మహారాణా-ప్రతాపసింహుఁడు" పూర్వాభిగణ్యుఁడు. స్వాతంత్ర్య శబ్దమునకు మున్నెన్నఁడునులేని రసార్థసంపత్తిఁ గూర్చిన 'విశ్వవీరచూడామణి.' భగీరథ ప్రతీకాశ కార్యదీక్షా ధురంధరుఁడు. చిన్నరాజ్యమున కధీశ్వరుఁడయినను మాతృదేశభక్తి పరత్వముపెంపున నీ రాజర్షి పుంగవుఁడు 55లక్షలు పాదాతిబలము, 15 లక్ష లాశ్వికదళము, 10 వేలు వారణములు, 10 వేలు పిరంగులు గలిగి ప్రపంచోన్నత ప్రబలసార్వభౌముఁడయిన యక్బరుపాదుషాతో నిరువదియైదు వత్సరములు మహాసంగ్రామము నడిపి స్వాతంత్ర్యము నిలుపుకొని ధర్మవీర శిరోమణియని కీర్తి మోసెను.

నిజమార్తికసితాతపత్రచ్ఛాయల సమగ్రదక్షిణాపథ రాజ్యము లన్నింటికిఁ జలువఁ గూర్చి దశదిశల ధవళకీర్తిచంద్రికలు నెఱపి శ్రీకృష్ణదేవరాయలు యశఃకాయుఁడైన పిదప నతని యనంతరమువారి పరిపాలనమున రాజ్యము చెదరి, పాయలై, చెడి, దేశమాతయు ననంత నిరంతర సంగరములలో మునింగిన కాలమగుట "రాణాప్రతాపసింహుని" వీరవిక్రమ విహారకథనములు దక్షిణభారతమున వ్యాపింప నవకాశము తక్కువ యయ్యెను. ఆకారణమున నితనిపేరు దక్షిణాపథమున నేపదిమందిరైన నెఱింగియుందురో లేదోయని సందేహముండెడిది. ఉత్తరభారతదేశమునమాత్ర మా మహావీరుని దివ్యనామముఁ గీర్తించి పులకితశరీరులుగానివారు లేరు.

పూజ్యులగు పూర్వమహాకవులు పలుమాఱు వ్రాసిన పురాణాంశములఁ గుఱించికాని, కల్పితకథలను గొనికాని ప్రబంధములు రచించుట తొలుతటినుండియు నాకు రుచించినదిగాదు. అతిశయోక్తులకుఁబోక జరిగినది జరిగినట్టులు వ్రాసిపెట్టిన సత్యమగు దేశచరిత్రములు ప్రజాప్రబోధకప్రబలసాధనములని నావిశ్వాసము. కావున నింతకుముందు ఘూర్జర దేశచరిత్రమందలి "వీరమతీదేవి చరిత్రము" మేవాడ్ దేశ చరిత్రమునందలి "చండనృపాల చరిత్రము" పద్యగ్రంథములుగ విరచించితిని. ఎన్నివిధములనయినను యత్నించి లోకోత్తర వీరవ్రతుండగు "ప్రతాపసింహుని" దివ్యచరిత్రముఁగూడఁ గావ్యముగ రచించి యాంధ్రభాషాయోషామణి మృదుపదారవిందములచెంత సమర్పించుకొని కృతకృత్యుఁడఁ గావలె

నని నాకుఁ గొండంత కోరిక గలిగినది. ఆ విశ్వవీరుని నామధేయము కనఁబడిన గ్రంథముఁ
నెల్లఁ దెప్పించుకొని పఠించితిని. భాగ్యవశమున ననేకాముూల్యాంశములు గడింపఁగలిగితి
వత్సరములకొలఁది నామహాభాగుని గుణగణము లూహించి, భావించి, ధ్యానించి, తన్
యుఁడ నగుచుంటిని.

ఇతివృత్తము సంపూర్ణముగఁ జరిత్రాత్మకము. రంగము పవిత్రమయిన యార్యా
వర్తక్షేత్రరాజము. ప్రధాననాయకుఁ డుత్తమోత్తమ భారతీయ శిరోమణి. అయిన నుత్త
హిందూస్థానమందలి (అహమ్మదాబాదు – అనహుల్ వారా – ఝసల్ మియర్ చౌర
ఘుర్) మున్నగు పురముల నామములును, (డోంగరేశుఁడు – సోనెగుర్జమహీంద్రుఁడు –
మహమ్మజ్జలాలుద్దీనక్బరు – ఖాన్ ఖానన్ – హాకీంహుమాం – మీర్జా అబ్దూరహిమాన్
లోనగు పురుషుల నామధేయములును, (మండలగృహము – అంతల్లా – కుంభల్ మియర్
చేవందా – చానార్ దుర్గము – తారాఘర్ – రణస్తంభపురదుర్గము) మొదలగు కోట
పేళ్లును శ్రుతికటువులై దీర్ఘములై ఛందోగణములలో సులభముగ నిముడనివై యున్న
మఱియు నిది 25 సంవత్సరము లవిచ్ఛిన్నముగ సాఁగిన మహాసంగ్రామము. సాధనముఁ
శర–చాపములుగావు. తుపాకులు–శతఘ్నులు. మాతృకలోఁ బదునాలుగుపుటలున్న ప్రత
పసింహరాజ చంద్రుని చరిత్ర మొక్క కళ తక్కువగ వెలుఁగుచున్నది. రాజస్థానదేశచరి
మనేక రాజ్యములను వీరయోధులను గుఱించి వ్రాయఁబడినది. కావునఁ బ్రతాపుని పా
మును బ్రత్యేకముగను సమగ్రముగను బోషింప నవకాశము లేకపోయియుండుట సత్యము
ఆ కొఱవడిన 'ఆధ్యాత్మికకళ'ను జేర్చి యా రాజగురుమహాసార్వభౌముని పాత్రమున
వన్నె చేకూర్చి నిర్వచనకావ్యముగ వెలయింప నారంభించితిని.

1932 మార్చి నెలకు మూఁడాశ్వాసములు వ్రాయఁగలిగితిని. ఆరోగ్యము చాల
కడపఁ దాఁటి కదలఁజాలని దుర్బలస్థితి నుండి గ్రంథ మంతటితోఁ గడువడిపోవునేమొ
యని పలుమాఱు వగ నొందితిని. పదునెనిమిది మాసము లంతరాయమున కోర్చి మఱి
నారంభించి యొకమాసమున గ్రంథముఁ బూర్తిచేసితిని. నా పరమమనోరథఫల స్వరూ
మగు ప్రతాపదేవుని దివ్యచరిత్రము నాద్యంతము రచించి నిర్వహింప ననుగ్రహించి నా
మనఃపరితృప్తి గలుగఁజేసిన యీశ్వరుని కరుణామయత్వమును గొనియాడితిని.

ఈ గ్రంథమున కావిష్కరణమహోత్సవముఁ దీర్చిన మిత్రులు ప్రశంసాపాత్రుల
ఆవిష్కరణసభ "కావ్యకళానిధి" బిరుదము నొసంగి నన్ను గౌరవించినందులకై ప్రొ
టూరు హైస్కూలులో "కళానిధి"–బహుమానము శాశ్వతముగా నెలకొలిపిన శ్రీ
వు బహదూరు వి. వసంతరావుగారి యౌదార్యమును గణింతును.

1934 జనవరి మాసమున గ్రంథముప్రతులు నాయొద్దఁ జేరెను. నాయెఱిఁగిన కవులకును, బండితులకును, మిత్రులకును, బంపుకొంటిని. వారందఱు సంతోషించి నాయోగ్యతకు మించి నన్నుఁ గొనియాడిరి. వారికృతమును మఱవను. ఒక్కొకచోఁ బది-పదునాఱు పుటలవఱకును వ్రాసిన యమూల్యాభిప్రాయములను సంగ్రహపఱచి ముద్రింపించి నందులకై వారు క్షమింతురని నమ్ముదును. నా గ్రంథమునెడ నపారాదరము నెఱపిన బ్ర॥ చిలుకూరు నారాయణరావుపంతులు (M. A. P. H. D.) గారి యుదార-మృదు-హృదయమును నేను ప్రత్యేకవిశ్వాసముతోఁ గొనియాడు చున్నాను. ప్రతాపమహారాణా గారి త్రివర్ణ చిత్రపటము ప్రతు లొకసహస్రము నాకుఁ బంపి యుపకరించిన 'భారతీపత్రికా' సంపాదకులు శ్రీ. గన్నవరము సుబ్బరామయ్యగారి సాయము స్మరింతును. మైసూరు-మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయములవారు గ్రంథమును వరుసగా "నింటర్మీడియెట్-బి. ఏ." పరీక్షలకుఁ బాఠ్యముగ నిర్ణయించి నన్నుఁ బ్రోత్సహించిరి.

చతుర్థాశ్వాసమున నొక్కయెడను బంచమాశ్వాసమున నొకతావునను గొన్ని పద్యములను జేర్చుటతప్ప నీముద్రణమున నాచేసిన మార్పొక్కండును లేదు. ఈ కావ్యమున లేశమేని గుణము గనఁబడునేని యిది యాంధ్రమహాజనులమన్ననకుఁ బాత్రమై శాశ్వతస్థాయి నలరారుఁ గాతమని పరమేశ్వరుని బ్రార్థించుచు నుపరమించు చున్నాను.

ఇట్లు,

ప్రొద్దుటూరు.
1—9—38.

'అవధాని పంచానన - కవిసింహ - కావ్యకళానిధి,'
డి. రాజశేఖరశతావధాని.

అభిప్రాయములు.

The book has duly been presented to His Highness, the "Maharana" Sahib Bahadur and I am desired to Convey to you His Highness's thanks for the same.

Yours faithfully,
TEJ-SIMHA,
Private Secretary.

Udaipur.
20—8—1934.

The poet has far excelled his original Todd. The central character, the hero of heroes is Rana Pratap. He is depicted as the truest Rajayogin. With no kingdom, no forts, no army, no shelter, no food, except edible grass, he raises the banner of freedom aloft, holds it high for twenty five years against Akber, the greatest emperor of the day, declining to whisper into the ears of Raja Man Singh one word of submission to the Mogul Padushah. His stern simplicity, his intrepid valour, his resolve to defy fate and worship at the shrine of liberty, his unyielding pride in his Solar descent, his patriotic attachment to the barren wilds of the Aravalli Hills, his chivalrous courtesy even unto the enemy are all so painted in words that the written word appears to transcend the best colouring effect on the convass. No sense of despair mars the effect of his marvellous courage. The series of his [Pratap's] valourous deeds constitute a reading that is rivalled in Telugu literature only by the deeds of Bhishma and Abhimanyu in Thikkana's Bharata.

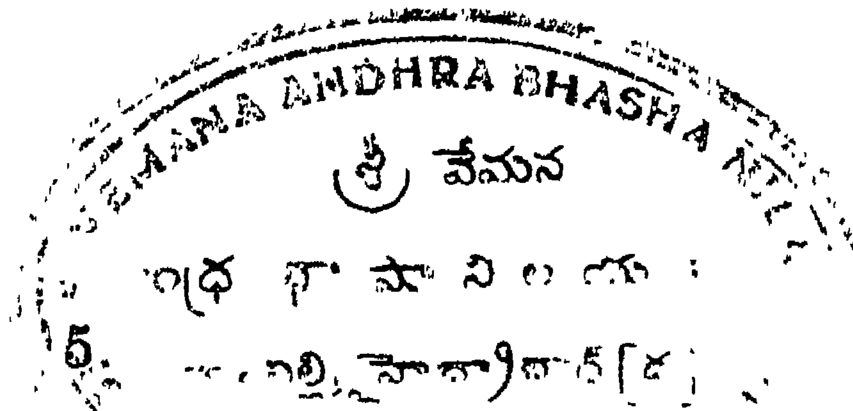
The portraiture of the opposite camp is no less elevating. One can easily find modern parallels for Akbar and Man Singh. There does not however appear to be a parallel to "Abdur Rahiman" the chif minister of Akber. He is the noblest of the noble, the flower of Islam, the truest devotee of true Virtue................The nationalistic outlook of the work is really a pleasure to ponder over...................

The poet's style is classic. It is what moderns in Telugu call "Grandhic." However the flow is so natural, the language is so idiomatic, the illustrations are so familiar, the expression is so homely and pithy that the most modern pedant would have very little quarrel with the poet for the style employed. In two cantos does the poet show his partiality for Sanskritic metre. The rest of the work abounds in the quick mellifluous cadence of the native metre.

Madras.
19—6—34.

"THE HINDU."

The production of this beautiful book marks an epoch in the modern Telugu literature. The author takes us back to those glorious days of India when Freedom's battles were fought in the great theatre of the Indo-Gangetic plain. It is highly Miltonic in conception and the reader's attention is sustained throughout by the rich mental imagery contained in verse after verse. There is a superb touch



of epic grandeur about the work and the intense heroism and love of country displayed by "Rana Pratap" are very well depicted. in short the reader is roused to a sense of hero-worship. The tense situation between the Hindu hero on one side and the Great Mogul on the other, is rendered highly melodramatic and the reader cannot go through this portion of the work without a thrill of enthusiasm. The whole work is classical in tone and the historical back-ground is so true and accurate that the author deserves immense congratulations for his great deligence and fidelity to details.

I have very great pleasure to commend this book for introduction in High Schools and Colleges.

Anantapur.
22—4—1934

Yours sincerely
GULAM DASTAGIR,
D. E. O. Cuddapah-Anantapur Dists.

I have read a portion of your work. As a matter of fact no opinion is needed for your beautiful poetry. As for as I read it is very interesting with beautiful thoughts and charming style.

Rajahmundry.
19—5—34

CHILAKAMARTI LAKSHMI NARASIMHAM.

The work is certainly on a par with our epic poems. You have kept up your word that your composition will be in "ద్రాక్షాపాకము."

Cokanada.
18—11—34

M. VEKATA RAMAIYA
Subordinate Judge.

A book of this kind is oppurtune at present. "Rana Pratap Singh," is sure to inspire the leaders and the rank and file to act like a phalanx in union, and sacrifice their lives, if necessary, for the cause of the country.

25—9—34

P. PARTHASARATHI IYENGAR,
Sub-Judge.

—o—

గీ॥ పక్వమగు తీయమామిడి ♦ పండుమాఁడ్కిఁ బదపదంబున రసముట్టి ♦ పడుచునుండఁ
బదియు నెనిమిది వందలు ♦ పద్యములను గావ్యముగవ్రాసి కంటివ ♦ ఖండకీర్తి !

గీ॥ సరళముగను జల్లఁగను ర ♦ సంబుఁగురిసి తన్మయత్వముఁగూర్చి గ్రం ♦ థంబునడుపు
ప్రజ్ఞనీసొమ్మటంటి; నా ♦ పట్టులందుఁ దిక్కనకవీంద్రుఁ దలపించు ♦ దీప్తిఁగంటి !

గీ॥ ఉత్తమోత్తమ వీరుల ♦ కుండవలయు నుత్తమోత్తమ గుణముల ♦ కొజ్జబంతి
నిల్వుటద్దంబునై యొప్పు ♦ నీప్రతాపువీరచరితంబు "రెండవ ♦ భారతంబు" !

గీ॥ అన్న! నేటి మహాసభా ♦ ధ్యక్షుఁడనయి బారుతీరిన విబుధుల ♦ ప్రార్థనమ్మ
పఱలఁ "గావ్యకళానిధి" ♦ బిరుద మొసఁగు భాగ్యమునుగాంచి పరవశ ♦ త్వంబుఁగంటి.

ప్రొద్దుటూరు.
17–12–1933

జనమంచి శేషాద్రిశర్మ.
(ఆవిష్కరణ మహాసభాధ్యక్షులు.)

ఎచ్చట నేరసము చిలుకవలయునో అచ్చట నారసము గలదిమై, నిర్దుష్టమై, "రెండవభారత" మన్నంత యందచందములతో మీకవిత యున్నదని నాకుఁ దోఁచినది. ఇది సూత్రప్రాయమైన నా ముఖ్యాభిప్రాయము.

కడియం.

చెళ్లపిళ్ల వెంకటశాస్త్రి
(తిరుపతి వెంకటేశ్వరులు)

నమస్కారములు. తాము సాదరముగ పంపిన "రాణాప్రతాపసింహ" చరిత్రము కృతజ్ఞతతో స్వీకరించినాను. దాని నామూలాగ్రముగఁ జదివితి. చరిత్ర గ్రంథమును కావ్యముగ వ్రాసి రసవంతముగ నిర్వహించడము కష్టమైనపని. మీకథాకథనవిధాన మిప్పటి కద్వితీయమైనదని చెప్పిన అతిశయోక్తి అని తలంపరని నమ్ముచున్నాను. ఇంతటి పెద్ద కావ్యాల నింతచక్కఁగ వ్రాయఁగల వా రింక నుండడము శుభావహము. మీకవితాధార చేతనిసినాను. మీకు ధన్యవాదములు.

అనంతపురం.
29-4-34

చిలుకూరు నారాయణరావు,
(ఎం. ఏ. పి. హెచ్. డి.)

క॥ చదివిన భారతమేకద చదువంగా వలెనటన్న ♦ సామెత వృథమై
పోదలఁ బ్రతాపచరిత్రము చదివినవారలకు నెందు ♦ సత్కవితిలకా!

చ॥ పలుకులఁ దేనె లుట్టిపడు! భావములందు స్వతంత్రదీప్తి శో
భిలు! వినువారి వీనులకు విందు లొసంగు కథావిధాన! మి
య్యిలఁ దులలేదు నీకవిత యెంతయుఁ దిక్కనభారతంబె! యాఁ
దలలఁ గదల్పఁజేయు విబుధప్రకరంబున కంచుఁ జెప్పెదన్.

కావ్యపురాణతీర్థ, విద్వాన్,
జనమంచి వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ,
ఆంధ్రోపాధ్యాయుఁడు.

కడప.
23—12—1933.

పరశ్శతప్రణామములు:

తమ రచన చాల గొప్పది. ఒకానొక కాలమున నేనును ప్రతాపరాణాచరిత్రమును పద్యకావ్యముగ వ్రాయ నుత్సాహపడి యుపక్రమించి యుండినవాఁడను. సుమారు 300 పద్యములు వ్రాసి నడుమంత్రమున వదలితిని. వ్రాఁత గ్రంథముగూడ నావద్ద లేక నశించినది. తమ గ్రంథముఁ జదువ మొదలిడఁగానే నా ప్రయత్నము నిరవశేషముగా నశించుట యొతో మేలే యాయె ననిపించినది. ఇంత గొప్పగ్రంథమును ఒకటేధారతో అందదుకులు తొందుకులు లేక రచించి ముగింపఁగల్గిన తమశక్తి సామర్థ్యముల కాశ్చర్యపడి యభినందించుచున్నాను. తమది ప్రబంధముల పక్వతతోఁగూడిన పురాణశయ్య. ఈ శైలిలో నిజముగాఁ దామొక పురాణమునే వ్రాసియుండిన నెట్లుండెడిదోయని యాశపడుచున్నాను. ఈస్థితిలో నీకావ్యము నింతరసవంతముగాఁ బఠనీయముగాఁ జేయశక్తులు చాలమంది లేరనుట నిస్సందేహమైన విషయము. ఎక్కువ విన్నవింపలేను. యథావకాశముగా గ్రంథమును బూర్తిగాఁ బఠింతును.

మైసూరు.
30-8-34

రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ.

శా॥ భావాభ్యున్నతి, దానికిందగిన రూపన్యాస మద్దానికిన్
లావణ్యంబిడు సుప్రసాదగుణలీలల్ దానికిన్ సత్కళా
జీవంబా రసమాధురీమహిమయున్ సిద్ధించి నీకావ్య వి
ద్యావైశద్యము పండెనోయి! కవిసింహా! నీకు బ్రహ్మాయువౌ.
శా॥ సమ్యగ్వాఙ్మయ పద్ధతిన్ నడచు భాషారూపమున్ నీచపుం
గ్రామ్యంపుంబడి దాపరించె; విమల ప్రాచీనకళాసూచక

స్వామ్యంబుల్ నశియించె! నిట్టియెడ దు ♦ స్సాహిత్యధూమ్యాకుల
భ్రామ్యజ్జ్ఞాతికి నీప్రతాపకృతి దీ ♦ వ్యజ్జ్యోతియై ద్యోతిలున్!

చ॥ తలఁచిన భారతంబొకఁడు ♦ తక్క నిజానకు వీరకావ్య మీ
వల కుదయింపలేదు మన ♦ వాఙ్మయమందొకఁడైన; జాతికిన్
బరువము మాతృదేశమున ♦ భక్తి మదిన్ బురికొల్పి నేఁటి కా
తెలుఁగు భవత్ప్రతాపుచరి ♦ తంబునఁ దీరినదోయి! మిత్రమా!

మ॥ పరమాభ్యున్నత భావపర్వత పత ♦ ద్వాగ్గుంభగంభీర ని
ర్ఝరవీచీ రసధారఁ గావ్యసరసిన్ ♦ సంధించి ఛందఃపరం
పరలన్ కాల్వలు జాలువార్చి తెలుఁగు ♦ మ్మాగాణి జాతీయకా
వ్యరసారామము పెంచితోయి! కవిసిం ♦ హా! కావ్యపంచాననా!

సీ॥ అలచిత్రకారు రం ♦ గులమాటి రాణాప్రతాపసింహాత్మ్యాపు ♦ రూపపటము
ననరాదుకాని; నీ ♦ యమృతాక్షరన్యాసమూర్తిముం దది వెలి ♦ బొమ్మమాత్ర!
బ్రహ్మకల్పముదాఁక ♦ వన్నెమాయనియట్టు లాత్మయన్ గొలిమి నీ ♦ రాగ్ని బలిమిఁ
కవనంపుమూసలోఁ ♦ గఱఁగి మేల్సేసాన జాతీయతాముద్ర ♦ పోతపోసి

గీ॥ వీరరాణాప్రతాపరా ♦ డ్విగ్రహమును దెనుఁగుఁగోవెలఁ బ్రాణప్ర ♦ తిష్ఠ చేసి
నిలిపితివి! చేరి మనసారఁ ♦ గొలుచు నాంధ్రవీరసంతతివాంఛ లీ ♦ డేరుఁగాక.

కాళహస్తి.
4—9—34 కవితాకళానిధి: బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతకవి.

ఆధునికులగు తెలుఁగు కవులకు దేశభక్తి—దేశాభిమానములు శూన్యములు. వారి గ్రంథములలో దేశప్రబోధకములగు రచనములు తక్కువ. చరిత్రాత్మకములు కడుంగడుఁ దక్కువ. చరిత్రాత్మకములై దేశభక్తి నుద్దీపింపఁజేయు పద్యకావ్యములు లేనే లేవు. వేలసంఖ్యను మించిన తెలుఁగుకవులలో దేశమును దలఁచుకొనువా రరుదు. భావకవుల కీ గొడవ పట్టనేలేదు.

ఈ సుకవి కవిత్వము రసవంతమైనది. శైలి మధురమైనది. ధార గంగాప్రవాహ వేగముగలది. పదముల పొందికయు భావగౌరవమును మిక్కిలి మెచ్చఁదగినవి. జాతీయములును లోకోక్తులును తమంత వచ్చి మూఁగి పడినట్లున్నవి. ప్రతిఘట్టమునను బ్రతి పద్యమునను గవికిఁగల దేశభక్తియు, శూరశిఖామణి యగు ప్రతాపసింహమహారాజసింహుని

యం దీ కవిసింహునకుఁగల భక్తి-గౌరవములు తొలుకాడు చున్నవి. ఎచ్చటఁ జదివినను జదువరుల హృదయములు కరఁగి నీరుగాక మానవు. ఎంతటి దేశద్రోహులైనను దేశ భక్తులుగ మాఱక మానరు. ఇట్టి విశేషములు వివరముగఁ దెలుపఁబూనిన నిది యొక గ్రంథమంత యగును.

నిడుదవోలు. మంగిపూడి వెంకటశర్మ.

గీ॥ మొగముముందఱి యిచ్చక ♦ మ్ములకు దిగక మనసులో మాట వల్కు-టే♦మంచిదేని
నామతంబున వీరరా ♦ ణాప్రతాపచరిత గమగమల్ పైఁ జిమ్ము ♦ జాజిపువ్వు!
కప్పురపుఁ బల్కు- పొదిగిఁటఁ ♦ గవిసికొన్న వింతయేడాకులరఁటి బా ♦ లెంతరాలు!
కుదుపు టొరపిళ్ళ సుడియక ♦ కుదురునడల నిండుకొని పాఱు నెలఁదోఁగ♦నీటికాల్వ!
చిదుమఁగా రాని రసమొందుఁ ♦ జిందువాఱ గింజ లలమని కమ్మనా ♦ రింజపండు;
తీర్పు మార్పుల నంది పం ♦ దిరులఁబోక యనువుమై నల్లు నవకపు ♦ టడవిమల్లె!
చిఱునగవుఁదేలు చిటిపాప♦చిన్నిమోము! సిగ్గుఁదెలనాడు ముగుద కు♦చ్చితపుఁజూపు!
నలఁతపోని కుచేలు ని ♦ ల్లాలిహృదయ! మొడలెఱుంగని వీరు క ♦ ట్టడి కటారు!
విరులు నవ్వు వసంత వా ♦ సరములందు: జలకమాడి చల్వలు గట్టి ♦ కలప మలఁది
ప్రొద్దుట 'షికారు' వెడలు మా♦రుతముపోలె నందఁగాత మీకృతి జన♦స్వాగతమ్ము!

విద్వాన్ కవిసింహ అవధానిపంచానన,

ప్రొద్దుటూరు.
17—12—1933

గడియారము. వెంకటశేషశాస్త్రి,
తెలుఁగు పండితుఁడు. మునిసిపల్ హైస్కూల్.

గీ॥ కాలకుహరమ్మునన్ బిట్ట ♦ కతల ముచ్చమునిఁగి తనుఁగు ప్రతాపసిం ♦ హుని చరిత్ర
నీకలము యోగదండమై ♦ నీవచస్సు జీవనద మంత్రమై చిరం ♦ జీవిఁజేసె.
అమృతబీజాక్షరమ్ముల ♦ నామహాత్మ్యకతకుఁ బ్రాణమ్ము వోసిన ♦ కవివి! రాజ
శేఖరా! నీసమాఖ్య సు ♦ స్థిరతఁగాంచె! ధన్యతమమయ్యె నీకవి ♦ తా ప్రవణత!
తళుకు నగిషీలు లేక ము ♦ స్తాబు లేక, చికిలి చిత్తారి జిలుగు బ ♦ చ్చెనలు లేక,
మెఱుఁగు మఱుఁగులు, గులుకుల♦మురువు లేక, కసరతుల పల్లటీల్ లేక,♦గతి మలఁపక,
తాత-ముత్తాతనాఁటి ఛాం♦దసము లేక ప్రాత-క్రొత్తల నడిమిత్రో ♦ వల ఘటించి
వస్తువునకొ పదార్థ సం ♦ పత్తిఁగూర్చి వ్రాయఁబడినది ప్రకృతిప్ర ♦ బంధ మిద్ది!
సానఁదీరిన మెఱుఁగు వ ♦ జ్రాలమాలఁబోలు: సారళ్యమున నీప ♦ దాలచాలు;

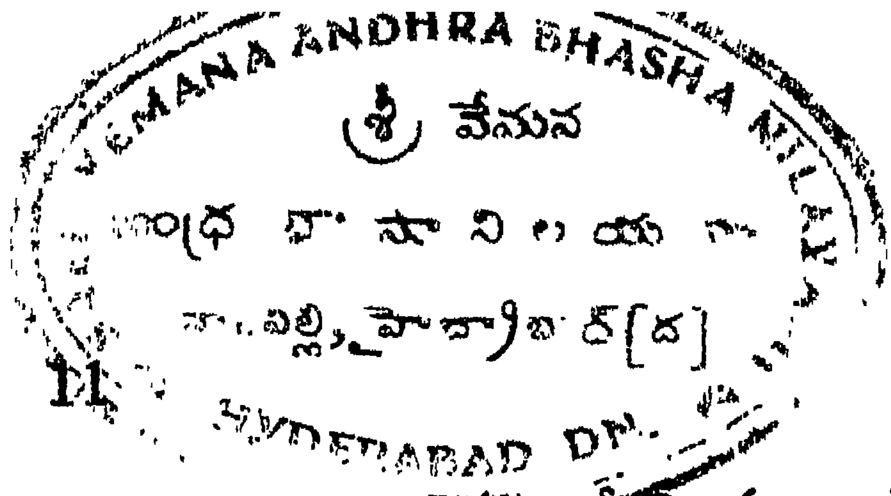
సహజధారకుఁ బొసఁగెఁ బ్ర ♦ సాదగుణము: భవ్యనవ్యానురూప ఛాం ♦ దస్సరణి.
నుఱుఁగుఁదరగలఁ బొర్లెత్తి ♦ తొరఁగు గాంగనిర్ఝరముగెల్వ సఱచు బం ♦ దెమ్మ! నీదు
భావవీచీసమాలోల ♦ వాక్స్రవంతి! ప్రస్తుతి కతిక్రమించె ధా ♦ రాప్రసక్తి!
వీరరస మేకధారగా ♦ వెడలఁగ్రాయు "హాల్దిఘాట్" మున్నుగా భీక ♦ రాహవ ప్ర
కరణములు విన్నఁ జదివిన ♦ నరునిగుండె: నడికడలి నుప్పొంగు సుడి ♦ వడెను పడవ
వడువు నోడి-దుడుకులఁబడి ♦ యడలవలయు.
ఆలు పిల్లలతోఁ బ్రతా ♦ పసింహుఁ డడవులం బడ్డ యిడుమలఁ ♦ దడవు నపుడు
కంటఁ దడివెట్టవలె నెట్టి ♦ కటికమైన: ముదముఁ దెల్పితి నిటు మనః ♦ పూర్వకముగ.

ఏలూరు. మున్నంగి-లక్ష్మీనరసింహశర్మ.

సీ॥ ఈకాలమునఁ గవు ♦ లింతయుద్గ్రంథమ్ము పూని రచించుటం ♦ తైన గొప్ప!
ఇంత గ్రంథములోన ♦ నెచటనైన రసంబు చిప్పిలుచుండుట ♦ గొప్పగొప్ప!
కన్నీరు పులకలు ♦ గ్రమ్మనై కరుణమ్ము వీరరసము వెల్లి ♦ విరిసె నౌర!
జీవకళల్ గల్గి ♦ యీవీరచరితమ్ము సరిగ భారతమును ♦ జ్ఞప్తిఁదెచ్చు!
గీ॥ నవ్యభారతసృష్టి రా ♦ ణాప్రతాప! భావపుష్టి పదాచితి ♦ పద్యగతియు
దివ్యముగఁ దోఁపఁ గృతి దిద్ది ♦ తీర్చినాఁడు రాజశేఖరకవి! కవి ♦ రాజమౌళి
సీ॥ పంచపాండవులొక్క ♦ ప్రభువయి రాణాప్రతాపసింహుండు ప్ర ♦ త్యక్షమయ్యె!
ఢిల్లీశ్వరుని గూడి ♦ యల్లరాధేయు వైఖరి మానసింహుండు ♦ గానఁబడియెఁ!
దక్కుయోధులు రెండు ♦ దిక్కుల గుణకర్మ యోజనల్ భారత ♦ యోధులట్లు!
యుద్ధముల్ భారత ♦ యుద్ధంబులట్లు: "రెండవ భారతంబ" రా ♦ ణాప్రతాప!
గీ॥ ధర్మమర్మములను వీర ♦ కర్మములను జక్కఁగృతిగూర్చి తిక్కన్న ♦ సాటిచెప్ప
నొప్పుననఁగ నాంధ్రావళి ♦ కుపకరించె రాజశేఖరకవి! కవి ♦ రాజమౌళి!

పొద్దుటూరు.
17—12—33 కవిరత్న. కసిరెడ్డి వెంకటసుబ్బారెడ్డి.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర ప్రత్యేకవైలక్షణ్యముగల యొక యద్వితీయకావ్యము, భారతము-భాగవతము విడిచినఁ బలుమాఱు చదువదగ్గ గ్రంథములులేక యాంధ్ర విద్యార్థుల మంగలార్చుచుంటిమి. మీ రా కొఱఁతఁ దీర్చితిరి.



గ్రంథము మొదటినుండి తుదివఱకు 1800 పద్యములొక్కటే లిరికుగా (Lyric) వ్రాసిన మీ యపూర్వము నలౌకికము నగు నావేశము నెట్లు ప్రశంసింపవలెనో యేర్పడకున్నది. మన పూర్వకవులేయైన మానసింహు నెంత యధమునిగా మార్చియుందురో! అతని యుదాత్తత, యాధ్యాత్మ్యము, శౌర్యము కన్నులఁ గట్టినట్లు చిత్రించిన మీరు "Poet is the noblest specimen of his Age" అనిన కార్లైలుగారి పలుకు సత్యము గావించితిరి. ఏండ్ల పర్యంతము లోపలనే కుములుచుండి హఠాత్తుగ నగ్నిపర్వతమ్మునుండి పొంగి నిరాఘాటధాటితోఁ బ్రవహించు "లావా"వలెనున్న మీకావ్య మాంధ్రదేశమునఁ బ్రసరించి హృదయముల నుడికింపఁ గలదు.

తెనుఁగున గణింపఁదగిన గ్రంథములఁగూడ "రహీ-మహీ" జాబితానుండి యన్ని పదము లవిచ్ఛిన్నముగా స్వీకరింపఁ బడినవి. అట్టి లోప మొక్కఁడునులేక విమర్శకుల యెదురఁ దలయెత్తి చరింప మీ రవకాశము గలిగించితిరి. మూలేతిహాసమునఁ బదునాలుగు పేజీలున్న యితివృత్తము గ్రహించి మూలాతిక్రమణముచేయక వీరకరుణములరెంటినే గైకొని జీవరస మొలికించి పాఠకునకుఁ బరమాణువంత వినుగుకూడఁ దోఁపకుండునట్లు రచించిన మీయద్భుతశక్తి కొనియాడఁ దగియున్నది.

ప్రొద్దుటూరు.
17-12-35.

వి. ఉమామహేశ్వరుఁడు, బి. ఏ.

గీ॥ "తెలిసె! తెలిసె! నిప్పుడు తేట ♦ తెల్లమయ్యె! నేలరాడొకొ మా యన్నయ్య ♦ యిల్లు గదలి
యేలపాల్గొనఁడో ప్రజా ♦ హితములైన పనులయం"దని నామనం ♦ బునఁ దపింతు!
నా తపసు పండె! హేతు వీ ♦ నాఁడు తెలిసె! నే ననుకొను రీతిగ గుడి ♦ లోన దేవుఁ
డున్నటుల మిన్న కింటఁ గూ ♦ ర్చుండలేదు! మేలు మేలు! చిత్తోడ్గఢు ♦ నేలుచుండెఁ
దివిరి స్వాతంత్ర్యరక్షణ ♦ దీక్షతోడ దుర్నిరీక్ష తేజమున శ ♦ త్రువు నెదిర్చి
ప్రబల శత్రు వక్కరు ఢిల్లి ♦ పాదుషాయె యెత్తివచ్చిన తోణకక ♦ కత్తి గట్టి
ధైర్యలక్ష్మితోడ కొలంది ♦ దండుతోడ లావు మెఱసి యసంఖ్య బ ♦ లంబుగలుగు
శత్రువీరుల గుండియల్ ♦ జలదరింపఁ జైతకాశ్వమున్ వైరి వ ♦ క్షములపైన
గొరిజ మోవఁగ దుముకించి ♦ యురవడించి యొర దిగిచి కత్తి కుత్తుకల్ ♦ నరికి నరికి
నెత్తురు వసంతమాడి లో ♦ కోత్తరముగ హల్దిఘాటాదిగా సమ ♦ రాంగణముల
నిలిచి వీర విహారము ♦ సలిపి మేనఁ దొరగు రక్తముల్ జడివాన ♦ గురిసి రాజ
పుత్ర కాయము లొగి గాయ ♦ ములుగ మాఱఁ జెట్టుసీడ సౌధము ♦ గడ్డి-రొట్టెతిండి

పట్టుపాన్పై శిలాతతి! ♦ యట్టి పండి పట్టపుందేవి బిడ్డలు ♦ చుట్టుఁగొలువ
నబ్బురంబుగఁ దాను సిం ♦ హాంబువలెనె యడ్డులేని యరణ్యారా ♦ జ్యము వరించి
యక్కటీఁజూచు నీవుల ♦ కాన పడక యేతఁణమ్మునను స్వాతంత్ర్య ♦ దీక్ష విడక
చాలునని పాడుపాయె వే ♦ సారువఱకు "అన్న యక్బరు తోడఁ బో ♦ రాడుచుండె!"
ఎల రాఁడో మా అన్నయ్య ♦ యిల్లు గదలి! ఇందు కేనుమి రాఁడని♦యిపుడు తెలిసెఁ!
తప్పని సరిగ రాణాప్ర ♦ తాపసింహుఁ డిచటఁ గవిసింహమై పుట్టె! ♦ నిది నిజంబు!
సిద్ధముగ దొడ్డ యీ రాజ ♦ శేఖరుండు! ఇపుడు డీ. రాజశేఖర ♦ మే సుమండి!
కత్తి కలమయ్యె! విశ్రాంతి ♦ గాంచి శ్రమముఁ బాసి స్వీయచరిత్రము♦వ్రాసెననుఁడు!
భావపుష్టి, పదాచితి, ♦ పద్యగతుల నితరు లేగుణముల మెత్తు ♦ రేని నేను
మని శతవధాని పూర్వజ ♦ న్మంబులోని చర్య మఱువని జ్ఞాపక ♦ శక్తి మెత్తు!

ప్రొద్దుటూరు.
17—12—83

ఇట్లు, మెచ్చుకొను
ఏ. కె. ముని.

చ॥ తెనుఁగున భారతంబు మఱి ♦ దిక్కన దాఁటినమీఁద నీప్రతా
పుని చరితంబుఁ బోల్ రచన ♦ ముక్ నినుఁబోలిన సత్కవీంద్రునిక్
గని విన దాంధ్రభూమిసుమి! ♦ గ్రంథము రెండవభారతంబె! నీ
వు నపరతిక్క యజ్వవని ♦ పూజ్యులు వల్కుట తథ్యమే యగుక్.

ఉ॥ ఈయఖిల ప్రపంచమున ♦ నెందును లేనివి భారతంబు రా
మాయణమట్టి కావ్యములు! ♦ నందలి వీరులకన్న మిన్నయై
పాయని ధైర్యశౌర్యగుణ ♦ వైభవధూర్వహు నొక్కనిక్ మహా
నాయకసార్వభౌము జత ♦ నంబున నిచ్చితి వెట్టి ప్రోడవో!

గీ॥ పరమగీతా రహస్యంబు ♦ భాతి దీని ముప్పదైదుకోటులు హైంద ♦ వులు దినంబు
భక్తిఁ బారాయణముచేయ ♦ భరతఖండ మఖిల విశ్వోన్నతైశ్వర్య ♦ మందు టరుదె!

సి. సుబ్రహ్మణ్యశర్మ.

ఎచ్చటఁ జూచినను శైలి కరము మనోహరమై యనర్గళధారా విలసితంబై బహు శాంధ్ర పదయుతంబై యలరారు చున్నది. చరిత్ర విషయములనింత లలితముగా వ్రాయుట కడిది. అయినను గ్రంథకర్తగారు దీనిని యెక్కలినై పుణ్యముతో వీరరస ప్రధానముగా రచించి యునికి శ్లాఘనీయము. "కావ్యకళానిధి" బిరుదమునకుఁ గవిగా రెంతయు నర్హులు.

ఈ గొప్పకావ్య మన్నివిధములఁ బ్రశంసనీయము. ఆంధ్రభాషాయోష కొక యనుత్తమ భూషణంబై విలసిల్లు చున్నది. గ్రంథమంతయు నొకేస్థాయిగా రసవంతముగా వ్రాయుట చాలఁగష్టము. కవిగారతిచమత్కారముగా నిర్వహించి యున్నారు.

"విమర్శకాగ్రేసర"
నాగపూడి-కుప్పుస్వామయ్య బి. ఏ.

గీతాపారాయణమునకువలె నడుగడుగునకు ద్విగుణీభూతోత్సాహంబున ధారాళ ద్రాక్షాపాకంబునఁ వెలసిన భవదపారస్వాతంత్ర్య వీరప్రబంధముఁ బఠించి నాయనుభవించిన యానందమునకు మేరయే లేదు. అనర్గళధారాశుద్ధి గలిగి యుపమాసందర్భములఁ గాళిదాసుని దలపించుచు, నుభయభాషాప్రవేశగాంభీర్యముఁ దెల్పుటకోయన సాంస్కృతికంబుల నటనటఁ బచరింపుచుఁ దెలుఁగునుడికారంపుఁ దీయందనంబులఁ దిక్కయజ్వ కుద్ది యనిపించుచు లోకజ్ఞతం దెల్పు నుడుల ననల్పంబుగఁ గురియించుచు మీకావ్యరచన మపారప్రతిభావైశద్యమును వెల్లడించినది. ఉత్తమములగు జాతీయములు జానుదెనుఁగు నుడికారములు చక్కనినానుడులు మనోహరాలంకారములు గుంపులు గుంపులై తమంత వచ్చి దూఁకినట్లు గ్రంథమంతయు రససమాకీర్ణమై శ్లాఘనీయమై యున్నది. ఈగ్రంథము భారతమునకుఁ బైచేయి. ఈగ్రంథము వ్రాసి మీరు ధన్యులై యాంధ్రలోకము ధన్యతఁ బడయఁ జేసితిరి. ఈగ్రంథముఁగూర్చి యెంతదూరము ప్రశంసించినను కొఱంతయే యగును.

యస్. విశ్వనాథశర్మ,
లెక్చరర్, నైజాంకాలేజి,

ఉ॥ కాంచితి నీదుపొత్తమున ♦ ఖండపు టోపికతోడఁ! బూర్తిగా
మంచిది శుద్ధి! కూర్పు కడు ♦ మంచిది! మంచిది శయ్య! పాకమున్
మంచిది! రీతియున్ మిగుల ♦ మంచిది నీకృతియందుఁ! గాన ని
ర్మించు కవీశ్వరుల్ ధర జ ♦ నింతురు నూటికిఁగోటి కొక్కరే!

5–8–1935. కాశీ-కృష్ణాచార్యులు,
శతావధాని.

మీకావ్య మిప్పటి కబ్బపుంబలుకులమ్మకుఁ గులుకుందొడవు. చూచి పరమానందము ననుభవించితిని. జాతికి వార్తకుఁ గని. సహృదయహృదయముల రంజింపఁజేయుచున్నది. మొగల్చక్రవర్తులఁ దబ్బిబ్బుపఱచినప్రతాపసింహుని చరిత్రమును వర్ణించుటకు మీవంటి కవిసింహులే సమర్థులు. మీ రచన నవకవుల కాదర్శకమై ముద్దులొలుకు చున్నది.

ఉభయభాషాప్రవీణ జి. జాషువా.

ఆనంద మందితి. ప్రతాపుని పాత్రముఁ జక్కఁగఁ బోషించితిరి. ఆనాయకుని వినయమును ప్రౌఢచర్యలు నమోఘముగ వర్ణించితిరి. కాలస్థితి ననుసరించి వలయు సోదరప్రీతియుఁ బెద్దలయెడ గౌరవము నద్భుతముగ వివరించితిరి. కులగురువులగువారికెల్ల నీతిఁగఱపఁగలిగిన "భామాసాహి" శిష్యవాత్సల్యము త్యాగము వివరించునెడ నానందబాష్పములకెంతయు నడ్డులేకపోయె. జోషీబాయి-పృథ్వీరాజు-అబ్దూరహిమానుల ధీరోదాత్తతయు గుణసంపత్తియు సార్వభౌమునియుంగల జరపు సంభాషణమును క్షత్రియకులమర్యాదలకు వన్నెపెట్టుచున్నవి. అది యిది యననేల! గ్రంథమంతయు రసమున నుఱ్ఱూఁతలూఁగుచున్నది. పిప్పి వెదకినను గానరాదు. కడుదీనదశఁగూడ బిడికెడు మన్నెత్తి మేవాడవీరులు మాతృభూమిని శిరసావహించి ప్రకటించిన దేశమాతృభక్తితత్పరత నిరుపమానముగఁ జిత్రింపఁగలిగితిరి.

గా. రామేశ్వరరావు.

కావ్యములలో ప్రత్యేకలక్షణములతో శోభిల్లునవి అరుదు. ఏకావ్యమును జూచినను ఒక్క-అచ్చులోనుండి తీసినకమ్మి. ఒక ఫోటోకు నకలు. కావ్యశిల్పమున ప్రత్యేకవైలక్షణ్యమును గలిగినవి శ్రీతిరుపతి వెంకటకవుల గ్రంథములు. తరువాత అట్టి ప్రత్యేక ప్రకాశముతో వచ్చినది ఈ 'రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర' యని చెప్పిన సాహసముకాదు.

ఎంత ఛందోయాత్ర చేసినను భాషావాహిని భావవాహినితో సమగతిని ప్రవర్తించినదిగాని కుంటువడలేదు. అలయలేదు. వెనుబడలేదు.

ప్రతాపునివలెనే యీకవియు వీరవ్రతుఁడేమో యనిపించునట్లు ఎంతకాలమునుండియో అంతర్హితమైయున్న ప్రతాపవహ్ని ఒక్క-మారుగాఁ బైకుబికి వచ్చినదా యన్నట్లు నడిచినది కావ్యము. ప్రతాపుని అతని ప్రతిస్పర్ధులనుగూడ సమదృష్టితోఁ గాపాడఁగలిగినది కవి మనీష. పిడికెడు మట్టిని జేకొని మేవాడవీరులు మాతృభూమిని శిరసావహించునట్లు చిత్రించిన యీకవి చాతుర్యము వర్ణనాతీతము.

18-8-34. "కృష్ణాపత్రిక."

బహుకాలమున కొక గొప్ప పురాణమును జూడఁ గలిగితిమి. ఈ పురాణము నిజమైన ఐతిహాసికము. ఈ గ్రంథము భారత-భాగవతాదుల సంతతిది. ఇఁక ముందుఁ బల్లెపల్లెయందును భారత-భాగవతములవలె దీనిని గూడఁ బౌరాణికులు జనులకుఁ జెప్పి వినిపింపవలెను. తిక్కన-పోతనల నామము లెంతకాలము ఆంధ్రులందు స్మృతిపథమునందుండునో యంతకాలము మన కవిశేఖరుని నామమును స్మరింపఁ బడుచుండుఁగాక. ఈ గ్రంథ

ము భారతమున రెండును దీసిపోవనిది ఆధునికులలో నింతకన్నఁ బెద్ద గ్రంథములు (పురాణములు) వ్రాసినవారు లేకపోలేదు. కాని వానికన్న నీగ్రంథమే పూజనీయమైనది. మాతృదేశభక్తి, స్వాతంత్ర్యరక్తి, సాహసౌదార్య ధైర్యకార్యోద్వృత్తి వీనిని బుటబుటయందును బద్యపద్యమందును బ్రకటించి యా యా రసములఁ జక్కఁగాఁ బోషించి యాంధ్రులను సంతతాఖండ మృదుమధుర మధుధారాకవిత్వ రసానుమోదకులగాఁ జేసిన మనకావ్యకళానిధిగారి జన్మము ధన్యమైనది.................వీరరస మొక్కఁడే యిందు గ్రహింపఁబడినది. అదియే మన కిప్పు డవసరమైనది. అది చచ్చుటచే మనము జచ్చినట్లే యున్నాము. ఇఁక ముం దాలంకారికులు "ఏకోరసో వీరఏవ" యని నియమింతురుగాక.

గ్రంథమంతయు నిర్వచనమేయైనను కవిత యొక్కచోటనైనను కుంటువడక శ్రుతి కటువు జబ్బుయల్లిక పులిమిపుచ్చుటకై తెచ్చుకొనిన పాదపూరణములు, ఎందును గానరావు. బెందడి బిలుకులు లేక తీర్చి మలిచిన రాళ్ళతోఁ గట్టిన కవితాపుణ్యాలయ మిది. మంచి సామెత లిముడ్పఁబడియున్నవి. ప్రతాపుని గుణము లనంతములుగా వర్ణింపఁబడినవి. ఇట్టి యుత్కృష్టగ్రంథము సర్వాంధ్రలోకమందు శాశ్వతముగ నాదరణీయమై వెలయుఁగాతమని కోరుచున్నాము.

0-1-44 ఫసలీ. "గోలకొండ పత్రిక."

ఈకవిగారు 1900 పద్యములుగల బ్రహ్మాండమైన చరిత్రమును రచించిరి. దేశచరిత్రములలోనుండి యిదివర కెన్నడు నెవ్వరు నింత గ్రంథమును బద్యములుగ రచియించి యుండలేదు. రసానుగుణవర్ణనములతోఁ బద్యములు నిర్దుష్టముగఁ జక్కని నడకతో నొప్పుచున్నవి. పలువురు తలంచునట్లు వీరిని యతిప్రాసలేమియుఁ గష్టపెట్టలేదు. శంకరకవి చెప్పినట్లిందుఁ దాముతామే యుచితస్థితి వచ్చి నిలిచి కష్టపెట్టునని భయపడువారిని నవ్వుచున్నవి. కవిగారి కవిత్వశైలి కిప్పటి ప్రసిద్ధకవులు మార్గజలరాశిఁ దేలెదరు. సంస్కృతమునుండి యాంధ్రీకరించుటకును ఇతర భాషలలోనుండి తీసి యాంధ్రగ్రంథ మార్గమునకుఁ దెచ్చుటకును జాల భేద మున్నది. రెండవది మిగులఁ గష్టము. కవిగారి నింతవఱకుఁ బ్రస్తుతింతుము.

భావనామ సం॥ర
శ్రావణ-భాద్రపదములు. "ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక."

ఇతర వర్ణనములతో నెంతయుఁ బ్రొద్దుపుచ్చక వీరకరుణములతోనే విశేషించి గ్రంథము నింపిన యా కవిగారిశక్తి విద్వత్కవుల మనస్సును హరింపఁ జాలియున్నది. గ్రంథమంతయు మృదుమధురపదభూయిష్ఠము, ధార ధారాళము, ద్రాక్షాపాకము.కృతి నిర్దుష్టము,

పండిత పామరజనరంజకము. పూర్వకవులు భారతభాగవతాది పురాణేతిహాసములలోని చరిత్రములు లిఖించియున్నారు. ఈ కవి యట్లుగాక యధునాతన చరిత్రమును వ్రాసి యున్నాఁడు. అందును కథానాయకుఁడు హిందువైనను బ్రతిపీరుఁడు యవన చక్రవర్తి యయిన యక్బరు. ఈపేరుతోపాటితని పక్షమునఁ జేరినవారందఱపేళ్లును నిట్టి తురుష్క భాషకుఁ జేరినవే. వీరియుద్ధము భారతాది యుద్ధములవలె నస్త్రశస్త్ర ధనుస్సాధముగాక ప్రాకృతసాధన భూయిష్ఠము. ఇట్టిదానిఁ బ్రాచీనకవితాధారలో నడిపించి గ్రంథమునకు వన్నెతెచ్చిన యిక్కవిప్రౌఢిమ కడుంగడు శ్లాఘ్యము. రంగారాయచరిత్రాదుల వంటివి కొన్నియున్నను నవి యతిప్రౌఢములై కేవల పండితైక వేద్యములేకాని యాంధ్ర భాషావిదుల కందఱకును సులభములుగావు. కనుక దేనజూచినను నీగ్రంథము మిక్కిలి కొనియాడఁ దగియున్నది. ఇట్టి చరిత్ర రచించి తన యసాధారణ ప్రతిభనేకాక దేశభక్తిని సనాతన ధర్మతత్పరత గ్రాంథిక భాషాభిమానము వెల్లడించిన యీ రాజశేఖరముగారు కడు ధన్యులు.

భావ. మార్గశిరము "అభినవ సరస్వతి"

ఈ మహాకవి విద్యాశేఖరుఁడైన సంపన్నగృహస్థుఁడు. అనేక గ్రంథములు రచించిన కవిలోక శిఖామణి. గ్రంథము సర్వోత్తమమైనది. నవరత్నములను ప్రసిద్ధికలదు. కాని యిం దన్ని పద్యములు రత్నములే యనవలయు. ప్రతాపసింహుఁడు ధవబలముమాత్రము లేకున్నను దేశాభిమానబల మపారముగఁ గలవాఁడగుటచేఁ బోరాడుచు సైనికుల కుత్సాహము గలిగించుచున్న తావులఁగల పద్యములఁ జదివినచో దుఃఖాశ్రుబిందు సందోహము ప్రవాహరూపము దాల్పక పోదని మా విశ్వాసము. ఉదాహరింతమని యేభాగమును జది విన నందొక్క పద్యమైన వదలఁ దరముగాదు. ఏభాగము చూచిన యతిప్రాసములకై కక్కురితిపడిన జాడ గానరాదు. శైలి గంగాప్రవాహమువలె నున్నది.

ఆషాఢ బ. ౧౧ లు "త్రిలింగ"

టాడ్డుదొర గ్రంథము పూర్ణ చరిత్రాత్మకము. ఆ బంగారమున కీకవి సువాసన యబ్బించినాఁడు. కవీశ్వరుఁడు ప్రతాపుని ప్రతాపము నుగ్గడించుటలో వైరివీరుల విశేష మును మఱవలేదు. అక్బరు ముఖ్యమంత్రి "యబ్దూరహిమాను" శీల మప్రతిమానము. అతఁడు మహాత్ముఁడేసరి. యజమానినే ధిక్కరించి ప్రతాపుని సర్వస్వతంత్రునిఁజేసిన నిరుపమానశాంతచిత్తుఁ డీయబ్దూరహిమాను. భామాసాహి శీలము ప్రతాపసింహుని శీలమున కెనయనఁ దగును. కవిత్వము కేవలము భావ ప్రధానమైనదేకాక ఘట్ట-ఘట్టమును గర్న

రసాయనంబై యనర్గళధారా ప్రవాహ పరిపూర్ణంబై మృదుమధుర పద భూయిష్ఠమై శైలి శ్లేష-ప్రసాద మహిమలఁ జెన్నొందుచు యుద్ధపుఁబట్టుల దిక్కన-సోమయాజిశైలిని దలపించుచుఁ గొన్నియెడలఁ బోతన-కంకంటి పాపరాజప్రధానుల స్మరణకుఁ దెచ్చుచున్నది. ప్రస్తుతాంధ్రకవికుంజరులలో నీ కవి యసమాన విఖ్యాతి వహించి యున్నాఁడు.

శ్రావణ శు ౧ లు. "కౌమోదకి"

వీరి కృతులు దిగంత విశ్రాంత కీర్తివహించి జయపతాకము నెలకొలిపినవి. కవికుల కోటిలో వీరి కగ్రతాంబూల మీయక తప్పదని "ఢంకా" వాయించినది వీరి "రాణా ప్రతాపసింహ" చరిత్ర. ఈగ్రంథ ప్రాశస్త్యము వివరించి చెప్పఁదలఁచిన నీగ్రంథమంత గ్రంథము వ్రాసినఁగాని తేటపడదు. ఏ యే సమయమం దే యే పదము ప్రయోగించిన రస ముట్టిపడునో యాయా సమయమున నా యా పదమునువాడి జిలిబిలి ముద్దుపలుకుల తో, ధారాళమైన ధారతో, లలితములైన పదములతో, సరళమైన శైలితో, గ్రంథమంతయు నొకే తీఱున నడిపించిన వీరి యద్భుతశక్తి సంశ్లాఘ్యము. ఆంధ్రులపాలిటి కల్పవృక్ష మిది. కవిత్రయము వారు భాషా గురువులై యాంధ్రకవిత్వమునకు మార్గదర్శకులైనట్లు నవీన ప్రబంధములకు వీరు మార్గదర్శకు లగుచున్నారు...... వేయేల! యీ గ్రంథము వ్రాయునపుడు వీరే రాణాప్రతాపసింహులైరో, రాణాప్రతాపసింహుఁడే కవిసింహులగు వీరి రూపముఁ దాల్చెనో యనిపించినది. అరుగరాచిన కొలంది పరిమళ మతిశయించు శ్రీగంధపుఁ జెక్కవలె నీగ్రంథము చదివినకొలంది నమృతరస మొలుకుచున్నది. ఈగ్రంథము మహా భారతమువలె నైతిహాసికు లితిహాసమనియుఁ గవి వృషభులు మహాకావ్యమనియు శ్లాఘింపవలెను. అన్ని గ్రంథము లొకయెత్తు. రాణాప్రతాపసింహ చరిత్ర మొక్కయెత్తు. ఆంధ్రభాషా రామామణి కిది శిరోభూషణము. ఆంధ్రవాఙ్మయక్షేత్రమున ఫలించిన పారి జాతము. ఆంధ్రలోకమున నవతరించిన మహారత్నము. రాజశేఖరు నింట వెలసిన వాగ్దేవి. కవి గావించిన యాంధ్రసారస్వతకృషినుండి యుద్భవించిన యమృతకలశము......... ఓమహాకవీ!

గీ॥ నీదు కావ్యంబునం దెంత ♦ నిగ్గు గలదొ। వ్రాయుచో భారతం బంత ♦ గ్రంథ మగును!
సారమును గాంచఁ గొన్ని వ ♦ ర్షములు పట్టు నన్న। దీని గుణంబెన్న ♦ నలవియగునె!

నూజివీడు. "వైజయంతి"

......ఈ వీరచూడామణి (ప్రతాపసింహుఁడు) భారతీయులకు నిత్యోపాస్యుఁడు. ఇతని యుదాత్తచరిత్రము నిరంతరపారాయణయోగ్యము. వస్తుగౌరవమునను గ్రంథవిస్తృతిని యీకాలమున వెలువడుచున్న కావ్యములలో దీనికి మహత్త్వము సమధికమై యొప్పినది.

ఈ కవి వీరసత్త్వసంపన్నుఁడు. ఈయన కృతులు వీరరస ప్రతికృతులు. వీరవరుల గాఢ లేవీరసత్త్వని హృదయమునకు సాక్షాత్కారము నొసఁగి వీరరస ప్రవాహినులగు పృథుల కావ్యములై వెలసినవి. ఇట్లు అగ్గలించిన అలవాటునను పెంపుగనిన నేరుపునను, చేయి వడిదిరిగిన యీయన నేఁడు రచించిన యీ రాణాప్రతాపసింహచరిత్రమీయన రచనములకు మేల్బంతి. దీనిని వెలయించి యిపు డీయన కావ్యకళానిధియైనాఁడు. ఈయఖండ కావ్యమున కవితాసామగ్రి గ్రంథకర్తృసామర్థ్యమున కుద్దిగ నున్నది. ఈ గ్రంథమున కవితా సామగ్రికిఁ గొఱంతయే లేదు. ఉపమాలంకారము లిం దసంఖ్యములుగఁ గలవు. వానిలోఁ బెక్కింటి కపూర్వతయు నబ్బినది. గ్రంథమున నవిరళముగనున్న నవ్యకల్పనములు గ్రంథకర్త కల్పనా కౌశలమునకుఁ జక్కని తెలివిడి. కవితాధార ఉత్తాలముగఁ బొంగిన వర్షాకాలమునందలి మహానదీ ప్రవాహమువలె నిరాఘాటముగ పరువులు వారుచుండును. అందందు దానఁ బూర్వకవుల ధోరణియు పొడకట్టుచుండును.

* * *

కవి తనస్వతంత్రశక్తి నన్నింటను గనబఱచినాఁడు. అది యిందలి విశేషము. ఇట్టి గ్రంథములు కేవల చరిత్రాత్మకములు వీరరస ప్రధానములు నయినవి ఆంధ్రవాఙ్మయమునకుఁ గ్రొత్తలు. వెనుకటివారి కట్టివానిపయి రుచి పుట్టినదికాదు యే యిద్దఱు-ముగ్గురకో తప్ప. నేఁటివారిలోఁ గొందఱు కట్టి రచనములు గిట్టినను అఖండత అవునుగాని దయిపోయినది. అఖండముగ నట్టి గ్రంథములఁ బెక్కింటిని రచియించి యాంధ్రమున కర్పించిన యాతఁ డిప్పటి శ్రీరాజశేఖరకవియే కనుపించునది. ఈయన రచనములవలన నాంధ్రసాహిత్యము బలుపుఁ గనినది. దీనికై యీకావ్యకళానిధి నెంత కొనియాడినను దీఱదు.

డిశెంబరు 1934. "భారతి"



కావ్యకళానిధి, కవిసింహ & అవధానిపంచానన,

దుర్భాక రాజశేఖరశతావధాని.

విషయసూచిక.



ప్రథమాశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

తృతీయాశ్వాసము.

చతుర్థాశ్వాసము.

పంచమాశ్వాసము.

గ్రంథమునందలి పాత్రములు.

ప్రతాపసింహుఁడు = మేవాడ్దేశప్రభువు. కథానాయకుఁడు.
ఉదయసింహుఁడు = ప్రతాపసింహుని తండ్రి.
సూక్తుఁడు-సాగరుఁడు-జగమల్లు = ప్రతాపసింహుని యనుజులు.
కృష్ణసింహుఁడు = సలుంబ్రాధీశ్వరుఁడు—ప్రధానమంత్రి—సర్వసైన్యాధీశ్వరుఁడు.
హరభట్టారకుఁడు = ప్రతాపసింహుని పురోహితుఁడు—కులగురువు.
చంద్రభట్టారకుఁడు = ప్రతాపసింహు నాస్థానకవి—వీరుఁడు.
రామచంద్రదేవుఁడు. (కుమారుఁడు ఖండేరావు) గ్వాలియరురాజు = ప్రతాపసింహు నాశ్రితుఁడు.
ఝేల్వాపతి = చోండావద్వంశజుఁడు. సామంతనృపుఁడు.
భానుసింహుఁడు = సోనెగుఱ్ఱమహీపతి. ప్రతాపసింహునకు మామవరుసవాఁడు.

తేజసింహుఁడు-మనస్సింహుఁడు-శ్యామసింహుఁడు-దూదాసింగు-
బేడ్లా-కొఠేరియానృపులు-సాపురాబు నేరాధీశ్వరులు-దుర్జయుఁడు-
హరిదాసు-ముకుందదాసు- ... ... } సామంతనృపులు.

అమరసింహుఁడు = ప్రతాపసింహుని ప్రథమపుత్రుఁడు.
పాటేశ్వరీదేవి = ప్రతాపసింహు నర్ధాంగలక్ష్మి-పట్టమహిషి.
భీమచాండు = శబరలోకసార్వభౌముఁడు. ప్రతాపసింహుని మిత్రుఁడు. స్వతంత్రుఁడు.
భిల్లుఁడు = సేవకుఁడు.
అక్బరు = మొగలుచక్రవర్తి. ఢిల్లీశ్వరుఁడు.
సలీము = అక్బరు కుమారుఁడు—యువరాజు.
మిర్జా అబ్దూరహిమాను (ఖాన్ ఖానన్) = అక్బరు ప్రధానామాత్యుఁడు.
హరివిజయసూరి = జైనుఁడు-అక్బరు గురువు.
పథ్వీరాజు = అక్బరు నాస్థానకవి—సేనాధిపతి.
ధనసేనుఁడు = గాయకసార్వభౌముఁడు.

భగవాన్దాసు—కున్వార్ మానసింహుఁడు-తోడరమల్లు—వీరబలుఁడు—
రాయసింహుఁడు-రాయశీలుఁడు—అబ్దుల్లా—షాబాజుఖాన్-అసఫ్ఖాన్-
ఖాసింఖాన్-మహబత్ఖాన్—ఫరీదుఖాన్-ఫయాజి- } మొగలు సేనాధిపతులు

అబుల్ఫజల్-ఫెరిస్తా-బదోనీ-సూరిదాసు అబ్దు-స్సమాద్ = కవులు, చరిత్రకారులు, చిత్రకారులు.

శ్రీ

కామేశ్వర్యై నమః.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

పూర్వపీఠిక.



నాథాబ్జభవాదులెవ్వని మృదు ♦ శ్రీపాదపంకేరుహ
ధ్యానానందరసాబ్ధిఁదేలి కృతకృ ♦ త్యత్వంబుఁ బ్రాపించుచుం;
ద్రా నీహార నగాత్మజాప్రియుఁడు ని ♦ త్యానందుఁ డారోగ్యవి
జ్ఞానశ్రీలిడి చంద్రశేఖరుఁడు వి ♦ శ్వంబెల్ల రక్షించుతన్. 1

సీ॥ అజ్ఞాతనయనుని ♦ యత్తవారిల్లైన కలశపాథోరాశి ♦ గర్భమందు
వజ్రమౌక్తికపంక్తి ♦ పరువని పరుపులై తేజరిల్లెడు మణి ♦ ద్వీపమందు
రవిరశ్మి నింత చొ ♦ రంగనీని కదంబ తరురాజవనము మ ♦ ధ్యంబునందుఁ
బ్రాభాతసూర్యప్ర ♦ భాభాసమానమహా చింతామణీ భద్ర ♦ సింహపీఠిఁ
గీ॥ త్రిదశకోటీ కిరీటసం ♦ దీప్త రత్నరాజి నీరాజిత పదాబ్జ ♦ యై జగంబుఁ
బాలనమొనర్చు మాయమ్మఁ ♦ బ్రస్తుతింతు రమ్యగుణధన్య శైలాధి ♦ రాజకన్య. 2

సీ॥ పుంజీభవించి యు ♦ ప్పొంగి శైలములు శృంగములెత్తి దివిని బ్రా ♦ కంగఁజనిన,
రంగదుత్తుంగ త ♦ రంగసంఘములతో నీరధి కలఁగి ఘూ ♦ ర్ణిల్లుచున్న,
హోమకుండముల న ♦ హోరాత్రముల నూర్ధ్వశిఖల నగ్ని తపంబు ♦ సేయుచున్నఁ,
గులశైలములు పెల్ల ♦ గిలఁ బ్రభంజనుఁడు జృంభించి భీకరధాటి ♦ వీచుచున్న,
గీ॥ శబ్దగుణరూఢి నవ్యయ ♦ సరణి నభము విష్ణుపదమై తనర్చిన, ♦ వీసమైన
నేజనని శక్తిమాహాత్మ్య ♦ మెఱుఁగ; వట్టి భవుని కొమ్మను మాయమ్మఁ ♦ బ్రస్తుతింతు.

సీ॥ ఏమహామహుఁడు సం ♦ స్కృతపాండితిని గొప్పపర్వతంబని నుతుల్ ♦ వడయఁగలిగె!
నేఘనుం డాంధ్రమం ♦ దెల్లపండితులచే దిగ్దంతియనుచుఁ గీ ♦ ర్తింపఁబడియె!
నేసద్గుణార్ణవుం ♦ డెల్లెడఁ దర్కసింహుఁడటంచుఁ బెనుకీర్తి ♦ నొందఁగలిగె!
నేకళావిదుఁడు వై ♦ యాకరణుల నిట్టి ఘనుఁడు లేఁడనుచు ప ♦ ఖ్యాతిఁగాంచె!

గీ॥ సట్టికందాళ్లవంశ సు ♦ ధాంబురాశి చంద్రుఁడైన దాసాచార్య ♦ సత్తముండు
గురుఁడు దైవంబు; తత్పాద ♦ సరసిజములు స్వాంతమున నెంచువాఁడ న ♦ పారభక్తి. 4

మ॥ తననాథుం డొనరించు సత్కృతుల కు ♦ త్సాహమ్మునన్ దోడుసే
యను గాంక్షించి సహస్రహస్తముల శి ♦ ష్యశ్రేణిఁ బోషింపనే
ర్చిన మత్సద్గురు మానినీతిలక మా ♦ "శ్రీరంగమాంబా మహా
జననీరత్నముఁ" గొల్తు నెల్లపుడు సా ♦ క్షాదిందిరాదేవిగన్. 5

మ॥ తనసౌజన్యము సజ్జనుల్ పొగడ ని ♦ త్యంబున్ సదాచార వ
ర్తన మొప్పార, గురుండు దైవమగుచున్ ♦ బ్రహ్మోపదేశాది పా
వనకృత్యంబులు నాకొనర్చిన ఘనున్ ♦ బ్రఖ్యాతచారిత్రు మ
జ్జనకున్ వెంకటరామయార్యు మదిలో ♦ సద్భక్తి భావించెదన్. 6

గీ॥ "మాతృదేవోభవ" యటన్న ♦ మహితసూక్తి మఱువరానిది; నిరతము ♦ మజ్జననిని
దొడ్డముత్తైదువను మన ♦ స్తోయజమునఁ గొలిచెదను సుబ్బమాంబ స ♦ ద్గుణకదంబ. 7

మ॥ నను గారామునఁ జేర్చి యాంధ్రమున 'నో ♦ నామాలు' మెట్రిక్యులే
షనుపై నాంగ్లము నేరిపించి తనదౌ ♦ సర్వస్వ మర్పించి పెం
చిన కారుణ్యరసార్ద్రమానసుఁడు మా ♦ చిన్నయ్య 'సంజీవరా
యని' దుర్భాకకులాబ్ధిసోముని మదిన్ ♦ ధ్యానింతు నెల్లప్పుడున్. 8

గీ॥ భారతీనాథు నపరావ ♦ తారములనఁ గావ్యజగము సృష్టించి లో ♦ కములు మనుపు
నన్నయాది కవీంద్ర మం ♦ దారతరుల నాంధ్రభాషాగురుల నిత్య ♦ మభినుతింతు. 9

గీ॥ ప్రకృతితత్త్వరహస్య స ♦ ర్వస్వ మెఱిఁగి నవనవోన్మేషమైన ప్ర ♦ జ్ఞయుఁ దనర్పఁ
గృతులు విరచించి లోకోప ♦ కృతులు పెంచు నార్యకవికోటి నిత్యవి ♦ ద్యార్థిగణము.

గీ॥ నూతనోజ్జీవమిచ్చు ప్రా ♦ భాత దక్షిణానిలము సోకఁగా మేడ ♦ పైన "టాడ్డు"
దొర రచించు రాజస్థాన ♦ చరిత మెత్తి యొకనాఁడేను జదువుచు ♦ నున్నయప్పుడు.—

సీ॥ సంస్కృతాఖండ భా ♦ షాకావ్య సాహిత్య సామ్రాజ్య సర్వస్వ ♦ చక్రవర్తి,
యఖిలాంధ్రభాషా మ ♦ హాకావ్యవిరచన వ్యంగ్యవైభవ పట్ట ♦ భద్రకీర్తి,
బహుళవిద్వద్బృంద ♦ పరిషదర్చిత పుష్ప మాలా మనోహర ♦ మహితమూర్తి,
తేజంబు నెఱపు జ్యో ♦ తిశ్శాస్త్రవిద్యాంగనా నవ్య రుచిర భా ♦ వానువర్తి,
గీ॥ శత శతవధాన హర్షితా ♦ స్థాన దత్త కనక జయఘంటికా సింహ ♦ కంకణా రవ
ముఖరితాశాంతసద్యశః ♦ స్ఫూర్తి సుకవి సింహాబిరుదుండు వెంకట ♦ శేషశాస్త్రి; 12

క॥ చనుదెంచి నన్నుఁ గని వందనమని వచియించి నిలువఁ ♦ దమ్ముఁడ ‘రార
మ్మని కౌఁగిటఁ జేరిచి చెంతను నేఁ గూర్చుండుమన న ♦ తఁడు గూర్చుండెన్. 13

గీ॥ స్వాంతమునఁ బొంగి పొరలెడు ♦ హర్షభరము వికసిత ♦ ముఖాబ్జములపైన ♦ వెల్లివిరియ
మాటలాడితి మలపును ♦ మలపులేని కుశల సంప్రశ్నములఁ గూర్చి ♦ కొంతతడవు. 14

చ॥ చిఱునగ వాస్యసీమ విక ♦ సింపఁగ వెంకటశేషశాస్త్రి “సో
దర! మును నన్నయాది కవి ♦ తల్లజు లెల్ల పురాణసంతతుల్
సరస పదార్థ భావ గుణ ♦ సంభృతమై తగు మంచి శైలిలో
విరచన చేసియుండి రవి ♦ విశ్వజగన్నుతమై తనర్చెడున్. 15

క॥ పిదపఁ బురాణాంతర్గత విదిత వివిధకథలు గొనుచుఁ ♦ బెద్దన్నాదుల్
పదునెనిమిది వర్ణనములు గదియించి రచించి రఖిల ♦ కావ్యశ్రేణుల్. 16

ఉ॥ కాలము కొంత యిప్పగిదిఁ ♦ గావ్యయుగంబుగ సాఁగె; దానిలోఁ
బూలవనంబు లయ్యమృత ♦ పూర్ణసెలయేఱులు నిగ్గుటాణి ము
త్యాలబెడంగు మేల్గొడుగు ♦ లచ్చపు వెన్నెల సోగలో యనన్
జాలిన మేటికావ్యము ల ♦ సంఖ్యముగా జనియించె వ్రేల్మిడిన్. 17

ఉ॥ ఆవలఁ గొన్నినాళ్ళరుగ ♦ నంతట సంతట సారవంతమా
త్రోవలు తప్పి కాంతి చెడి ♦ దుర్గమ దుర్గములట్లు భీకరా
శీవిషమున్న పేటికల ♦ చెల్వునఁ గాననరాజి మాడ్కిఁ గా
వ్యావళులున్ వికాసగుణ ♦ మంతయుఁ గోల్పడె బీడువోవుచున్. 18

క॥ పెక్కామడ కొక్కఁడుగా నక్కడలిని గల్గు దీవు ♦ లట్టులు కైతల్
చక్కఁగ లిఖించు వార్గల రిక్కాలంబునను నొక్క ♦ రిరువురు పెద్దల్. 19

మ॥ ప్రతిభాపూజ్యులు వారు వ్రాసిన మహా ♦ గ్రంథంబు లత్యంత పు
ణ్యతమంబుల్ గద! వాని నట్లునిచి యి ♦ న్యగ్రంథముల్ చూచినన్
మితియో మేరయొ యేమనన్ వలయు! స్వా ♦ మీ! వద్దు చాల్ చాల్ సర
స్వతికిన్ వాఁతలు పెట్టినట్లలరుఁ ‘బా ♦ పం శాంత’ మిప్పట్టునన్. 20

చ॥ యతులు వనాళిఁ, బ్రాసములు ♦ నాయుధశాలల, లక్షణంబు ల
శ్వతతిఁ, రసంబు వైద్యుకడఁ; ♦ బాకము వంటలలోన, నయ్యలం
కృతులు పడంతులందు, మఱి ♦ రీతులు రోఁతల, శయ్య మేడ, ని
ట్లతికిన కావ్యముల్ గనిన ♦ నయ్యొ! యొడల్ దహియించినట్లగున్. 21

శా॥ ఈవిన్నాణము లెన్నియేని గలవా ♦ యీ యంశముల్ కొంతమే
లై వర్తించు ముసల్లపండువది ముం ♦ దైయున్నదన్ మాడ్కిఁజె
శ్వైవ్య విశ్వం బగలించుచున్నయది యా ♦ హా! గ్రాంథికగ్రామ్య భా
షావాదంబు క్షణక్షణంబునకు హె ♦ చ్చన్ జొచ్చె నీవేళలో. 22

గీ॥ దేశమంతటఁ బాఱు న ♦ దీమతల్లి నంటిదగు వ్యావహారిక ♦ భాష; దాని
నచ్చటచ్చట దేశంబు ♦ నలముకొనిన మంచియును జెడ్డయును నాశ్ర ♦ యించియుండు.

ఉ॥ ఊరకభాషకేమిటికి ♦ నుత్తమ సంస్థితి గల్గు! దాన సం
స్కారబలంబు గల్గి యధి ♦ కారము దాల్చిన ప్రాజ్ఞకోటి భా
షారచనంబుఁ బూని కృషి ♦ సల్పినఁ గల్గెడి; రిక్తులూనినన్
బారము ముట్టునే! గజము ♦ పైఁజవుడోలు ఖరంబు మోయునే! 23

క॥ అంతస్సారములేక యవాంతరభాషలను గల్గు ♦ పదజాలములన్
దొంతరగఁ గలుప బాసయుఁ గంతులు గలవాని మేను ♦ నైవడిఁ బొలుచున్. 24

క॥ క్రమమునకు బాస లోనయి యినుడమి, బుధకోటులెల్ల ♦ 'నెవరికి వారే
యమునాతీరే' యనుగతి భ్రమగొని దెసలకును విఱిగి ♦ పారుదు రొకటన్ 25

ఆ॥ సరసశబ్ద మిట్టి ♦ సబ్బండు బాసలోఁ దక్కఁబోవ దింకఁ ♦ దమవి కొన్ని
తాళ్లపాకవారి ♦ తప్పులు మఱికొన్ని యనఁగఁ దప్పుఁగుప్పు ♦ లై రహించు. 26

ఉ॥ భావకవిత్వ మొక్కఁడట; ♦ భావములేని కవిత్వమింక నాం
ధ్రావనిఁగా దికేయవని ♦ నైనను గల్గునె! కల్గెనేని యా
ప్రోవు కవిత్వమంచు బుధ ♦ పుంగవు లెంతురె! యేటిమాటలో
భావ మభావమా కవిత ♦ ప్రాణములేని శవంబు గాదొకో! 27

ఉ॥ పేరెది యైననేమి ఘుటి ♦ పేరున యోగ్యత వచ్చునే! రసం
బూరెడు నట్టి కైతమది ♦ యుత్తమ; మన్య మయోగ్య; మెల్లెడన్
సౌరభపూరముల్ దెసలఁ ♦ జల్లెడు తామరపూవుఁ జూచి యే
పేరునఁ బిల్చినన్ గుణము ♦ వీసము హెచ్చునో! లేక తగ్గునో! 28

గీ॥ అలరుఁదేనెల మఱపించు ♦ పలుకుఁబొందు, పలుకుఁబొందుకుఁ దగినట్టి ♦ భావపుష్టి,
భావపుష్టికిఁ దగు రస ♦ వైభవంబు, కూర్చు ధన్యుండె పో కవి ♦ కుంజరుండు 29

చ॥ పరువడిఁ బద్యకావ్యములు ♦ వ్రాయుట మోటదనంబటంట, నా
గరకత కెంతొ లోపమఁట; ♦ గద్యమొ గేయమొ సద్రసోత్తర

స్ఫురణను మించునంట, మఱి ♦ పాత్రము పెద్దదిగాఁగ నుండినన్
బరువఁట, చిన్నిపాత్రములు ♦ నాదెముఁ గూర్చునటంట, వింటివే. 29

సీ॥ భాషామహాదేవి ♦ వాహ్యాళి యొనరించు మానితనందనో ♦ ద్యానచయము!
సాహిత్యలక్ష్మి వి ♦ శ్రాంతి కేర్పఱచిన హాటక వివిధ సౌ ♦ ధాగ్రతతులు!
బహుళవిద్యాధన ♦ ప్రకరంబు నింప దీపించు భాండాగార ♦ సంచయములు!
బాగోగు బోధించి ♦ ప్రజ నుద్ధరించెడు విజ్ఞానసర్వస్వ ♦ వేశ్మవితతి!
గీ॥ పద్యకావ్యసమూహ సౌ ♦ భాగ్యగరిమ మిట్టిదని వివరింపఁగా ♦ నెవ్వఁ డోపు!
లోకకల్యాణ విజయ సు ♦ శ్రీకదివ్య పారిజాత ప్రసూనైక ♦ హారసమితి. 30

గీ॥ ప్రకృతసారస్వతస్థితి ♦ వఱలు నిట్లు; మాటవరుస కంటెనిగాక ♦ మనకు నేల
దానిఁ జర్చింప" ననుచు మం ♦ దస్మితంబుఁ గొలుపు నాతని వదన మేఁ ♦ గలయఁ జూచి,

గీ॥ "పూర్వకాలపుఁ బాండిత్య ♦ పుం బ్రశస్తి కావ్యముల యున్నతాదర్శ ♦ గౌరవంబు
కొఱతవడ నిష్టపడనట్టి ♦ గొప్పసుకవి వగుట నింతగఁ బరితాప ♦ మందె దీవు. 32

చ॥ తల కొకబుద్ధి, బుద్ధికిని ♦ దగ్గ తలంపు, తలంపులోపలన్
వెలువడు భిన్నభిన్నగతిఁ ♦ బెక్కులు యోజన, లింక నేగతిన్
బలువుర కైకమత్య మది ♦ పట్టు! స్వతంత్రత ముఖ్యదైవమై
నిలిచిన నేఁటికాలమున ♦ నీహితబోధ మెవండు చేకొనున్! 33

చ॥ తెలివిఁగలట్టి బాలుఁ డొక ♦ తీఱు పఠించుచు మాతృభాషలో
పలఁ దగుజ్ఞాన మొందెడు ప్ర ♦ బంధము లియ్యెడ నాలుగేనియున్
వెలువడ వెట్టిపాపమొకొ! ♦ నేర్పెడు విద్యయుఁ జూడ, నూటికిన్
నలువదికన్నఁ దక్కువ గు ♦ ణంబులు వచ్చిన వాఁడు నెగ్గెడిన్. 34

గీ॥ వాలి వాల్మీకి కేమికా ♦ వలయు ననుచుఁ! గైక కైకసి చెల్లెలు ♦ గాదె యనుచుఁ!
గర్ణుఁ డాకుంభకర్ణుని ♦ కడపటికొడుకగుఁ గదా! యని యడుగు వి ♦ ద్యార్థులుండ్రు. 35

ఉ॥ క్రూరమృగంబు, వాడియగు ♦ కోఱలు, పెద్దది తోక, యాఫ్రికా
తీరవనంబులన్ దిరుగు, ♦ దీనిని మర్త్యులు పట్టలేరటం
చాఱవ "ఫారమున్" జదువు ♦ నర్భకుఁ డొక్కరుఁ డావిభీషణున్
గూరిచి వ్రాసె; నెట్టులు ♦ కనుంగొననేర్చెఁగ విట్టిరోఁతలన్! 36

క॥ ఇది యొంతగఁ జెప్పిన నున్నది; ప్రకృతము ననుసరింత; ♦ మస్మన్మనమం
దుదయించినట్టి కోరిక నిదె తెలిపెద నాలకింపు ♦ మీ! శ్రద్ధమెయిన్. 37

గీ॥ సప్తసంతానములఁ బ్రశ ♦ స్తమయి ఖిలముగాని శ్లోకకృతి యన్న స ♦ త్కవులమాట
కలికి పదియాఱువన్నె బం ♦ గారుమాట రమ్యతరమైన రతనాల ♦ రాచబాట. 38

సీ॥ జ్ఞానంబునకు మూల ♦ సారమౌ నాత్మ కావ్యకవిత్వమని "వర్డ్సు ♦ వర్తు" నుడివె;
సత్యంబునకు సౌఖ్య ♦ సంగంబు చేకూర్పఁ జాలిన కళ యందము ♦ "జాన్సు" ననియె;
నతుల సంగీతర ♦ సాత్మకంబయిన భావాలాపమనుచుఁ "గా ♦ ర్లైలు" తెలిపెఁ;
బ్రతిభావిలాసంబు ♦ వాక్యదేహంబుఁ దాల్చిన రూపమనుచు 'షె ♦ ల్లీ' వచించె;

గీ॥ 'హడ్స'నాదిగ నెందఱో ♦ యాంగ్లకవులు పద్యకవితకుఁ గల గౌర ♦ వప్రశస్తి
యట్టిదిట్టి దనంగ రా ♦ దని సహస్ర ముఖముల నుతింప విన మొకో ♦ పూర్వమందు.

గీ॥ దేశభక్తియుతంబు నీ ♦ తిప్రబోధకము ఘనాదర్శమగు పద్య ♦ కావ్యమొకఁడు
సరసజనములుమెచ్చ ర ♦ సంబు హెచ్చ సృష్టిసేయంగ నిపుణు యో ♦ జించుచుంటి.

⊕ క॥ విరచించు నెడలఁ గల్పన పెరయకయును నతిశయోక్తి ♦ పెంపొందకయున్
జరిగినది జరిగినట్టులు మెఱయుటచే దేశచరిత ♦ మెప్పు వహించున్. 41

§ క॥ అదిగా కార్యావర్తము త్రిదశులకును బావనమగు ♦ దేశము; దానన్
బొదలెడు నృపులు మహేంద్రుని మదిమెచ్చరు పుణ్యవిభవ ♦ మాన్యతలందున్.

⊕ Is it to be imagined that a nation so highly civilized as the Hindus, amongst whom, the exact sciences, flourished in perfection, by whom, the fine arts, architecture, scripture, poetry, music, were, not only cultivated but taught and defined, by the nicest and most elaborate rules, were totally unacquainted. with the simple art of recording the events of their history, the charactors of their princes and the acts of their reigns. Where such traces of mind exist, we can hardly believe that there was a want of competent recorders of events, which synchronical authorities tell us were worthy of commemoration. The cities of Hastinapoor and Indraprastha, of Anhulwara and Somanath, the triumphal columns of Delhi and Chittoor, the shrines of Aboo and Girnar, the cave temples of Elephanta and Ellora. are so many attestations of the same fact. Nor can we imagine that the age in which these works were erected. was, without an historian. In the heroic history of Prithwi Raj, the last of the Hindu sovereigns of Delhi, written by his bard Chund, we find notices, which authorise the inference that works similar to his own, were then extant, relating to the period between Mahammad and Shahbuddin (A. D. 1000-1193) but these have disappeared

"Annals & Antiquities of Rajasthan."

§ The splendour of the Rajput states however at an early period of the history of that country, making every allowance for the exaggeration of the bard, must have been great. Northern India, was rich from the earliest times, that

§ సీ॥ మేవాడరాజ్య ల ♦ క్ష్మీ పదాంభోజాత ములను గొల్చిన దత్త ♦ పుత్రకుండు!
బాలగోవింద వి ♦ ప్రస్వామి శిష్యుఁడై తవిలి మ్రొక్కిన మేటి ♦ ధర్మమూర్తి!
స్వర్ణరక్షాబంధ ♦ బద్ధుఁడై బూందీమహారాజ్ఞి సేవించు ♦ ననుఁగుదమ్ముఁ!
డఖిలప్రజాగణం ♦ బభినుతుల్ గావించు రామసింహుని రాజ ♦ రక్షకుండు!
గీ॥ తీవ్రరుజ పెచ్చుపెరిగి బా♦ధించుచున్నఁ ద్రుటియు మేవాడ విడఁబోని♦దొడ్డమగఁడు!
భరతఖండాభిమాని స ♦ త్ప్రభువతంస మాన్తమణి టాడ్డుదొర నిత్య ♦ మభినుతింతు.

మ॥ సరసాగ్రేసర చక్రవర్తియును నా ♦ 'స్కాట్లండు' సంవాసియుఁ
వరకారుణ్య రసార్ద్ర మానసుఁడు క ♦ ర్నల్ జేమ్సు టాడ్పండితుం
డిరవై రెండగు నేండ్లు హైందవమునం ♦ దింపార నుద్యోగియై
చరియించెఁ గిరులుఁ బురంబులును రా ♦ జస్థానదేశమ్మునఁ. 43

portion of it situated on either side the Indus, formed the richest satraphy of Darius. It has abounded in the more striking events which constitute the materials for history. There is not a petty state in Rajasthan that has not had its Thermopylae or scarcely a city that has not produced its Leonidos. But the mantle of ages, has shrouded from view what the magic pen of the historian might have consecrated to endless admiration; Somanath might have rivalled Delphos; the spoils of Hind might have vied with the wealth of the Lybian King; and compared with the array of the Pandus, the army of Xerxes would have dwindled into insignificance. But the Hindus either never had or have unfortunately lost their Herodotus and Xenophon. If the moral effect of History depends, on the sympathy it excites, the annals of these states possess commanding interest. The struggle of a brave people for independence, during a series of ages, sacrificing, whatever was dear to them for the maintainance of the religion of their forefathers and sturdily defending to death, and in spite of every temptation, their rights and natural liberty, form a picture which it is difficult to contemplate without emotion. Could I impart to the reader but a small portion of the enthusiastic delight with which I have listened to the tales of times that are past amid scenes where these events occured, I should not dispair of triumphing over the apathy which dooms to neglect almost every effort to enlighten my native country on the subject of India. "Colonel James Tod."

§ There is something magical in absence, it throws a deceitful medium between us and the objects we have quitted, which exaggerates their amiable qualities and curtails the proportions of their vices. I look upon Mewar as the land of my adoption and linked with it, the associations of my early hopes and their actual realisation. I feel inclined to explain with reference to her and her unmanageable children. "Mewar! with all they faults, I love thee still."

§ ఉ॥ వీరరసార్ద్రిమా కథలు ♦ వీనులు సోఁక నమస్కరించి పూ
జారతి వీరులఁ గొలుచు ♦ సజ్జనుఁడౌటను రాజపుత్ర ధా
త్రీరమణాళి సత్కథలు ♦ రేయుఁబవల్ గడియించి యాంగ్లభా
షా రమణీయకావ్యముగ ♦ శ్రద్ధమెయిన్ రచియించె నాతఁడున్. 42

❁ సీ॥ సర్వసన్నుతము రా ♦ జస్థానదేశంబు మాతృదేశము మించి ♦ మహితభక్తిఁ
గొలిచి తద్దేశ వా ♦ సుల బాంధవులపోల్కిఁ ప్రేమించుటను జేసి ♦ పృథ్విజనులు

I dipped the middle finger of my right hand and made the tilac on his head. I then girt him with the sword and congratulated him in the name of my government, declaring aloud that the British government would never cease to feel a deep interest in all that concerned the welfare of Boondi and the young prince's family.

The mother of the young prince sent me by the hands of the family priest the bracelet of adoption as her brother, which made my young ward, henceforth my bhanji or nephew.

§ His annals of Rajasthan show the result of his administration as restorer of Rajputana. The people were deeply attached to him as Heber continues to observe "His name appears to be held in a degree of affection and respect by all the upper and middling classes of society, highly honourable to him." Speaking of Bhilwara which Tod had almost recreated, he says "It ought to be called Todgunge but there is no need, for, we shall never forget him." The fact is, that the place was called Todgunge but the name was withdrawn at the instance of Tod himself. In the year 1822 after two and twenty years of service, eighteen of them spent among the Rajaputs of Western India and five as Political agent, Colonel Tod's shattered health called upon him imperatively to suspend his toils and quit the climate of India. But the ruling passion forbade him to proceed direct to the port of embarkation. In 1819, he had completed the circuit of Marwar. visiting, its capital, Jodhpur [via] Kumbhalmere thence returning by Mairtra and Ajmir to Udaipur Next year, he visited Kotah and Boondi the latter of which he revisited in 1821 having received the intelligence of the death of his friend the 'Rao Raja Ram Singh,' who had left Colonel Tod guardian of his infant son, the prince of Haras. He returned to Udaipur in March 1822 and took final leave of the valley in June of that year. He procceded across the Aravali to Mount Aboo and inspected the wonders of that sacred place——and embarked for England at Bombay in the early part of 1823.

❁ The religious feelings of the Rajput will not permit him to see the axe applied to the noble peepul or unbrageous burr (ficus indica) without execrating the destroyer. Unhappy the constitution of mind which knowingly wounds religious prejudices of such ancient date. Yet, is it thus with our countrymen in the East, who treat all foreign prejudices with contempt, shoot the bird sacred to

పాశ్చాత్యుఁడైన నె ♦ ప్పటికి టాడ్దొర రాజ పుత్రుఁడే యనుచు స ♦ మ్మోదమంది;
రతఁడును రాజపు ♦ త్రావనికొలుకుఁ బ్రాణములైన నిచ్చు చం ♦ దమున మెలఁగె;
గీ॥ నమ్మహాత్ముండు వ్రాయు గ్రం ♦ థమ్మునందు వీరరసతరంగములతో ♦ క్షీరజలధి
కరణి మాధుర్యములు పెంచు ♦ చరితలెన్నొ కలవు కలవారియిండ్ల బం ♦ గారమట్లు. 43
శా॥ ఆ కర్ణద్వయపావనంబగు చరి ♦ త్రాంశంబు లందెల్లఁ గ
న్నాకై దివ్యరసాలవాలమయి స ♦ త్యన్యాయ సంపూరితం
బై కన్పట్టెడి నాపరితాపు చరితం! ♦ బద్దాని నే గోస్తనీ
పాకంబొప్పఁగ నొక్క దొడ్డకృతిగా ♦ వ్రాయన్ బ్రయత్నించెదన్." 44
మ॥ అన "నీమాటలు వేదవాక్యము; లవ ♦ శ్యంబిప్డు రాణాప్రతా
పుని కీర్తింపు; మతండు వీరజనతా ♦ పూర్వాభిగణ్యుండు; క
మ్మని నీకైతకు నమ్మహాప్రభుని థ ♦ ర్మశ్రీరతుల్ హాటకం
బునకున్ సౌరభపూరముల్ గలుపు సొం ♦ పున్ గాంచి వాసిన్ గనున్." 45

the Indian Mars, slay the calves of the Bal and fell the noble peepul before the eyes of the native without remorse. He is unphilosophic, and unwise who treats such prejudices with contumely, prejudices beyond the reach of reason. He is uncharitable who does not respect them; unpolitic who does not use every means to prevant such offence by ignorance or levity. It is an abuse of our strength and our ungenerous advantage, over their weakness. Let us recollect who are the guardians of these fanes of Bal, his Peepul and sacred bird (peacock) the children of Surya and Chandra and the descendants of the sages of yore; they, who fill the ranks of our army and are attentive though silent observers of all our actions, the most attached, the most faithful and the most obedient of mankind. Let us maintain them in duty obedience and attachment by respecting their prejudices and conciliating their pride. On the fulfilment of this, depends the maintenance of our sovereignty in India. But the last fifteen years have assuredly not increased theair devotion. Let the question be put to the unprejudiced whether their welfare has advanced in proportion to the dominion they have conquered for us, or, if it has not been in the inverse ratio of this prosperity. Have not their allowances and comforts decreased?......................

For the good of the ruler and servant, let these be rectified. With the utmost solemnity I aver, I have but the welfare of all at heart in these observations. I loved the service. I loved the native soldier. I have proved what he will do, where devoted, when, in 1817, twenty two fire locks of my guard, attacked defeated and dispersed a camp of fifteen hundred men slaying thrice their numbers. Having quitted the scene for ever, I submit my opinion dispassionately for the welfare of the one and with it, the stability or reverse of the other. "Tod."

క॥ అని ప్రోత్సహింపఁగ మతి వనిఘను వెంకటశేషశాస్త్రి; ♦ యేనంతఁ బ్రతా
పుని చరిత కావ్యరూపముగను వెలయింపఁగ వ్రాయఁ ♦ గా మొదలిడితిన్. 46

క॥ ఉత్తమ క్షితివృత్తము! సముదాత్తము చిత్తూరుపురి! ప్ర ♦ తాపుఁడు ధీరో
దాత్తుఁడు! కైతకు మొత్తని! చిత్తజ మెత్తురని తలఁతు ♦ నెల్లబుధేంద్రుల్. 47

శా॥ నా ధారాళ కవిత్వమందుఁ గల వి ♦ న్నాణంబు లట్లుండ, నీ
గాథల్ కర్ణయుగంబుఁ బట్టుకొని యూ ♦ కర్షింపు లోకంబు; వి
ద్యాధుర్యుల్ విని చిట్టు బుస్సనక యా ♦ హ్లాదింత్రు; విశ్వైక కీ
ర్త్యాధారంబులు రాజపుత్రనృప శౌ ♦ ర్యావార్య హేలాకథల్. 48

శా॥ ఈపొత్తంబునఁ గొంచెమేనియు గుణం ♦ బొందేనిఁ బొందొంద శ్లా
ఘాపీఠంబది 'జేమ్సుటాడ్డు'దని లో ♦ కం బెంచి హర్షించుఁగా!
కేపట్టైన వికాసమూడి రసమొం ♦ దేఁ దక్కువైయున్న నా
లోపంబంతయు నాదిగాఁ దలఁపఁ గే ♦ లుఁ మోడ్చి ప్రార్థించెదన్. 49

మ॥ వినమే మున్ను ప్రతాపునంతటి మహా ♦ వీరుండు లోకంబునన్
గనుపింపండని పూజ్యులెల్లఁ బలుకం ♦ గా; నట్టి రాణాప్రతా
పుని గీర్తించెదుపట్ల నెట్లు కథనం ♦ బున్ సాఁగఁగాఁ జేతువో
నిను సేవింతు విరించిరాణి! సుమహా ♦ ణీ! వాణి! నన్నేమవే. 50

సీ॥ రచియించియుంటి వీ ♦ రమతీచరిత్రంబుఁ తిరుపతివెంకటే ♦ శ్వరులు మెచ్చఁ!
గృతియొనర్చితిఁ జండ ♦ నృపమాళికథ దేశచరితముల్ శోధించి ♦ సరసు లలరఁ!
దగఁగూర్చియుంటిఁ బ ♦ ద్మావతీవిజయంబు వీరంబు హాస్యంబు ♦ వెల్లి విరియ!
వ్రాసియుంటి సమగ్ర ♦ రామాయణము నాటకములుగా విబుధలో ♦ కములు పొగడ!
గీ॥ విన్ని యొకయెత్తు! మఱి ప్రతా ♦ పేంద్రుచరిత మొక్కయెత్తు! సుధారసం ♦ బొలుకుచుండ
నొక్కచూపెక్కుడుగఁ జూచి ♦ యుద్ధరింపు శైలరాజేంద్రకన్య! సా ♦ జన్యధన్య! 51

మ॥ జననం బందిన దాది యేఁడునెల ల ♦ స్మద్గేహసీమన్ వినూ
తన కల్యాణ దరస్మితప్రభలు ని ♦ త్యంబున్ బ్రసాదించి దే
పుని సాన్నిధ్యముఁ జేరఁగాఁ జనిన మ ♦ త్పుత్రుండు కామేశ్వర
య్యను మత్ప్రాణసమాను నేఁదలఁతు లో ♦ కాహ్లాది సద్విగ్రహున్. 52

చ॥ కుదురగు ప్రేమ నొక్కలత ♦ కూవమ్ము గాచితిఁ జైత్రవేళ; న
య్యది తొడిగెన్ హొయల్గులుకు ♦ నక్కొలి మొగ్గను; దానిఁ గాంచి నా

యెద మొలిచెన్ మనోరథము ♦ లెన్నియొ; గాలికి నూడి దేవి శ్రీ
పదముల రాలె మొగ్గ! యది ♦ వంద్యమె, తజ్జని ధన్యమౌటచే. 53

ఆ॥ పూర్ణచంద్ర మూర్తి ♦ పుత్రుఁ డుద్భవమొంద నమరులైన వలవ ♦ దసరు సరియె!
యిచ్చినట్టి దేవుఁ ♦ డెత్తి కొంపోయినఁ బొగుల నేల! వగపు ♦ మిగుల నేల! 54

గీ॥ అవగుణంబులు మిగుల మా ♦ యంగఁజేసి సుగుణములను వేయంత లె ♦ చ్చుగనుజేసి
ప్రణయరతులైన నరుల దే ♦ వతలఁజేతు వోవియోగమ! నీవృత్త ♦ ముత్తమంబు. 55

మ॥ జననీ! నీవు దయాసముద్రమవు! యు ♦ ష్మద్భక్తు నేవేళలం
దున నేరీతిని గష్టసౌఖ్యముల యం ♦ దుఁ దేల్పఁగానుందు వా
పనులన్ నీవయి తీర్పఁగా ననుభవిం ♦ పన్ వంతగున్ గాక! వ
ల్దన నే నెంతటివాఁడ! నాకెపుడు నీ ♦ యాజ్ఞల్ శిరోధార్యముల్. 56

సీ॥ స్థిరమగు వానిలో ♦ స్థిరతమంబగు చోటఁ! జిరపుణ్యరతులు వ ♦ సించు చోట!
నాశ మెప్పుడును గ ♦ నంగఁ బోవని చోట! నానందనిలయమై ♦ యలరు చోట!
వ్యాధు లించుకయును ♦ బాధ సేయని చోట! సత్యంబు స్థాయిగా ♦ జరుగు చోటఁ!
కైవల్య లక్ష్మికిఁ ♦ గాపురంబగు చోటఁ! జిత్తంబునకు శాంతి ♦ చెడని చోటఁ!
గీ॥ ప్రేమ యమృతరూపమున వ ♦ ర్షించు చోట! నామణిద్వీప రత్న సిం ♦ హాసనమున!
శ్రీభవానీపదంబుఁ జే ♦ రితివి! గాన నేల నీకయి వగవఁ! గా ♦ మేశ్వరయ్య! 57

గీ॥ జర నములుచున్న యస్థిపం ♦ జరము నాది! యింక సుఖమొందఁ గల యాస ♦ లెందు లేవు;
మధుర దరహాస వదన ప ♦ ద్మంబు నీది మఱచిపోవుద మన్నను ♦ మఱపు రాదు.

సీ॥ కలశపాథోరాశి ♦ గర్భమందు జనించు నలల బంగారు టు ♦ య్యాల లందు!
నలచతుర్దశలోక ♦ ములను బావనమౌచుఁ దనరు మణిద్వీప ♦ తటము లందు!
గొడుగులు వంచిన ♦ ట్లడరు కదంబ వృక్ష వితాన శీతల ♦ చ్ఛాయ లందుఁ!
శ్రీలఁ జెన్నారెడి ♦ చింతామణీ భద్ర సింహాసనము పార్శ్వ ♦ సీమ లందుఁ!
ఆ॥ బాల కదలి చలువఁ ♦ దేలు తెమ్మెరలందు! నీడు లేని పసిఁడి ♦ మేడ లందు!
గౌరి లోకజనని ♦ కామేశ్వరస్వామిఁ ద్రిప్పి కూర్మి నాద ♦ రించుఁ గాక! 59

క॥ ఈమహనీయ గ్రంథముఁ గైమోడ్చుచు నంకితమ్ము ♦ గా నిచ్చెద నే
ప్రేమఁ బెనుప నోచని నా కామేశ్వరు నెత్తి పెంచు ♦ కామేశ్వరికిన్. 60

డి. రాజశేఖరం.

శ్రీ

కామేశ్వర్యై నమః.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

ప్రథమాశ్వాసము.



మత్కాండుకమట్లు గుండ్రమయి వా ♦ ర్థిన్ రెండుపా ల్లోకపాల్
భూమిన్ నిండియు నూఱునర్వదియుఁ గో ♦ ట్లున్ మర్త్యలోప్పారఁగా,
వ్యోమంబంటు నగాధిరాజ నివహం ♦ బుల్ మీఱ, విశ్వంబు శో
భామూల్యస్థితి నొప్పు నీశ్వరు సనం ♦ తైశ్వర్యముల్ చాటుచున్.

సీ॥ కాంచన శృంగ భా ♦ గము కిరీటముగాఁగ! గాశ్మీర మాస్య పం ♦ కజము గాఁగ!
సింధుగంగానదుల్ ♦ చేఁదోయి గాఁగ! నార్యావర్తదేశం బు ♦ రంబు గాఁగ!
వింధ్యాచలేంద్రంబు ♦ బెడఁగు మధ్యము గాఁగ! గౌతమి కనక మే ♦ ఖలయుఁ గాఁగ!
మలయసహ్యాద్రు ల ♦ ఙ్ఘ్రులు గాఁగ! సింహళద్వీప మంభోరుహ ♦ పీఠి గాఁగ!
గీ॥ లవణ రత్నాకరము సరః ♦ ప్రవరమగుచుఁ జెలఁగు భారతదేశ ల ♦ క్ష్మి సమగ్ర
భాగ్య సౌభాగ్య విగ్రహ ♦ ప్రాభవమ్ము లిట్టివని వివరింపఁగా ♦ నెవరి తరము! 2

శా॥ జానొందన్ బహుళాంబు పూరము వనా ♦ శాశంబళల్ నింప, స
స్యానీకంబు సమృద్ధమై యెదిగి భా ♦ గ్యస్ఫూర్తి హెచ్చింప, ల
క్ష్మీనిత్యోత్సవ మందిరంబయి తన ♦ ర్చున్ విశ్వ సర్వోన్నత
స్థానం బంది సమస్త సైఖగుల రా ♦ జస్థాన మవ్వేళలో. 3

సీ॥ ఇట్టి రాజస్థాన ♦ మెపుడు స్వతంత్రులౌ జనపాలమణుల పా ♦ లనము నొందు
దేశంబు లిరువది ♦ దీపింప వెలుగొందు; వానిలో నెల్ల మే ♦ వాడ దేశ
మగ్రగణ్యము; దాని ♦ యధిపతి యగువాని 'రాణా' యని జనులు ♦ ప్రస్తుతింతు;
రతఁడు మతాధిప ♦ త్యమున నెల్లరకు జగద్గురుండగుచు వి ♦ ఖ్యాతిఁ గాంచు;
గీ॥ నగరములలోనఁ గాశికా ♦ నగర మట్లు చిరయశము గాంచుఁ జిత్తూరు ♦ పురవరంబు;
నచటి రాణాయు నందఱ ♦ నగ్రపూజ్యుఁ! డెల్ల సురలందుఁ గాశి వి ♦ శ్వేశు మాడ్కి. 4

§ సీ॥ హారావళీ పర్వ ♦ తావళి విరివిగా నింద్ర నీల శిలల ♦ నీను చుండ!
సాంబారు లూనీ వి ♦ శాల ప్రదేశముల్ సహజమౌ లవణం బొ ♦ సంగు చుండ!
గను లెల్లెడల మర ♦ కతములు రత్నముల్ సౌవీరమును మంచి ♦ స్ఫటికములును
జంద్రకాంతశిలలు ♦ స్వర్ణ రౌప్యంబులు నెడతెగకయె యెప్పు ♦ డిచ్చు చుండ!
గీ॥ భాగ్యము లొసంగి యేలిన♦వారి యిండ్లు బంగరుఁ గొండలట్లు సే♦యంగఁ గలిగి.
'రత్నగర్భ' యటన్న సా ♦ ర్థకపదంబుఁ బడసి మేవాడదేశంబు ♦ పరఢవిల్లు. 5
శా॥ ఆవిశ్వోన్నత పుణ్య వైభవ యశో ♦ హారాళి హారావళీ
గ్రావోత్తంసము తూర్పునన్ సరసిజా ♦ రామంబునన్ బొల్చు ల
క్ష్మీవాసమ్మన బెల్ రాజధానియగుచున్ ♦ జిత్తూర్పురం బొప్పఁగా
మేవాడ్ దేశము వీరఖండమగుచున్ ♦ మించున్ ధరాస్వర్గమై. 6
❀ సీ॥ సచరాచర ప్రపం ♦ చప్రాణమగు సూర్యభగవానుఁ డాదిమ ♦ వంశకర్త!
త్రిజగతీ ధానుష్క ♦ దీపకుండయిన రాముని సుతుండు లవుండు ♦ మూలపురుషుఁ!

§ The tin mines of Mewar were once very productive and yielded, it is asserted, no inconsiderable portion of silver, but the caste of miners is extinct, and political reasons, during the Mogul domination led to the concealment of such sources of wealth. Copper of a very fine description is like wise abundant and supplies the currency. Soorma or oxide of antimony is found on the western frontier. The garnet amethystine quartz, rock crystal, the chrysolite and inferior kinds of emerald family are all to be found within Mewar, and though I have seen no specimens decidedly valuable, the Rana has often told me that according to tradition his native hills contained every species of mineral wealth.

Such the pride of these small Kingdoms in days of yore and such their resources, till reduced by constant oppression. But their public works speak what they could do and what they have done; witness the stupenduous work of marble and its adjacent causeway, which dams the lake of Raysumund at Kankarowli and which cost upwards of a million. When the spectator views this expanse of water this (Royal sea) on the borders of the plain; the pillar of Victory towering over the plains of Malva, erected on the summit of Chitor by Rana Mokul, their palaces and temples in this ancient abode, the regal residence erected by these Princes when ejected, must fill the observer with astonishment at the resources of the state. They are such as to explain the metaphor of my ancient friend Zalim Singh, who knew better than we, the value of the country: 'every pinch of the soil of Mewar contains gold.'

"Annals of Mewar."

❀ These are styled 'Ranas' and are the elder branch of Sooryavansi or 'Children of the Sun.' The Hindu tribes yield unanimous suffrage to the prince of Mewar as the legitimate heir to the throne of Rama and style him 'Hindua

డల యగస్త్యాశ్రమ ♦ ఖ్యాత మాబూగిరి నేకలింగేశ్వరుం ♦ డిష్టదైవ!
మతిపావనము లయో ♦ ధ్యా వల్లభీ సీమ లాదికాలము నాఁటి ♦ యాటపట్టు!
గీ॥ లాశిలాదిత్య కనకసే ♦ నాది రాజ రాజ పరమేశ రణ విహా ♦ ర ప్రతిష్ఠ
ఖండఖండాంత నగర వి ♦ ఖ్యాతిహేతు వట్టి మేవాణ్ణృపుల నెన్న ♦ నలవి యగునె! 7

మ॥ సమమై యొప్పు విశాల శైల శిఖర ♦ స్థానంబునన్ రాజపు
త్రమహీకాంతకు వజ్రభూషణమటుల్ ♦ రాణించుఁ జిత్తూరు సం
ద్రముమధ్యంబునఁ గోటలేడు కొమరొం ♦ దన్ బైకిఁ గన్పట్టు దు
ర్గమ లంకాపుర పూర్వవైభవము జో ♦ కల్ జ్ఞప్తికిన్ దెచ్చుచున్. 8

గీ॥ ప్రక్కప్రక్కనఁ బదిబండ్లు ♦ వరుస గాఁగ నరుగ ననువైన వైశాల్య ♦ మతిశయిల్ల
నహిత దుర్భేదమగు గోడ ♦ లలరు కోట లేడుచుట్లు చిత్తూర్పురి ♦ కెనఁగి యుండు. 9

* సీ॥ విపణిమార్గములతో! ♦ వీథుల తుద నొప్పు శివకేశవాలయ ♦ శ్రేణి తోడ!
నారామములతోడ! ♦ నభిరంజి దాఁపిన సముదార భవనాంగ ♦ ణముల తోడఁ!
జతురంగములతోడ! ♦ నతివిశాలంబైన వివిధాయుధాగార ♦ వితతి తోడ!
మణివితర్దికలతో! ♦ మధుర నానాజాతి ఫలమహీరుహ కదం ♦ బకము తోడ!
గీ॥ సౌధముల తోడ!బహుసర♦స్సమితి తోడ!రచ్చగమి తోడ!వారి యం♦త్రముల తోడ!
భరత ఖండైక లక్ష్మి ని ♦ వాసభూమి నగరమాత్రంబె చిత్తూరు ♦ నగర వరము!

Soorag' or Sun of the Hindus. He is universally allowed to be the first of the 'thirty six royal tribes,' nor has a doubt been raised respecting his purity of descent.

(Succeed) "Annals of Mewar."

It is well known that the Rajas of Udaipur are exalted over all the princes of Hind. Other Hindu princes before they can succeed to the throne of their fathers must receive the Khuska or tilac of regality and investiture from them. This type of sovereignty is received with humility and veneration.

"Lakshmi Narayana Shufeek Arangabad."

* Chittor is within the grasp of no foe, nor can the vassals of its chief know the sentiments of fear. Its towers of defence are planted on the rock nor can their inmates even in sleep know alarm. Its kotars are well filled and its reservoirs, fountains, and wells are overflowing. There are eighty four bazars many schools for children and colleges for every kind of learning, many scribes of the Beedur tribe and the eighteen varieties of artisans. Of all, the Ghelote, is the sovereign, served by numerous troops both horse and foot and by all the thirty six tribes of Rajputs of which he is the ornament. Of all the royal abodes of India none could

మ॥ వనితాశీలము నిల్ప శత్రువులఁ ద్రుం ♦ పఁ నేఁడు చిత్తూరు ద
ప్పిన నీలోకము శూన్యమంచుఁ గరముల్ ♦ వేయెత్తి ఘోషించెనో
యన సూర్యధ్వజకోటు లెల్లెడ సహ ♦ స్రాంశుల్ పిసాళించి న
ర్తనమాడున్ మృదులానిలంబు తమమీఁ ♦ దన్ సోఁక హేలాగతిన్. 11

సీ॥ నవ్వనేర్వకమున్నె ♦ క్రొవ్విన రిపుకోటిఁ బొలియఁగఁ ద్రోలి న ♦ వ్వంగ నేర్చె!
కూర్చుండుటకుమున్నె ♦ క్రోధోగ్ర శత్రు వక్షో దేశమెక్కి కూ ♦ ర్చుండ నేర్చె!
నడువకమున్నె చం ♦ డ విపక్ష మకుట సంతతులఁ బాదము లుంచి ♦ నడువనేర్చె!
పరువులెత్తకమున్నె ♦ పరిపంథితతి నొంచి తఱుముచు వెనువెంటఁ ♦ బఱవనేర్చె!
గీ॥ ఆడుటకుమున్నె ఘోరర ♦ ణాంగణముల నరిశిరంబులతో బంతు ♦ లాడ నేర్చె!
వీర! చిత్తూర్పురి జనించి ♦ నట్టివారు శైశవము దాఁటుటకు మున్నె ♦ శౌర్యమహిమ!

శా॥ ఇంద్రప్రస్థము గాదు! ద్వారకయుఁ గా! ♦ దే కాశియున్ గాదు! ని
స్తంద్రప్రాభవ కీర్తి శోభిత మయో ♦ ధ్యా పట్టణంబేని గా!
దింద్రోపేంద్రసమానులౌ నృపులు తా ♦ మేలంగఁ జిత్తూర్ మహా
సాంద్ర శ్రీలను గుత్తకున్ గొనిన యా ♦ చందంబు దీపించెడున్. 13

సీ॥ హారిత మౌనీంద్రు పా ♦ దాబ్జాతయుగళికి శిష్యుఁడై శుశ్రూష ♦ చేయఁగలిగె!
వ్రాఘ్యశైలంబు తా ♦ పసు కూర్మిఁగని ద్విధారా ఖడ్గమును బొంది ♦ రాణ మెఱసెఁ!
బ్రబురుల గెల్చి 'భా ♦ రత సూర్యుఁ'డనియు 'విశ్వపతి' యనియుఁ గీర్తి ♦ పడయఁగలిగె!
'ఖాండహారిస్పహాన్' ♦ 'కాఫరి' స్థానాది మ్లేచ్ఛ సీమల గెల్చి ♦ మెప్పుగాంచె!
గీ॥ వందలకుఁబైనఁ బుత్రులఁ ♦ బడసి సూర్యవంశమును నిల్పి సౌషర్వ ♦ పర్వతమునఁ
దపము గావించి ముక్తికాం ♦ తను వరించె! 'బప్పరావు' మేవాడ్భూప ♦ వంశకర్త. 14

సీ॥ తమ యుపనదుల సం ♦ తతులెల్ల వెండిరేకులు వోలె నెల్లెడ ♦ నలము కొనఁగ,
జహ్నుకన్యా సింధు ♦ సలిల పూరమ్ములు సారతఁ గూర్ప, బం ♦ గారు పండు
రసఖండమై, పచ్చ ♦ రా బయలుల మాడ్కి లలిత సస్య శ్యామ ♦ లంబు నగుచుఁ,
బిడికెడు చోటైన ♦ వెలిఁబోవ నట్టి యార్యావర్త బహుళ భా ♦ గ్యాంక కథలఁ,

compete with Chittor before she became a widow. ... ... Near the temples are two reservoirs built of large blocks each one hundred and twenty five feet by fifty feet wide and fifty deep, said to have been excavated on the marriage of the "Ruby of Mewar" to Achil Keechie of Gogrown and filled with oil and ghee which were served out to the numerous attendants on that occasion.

"Tods' Rajasthan Vol. II"

గీ॥ చెవులు చిల్లులుపోఁ బార ♦ సీక యవన ఖాండహారిస్పహాను బా ♦ గ్దాదు మొగలు
గజ్నిపతులు మిడుతదండు ♦ క్రమ్మినట్లు దాడివెడలిరి తండోప ♦ తండములుగ. 15

గీ॥ ఎనిమిదవ శతాబ్దారంభ ♦ మునఁ గలీఫు 'వాలిదు' తొలుత ఖాసిముఁ ♦ బంపె; నతఁడు
సింధుదేశమ్ము దాఁటి కా ♦ శీపురంబువఱకుఁగల సీమలన్నియుఁ ♦ బాడు చేసె. 16

మ॥ ఒకబాగ్దాదు నరేంద్రచంద్రుఁడు "కలీప్ ♦ ఓమార్" అబుల్ హాసు సే
నకధీశుఁ బొనరించి హైందవముపై ♦ నన్ బంపఁగా దూరమెం
చక యే యామడ యడ్డుగా నడిచి రా ♦ జస్థానముఁ జేరి భూ
పకులారణ్యములన్ దహించె నతఁడున్ ♦ వైశ్వానరప్రక్రియన్. 17

గీ॥ అతని నజమీరు 'తారాగ్ర ♦ హాధిపతియుఁ దొడరిమడిసె దూలారావు! ♦ కొడుకు సప్త
'వర్షముల లాటుఁ డరిఁగూల్చి ♦ వానివెంట నరిగె నభిమన్యుపై చేయి ♦ యన జగంబు.

సీ॥ లాటసింహుఁడు మహో ♦ గ్రాటోపనిధియౌచు నజరామరంబైన ♦ యశముఁగాంచెఁ;
జోహాణు లా బాల ♦ శూరుని విగ్రహంబులు రచింపించి దే ♦ వుని విధానఁ
బ్రతివత్సరము భక్తి ♦ వఱల జ్యేష్ఠద్వాదశీదినమందుఁ బూ ♦ జించు చుందు;
రాలాటుఁ డనిచేయు ♦ నపు డున్న కాలిగజ్జెల నెల్లజనులు ద ♦ ర్శించిపోదు;
ఆ॥ రాదినంబునుండి ♦ యీదినంబునకుఁ జోహాణకులంబువార ♦ లాత్మజులకుఁ
గాలిగజ్జియలను ♦ గట్టరు; లాటునియెడల వారిభక్తి ♦ యెట్టిదొక్కొ! 19

సీ॥ భాగ్యసౌభాగ్యసం ♦ భావ్యముల్ సింధుఘూర్జరదేశములను వ ♦ ర్తకము పెంప
'టైగ్రిస్'నదీ కృపీ ♦ టపవిత్రమైన 'యరాబియా' పాలించు ♦ రాజలోక
మణి కలీప్ ఉస్మాను, ♦ మఱి కలీప్ ఆలి, యేజీదు ఖొరాసాను ♦ క్షితిపవాళి,
యబ్దుల్ మలీకు సై ♦ న్యసముద్రములను బొంగించి హైందవమును ♦ ముంచి తేల్చె;
గీ॥ రటుపయిని "హారూన్ ఆల్ రాశ్చి ♦ దను కలీప్ అరాబియా మొదల్ కాశిప ♦ ర్యంత మేలె;
నవ్వల "సెబాక్టజిను" వచ్చె! ♦ నతఁడు ప్రళయభైరవుని మహమ్మనుఁ దెచ్చె ♦ వానికొడుకు.

మ॥ తడవింతేనియు లేక వీరభటసం ♦ తానంబు తన్గొల్చి వెం
బడిరా సింధునదిన్ దరించుచు మహ ♦ మ్మద్ గజ్ని గజ్నీవిభుం
డడవుల్ గాల్చుచు భస్మమున్ సలుపు దా ♦ వాగ్ని క్రియన్ బొంగుచున్
దుడిచెన్ భారతదేశ పట్టణములం ♦ దున్గల్గు సర్వస్వమున్. 21

మ॥ కడుసౌభాగ్యము గల్గు రాష్ట్రముల వం ♦ కన్ సుంత కన్నెత్తి చూ
డఁడు; బంగారము పండు నేలలను జూ ♦ డం డట్టె పేర్వాసిగాం

చెడు దేవాలయలింగముల్ పెఱికి గ ♦ జ్నీసౌధసందోహ మె
క్కెడు సోపానచయంబుఁ జేసె విహితుల్ ♦ కీర్తింప వేభంగులన్. 22

మ॥ అనఘోత్సాహముతో మహమ్మదు చలం ♦ బారంగ సౌరాష్ట్రమం
దున విచ్చేయుచు సోమనాథపురమం ♦ దున్ సోమనాథేశ్వరా
దినిలింప ప్రకర ప్రపూజ్యమగు జ్యో ♦ తిర్లింగ సంఘాతమున్
దునియల్ చేయుచు ద్రవ్యరాసులను దొం ♦ తుల్ దొంతులున్ జేకొనెన్. 23

సీ॥ భువనవీరసమూహ ♦ మున మేటి యితఁడంచు యశమొందఁగనిన మ ♦ హాభుజుండు!
కొండపల్లెను మార్చి ♦ గొప్పసామ్రాజ్యసంస్థగఁ జేయు రాజతం ♦ త్రజ్ఞమౌళి!
కన్నకొడుకునైనఁ ♦ గడికండలుగఁ జీల్చి ధర్మంబు నిలుపు ను ♦ దారబుద్ధి!
విశ్వకళాశాల ♦ వెలయించి దేశదేశముల విద్యనునించు ♦ జ్ఞానమూర్తి!

గీ॥ కవుల పాలిఁటి ముంగిటి ♦ కల్పకంబు! విగ్రహారాధనముపైన ♦ వెగటువలన
గజినిమహమూదు దండెత్తెఁ! ♦ గాకయున్న నంతవాఁడెట్లు జనహింస ♦ కనుమతించు!

గీ॥ ఇటుల పండ్రెండుమార్లు దం ♦ డెత్తి వచ్చి ధనకనకవస్తుతతిఁ గొని ♦ చనుటె కాని
భరతఖండంబు శాశ్వత ♦ వాసముగను జేయఁదలఁపక నిజసీమఁ ♦ జేరుకొనియె. 25

ఉ॥ ఆ కడగండ్లు తీఱి భర ♦ తావని కొంతకుఁ గొంత కోల్కొనన్
బోకయమున్నె వేఱొక రి ♦ పుండు మహమ్మదు పేరివాఁడు ఘో
రీకులుఁ డాత్మవాహినులు ♦ క్రిక్కిఱియంగను గోరుచుట్టుపై
రోఁకటిపోటునాఁ బ్రళయ ♦ రుద్రునికైనడి వచ్చె నుద్ధతిన్. 26

శా॥ ఆకాలమ్మున సార్వభౌముఁడయి యా ♦ ర్యావర్తమున్ బృథ్వీరా
జేకచ్ఛత్రముగాఁగ నేలె; నతఁ డ ♦ య్యైంద్రాత్మజున్ బోలె సు
శ్రీ కల్యాణపరాక్రమోన్నతుఁడు; ఘో ♦ రీవంశజున్ దాఁకి చీ
కాకై పాఱఁగఁజేసెఁ దత్ప్రబల సే ♦ నానీకమున్ బల్మరున్. 27

గీ॥ చేరి హమ్మీర-గంభీర ♦ సింహనృపులు 'కాకసస్' పర్వతమునుండి ♦ కాశిదాఁక
నూటయెనమండ్రు క్షితిపుల ♦ మాటమాత్రఁ బిలిచికొనివచ్చి పృథ్వీశుఁ ♦ గొలుతు రెపుడు.

❁ మ॥ అతితేజోబలధాముఁ డా సమరసిం ♦ హఖ్యాతలేంద్రుండు వం
దిత నానాజనపాలలోకుఁడగు పృ ♦ థ్వీభర్తకున్ సోదరీ

❁ Samarasimha proceeded to Delhi. His arrival at Delhi is hailed with songs of joy as a day of deliverance. Prithwi Raj and his court advanced seven miles to meet him and the description of the king of Delhi and his sister and the chiefs on either.

పతి, వజ్రాయుధకోటి గ్రుంగఁగల మే ♦ వాడ్దేశ రాహుత్తులుఁ
గృతహస్తుల్ దనుఁగొల్వ వచ్చె నని కే ♦ కీభూత చేతస్కుఁడై. 29

గీ॥ భరతఖండంబు నాక్రమిం ♦ పంగఁ దలఁచి యేడుమాఱులు ఘోరి దం ♦ డెత్తి వచ్చెఁ;
మఱియును బావయును దారు ♦ మారు చేసి యతని వెనుకకు నంపించి ♦ రాఱుమార్లు.

సీ॥ 'తొవర్వంశ సంజాత ♦ ధరణీతలేశ్వరుల్ పూర్వ మింద్రప్రస్థ ♦ పురిని సార్వ
భౌములై యేలి; ర ♦ వ్వారిలోన ననంగపాలుండు కడపటి ♦ వాఁ; డతండు
పుత్రసంతతి లేక ♦ పుత్రికలను నిర్వురను గాంచె; మొదటి దా ♦ నిని కనూజి
బీజపాలునకును ♦ బిదపటి దాని సోమేశున కజమీరు ♦ దేశ పతికి

గీ॥ నిచ్చె; వారికి జయచంద్ర ♦ పృథ్వివిభులు గలిగి; రయ్యనంగుఁడు కొంత ♦ కాలమునకు
వ్యాధి పీడితుఁడగుచు ని ♦ జాత్మజలను మనుమలను బిల్చుకొని చెంత ♦ నునిచికొనియె.

గీ॥ ఒక్కనాఁడు పట్టాభిషే ♦ కోత్సవంబు జరుప సామంత నృపుల నం ♦ దఱను జేర్చి
యయ్యనంగుఁడు "ఢిల్లి సిం ♦ హాసనంబు నెక్కుమ"న నెక్కి కూర్చుండెఁ ♦ బృథ్వియపుడు.

సీ॥ 'ఇరువుర మేము దౌ ♦ హిత్రులమైయుందు! మప్పసెల్లెండ్రకు ♦ నాత్మజులము!
పదియు నెన్మిది యేండ్ల ♦ ప్రాయమందున్న నన్ వదలి యెనిమిదేండ్ల ♦ బాలుఁ బృథ్వి

side who recognize ancient friendship is most animated. Samarsi reads his brother-in-law an indignant lecture on his unprincely inactivity and throughout the book divides attention with him.

In the planning of the campaign and march towards the Caggar, to meet the foe, Samarsi is consulted and his opinions are recorded. The bard represents him as the Ulyses of the host; brave cool and skilful in the fight, prudent wise and eloquent in council, pious and decorous on all occasions; beloved by his own chiefs and reverenced by the vassals of the chohan. In the line of march no augur or bard could better explain the omens, none in the field could better dress the squadrons for battle, none guide his steed or use his lance with more address. His tent is the principal resort of the leaders after the march or in the intervals of battle, who were delighted by his eloquence or instructed by his knowledge. On the last of three days desperate fighting Samarsi was slain together with his son Calyan and thirteen thousands of his household troops and most renowned chieftains. His beloved Pritha. on hearing the fatal issue, her husband slain, her brother captive, the heroes of Delhi and Chittor 'asleep on the banks of Caggar' in the wave of the steel, joined her lord through the flame.

"Annals of Mewar."

సింహాసనాసీనుఁ ♦ జేయు టధర్మ! మీతని యధికార, మే ♦ నను మతింప!
నాక్షేపణ మొనర్తు" ♦ నని ధిక్కరించి యాజయచంద్రుఁ డేగె నా ♦ సభను వీడి;
గీ॥ యతనితోడ నాబూపర్వ ♦ తాధికారి వ్యాఘ్రరాజేంద్రుఁడును బట్ట ♦ ణాధినాథుఁ
డసమబలుఁడు భోళాభీముఁ ♦ డాక్షణంబ కదలిపోయి రాస్థాన రం ♦ గంబు వదలి. 33
సీ॥ తుహినాద్రి నుండి సే ♦ తువుదాఁకఁ దనరు నఖండ భారతఖండ ♦ మండలంబు
సకల మేకచ్ఛత్రి ♦ సామ్రాజ్యముగ ధరిత్రీ రాజ్యమేలెఁ బృ ♦ థ్వీనృపాలుఁ!
డామహావీరుని ♦ యసమ సంగ్రామ జయంబు సామంత ధ ♦ రాధిపతుల
పౌరుష విక్రమ ♦ ప్రాభవంబులు ధర్మసంస్థాపనాచార్య ♦ చతురతలును
గీ॥ జంద్ర భట్టారక సుకవి ♦ చక్రవర్తి వ్రాయు శతసహస్రాధిక ♦ గ్రంథమందు
రససమృద్ధిని బర్వ ప ♦ ర్వంబునకును జీవకళ లుట్టిపడఁగ రం ♦ జిల్లుచుండు! 34
చ॥ అమిత విశాలమై సిరు ల ♦ నంతముగాఁ దగి కాన్యకుబ్జరా
జ్యము మును దక్షిణాపథము ♦ నందును వ్యాపన మొందె; రాజసూ
యము సలధర్మనందనుని ♦ యవ్వల నీజయచంద్రుఁ డొక్కఁ డు
క్కుమిగిలి చేయనేర్చె నృప ♦ కోటి యొనర్ప సమస్త కార్యముల్. 35
గీ॥ అధ్వరము చేసి యతఁడు ని ♦ జాత్మజాత పరిణయ మొనర్పఁగా స్వయం ♦ వరము చాటి
సకల దిగ్దేశవర్తి రా ♦ జన్యులకును బంపె నైవాహి కాహ్వాన ♦ పత్రములను. 36
సీ॥ కనకకాదంబ భూ ♦ స్థలి రాజులకు నెల్లఁ బెద్దయౌ రారాజు ♦ పృథ్వీరాజ
మౌళి కాహ్వాన మం ♦ పమి యట్టులుండ, నావిభు విగ్రహము రచిం ♦ పించి, సేవ
కుని దుస్తులిడి, తీసి ♦ కొనిపోయి యాస్థానమున మహాద్వారంబు ♦ ముంగల నిడె!
నాస్వయంవరమున ♦ కరుగుదెంచిన సర్వభూమీశ్వరులు ద్వార ♦ సీమ నిలువఁ
గీ॥ బడిన యాతనిఁ జూచి సం ♦ భ్రమమునుభయమునొంది గుసగుసల్ వోవుచు ♦ నొదిగియుండ గ
కూతురుం డొకకు మంజార ♦ హారముఁ గరమందుఁ గొనివచ్చె సంయుక్త ♦ యచటి కపుడు.
మ॥ విమతుం డాజయచంద్రుఁడున్ నృపుల వే ♦ ర్వేఱన్ నిరూపించి వా
రి మహావైభవ ముగ్గడింప విని నీ ♦ రేజాస్య కన్నెత్తి చూ
డమి నుద్యోగులఁ జూపెఁ; గాంతయును దాఁ ♦ టన్ జొచ్చె; నాస్థానరం
గమునం దందఱఁ జూపెఁ దండ్రి; సతియున్ ♦ గాంక్షింపలే దెవ్వరిన్. 38
మ॥ వెనుకోపమ్మున నుండి యాతఁడు సుతన్ ♦ బృథ్వీశు బింబంబు ద్రో
వను గేల్వట్టియు నీడ్చుకొంచరిగి "నా ♦ బం టీతనిన్ జూడు; మి

మ్మనుజన్ గాదు" మటంచుఁ ద్రోయఁ జెలియున్ ♦ మందారహారంబు వే
సి నమస్కారము చేసి నిల్చె నెదురన్; ♦ సిగ్గంతలోఁ బైకొనన్. 39

మ॥ సుమహారంబు గళంబునన్ బడిన య ♦ చ్చో విగ్రహం బట్టె మ
ధ్యమునన్ వ్రీలుచుఁ బృథ్వీరాజతిలకం ♦ బావిర్భవం బంది య
క్కోమఁ జేతన్ గొని యశ్వ మెక్కి "యిదిగో ♦ కొంపోవుచున్నాఁడ! ధై
ర్యము మీకుండిన నన్నుఁ దాఁకుఁ"డని చే ♦ రన్ బోయె ఢిల్లీపురిన్. 40

మ॥ 'సమరోర్వీతల ఫల్గునుం డితఁ'డనన్ ♦ సత్కీర్తి దిగ్దేశ భా
గములం దల్లిన యామహాప్రభుని దాఁ ♦ కన్ ధైర్యముల్ లేక యె
ల్ల మహీంద్రుల్ తల లట్టె వంచుకొని యుం ♦ డన్ జేరి; రా తోఁక ద్రొ
క్కు మహాహిన్ బలె నక్కనూజిపతియున్ ♦ గ్రుద్ధాత్ముఁ డయ్యెన్ గడున్. 41

గీ॥ ఎందఱినో యాశ్రయించి యె♦న్నెన్నొ గతులఁ గుట్రలు కుతంత్రములు పన్ని♦కోటియత్న
ములను జయచంద్రుఁ డొనరించి♦ఫలముగానఁ;దరులు బెగడొందఁ బృథ్వీంద్రుఁ♦డవని నేలె

సీ॥ ఇంకొక్కమాఱు దం ♦ డెత్తిరా జయచంద్రుఁ డర్థించె ఘోరీమ ♦ హమ్మదు విభు!
నావార్త విని యసం ♦ ఖ్యచమూతతుల్ కొల్వ నరుదెంచె సమరసిం ♦ హప్రభుండు!
మూఁడు క్రోసుల దూర♦మున కేగి పృథ్వీంద్రుఁ డనుగులకును మ్రొక్కి♦యతనిఁ దెచ్చెఁ!
'గగ్గార్'నదీ తట♦త్సీమ యవనసైన్యము లుండె! ఢిల్లిసై♦న్యములు చేరె! [పోయి

గీ॥ నాప్తులును దాను జయచంద్రుఁ♦డాయవనులఁ గదిసె; నుదయ మయ్యెదిచూచి ♦ కదలి
తండ్రి మృదుపాదములకు వం♦దనమొనర్చి యొప్పమెయి మహారాజ్ఞి సం♦యుక్తయపుడు

సీ॥ "భారత స్వాతంత్ర్య ♦ భరము మాపఁగ వైరు లరుదెంచి! రదినిల్వ ♦ నరుగుదెంచె
నాప్రాణవిభుఁ డఖం ♦ డ ప్రాభవుండు! నేనుండ వేఱ్వేఱ మీ ♦ కుండఁ దగదు!
ధర్మపక్షము మాది! ♦ దయచేయవయ్య! పృథ్వీవిభు నర్థాంగిఁ ♦ బిలుచుచుంటిఁ!
జెడుగులే దీవు వ ♦ చ్చిన! సత్కరించు నాభర్త! నీన్ వైరము ♦ వదలదేని

గీ॥ వేగుము కనూజి; కటులు పో♦వేని భారతావనిని దాస్యమునఁ ద్రోయు♦నపయశంబు
లనుభవింతు వాచంద్ర తా♦రార్క"మనుచు మ్రొక్కి సాగిలపడఁ గడుఁ♦గ్రుద్ధుఁడగుచు

సీ॥ కమనీయ భారత ♦ ఖండ సామ్రాజ్య సౌభాగ్యలక్ష్మి విధానఁ ♦ బరగు మంగ
ళోదారమూర్తి సం ♦ యుక్త సాగిలపడియుండ భూదేవ మం ♦ త్రోక్తిపూత
కంధిజలాభిషే ♦ క పవిత్ర మామెమూర్థము నట్టె వామపా ♦ దమునఁ దన్ని
"కదలిపో! నాసము ♦ ఖమున నుండకు"మంచుఁ ద్రోసిన లేచి యా ♦ దొడ్డతల్లి

గీ॥ "తెలిసినది విన్నవించితి! ♦ దీన నీదు హృదయము కలంగకున్న నే ♦ నేమిసేతు"
నని కదలివచ్చె! నుభయ సై ♦ న్యములకును రణంబు ఘోరంబుగా మూఁడు ♦ నాళ్లు జరిగె

గీ॥ సమరసింహుండు పడియె; సై ♦ న్యములు చెడియె; రాజపరమేశ్వరుండు వీ ♦ రప్రభుండు
పృథ్వీరాజేంద్రుఁడును ఢిల్లి ♦ రిపుల బారిఁ బడిరి; భారతదేశ దా ♦ ర్భాగ్యకలన!

మ॥ తొలుతన్ సాయముచేసి నట్టి జయచం ♦ ద్రున్ దాఁకె ఘోరీయు; దు
ర్బలుఁడై రాజ్యము వాఁడు వీడిచనెఁ; దా ♦ త్తార్ వీరులున్ వెంబడిన్
గలయన్ దాఁకిరి; దిక్కులే కతఁడు గం ♦ గావాహినిన్ దూఁకె య
వ్వలి కేగన్; దలఁ ద్రుంచి చంపిరి రిపుల్ ♦ వైవస్వతప్రాయులై. 47

సీ॥ "తతరమాఖండ భా ♦ రతఖండ గగనాగ్రరంగ మధ్యాహ్న మా ♦ ర్తాండమూర్తి!
బప్పరాయాన్వయా ♦ భరణ షట్త్రింశ న్నృపాలక కుల భూరి ♦ వజ్రమకుట!
యరిగితీ ననుఁబాసి; ♦ చెఱవడె నాపృథ్వి; మఱఁద లెందరిగెనో ♦ యెఱుఁగరాదు;
పదమూఁడు వేల్ దొరల్ ♦ కదలఁ గల్యాణుండు పుష్పాస్త్రసముఁడు నా ♦ ముద్దుకొడుకు

గీ॥ తన స్వయంవరమునకట్లు ♦ చనియె దివికి; నిచటఁ బనియేమి మీరింద ♦ తేగుపిదప!"
నని పృథాదేవి వగచి ని ♦ న్ననుగమింప సమసితే! శత్రుగజసింహ! ♦ సమరసింహ! 48

సీ॥ "ప్రార్థింతు వలవదీ ♦ పని" యంచు సంయుక్త కొనకాళ్లఁ బడి వేడు ♦ కొనిన వినక
ఘోరీని బిలిపించి ♦ కొంపకగ్గి ఘటించి నృపచంద్రు సమరసిం ♦ హేంద్రుఁ ద్రుంచి
పృథ్వీశు నట్టేట ♦ నిడి కుంకుమూడ్చి సంయుక్త వైధవ్య సం ♦ యుక్తఁ జేసి
యుర్వి యున్నంతకు ♦ నుగ్రాపకీర్తిమై రాజ్యంబుఁ బారతం ♦ త్ర్యమున నిడితె!

గీ॥ కటకటా! కోటియుగములు ♦ గడచుఁగాక పృథ్విభువంటి రాజరా ♦ జెటులఁ గలుగు!
నతనికన్నులు దీయించె ♦ యవననృపతి! చెనఁటి జయచంద్ర! నిబిడదు ♦ ష్కీర్తిరుంద్ర!

గీ॥ "చెట్టుపైఁ బక్షిశిరమును ♦ జెండు"మనినఁ బృథ్విరాజు మూఁడుశరంబు ♦ లెత్తి పక్షి
కంఠమును, వెంటనే, ఘోరి ♦ గళముఁ ద్రుంచి, యాత్మహృదయంబు భేదించి ♦ యరిగె దివికి.

గీ॥ పృథ్వినృపవాళి కులము, ఘో ♦ రీ కులంబు, సమరసింహు కులము, జయ ♦ చంద్రు కులము
నాల్గుకులములు మొదలంట ♦ నాశమయ్యె దుష్టుఁడగు నొక్కదేశవి ♦ ద్రోహికతన.

క॥ "కుతుబుద్దీన్" సేవకసంతతివాఁడు! సమర్థుఁడౌటఁ ♦ దగునని ఘోరీ
పతి భారతసామ్రాజ్యం బతని వశము చేసియుండె ♦ నంతకు మునుపే!

ఉ॥ జంభవిరోధి వైభవ వి ♦ శాలత భూప్రజ నేలి శాశ్వతో
జ్జృంభితకీర్తిచంద్రికలఁ ♦ జిమ్ముచు వాఁడు 'కుటుబ్మినార్' శిలా

స్తంభము నొక్కదాని జయ ♦ సంభృతమై పొలుపొంద నిల్పె; వి
శ్వంభరఁ బొల్పు నయ్యదియు ♦ సప్తవిచిత్రములందు నొక్కఁడై.

మ॥ పరిపాలించిరి వానివెన్క ధరణీ ♦ భాగంబుఁ బెక్కుర్ నృపా
లురు; ఖిల్జీకులుఁ డొక్కఁ డాదట జలా ♦ లుద్దీను సుస్తంత్రము
ష్కరుఁ డఘ్ధంచెడు ఢిల్లిరాజు శిరమున్ ♦ ఖండించి యేతత్పురీ
వరమున్ జేకొని రాజ్యమేలఁ దొడఁగెన్ ♦ బట్టాభిషిక్తుండునై. 53

క॥ అవల నలాయుద్దీనను యవనుండు పరాక్రమత్ర ♦ మాటోపుఁడు పా
ర్థివుఁడయ్యె! మొగలులు దండువిడియసాగిరి కడుంగ ♦ దున్ యత్నమునన్. 54

మ॥ ఉరుశౌర్యంబునఁ బెక్కుమాఱులు నలా ♦ యుద్దీను మొగల్ రిపూ
త్కరమున్ బాఱఁగఁ దోలి హైందవము నే ♦ కచ్ఛత్రమై యుండఁగా
జరపన్ గోరుచు రాజ్యతృష్ణమెయి రా ♦ జస్థాన దేశంబుపైఁ
బరతెంచెన్ యమదూతలట్టి సుభట ♦ వ్రాతంబు తన్గొల్వఁగన్. 55

సీ॥ కడుఁ బిన్నవాఁడు ల ♦ క్ష్మణసింగు రాజౌట భీమసిం గాతని ♦ పిన్నతండ్రి
పాలించుచుండె మే ♦ వాడ్దేశ; మతఁడు సేనలతోడ యుద్ధ స ♦ న్నద్ధుఁడయ్యె;
యవనసేనలు కోట ♦ కవ్వల రాజపుత్ర చమూచయంబు దు ♦ ర్గమున నుండె;
సంవత్సరంబు మా ♦ సము లాఱు ముట్టడి సాఁగె; నయ్యుభయ ప ♦ క్షంబు లందు

గీ॥ వందలున్ వేలు నై వీర ♦ భటులు మ్రగ్గి; రంతకంతకు విజయేచ్ఛ ♦ యతిశయించెఁ
బ్రాణములపైని యాస ల♦వ్వలకుఁ ద్రోసి రణము గావించి రాత్మ గౌ ♦ రవముఁగోరి.

సీ॥ "వెలఁదిఁ బద్మినిఁజూప ♦ విడుతు ముట్టడి"నని యవనేంద్రుఁ! "డద్దంబు ♦ నందుఁ జూడఁ
దగు"నని రాజపు ♦ త్రకులు దెల్పిరి; వాఁడు విచ్చేసి సతిఁ జూచి ♦ వెన్కఁ కరుగు
నప్పుడు భీమసిం ♦ గరిగె వీడ్కొల్పఁ; గోట దాఁటఁగఁ దురు ♦ ష్కులు నతనిని
బట్టి "పద్మిని నియ్య ♦ వదలెద"మని; రేడు వంద లాందోళిక ♦ లందు భటులు

§ గీ॥ గొలువఁ బద్మిని చనెఁ; దురు♦ష్కులను దాఁకి రాజపుత్రులు పోరి ర♦బ్రంబుగాఁగఁ!
బద్మినీ-భీమసింహు ల ♦ వ్వలికి వచ్చి చేరిరి సురక్షితులయి చి ♦ త్తూరు కోట.

§ Bheemsi had espoused the daughter of Hamir Sank [chohan] of Ceylon, the cause of woes unnumbered to the Sesodias. Her name was Pudmini a title bestowed only on the superlatively fair, and transmitted with renown to posterity by tradition and the song of the bard. Her beauty, accomplishments, exaltation and destruction, with other incidental circumstances, constitute the subject of one of the most popular traditions of Rajwara. The Hindu bard recognizes the fair,

శా॥ స్థిరమా సత్ప్రభుభక్తియుక్తి నిజరా ♦ జ్ఞీమానసంత్రాణ ధ
ర్మరసావేశము పొంగి పైఁబోరల గో ♦ రాసింగు బాదూలుసిం
గు ఘనాగ్రిణంబున వైరివీరుల తలల్ ♦ కోటానఁగోట్లుగా వసుం
ధర రాలన్ విహరించి రమ్యోడఁ గృతాం ♦ తప్రాయులై యిర్వురున్. 58

మ॥ అమితోత్సాహముతోడఁ బోరెసఁగఁగా ♦ నానాఁడు మేవాడ రా
జ్య మహాసౌధమునందు స్తంభముల యో ♦ జన్ బొల్చు లోకైక వి
క్రమధారేయ లొకండయేని మిగులం ♦ గాఁబోక సంగ్రామ రం
గమునన్ వీరవిహారముల్ నెరపి స్వ ♦ ర్గంబేగి రొక్కుమ్మడిన్. 59

క॥ బాదూలుసింగు బాలుఁడు ద్వాదశవర్షములవాఁడు ♦ తనపూర్వుల మ
ర్యాదను జెడనీయక ధీరోదాత్తత రణ మొనర్చి ♦ యొందె యశంబున్. 60

చ॥ కదనుల వేలు తన్గొలువఁ ♦ బద్మిని వహ్నిని జొచ్చె; వైరులున్
సదనులను రాజసౌధములు ♦ గోపురముల్ బురుజుల్ గృహంబులున్
బడమిఁ బడంగఁజేయఁ బుర ♦ మున్ సిరి దప్పె గజంబులున్ జొరం
బడి కలఁపన్ గలంతపడు ♦ పద్మసరః ప్రవరంబు చాడ్పునన్. 61

మ॥ జనహాల్ వారయు బూంది దేవగిరి ధా ♦ రావంతులున్ మారువా
రను మండూపుర మాజనల్ మియురు గో ♦ గోన్ దేశముల్ బెక్కు లో
డ్యోగ్వ నొక్కొక్కఁడు గాఁ దురుష్క నరపా ♦ లాధీశ్వరున్ గొల్చి యా
త్మని రారాజుగ సమ్మతించెఁ బరతం ♦ త్రత్వంబుమైఁ గుందుచున్. 62

in preference to fame and love of conquest as the motive for the attack of Allaudin who limited his demand to the possession of Pudmini, though this was after a long and fruitless siege. At length he restricted his desire to a mere sight of the extraordinary beauty and accepted to the proposal of beholding her through the medium of mirrors. Relying on the faith of the Rajputs he entered Chittor slightly guarded and having gratified his wish, returned. The Rajputs, unwilling to be outdone in confidence, accompanied the King to the foot of the fortress amidst many complimentary excuses from his guest at the trouble he thus occasioned. It was for this that Alla risked his own safety; relying on the superior faith of the Hindu. Here he had an ambush. Bhimsi was made a prisoner, hurried away to the camp, and his liberty made dependent on the surrender of Pudmini.

Badul was but a strippling of twelve but the Rajput expects wonders from this early age. He escaped though wounded, and a dialogue ensues between him and his uncle's wife, who desires him to relate how her lord conducted him-

❀ సీ॥ ప్రక్కనఁగల భిల్ల ♦ పతులతో సంతత సంగ్రామములు స[illegible] ♦ [illegible]ను మ
నుర్విని సజయసిం ♦ హుండు కొన్స్ని[illegible]లగాబూని ♦ [illegible]
తనయులఁ గని "భిల్ల ♦ జనపతి మూంజుని వలని భ[illegible] సాంకుఁ ♦ [illegible]
నిద్రిలో నతఁడె క ♦ న్పించు; నాచింతచే సగ[illegible]; వ[illegible] ♦ [illegible]
గీ॥ వాని బరిమార్చి నాభీతిఁ ♦ బాపెదో[illegible]లుఁ" డనఁ '[illegible] చేసి[illegible] ♦ [illegible]
కరుగుఁడన నట్లు నోరాడ' ♦ వనిరి వార లాతఁ; [illegible] నా[illegible] ♦ [illegible],

మ॥ "ఒకయశ్వం బొకఖడ్గ మొప్పఁ[illegible] నే ♦ ను[illegible] మూ[illegible] మ
స్తకముఁ దెచ్చెద" నన్న "[illegible]లుకు మా ♦ [illegible] నో[illegible]! [illegible]
వకుమం" చాడెదు [illegible] గని "దే ♦ వా! మూ[illegible] మ స్త[illegible]
నిఁ దెత్తుంజుమి; లేనిచో నిటకు రా ♦ నేరా[illegible] చా[illegible] 64

self before she joins him. The strippling replies "He was the reaper of the harvest of battle; I followed his steps as the humble gleaner of his sword. On the gory bed of honor he spread a carpet of the slain, a barbarous prince his pillow, he laid him down and sleeps surrounded by the foe." Again she said "Tell me Badul! how did my love behave!" "O mother! how further describe his deeds, when he left no foe to dread or admire him." She smiled farewell to the boy and adding "my lord will chide my delay," sprung into the flames.

"Annals of Mewar."

❀ Mewar was now occupied by the garrisons of Delhi and Ajeysi had besides, to contend with the mountain chiefs amongst whom Moonja Balaicha was the most formidable, woh had on a recent occasion, invaded the Shero-Nalla and personally encountered the Rana whom be wounded on the head with the lance. The Rana's sons Sujansi and Ajimsi though forteen and fifteen, an age at which a Rajput ought to indicate his future character, proved of little aid in the emergency. Hamir was summoned and accepted the fued against Moonja, promising to return successful or not at all. In a few days he was seen entering the pass of Kailwara with Moonja's head at his saddle bow. Modestly placing the trophy at his uncle's feet, he exclaimed "Recognize the head of your foe" Ajeysi kissed his beard and observing that fate had stampt empire on his forehead, impressed it with a teeka of blood from the head of Balaicha. This decided the fate of the sons of Ajeysi, one of whom died at Kailwara and the other Sujansi was sent from the country. He departed for the Dekhan, where his issue was destined to avenge some of the wrongs the parent country had sustained and eventually overturned the monarchy of Hindustan, for, Sujansi was the ancestor of Sivaji, the founder of the Satara throne.

"Annals of Mewar."

గీ. అందఱును జూడ నొకఖడ్గ ♦ మశ్వముం గొని గాలికన్న హమీరుడు శీ ♦ ఘ్రముగఁ బోయెఁ
జనె దినములు వారములు మా ♦ సములు గడచెఁ నతఁడు చను కేరికిని జ్ఞప్తి ♦ యందె లేమ

సీ. కొన్నాళ్ల కవ్వలఁ ♦ గొండలోయను గద వంటి యాయుధమును ♦ బట్టి యొక్క-
యాశ్వికుం డరుదేర ♦ నజయసింహుఁడు వాని కొలువుపాతును జూచి ♦ గొలిపి; రంజి
నాహమీరుఁడు బల్లె ♦ మవనిపై నిడి తండ్రి శ్రీపాదముల నను ♦ స్కృతి యొనర్చి
'గుణుతింపు నీమూంజు ♦ శిరమన్న' ఁజేడు పుత్రకుని ముద్దాడి యె ♦ త్తుకొని సింహా

గీ. పీఠమెక్కించి తిలకంబు ♦ పెట్టి రాజు సలిపి నిజపుత్రయుగము దే ♦ శమును పీడి
యరుగుమనిపంపెఁ; నంతఁ గా ♦ లాంబువాహ భూరి గంభీర రుతిని హ ♦ మీరవిభుఁడు,

సీ. "తఱుచుగా వేఁటల ♦ కరుదెంచునని సాద్రి సీమాటవుల నేను ♦ జేరియుంటిఁ;
బాదిఁ దఱుముకొంచుఁ ♦ బరివారములు లేక మూరాంజుఁ డొక్కఁడె వనం ♦ బునఁ గనఁబడెఁ;
వడిగ "నీవెవ్వఁడ" ♦ వని నన్ను; "నీవెవ్వఁ"డని యంటి; "మ్మూరాంజుఁడ" ♦ ననెడు నంతఁ
దల నాదు ఖడ్గధా ♦ రల నూడి యిలరాలెఁ; గుంతంబుకొనఁ దలఁ ♦ గ్రుచ్చి యెత్తి

గీ. శీఘ్రముగ నీపదంబులు ♦ చేరవచ్చి నాఁడ"నన నెల్లరపుడు సం ♦ తసము నొంది;
ఱిచ్చ లఱుఱదియును నాలు ♦ గేండ్ల దాఁకఁ బాలన మొనర్చె నతఁడు మే ♦ వాడ సీమ.

చ. అతని కుమారుఁడుం, మనుమఁ ♦ డౌ లఘుఁ, డవ్వల రాజులౌచు శా
శ్వత బహుళాభివృద్ధి కొన ♦ సాగఁగ నేలిరి దేశముం; లఘు
క్షితిపతి 'జావురా' ఖనుల ♦ సీసము వెండియుఁ దామ్రమాది ధా
తుతతులు గ్రవ్వఁ జేసి తటి ♦ తో ధనరాసులఁ జేర్చె మెండుగన్. 68

మ. జనకుం డాడిన యొక్కమాటకయి త ♦ త్సామ్రాజ్యముం దాని ప
ట్టపు లావణ్య నిధానమై వెలయు హం ♦ సాదేవినిం వీడి త
మ్ముని రారాజు నొనర్చి భీష్మచరిత ♦ మ్మున్ దాఁ బ్రదర్శించెఁ జం
● డుం డీలఘురాజు పుత్రుఁడు ప్రచం ♦ డ ప్రాభవోద్దండుఁడున్. 70

క. ముకుళుఁడు లఘురాజు కుమారకుఁ; డాతని వెన్క నేలె ♦ రాజ్యము; తత్పు
త్రకుఁ డగు విదళిత రిపుహా స్తికుంభుఁడౌ కుంభనరప ♦ తి శ్రేష్ఠుండున్. 70

● Discussing with Chonda his (Laghu's) warlike pilgrimage to Gya, from which he might not return, he sounded him by asking what estates should be settled on Mokal. "The throne of Chittor" was the honest reply; and to set suspicion at rest h [illegible] that the ceremony of installation, should be performed previous to Lakha's departure. Chonda was the first to pay homage and swear

మ॥ జనముల్ మెచ్చఁగ నేఁబదేండ్లుగను రా ♦ జ్యంబేలె; మేవాడ్ ధరి
త్రిని నవ్యోన్నది నాల్గు కోటలను ద్వా ♦ త్రింశ న్మహాసంఖ్య యీ
తనిచే నిర్మిత మయ్యె; నన్నిఁటఁ గడుఁ ♦ దార్ఢ్యంబు నైశాల్యముఁ
గాని యుర్వీరవతంసు పేర నిలుచుఁ ♦ గుంభల్ మియర్ దుర్గముఁ. 71

సీ॥ మాళవపతి మహ ♦ మ్మద్ ఖిల్జి వార్ధి తరంగముల్ వలెఁ జతు ♦ రంగ బలము
గొలువ ఘూర్జరరాజుఁ ♦ గూడి దండెత్తిరా నొకలక్ష యుత్తమా ♦ శ్వీక దళంబు
పదునాల్గువేలు కా ♦ ల్బలముతో నరుదెంచి యెదిరించి వారి జ ♦ యించి మాళ్వ
ధరణీశుఁ దనరథ ♦ స్తంభంబునకుఁ గట్టుకొనుచుఁ జిత్తూర్పురం ♦ బునకుఁ దెచ్చి

గీ॥ కాపుగా సైన్యముల నిచ్చి ♦ కానుక లిచ్చి తగిన గౌరవ మిచ్చి స్వా ♦ తంత్ర్య మిచ్చి
యుక్కదఁ గరుణకుఁ జోటిచ్చి ♦ విడిచి పుచ్చెఁ గుంభరాణా సమాను లీ ♦ క్షోణిఁ గలరె!

❀ మ॥ తన సంపూర్ణ జయంబుఁ దెల్పఁగ జయ ♦ స్తంభంబులన్ భక్తి పెం
పును సూచింపఁగఁ గోవెలల్ నిలిపె నా ♦ బూ శృంగ శృంగాటకం

obedience and fidelity to his future sovereign reserving as the recompense of his renunciation, the first place in the councils and stipulating that in all grants to the vassals of the crown, his symbal (the lance) should be superadded to the autograph of the prince. In all grants the lance of Saloombra still preceeds the monogram of the Rana. "Annals cf Me.war"

❀ The only thing in India to compare with this is the Kutub Minar at Delhi, but though much higher, it is of a very inferior charactor. This column is one hundred and twenty two feet in height, the breadth of each face at the base is thirty five feet and at the summit, immediately under the cupola, seventeen feet and a half. It stands on an ample terrace, forty two feet square. It has nine distinct stories, with openings at every face of each storey.........While the Sun continues to warm the earth so long may the fame of Khoombo endure. Seven years had elapsed beyond fifteen hundred when Rana Khoombo placed this ringlet on the forehead of chittor. Sparkling like the rays of the rising Sun is the torun, rising like the bridegroom of the land...........................What does it resemble which makes chittor look down on Meru with derision. Again what does Chutterkot resemble from whose summit the fountains are overflowing; the circular diadem on whose crest is beauteous to the eye; abounding in temples to the Almighty planted with odoriferous trees to which myriads of bees resort and where soft zephyrs love to play. This impregnable fortress was formed by Maha Indra's own hands. "Annals of Rajasthan."

ఋను; వ్యాఖ్యానమొకండు వ్రాసి యనయం ♦ బున్ గీత గోవిందమున్
జను లాబాలము నేర్వఁజేసెఁ గవితా ♦ సంద్రైక సంధాతయై.

గీ॥ కలముచేఁ గత్తిచే రెండు ♦ గతులఁ గీర్తికాంతఁ గొలిచిన మేటి భూ ♦ కాంతు లందు
నింత దొడ్డవాఁ డున్నవాఁ ♦ డే యటంచు క్షోణిజనులెన్న మనియె నా ♦ కుంభనృ

సీ॥ సాధ్వి మీరాబాయి ♦ సౌజన్యధన్య కుంభవసుంధరాధీశు ♦ పట్టమహిషి;
జగదేక పావిత్ర్య ♦ సంపద కీలేమ పర్యాయపదము; గో ♦ పాలకృష్ణు
సకుగుఁలు తలఁచి భ ♦ క్త్యావేశమునఁ బొంగి యమృతగీతములు పె ♦ క్కాలపించెఁ;
దన్మాధురికి సొక్కి ♦ తలలూచి యాతల్లి స్మరియింపనట్టి య ♦ న్నరులు లేరు;

గీ॥ ద్వారకాపురి మొదలుగా ♦ వారణాసి వఱకు దేవాలయముల గో ♦ పాలదేవుఁ
గూర్చి కీర్తించి యాయమ్మ ♦ కూరుచున్న చోటులను నేఁటికిని గూడఁ ♦ జూపుచుం

మ॥ చరితార్థుండగు కుంభు పౌత్రుఁ డవలన్ ♦ సంగ్రామసింహుండు భూ
వరుఁడయ్యెన్; రణమన్నఁ బండుగువలెన్ ♦ భావించు శౌర్యాఢ్యుఁడీ
పురుషశ్రేష్ఠుని కాలమం దరిచయం ♦ బుల్ వచ్చె జాక్సారిటీస్
సరసన్ వెల్గెడు క్రూర ముష్కర తురు ♦ ష్కస్థాన మందుండియున్.

శా॥ చెంగిస్ఖాను కుమార్తె సంతతి జని ♦ చెన్ ముందు తైమూరు; స
ర్వాంగీణ స్ఫుటశక్తితో సమరఖం ♦ డాధీశుఁడై, దానఁ దృ
ప్తిం గాంచఁగనుబోక భారతమహా ♦ దేశంబునున్ గెల్చె; స
త్సంగుం డీతని రాజ్య మింతని వచిం ♦ చన్ జాల రెవ్వారలున్. 7

శా॥ "తైమూర్లేము" ప్రపౌత్రుపౌత్రుఁ డతిశి ♦ ష్టస్తుత్య సౌజన్య లీ
లామందారము ద్వాదశాబ్దముల కా ♦ లంబందె "బేబర్" నృపుం
డై మొగల్ క్షితి నేలఁబూని రిపుగో ♦ త్రాధీశులన్ దోఁకి యు
ద్దామప్రౌఢిని వారిఁ బోఁదఱిమి సం ♦ స్థాపించెఁ దద్రాజ్యమున్. 7

సీ॥ "జాక్సారిటీసు శ్రే ♦ ష్ఠతమంబె కాని జాహ్నవియె! లోకైక పూ ♦ జ్యతకు తావు!
టర్కి ప్రశస్తమం ♦ డల మౌను గాని యార్యావర్త మమృత ర ♦ సాత్మకంబు!
సమరఖండ మతియో ♦ గ్యము కాని ఢిల్లీపురము స్వర్గమునకు స్వ ♦ ర్గమగు తావు!
తురకలు స్వజనులౌ ♦ దురు కాని భారతప్రజలు లోకోత్తర ♦ ప్రాభవాంకు!

గీ॥ ఇంటనుండిన విశ్రాంతి ♦ యొసఁగుఁ గాని రామమాంధాత లేలిన ♦ భూమి గెలువ
ఘనతరైశ్వర్యములు గల్గి ♦ "గణన గల్గు" ననుచు బేబరు దండెత్తి ♦ యరుగుదెంచె. 79

శా॥ ఆకాలమ్మున ఢిల్లిపట్టణనృపుం ♦ డా యిబ్రహీంలోడి తా
నాకర్ణించుచు వీనిరాక దశ ల ♦ క్షానీకినుల్ క్ష్మాస్థలిం
బాకంపింపఁగఁ జేరవచ్చి యని సే ♦ యన్ జొచ్చెఁ; బేబర్ విభుం
డాకాలాంతకునట్లు శాత్రవులఁ జెం ♦ డాడెన్ మహోదగ్రుఁడై. 80

మ॥ గడియల్ మూఁడగు నంతలో రణము త ♦ గ్గన్ సాగె; నా యిబ్రహీం
పడియెన్; సేనలు భిన్నభాండగతులన్ ♦ బ్రాపించె; బేబర్ మహీం
ద్రుఁడు ఢిల్లీపురి నాక్రమించుకొనె; హిందూదేశ సర్వస్వ మ
ప్పుడు దాసోహమటంచుఁ దత్పదయుగం ♦ బున్ గొల్చె నిర్వీర్యమై. 81

మ॥ అరులన్ గెల్చుచు సార్వభౌముఁడయి రా ♦ జ్యంబేలి సంగ్రామభూ
వరు సంగ్రామతలంబునన్ గెలిచి మే ♦ వాడ్దేశమున్ జెందఁగా
నరు మత్తద్విపరాజ వీర్యులగు నా ♦ యోధుల్ తనున్ గొల్వఁగా
నరిగెన్ బేబరు; సూర్యవంశమణి యు ♦ ద్ధాయత్తుఁడయ్యెన్ వడిన్. 82

సీ॥ డోంగరేశుఁడు బలో ♦ త్తుంగుం డుదయసింగు, రత్నసింహుఁడు సలుం ♦ బ్రా విభుండు
రణమల్లనృపుడు మా ♦ ర్వారు నాయకమౌళి, మేత్రావిభుండగు ♦ క్షేత్రసింగు
ఝాలానృపాలుఁ డు ♦ జ్జయసింగు సోనెగుఱ్ఱమహీంద్రుఁడైన యా ♦ రామదాసుఁ
డల పరిమరుండు గో ♦ కులదాసు చంద్రభానుండు మాణిక్యచం ♦ ద్రుఁడు శిలాదుఁ
గీ॥ డును హుసే నిబ్రహీంషాహి ♦ తనయుఁ డొకఁడు స్వామి సంగ్రామసింహు వెం ♦ బడిని బోగి
"చచ్చుటో గెల్చుటో వేఱు ♦ జాడ లే" దటంచు సేనలతో వచ్చి ♦ రని నెమొసర్పు. 83

సీ॥ రెండువాహినులు కా ♦ ర్తికశుద్ధపంచమి నాబయానాప్రాంత ♦ మునఁ గలిసె;
రాజపుత్రులు మృగ ♦ రాజులట్టులు దాఁక యవనసేనలు వెన్క ♦ కరుగఁజొచ్చె;
బేబ రాగ్నేయాస్త్ర ♦ వితతిఁ బ్రయోగించె; హైందవాశ్వికకోటి ♦ యడ్డె దానిఁ;
బులులమాడ్కిని రాజ ♦ పుత్రవీరులు ముందు దూఁకి డీల్పఁజిరి ♦ తురకదండు;
గీ॥ తనబలముఁ దూఁచుఁ; గెలుపుకై ♦ కనులు వాచు; నా ప్రతతి సేచు; దిగ్గన ♦ నట్టె లేచు;
విసివి తలరాచుఁ; జేతులు ♦ వెలికిఁ జాఁచు; నకట! బేబ రెవ్వఁడు గాచు ♦ ననుచుఁ జూచు!

గీ॥ స్వామి పదసీమఁ దెగి నిజ ♦ ప్రాణమైన ధారపోయు పవిత్ర సైం ♦ దవులయందు
నకటకట! శిలాదుఁడు గాక ♦ యన్నము దిను నాతఁడెవఁడు స్వామిద్రోహ ♦ మాచరించు!

గీ॥ కడపటి దినంబు నిరుమొనల్ ♦ గలిసి నపుడు బలముతో శిలాదుండు జే ♦ బరును గలిసె;
నని తుములమయ్యెఁ; బెక్కు గా ♦ యములు తగిలి యవల సంగ్రామఁ డరిగెఁ; సై ♦ న్యములు విరిగె.

§ మ॥ కడుఁదీక్ష్ణంపుఁ బిరంగిగుండొకఁడు మో ♦ కాలన్ బ్రవేశించె; మం
డెడు నుగ్రింపుఁ దుపాకి సోఁకి కను లూ ♦ టిన్ జెందె; నెమ్మేనిపైఁ
బొడమెన్ గాయములెన్న; దిట్లు రుధిర ♦ మ్మున్ జిమ్మి పుష్పించి యుం
డెడు బంధూక మహీజమున్ దెగడె క్షో ♦ ణీనేత సంగ్రాముఁడున్. 87

మ॥ చనఁ జిత్తూరికి గెల్పులేకయని బు ♦ స్సాప్రాంత మందుండె; న
వ్వనుగాయంబులఁజేసి శక్తిచెడి ని ♦ ర్వీర్యంబునై దేహ మ
జ్జనాథేశ్వరుఁ డొక్కవత్సరమునన్ ♦ స్వర్గస్థుఁడయ్యెన్ విక
ర్తనుఁ డస్తంగతుఁడైన నైవడిఁ బ్రజల్ ♦ దైన్యంబునన్ గ్రుంగఁగన్. 88

క॥ అరిరాజాంతకుఁడై బేబరు సంగర జయము నొంది ♦ భారత ధరణీ
శ్వరులకును రాజరాజయి పరిపాలింపందొడంగె ♦ వసుధా తలమున్. 89

చ॥ ఒకసమయంబునందు హుమ ♦ యూనును వ్యాధియు సోఁకి యంతకం
తకుఁ జెలరేగె; బేబరును ♦ "నన్గొని నాసుతుఁ గావు దేవ" యం
చకుటిలబుద్ధి వేఁడుకొనె; ♦ నట్టులె వ్యాధియు వాని సోఁకి పు
త్రకుఁడును వ్యాధిఁబాసె; నొక ♦ రాతిరి ప్రాణము వాసె బేబరున్. 90

క॥ ఘనశౌర్యుఁడు సంగ్రాముని వెనుక నతని సుతులు రత్న ♦ విక్రమసింహుల్
మనుజేంద్రులై మహీతలమును బరిపాలించి రధిక ♦ మోదముతోడన్. 91

§ On the 16th March the attack commenced by a furious onset on the centre and right wing of the Tartars and for several hours the conflict was tremendous. Devotion was never more manifest on the side of the Rajput, attested by the long list of noble names amongst the slain as well as the bulletin of their foe, whose artillery made dreadful havoc in the close ranks of the Rajput cavalry, which could not force the entrenchments, nor reach the infantry which defended them. While the battle was still doubtful, the Tuar traitor, who led the van went over to Baber and Sanga was obliged to retreat from the field which in the onset promised a glorious victory; himself severely wounded and the choicest of his chieftains slain. Sanga Rana was of the middle stature but of great muscular strength. He was celebrated for energetic enterprise, of which his capture of Muzaffar, King of Malwa, in his own capital is a celebrated instance; and his succesful storm of the almost impregnable Rinthum-bhor, though ably defended by the imperial general Ali, gained him great renown. Had he been succeded by a prince of his foresight and judgment, Baber's descendants might not have maintained the sovereignty of India. A cenotaph long marked the spot where the fire consumed the remains of this celebrated prince. "Annals of Mewar."

మ॥ అనలాస్త్రంబులు వాడినన్ జయము త ♦ థ్యంబౌచు నావిర్భవిం
చును గొన్నింటిని దెచ్చె; వీరభటులెం ♦ తో మూర్ఛులై "వీనిఁ జే
కొన మశ్వంబుల నుండియున్ దిగము నీ ♦ కున్ గూర్చు నెవ్వారిదిప్ప
న నియోగింపుము వీనిఁబూన్ప" నని మం ♦ దపప్రజ్ఞులై యూరుచుం, 92

చ॥ పెడమొగమైన సన్యులను ♦ విక్రముఁడున్ నియమించె; సైనికుల్
జెడ నిరుపాయులై యొకరి ♦ నిన్ మఱియొక్కరు మెచ్చకుండఁగ; నా
దుడుకుఁదనం బెఱింగి 'బహా ♦ దూర'ను ఘూర్జరదేశ భర్తయున్
వెడలె మహాచమూతతులు ♦ వెంటఁ జనంగను జిత్తురిం గొనన్. 93

మ॥ తమ శత్రుండొకఁ డిప్డు చిత్తురిపయిన్ ♦ దండెత్తునన్ మాట శ్రో
త్రములన్ సోఁకిన రాజపుత్రనృపులున్ ♦ జాదవ్వ లందుండి సై
న్యములన్ దోడ్కొని వచ్చి నిండారువు లం ♦ తర్భేదముల్ లేక; యా
దములన్ జిత్తు రనంగ నెంత యభిమా ♦ నం బున్నదో వారికిన్! 94

సీ॥ రౌద్రకేసరి కేస ♦ రముల నుద్యత్తలలూఁగు శతబలాశ్వాలు దేవ ♦ రాధిపతులు
కులపర్వతముల డీ ♦ కొని పిండిగాఁజేసి యంబుధిఁ గలుపు నట్టి ♦ లావనిన్ గ్రమ
లుంకించి తాఁకిన ♦ నుర్వీతలంబు పైకెగిరించు సోనెగు ♦ ముర్వీశగంబుల
ఫాలాక్షుతో మెండ ♦ పట్టులు పట్టి గెల్వఁగఁ జాలిన మహా ♦ వాస్త్యములును

గీ॥ జగము సర్వసంహారము ♦ సలుపఁ గలుగు నసమ శౌర్యులు చౌహాను ♦ దన్వయులును
నడచు సంద్రంబు లనఁగ సై ♦ న్యములఁ గొనుచు వచ్చి చేరిరి చిత్తూరు ♦ పట్టణమ్ము.

గీ॥ పదము వెనక మఱల్పని ♦ పటుపరాక్రమైకధన్యులు గొలువ నా ♦ ...మల్లు
సుతుఁడు భాగ్జి తరలివచ్చె; ♦ నితఁడు బాడబానలముఁ బోలఁబ్రమిగు మ ♦ హాగ్నిశాలి.

గీ॥ అఖిల జగములలోని శౌ ♦ ర్యంబు ముద్దచేసి దుర్గంబునిడ నుం ♦ చినను గాని
క్రూరులగు పరంగుల పిరంగులకు ముందుఁ దూఁచుకొని రాయి నిలుమంచుఁ ♦ ...భంబు.

సీ॥ లాబ్రిఖాన్ బిరుద మ ♦ లంకరించెను ప్రౌఢ గోతులు త్రవ్వించి ♦ ...రి మందు
వహ్ని రవుల్ కొల్పి ♦ పగిలించె; నీతఁడు బహదూరుశాహి సే ♦ పలరు దనువు
పోర్చుగీసు కులంగి; ♦ మునుపు వాస్కోడిగామా పోటు నణఁచె; ♦ నతఁడు గు...
షరగించి యగ్నిప ♦ ర్వగము పొంగినయట్లు పొంగించి బహుకుర్గ ♦ ముల...నెచ్చె;

సీ॥ వైరికుక్షింభరమైన చి ♦ త్తూరుకోట దక్షిణపు గోడ పగిలి రం ♦ ధ్రంబు పడియె;
గీ॥ పూజిత జగన్నుత పరాక్ర ♦ మార్జునుం డరాతులను దాఁకి యర్జున ♦ రావు మడిసె.
సీ॥ తమ వంశజు లహారవంశ్యు ♦ లతని తోడఁ బడిరి; మధ్యాహ్నమార్తాండు ♦ పగిది మండి
యరులఁ దాఁకి దుర్గారాయఁ ♦ డస్తమించె నఖిల చోండావదన్వయు ♦ లనుసరింప. 99
సీ॥ అవల దేవరభటులు ఝూ ♦ లాన్వయులును జీవము లొసంగి; రంత భా ♦ గ్జియు వచ్చి
ప్రళయకాలాంతకునిఁబోలు ♦ భటులఁ గూడి కదన మొనరించి పండె నా ♦ గండిదండ.
సీ॥ తరువాత రాజమా ♦ తయు జవాహిరిభాయి రాథోడుసుత తను ♦ త్రాణ ఖడ్గ
ములఁబూని యాస్థలం ♦ బునఁ బోరి మడిసె; నవ్వేలఁది కీర్తి విజరి ♦ త్రల సువర్ణ
కఁమాక్షరముల వ్రా ♦ సిరి పూజ్యు లాదినం; బంతలో దుర్గమా ♦ వంత యవల
విడిగె; లోపలి వీర ♦ వరుల సంఖ్యయుఁ దగ్గె; నుదయసింహకుమారుఁ ♦ డొకఁడుతప్ప
సీ॥ రాజమాతయు రణా ♦ గ్రమున ప్రమగ్గె; నతని సురధానిరాయల ♦ కప్పగించి
వారిఁ దాఁటించి మిగిలిన ♦ వీరు లొక్క స్థలము చేరిరి కార్య ని ♦ శ్చయము కొఱకు.
సీ॥ గంధపుఁ మంచి చె ♦ క్కల నొక్క ప్రోవుగాఁ గూర్చి తైలము పోసి ♦ కుప్పలుగను
కర్పూరరజము పైఁ ♦ గప్పి యగ్ని రగిల్చి వెలఁదులు పదమూఁడు ♦ వేలమంది
జలకంబు లాడి దు ♦ వ్వలువలు సొమ్ములు దాలిచి పూచిన ♦ తంగెడు లటు
వెకలి పెండ్లికిఁ బోవు ♦ విధమున గుంపులై చిఱునవ్వు మోముల ♦ సిరుల నింప
గీ॥ బంగరు పలాశ లట్లు పా ♦ వకునిఁ జొచ్చి; రీవెలఁదులఁ గర్ణావతీ ♦ దేవి నడిపె;
నామె యుదయసింహకుమారు ♦ ననుఁగుఁ దల్లి మర్జయార్జునరాయని ♦ తోడఁబుట్టు.
మ॥ తమ కాంతామణులెల్ల వహ్నిఁ బడి భ్రమం ♦ దఁగ దేవరస్వామి దు
ర్గమునందుండిన యోధులన్ గొనుచు సూ ♦ ర్యద్వారమున్ దీసి సిం
హముమాడ్కిన్ వెలిదూఁకి శాత్రవులు చీ ♦ కాకొంద వర్తించి సై
న్యములన్ దానును నిర్విశేషముగ నం ♦ తంబొందె నవ్వేళలో. 103

● Rao Arjun was this prince, who was blown up at the Chitore boorj. The Boondi bard makes a striking picture of this catastrophe in which the indomitable courage of this prince is finely imagined "Seated on a fragment of the rock disparted by the explosion of the mine, Arjun drew his sword and the world beheld his departure with amazement.

"Annals of Rajasthan"

⊕ చ॥ దురము భయంకరంబగుచు ♦ దుర్గము నిల్వదటంచుఁ దోచు ముం
దర, నవరత్న సంతతులు ♦ దాఁచిన తోరము, రాణి, ఢిల్లి భూ
వరు కడ కంపెఁ; గష్టములు ♦ వచ్చిన యప్పుడు రాజపత్నులీ
కరణి నొసఁగి సాయమును ♦ గాంచుట వాడుకయై తనర్చెడున్. 104

శా॥ వీరుల్ ముప్పదిరెండు వేలు సమరో ♦ ర్విన్ వ్రాలి ప్రాపించి ర
వ్వీరస్వర్గము; దుర్గమున్ యవనభూ ♦ భృన్మౌళియున్ జొచ్చి శౌ
ర్యాధీశున్ నివసించె; నంతటను "సై ♦ న్యంబున్ మరల్పించి చి
త్తూరు వీడు"మటంచు వచ్చెను హుమా ♦ యూన్ పాదుషా యాజ్ఞయున్. 105

సీ॥ పరిసరగ్రామ సం ♦ వాసినులగు వెలందులు వేయిమంది యా ♦ తోరము నొక
కనకపుం బళ్లెరం ♦ బున నుంచి పూవు లక్షతలును బెట్టి పూ ♦ జల నొనర్చి
నడచుచు వెళ్లి యం ♦ దఱు ఢిల్లిఁ జేరిరి; హుమయూను వంగదే ♦ శమున నుండె;
నటకేగి దర్శించి; ♦ రతఁడు హర్షించి హ స్తమున రక్షాబంధ ♦ నము నొనర్చి
గీ॥ "సారస దళాక్షులార! యీ ♦ తోర మంది నపుడె కర్ణావతీదేవి ♦ కన్న నైతి;
నామె నాచెల్లెె; లుదయసిం ♦ గల్లుఁ డయ్యె; వారి సేమమె నా సేమ ♦ మై రహించు. 106

గీ॥ భువన వంద్యుండు సంగ్రామ ♦ భూపమణికి ముందు మాతాద్రి నూర్చిన ♦ కుందు దీఱ
నతని దేవేరిని గుమారు ♦ నాదరించి నా మొగల్ వంశమును బాప ♦ నం బొనర్తు. 107

⊕ The Rajpoot dame bestows with the Rakshi the title of adopted brother and while its acceptance secures to her all the protection of a Cavaliar Servante, scandal itself never suggests another tie to his devotion. He may hazard his life in her cause, and yet never receive a smile in reward, for he cannot even see the fair object, who, as brother of her adoption, has coustituted him her defender... ... ... The acceptance of the pledge and its return is by the katchli or corset of simple silk or satin or gold brocade and pearls. In shape or application there is nothing similar in Europe and as defending the most delicate part of the structure of the fair it is peculiarly appropriate as an emblem of devotion. A whole province has often accompanied the katchli and the monarch of India was so pleased with this courteous delivery in the customs of Rajasthan on receiving the bracelet of Karnavati which invested him with the title of her brother and uncle and protector to her infant Udai Singh, that he pledged himself to her service "even if the demand were the castle of Rinthumbhor." Humayun proved himself a true knight and even abandoned his conquests in Bengal.

"Annals of Mewar."

గీ॥ అఖిల నృపులకుఁ బాదుషా ♦ యనుటకన్న రాజపుత్రి మహాదేశ ♦ రాజమాత
కన్న యనుటయె కడు గౌర ♦ వాస్పదంబు; పయనమై వత్తు; బహదూరు ♦ పంపి పుత్తు.

మ॥ సుందరీందీవరనేత్రలార! యిఁక నా ♦ పుణ్యంబు వర్ణింపఁగాఁ
జనమే! నేఁటి విపత్తు దీర్చుటకు నిం ♦ ద్రప్రస్థమేలైన భా
గ్యక రమాక్రాంతము నాదు రాజ్యమయినన్ ♦ గాదేని నాప్రాణ మే
వ్యకమౌత్కృష్టగుణాఢ్య పాదముకడన్ ♦ భక్తిన్ సమర్పించెదన్." 109

మ॥ అని శీఘ్రమ్ముగ వచ్చి చూచి "యిటుఁ గా ♦ ర్యం బంతయున్ మించిపో
యెను; దుర్గం బరిచేతఁ జిక్కెను; బలం ♦ బెల్లన్ నశించెన్; నృపా
ఘని స్వర్గోరిన దొడ్డతల్లియగు నా ♦ కర్ణావతీదేవి యే
మని చింతించెనొ; మందభాగ్యునకు నే ♦ లా దక్కుఁ దత్సేవనల్. 110

మ॥ అకటా! సూర్యుఁడు వంశకర్తయఁట; కీ ♦ ర్త్యర్థిన్ వలెన్ బూజ్యమై
యకలంకంబగు గొప్పవంశమట; ధ ♦ న్యాత్ముండు సంగ్రామసిం
హు కుటుంబంబఁట; సుంత సాయపడఁగా ♦ నొక్కింత తావున్నఁ బా
యక మత్కీర్తి వెలింగియుండుఁగద బ్ర ♦ హ్మాండైక సుస్థాయిగన్. 111

సీ॥ "ఆతల్లిమాఱు త ♦ దాత్మజుఁ గొలిచి దేహము ధన్య మొనరింతు" ♦ నని తలంచి
'చిత్తూరుపురి విస ♦ ర్జించి ఘూర్జర మేగు' మని బహదూరుషా ♦ కాన తిచ్చె;
హుమాయూనుఁడు తదాజ్ఞ ♦ నొదలఁదాల్పక సమర సన్నాహముల్ ♦ జరుపఁ దొడఁగెఁ;
బాదుషా తుదిలేని ♦ బలములతో దుర్గమును నాల్గువైపుల ♦ ముట్టడించె;
గీ॥ నామహాసేనఁ జూచి భ ♦ యంబు లేచి నీరు సోఁకు నుప్పటులఁ గ ♦ న్పింప కేగె
బలముతో బహదూరు; మా ♦ ళ్వమును ఘూర్జరము హుమాయూన్ జయించె, సై ♦ న్య
[ముల నుంచె.

గీ॥ వెడలె విక్రమసింహుని ♦ విభుని జేసి యాహుమాయూను ఢిల్లీకి ♦ నరిగె; విక్ర
మావనీశుని పిదపఁ బ్ర ♦ జాళు లెల్లఁ బృథ్వివిభుని జేసిరి వన ♦ వీరసింహు. 113

సీ॥ జననంబు క్రూర ము ♦ స్కర తురుష్కకులంబు! భావమో రాజ్య సం ♦ పాదనంబు!
ప్రాయమో సకలప్రి ♦ పంచంబు తనదని పోరాడ వలసిన ♦ పూర్ణ వయసు!
పదవి రాజస్థాన ♦ మాకర్షకము! కాని రాణి యర్థింప సా ♦ భ్రాత్ర మూని
వంగభూమిని దన ♦ పనిమాని యొకవేయి మైళ్లేగుదెంచి ధ ♦ ర్మము వరించి

గీ॥ స్వకులు బహాదూరు శిక్షించి ♦ పంచి దేశమాదు భయమును డించి సౌ ♦ ఖ్యంబు నించి
వట్టిచేతుల వెనుకకు ♦ వచ్చె! నెట్టి సరళ హృదయుండో! హుమయూను ♦ చక్రవర్తి!

సీ॥ వనవీరనృపుఁడు పా ♦ లన మశాస్త్రవముసేయ నుదయసింహుఁ గూ ♦ ల్పను దలంచెఁ;
బన్నా యనెడి దాది ♦ ముందెట్లొ నడివట్టి యొకపూలబుట్టలో ♦ నుదయసింహు
నుంచి భటులచేత ♦ నూరివెల్పల కంపెఁ; దనపుత్రు నుంచెఁ ద ♦ త్స్థానమునను;
వనవీరుఁ "డుదయసిం♦హుని జూపు"మని వచ్చెఁ;సతి నిజాత్మజుఁ జూపెఁ;♦వతఁడు పొడిచెఁ;

గీ॥ బుత్రశోకము దిగమ్రింగి ♦ పన్న వెడలి స్వామి నోడినుంచి దేశదే ♦ శములు తిరిగి
వర్తకుం 'డసాసా' కడ ♦ వానిఁ జేర్చి సకలలోకైక విఖ్యాతి ♦ సంతరించె. 115

క॥ తను నెంత కాచి కుడిపినఁ దనసుతుఁ బరుసుతుని కొఱకు ♦ దారుణ ఖడ్గం
బునఁ జీల్పఁ గనిన వెలఁదులఁ వినియుంటిమె! పన్నఁ దప్ప ♦ వేఱొకదానిన్. 116

మ॥ వనవీరుండు ప్రజావిరుద్ధముగ భూ ♦ భాగంబుఁ బాలింపఁ దీ
రని కష్టాంబుధిలో మునుంగుచు జన ♦ వ్రాతంబు సంగ్రామసిం
హునిపుత్రుం డతిదూరగుం డుదయసిం ♦ హుఁడు దెచ్చి చిత్తూర్పురం
బున రాణా నొనరించెఁ బూర్వవిభవం ♦ బుఁ నిల్పఁ గాంక్షించుచున్. 117

§ మ॥ సమరోత్సాహము లేదు; విక్రమకళా ♦ సంపత్తియున్ లేదు; దు
ర్దమధైర్యోన్నతి లేదు; చిత్తురుమహా ♦ రాజ్యంబుఁ బాలింపఁ బూ

§ Rana Udai Singh ascended the throne in A. D. 1541-1542.

... ...

"Woe to the land where a minor rules or a woman bears sway" explains the last of the great bards of Rajasthan; but where both were united as in Mewar, the measure of her griefs was full. Udai Singh had not one quality of a sovereign; and wanting martial virtue, he was destitute of all. Yet he might have slumbered life away in inglorious repose during the reign of Humayun or the contentions of the Pathan usurpation; but unhappily for Rajathan, a prince was then rearing, who forged fetters for the Hindu race, which enthralled them for ages; and though the corroding hand of time left but their fragments, yet even now though emancipated, they bear the indelible marks of the manacle; not like the galley slaves, physical and exterior; but deep mental scars, never to be effaced. Can a nation which has run its long career of glory be regenerated? Can the soul of the Greek or the Rajpoot be reanimated with the spark divine, which defended the Kangras of Chitore or the pass of Thermopylae? Let history answer the question.

"Annals of Mewar"

జ్యపుయశో సద్గుణ మొక్కఁడేనియు రహిం ♦ జనఁ బోఁడు; వైరియాగ్రహగ
ర్భమునన్ మేకవిధంబునన్ బొడమె సం ♦ గ్రామేంద్రు గర్భమ్మునన్. 118

సీ॥ ఉదయాస్తాచల మధ్యగంబగు జగం ♦ బుఱ్ఱూఁతలూఁగించె బె
ట్టిదుఁడౌ పుత్రుఁడు; ఘోర సంగర కిరీ ♦ టిప్రాయుఁడై కీర్తిసం
పద నార్జించెను దండ్రి; యెట్టితఁడు మే ♦ వాడ్రాజ్య మందారశా
ఖఁ దినంజొచ్చిన పుప్పియట్లు వొడమెన్ ♦ గీర్తిన్ గళంకించుచున్. 119

చే॥ వరుసగ ముప్పదేండ్లితఁడు ♦ పాలనమున్ బొనరించె; నందులో
నిరువదినైదు శాంతముగ ♦ నెట్టులొ సాఁగె; ననంతరమ్మునన్
దరతరముల్ తపింపఁదగు ♦ దారుణ ఘోర విపత్తు దేశమున్
బొరిగొని గౌరవంబు నుడి ♦ పోవఁగఁజేసె నరుంతుదమ్మగన్. 120

తే॥ అనఘుఁడు విక్రమసింహు భూరమునఁ జే ♦ యన్ గల్గి ఢిల్లీపురం
బున కేగెన్ పాదుషయూను; వంగమున రా ♦ ణ్మఖ్యుండు సామంతుఁడై
చను షేర్ఖాను స్వతంత్రరాజ్యమును సం ♦ స్థాపింప యత్నించినాఁ
డను వార్తల్ విని పాదుషా వెడలె సై ♦ న్యాయత్తుఁడై వానిపై. 121

ఉ॥ అంతములేని సైన్యముల ♦ నంబుధి చాడ్పున నిల్పియున్న సా
మంతుని దాఁకి పోరుట ప్ర ♦ మాదకరంబని సంధి గోరి వృ

● But the magnitude of the peril confirmed the fortitude of Pratap, who vowed in the words of the bard to make his mother's milk resplendent: and he amply redeemed his pledge. Single handed, for a quarter of a century did he withstand the combined efforts of the empire; at one time carrying destruction into the plains, at another flying from rock to rock feeding his family from the fruits of his native hills, and rearing the nursling hero Umra amidst savage beasts and scarcely less savage men, a fit heir to the prowess and revenge. The bare idea that the son of Bappa Rawal should bow the head to the mortal man was insupportable; and he spurned every overtures which had submission for its basis or the degradation of uniting his family by marriage with the Tartar, though lord of countless multitudes...The brilliant acts he achieved during that period live in every valley, they are enshrined in the heart of every true Rajput, and many are recorded in the annals of the conquerors. To recount them all, or relate the hardships he sustained, would be to pen what they would pronounce a romance, who had not traversed the country where tradition is yet eloquent with his exploits, or conversed with the descendents of his chiefs who cherish a recollection of the deeds of their forefathers and melt as they recite them, into many tears.

"Annals of Mewar".

త్రాంతము నంపె; 'షే'ర్ఖానుఁడు ♦ తానును సమ్మతి చూపెఁ; గ్రుంకెఁ బ్రొ
ద్దంతట; రెండుసైన్యములు ♦ నచ్చట నిల్చెను నిద్ర నొందఁగన్. 122

చ॥ కొసరి కసాయి మేకలను ♦ గొంతులు గోయు విధాన, మారియున్
మసఁగిన యట్లు, మృత్యువది ♦ నాలుక సాఁచిన భంగి, ఢిల్లిసై
న్యసమితిపైన వ్రాలి తును ♦ మాడఁగఁ జొచ్చిరి నిద్రవోవుచుం
డు సమయమందె వంగసుభ ♦ టుల్ తమనాథుని యాజ్ఞ పెంపునన్. 123

మ॥ హుమయూ నంతటఁ బాఱె ఢిల్లి దెస; క ♦ త్యుగ్రుండు షేర్ఖాన్ ససై
న్యముగా వెంటను దాఁకె; నేమియును జే ♦ యన్ లేక యందందు మా
ర్గమునన్ జిక్కిన వారిఁ జేర్చుకొని పా ♦ ఱన్ జొచ్చెఁ; బాంచాలదే
శము డాయంగనె రెండుసైన్యములకున్ ♦ సంగ్రామ మయ్యెన్ వడిన్. 124

సీ॥ రణమంచు వినిన మ ♦ రణమంచు బెదరి దిఙ్మార్గంబులకుఁ గొంత ♦ మంది నడువ!
సమద శాత్రవ పరా ♦ గము దృష్టిగతమైన మది కలంగియుఁ గొంత ♦ మంది పాఱ!
విమతసైన్యము దర్శ ♦ నము దండధరదర్శనంబని యడలి కొం ♦ దఱు తొలంగ!
మొదటి పిరంగి చ ♦ ప్పుడయినంతనె గుండె లవిసి నీరయి కొంద ♦ ఱవలి కుఱుక!

గీ॥ నాహుమాయూను త్రోవలో ♦ నష్టమైన జనులఁ జేర్చి చేసిన ♦ సైన్యమెల్లఁ
జేయి జారిన కడవయై ♦ ఛిన్నమయ్యె! షేరుఖాన్ ఢిల్లిఁ బట్టాభి ♦ షిక్తుఁడయ్యె! 125

మ॥ చమువుల్ లేక మహామహీవలయ రా ♦ జ్యం బూడిపోవంగ నా
హుమయూనున్, వెనువెంటనే తగిలి లా ♦ హోర్ దాఁకఁ బోనీక సై
న్యములన్ జేకొని షేర్ఖాను తఱిమెన్; ♦ వాఁడంతటన్ దేశదే
శములన్ గ్రుమ్మరి నెచ్చెలేనిఁ దలదా ♦ చన్ వచ్చు నంచాసతో. 126

మ॥ స్తిమితత్వంబు వహింపఁ గేగి యొకచో ♦ 'షేకల్లి'యన్ బారసీ
క మహాయోగిని గాంచి యాతఁ డడుగం ♦ గాఁ దెల్పె నాత్మీయవృ
త్తముఁ; దత్సన్నిధినున్న వానిసుత "యు ♦ ద్వాహమ్ము గావించుకొం
దు మహాభాగుని వీని నే"నన, నతం ♦ డున్ వాని కిచ్చెన్ సుతన్. 127

సీ॥ ఏలుటకు మహామ ♦ హీతలంబది లేదు! కొలువు సేయఁగ భట ♦ కోటి లేదు!
కాంచనాదిక ధన ♦ గ్రామంబులును లేవు! సముదార దివ్య భో ♦ గములు లేవు!
వసియింపఁగా మేటి ♦ భవనంబులును లేవు! తాల్ప ననర్ఘ వ ♦ స్త్రములు లేవు!
వాహ్యాళి యొనరింప ♦ వాహనంబులు లేవు! శ్రమదీఱ గంట వి ♦ శ్రాంతి లేదు!

గీ॥ కేవలము హుమాయూను పడు ♦ క్లేశమెంచి మనసు గరగించు సౌజన్య ♦ మహిమఁ గాంచి
కోరి యర్ధాంగమును బంచు ♦ కొనితొ! నెట్టి పావనాత్మక యో 'హమీదా ♦ బా' వధూటి.

మ॥ వనితల్ యోధులఁ గొంచు యోధపుర భూ ♦ పాలుర్ సమీపింప, వ
ద్దని నాతండు; జసల్మిరుర్ ప్రభుఁడు ఫో ♦ మ్మంచాడెఁ; మర్వార్ నృపుం
డును బంధింపఁగఁ జూచెఁ; గొన్ని నెల లి ♦ ట్లుల్ జెల్ల రారాజు చే
రెను దూరమ్మున సింధుదేశపు బెడా ♦ రిల్ దైవముల్ దూఱుచున్. 129

సీ॥ వైశ్వానర జ్వాల ♦ జ్వాలాసమూహంబు చిమ్మి సూర్యుఁడు ప్రకా ♦ శించుచుండ!
నుర్వీతలంబెల్ల ♦ నుష్ణాతలూఁగ జృంభించి వాయువు వెల్లు ♦ వీచుచుండఁ!
సుడికట్టి మండుటి ♦ సుక లేచి మిన్నంది వ్రాలి పాంథుల ముంచి ♦ నైచుచుండఁ!
బెక్కుయోజనములు ♦ వెడలిన నాల్కపైఁ జేర్పఁ జుక్కయు నీరు ♦ చిక్కకుండ!
గీ॥ నరులు దఱుమంగ! ననుచరు ♦ లంతమొంద! స్వర్ణసౌధంబుల వసించి ♦ పరమ సుఖము
మీఱఁదగు నిందుముఖులా లె ♦ డారి యందు నాహమీదాలతాంగి యె ♦ ట్లరుగ నేర్చె!

గీ॥ రాచఱికమది బరువయ్యె ♦ రాజమౌళి; కనుచరత్వంబు బరువయ్యె ♦ ననుచరులకు;
ఉన్నవారెల్ల బరువైరి ♦ యొంటియలకు; నొక హమీదా మాత్రము చలిం ♦ పక దమ నిలిచె.

మ॥ హుమాయూ నెక్కిన యొంటెయున్ మడిసె న ♦ త్యుగ్రాతపవ్యాప్తిఁ; గూ
రిమి భృత్యుండని యొంటె నిమ్మనుచు టా ♦ ర్డీబేగు నర్థించెఁ; గ్రూ
రమతిన్ వాఁడు తిరస్కరించిచనె; నిం ♦ ద్రప్రస్థరాజ్యంబుఁ బూ
ర్ణముగా నేలినమేటి నీరమున క ♦ న్నుల్ బల్చనయ్యెన్ గటా! 132

గీ॥ తురకతేనికిఁ గష్టముల్ ♦ పెరిఁగెఁ గాని పెక్కు విశ్వయత్నములు స ♦ ల్పినను గాని
కానరాదయ్యె వట్టివె ♦ కసవు తక్క! నిందుదప్పి నార్పఁగ నొక్క ♦ నీటిచుక్క. 133

గీ॥ చూలుపండిన యాహమీదా ♦ బాలతాంగిఁ జిచ్చు బెండ కెడారిలోఁ ♦ దెచ్చుటెల్లఁ
బూఁపపిందెల క్రొమ్మావి ♦ మొక్క నొకటి! తీవ్ర దావాగ్నిలోఁ జిచ్చ ♦ తెచ్చుటయ్యె.

సీ॥ తడిలేక యెండి కొ ♦ అడు గట్టి నాల్క నాభినిఁజేర దిగఁగూరు ♦ కొనుచుఁబోవ!
నెంతేని జలియించి ♦ హృదయకోశంబట్టె కుత్తుక కెకతొట్టు ♦ కొనుచు రాఁగ!
మెదడు నీరసమయి ♦ ప్రిదిలి పైత్యోద్రేకమునను బ్రలాపము ♦ ధ్వని వెలార్ప!
క్షితితలంబెల్ల భ్రమిం ♦ గినఁగాని తీరఁబో దనిపించు మరణవే ♦ దన కలంచ!
గీ॥ నున్న కష్టంబు లట్టులే ♦ యుండ యవనభటులు దాహంబునకు నీరు ♦ వడయ లేక
పిచ్చియెత్తియుఁ గేకలు ♦ వేసికొనుచుఁ బాఱి రెల్లెడ నిసుకరా ♦ దారి నడుమ. 135

❀ చ॥ కనిరొకబావి వేఁకువన ♦ కన్నులపండువు గాఁగ; దాన మీ
టనిడి జలంబు దోలెడు న ♦ డన్ వడి నెక్కలఁ దోలుకొంచుఁబో
వుసతని కొక్కచోఁ 'బయికి ♦ బొక్కెన వచ్చె'నటంచు మాటలున్
వినఁబడఁబోమిఁ బెద్ద రణ ♦ భేరిని గొట్టు టవశ్యమై తగెన్. 136

సీ॥ అతిదాహమున నోరు ♦ లట్టె తెఱచియున్న జనులు బొక్కెన నూయి ♦ కొనను నిలిచి
నిలువకమున్నె డా ♦ నిపయిన్ బడి జలంబుఁ ద్రావఁబోవఁగ దాని ♦ త్రాడు తెగుచు
బావిలో బొక్కెన ♦ పడె; దానివెంటఁ గొందఱు నూతఁ బడిరి; కొం ♦ దఱు మహోగ్ర
తాపమోర్వక సైక ♦ తస్థలిఁబడి ప్రెగ్గి; రిఁకఁగొంద ఱానూయి ♦ నెక్కి దూఁకి;
గీ॥ రంతఁ గొందఱు చేదితో ♦ యంబుఁద్రావి గుండె బరువెక్కి కూలిరి; ♦ కొంద ఱిట్లొ
'యమరకోట'కు నాఁటి సా ♦ యంతనంబు నడచి కన్గొని రచటి రా ♦ ణా ప్రహారు 137

మ॥ మనుజాధీశుఁడు వారినందఱను స ♦ న్మానించె సౌఖ్యాంబెల
ర్పను; నైదున్ బదివందలున్ నలువ దా ♦ పై నింక రెండైన యే
టను నాకార్తిక జీవవారము 'హమీ ♦ డాభానుబేగం'బు పు
త్రుని నీల్గాడె నుదాత్తలక్షణయుతున్ ♦ దుర్వార తేజోనిధిన్. 138

§ శా॥ పెద్దల్ గోత్రజు లక్కుమారకునకున్ ♦ బ్రీతిన్ "మహామ్మజ్జలా
లుద్దీ నక్బరు" నామ ముంచిరి; హుమా ♦ యూన్ పాదుషా చూచి యా

❀ On the fourth day of their retreat they fell in with another well, which was so deep that the only bucket they had, took a great deal of time in being wound up and therefore a drum was beat to give notice to the cassilas when the bucket appeared that they might repair by turns to drink. The people were so impatient for the water that as soon as the first bucket appeared, ten or twelve of them threw themselves upon it before it quite reached the brim of the well by which means the rope broke and the bucket was lost and several feel head long after it. When this fatal accident happened the screams and lamentations of all became loud and dreadful. Some lolling out their tongues rolled themselves in agony on the hot sand while others precipitating into the well met with immediate death. 'Annals of Mewar'.

§ On this Humayun ordered the musk bag to be brought and having broken it on a China plate he called his nobles and divided it among them as the royal present in honor of his son's birth. This event, adds Jowher, diffused its fragrance over the whole habitable world. "Colonel G. B. Malleson C. S. I."

ముద్దుంగుఱ్ఱని కీర్తివల్లి దెసలన్ ♦ బుష్పింపఁ గాంక్షించుచున్
ముద్దల్ముద్దలు పంచె నాప్తులకు స ♦ మ్మోదమ్ముమ్మైఁ గస్తురిన్.
చ॥ తనుఁ గడుఁజేరఁదీసి తల ♦ దాఁచుకొనన్ నెలవిచ్చి పేర్మి నె
క్కొనఁగ మెలంగు నయ్యమర ♦ కోటనృపాలునియొద్ద నాత్మమా
హానసతియా హమీడను ని ♦ జాత్మజు నక్బరు నుంచి వెంట న
య్యనుచరులేగుదేరఁగఁ బ్ర ♦ యాణమొనర్చె నతండు వెండియున్.
మ॥ త్వరమై నాతఁడు పారసీకమును గాం ♦ ధారంబు కాబూల్ వసుం
ధరలన్ జేకొనెఁ గాని రాజ్యము స్థిర ♦ త్వం బూనకే సాఁగెఁ నీ
కరణిన్ దాఁ బదునాలుగేడులు మహా ♦ కష్టంబులన్ బొంది వం
దురె; నీలోపలఁ గొన్నిమార్పు లచటన్ ♦ దోతెంచె ఢిల్లీపురిన్.
మ॥ అల షేర్ఖాన్ బలశౌర్యశోభితుఁడు రా ♦ జ్యం బెల్లఁ గౌశల్యముల్
వెలయన్ బాలనచేసె; వానిపిదపన్ ♦ బృథ్వీశ్వరుల్ చాలదు
ర్బలులున్ గ్రూరులు నౌట రాజ్యమది స్థై ♦ ర్యంబూడెఁ; గొన్నేండ్ల క
వ్వల రాజయ్యె 'సికంద'; రీతఁడు సురా ♦ పానక్రియాలోలుఁడై.
మ॥ స్థితి యిట్లుండుటెఱింగి దండుగొని డా ♦ సెన్ దా హుమాయూను; శూరా
రతముం డుగ్రపరాక్రమక్రముఁడు బై ♦ రాంఖాను వచ్చెన్ జమూ
పతి; పండ్రెండవయేటనున్న సుతుఁ డ ♦ క్బర్ గూడ నేతెంచె; ను
ద్ధతిమై యుద్ధము సాఁగె ఢిల్లిని సికం ♦ దర్షా చమూపాళితో. 1
మ॥ కడులేఁబ్రాయపుఁ జిన్నికుఱ్ఱఁడగు న ♦ క్బర్ ముందు నిల్చుండి యె
క్కుడు శౌర్యం బుసికొల్పి పూన్ప సుభటుల్ ♦ ఘోరంబుగాఁ దాఁకి ర
య్యెడ ఢిల్లీపతి యోడి పాఱె; విజయం ♦ బింపారఁ బట్టాభిషి
క్తుఁడునయ్యెన్ హుమయూన్ నిజాప్తులును సం ♦ తోషించి యుప్పొంగఁగన్. 1
సీ॥ 'షేర్మండలం'బను ♦ స్నిగ్ధసౌధంబున హుమయూను గూర్చుండి ♦ యొక్కనాఁడు
పొత్తముల్ చదువున ♦ ప్పుడు ప్రార్థనముచేయు కాలంబుఁ దెలుపుచు ♦ గంట మ్రోఁ
వడివడి దిగిరాఁగ ♦ దొడఁగె నాతఁడు; నునుపైయున్న మెట్లపై ♦ నడుగు జాఱెఁ;
బైనుండి క్రిందికిఁ ♦ బడుట గాజువిధానఁ దలయెల్ల వేయి వ్ర ♦ క్కలుగఁ బగిలె;
గీ॥ నవలఁ బంజాబునందున్న ♦ యక్బరటకు వచ్చె; బదునైదువందలేఁ ♦ బదియు నాఱు
నగు శరత్తున నతనిఁ గ ♦ ల్యాణపురిని ఢిల్లి పతిఁజేసి రుద్యోగు ♦ లెల్లఁ గలిసి. 14

మ॥ ప్రవిశేషోగ్ర సమగ్రవిక్రముఁడు "బై ♦ రాంఖాను" క్షాత్రైకథ
ర్మవిదుం! డాహుమయూనుకోడలు సలీ ♦ మాదేవిఁ బెండ్లాడి బాం
ధవుఁడై యక్బరు బాల్యమాడి తరుణ ♦ త్వంబొందునందాఁక రా
జ్యవిధానంబును నిర్వహింపఁదొడఁగెన్ ♦ సంరక్షకుండై తగన్.

సీ॥ కాశ్మీరమందు సి ♦ కందరుశాహి సైన్యము ప్రోవుచేసి ర ♦ ణంబుఁ గోర,
నచటఁ గాబూలులో ♦ నక్బరు ప్రతినిధి తరుణంబు వీక్షించి ♦ తిరుగఁబడఁగ;
మాళ్వదేశాధీశ ♦ మణి ఢిల్లిపైఁబడు టెప్పు డెప్పుడటంచు ♦ నెగురుచుండఁ,
బులివంటిప్రోఢ హే ♦ ముఁడు క్షణక్షణమును దండెత్తిరాఁ గాలు ♦ ద్రవ్వుచుండ,
గీ॥ నల్ల కాబూలుకొఱకేఁగ ♦ ఢిల్లి పోవు; ఢిల్లికై చూడఁ గాబూలు ♦ చెల్లిపోవు;
వెనుక నూయి ముందర గోయి♦యనుటయయ్యె శౌర్యధనుఁడు బైరాంఖాను♦సైన్యపతికి

క॥ తొలుత సికందరుశాహిని గలియుచు బైరాముఖాను ♦ కల్యాణపూర్
స్థలమున నోడింపఁగ నతఁ డలఘుగతి శివాలకద్రు ♦ లందున డాగెన్. 148

సీ॥ లక్ష పదాతి ద ♦ ళంబు కరుల్ వేయి తనవెంట నేతేర ♦ దండు వెడలి
హేముఁ డాగ్రాపురి ♦ కేగి చేకొనె దాని; నవల ఢిల్లీపురం ♦ బాక్రమించె;
బైరాముఖానుఁ డ ♦ క్బరు ససైన్యముగ సిద్ధంబైరి పానిప ♦ ట్టంబు నొద్ద;
నుభయసైన్యములకు ♦ యుద్ధం బెసఁగెఁ; దురుష్కులు శత్రుసేన ప్ర ♦ య్యలుగఁ జేసి
గీ॥ హేము బంధించుకొనుచు బై ♦ రాముఁ జేర్చె; రతఁడు కారుణ్యమును మాని ♦ యక్బరుఁ గని
"శత్రుశేష ముపద్రవ ♦ సమితిఁ దెచ్చు! శీఘ్రముగ వీనినస్త్రంబుఁ ♦ జెండు" మనియె.

శా॥ "నామే ల్గూర్చి వచించు నీనుడిఁ దలన్ ♦ దాల్పంగనోఁ గాని, యీ
హేముం డోడినవాఁడు; పట్టువడినాఁ; ♦ డీనాఁ డవధ్యుండు; నా
కై మన్నింపు"మటంచు నక్బరనె; ఖ ♦ డ్గంబెత్తి ఖండించె బై
రాముం డత్తఱి హేముమస్తమిలపై ♦ రాలన్ భటుల్ భీతిలన్. 150

సీ॥ క్షాత్రప్రధాన ని ♦ శాతవర్తనుఁడౌట నావేశ మది కొంత ♦ యలరుఁ గాని!
బైరాముఖానుఁ డ ♦ క్బరుఁ బెక్కుగురువుల వేర్వేఱ నియమించి ♦ వివిధవిద్య
లభ్యసింపఁగఁ జేసెఁ; ♦ నాతని వేయికన్నులఁ జూచి వేయుచే ♦ తులను గాచి
ధరణిరాజ్యం బూర్జి ♦ తము చేసెఁ; గాబూలు చేకొనె; గాంధార ♦ సీమ గెలిచె; [చె;
గీ॥ జాన్‌పురం బజమీర్ ప్రదే♦శములు గొనియెఁ; గ్వాలియరు పట్టుకొనియె; మా♦ర్వారునొం
క్షణము విశ్రాంతిఁగొనక రా♦జ్యములు గెలిచె నక్బరున్నతి పరమ ల♦క్ష్యముగనుంచి.

మ॥ అరుదెంచెన్ బదునెన్మిదేఁడులగు ప్రా ♦ యం; బప్పు డక్బర్ వసుం
ధరఁ దానేలఁ దలంచె; సేవకతతిన్ ♦ ద్రవ్యంబు నర్పించి సం
బరముప్పారఁగ నాత్మరక్షకుని నా ♦ మక్కాఖుఁ బంపించెఁ ద
గ్గఱ "నబ్దూరహిమాను" దత్సుతుని వే ♦ డ్కన్ జేర్చి పోషించుచున్. 1

సీ॥ ఆజాను దీర్ఘ బా ♦ హార్గళయుగళుఁ! డుదయత్పద్మపత్ర నే ♦ త్రములవాఁడు!
ఘన సార్వభౌమ ల ♦ క్షణలక్షితుండు! ప్రసన్న మనోహరా ♦ స్యంబువాఁడు!
బలశోభితారోగ్య ♦ వచ్ఛరీరుండు! నీరదతుల్య గంభీర ♦ రవమువాఁడు!
శాంతిప్రధాన వ ♦ ర్చశ్శోభితుండు! దయాపూర్ణ మృదుహృద ♦ యంబువాఁడు!
గీ॥ కష్టము సహింపఁగలధైర్య ♦ గరిమవాఁడు! వితరణ వికాసములవాఁడు ♦ వేయునేల!
భరతఖండ మేలిన సార్వ ♦ భౌములందు నింతవాఁ డింక లేఁడను ♦ నంతవాఁడు. 153

సీ॥ అంచెల మార్చుచు ♦ నశ్వంబులను, స్వారి యిరువదై దామడల్ ♦ పఱచియుండె!
ఘూర్జరమ్మునఁ ద్రోవ ♦ గొప్పబెబ్బులి రాఁగ నద్దానిఁ జేతఁ జొ ♦ ప్పడఁచియుండె!
విడక "ఖండేరా" వ ♦ నెడి మత్తకరి నెక్కి యైదామడల దూర ♦ మరిగియుండె!
నాఁడుసింగము పిల్ల ♦ లైదు మందు యెడారియందుఁ బైఁబడఁ బీచ ♦ మణఁచియుండె!
గీ॥ నిరువురను దన సందిట ♦ నిఱికికొనుచుఁ గోటగోడలపై నెక్కి ♦ దాఁటియుండె!
నప్రతీపప్రతాప ధై ♦ ర్యములు దేహబల మితని సొమ్మనుచు మెచ్చ♦మెలఁగియుండె!

మ॥ భగవాన్‌దాసునిపుత్రి యొక్కరిత న ♦ క్బర్ కోరి పెండ్లాడె; నా
భగవాన్‌దాసుని సోదరాత్మజుఁడు "కు ♦ న్వార్" మానసింహుండు వీ
రగరిష్ఠుండయి ఢిల్లిఁజేరి పరరా ♦ ష్ట్రశ్రేణులన్ గెల్చి కీ
ర్తిగురుత్వంబు వహించి యక్బరుకడన్ ♦ దీపించె సేనానియై. 155

సీ॥ ముప్పాలుప్రజ హైందవ ♦ వులుగాన వారిసేమము తనకెప్డు సే ♦ మమని తలఁచె;
నని జయించియుఁ బట్టు ♦ కొనినవారిని బానిసలఁ జేయుచట్టంబు ♦ నిలిపివైచె;
యాత్రలకేగు భ ♦ క్తావళితోఁ బన్నుఁ గొనరాదనుచు దానిఁ ♦ గొట్టివైచెఁ;
జిరకాలముగను వే ♦ సెడు జుట్టపన్ను న్యాయవిరుద్ధమని దాని ♦ నవలఁద్రోసె;
గీ॥ హైందవంబున యవనరా ♦ జ్యంబు నిలుప నెన్నియత్నముల్ వలయుఁ దా ♦ నన్ని చేసె;
మంచుమలనుండి కన్యాకు ♦ మారి దాఁక వసుధనెల్లఁ బాలింప న ♦ క్బరు దలంచె.

క॥ కొని మేత్రాదుర్గము; చేకొని గోగ్రోన్‌కోట; యింక ♦ గోవిందవనం
బను దేశము గెలిచెను; గోటను నాగ్రాపురమునన్ దృ ♦ ఢమ్ముగఁ గట్టెన్. 157

క॥ శరణని మాళవపతి దరి కరుదేరఁగఁ గూర్మిఁగని స ♦ హస్రహయాధీ
శ్వరసేనాధీశుగ నాదరమున నాస్థానమున న ♦ తనిఁ జేర్చుకొనెన్. 158

క॥ తపతీనదిపైఁగల బ్రహ్మపురంబును విజయగృహము ♦ నతిరయమారన్
నృపకులదీపకుఁ డక్బరు కృపకును లోనగుదుమనుచుఁ ♦ గ్రేళ్లురికె వడిన్. 159

క॥ రావలపిండి సమీపములో విలయాంతకునకైన ♦ లొంగని గక్కా-
రాపీరుల కావర మడివోవఁగఁ బంజాబుదేశ ♦ మును గెల్చుకొనెన్. 160

క॥ తూరుపుసీమల దృష్టిని సారింప నడేల్కులుండు ♦ చానాక్ దుర్గ
ద్వారములు దీసి యక్బరు భూరమణుని పాదకమల ♦ ములు పూజించెన్. 161

క॥ నరసింగపూరు చౌరాఘరు మతి హోసంగబాదు ♦ క్రమమొప్పఁగ న
క్బరుబాదుశాహి చరణాంబురుహంబులు శరణమనుచుఁ ♦ బొగడుచు నిలిచెన్. 162

క॥ 'రండో పురుషోత్తమ!' యని ఖాండీషునృపుండు కాళ్లు ♦ గడిగి తనూజన్
మండలరాజ్యంబు నృపా ఖండలునకు నప్పగించెఁ ♦ గడుభక్తిమెయిన్. 163

గీ॥ చతురనంతబలంబులు ♦ సందడింప సింధు గంగా నదుల మధ్య ♦ సీమలందుఁ
జైత్రయాత్రాపరంపరల్ ♦ సలిపి దిగ్విజయము సాగించె నక్బరు ♦ చక్రవర్తి. 164

గీ॥ "భరతఖండైకభాగ్యమై ♦ పరగు రాజపుత్రరాజ్యమేలని వాని ♦ పొడవు వృథయె"
యని నడిపె సేన;తద్భార ♦ మోఁగలేక యురగనాయకు ఫణము లు ♦ య్యాలలూఁగె.

గీ॥ మహిత ధైర్యుండు తోడర ♦ మల్లు మేరు శిఖరమట్టి ఖాసింఖాను ♦ సింహమట్టి
బిరుదు'ఖాన్ఖానను'పిడుగుల్ ♦ వ్రేళ్ల నలువు భయదశౌర్యులు నిలిచి ర♦క్బరును గొలిచి.

మ॥ అలఘుప్రాభవకీర్తివిక్రమయుతుం ♦ డా మానసింహుండు కొం
డలఁ బిండిన్బడఁగొట్టు మేటి భగవాన్ ♦ దా సిందునందున్న యో
ధులకున్ వృద్ధపితామహుం; డిరువురున్ ♦ దోతెంచి రీతండ్రికొ
డ్కులు దర్పించిన నడ్డుపాటు గలదే ♦ క్షోణీతలంబందునన్! 167

క॥ ఈమెయి నక్బరు నడుపు చమూమానం బింతయనఁగ ♦ బుద్ధిచోరదు; బు
స్సా మొదలుగఁ బాండోలీ సీమవఱకుఁ బదియుమైళ్లు ♦ సేనలు నిండెన్. 168

సీ॥ జలధులంతటి సర ♦ స్సులు పెక్కులుండెఁ; గ్రిందట వనాశానది ♦ నడచుచుండెఁ;
దరఁగని బహువిధ ♦ ధనధాన్యతతులుండెఁ; బైరు క్రొత్తఁగ నెక్కి ♦ వచ్చుచుండెఁ;
గోటలేదును జుట్టు ♦ కొని దృఢమ్ముగనుండె; సప్తమహాద్వార ♦ సమితియుండె;
గురుతరాయుధపరం ♦ పర చెంతనుండె; యోధతతి చిత్తములందు ♦ ధైర్యముండె;

గీ॥ నక్బరునకైన దవ్వాని ♦ యబ్బకైనఁ దగ్గక రణంబు సాగింపఁ ♦ దగ్గ యున్న
సాధనము లుండె; లేమి నొ♦చ్చుటను గలుగ దుదయసింహరాణా లేమి♦యొకఁడుతక్క.

ఉ॥ అంగడినున్న వన్ని కని ♦ యల్లునినోర నటన్న మాట వా
సిం గనఁ జేసి యాయుదయ ♦ సింహుఁడు యుద్ధమటన్న భీతిచేఁ
గ్రుంగుచు రాజపిప్పలిని ♦ గోహిలు వంశ్యులయొద్ద డాఁగె; సై
నం గనరాదు లోపము ర ♦ ణం బొనరించెడు యోధకోటికిన్. 170

● సీ॥ అల సలుంబ్రాధీశుఁ ♦ డగు సాహిదాసు, శౌర్యాన్వితుండగు దేవ ♦ రాధిపతియు,
ఝల్లాప్రభుఁడు శుద్ధ ♦ కీర్తి 'పుత్త' నృపుండు, జేడ్లా కొఠారియా ♦ పృథ్వీపతులు,
నింక మడేరియా ♦ నృపతి దూడాసింగు, పావనాత్ముండు ఝూ ♦ లావిభుండు,
ఝూలూరినేత యీ ♦ శ్వరదాసు, సోనెగుఱ్ఱేంద్రుఁడైన కరుణా ♦ సాంద్ర రాజు,

గీ॥ గ్వాలియరుదేశపతి లోను ♦ గా మహీపులు పగిలెడు పిరంగిగుండుల ♦ వక్షమిచ్చు
ధైర్యహేమాద్రులు విశేష ♦ దళము లలరఁ బోయి నిల్చిరి గెలుపో చావో ♦ యటంచు

క॥ అల్ల యమభటులఁ గేరెడు బల్లిదులగు భటులు గొలువ ♦ వైరుల మనముల్
తల్లడిలఁగ వచ్చెను జయమల్లుఁడు రణరంగపార్థ ♦ మహితయశుండై. 172

● It (Chitor) lacked not however brave defenders. Sahidass at the head of a numerous band of the descendants of Chonda was at his post (the gate of the Sun) there he fell resisting the entrance of the foe, and there his alter stands on the brow of the rock which was moistened with his blood. Rawut Dooda of Madaris led the sons of Sanga. The feudatory chiefs of Baidla and Kotario, descended from the Prithwi Raj of Delhi, the Pramar of Bijoli the Jhala of Sadri inspired their contingents with their brave example; these were all home chieftains. Another son of Deola again combatted for Chitore with the Sonegurra Row of Jhalore. Eswaradass Rahatore, Karamchand Katchwaha with Dooda Sadani and the Tuar prince of Gualior were distinguished among the foreign axiliaries on this occasion......... But the names which shine brightest in this gloomy page of the annals of Mewar which are still held sacred by the bard and the true Rajaput and immortalized by Akbar's own pen, are Jaimall of Bednore and Putta of Kailwa, both of the sixteen superior vassals of Mewar. The first was a Rahtore of the Mairtea house, the bravest of the brave clans of Marwar, the other was head of Jugawats another grand shoot from Chonda. The names of Jaimall and Putta are as household words inseparable in Mewar and will be honored while the Rajput retains a shred of his inheritance or a spark of his ancient recollections.

"Annals of Mewar"

సీ॥ ఇతఁడు మార్వార్మహీ ♦ పతి మాళదేవుని సుతుఁడు; బాల్యమునందె ♦ శూరలోక
చూడామణియన వి ♦ శుద్ధకీర్తి గడించెఁ; దండ్రి కీతనికి భే ♦ దంబు వచ్చి
చిననాఁడు తనదేశ ♦ మును వీడి వెడలె; నీతని భుజాటోప దు ♦ ర్దాంతత విని
చిత్తూరిరాణాయుఁ ♦ జేయిచ్చి మన్నించి బదనూరు సంస్థాన ♦ పతి నొనర్చెఁ;
గీ॥ మహితధైర్యంబు వజ్రవ ♦ ర్మంబుగాఁగఁ దనదు రాఠోణ్మహావీర ♦ తతులఁ బూన్చి
తగిలి బ్రహ్మాండమైనఁ బిం ♦ డిగ నొనర్చు రౌద్రితరథాటిఁ గాలాగ్ని ♦ రుద్రుఁడితఁడు.
క॥ కృప నాదరించు చిత్తూర్ నృపచంద్రుని పనులు మేని ♦ నెత్తురు కండల్
విపులముగ ధారపోసి జరుపు స్వామిస్నేహబంధు ♦ రుల్ వీరెల్లన్. 174
సీ॥ సమర మనేకమా ♦ సము లయ్యె; నక్బరు పెక్కురుపనివాంద్రఁ ♦ బిలువనంపె;
దుర్గంబుక్రింద గో ♦ తులను ద్రవ్వించి చొప్పించి యగ్నిరజంబు ♦ ప్రేలిపించెఁ;
జిత్తూరిసేన కా ♦ చిననూనియలు శిలల్ గుప్పుచు వైరులఁ ♦ గూల్చుచుండెఁ;
యవనులు తలలపై ♦ శవకోటిఁగప్పి దుర్గము క్రిందఁద్రోయంగఁ ♦ గడగుచుండెఁ;
గీ॥ రెప్పుడునుగాని యాగోడ ♦ లెచటఁగాని పగులుటయుఁగాని సేన లోఁ ♦ బడుటగాని
కానరాదయ్యె! నక్బరు♦గడియగడియ కెటులెటులటంచు విసుగు నొం♦దుటయు కాని.
సీ॥ ఉన్నమందంతయు ♦ నొకమాఱె పెక్కుతావులఁ బోసి కూరి ని ♦ ప్పును ఘటింప
నొకగని ప్రేలె; ముం ♦ దుండిన మొగలుల్ గూలిరి; గోడయుఁ ♦ గొంత యురలె;
దానితోఁ గొంద అం ♦ తెమునొంది; రీవ లావలివారు ముందుకుఁ ♦ గలయదూఁకి;
రంత బ్రహ్మాండంబు ♦ నగలించు నొకపెద్ద ధ్వనితోడ నొండొక్క ♦ గనియుఁ బ్రేలె;
గీ॥ దాన యవనహైందవులగా ♦ త్రములు గాలిఁగలిసె శతశ స్సహస్రశః ♦ ఖండములయి,
విఱిగె నొకగోడ;యచటఁ జె♦క్కురుయవనులు హైందవులు చేరి;రయ్యె ఘో♦రాహవంబు.
క॥ రణరంగమృగేంద్రులు చోహాణవీరులతోఁ. గొంతేరి ♦ యా-బేడ్లారా
ణ్మణు లాసమ్మర్దరణాంగణమునఁ దెగి స్వర్గసీమఁ ♦ గట్టిరి గృహముల్. 177
క॥ హరవంశ్యుల నడుపుచు నీశ్వరదాసును దేవరాధి ♦ పతియును ఝూ లే
శ్వరుఁడును బెండ్లికి నడిచిన కరణిని నని కేగి మడిసి ♦ కనిరి యశంబుల్. 178
క॥ దురమున దూడాసింగును గరుణాసాంద్రుండు వైరి ♦ గణము స్తముల్
దఱుగుచు రాసులు పోసిరి పరలోక ద్వారసీమ ♦ వఱ కవ్వేళన్.
క॥ భండన శతఘ్ను లనఁదగు చోండావద్భటులతో వి ♦ శుద్ధ యశస్సాం
ద్రుండైన సాహిదాసుఁడు ఖండితుఁడై యొరగె భటులు ♦ కళవళ మందన్. 179

౧ క॥ చండ నృపాఖండలు కులమండనుఁ దరిదండధరుఁ డ ♦ మాత్యుఁ డితండుఁ గా
బండినయెడ నీనాఁటి కఖండ స్తంభం బౌకండు ♦ గనన్నై యుండుఁ గా. 180

సీ॥ సాహివా సేన నా ♦ స్థానంబు మఱలఁ జొండావత్కులుండౌ చెం ♦ దవలెఁ; గాన
ఘోరమ్ము పుత్త్రుపై ♦ వ్రాలెఁ; బాలియము పదునాఱేండ్లు; తండ్రి డిలేఁ; ♦ దమ్మ పెంచె;
నిందుకు మూన్నాళ్ల ♦ ముందె పెండిలియయ్యెఁ; బసపుగుడ్డలతోడ ♦ వచ్చి సేన
కధిపతియాచు సూ ♦ ర్యద్వారమున విజృంభించుచు నాఁకాలి త్రొ ♦ పెండ్లికొడుకు

గీ॥ గొట్టియులమందఁ జొచ్చి గ ♦ గ్గోలుపఱచు బెబ్బులివిధానఁ దురకల ♦ పీందు నఱికె;
నామహాబాహు బాహుశౌ♦ర్యంబుఁ గాంచి యుభయసైన్యంబులును దల♦లూఁచినిలిచె

౨ గీ॥ నవ్వు చవ్వీరు జనని చోం ♦ డావదన్వయము యశము పెంచు క్షాత్రవీ♦రావతార
కోడలిని వెంబడిని బిల్చి ♦ కొనుచు వచ్చి వైరిశిరములు రాసులు♦వడఁగ నఱికె.

సీ॥ ముద్దుమోమున నాణి ♦ ముత్తెంపుబాసికం! బద్దంపుఁజెక్కిళ్ల ♦ యందు మెఱుఁగుఁ
గాటుకచుక్కయుఁ! ♦ గాళ్లఁ బారాణియుఁ! బసపువన్నియ పెండ్లి ♦ వస్త్రములును!
సకల కల్యాణ భూ ♦ షణరాజితోఁ! దనుత్రాణంబుఁ దొడిగి హ ♦ స్తమున ఖడ్గ
మరలఁ బాలీశ్వరు ♦ నండ నిల్చుచు సత్య నరకుసేనల నట్లు ♦ నఱికె రిపుల;

① The Rajput premier is the military minister, with the political Gover ment of the fiefs; the civil minister is never of this caste. At Udaipur he is calle Bhanjgurh. His influence, necessarily gives him unbounded authority over th military classes with unlimited power over the inferior officers of the state...... When "Rana" of Udaipur leaves the capital, the Salumbra. -Chief is invested wit the government of the city and charge of the palace during his absence. By hi hands the sovereign is girt with the sword and from him he receives the mark o inauguration on his accession to the throne. He leads by right the van in battle, and in case of the siege of the capital his post is the Suryapol (the gate of the Sun) and the fortress which crowns it in which this family had a handsome palace which is now going fast to decay.

"Annals of Mewar"

② When Salumbra fell at the gate of the Sun, the command devolved on Putta of Kailwa. He was only sixteen, his father had fallen in the last shock and his mother had survived but to rear this the sole heir of their house. Like the Spartan mother of old, she commanded him to put on the 'Saffron robe' and to die for Chitore, but surpassing the Grecian dame, she illustrated her precept by example; and lest any soft compunctious visitings for one dearer than herself may dim the lustre of Kailwa she armed the young bride with a lance, with her descended the rock and the defenders of Chitore saw her fall fighting by the side of her Amazonian mother.

"Tod's Rajasthan."

గీ॥ "వెన్నముద్ద పిరంగిరై ♦ వెడలివచ్చె! హరిణశాబము బెబ్బులి ♦ యగుచు దూఁకె!
నబ్జినీలత బ్రహ్మాస్త్ర ♦ మగుచుఁ దాఁకె"నన రణమొనర్చె నాపుత్త్ర♦యనుఁగుఁ బడఁతి.

గీ॥ పుత్త్రయు-నవోఢ-తల్లియు ♦ ద్వృత్తిఁ బోరి దస్యుగళరక్తముల వసం ♦ తమ్ము లాడి
తల్లి చిత్తూరులక్ష్మిపా♦దముల నొఱిగి సమసి రుభయసైన్యములు బా♦ష్పములు విడువ.

సీ॥ ధన ధాన్య వసన వా ♦ హనము లియ్యఁగవచ్చుఁ; గోరిన తిండి చే ♦ కూర్పవచ్చు;
గందంబు మెయినిండ ♦ గా రాయఁగావచ్చుఁ; బెక్కు-భూషణములు ♦ పెట్టవచ్చుఁ;
దండలేని విద్యలు ♦ చదివింపఁగా వచ్చు; విభవంబు లెన్నేనిఁ ♦ బెంపవచ్చుఁ;
గ్రింద మన్నని శిర ♦ మందుఁ జేర్పఁగవచ్చు; నమరాద్రి తెచ్చి యి♦య్యంగవచ్చుఁ;

గీ॥ గాని రణదుర్గ కర్పింపఁ ♦ గన్నకొడుకుఁ గోడలిని బంపి దీవించి ♦ తోడు వచ్చి
శత్రుశవకోటిపై వీర ♦ శయన మందెఁ; బుత్త్ర! నీతల్లి యెంతటి ♦ పుణ్యవతియొ! 186

సీ॥ క్షాత్త్రధర్మైకని ♦ శ్చలుఁడు రాఠోడ్వంశజులకెల్ల ఘనయశో ♦ జ్యోతియైన
జయమల్లుఁ డవ్వలి ♦ క్షణమె సూర్యద్వారసీమకు నడచుచుఁ ♦ జిచ్చువోలెఁ
బరసేనఁ దాఁకి కొ ♦ బ్బెరకాయలవిధానఁ దలలు కుప్పలుగాఁగ ♦ నిలను రాల్చి
దక్షాధ్వరధ్వంస ♦ దారుణకృతిఁ బెంచు వీరభద్రుఁడువోలె ♦ వెలుఁగఁజొచ్చె;

గీ॥ "నకట! నాభాగ్యమున సూర్యుఁ♦ డస్తమించి యాగె రణ; మీతనికి గంట♦వ్యవధియున్న
సేన సర్వసంహారంబు ♦ చేసియుండు" ననుచు నక్బరు వెఱఁగొందె ♦ నతని కృతికి.

మ॥ ప్రళయారంభమునాఁడు లోకముల గూ ♦ ల్పన్ వచ్చు నారుద్రునిన్
దలఁపన్ జేయుచు దుర్నివారబలవ ♦ ద్ధాటీసమారంభమై
యలఘూద్యజ్జయమల్ల మందర మహి ♦ తాగ్నీకినీవారిధిన్
గలఁపన్ జొచ్చెను! బ్రొద్దు గ్రుంకి రణ మం ♦ తం బందె నానాఁటికిన్. 188

§ చ॥ పలుచని పాలవెన్నెలలు ♦ పైనొలయన్ జయమల్లుఁ డాత్మయో
ధులఁగొనుచున్ బరాహ్ణమున ♦ దుర్గముగూలినచోట రాలు సం
దులనిడి బాగుసేయుటను ♦ దూరమునన్ గని యక్బ రంతలోఁ
గొలిపెను గుండు 'సంగ్ర'మను ♦ నొప్పతుపాకిని బట్టి పేల్చుచున్. 189

§ By the light of the torches Akber recognised the Rajput general and believing him to be within distance, he fired and killed him on the spot. The Rajputs rallied indeed subsequently but it was too late and though they exerted to the utmost they could not regain the lost advantage. When the day dawned Chitore was in the possession of Akber. "G. B. Malleson"

మ॥ విదితాగ్నిప్రభలొప్ప మండుచుఁ గడున్ ♦ వేగంబ హృచ్ఛోకమం
దది దూఱన్ జయమల్లసూర్యుఁ డకటా! ♦ యస్తంగతుండై భయా
స్పదదుఃఖాంధతమంబునన్ విడిచె మే ♦ వాడ్భ్రపంచంబు; నె
ల్లదళంబుల్ స్పృహతప్పి బెండువడి నే ♦ లల్ వట్టె దైన్యంబునన్. 190

మ॥ అకటా! సింధుకు బ్రహ్మపుత్రకును మ ♦ ధ్యన్ గల్గు నీసర్వధా
త్రీశ రారాజవు! యుద్ధ మాఁపుతఱి! రా ♦ త్రిన్! గార్యనిర్మగ్నుఁ! జై
త్యకృతిన్ జంపితి వెచ్చరింపక యొ వీ ♦ రవ్రాతశార్దూలు; నే
టిక నీగొప్పతనంబు ధర్మమును బా ♦ టింపంగ లేకున్నచో. 191

చ॥ విలయకృతాంతమూర్తు లిటు ♦ పెక్కురు నాథులు గూల ధైర్యముల్
నిలువక యోధు లందఱును ♦ నిల్చిరి జీవము లేని బొందులన్
వలెఁ; దరుణీజనుల్ పడిరి ♦ వహ్నిని; నెన్మిది వేలు రాజపు
త్రు లపుడు తమ్ములమ్ముఁ గొని ♦ తోడ వసంతములాడి ముందటన్, 192

క॥ సూర్యద్వారము ధైర్యాహార్యములై యపుడు తెఱచి ♦ యవనుల విజయా
వార్యుల నఱకుచుఁ దామును శౌర్యము రాజిలఁగఁ బోరి ♦ సమసిరి వరుసన్. 193

ఉ॥ కూలిరి వేల కంగనలు! ♦ కూలిరి నూర్లకు రాజబంధువుల్!
కూలిరి వీరపుంగవులు ♦ గొబ్బున ముప్పదివేలమంది! య
వ్వేళను బెక్కువంశముల ♦ పెద్దలు గూలిరి! త్వారువంశుఁడౌ
గ్వాలియరీశుఁ డొక్కరుఁడె ♦ ప్రాణముతో మనియుండె! నేమనన్! 194

సీ॥ సంవత్సరంబు క ♦ ష్టముచేసి గెలిచిన చిత్తూరిలోఁ బ్రవే ♦ శించి యచటి
సౌధరాజములు ప్రా ♦ సాదంబులును గుళ్లు గొప్పకట్టడములు ♦ కూలఁద్రోసి
పెదపెద్దవగు రణ ♦ భేరులు డంకాలు గొని భవానిదేవి ♦ కోవెలఁ గల
స్వర్ణదీపస్తంభ ♦ సమితియుఁ జిత్తూరునగరమ్ము ద్వారబం ♦ ధములు గొనుచుఁ
గీ॥ కుంభవిశ్వంభరాధీశ ♦ జంభవైరి దగు జయస్తంభ మాదిగా ♦ నచట నున్న
పూర్వరాజ విక్రమచిహ్న ♦ ముల నఖిలము వీడ కక్బరు బగ్గము ♦ పాడు చేసె. 195

§ గీ॥ తనకు లొంగక తవిలి మా ♦ ర్కొనిన రిపుల కన్నివిధముల సాయమై ♦ యనుచు దుర్గ
వాసులందఱ నఱికి ము ♦ ప్పదియు వేలు పంతువంటి సంసారముల్ ♦ పాడుచేసె.

§ Akber entered Chitore, when thrity thousand of its inhabitants became victims to the ambitious thirst of conquest of this "Guardian of mankind." All the

మ॥ తనచుట్టుం గల రాతిగోడ హిమవం ♦ తంబట్లు దుర్భేదమౌ
నని శత్రుల్ భయమొందిపాఱ నొకవే ♦ యబ్దంబులుం గీర్తిమో
సిన విశ్వోన్నత పట్టణప్రవర మా ♦ చిత్తూర్ కటా! కాంతులె
ల్లను గోల్పోవుచుం గాడుగా నిలిచెం! గా ♦ లం బింక నెబ్బంగిదో! 197

సీ॥ చిగురైనం జిమము నో ♦ చ్చెడుచోట ముప్పదివేలపౌరులం గూల్పం ♦ జాలితెట్లు!
కఱవె భేరులు! నీకుం! ♦ గడుపు నిండెనె! ప్రాతతోల్మొక్కలే! కాని ♦ దొరకంగలదె!
దివ్వెకంబముం గొంటె! ♦ తీఱెనే నీదరిద్రత! కటా భూరి సా ♦ మ్రాజ్యపతివె!
కోట గెల్చితిగాక! ♦ కుంభు జయస్తంభ మేల కూల్చితి! లాభ ♦ మేమి నీకు!
గీ॥ గుడుల దివ్వెలార్చెదు పచ్చి ♦ కూళలైనం జేకొనరె! యెట్లు చేయాడెం ♦ జిత్తురుపురి
ద్వారబంధముల్ గొనం! జల్ల♦పడెనె కనులు! సరస గుణధామ! యక్బరు♦సార్వభౌమ!

సీ॥ చిత్తూరునగర ల ♦ క్ష్మీభాగ్య సౌభాగ్య మానాంటితోడనె ♦ యంతమొందె;
నవల మేవాడ రా ♦ జ్యమున కయ్యది రాజధానిగా విభవ మం ♦ దంగలేదు;
కోటలనెవరు బా ♦ గుపడం జేయంగలేదు; భేరీధ్వనులు విని ♦ పింపలేదు;
పుడమితోం డెప్పుడుం ♦ దడఁగిడినదియు లే; దొకయింట దీపంబు ♦ నుండలేదు;
గీ॥ యవనపతి చేసిచనిన మ ♦ హాపకార మనుదినము చాటు చిప్పటి ♦ కళ్లె భయద
మృగములకుం గంటకావృత ♦ వృక్షములకు వాసమైయున్న! దెంతటి ♦ పాతకంబొ!
గీ॥ మహిత చిత్తూరునగర సా ♦ మ్రాజ్యభవ్య నాటకాభ్యంతరమున నీ ♦ నాంటి కకట!
కట్టకడతెర ప్రాలంతుం ♦ గళముపాడె నన్నంగ ధ్వని తెప్పుచుండు వి ♦ హంగతతులు!

---

heads of clans both house and foreign, fell; and seventeen hundred of the immediate kin of the Prince sealed their duty to their country with their lives. The Tuar chief of Gualior appears to have been the only one of note who was reserved for another day of glory. Nine Queens and five Princesses with two infant sons and the families of all the chieftains not at their estates, perished in the flames or in the assualt of this ever memorable day. Their divinity had indeed deserted them, for it was on Auditwar (the day of Sun) he shed for the last time a ray of glory on Chitore. The rock of their strength was despoiled; the temples, the palaces dilapidated; and to complete her humiliation and his triumph, Akber bereft her of all the symbols of regality; the nakaras whose reverberations proclaimed for miles around, the entrance and exit of their Princes, the candelebras from the shrine of the Great Mother and in mockery of her misery, her portals, to adorn his projected capital Akberabad. The abode of regality which for a thousand years reared her head above all the cities of Hindusthan is become the refuge of wild beasts which seek cover in her temples. . . "Annals of Mewar."

క॥ 'పదునైదువందలును నర్వదియెనిమిది' యనిన సకల ♦ పరిభవముల కా
స్పదమని మేవాడ్ప్రజ లాపదమును నేఁటికిని వినఁగఁ ♦ బాల్పడ రకటా! 201

సీ॥ ఆరణంబున నక్బ ♦ రజరామరఖ్యాతిఁ గను శౌర్యధను లిద్ద ♦ అనుచు మెచ్చి,
జయమల్లు పుత్తల ♦ సత్కీర్తికై వారి విగ్రహంబులు రచిం ♦ పించి, ఢిల్లి
లో మహాద్వారంబు ♦ సీమ నిర్వంకల వాని రెండేన్గుల ♦ పైన నుంచి
హితులును బంధులు ♦ నే తేరఁ జూపి వారల శౌర్యకథనముల్ ♦ దెలుపుచుండుఁ!
● గీ॥ గొండలట్లుండు నమ్మేటి ♦ కుంజరములు వానిపై నున్న యవ్వీర ♦ వరులు నేఁటి
కటకరిఁగి చూచువారల♦స్వాంతసమితి నెంత వెఱపుగూర్తురో! దేవుఁ♦డే యెఱుంగు

—*) ఉదయసింహుఁ డుదయపురముఁగట్టి కాపురముండుట. (*—

చ॥ కదనము నిల్చిపోయెననఁ ♦ గ్రమ్మరి వచ్చి తటాకముల్ ముదా
స్పదముగఁ గట్టి పే 'రుదయ ♦ సాగర'మం చిడి చెంతనే వసిం
చెదనని కట్టె ని ల్లుదయ ♦ సింహుఁడు; పెక్కురు కట్టిచేరి రం;
దుదయపురాభిధానమున ♦ నొప్పెఁ బురంబది వాని పేరుసన్. 203

క॥ చిత్తూరి రాజ్యమంతయు ముత్తునియలుగాఁగ నుదయ ♦ పురరాజమె స
ర్వోత్తమము చాలునంచని యుత్తటి నయ్యుదయసింహుఁ ♦ డేలఁదొడంగెన్; 20

● I find nothing remarkable at the entry but two great elephants of sto which are in the two sides of one of the gates. Upon one of them is the statue Jaimall, that famous raja of Chitore and upon the other Putta his brother. Thes are two gall nt men that together with their mother who was yet braver than they, cut ou so much work for Akber; and who in the seiges of towns which they mainta ned against him gave such extraordinar proofs of their generosity, that at length they would rather be killed in the outf ll with their mother than submit and or this gallantry it is, that even their en mies thought them worthy to have thes statues ted to them. These two gr a elephants together with the two resounts men sitting on them, do at the first ntry into this fortress make an impression of, I know not what greatness and awfu terror.

Letter written at Delhi 1663.

Such the impression made on a Persian, a century after the event, but far more powerful the charm to the author of these annals, as he pondered on the spot where Jaimal received the fatal shot from Singram, or placed flowers on the cenetaph that marks the fall of the son of Chonda and the mansion of Putta whence issued the Sesodia matron and her daughter. Every foot of ground is hollowed by ancient recollections.

"Annals of Mewar"

కII సుతు లిరువదియైదుగురై సతతము బహుపుత్రకులకు ♦ జనకుండని సం
స్తుతికెక్కెఁ; గాని రాజ్యోన్నతి కేమియుఁ జేయఁ డితఁడ ♦ నామకుఁడగుచున్. 205

సీII ఉదయసింహుఁడు పూర్వ♦మొకనాఁడు కొలువుండ నొకకత్తి లోహకా♦రకుఁడు దెచ్చె;
నది పదనైనదో ♦ యనిచూడ నొకపుల్లఁ గొంచెము చివ్వ యుం ♦ ముంచెఁ గత్తి;
యచటనుండిన సూక్తుఁ ♦ డైదేండ్ల బాలుండు 'కత్తు లొరుల నఱు ♦ కఁగనె కాని
పుడకలుచివ్వ నే ♦ ర్పడ'వంచుఁ దనదు హస్తము చీల్చె; దాన గొ ♦ ట్టమునఁ జిమ్మె

గీII నట్లు వేడినెత్తురు గాఱి ♦ యచటి రత్నకంబళంబంత రక్తసి ♦ క్తముగ నయ్యె;
నందఱాశ్చర్యమగ్నులై; ♦రక్కుమారుఁ డచలుఁడై చూపు తండ్రి యా♦స్యముననిలిపె.

మII తను నెప్డైనను జంపు నీతఁడని భీ♦ తస్వాంతుఁడై ఱేఁడు "ప
నిని గొంపోయి వధింపుఁ"డంచు భటులన్ ♦ నేమించె; వారున్ మహా
వనమున్ జేర్చిరి; త్రోవవచ్చెడు సలుం ♦ బ్రాకృష్ణుఁ డీక్షించి యా
తనిఁ దోడ్తెచ్చుచు నింటఁ జేర్చుకొని పు ♦ త్రప్రేమం బెంచెన్ వడిన్. 207

—*) ఉదయసింహుఁడు జగమల్లుని రాజుచేయఁ గోరుట. (*—

సీII చిత్తూరుదుర్గంబు ♦ చెడిన నాల్గేండ్లకు వసుధేశునకు గొప్ప ♦ వ్యాధి గలిగె;
మఱిఁదులు సచివసా ♦ మంతభాంధవజనుల్ గనుఁగొనవచ్చి; రొ ♦ క్కదినమందు
నుదయసింహుఁడు వారి ♦ నొద్దకుఁ బిలిచి "నే మనఁబోను; నానోట ♦ మాటయున్న
యపుడె నావెన్క మీ ♦ రాచరింపఁగఁదగ్గ పనులు దెల్పెనను మే ♦ లనుచుఁ దోఁచెఁ!

గీII కొడుకు లిర్వదైదుగురు నా♦కుం గలిగిరి;సూక్తుఁడు ద్వితీయుఁ; డైదేండ్లు♦చొచ్చినపుడె
చేరఁగొనిపోయి యాకృష్ణ ♦ సింగు పెంచుఁ బరమవాత్సల్యమున సలుం♦బ్రాపురమున.

గీII చందురునినిండ జ్యోత్స్న యిం♦పొందినట్లు నగవు మొగమునఁగులుక సుం♦తయుఁగలఁగక
తనగళంబున వేఁడిర ♦ క్తంబునైన నేఱు పాఱింపఁగల కడుఁ ♦ గ్రూరుఁ డతఁడు. 209

కII అదియుం డతఁ డిలువెడలుట పదికోట్లని యుంటె; వానిఁ ♦ బార్థివుగాఁ జే
యఁదగునె? దేశము సర్వంబు దహించు నొకింత యనల ♦ మును లేకుండన్. 210

ఉII మూఁడవనాఁడు సాగరుఁడు; ♦ మూర్ఖులలోఁ బ్రథముండు! నిర్వదా
నేఁడులు వచ్చె; నుండఁ డెపు ♦ డేనియు నొకడ; నాల్కవేఁడి; యే
నాఁడును ద్రవ్య మిచ్చియయి ♦ నన్ ఋణమున్ గొనితెచ్చి పెట్టు; మే
వాడధరిత్రి నాకొఱవి ♦ పాలనచేసిన మీకు నచ్చునే! 211

చ॥ నరహరి! వీడు నాసుతుల ♦ నాల్గవవాఁడగు; మింటఁ బెట్టినన్
గురియదు వాన; నేలనిడఁ ♦ గోల్కొనఁబోవదు పైరు; పిల్చినన్
దరియఁడు; చెంతకేగిన క్షు ♦ ణంబునఁ బల్కఁడు; పట్టి యగ్గియగా;
నరహరిగాదు ప్రాణహరి ♦ నా కతఁ డియ్యల నేల నర్హుఁడే! 212

సీ॥ సకలమేవాణ్మహీ ♦ చక్రభారము దాల్చి పాలింపవలసిన ♦ ప్రథమపుత్రుఁ
డాప్రతాపుం డెప్పు ♦ డతిసాహసికుఁడు! యుద్ధంబన్న విందని ♦ తలఁచుచుండు!
నొరులతోఁ బలుకఁడు! ♦ పరులను బిలువఁడు! నవ్వఁడు నొవ్వఁ డే ♦ నాఁడుగాని!
యనుకొన్నపనిని జే ♦ సినదాఁక విడువఁడు! నామాటయనిన సుం ♦ తయును జెల్ల
గీ॥ దిల్లనక వాకిలనక రే ♦ యెల్లఁ దిరుగు! మవరిపులు భిల్ల పతులతో ♦ మైత్రిసేయు!
నిది పెదవిదాటు పల్లని ♦ యెపుడొ విడిచి! తేమిచేయుదు! నాభాగ్య ♦ మిట్టు లుండె!

చ॥ ఇరువదియైదు పుత్రకుల ♦ నిర్వదినల్వుర మాది యిట్టులుం
డిరి! జగమల్లుఁడొక్కఁ డిది ♦ నీదని నాదని కొంత కాపురం
బెఱిఁగిన బుద్ధిశాలి; యెపు ♦ డింటనెయుండి సమస్తకార్యముల్
జరుపుచునుండు; నందఱను ♦ జక్కఁగఁ బిల్చియు మాటలాడెడున్. 21

చ॥ అదియును నాఁడువారని య ♦ నాదర మూనక యమ్మ యప్పయం
చెద గరఁగన్ జరించు; నెపు ♦ డేనియు శౌర్యము గర్వమంచునున్
వదరఁడు; బైటఁబోఁడు; భయ ♦ భక్తులు గల్గిన ప్రోడ; సద్గుణా
న్వితుఁడని మీరెఱుంగుదురు ♦ వాని నొకించుక సేపు చూచినన్. 21

చ॥ కొడుకుల శ్రేయమున్ దలఁచి ♦ గొప్పగఁ దండ్రులు చెప్పఁగూడ, దా
తఁడె సకలావనీభరముఁ ♦ దాల్పఁగ యోగ్యుఁడు; నాదు మాటలన్
జెడ చెవిఁ బెట్ట కాదరము ♦ పెంచుచు నాదు ననంతరమ్మ మీ
రుడుగక సింహపీఠమున ♦ నుంచుచు వానిని రాజుఁ జేయుఁడీ! 21

మ॥ మఱియొక్కం! డధికారమంతయు నలుం ♦ బ్రానాథుఁడున్ సాయనం
తరమందున్ వహియించి యేర్పఱచు రా ♦ ణా నొక్కనిన్ గాన; ని
త్రఱి నాతో జయమల్లు రాజుగను సిం ♦ హాసీనుగం జాతఁడిం
దఱిలోఁ జెప్పుచుఁ జేతఁ జేయిడినచో ♦ నాయాత్మ శాంతిన్ గనున్." 217

మ॥ అనుచున్ బల్కినఁ గృష్ణసిం గుదయసిం ♦ హాధీశ్వరున్ "ఔరను
జ్ఞను బాలించిన మేటిభాగ్యము గు; రా ♦ జస్థానసింహాసనం

బునఁ జూతుర్ జగమెల్లు; నేకొఱ మనం ♦ బుర్ జేరఁగా నీకు; దే
వుని ధ్యానించుచు శాంతి నొందు"మని సం ♦ బోధించె నయ్యందఱున్. 218

చ॥ త్వరపడి కృష్ణసింగు వసు ♦ ధాపతిమాటల కొప్పెనంచు నం
దఱును నతృప్తిగాంచి పగ ♦ దారొక్కని కుందిరి; కాని, క్షత్రివా
దరకరణిన్ బ్రతాపగుణ ♦ తన్మయుఁ డప్పలిరాజు మ్రోల నె
వ్వ రిదియుఁ గాదు కూడదని ♦ పల్కఁగ నేర్తురు ధైర్యమూనుచున్! 219

మ॥ శిరముల్ వంచుచుఁ బ్రక్కప్రక్కలకు వి ♦ చ్చేసెన్ మహామండలే
శ్వరసంఘంబు; ప్రతాపుమామయగు నా ♦ ఝాలూరి రావెల్లెడ
ద్దిర! రాజానను నాస లూఁడెనని చిం ♦ తించెన్; మహారాజ్ఞియున్
గరమున్ శోషిలె; బంధు లందఱును బొ ♦ క్కన్ జొచ్చి రవ్వార్తకున్. 220

మ॥ "అపురా! పుత్రులలోన జ్యేష్ఠుఁడు ప్రతా ♦ పాలంకృతుం డా ప్రతా
పు వృథాచేసెనె రాజ్యహీనునిగ నీ ♦ భూమీశుఁ! డా కృష్ణసిం
గవలీలన్ దలమెట్టులూఁపె! నెటుచే ♦ యన్ వచ్చు! నెద్దీనె న
న్న వెసన్ గొట్టమునందుఁ గట్టుఁడను చం ♦ దంబయ్యె! నేఁ డెంతయున్. 221

మ॥ కమలాప్తాన్వయమా! భవత్కృతమహా ♦ ఘంబేమొ! రాముండు పూ
ర్వము కొన్నేఁడులు మానియుండవలసెన్ ♦ బట్టాభిషేకంబు; చం
దమహీనాథుఁడు లేకమే చనిమె; నీ ♦ నాఁ డీప్రతాపుండు స
ర్వముఁ గోల్పోయెను; దుర్బలుల్ జనకు ధా ♦ రా! యెంతకున్ గర్తగో." 222

—*) ఉదయసింహుఁడు దివంగతుఁడగుట. (*—

చ॥ అని వగనొంది బంధుజను ♦ లంద అరుంతుదమా విషాదవే
దనలను బొంది కుందిరి; ప ♦ దంపడి యజ్జననాథు జబ్బు హె
చ్చెను; మఱునాటిరే యుదయ ♦ సింహుఁడు తాఁ బరలోకయాత్రకే
గెను, సుతులున్ సతీజనము ♦ కేవల దుఃఖపయోధి మున్గఁగన్. 223

క॥ అవనిపతులు మరణించిన శవముఁ బురోహితుని యింటఁ ♦ జక్కవిడువ వం
శ్యవిధుల నతండు దీర్చుట యవ్వుఁ బూర్వాచార మచటి ♦ యధిపుల యిండ్లన్. 224

క॥ వరసాధము 'నాచోకి' నగరములోఁ బట్టాభిషేక ♦ కార్యక్రమముల్
జరుగఁగఁ దొడఁగె; ముహూర్తము త్వరపడి జగముల్లుఁడలరఁ ♦ దఱియఁగవచ్చెన్. 225

—*) పట్టాభిషేక ప్రయత్నము. (*—

సీ॥ పన్నీరు పునుఁగు జ ♦ వాది యత్తరు దెచ్చి యెల్లవీధులయందుఁ ♦ జల్లినారు!
ప్రతిగృహాంగణము కం ♦ బముల రంభాస్తంభనివహంబులను దెచ్చి ♦ నిలిపినారు!
సౌరభంబౌలుకు మం ♦ దారమంజులమాలికలు తోరణంబులు ♦ గట్టినారు!
'భువనగురుండౌందుఁ ♦ బూర్ణవైభవ'మంచు స్వాగతాక్షరములు ♦ వ్రాసినారు!
గీ॥ దివ్యమగు రంగవల్లులు ♦ దీర్చినారు! పెక్కెడలఁ జల్వపందిరుల్ ♦ వేసినారు!
బీదలకు నన్నమేర్పాటు ♦ పెట్టినారు! సిరులఁజిమ్మంగఁ బురమెల్లఁ ♦ జేసినారు! 226

సీ॥ సౌభాగ్యలక్ష్మి కా ♦ స్థానమొక్కొ! యనఁ బలువిధాలంకార ♦ ములను గూర్చి
నిత్యజయోత్సవ ♦ నిలయమై యలరార నాస్థానమండపం ♦ బలవరించి
సమచతుష్కోణ వి ♦ శాలవితర్దిపై నవరత్నదివ్యసం ♦ తతులు గలిగి
కనకమయంబు ను ♦ త్కటకాంతి మంతమా నొక్కసింహాసనం ♦ బొనరనునిచి
గీ॥ దానికవ్వల శోభాప్ర ♦ ధానమైన పీఠపంక్తులు వరుసగాఁ ♦ బెక్కునిలుప
నింద్రుని సుధర్మయోయన ♦ నెసఁగె! సుప్రభాస్థలంబగు రాణాస ♦ భాస్థలంబు. 227
గీ॥ సమచతుష్కోణవేదికాం ♦ తమునఁ దూర్పు కోనను సింహాసనమునకు ♦ వెనుక నొక్క
వేయియుపరంజికిరణముల్ ♦ వెలుఁగ నలరె నతితరానందదంబు సూ ♦ ర్యధ్వజంబు 228
సీ॥ గ్వాలియర్పతి మొదల్ ♦ గాఁగలిగిన రాజపరమేశ్వరులు కుడి ♦ ప్రక్కఁ దనరఁ!
జిత్తూరిరాణాల ♦ సేవించు సామంతజనపతుల్ వామపా ♦ ర్శ్వమున వెలయ!
నున్నతోద్యోగసం ♦ పన్నులై శూరులౌ రాజబంధులు వెన్క ♦ ప్రక్క వెలుఁగ!
గవులు దైవజ్ఞులు ♦ గాయకుల్ చారణుల్ సింహాసనముముందుఁ ♦ జెలఁగుచుండ!
గీ॥ బహుళసంఖ్యాకులగుచు భూ ♦ ప్రజలు వికసితాస్యములతోడ వచ్చి యం ♦ దందనిలువ!
నిత్యకల్యాణమందిర ♦ నియతి నొప్పి యాసభామందిరం బప్పు ♦ డందగించె.! 229

—*{ జగమల్లు సింహాసనము నెక్కరాఁగా సలుంబ్రా కృష్ణసింహవిభుఁ డనుమతింప కపోవుట. }*—

మ॥ అరుదెంచెన్ జగమల్లు నూత్నతరది ♦ వ్యాలంకృతుల్ మేనన
చ్చెరువుం గొల్పఁగఁ దాల్చి; తత్క్షణమె యా ♦ సింహాసనం బెక్క భా
స్వరశోభాకరరాజదండమును హ ♦ స్తంబందుఁ గీలించి "యం
దఱు నన్గొల్వుఁడు మీకు నెల్లరకు రా ♦ ణానైతి నే నిత్తఱిన్. 230

మ॥ అని యెంతో యధికారయుక్తవలె నం ♦ దాసీనుఁడై వాని బో
రనఁ జేరంగ జని బుజ్జగించుచు సలుం ♦ బ్రౌ కృష్ణసింహుండు తా
ననువౌ మాటల "సింహపీఠమిది దే ♦ వా! నీదిగా దాప్రతా
పుని; దవ్వీరుఁడు వచ్చు; లేచి యిటు నీ ♦ వుఁగ రమ్ము దూరమ్ముగన్. 231

క॥ అదియు నృపుఁడు కాఁదగువాఁ డుదయం బభిషేకమైన ము ♦ హూర్తము దరియన్
గదియఁదగు సింహపీఠం; బిది తగునే! ముందెవచ్చి ♦ యిటఁ గూర్చుండన్." 232

మ॥ అని పల్కన్ జగమల్లుఁ "డేమనెద వా ♦ హా! నాఁడు మాతండ్రి చె
ప్పినయాచొప్పున సమ్మతించియును నీ ♦ వేళన్ నవున్ లేచిపొ
మ్మని యెట్లాడెదు! ధర్మసూక్ష్మముల నా ♦ వంతైనం బాటింప! వె
వ్వని రాజున్ బొనరించెఁ దండ్రి యతఁడే ♦ పాలింప నర్హుండగున్. 233

ఉ॥ ముప్పదియేఁడు లేలి చనె ♦ భూమిని! దండ్రియనుజ్ఞగాక నీ
విప్పుడు చెప్పినన్ వినెద ♦ నే! యివి యేటికి వెఱ్ఱిమాట! లే
నొప్పను! నన్ను వీడి చను ♦ మూఱక! వద్దని గద్దరింప నీ
కెప్పుడు గల్గె బాధ్యత! యి ♦ సీ! జగమల్లుఁడు నీకలంతియే!" 234

మ॥ అని కోపమ్మునఁ బల్కు నాతని సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడున్ జూచి "సు
జనకుం డక్కట! ధర్మమున్ విడిచి రా ♦ జ్యంబందు నిన్నుంచుమీ!
యన నాఁడో మఱునాఁడొ చచ్చు; నపు డే ♦ లా యామహీనాథు నా
జ్ఞ నిరోధింప నటంచు మంచిదని శీ ♦ ర్షంబూఁచి దాఁటించితిన్. 235

మ॥ అటుగాకుండిన నాప్రతాపుఁ డఖిల ♦ క్ష్మాధీశ్వరుల్ గొల్వఁగాఁ
బటుదర్పంబున సార్వభౌముఁడగుచున్ ♦ బాలించునన్ మాట నీ
కెటులన్ జ్ఞప్తిని లేదు! బంధువులు భూ ♦ మీశుల్ హితుల్ భూజనం
బెటుమాన్పన్ గల! రమ్మహాత్ముని బలం ♦ బేమంచు భావించితో! 236

మ॥ అతిపూజ్యంబని తండ్రియానతికి శీ ♦ ర్షంబొగ్గి కూర్చుండెఁగా!
కతఁడే రేఁగిన దేవదైత్యులకు శ ♦ క్యంబౌనె వారింప! ని
చ్చతురంభోనిధి సంవృతాఖిలమహీ ♦ చక్రంబునున్ భస్మసా
త్కృతమున్ జేయఁడె! కుయ్యొ మొఱ్ఱొయనినన్ ♦ దిక్కుండ దావీఁదటన్. 237

సీ॥ జననమాదిగ వేయి ♦ కనులతో నాతని ♦ వీరవర్తనముఁ గ ♦ న్పెట్టియుందు!
రవికులోద్భవ రాజ ♦ రాజశిరోమణి కాఁదగ్గ గుణకోటి ♦ కల దతనికి!

మేవాడభునిని జ ♦ న్మించిన మణులలో నింత తేజముగల ♦ దేది లేదు!
చిత్తూరురాజ్యల ♦ క్ష్మీభాగ్యవశమున నేకలింగేశుఁడే ♦ యిట్లు వొడమె!
గీ॥ నుర్వి రవిచంద్రతారక ♦ లుండుదాఁక నవతరింపఁబోఁ డట్టి మ ♦ హామహుండు!
కోటి బ్రహ్మాండములనైనఁ ♦ గోట మీటి పట్టభద్రుని జేతు! నా ♦ ప్రాణమాన. 239

మ॥ అనిశోత్సాహపరాక్రమస్ఫురణ రా ♦ జ్యంబేలె! సంగ్రామసిం
హుని వెన్కన్ బలహీనుఁ డయ్యుదయసిం ♦ హుం డెక్కె రాకుండఁ దీ
ప్రనితాంతాప్రతిమప్రతాపుఁడు ప్రతా ♦ పస్వామి సింహాసనం
బునఁ గూర్చుండియుండియున్నఁ జిత్తురుపురిన్ ♦ బోఁగొట్టి యిట్లేడ్తుమే! 23

ఉ॥ ఏమని రాజ్యభారము వ ♦ హించెనో, నాఁటనుగోలె ముప్పదే
సీమకుఁ దెచ్చె; యుద్ధమునఁ ♦ జేటెడు గుండెలుగాఁగఁ బాటె నూ
ఱామడ; కాలమెట్లొ చనె; ♦ నాతఁడు మేలనిపించుమీవు; నీ
తో మహిరాజ్య మాకొఱవి ♦ తోఁ దలగోఁకిన యట్లులుండదే! 24

ఉ॥ ఇప్పటి దేశకాలముల ♦ నెంచిన నప్రతిమానశౌర్యుఁడా
రొప్పులకుప్ప సర్వసుగు ♦ ణోన్నతుఁ డింకఁ బ్రతాపుఁడొక్కఁడే
తప్పక రాజుగా నిలువ ♦ దార్ఢ్యము గల్గిన బుద్ధిశాలి! ని
న్నిప్పుడు నిల్వనీ జెలితు ♦ నేమియుఁ జేతికిఁ జిక్కకుండఁగన్. 241

ఉ॥ కాన మదీయశోధనముఁ ♦ గైకొని ప్రక్కకు రమ్ము; మాన్యమున్
మాను మటన్న లోకమున ♦ మంచియుఁ జెడ్డ యెఱుంగనట్టి యు
జ్ఞాని యతండు "సీనుడులు ♦ సాఁగవు; పొమ్మిక నన్ను వీడి; తాం
మైనను సింహపీఠి విడి ♦ యవ్వలికేగ నొకింత యేనియున్.

మ॥ జనకుం డాజ్ఞ యొసంగె; నక్కటన రా ♦ జస్థానసింహాసనం
బునఁ గూర్చుండఁగ నేనె యర్హుఁడ; ననున్ ♦ బోనాడుచున్ బ్రక్కకుం
పిన సామంతులు భూజనుల్ కినిసి యి ♦ ట్లే నిన్ను శిక్షింతు; రొ
క్కనివీ వెందఱ నేమిచేసెదవొ! చ ♦ క్కన్ జూతుగా కిట్టిదన్. 243

శా॥ ఏమయ్యా! యిటు మాధుచుండెద రిదే ♦ మీ చోద్యమ్! మాయామంగు లెం
తో మేలే! యొకయుక్రమంబు తమకే ♦ న్నెల్ చూపుతాగా సాగనీ;
రేమో యాతఁడు ప్రేల భీతిఁగొనఁగా ♦ నేలా! యడాలుప్పుండు; మా
కేమేఁ బ్రాణభయంబు గల్గినను నే ♦ నిరమలిశికా పాడవన్. 244

ఉ॥ ఈనిన సింహమట్లు పయిఁ ♦ గీలఁడు దూఁకెడి నమ్మచెల్ల! పృ
థ్వైన యొకండు తానె బల ♦ మంతగఁ జూపిన మీఁగు పల్వురిం
తేనియఁ బట్టుపట్టినను ♦ నెంతలు పుట్టునొ! వ్రేలు వాఁచి రో
లైనను రోలు వాఁచినఁ గ ♦ టా! మితియున్ మఱి మేర యుండునే." 245

—*) సలుంబ్రా కృష్ణసింహవిభుఁడు కోపోద్దీపితుఁడగుట. (*—

మ॥ అని పీఠమ్మున వెన్క నానుకొని సౌ ♦ ఖ్యాసీనుఁడై నాతనిన్
గని కృష్ణుండును "మేలు, తాతకును ద ♦ గ్గన్ నేస్తు గీశాలివై
మనుమం డైతివి; వీరలందఱు నినున్ ♦ బట్టాభిషిక్తున్ బొన
ర్చి ననున్ ద్రోఁకెడువారె! నీకుఁబలె వా ♦ రిన్ వెత్తియున్ సోఁకెనే! 246

శా॥ రాణాలన్ బొనరించు బాధ్యత సలుం ♦ బ్రావారిదన్ మాట యీ
క్షోణిన్ గల్గిన వారెఱుంగఁగల; రి ♦ చ్చోఁ నేఁ బ్రతాపున్ మహా
రాణాగా నొనరింతుఁ; గూడదను ధీ ♦ రగ్రామణుల్ గల్గినన్
బాణిన్ బైకెగనెత్తుఁ; డిప్పుడె యెదు ♦ ర్పన్ వత్తు సత్యుద్ధతిన్. 247

మ॥ ఇది నాయింటికి నాదువాకిలికి నై ♦ యోఁజేయు కార్యంబె! యి
య్యదనన్ యోగ్యు సపుత్ర భూధవుని జే ♦ యన్ నిత్యకల్యాణముల్
పొదలన్ రాజ్యము సౌఖ్యమున్ గనెడి; న ♦ ట్లున్ గానిచోఁ జెందు నా
పద; యుప్పాపము పెద్దపే ర్లలరుటన్ ♦ వ్యాపించు మాబోంట్లకున్. 248

మ॥ పనియే మొక్కరితోడ నాకిఁక! సలుం ♦ బ్రాకృష్ణుఁ డన్యాయముల్
తనప్రోలన్ జరుగంగ నోర్వఁడని పె ♦ ద్దల్ చేయు నాశీస్సుకే
వినయం బూనెద; నిన్నుఁగాని మఱియున్ ♦ వేఱెవ్వరిన్ గాని మ
న్ననలన్ జేయఁ; బ్రతాపునిన్ బతిగ సం ♦ స్థాపింతు మేవాడకున్. 249

ఉ॥ మెత్తని మంచిమాట లివి; ♦ మేలని వైశము లేచి రమ్ము; లే
దిత్తఱి లేవనన్న నిను ♦ నెత్తుచు దూరము చేర్తు" నన్న న
య్యుత్తముఁ డింతయున్ గదల ♦ కుండినఁ గృష్ణవిభుండు చేతితో
నెత్తి మృగేంద్రపీఠి విడి ♦ యేఁగఁగఁజేసెను బట్టి త్రోయుచున్. 250

ఉ॥ త్రోసిన నేమిచేయుటకుఁ ♦ దోఁపక యాజగమల్లుఁ డీసునన్
రోసము తన్నలంప వడి ♦ రోఁజుచుఁ గేసరిరాజుచేతిలో

గాసిలి దానిఁదప్పుకొను ♦ కైవడిఁ గానని గోత్రమాడ్కి నా
లో సభవీడి యశ్రుతత ♦ లోచనుఁడై చనె బీదమోముతో. 251

మ॥ "అవురా! యెంతటి పూజ్యచిత్తుఁడు సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ! డీవేళలో
నవకాశంబు లభించుమాత్రమున న ♦ న్యాయంబు వారించి ని
క్కువ మేవారఁగ 'సింహపీఠముపయిన్ ♦ గూర్చుండ యోగ్యుండు భూ
ధవవంద్యుండు ప్రతాపుఁడే' యనియె ని ♦ ర్దాక్షిణ్యచిత్తంబునన్. 252

మ॥ అమృతంబున్ మలయాద్రిమందపవనం ♦ బద్దంబులున్ స్వచ్ఛభా
వముఁ గోల్పోయినఁ బోవవచ్చును! సలుం ♦ బ్రాకృష్ణు మాలిన్యలే
శమునన్ సోఁకదటం చెఱింగియు నజ ♦ స్రస్వచ్ఛ మాధీరు చి
త్తమునన్ దప్పఁదలంచియుంటి! మహరా ♦ ధంబయ్యె! నెంతేనియున్. 253

చ॥ వనితలఁజేరి వంటయిలు ♦ వాయని యాజగమల్లు వీడి మా
మనసు హరించినట్టి యభి ♦ మానధురంధరు విక్రమైకవ
ర్తను రవివంశవర్ధనుఁ బ్ర ♦ తాపు ధరాధిపుఁ జేయనుండెడిన్!
మనియెడుఁగాత మీతఁ డతి ♦ మానుషకీర్తి సహస్రవర్షముల్" 25

—* { సలుంబ్రాకృష్ణసింహవిభుఁడు సింహాసన మధిష్ఠింపుమని ప్రతాపసింహుని బ్రార్థించుట. } *—

మ॥ అని సామంతులు భూప్రజాళులు సలుం ♦ బ్రాధీశు వేనోళ్లఁ గీ
ర్తనముల్ సేయ "శుభాభిషేకము నొన ♦ ర్పన్ బోదము" చందఱన్
దన వెంటన్ గొని కృష్ణసింహుఁడును నా ♦ స్థానంబునందుండి భూ
పనివాసంబును జేరి యచ్చటఁ బ్రతా ♦ పస్వామికిన్ మ్రొక్కుచున్, 25

సీ॥ కష్టసౌఖ్యము లొక్క ♦ గతిఁ జూతు! యుద్ధముగాదిపండుగ యట్లు ♦ గాంచుచుందు!
సాహసికాగ్రత ♦ స్సరుఁడవు! పరులబాధలు చూచి యోర్వ నీ ♦ తరముగాదు!
వీరపూజ్యము నీయు ♦ దారత దేవ! నీతండ్రి మౌర్ఖ్యముగాఁగ ♦ దప్పఁదలంచి
జ్యేష్ఠపుత్రుఁడవౌటఁ ♦ జెందఁగావలయు మేవాడ్దేశసామ్రాజ్య ♦ భరముఁ బాపి
గీ॥ మేరువును నెత్తికెత్తుకు ♦ మారుఁడనుచు నల్లజగమల్లునకొసంగు ♦ మని కొమె! నప్పు
డుఱక వాదేల యని తల ♦ యూఁచియుంటి! సమయమైనప్డు చూచుకొం ♦ దమని తలఁచి.

శా॥ ఆరంభంబుననుండి నీవయిన నా ♦ యాశాభరంబెల్ల దై
వారున్; నాదగు విన్నపంబుఁగొని రా ♦ జ్యశ్రీని దోస్స్తంభకే

శ్రీరంగంబున నిల్పి ధర్మమునఁ బా ♦ లింపన్ బ్రయత్నింపు పు
ష్పారామంబటు సౌఖ్యసౌరభములన్ ♦ వ్యాపింప దేశమ్మునన్." 257

మ॥ అని వాక్రుచ్చిన నాప్రతాపుఁడు సలుం ♦ బ్రాధీశు వీక్షించి "మ
జ్జనకాభీష్టముఁ దీర్పకుండినను నా ♦ చంద్రార్క మగ్రాపకీ
ర్తిని నేనొందను! ధర్మదూరగుఁడనై ♦ దేవేంద్రభోగంబులన్
గనుకంటెన్ నిరుపేదనై మనుట యో ♦ గ్యంబంచు భావించెదన్. 258

ఉ॥ ధారుణిరాజ్యమున్ స్థిరమె! ♦ ధర్మము దేవునియట్లు సుస్థిరం
బై రహియించు; ధర్మమును ♦ నాదట మీఱఁగనోప! దండ్రికిన్
మారటతండ్రి! వందఱకు ♦ మాన్యుఁడ వీవొనరించు నాజ్ఞలన్
దూరముసేయనోప! నెటు ♦ లోఁపక చిత్తము తత్తరించెదున్. 259

చ॥ నృపమహోదయుండు మాజనకుఁ ♦ డెప్పుడు నీసమహాభుజంబె యా
స్పదముగ రాజ్యమేలెను! భ ♦ వత్కృప సుంత తొలంగియున్న ని
య్యుదయపురంబునన్ నిలిచి ♦ యుండను! మేమును నిల్చియుండ! మో
సదయ! భవన్మహోపకృతి ♦ సర్వజగన్నుతిపాత్రమై తగున్." 260

చ॥ అని యెటుచేయఁదోఁపకిటు ♦ లాడు ప్రతాపుని జూచి "దేవుఁడే
నిను సృజియించె సర్వధర ♦ ణీస్థలికిన్ బతిగాఁగ శ్రేష్ఠనా
దనునిగ; నీవు రాజగుటె ♦ ధర్మము; భూప్రజ యే యుదాత్తప
ర్తను వరియించునో యతఁడె ♦ రాజుగ నిల్చుట యొప్పుఁ గ్రొత్తయే!" 261

మ॥ అని కృష్ణుండు వచించిచూడఁగనె య ♦ ♦ స్థుందున్న సామంతులన్
జను లొక్కుమ్మడి నైకకంఠ్యముగ "రా ♦ జస్థానసింహాసనం
బునఁ గూర్చుండె ప్రతాపుఁడే నృపతియై ♦ పూర్ణప్రజామోదమున్
గని పాలించెడుఁగాక నిర్మలయశః ♦ కల్యాణముల్ చేకురన్. 262

శా॥ మేమై కోరు ప్రతాపునిన్ విడుచుచున్ ♦ మేలంచు నీవల్ల సు
త్రామున్ దెచ్చిన శౌరిఁ దెచ్చిన సమా ♦ ధానంబు మాకుండ దే
మో! మమ్మందఱ నుద్ధరించుననుచున్ ♦ ముందెంతకాలంబుగా
నో మాకున్నవి కోర్కె! లీ ప్లితని నో ♦ హో! నీడఁగా నేర్తుమే. 263

ఉ॥ ఎప్పు డితండు రాజగునొ! ♦ యెప్పుడు కన్నులవిందుగాఁగ మా
యప్పను జూతుమో! యనెడి ♦ యాసలు కొండలుగాలె నుండు! నీ

రొప్పమి నేమియుఁ బలుక ♦ నోడితి; మింతకు నీప్రతాపుఁడే
తప్పక రాజుగావలయుఁ! ♦ దప్పదు! తప్ప"దటంచుఁ బల్కినన్, 264
చ॥ "కనుఁగొనినాఁడవే ప్రజల ♦ కౌతుక! మిందఱికోర్కెఁ ద్రోసివే
యనగునె! సన్ముహూర్తము ర ♦ యంబున డాసె! శుభాభిషేకముల్
బొనరుతు! మాజ్ఞ సేయుఁ"డని ♦ మ్రొక్కి వచించెడు కృష్ణసింహు ప్రా
ర్థనమును ద్రోయఁజాలక ప్ర ♦ తాపుఁడు సమ్మతిఁజూపె నయ్యెడన్. 265

—*) ప్రతాపసింహుని పట్టాభిషేక మహోత్సవము. (*—

క॥ కొంగులముడి యలరారఁగ బంగరుపీటల విభుండు ♦ పాటేశ్వరియున్
జెంగటను నమరసింహుఁ డనంగనిభుఁడు గూరుచుండి ♦ రతిహర్షమునన్. 266
మ॥ హరభట్టారకముఖ్యభూసురులు మం ♦ త్రానీకముల్ పల్క బం
గరు కుంభంబులనుండు వార్థిజలమున్ ♦ గంగాపవిత్రాంబు ల
బ్బురమున్ గొల్పఁ బ్రతాపసింహునకునై ♦ మూర్ధాభిషేకంబు చే
సిరి సంపూర్ణ విశుద్ధచిత్తముల నా ♦ శీర్వాదముల్ చేయుచున్. 267
సీ॥ సౌరభసురభిళ ♦ వారిపూరమ్ముల జలకంబుఁ దీర్చి, ♦ జిల్గుఁగుఁబట్టు
వలువలు ధరియించి, ♦ తలను ముత్తెపుసరుల్ కలకలలాడు పా ♦ గా ధరించి,
విలువవజ్రాల సొ ♦ మ్ములు మేననిడి, సుగంధద్రవ్యములను గా ♦ త్రమున నలఁది,
మందారకుసుమదా ♦ మము వక్షమునఁ దాల్చి, సూర్యదేవుని మ్రొక్కి, ♦ స్తుతులొనర్చి,
గీ॥ యేకలింగేశ్వరుపదంబు ♦ లెదఁ దలంచి, భక్తిమెయి భవానీదేవిఁ ♦ బ్రస్తుతించి,
గురుల హరచంద్రభట్టార ♦ కులను గొలిచి, యాప్రతాపుఁ డాస్థానము ♦ నందుఁ జేరె.
క॥ పరిఫుల్ల రుచిర సరసిజ పరంపరలు నెఱపి నటు స ♦ భాభవనం బ
ప్పురజనముల నెమ్మొగములఁ బరమామోదమున నపుడు ♦ భాసిలుచుండెన్. 269
సీ॥ దైవజ్ఞమణులు త ♦ దేవలగ్నంబగు సమయంబు చూచి హె ♦ చ్చరిక చేయ!
వేదభూసురులు దే ♦ వీంపాచమరు మంత్ర ముచ్చైస్స్వనమున వా ♦ కుచ్చుచుండఁ!
చారణుల్ పూర్వమ ♦ హీరమణాభిషేక ప్రసంగములు వే ♦ డ్కను బఠింప!
వందులు జయజయ ♦ ధ్వానపూర్వముగఁ బ్రతాపశబ్దమ్ము సం ♦ దడిగఁబొగడ!
గీ॥ చంద్రభట్టారకుండు శ ♦ సంబుగురియు పెక్కుకల్యాణవృత్తముల్ ♦ ప్రీతిఁజదువ!
నెంతసంతోషభర మొకో! ♦ యెవ రెఱుఁగుదు! రందఱును మేను మఱచుచు ♦ నవశులైరి.

క॥ కలనాదం బలరంగ, మంగళతూర్యములెల్ల మ్రోఁగ, ♦ గాయకులును బా
టలు పాడ, నాప్రతాపుఁడు కొలువున సింహాసనమునఁ ♦ గూర్చుండె నొగిన్. 271

గీ॥ ఆమహోన్నతశుభసమ ♦ యమున హర్షసరభసములైన బహుళ హ ♦ స్తములనుండి
యాసభాస్థలి నపుడె పె ♦ ల్లాక్రమించి కురిసె మెఱుఁగారు బంగారు ♦ విరులవాన. 272

గీ॥ బంగరుం బళ్ళెరమున జ ♦ వాది పునుఁగు పచ్చికస్తురి మెదిపియుఁ ♦ దెచ్చి యియ్యె
నాప్రతాపుని వికసితా ♦ స్యంబునందుఁ దిలకమును సలుంబ్రాభర్త ♦ దిద్దె నపుడు.

మ॥ అమితోత్సాహముతో ఫణీశ్వరుని చా ♦ యల్ వెల్గు దుగ్ధాంతఖ
డ్గము మధ్యంబునఁ గట్టి రత్ననివహా ♦ క్రాంతంబునౌ రాజదం
డము హస్తంబున కిచ్చి హాటకకిరీ ♦ టంబుల్ దెసల్ నిండు తే
జముతోడన్ మిఱుమిట్లుగొల్పఁగను సం ♦ స్థాపించె మూర్ధమ్మునన్. 274

మ॥ "భరియింపన్ గలఁ డీప్రతాపుఁ డిఁక మే ♦ వాడ్ దేశసామ్రాజ్య; మి
త్రతతి రాణానొనరించిరిన్; బ్రజలు శ్ర ♦ ద్ధాభక్తులేపార ని
ప్పురుషశ్రేష్ఠుని గొల్వుఁడీ"యని కరం ♦ బుల్ మోడ్చి ముమ్మాఱులున్
ధరపైఁ జాగి నమస్కృతుల్ సలిపె నా ♦ నందాబ్ధినిర్మగ్నుఁడై. 275

గీ॥ "గొడుగు పట్టినట్టులు చల్వ ♦ గూర్పనేర్చు! రామరాజ్య మీతని"దని ♦ ప్రచురపటువుఁ
బట్టిరి సితాతపత్రి; మ ♦ ష్టల్లఁ గదలెఁ జామరగ్రాహిణుల హేమ ♦ చామరములు.

గీ॥ భూధరేంద్రపుత్రికఁబోలు ♦ పుణ్యసతులు దొడ్డముత్తైదువలు హస్త ♦ తోయజముల
వరుస బంగారు దీపాల ♦ పళ్లెరములతో నివాళించి రపుడు భూ ♦ జాని నచట. 277

గీ॥ రత్నముల నొక్క కనకపా ♦ త్రమునఁబోసి హారతుల నెత్తి యుంగన ♦ లవనిఁ బోసి;
రవి వెలిఁగె నాకసమునిండ ♦ నలముకొనిన వివిధ తారకా కోరక ♦ వితతి మాడ్కి..

ఉ॥ అంతట నొక్క రొక్కరుగ ♦ నానృపశేఖరు పాద పంకజ
ప్రాంతముఁ జేరఁబోయి విన ♦ యమ్మలరార నమస్కరించి సా
మంతులు భూజనంబులు క్ర ♦ మమ్మున పత్త్రములున్ విభూషలున్
దొంతరలాడఁ గాన్కలిడి ♦ తోరపు హర్షము లొంది రయ్యెడన్. 279

మ॥ హరభట్టారకుఁ జంద్రభట్టకవి వ ♦ స్త్రాలంకృతుల్ పెట్టుచున్
బరితోషింపఁగఁజేసి యల్లన సలుం ♦ బ్రా స్వామికిన్ మ్రొక్కి "యీ
చరణాబ్జంబులు నాకుసేవ్యములు మా ♦ చండీశమానాథు శ్రీ
చరణంబుల్ వలె" నంచుఁ బీఠమున హా ♦ ర్దం బొప్పనాసీనుఁడై, 280

మ॥ "పువ్వులఁ జూచి సమస్తభూతలము న ♦ ర్వుఁ గొల్పెన్ జూడ్కి నా
త్మవికాసస్ఫురణంబు వెంటఁగొని చై ♦ త్రంబుఁ బ్రవేశించె; రా
జ్ఞివహంబుల్ ప్రజ లేగుదేరఁగ భవా ♦ నీమాతకున్ బ్రీతిగాఁ
గ వరాహంబుల వేఁటలాడ నరుగం ♦ గా నెంచితిన్ గానకున్." 28

మ॥ అని తేఁటాడినఁ గృష్ణసింహుఁడును "దే ♦ వా! చైత్రమాసోదయం
బున నూత్నంబుగఁ బట్టభద్రులయిన ♦ ప్డున్ వేఁటకై కానకున్
జను టాచారము తొల్తనుండియు; భవ ♦ చ్ఛాపంబునన్ నేఁడు గూ
లిన సత్వంబులఁ బట్టి భావిఫలముల్ ♦ లెక్కింతురు క్షోణీజనుల్." 282

—*) పట్టభద్రుఁడయిన ప్రతాపసింహుని సాగరసింహుఁ డాక్షేపించుట. (*—

చ॥ ఇది శుభసూచనం బిపుడె ♦ యేగుద"మంచన నెల్లవారు నో
ప్పదమనునంత గోడపయిఁ ♦ బిల్లి విధంబున దూఁకి సాగరుం
డాఁకురయివచ్చి "యేటిపని! ♦ యెచ్చటి కేగెదు! రాజ్యలాభముల్
గుదిరెనటంచు సంతసము ♦ గొప్పగఁ గల్గెనె! నీకు నిమ్మెడన్. 283

మ॥ అరరే! యాజగమల్లుఁ బోఁదరిమి య ♦ న్యాయంబుమై ధారుణీ
భరముం గొంటివి; మంచి చెడ్డ లవి దోఁ ♦ పన్ లేదె! యేచట్టఁపుం
బరిపాటిన్ వహియించి చేసితివొ! వ ♦ హ్వా! నేఁటి నీసేఁత యె
వ్వరికిన్ శక్తి యొసంగు వారె నృపులన్ ♦ భంగిన్ నిరూపించెడిన్. 284

చ॥ ఇది కొఱమాలినట్టి పని! ♦ యింతటి దుర్ణయముం గనంగ నా
హృదయము నిల్వలేదు; నిను ♦ నింటలనుండియు నుంత యవ్వలన్
గదలఁగనీను; వన్నుఁ గడ ♦ గాఁ దొలఁగించి యభీష్టకార్య మిం
పొదవఁగ దీర్చు; మేను మని ♦ యుండిన సాఁగవు నీప్రయత్నముల్." 285

మ॥ అని యాతండు సరోష దృష్టిని సలుం ♦ బాంధీశ్వరున్ జూచి "తో
మునఁగావచ్చును నిన్ను! నేఁడిచట న ♦ న్యాయంబు నీవల్ల నే
జనియించెన్ జుమి; యిప్డె దేమనుచు మొ ♦ చ్చన్ జేతొ! లోకంబిసీ
యనదే నిన్నని; స్వామిభక్తి యనఁ గ ♦ ట్టా! యిట్టిదై యుండునే!

సీ॥ ప్రాసపూర్వాక్షరమునందు ♦ వలె సమస్త గుణగణంబులు నీయందుఁ ♦ గొఱఁతలేక
యలరవలెఁగాక! యుఱక ని ♦ న్ననుసరించు నతని ననునేటి కోసలుం ♦ బ్రాధినాథ!"

—*) సలుంబ్రాకృష్ణసింహవిభుఁడు సాగరసింహునకు హితము నుపదేశించుట. (*—

చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపుఁ జేరఁ జను ♦ నాతనిఁ గన్గొని కృష్ణసింగు "నే
వనుజుఁడ వమ్మహాప్రభున; ♦ కాయన నిందఱలోన నిప్పు డి
ట్లనుచు నిరోధమున్ సలుప ♦ న్యాయమె! శత్రువులెవ్వ రిష్టు కా
దని యెదిరింపఁ నియ్యదియు ♦ నార్యులు మెచ్చెడి మేటికార్యమే! 288

చ॥ కలకలలాడుచున్న సభఁ ♦ గల్గిన లోకుల మోములెల్ల మం
గలములమాడ్కి నైన విపె ♦ కన్గొను దారుణమైన నీదు మా
టలు విని నంత; కోపము వి ♦ డన్ జను నిత్తఱి; శాంత మూనఁగాఁ
గలిగిన మేలు సుమ్మిపుడు; ♦ గడ్డము పట్టి వచింతు సాగరా! 289

మ॥ మనమందున్ గల క్రౌర్యమున్ విడువు; నా ♦ మాటన్ మది న్నిలుపు; పా
వన గంగాఝర వారిపూరముల వి ♦ ప్రశ్రేణి మూర్ధాభిషే
చనమున్ జేసిన యిమ్మహాత్ముని పదా ♦ బ్జంబుల్ శిరన్ సోఁక నొ
క్కనమస్కారము చేయు; మీతఁడు నమ ♦ స్కారార్హుఁ డెవ్వారికిన్. 290

క॥ సరళమతిన్ యోజింపుము; పొరవడకుము; వినవె! 'పితృస ♦ మో జ్యేష్ఠ' యనన్;
గురుఁ డుదయసింహుతో నిప్పురుషవరుఁడు సముఁడు నీకుఁ ♦ బూర్వజుఁ డగుటన్. 291

చ॥ కలుగఁగఁ జేయఁ బోకుసుమి ♦ గందరగోళము; విన్ము నీదు మా
ట లితని సద్గుణంబుఁ బొగ ♦ డన్ దగు; నిందకుఁ బన్కరావు; చే
తు లితనిపాదముల్ నిలుపఁ ♦ దోరఁపుఁ బాదుకలైనఁ జెల్లుఁ; గ
త్తులుగొని తాఁక దోషమగుఁ; ♦ దోఁచిన యంతయు నీకుఁ జెప్పితిన్." 292

చ॥ అని వినయమ్మునన్ సభను ♦ నాదర మొప్పఁగఁ గృష్ణసింగు ప
ల్కిన విని సాగరుండును జ ♦ లింపక "ధర్మ మొకండె నేను గో
రిన; దది వీడి వీను లల ♦ రించెదు నీతులివేల! తెల్పు మే
మనెదో పితాప! నీ విప్పుడు ♦ న్యాయము నిల్పెదో! ప్రక్కకేగెదో! 293

చ॥ స్థిరగుణమాన్యుఁ డయ్యుదయ ♦ సింహమహీరమణాగ్రగణ్యుఁ డం
దఱను సమంబుగాఁ గనిన ♦ తండ్రి; కుమారుల యోగ్యతాపరం
పరల నెఱింగి రాజు జగ ♦ మల్లును జేయఁగ నాన తిచ్చె; న
ప్పరమపవిత్రమానసుని ♦ పల్కును నిల్పుట పుత్రధర్మమా. 294

గీ॥ ఇరువదైదుగురైన భ్రా ♦ తృవరులందు జ్యేష్ఠుఁడవు! ప్రపంచముత్రోవ ♦ తెలియుఁగువాఁడ!
వనుచితంబని తోఁపక ♦ యనుజు సొమ్ము నపహరించితి! వింత య ♦ త్యాశ తగునె!

సీ॥ కనుమూసి గుడ్డిక ♦ ట్టిన దేమి లేదు; సమస్తభూపప్రజయు సా ♦ మంతనృపులు
పరికించు నెడఁ బట్టి ♦ పగటివేళను దండ్రి "జగమల్లు రారాజు ♦ సలుపుఁ" డనుచు
గొంతెత్తి యనె; నందుఁ ♦ గూడిన వారెల్లఁ దల లూఁచి; రిపుడు నీ ♦ దండఁ జేరి
ప్రియభాషలాడు నీ ♦ కృష్ణసింగానాఁడు చిత్తంబని కరంబు ♦ శిరము వంచె;
గీ॥ నేఁడుగద రాజరాజుల ♦ నిర్ణయించు దొడ్డయధికార మితని చే ♦ తులకుఁ జిక్కె!
మీర లిరువు రేకతమున ♦ మెదిపి మెదిపి కార్య మిటు త్రిప్పియుంటిరి ♦ కట్టకడకు. 296

చ॥ ఇఁక నొకవేయుమాటలఁ బ ♦ నేమి! యిదే జగమల్లు రాజుఁ జే
యక జనకాజ్ఞ మీఱుచు దు ♦ రాశ ధరేశత సంగ్రహించు నీ
వకట! మదీయవాక్యముల ♦ నాదృతి నుంతువె! తల్లిఁ జంపువా
నికిఁ బినతల్లి చేతులుఁ గ ♦ ణింపఁ జివుళ్ళను చొప్పెఱుంగవే! 297

ఉ॥ ముందొకఁడాడి వెన్కకును ♦ బోయి మఱొక్కగతిన్ జరించు నా
చందము లెస్స నేనెఱుఁగ; ♦ స్వాంతము విప్పి వచింతుఁ; దండ్రియా
జ్ఞం దలఁదాల్చి భూరమణు ♦ సల్పుము మా జగమల్లు; లేనిచో
నిందలు గల్గుఁ; గష్టములు ♦ నీకును బెక్కులు వచ్చు నిమ్మెయిన్." 298

చ॥ అని బిరుసెక్కు చూపులను ♦ నందఱఁ జూచెడు తమ్మునిన్ గనుం
గొనుచుఁ బ్రతాపుఁ "డోకుమర! ♦ కూడునె తొందర! మంచి చెడ్డలన్
మనమున నిర్ణయించి జగ ♦ మల్లుని యోగ్యత నెంచి పౌరు లె
ల్ల నుడువు మాటలెంచి యిటు ♦ లన్ బొనరించితి సుమ్ము సాగరా! 299

సీ॥ ఎఱుఁగుదు నే మన ♦ మిరువదైదుగురలో జగమల్లునకుఁ దండ్రి ♦ మిగులఁగూర్చు!
తెలుఁగు దాతని వసు ♦ ధేశుఁ జేయుఁడటంచు మనతండ్రి నృపులతో ♦ ననిన తెఱఁగు!
నెఱుఁగుదు మెదురాడ ♦ కెల్లగు మంచిదం దొకమాటె యూఁదల ♦ లూఁచుటయును!
నెఱుఁగుదు జగమల్లుఁ ♦ డెక్కైన మేవాణ్మహోర్వి నేలెదనంచు ♦ నూఁగుటయును!
గీ॥ నిన్ని యెఱిఁగియు నాపైన ♦ నెసఁగు ఘోర మవలఁ జనెనంచు నాబూని ♦ ఖాగ్రసీమ
నేకలింగేశు చరణనా ♦ ళీకయుగము నెడఁదఁ గొలుచు నుపాయంబు ♦ నెఱిఁగియుంటి.

సీ॥ అతిపూజ్యుఁ డుదయసిం ♦ హ క్ష్మావరోత్తంసు కొడుకులలోఁ బెద్ద ♦ కొడుకనౌట!
మారట తండ్రి స ♦ న్మాన్యుఁడీ కృష్ణ భూజాని యానతి మీఱి ♦ రాని దగుట!

సామంత మండలే ♦ శముఖు లేక గ్రీవముగను సింహాసనం ♦ బునకుఁ గోరఁ!
ప్రస్తుతస్థితిని నీ ♦ పాలన లేకున్నఁ జెడుదు” మంచని పౌరు ♦ లడలు చుండ!
గీ॥ నిన్నికష్టసుఖంబుల ♦ నెంచి యెంచి విముఖమై యున్న మనసును ♦ వెనుకఁ ద్రిప్పి
యున్నరో! పట్టభద్రుండ ♦ నైతిఁ; గాని కోరి భారంబు తలను దై ♦ కొనఁగలేదు. 301

చ॥ మన జనకుండు ధాత్రి జగ ♦ మల్లున కిచ్చె నటంచు విన్నయం
తనె “తొలఁగెన్ దలన్ గలుగు ♦ తద్దయు భారము; నే స్వతంత్ర జీ
వనమును నెంచుఁగాని జర ♦ పన్ గల; దేవుఁడు కూర్మిఁ జూచెఁ బో”
మ్మని మది యుబ్బి పోవునటు ♦ హర్షముఁ గాంచితి సుమ్మి సోదరా! 302

శా॥ ఈ మేవాడ నివాసమున్ దవిలి నే ♦ నిందున్న క్షోణీజనం
❀ బేమాడ్కిన్ దలపోయునో మది నటం ♦ చే ‘పక్షియా’ చేరి యా
‘భామాసాహి’ పదాంబుజంబులకడన్ ♦ వర్తింపఁ గాంక్షించి యి
ష్టై మున్నుందు పరియాణమున్ సలుప నుం ♦ టిన్ గంటకున్ ముందటన్. 303

ఉ॥ అప్పుడు కృష్ణసింహుఁడు ప్ర ♦ జాళి నృపాళియు వెంటరాఁగ నే
రొప్పఁగ వచ్చి “యూరకిటు ♦ లుండఁగ నేటికి! లేచి రమ్మి! నీ
విప్పృథివీతలంబుఁ గొని ♦ యేల వలెన్ జుమి! నీవు తప్ప మా
యప్ప! యొరుల్ మహీరమణు ♦ లైనను రాజ్యము నిల్వ దీయెడన్.” 304

చ॥ అని యభిషేకమున్ సలిపి ♦ యవ్వ దుకూలముఁ గట్టఁజేయుచున్
గొని యిటు తెచ్చెఁ; బౌరులును ♦ “కూడను కాదిక సింహపీఠమం

❀ It has been said that the brahmanical religion was foreign to India, but as to the period of importation we have but loose assertion. We can easily give credit to various creeds and tenets of faiths being from time to time incarporated ere the present books were compcsed; and that previously the sons of royalty alone, possessed the office. Authorities of weight inform us of these grafts for instance, Mr. Colebrook gives a passage in his "Indian classes." "A chief of the twice-born tribe was brought by Vishnu's eagle, from 'Saca Dwipa.' By Saca-Dwipa, Scythia is understood of which more will be said hereafter. Ferista also translating from ancient authorities says to the same effect, that in the reign of Mahrage, King of Kanooj, a brahmin came from Persia, who introduced magic, idolatry and the worship of the stars, so that there is no want of authority for the introduction of new tenets of faith. "Annals of Mewar."

దున వసియింపుమీ” యనినఁ ♦ దో్రియఁగఁజాలక విఙ్ఞు లాఙ్ఞ చే
సిన యటు సింహాపీఠిని వ ♦ సించితి దేశము సేమ మెంచుచున్. 305

మ॥ పరమోత్కృష్టమృదుస్వభావుఁడు సలుం ♦ బ్రాస్వామి! యాధన్య భా
స్వర కారుణ్య కళా విశేషమున మే ♦ వాల్లక్ష్మి శోభా పరం
పరలన్ గోల్పడ కున్న దిప్పటికి! రా ♦ ణ్మాందారుఁ డిప్పుణ్యసా
గరునిన్ దూఱుచు వ్రేల్చూపి యఱవం ♦ గాఁ బాడియే! నీకిటన్. 306

మ॥ ఎఱుఁగకయుండువా కొ్క! పురు ♦ టింటినిఁ బాయనిదాది తండ్రినిన్
మఱువఁగఁజేసి యాభువన ♦ మాన్యుఁడు నన్నును నిన్నుఁ దమ్ములం
దఱిఁ గొని యంతవారలను ♦ దద్దయుఁ బెద్దలఁ జేసి పెంచె; నో
క్కరుఁ డెదురైన నేఁటికిని ♦ గాఁగిటఁ జేరుచుఁ దండ్రి భంగిగన్. 307

గీ॥ దుర్గమారణ్యములుచొ్చ్చి ♦ త్రుంపుమనుచుఁ దండ్రిపంపఁడె సూక్తు! నా ♦ తఁడు చిరాయు
వై సలుంబ్రాపురమున సౌ ♦ ఖ్యమునమనుట యెవరిబలమూని! యాధన్యు ♦ కృపను గాక

క॥ పౌరులసేమంబును క్షోణీరాజ్యముసేమములును ♦ నీసేమం బా
ధీరుఁడెఱుంగు; నెఱుంగఁగనేర! వతఁడె తల్లి తండ్రి ♦ నీకున్ నాకున్. 308

మ॥ మనముత్తాత యొకప్డు చండవిభుఁ డా ♦ త్మత్యాగమున్ జేసి త
మ్ముని కై రాజ్యము వీడెఁ; దజ్జనకుఁ డ ♦ ప్పూజ్యున్ సలుంబ్రా ప్రభున్
బొనరించెన్; దనుదారవంశము యశం ♦ బున్ బొంద జన్మించె ని
య్యనఘుండున్ మనతాతచందమునఁ బూ ♦ జార్హుండు ముమ్మాటికిన్. 310

చ॥ హిమకరునందుఁ గందుగల! ♦ దీశు గళంబున నల్పెసంగుఁ! బం
కము కమలంబు నంటుకొనుఁ! ♦ గాని జగంబులు క్రుంగినన్ గిరీం
ద్రము లవి బెందుదేలినను ♦ ధన్యచరిత్రుఁడు కృష్ణసింగు స్వాం
తమునను గందొకించుకయుఁ ♦ దార్కొనవనేరదు! కోటి చెప్పినన్. 311

గీ॥ నేను నృపుఁడనై యాతని ♦ నెత్తిఁ బెద్ద మకుట మిడలేను; మఱి జగ ♦ మెల్లఁ డవని
నాథుఁడయి తీయునది లేదు; ♦ నడుమఁజిక్కి పరులచే నాఱుదూఱును ♦ బడుట తక్క.

చ॥ జనకుఁడు పెద్దకాలము రు ♦ జా పరిపీడితుఁడౌట నెట్టులన్
మనమున నిర్ణయించెనొ! కు ♦ మారులలోఁ బ్రథముండు తండ్రి పో
యిన పిదపన్ ధరావలయ ♦ మేలుట యొదఃను లేదె! న్యాయపరి
త్యని యతి నేఁడు పుట్టెనె! క ♦ టా! యిది లోకము పాడియే కదా! 313

చ॥ ఇది జనకోటి కిష్టమని ♦ యొక్కతి నిత్తఱి సింహపీఠి; ని
య్యదనను నీకు నొక్కనికి ♦ స్వాంతము సమ్మతిఁగాంచకున్న నే
వదలుట యెట్లు సాధ్యమగు! ♦ బాలక! నేనిదె శక్తివంచనల్
గాదుకఁగనీక కష్టపడి ♦ క్షోణిని నేలఁ బ్రియత్న మూనెదన్." 314

—*) సాగరసింహుఁడు రాణాప్రతాపసింహు నిలువరించుట. (*—

చ॥ అనుచుఁ బ్రశాంతరీతిని న ♦ యంబును వత్సలతానిరూఢి నె
క్కొనఁగఁ బ్రతాపసింహుఁడనఁ ♦ గోపము పట్టఁగలేక సాగరుం
"డనుజుఁడ వంచు మేల్దలఁచి ♦ యాడిన నీతలకెక్క దయ్యె; రా
జ్యనియతిముందు నీతులు వి ♦ సంబుగఁ దోఁచెను నీకు నేఁడిటన్. 315

సీ॥ బహుకాలముగను మే ♦ వాడ్దేశమేలిన జనకుండు దీర్ఘరు ♦ జా ప్రపీడఁ
డై యెట్టులో నిన్న ♦ యమొనర్చెనట! నతఁ డన్యాయవర్తనుం ♦ డంట! యణువు
మొదలుగా బ్రహ్మాండ ♦ మును మ్రింగి త్రేఁచెడు నీకృష్ణసింహుఁ డ ♦ స్తోక ధర్మ
నిరతుఁడౌనట! మీర ♦ లిరువురొక్కండయి ధర్మదేవత భార ♦ తంబు నుండి
గీ॥ లేవఁగొట్టంగఁ బుట్టు క ♦ లిస్వరూపులని తెలిసెఁ! బట్టపగలు ప్ర ♦ జాళియెదుట
నింద్రజాలమునొనరించి ♦ యిట్టులుకనుఁ బ్రామఁగలిగితి! రేమన ♦ వచ్చు మిమ్ము.

మ॥ సదయుం డాజగమల్లునిన్ బిలిచి రా ♦ జ్యంబిమ్ము; కాదేని నేఁ
గదనంబందునఁ దాఁకి లోకమలరం ♦ గా ద్వంద్వయుద్ధంబు చే
సెద నీతోడ; మదీయమానసము కిం ♦ చిత్తైన ధర్మంబు మీ
ఱదు; ప్రాణంబు లశాశ్వతంబులగు; ధ ♦ ర్మంబే చిరస్థాయియౌ. 317

మ॥ అవనీరాజ్యము నిత్యమో! వివిధశ ♦ స్త్రాస్త్రంబులన్ దాల్చి యా
హవరంగంబున నన్నుఁ దాఁకెదవొ! యీ ♦ యర్థద్వయంబందు నీ
వవలంబింపు మొకండు; లేనియెడ శౌ ♦ ర్యస్ఫూర్తి నిట్టట్టులన్
లవమేనిన్ గదలంగనీ! నిపుడె తె ♦ ల్పన్ బోలు నీభావమున్." 318

క॥ అని బిట్టబిగిసి తనమోమునఁ జూడ్కులు నిలిపి యుద్ధ ♦ మును గోరెడు త
మ్ముని గనుఁగొనుచుఁ బ్రతాపుం డనె గాంభీర్యప్రధానుఁ ♦ డై జనులు వినన్. 319

మ॥ "అడుగైనన్ గదలంగనీని శ్రమమే ♦ లా! రాచపుట్టొందు నె
వ్వఁడుగానీ రణమన్నఁ బందుగనుచున్ ♦ భావించు; నీయందటున్

గడువార్షంబునఁ దెచ్చి నాపయినఁ జ ♦ క్కఁగా నిల్పి రీరాజ్యముం;
గడఁదోఁయర్ జన; దట్టు లొట రణమే ♦ కర్తవ్యమై కన్పడున్." 320

మ॥ అని యప్డప్పుడె మధ్యమంమున సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడుం గట్టియుం
చిన నాగేంద్రసమానఖడ్గమునకై ♦ చేసాచె; నాసాగరుం
గని సామంతులు భూపప్రజానివహముల్ ♦ "కట్టా! యితం డేడవ
చ్చెనొ! పిడ్గుంబలె మామనోరథము శు ♦ ష్కీభూతమై పోవఁగన్. 321

చ॥ కనికరమన్నమాటను జ ♦ గమ్మున నీతఁడు విన్నయట్టులన్
గనఁబడ; దిందుఁ జేరియు ర ♦ ణంబు రణం బనుచుం క్షణక్షణం
బు నుడువు; స్థానమో సమయ ♦ మో గ్రహియింపఁడు; వాని కేమి! గె
ల్చిన సకలావనీభరము ♦ చేపడునన్న దురాశ తక్కఁగన్. 322

మ॥ అమితప్రాభవమొప్ప నిప్డు సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ డాస్యంబు నం
దమునొందన్ నెలకొల్పు నాతిలకముం ♦ మట్టారదే! ద్వంద్వయు
ద్ధము రానేల! ప్రతాపుఁ డేటికి సమా ♦ ధానంబు సూచింపఁ! గ
ష్టముల న్దెచ్చు నితండు! వద్దనుచు నా ♦ జ్ఞాపింపఁగా రాదొకో! 323

మ॥ కులశైలోపమ ధైర్యభూధవశిరః ♦ కోటీర కోటీ మణి
జ్వలదారక్తరుచుల్ పదంబులు నహిం ♦ చన్ జూచుచున్నట్టి క
న్నులతో దారుణసంగరాంగణమునం ♦ దౌన్ ఖడ్గముల్ చీల్పఁగా
వెలికిన్ దూఁకెడు క్రొత్తరక్తములనుం ♦ వీక్షింపనో నేమొకో!" 324

మ॥ అని యిట్లంచు వచింపరాని కడుఁజిం ♦ తావేశ దైన్యంబులన్
గని దుఃఖింపఁగఁ గృష్ణసింగు "రణమే ♦ కర్తవ్యమే! వేఱుత్రో
వ నిరూపింపఁగరాదె! యిప్పుడిపుడే ♦ పట్టాభిషేకంబు శో
భనమై సాగెను; యుద్ధమెట్లయిన ని ♦ ల్పన్ భావ్యమా నియ్యెడన్." 325

చ॥ అనఁగఁ బ్రతాపసింహుఁడు "మ ♦ హాత్మ! భవద్వచనంబు మానసీ
యనియతి నొప్పు; నైన నొరుఁ ♦ డాహవముం బొనరింపఁగోరి పి
ల్చినను నిరాకరింపఁగల ♦ లేఁతమనం బడి లేదు; కాని మీ
రనినటు లిట్టి సౌఖ్యసమ ♦ యంబున నెట్లని చింత కల్గెడున్. 326

క॥ దండించుట కౌర్యమ్మగు; దండింపమి దుర్బలతకుఁ ♦ దావగు; నవనీ
శుండనయి నాపరిస్థితి యెుండేటికి! సున్నితముగ ♦ నున్నది తండ్రీ. 327

మ॥ సరి; యీమంగళవేళయందు రణముం ♦ సాగింప కొండొక్కఁడో
కరణిం గార్యముఁ ద్రిప్పి యీతనిఁ దోలం ♦ గన్ జేతుఁ బొమ్మంచు "సా
గర! చిత్తూర్పురరాజ్యమెల్ల మదుద ♦ గ్రస్ఫార బాహాబల
స్ఫురణన్ రక్షణసేయనెంచితి శుభం ♦ బుల్ నేఁడు సంధిల్లఁగన్. 328

మ॥ అనిశప్రేమ వెలుంగ నయ్యుదయసిం ♦ హాక్ష్మావరుం డీమహా
వనిఁ బాలించి యశంబు గాంచెను; సలుం ♦ బ్రానాథుఁ డానేఁత పో
యినవెన్కన్ దనకున్ లభింపఁగల ప్ర ♦ త్యేకాధికారంబు పే
ర్మిని నన్నిడకుఁ దోడితెచ్చుచును థా ♦ త్రీనాథుఁ జేసెన్ ఫడిన్. 329

మ॥ ఎవఁడో యొక్కఁడు రాజుగా నిలిచి యి ♦ ష్ప్రక్రీడస్థలిన్ వాని శ
క్తివిశేషమ్మున నేలుటొప్పుఁ; బ్రజ భ ♦ క్తిన్ వాని యాజ్ఞాబలం
బవలంబించుట యొప్పు; లేనియెడఁ జీ ♦ కాకై విపత్కోటిచే
నవరుద్ధంబగు రాజ్య మెవ్వనికి వాఁ ♦ డై యేలఁగాఁ బూనినన్. 330

ఉ॥ ఓరువరాని కార్యమిది; ♦ యూఱక కావర మూని నీతివి
ద్యారమణుండు కృష్ణవిభు ♦ నాడితి నోరికి వచ్చినట్లు; నా
తో రణమాచరింపుమని ♦ త్రుళ్లుచు నాదు మహాధికార ధి
క్కారము చేయుచుంటి; విఁకఁ ♦ గాదు సహింప భవత్ప్రవర్తనల్. 331

—*) రాణాప్రతాపసింహుఁడు సాగరసింహుని దేశమువీడి పొమ్మనుట. (*—

మ॥ నిను వీక్షించుచు మత్ప్రజల్ సుగుణని ♦ ర్ణిద్రుల్ భవద్దుష్ట వ
ర్తనముం నేర్చిన నేర్త్రు; కావున నినుం ♦ దండింపఁగా నొప్పు; వే
చను నాదేశమువీడి యిప్డె పరరా ♦ ష్ట్రశ్రేణులన్ జేర; నో
ర్వ నిమేషం; బట నాలసించినను; శీ ♦ ర్షచ్ఛేదముం జేసెదన్. 332

మ॥ ఇది నాయాజ్ఞ! బహిష్కరించితిని ని! ♦ న్నీదేశమం దెచ్చటన్
మొదలన్ బోక'న సాగరుండు నగి "స్వా ♦ మీ! చాల సంతోషమై
నది! రాజ్యంబది యెంతలీపనుచు డెం ♦ దంబందు భావించితో
విదితంబయ్యె సమస్తభూజనులకున్! ♦ బెక్కేల వాక్రువ్వఁగన్. 333

మ॥ ఇది నాయూరిది నాదురాష్ట్రమనుచున్ ♦ హీనుల్ మఱిన్ దుర్బలుల్
మది నూహింతురు; కాని విక్రమకళా ♦ లంకారులా వారి క

య్యుదయాస్తాచలమధ్యగంబయిన స ♦ రోర్వీతలంబుల్ ముదా
స్పదమై కొంగుపసిండివోలెఁ దమదై ♦ భాసిల్లు నెల్లప్పుడున్. 334

మ॥ పరమప్రాభవ మొప్ప నీదయిన మే ♦ వాడ్రాజ్యమందుండఁగా
నెరియున్ నామది; నీవు శత్రుఁడగుటన్ ♦ నీవారలున్ శత్రులౌ
దురు; నీకెప్పుడు గర్భశత్రువులు మి ♦ త్రుల్ నాకు; నట్లాట మ
చ్చరణంబుల్ క్షణకాలముంచుచుఁ జరిం ♦ చన్ నీదు దేశంబునన్. 335

సీ॥ పనియేమి పరభూమి ♦ పతులసీమలకేగ! మేవాడ నెప్డెప్డు ♦ మ్రింగుదునని
కనువిచ్చియుండు న ♦ క్బరుధరామండలాఖండలుం! డాతని ♦ కడకుఁ బోదుఁ;
ద్వద్వికటప్రవ ♦ ర్తనమున నతనికి మిత్రలాభము గల్గు ♦ మేర యెదవె;
నిప్పుడె పయనించి ♦ యేగెద ఢిల్లీపురమునకుఁ గొన్ని ది ♦ నములలోన!
గీ॥ హెచ్చరికగల్గి రాజ్యంబు ♦ నేలుచుండు! మిదియె శాశ్వతమనియుండ! ♦ కెప్పు డెవ్వ
రెచట నేరీతి నిన్ను జ ♦ యించి దాని నపహరింతురో! తెలియఁబో ♦ దజునకైన."

—*) రాణాప్రతాపసింహుఁ డనుచరులతో వేఁటకుఁ బోవుట. (*—

మ॥ అని గాంభీర్యమెలర్పఁగాఁ బలికి య ♦ శ్వారూఢుఁడై పోయె! నా
తని వీక్షించుచుఁ గొంతసేపటికి యో ♦ ధశ్రేష్ఠులున్ బెక్కురున్
దనవెంటన్ జనుదేర నయ్యెడ నర ♦ ణ్యప్రాంతమున్ జేరఁగాఁ
జనె వేఁటాఁడ ప్రతాపసింహుఁడు జనుల్ ♦ సంతోషమున్ బొందఁగన్. 337

ఉ॥ కొమ్ములులేని యమ్మహిష ♦ కోటులు, తొండములేని భద్రనా
గమ్ములు నాఁగనొప్పు వనిఁ ♦ గల్గిన మత్తమహావరాహ పో
తమ్ముల నాప్రతాపుఁ డతి ♦ దారుణలీలల నీఁటియన్ శరీ
రమ్ములు గాడఁగాఁ బొడిచి ♦ రాసులురాసులుఁ బోసె నేలపై. 338

మ॥ అరుణాంశుచ్ఛటలీన నేత్రములు, శౌ ♦ ర్యాటోప మేపార, ను
గ్రరసోద్రేకమునన్ ప్రతాపధరణీ ♦ కాంతుండు సత్రాస్త్రసం
భరితుం డై త్రినయనుఁ బెదింపక మహా ♦ మాయాకిరాతుండటుల్
నిరతోదగ్రవిహారముల్ నెరపి ఖం ♦ డించెన్ వరాహమ్ములన్. 339

మ॥ మొగి సామంతులు వీరయోధనివహం ♦ బుల్ వారి దోశ్శక్తికిన్
దగు చందంబున నొక్కుమ్మెఁ గదిసి కాం ♦ తారమ్మునన్ గల్గు న.

మృగసంతానములన్ క్షణంబునను భూ ♦ మిన్ గూల్చి పెక్కింటిఁ గు
వ్వగఁ దామొక్కఁడఁజేర్చి రారుధిరముల్ ♦ పాఱంగఁ బెన్కాల్వలై. 340

చ॥ అరిది ముదంబు మీఱ మృగ ♦ యారతి సాగఁగఁజేసి నిల్పి స
త్వరముగ లెక్కసేయఁగఁ బ్ర ♦ తాపుఁడు గూల్చు వరాహపంక్తి యం
దఱు సమయించు నమ్మృగవి ♦ తానము మీఱుటఁ జూచి హర్షముల్
వఱలఁగ మంచి కాలమది ♦ వచ్చె నటంచుఁ దలంచి రందఱున్. 341

మ॥ శివుముత్తైదువ ప్రీతి కేకలములన్ ♦ జెండాడి చెండాడి యో
ధవితానంబులు నూతనోత్సవసము ♦ ద్యత్స్వాంతులై భూమియున్
దివియున్ గ్రక్కదలంగ నార్చుచుఁ గడున్ ♦ దేజంబు దీపింప ను
గ్రవనంబున్ విడి రాజధానిని జొరం ♦ గాఁబోయి గోకుంమ్మరిన్. 342

సీ॥ చిత్తూర్పురము శత్రు ♦ చేఁబడి రాజ్యభాగము తద్దపెద్దది ♦ గాకయున్నఁ!
దమదేశసామంత ♦ ధరణీశు లొక్కరొక్కరు పోయి యక్బరుఁ ♦ గలియుచున్నఁ!
గడలేని యుద్ధసం ♦ ఘర్షణంబులఁ దమదేశమంతయుఁ బిప్పి ♦ తేలియున్నఁ!
బరిపంథియో నభో ♦ భాగభూభాగముల్ తలక్రిందుచేసెడు ♦ బలియుఁడైనఁ!

గీ॥ దమమది హరించు ఘనుఁడు దు ♦ ర్దాంత తేజుఁ డర్కకులవర్ధనుఁడు సుగు♦ణాంబురాశి
యాప్రతాపుఁడు రాజౌట ♦ హర్షమొంది మించి మిన్నంది ప్రజ రమి ♦ యించెనపుడు.

గద్య:— ఇది శ్రీమ త్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాకైరవమిత్ర, శాలంకాయనగోత్ర పవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహావధాని
పంచానన కావ్యకళానిధీత్యాదిబిరుద విఖ్యాత, సుకవి
రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
"రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్రం" బ
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ బ్రథమా
శ్వాస
ము

సంపూర్ణము.

శ్రీ

కామేశ్వర్యై నమః.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

ద్వితీయాశ్వాసము.

మ॥ వరసౌఖ్యంబులకున్ నిరోధమగు నే ♦ ర్పాటుల్ దొలంగించి సు
స్థిరతన్ బెంచు వ్యవస్థలన్ దిటముగాఁ ♦ జేకూర్చుచున్ సత్యధ
ర్మరతుల్ మీఱఁగ రాజ్యమేలుకొనుచున్ ♦ రాణాప్రతాపావనీ
శ్వరమందార మొకానొకప్పుడు సలుం ♦ బార్థిభర్త నీక్షించుచున్,

—* { సూక్తసింహుని రాజధాని కంపుమని ప్రతాపసింహుఁడు కృష్ణసింహు నర్థించుట. } *—

మ॥ "మొదలన్ నెత్తురు పంచుకొం చనుజుఁడై ♦ పుట్టొందె; నాపైన బా
ల్యదశన్ బైనను బ్రక్కనున్ బడుచుఁ దు ♦ ల్యప్రేమతో మైత్రి కా
స్పదమై వర్తిలె; సూక్తుఁ డొక్క త్రుటి నన్ ♦ బాయం; డొకప్పైనఁ ద
ల్లిదరిన్ జేరఁడు; ప్రాణమొక్కఁడను నొడల్ ♦ రెండైన యట్లుండెడిన్. 2

గీ॥ రాము నుపమ నాయెడఁ బల్క ♦ రాదు! గాని తెప్పవాల్పక కనుపెట్టి ♦ రేయుఁ బవలు
ననుచరుండయి నన్గొల్చు ♦ నప్పు డతఁడు నిజంబు మూఁడుమూర్తులకు ల ♦ క్ష్మణుఁడె సుమ్ము

గీ॥ సూర్యవంశప్రదీపుఁడా ♦ సుతువిపత్తుఁ బాపి కాపాడితనుచు నీ ♦ భవ్యయశము
నలుదెసలఁ బ్రాకె! సూక్తుఁడ ♦ నంతకోటి జనవిజయసూక్తుఁడగుచుఁ దే ♦ జమునఁ బెటెఁగె.

గీ॥ అతఁ డడుగు మోపు సమయభా ♦ గ్యమునఁ జేసి దొంతకాలమొ సంతాన ♦ మొఱుఁగకుండ
కడుపు ఫలియించి కొమరులఁ ♦ గనియె నీదు దొడ్డయిల్లాలు జగము సం ♦ తోషమంద

చ॥ ఎఱుఁగుదు రెంతొ సౌమ్యముగ ♦ నేను వచించిన మార్గ్యమూని సా
గరుఁడు సభాముఖంబునను ♦ కాఱులు ప్రేలుట; దానఁ గోపవి
స్ఫురణను దేశమున్ విడచి ♦ పొమ్మని పంపితిఁ! గాని కూర్మిసో
దరు నెడఁబాటుచే మది య ♦ థాయథలైచనె నేమి తెల్పుదున్! 6

గీ॥ సూక్తు నంపుము; చెంతనుం ♦ చుకొన నెంతు; నెచటనున్న నీవాఁడు గాఁ ♦ డె యతండు
నేను మొదలుగ నీరాజ్య ♦ మెల్ల యుష్మ దమృతహస్తాభిరక్షితం ♦ బగును గాదె!" 7

మ॥ అని యొంతేనిఁ బ్రతాపసింహుఁడును ద ♦ న్నర్థింపఁగాఁ గృష్ణసిం
గను మోమున్ వికసింప "దేవ! నిను ని ♦ త్యంబున్ మహాభక్తి నె
క్కొనఁగాఁ గొల్చుటకన్న నొందుపని నా ♦ కున్ హర్షదంబౌనె! యొం
దును నీయానతి వేదతుల్యమని తా ♦ ల్తున్ నేను శీర్షమ్మునన్. 8

శా॥ నామాటల్కొఁడిదేల; నేను సుతులున్ ♦ నాబంధులున్ నాసలుం
బ్రాముఖ్యావనిరాజ్యలక్ష్మియును స ♦ ర్వస్వంబు నీచేతిదే;
యీమే నియ్యెలలోన నుండువఱకి ♦ ట్లే సాఁగినన్ జాలు; నా
స్వామిస్నేహముప్రోలఁ దుచ్ఛములు స ♦ ప్తద్వీపసామ్రాజ్యముల్. 9

గీ॥ వత్సరమున నార్నెల్లు తా ♦ వకసమక్షమందు నేనుందు; నాసమ ♦ యంబునందు
దేవ! నీమృదుపాదరా ♦ జీవయుగము సూక్తు వదనారవింద మే ♦ జూడఁగందు." 10

చ॥ అనుచుఁ బ్రతాపసింహవసు ♦ ధాధిపసింహు ననుజ్ఞ నొంది శో
భనతర లక్షణాన్వితము ♦ వార్వము నెక్కి నిజాప్తయోధులున్
దను గొలువంగ నాత్మసద ♦ నంబును జేరి లతాంగిసమ్మతిన్
గొని కొనివచ్చె సూక్తు రిపు ♦ కుంజరసింహుఁ బ్రతాపుఁ జేరఁగన్. 11

గీ॥ తావియును బూవు కరణి సో ♦ దరు లిరువురు కలిసి రాగరసాతిసం ♦ కలనఁ బెరసి
యేకమతు లేకవాక్కులై ♦ యెల్లరలర నొండొరులు పాయ కొక్కఁడై ♦ యుండిరపుడు

—*) వసంతోదయము. (*—

గీ॥ పల్లవవ్యాప్తి పుష్పవ ♦ ద్వైభవంబు ఫలనవోదయభూతి కొ ♦ మ్మలకుఁ గూర్చి
మాధవగృహీతయగు మధు ♦ మాసలక్ష్మి యఖిలజగము పూఁదోఁటయ ♦ ట్లలరఁ జేసె.

—*) సలుంబ్రాకృష్ణసింహాదు లుగాదికానుకలు గొనివచ్చుట. (*—

మ॥ తలపైనన్ మగఱాఁదురాయి వెలుఁగొం ♦ దన్, ధాళధళ్యంబు రం
జిలు ఖడ్గంబులు వ్రేల, దొడ్డ నునుతే ♦ జీలెక్కి యోధాళి చెం
తల నేతేరఁ, బ్రతాపసింహుఁ గొలువన్, ♦ నానామహీమండలేం
ద్రులు వేంచేసి రుగాదికానుకలు దొం ♦ తుల్ దొంతరల్ తెచ్చుచున్. 14

⊕ As Vasanti or Spring personified, the consort of Hur is worshipped by the Rajput, who opens the season with a grand hunt led by the prince and his Vassal chiefs when they chase slay and eat the boar. Personal danger is disregarded on this day as want of success is ominous that the great Mother will refuse all petitions throughout the year. "Annals of Mewar."

శా॥ లోకైక స్థిర విక్రమక్రముఁడు సు ♦ శ్లోకుండు చండేశ వం
శాకల్పుండు శిశోదియాభిజన దు ♦ గ్ధాంభోధిచంద్రుండు ని
ర్వ్యళీకస్వాంతుఁడు స్వామిభక్తమణియన్ ♦ పేర్గన్నవాఁ డాసలుం
ఝాలకృష్ణుం డరుదెంచె స్వామిచరణ ♦ ద్వంద్వంబు సేవింపఁగన్. 1

గీ॥ ధీరలోకైకమౌళి ఝా ♦ లూరినృపతి సోనెగుఱ్ఱకులాంభోధి ♦ సోముఁడైన
ఝానుసింహుఁడు వేంచేసెఁ ♦ గానుకలుగఁ జానవరత్నదివ్యభూ♦షలను గొనుచు. 1

గీ॥ ముందఁ జిత్తూరురణమున♦భూమి వడఁక మెలఁగు జయమల్లసుతుఁడు దో♦ర్బలయుతుండు
తేజసింగు రాఠోడ్వంశ ♦ దీపకుండు తరలె బదనూరునుండి ప్ర ♦ తాపుఁ గొలువ. 17

కం॥ ఝాలాకులేంద్రుఁడు మహోత్తాలమగు రుమాలుఁదాల్చి ♦ తపనీయవిభూ
షాళిఁగొని శ్యామసింహుఁడు హేలాగతి సాద్రినుండి ♦ యేతెంచె వడిన్. 18

ఆ॥ స్వామిభక్తి యుగ్గు ♦ పాలతో మఱఁగిన పావనుండు ధేల ♦ వార నృపతి
యరుగుదెంచె నప్పు ♦ డామనస్సింహుండు కండులేని మనసు ♦ కాన్క చేయ. 1

గీ॥ మదన-మాధవులటు గాఢ ♦ మైత్రితోడ వెలయు బేద్లా-కొఠేరియా ♦ పృథ్వినాథు
లా ప్రతాపమహీంద్రుపా ♦ దాంబుజములఁ జేరి సేవింప నెంచి వేం ♦ చేసి రపుడు. 2

మ॥ విమలారణ్యమనోజ్ఞ వస్తువితతుల్ ♦ పెక్కుల్ రహింపన్ స్వతం
త్రమహీరాజ్యరమాధురంధరుఁ డహో ♦ ర్యస్థైర్యుఁ డాఽద్విప
త్సమదవ్యాఘ్రమహాకిరాతుఁడు కిరా ♦ తస్వామి యాభీమచాం
దమలస్నేహమెలర్ప వచ్చెను బ్రతా ♦ పాధీశ్వరున్ జూడఁగన్. 2

మ॥ తనసామంతుల గారవించి ముదమం ♦ దన్ జేసి యాబాల్యమి
త్రుని భిల్లేశ్వరు భీమచాందుఁ గదు సం ♦ తోషంబు నొందించి మ
న్ననలన్ దన్పి ప్రతాపుఁడంతట "నప ♦ ర్ణాదేవికిన్ బ్రీతిగా
వనికిన్ బోవలె వేఁటలాడ" ననియెన్ ♦ వారంద "రౌనా" ననన్. 2

—*) సామంతరాజసహితుఁడై ప్రతాపసింహుఁడు వేఁటకు వెడలుట. (*—

సీ॥ చైత్రకంబనెడు నా ♦ జానేయమున మహోదాత్తుండు రాణాప్ర ♦ తాపసింహుఁ!
డాతనికడ నుత్త ♦ మాశ్వంబుపై ధీరుఁ డినకోటితేజుఁడా ♦ కృష్ణసింహుఁ!
డితని చేరువ వాజి ♦ నెక్కి గ్వాలియరు మహామహీనాథుండు ♦ రామచంద్రుఁ!
డతనిప్రక్కన సము ♦ ద్ధతహయారూఢుఁడై శూరశిఖామణి ♦ సూక్తసింహుఁ!

గీ॥ ఉతనిచెంతను భానుసిం! ♦ గతనిపొంతఁ దేజసింహుఁ. డీతని కుడి ♦ దెసను శ్యామ
సింహుఁ! డతని పిఱుఁద మన ♦ స్సింహుఁ! డవలఁ దరతమస్ఫూర్తి వెడలిరం ♦ దఱును గలిసి.

మ॥ నుదుటన్ దొడ్డవిభూతిరేఖ కటియం ♦ దున్ శాటి కంఠంబునన్
రుదురాకల్ గల పేరులున్ ముఖమునం ♦ దున్ బ్రహ్మతేజోగతుల్
పొదలన్ రాజపురోహితాగ్రణి జగ ♦ త్పూజ్యస్వభావుం డవా
ర్యదయుండౌ హరభట్టున్ వెడలె ది ♦ వ్యాందోళికారూఢుఁడై. 24

చ॥ వెలిజిగివల్వలన్ దొడిగి ♦ శ్వేతహయంబుల నెక్కి విచ్చుక
త్తుల తెలికాంతిపుంజముల ♦ తోఁ జను నాశ్వికు లొప్పిరయ్యెడన్
గొలకున గుంపుకట్టి చను ♦ కోమల రాజమరాళముల్ వలెన్!
బలుచనిగాలిసోఁకుల శు ♦ భంబుగఁ దూఁగెడు పూలగుంపటుల్! 25

గీ॥ పణవరవము భేరీభాంక ♦ రణరవంబు తప్పెటల బూరగొమ్ముల ♦ ధ్వానములును
బూరటిలి రోదసిఁ బగిల్చి ♦ నీరధులను గలఁచుగతి మిన్ను మన్ను నే ♦ కముగ మ్రోసె.

గీ॥ వనము వలయాకృతిగఁ జుట్టు ♦ కొనుచు నిలిచి యలబలంబుల నొనరించి ♦ యలబలంబు
భీకరాట్టహాసములతోఁ ♦ బిలిచి పిలిచి తట్టి తట్టి మృగాళి నం ♦ తటను లేపె. 27

గీ॥ భయద వార్షిక మేఘగ ♦ ర్భంబు వెడలి వివిధముఖములఁ బరతెంచు ♦ పిడుగులట్లు
చిమ్మచీఁకట్లు క్రిమ్మ వ ♦ నమ్మునుండి ఘాతుకమృగాళి నానాము ♦ ఖముల వెడలె.

ఉ॥ ఎత్తిన హస్తయుగ్మముల ♦ నీఁటెల ముందుకుఁ దూలఁబట్టి య
త్యుత్తమ మంజులాశ్వముల ♦ నూల్కొని పాఱఁగ హెచ్చరించి శే
కెత్తు మహోత్సవస్ఫురణ ♦ నెల్లరు నొండొరుఁ బిల్చుకొంచు రా
హుత్తులు ముందుకున్ వెడలి ♦ రుగ్రమృగావళులన్ వధింపఁగన్. 29

చ॥ సకల దిశావకాశముల ♦ శాత కృపాణ ముఖోజ్జ్వలాయుధ
ప్రకరముతోడ దూఁకు భట ♦ వర్గముఁ దప్పుకొనంగలేక దా
మొకఁడును రెండు మూఁడిటుల ♦ నుగ్రమృగంబులు గుంపులై యొకా
నొకభటుమీఁదికిన్ గవయు ♦ చుండుట చూడఁగ వేడుకై తగెన్. 30

మ॥ ఒకపర్యాయమె యొక్కచోటనె మహా ♦ యోధుం డొకొక్కండు కుం
తకృపాణాదులఁ బర్వఁజేసి మృగసం ♦ తానమ్ములన్ గూల్చి యీఁ
టెకొనన్ వాని గుదుల్ గుదుల్ గొనుచు న ♦ ట్లేవచ్చు నాదృశ్య మిం
చుకచూడన్ గనులున్న భాగ్యమని తోఁ ♦ చున్ గాదె యెవ్వారికిన్! 31

—*) వేటచాలించి కూర్చుండిన రాజపుత్రసైన్యమధ్యమునకు వరాహము వచ్చుట. (*—

శా॥ తనుకుంతంబులు దీర్ఘశూలములు వ్య ♦ ర్థంబింతయుఁగాక సా
ధ్యములై యొప్పు మృగంబులన్ దునిమి పీ ♦ ఠ్రశ్రేష్ఠు లక్కానన నా
క్రోశనముఁ బోలె రచించి వేట నపుడే ♦ చాలించి; రంతన్ వరా
హమొకం డయ్యెడ కేగుదెంచి జనమ ♦ ధ్యంబందు దూఁటెన్ వడిన్. 32

మ॥ ధనురస్త్రంబులు పట్టి ఖడ్గములు చే ♦ తన్ దాల్చి యుత్సాహవ
ర్ధనులై యెల్లరు చూచుచుండఁగ సమం ♦ దస్ఫూర్తి నద్దానిఁ గూ
ల్పను సూక్తుండు ప్రతాపుఁ డశ్వములపై ♦ లఘించి; రాక్రోడమున్
జనియెన్ గుమ్మరసారెయట్లు భటులన్ ♦ బల్మాఱునున్ జుట్టుచున్. 33

చ॥ ఒకమొగమై పెనంగుచు మ ♦ హోన్నతరోమముతోడ భీకరాం
బకములు పర్వఁజేసినను ♦ బందియు నక్షత భూరిగాత్రమై
సుకముగఁ బాఱుచుండె; నది ♦ చూచి సహింపక వార లిద్ద రొ
క్కొక నొకమోముగాఁ దిరిగి ♦ యుగ్రతఁ దాఁకిరి క్రోడపోతమున్. 34

క॥ వెనుక ధనంజయవిక్రమ ఘనుఁడగు సూక్తుండు ముందు ♦ గా ఫాలవిలో
చనసదృశుండు ప్రతాపుఁడు చని మోదిరి సూకరము ని ♦ శాతాస్త్రములన్. 35

—*) సూక్తసింహుఁడు ప్రతాపసింహునితో వాదించుట. (*—

క॥ ముదుచుకొని పంది పుడమినిబడి నీల్గెఁ; బ్రతాపసింహ ♦ వసుధావరుఁ డ
య్యెడఁ జేరెఁ; దత్క్షణమ సూక్తుఁడు దూఁకెను "పంది నాది ♦ తొలఁగు"మటంచున్.

క॥ "కాదిది నాచేఁబడె; నీయేదు ముఖము పగిలి కూలె; ♦ నిదె కనుఁగొనుమీ!
నామొనెన పురోభాగము; నీది వెనుకు; ముందుఁ దగులు ♦ నే! నీశరముల్" 37

గీ॥ అని విభుండన సూక్తుఁ "డ♦యారె! పంది యెపు డెచట నెట్లు తిరిగెనో ♦ యెవరెఱుగుదు!
రింము నీదని వ్రాసితే ♦ యేమిగుఱుతు! నాది గాదన దృష్టాంత ♦ మేది" యనియె. 38

గీ॥ "పనికిమాలిన పందికై ♦ యన్నృతమాడె; దిలయుఁ గ్రుంగెనె! యంభోధు ♦ లింకిచనెనె!
వెలగలుగు వస్తువేయైన ♦ వెనుకఁబడెదె! కోటి యన్నృతమ్ములేనిఁ బ ♦ ల్కుటకుఁగాని."

క॥ అని నిలుచున్న ప్రతాపునిఁ గని సూక్తుఁడు "పంది నేమి ♦ గాఁ దలఁచితివో!
మును దానికైకదా పార్థునితోఁ బోరాడె శంక ♦ రుఁడు ఘోరముగన్! 40

గీ॥ తలఁపు లోకఁడైన లవము ♦ భేదమునురాదు; కౌస్తుభంబైనఁ జనుఁ జిల్లి ♦ గవ్వమాడ్కిఁ!
పౌరుషము మాటపట్టింపు ♦ వచ్చినపుడు గడ్డిపోఁచయె మేరువై ♦ గణుతిఁగాంచు. 41

మ॥ పలుకన్ బూనిన విల్వనున్ గుఱిఁచి మే ♦ వాడ్రాజ్యమున్ బోలఁగాఁ
గల భాగ్యం బిలలేదు; సోదరకృత ♦ ఘ్నుత్వంబునున్ మీఱఁగాఁ
గల పాపంబును లేదు; నీతులను బ ♦ ల్కన్ వచ్చు; నెవ్వారు వా
రలతప్పుల్ గ్రహియింతురే! జనుల మ ♦ ర్యాదల్ కడున్ జిత్రముల్. 42

సీ॥ విశ్వస్తుతాఖండ ♦ విక్రమక్రమునిసా మ్మావనిరాజ్యవిభూతి ♦ యంద్రు బుధులు;
మనలోన విక్రమ ♦ మహిమఁ బూజ్యుండవఁ డతఁడె మేవాల్లక్ష్మి ♦ కర్తా భర్త;
కాని నీవొకఁడవే ♦ గళమునఁదాళిఁగూర్చిన భర్తగావు; నిన్ ♦ మ్రింగఁగలుగు
పోటరు లుండక ♦ పోరు; నీనెత్తిని బొడనైన యొకకొమ్ము ♦ పుట్టెనొక్కొ!
గీ॥ యేను దప్పిన నీరాజ్య ♦ మేలు ఘనుఁడు పుట్టఁడని యెంచినావు! నీ ♦ ముఖమునందె
ప్రొద్దుపొడుచునె! యిటు లేని ♦ పోని దురభిమాన మూనితి; వికనైన ♦ మానుటొప్పు.

క॥ పదికోట్ల మాటలేటికిఁ! గుదురుగ వాదంబు మాని ♦ క్రోడంబు నోసం
గుదువో! నాతో మార్కొని కదనము చేసెదవో! తెల్పఁ ♦ గావలె" ననినన్. 44

చ॥ "కలఁగెనొ ప్రజ్ఞ! లేక చెడు ♦ కాలమె వచ్చెనొ! స్నేహమొంతయున్
వెలసిన యన్నదమ్ములకు ♦ నిప్పువిధాన మనోవిభేదముల్
గలిగెను జూచుచుండనె; య ♦ కారణవైరము లిట్టివేకదా!
ప్రళయము వచ్చె; మాన్పఁగ ను ♦ పాయము దోఁపద-యేమిచేతుమో!" 45

క॥ అని పుల్లకొలఁదిగా విసమును గడుపులఁ బోసినట్లు ♦ పొగులుచు దృష్టుల్
మొనయించి రంద ఱొక మొగమునను సలుంబ్రాధినాథు ♦ ముఖకమలముపై. 46

—*) సలుంబ్రా కృష్ణసింహుఁడు సూక్తసింహునకు బుద్ధిచెప్పుట. (*—

ఉ॥ ఆతఁడు లేచి సూక్తు దరి ♦ యన్ జనుదెంచి "శిశోదియాకులో
ద్భూతులు పూర్వజుల్ గనిన ♦ త్రొక్కఁగనేర్తురు కాని యెన్నఁడున్
నీతితొలంగి పెట్టఁగను ♦ నేరరు; క్రొత్తలు తెచ్చి పెట్టి మా
చేతముల్ దహించితివి; ♦ చెప్పెడి దేమిక నీప్రవర్తనల్! 47

చ॥ శివశివ! యెట్టిపాపకము ♦ చేసితి; దేవుని దిట్టి కొట్టు దా
నవులయిన్ మహోన్నత గు ♦ ణంబులఁ బోల్చిన యగ్రజన్ము పా

దవనజముల్ భజించి నుతిఁ ♦ దన్పుమ రే! గురుతుల్యు జ్యేష్ఠు ని
ట్లవినయబుద్ధివౌచుఁ దెగ ♦ నాడుచు ధర్మముఁ బూదిఁగల్పెదే! 48

మ॥ అనురాగాంబుధి స్వామికాళ్ళఁబడుచున్ ♦ బ్రార్థించి మూన్నాళ్ల నీ
వనుతాపమ్మునఁ గ్రాఁగి పస్తువడి ప్రా ♦ యశ్చిత్తమున్ జేయకుం
డిన మేవాడధరిత్రి నెందరిగినన్ ♦ 'నీవిందురా; కూరుచుం'
డనువా రుందురె! యెవ్వరోర్చెదరు శ ♦ ట్టా! స్వామిధిక్కారమున్. 49

మ॥ మనవంశంబున నెన్నఁడున్ గలుగ దీ ♦ మర్యాద; యన్నన్న! నే
మనియున్నప్పుడె నాసమక్షమున స ♦ స్మత్స్వామి నిందించు నీ
వనుకంపార్హుఁడవౌదె! వధ్యుఁడవు! బా ♦ ల్యంబందు నిన్నెత్తిపెం
చిన దోషంబున నోర్చుకొంటిఁ! గడునో ♦ ర్చున్ జేత మిప్పట్టునన్." 50

—*) సలుంబ్రా కృష్ణసింహునెడ సూక్తసింహుఁ డవినయము జూపుట. (*—

మ॥ అని వాత్సల్యముఁదుంపలేక యిటు న్యా ♦ యంబాడు నాకృష్ణునిన్
గని సూక్తుండును "బిల్లికిన్ జ్వరమనం ♦ గాఁజెల్లె; నీమాటలన్
వినఁగా నోపను; నీప్రతాపవిభునిన్ ♦ నేమ్రొక్కఁగానోపఁ; బం
ది నెటుల్ వీడఁగనోప; నోప రణమొం ♦ తేనిన్ విసర్జింపఁగన్. 51

ఉ॥ గుట్టుగ మీరలిర్వురును ♦ గూడుచు నాజగమల్లు బాధ్యతల్
పట్టినిబెట్టి రాజ్యరమ ♦ లాగుకొనుంగదె లోక! మందఱన్
గుట్టెడు తేలు ధర్మమిది ♦ గోయని చూపిన యట్టులయ్యె; నీ
కిట్టటులాడె బుద్ధి; కడు ♦ వృద్ధవు; నోరు మెదల్పకుండుమీ. 52

మ॥ సిరి వీరున్ వెదకున్; ఘనుల్ బెదరి యి ♦ స్సీ! మూలలన్ దాఁగఁబో;
రురుశౌర్యోజ్జ్వలు లిందుఁ గల్గు మగలం ♦ దొక్కొక్కమా టొక్క రె
వ్వరినేఁ బూన్పును చెండివైచెదఁ! బ్రతా ♦ పస్వామి మద్విక్రమం
బెఱుఁగున్; బైఁబడఁ; డీవు సాయమయి ర ♦ మ్మా! చూతు నాయుద్ధతిన్." 53

మ॥ అని గర్వించెడు సూక్తునిన్ గని సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ "డేమంటి! ని
ర్గనఁబాపం! బిసుమంత యోర్వ గురుధి ♦ క్కారామమున్! నిన్నుఁ బెం
చిన వాత్సల్యమునైనఁ జూడక శిర ♦ శ్ఛేదంబు గావింతు ని"
ష్డని ఖడ్గంబుఁ గొనన్ బ్రతాపుఁడు రయం ♦ బారన్ సమీపించుచున్," 54

—*) ప్రతాపసింహుఁడు సలుంబ్రాకృష్ణసింహునకుఁ గోపోపశమనము చేయుట. (*—

మ॥ "గురుతుల్యుండవు! మాకు వంద్యుఁడవు! సూ ♦ క్తుండాడు గర్వోక్తులన్
దరుణాబ్జాత దళాతికోమలము స్వాం ♦ తం బెంతగా నొచ్చెనో
స్థిరకారుణ్యసముద్ర! వానిబదు ల ♦ ర్థింతున్ క్షమాభిక్షు! యే
కొఱ లేకుండఁ బ్రసన్నమూర్తివయి నా ♦ కున్ దర్శనం బీయవే! 55

గీ॥ గురుని దండన తన్ను మే♦ల్పఱచు ననుచు నెఱుఁగ కితఁడాడు నుడుల వం♦దుఱఁగఁబోకు!
వాఁడు నాచేత నిపుడు త్రో♦వకునువచ్చు సత్ర్ర మస్త్రేన శామ్యతి ♦ యనెడు నట్లు."

క॥ అని సూక్తుఁ జూచి "కొమరా! కనుచుండనె యొంతవఱకుఁ ♦ గడపితి నుడులన్!
నిను నీవెఱిఁగితొ లేదో! యనుచితమని నీకుఁ దోఁప ♦ దా! యిపుడైనన్. 57

ఉ॥ తండ్రికిఁ బంగనామములు ♦ తద్దయుఁ దీర్చెడు పుత్రుఁడండ్రె పె
క్కం! డ్రొకమాచి పేర్గొనుట ♦ కష్టము; మస్టుఁడటంచుఁ బేరు చే
కొం డ్రవివేకు లూఱకయ; ♦ కూడిన వీరవరేణ్యు లింద తే
మాడ్రనిదైన నెంచ కిటు ♦ లాడుచు నిందలఁ గట్టుకొందువే! 58

మ॥ జనకప్రాయు మహాత్ముఁ గృష్ణవిభు సు ♦ స్వాంతంబు నొప్పించి న
న్ననురాగార్ద్రుని జ్యేష్ఠు భూరమణు హా ♦ స్యంబాడ నూకించి; తిం
కను గన్విచ్చుచు మంచిచెడ్డల నెఱుం ♦ గన్ లేక యిట్లున్న నే
మని నీభావము నెంచఁగానగును! గ ♦ ట్టా! యిట్లు వర్తింతువే! 59

గీ॥ గురు లమృతహస్తములతోడఁ ♦ గొట్టినపుడు విసముగా నది తోఁచుట♦విలయమునకె;
మొదఱను గొట్టెదీవు! నేఁ ♦ డేల యిట్టి తలబిరుసుమాట! లిపుడైనఁ ♦ దెలివిఁగనుము.

మ॥ ఉరుశౌర్యుల్ మనవార్తిపై నడచువా ♦ రున్నారు బ్రహ్మాండ ము
క్కఱఁజేయంగల విక్రమప్రకటు: లే ♦ లా నీదు గర్వోక్తు లిం
దఱలోఁ! దాడిని దన్నువాని తలపై ♦ దన్నంగలాఁడుండు! నీ
గరువంబున్ సకలంబు దింపఁగల నొ ♦ క్కండౌ నిమేషంబునన్." 61

గీ॥ అనిన "ముంజేతి మణిఁజూడ ♦ నద్దమేల! కుడువఁబోయి కూరలరుచి ♦ యడుగనేల!
చేయి చేయిని గలుపు! నీ ♦ శీర్ష మెగిరి యవలఁబడకున్న నను సూక్తు ♦ డనఁగఁబోకు!

గీ॥ ఇంక నొక్కఁ డిందున్నవా ♦ రెవ్వరైన నందఱైనను నన్ను మా ♦ ర్కొందు రేని
మిగుల హర్షించి ప్రళయభై ♦ రవునిమాడ్కి సర్వసంహార మొనరింతు♦క్షణములోన."

—*) హారభట్టారకుఁడు సూక్తసింహునకు నీతిఁ గఱపుట. (*—

మ॥ అని మీసంబునఁ జేయిమోపుచును గ ♦ ర్వావేశముం జూపు సూ
క్తుని వీక్షించి ప్రతాపసింహుఁడు కడుం ♦ గ్రుద్ధాత్ముఁడై "నేత్రికిం
గనులెక్కెం జుమి నీకు; నిప్పుడె భవ ♦ ద్గర్వాంధతం డింతు ర"
మ్మనునంతం హారభట్టు వారలను డా ♦ యం బోయి దీనాస్యుఁడై, 64

ఉ॥ "నాయనలార! సూర్యకుల ♦ నాశకరమ్మగు ఘోరకృత్యముం
జేయఁగ నుంటిరేల! పగ ♦ చే రిపులం సమయింపవచ్చుఁగా!
కీయెడ నన్నఁదమ్ము లటు ♦ లీసును రోసము నూని పోరుట
న్యాయమటంచుఁ బూజ్యులన ♦ రా! వినరా! రణధర్మపద్ధతుల్. 65

మ॥ ఒకకాడం జనియించు రెండుపువుల ♦ ట్లొప్పారి మీరెప్డుఁ గూ
ర్మికినిం జేర్మికిఁ దావులై మెలఁగినం ♦ మిన్నంది మాబోంట్ల మా
ఱక హర్షింతుము! కాని యుద్ధము లోన ♦ ర్వం బూనినం మానసం
బకటా! వ్రయ్యలు వ్రయ్యలై చనదె! క ♦ ట్టా! చూచి యెట్లోర్తునో! 66

చ॥ అదియును నాశ్రితుండగుట ♦ నందఱు మెచ్చఁగ నిచ్చకంబులం
వదరె నితండటంచుఁ దలఁ ♦ పం వల; దింటిపురోహితుండ న
భ్యుదయమె మీయెడం దలఁచు ♦ చుండుట క్రొత్తయుఁగాదు; క్షేమసం
పదఁ బరికింప నాకుఁ గడు ♦ బాధ్యత యుండు నెఱుంగు లోకముం. 67

చ॥ తరములకొద్ది మిమ్ము వసు ♦ ధాపతులంచని మేము మమ్ములం
గురువులటంచు మీరలును ♦ గొల్చి పరస్పరభేదలేశముల్
పొరయఁగనీక కాలమును ♦ బుచ్చితి; మట్టులుగాన మిమ్ములం
దఱియు విపత్తులేశమయి ♦ నం మఱి మేరువుగాఁ గనంబడుం. 68

ఉ॥ మంచియుఁ జెడ్డయుం దెలుపు ♦ మాన్యులు లేరు; గతించెఁ దండ్రి; ప్రా
పంచిక పద్ధతుల్ తెలియ ♦ ప్రాయముగా; దిఁక రాజ్య మెంతొ భా
రాంచితమౌ; రిపుల్ బలియు ♦ రాహవ మల్పముగాదు; మిమ్ముఁ బ్రా
ర్థించెదఁ దండ్రులార! విన ♦ రే! గురువాక్యము మీఱరాదనం. 69

మ॥ వల దాత్మక్షయకారకంబయిన యీ ♦ వ్యాపార; మిందుండియుం
దొలఁగం బాం; డిది సోదరత్వమునకుం ♦ దూరంబు; న్యాయానయుం

గల" దంచాడిన నవ్వి సూక్తుఁడు "నమ ♦ స్కారంబు గైకొంచు న
వ్వలకున్ బొం డిఁక; నడ్డువచ్చి కలిగిం ♦ పన్ బోకుఁ డాలస్యమున్. 70

గీ॥ అపజయము లేక జయము యి♦ష్టపడఁగోరి చావు బ్రదుకుల నున్నాము! ♦మీరు వచించు
చప్పనగు మాట లూఁకొట్ట ♦ మొప్పఁబోవ! మేమిటికిఁ గష్టపడఁగ! నిం♦కేల వగవ!

మ॥ తనదాశక్తికి మీఱు కార్యములకున్ ♦ దార్కొన్నచో ముప్పు న
చ్చును; మాయిరువురలోన నొక్కఁడు రణ ♦ క్షోణిన్ మృతిన్ గన్న మీ
రును రావచ్చును! నేడ్వవచ్చు! మఱిఁ బా ♦ రోహిత్యమున్ జేయవ
చ్చును! లబ్ధిన్ గొనవచ్చు! నిష్ఠు చనవ ♦ చ్చున్ దాఁటి దూరమ్ముగన్." 72

క॥ అనిన హారభట్టు నిలువెల్లను నీరయి యడుగు నవ్వ ♦ లన్ వైచి ప్రతా
పుని వంకను దీనముగాఁ దనదృష్టులు వఱపె; నాప్ర ♦ తాపుండంతన్, 73

క॥ "గురుఁడనక దైవమన కెవ్వరినైనను దెగడు వీని ♦ పై నభిమాన
స్ఫురణము మాను; మెఱుంగవె! యరసికులన్ బలుకరింప ♦ నగు ముప్పనుచున్. 74

క॥ మలినమును జలము కైవడి నిల నలమిన పాపసమితి ♦ నింకించు రణం
బు; లవశ్యము కరణీయంబులు నృపవంశమునఁ బుట్టు ♦ పురుషుల కెల్లన్. 75

క॥ ఏవేళ కేదివచ్చునో యేవెరవునఁ బరిణమించు ♦ నెవరెఱుఁగఁగలా!
రీవేళ మమ్ముఁ గూఱిచి భావమునను నొవ్వ"కనుచుఁ ♦ బలుకుచు వెడలెన్. 76

—*) సూక్తసింహ-ప్రతాపసింహు లొండురు పోర యత్నించుట. (*—

మ॥ కమలాప్తాన్వయ మీదినం బపయశః ♦ కాలుష్యమున్ బొంది పూ
ర్ణముగాఁగన్ జెడనున్న! దీప్రళయమున్ ♦ దప్పింపఁగా నిష్ఠ మా
ర్గ మొకండున్నదె; చెప్పవా టదను మీ ♦ రన్ బోయినన్ వీరి దే
హములున్ జేతికిఁ జిక్కునే! యకట! ప్ర ♦ య్యల్ ప్రయ్యలై రాలవే." 77

మ॥ అని యంనుండిన వారలందఱును దుః ♦ ఖావేశ దైన్యంబులన్
గని శోషిల్లఁ బ్రతాపసూక్తులు నిజో ♦ గ్రస్ఫార ఖడ్గంబులన్
గొని వేగమ్ముగఁ ద్రిప్పు చొండొరుల ను ♦ గ్గున్ నూచమున్ జేయ ముం
దున్న కొక్కమ్మడి దూఁకి! రేమనఁగ నుం ♦ డున్ మీఁది కార్యంబులున్! 78

—*) హారభట్టారకుఁడాత్మార్పణము గావించుట. (*—

మ॥ మెఱుపుల్ తట్టులున్ మెఱయు ♦ మెల్పున నాహారభట్టు తత్క్షణ

స్ఫురిత మనోవికాసమున ♦ భూరి కృపాణము నెత్తి వటుఁడున్
బిరియలుగాఁగ జీల్చుకొని ♦ వారల మధ్యను నేల వ్రాలుచున్
జారిపాటిఁ ప్రాణముల్ విడిచె ♦ ముఖమ్మున నోరము నెత్తు రొల్కఁగన్. 79

● మ॥ తన సేవించు నృపాలనందనులు కృ ♦ ద్ధత్వంబుమై నొండొరున్
దనసేత్రమ్ముల వ్రేల యూర్పొనుచు నం ♦ తంబొందఁ జూడన్ సహిం
పని పుణ్యాత్ముఁడు! నాఁటి కష్టదశఁ దీ ♦ ర్పన్ బూని యాత్మార్పణం
బు నొసర్చెన్ హారభట్టు త్యాగనిధియై ♦ యుల్లోకముల్ మెచ్చఁగన్. 80

మ॥ వనధిధ్వానగభీర ఘోషము రహిం ♦ పన్ బ్రక్కకున్ వచ్చి సూ
క్తుని వీక్షించి ప్రతాపుఁడున్ "నినుఁ గనుం ♦ గొన్నన్ గదున్ బాపముల్
జనియించున్! గలుగంగరాని యిడుమల్ ♦ సంధిల్లె! క్షీరాబ్ధిఁబో
లిన సూర్యాన్వయ మొందె నీకతన మా ♦ లిన్యంబు లీనాఁటికిన్. 81

ఉ॥ ఒగ్గకచేసి కోరకుము ♦ యుద్ధము వద్దని కృష్ణసింహుఁడున్
నెత్తిన నోరుపెట్టుకొని ♦ నీకు వచించె; వినంగనైతి వ
య్యుత్తము బోధ దించుకయు; నూలుక ప్రేలితి; నేఁడు నీతలన్
గ్రొత్తలు పుట్టె; మిట్టిపడి ♦ కొంపకుఁ జేటును దెచ్చి తెంతయున్. 82

మ॥ సమగంబున్ బొనరింపనుండఁగ వసి ♦ ష్ఠప్రాభవాఢ్యుండు పు
ణ్యమయుం డీహారభట్టు తా నుదయసిం ♦ హక్ష్మాతలాధీశు చం
దమునన్ వచ్చెఁడు ముందు దూఁకి మనమ ♦ ధ్యంబునన్ వ్రాలి జీ
వము లర్పించి త్యజించె దేహముఁ దృణ ♦ ప్రాయంబుగా నెంచుచున్. 83

చ॥ ఇతఁడును వేదరాశి! శత ♦ వృద్ధు! కుమారులభంగి నిన్ను, నన్
పతతము పెంచె; నిట్టి సుగు ♦ ణవ్రతుఁడున్ బలియయ్యె నీకు మా

● As they (Pratap and Sookta) took their ground and agreed to charge together, the purohit (family priest) rushed between the combatants and implored them not to ruin the house. His appeal however being vain, there was but one way being left to prevent the unnatural strife, the priest drew his dagger and plunging it in his breast, fell a lifeless corpse between the combatants. Appalled at the horrid deed "the blood of the priest on their head" they desisted from their infuriated aim. Pratap waving his hand commanded Sookta to quit his dominions who, bowing, retired and carried his resentments to Akbar.

"Annals of Mewar."

క్షతివలనన్; గనుఁగొనుము ♦ కాలువ గట్టుచు నమ్మహాత్ము ర
క్తతతులు పాఱఁజొచ్చె! నెటు ♦ కన్గొని యోర్చెద నిట్టిదృశ్యముల్. 84

మ॥ పలుకష్టమ్ములఁ గూడు నీళ్లు గొన కీ ♦ బ్రహ్మాండ ఖండంతమున్
దల క్రిందౌచుఁ దపంబు చేసిన గురు ♦ ధ్వంసాఘపుంజంబులున్
దలఁగన్ బాఱునె! తన్మహానలశిఖల్ ♦ దర్పించి నిన్నున్ ననున్
గులమున్ దేశముఁ గాల్పవే! యెటుల నా ♦ కున్ దప్పు! నిష్పాపముల్. 85

చ॥ గురురుధిరంబు దాఁటఁగను ♦ గూడదు; కావున నిష్ఠ సంగర
స్ఫురణము మానుటన్ బ్రదికి ♦ పోతివి; నీవిదె నాదు రాజ్యమున్
ద్వరగఁ ద్యజించి యిష్టమగు ♦ తావునకున్ జను; మాలసించినన్
శిరము నిమేషమాత్ర ధర ♦ ణిన్ బడు" నంచు వచింప సూక్తుఁడున్, 86

—*) ప్రతాపసింహుఁడు సూక్తసింహుని దేశభ్రష్టుని గావించుట. (*—

మ॥ "హరభట్టారకమూర్తి పుణ్యతముఁ; డ ♦ య్యాచార్యుఁ డిట్లాటకున్
సెరియున్ నామది; కాన నేఁడు రణమున్ ♦ నేఁగోర; భీతిల్లి నే
నరుగన్ బూనితినంచు నెంచకుము; నీ ♦ యత్యద్భుతబాహుబల
స్ఫురణన్ వమ్మొనరింపకుండినను నే ♦ సూక్తుండనే కాదుపో! 87

చ॥ ఇరువుర నెవ్వరో యొకరుఁ ♦ డీజగతిన్ విడునంతకున్ బర
స్పర ముఖదర్శనంబు కొన ♦ సాఁగక యుండెదుఁగాత ఘోరసం
గరములఁదప్ప; బ్రాణమును ♦ గాచి మెలంగు"మటంచుఁ బల్కి తా
నరిగెను ఢిల్లితో వకుఁ గు ♦ లాంతకు లందఱు పోవు తావునన్. 88

మ॥ "సమయన్ జేసి కృతాఘపుంజములఁ బ ♦ శ్చాత్తాపదీప్తాగ్ని, శు
ద్ధమతిన్ వచ్చినఁ జోటులేదనదు వా ♦ త్సల్యంబువారాశి కో
పము జన్మింపని దొడ్డతల్లి మనమే ♦ వాత్సాత! దాక్షిణ్యహ
స్తము పైఁగప్పు శతాపరాధికయినన్ ♦ సద్భక్తిఁ బ్రార్థించినన్." 89

మ॥ అని తా నింటికి వెళ్ళి యయ్యుదయసిం ♦ హస్వామికిన్ బోలె న
య్యనఘాచార్యున కంత్యసత్క్రియలు చే ♦ యన్ బంచి యాత్మోపనాం
తిని బెంపన్ జపహోమదానములు సం ♦ ఘింపన్ మొదల్ పెట్టి యు
జ్జననాథాగ్రణి యిచ్చెఁ దత్సుతునకున్ ♦ సాద్యాగ్రహారంబులన్. 90

గీ॥ వారగురుం డసంతత్యాగ ♦ మాచరించి నట్టియెడ నొక్క సత్రంబు ♦ గట్టఁబనిచె
శాశ్వతాన్నదానంబును ♦ జరుపఁదలఁచి దుర్మరణదోష మతనిని ♦ దొరయకుండ. 91
క॥ ఆయెడనాఁడు కిరాత గ్రామణి సామంతనృపులు ♦ గ్వాలియరు మహా
భూమీశ్వరుఁడు ప్రతాపస్వామికడకు వచ్చి రతని ♦ సందర్శింపన్. 92
మ॥ వసఁజెన్నారు చిరత్నరత్నతతి శో ♦ భల్ గుల్కు క్రొమ్మేడపై
వసమానంబగు వ్యాఘ్రచర్మమున న ♦ ధ్యాసీనుఁడై రాజయో
గసమాధిస్థితినున్న భూపమణియున్ ♦ గన్నెత్తి వీక్షించి చెం
త సమాసీనులు గండటంచుఁ గనుస ♦ న్నన్ జేసి యత్యాదృతిన్, 93

—*) ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులతోఁ గర్తవ్యము నాలోచించుట. (*—

సీ॥ "తనదేశలక్ష్మి సం ♦ తతభోగభాగ్యవైభవములఁ దులఁదూఁగ ♦ వలయుననుచుఁ!
దనప్రజ లీతిభా ♦ ధలులేక బహువిధైశ్వర్యంబులు వహింప ♦ వలయుననుచుఁ!
దనయిల్లు పూర్వాగ ♦ తప్రతిష్ఠాభరంబుల వృద్ధినొందంగ ♦ వలయుననుచుఁ!
దనపేరు పరుల నిం ♦ దల కాస్పదంబిక స్వచ్ఛమై యొప్పు చుండ ♦ వలయుననుచు!
గీ॥ వసుధపై జన్మమెత్తిన ♦ ప్రతిమనుజుఁడు జీవితమునిండ యత్నంబు ♦ చేయుటొప్పుఁ!
గాని మనదేశమందభా ♦ గ్యమునఁజేసి యదియుఁ దలపోయ దుర్ఘటం♦బై రహించె.
మ॥ కనుఁ డామధ్యధరాసముద్రము మొదల్ ♦ కాబూలుపర్యంత మొ
ప్పిన విస్తారసమస్తదేశముల వ్యా ♦ ప్తిన్ గన్న తౌరుష్క భూ
పనికాయంబులు పూర్వ మేడవశతా ♦ బ్దంబాదిగా భారతా
వని కేతేరఁదొడంగె నాహవకళా ♦ ప్రత్యర్థిదుర్వారమై. 9
క॥ ఏఁటేఁట వారు లక్షలుఁ గోటులుఁగా సైన్యములను ♦ గొనివచ్చు మహా
ధాటిక్ భారతదేశము బీటలువారిన విధంబు ♦ వెలి పొనఁగూర్చెన్. 96
సీ॥ అఖోరాసా విస్స ♦ హా నాఫ్గనిస్థాన మాబెలూచిస్థాన ♦ మాయిరాను
టర్కి యిరాకు బా ♦ గ్దాదు మెసపొటోమియా శిరియా సీమ ♦ లందునుండి
వసుధ యీనినయట్లు ♦ బహుసంఖ్యగలుగు యౌవనవీరభటకోటి ♦ బయలుదేఱి
పలుశతాబ్దములుగాఁ ♦ బరతెంచి పైఁబడి భరతఖండంబు డీ ♦ ల్పడఁగఁజేసె!
గీ॥ నందనోద్యానమట్టులుం ♦ డంగఁదగిన భూమి పారతంత్ర్యమహాబ్ధి ♦ మునిఁగి, కఱవు
వ్యాధు లీతిబాధలు గల్గి ♦ బలముతఱిగె! మనభరతఖండపాప మే ♦ మని వచింతు!

సీ॥ కోటిసూర్యప్రభాం ♦ కుండు పృథ్వీసార్వభౌముఁ డీయువనుల ♦ బారి మడిసె!
సర్వజ్ఞతుల్యుఁడా ♦ సమరసింహనృపుండు తురకలతోఁ బోరి ♦ తొఱఁగెఁదనువు!
సమవర్తిమూర్తి దు ♦ ర్దమశౌర్యుఁడా హమీ రాయువున్నంత కా ♦ హవమొనర్చెఁ!
కుంభుండు రాజది ♦ కుంభి తదర్థమై తనజీవితమునెల్ల ♦ ధారపోసె!
గీ॥ నింక సంగ్రామసింహ భూ ♦ మీశ్వరాదు లప్రతీపప్రతాపులు ♦ యవనసేన
నాపి మొండొడ్డి దేహంబు ♦ ప్రాణములునుగోరువెట్టి స్వాతంత్ర్యంబుఁ ♦ గాలిచిరపుడు.
మ॥ ఒకనాఁడా! యొకమాసమా! మఱియుఁదా ♦ నొక్కబ్దమా! వేయియేం
డ్లకుఁ బైనయ్యె మహమ్మదీయసుభటుల్ ♦ లక్షోపలక్షల్ లయాం
తకులై పైఁబడసాగి; యెంత జనబృం ♦ దంబున్న మేవాడమా
తకునైనన్ దలమున్కలై బ్రదుకసా ♦ ధ్యంబౌచుఁ దోఁపించదే! 99
శా॥ ఒడ్డారించుచు సైన్యముల్ గొని యలా ♦ యుద్దీను చిత్తూరుపై
నొడ్డెన్ ముట్టడి; వానిధాటికి జగం ♦ బూటాడె; వాఁడెంతఁగాఁ
జెడ్డల్ చేసెనొ దేవుఁడేయెఱుఁగు: ని ♦ స్సీ! ధర్మమో సత్యమో
యడ్డంబుండునె! నాస్తికాధముల దు ♦ ర్వ్యాపారముల్ మాన్పఁగన్. 100
మ॥ అరుదెంచెన్ బహదూరుశాహి బహుసై ♦ న్యానీకమున్ గొంచుఁ జి
త్తురుపైనన్; బ్రళయాగ్నిఁబోలె నతఁ డు ♦ ద్ద్యోతించి దుర్గంబు రూ
పఱ నవ్వాస్త్రములన్ నిగుడ్చుచు స్వయా ♦ పధ్వంసమున్ జేసె; వీ
రరసాంభోనిధు లెందఱో మడిసి రా ♦ రా! నాఁటి యుద్ధంబునన్. 101
గీ॥ ఆ లలాటాక్షుమూర్తులో ♦ యనఁదగు హరకులజులై దువందలమంది ♦ కొలుచుచుండ
దుర్జయుడు మాపితామహి ♦ తోడఁబుట్టు రణము సాగించి యర్జున ♦ రావు మడిసె. 102
సీ॥ నాదు ముత్తాత చం ♦ దన్నృపాలు సంతతివాఁడు దుర్గారావు ♦ ప్రళయభైర
వారావుఁడై వైరు ♦ లడలిపాఱఁగఁ బోరి పడియెఁ జోండావద ♦ న్వయులఁగూడి!
యాపైనవచ్చి మా ♦ యవ్వ జవాహిరిబాయి గాయంబులు ♦ వేయుఁగాఁగ
మహిషాసురేశ్వర ♦ మర్దనివలె రేఁగి విమతుల నొర్చి ప్రా ♦ ణములు విడిచెఁ!
ఆ॥ బదియుమూఁడు వేలు ♦ పడతులు గొలువఁ గర్ణావతియును నాదు ♦ నాయనమ్మ
రోహితాశ్వశిఖల ♦ జోహరు గావించె! నిట్టి వీరమూర్తు ♦ లెందుఁ గలరు! 103
సీ॥ కడకు మూఁడవమాఱు ♦ గా నక్బ రేతెంచె నంతములేని సై ♦ న్యములఁగొనుచు!
వీరులందఱుగూడి ♦ విశ్వపూజ్యంబైన చిత్తూరుకోట ర ♦ క్షింపవచ్చి!

రల వరంగుల పిరం ♦ గుల్మమోల దుర్గంబు గాజువిధాన ప్ర ♦ కర్కలయి కూలె!
మేవాడ వీరల ♦ శీర్షవజ్రమకుటముల్ జయమల్ల ముఖవీర ♦ సమితి మ్రగ్గెఁ!

గీ॥ గనుమెఱచి కావురని కూయఁ ♦ గాఁ దెలియని శిశువులాదిగ జగదేక ♦ జేతృశౌర్య
పరులవఱ కందఱను బట్టి ♦ నఱకె నక్బ! రెటులు చిత్తూరురము తల ♦ యెత్తిబ్రదుకు!

గీ॥ ఆచతుశ్శాల! లాభవ ♦ నాంగణమ్మ! లాజయ స్తంభతతులు! దే ♦ వాలయమ్మ!
లూఁచముట్టుగఁ జెడియెఁ! జి ♦ త్తూరుపురము కాదుగామాఱె పాండవ ♦ బీడు దేశ.

సీ॥ తలపైనఁ గొమ్మన్న ♦ ధైర్యమేరువులు ఝాలావనీంద్రుల సేన ♦ లడఁగిపోయె!
సహిరాజు కోఱల ♦ నైనఁ బట్టి పెకల్చు చోహాణబలములు ♦ చొప్పుదప్పెఁ!
బాతాళ మఱచేతఁ ♦ బగిలించు ప్రమర లేవలన స్రుక్కిరో సుంత ♦ తెలియరాదు!
గగనధాత్రుల నేక ♦ ముగఁజేయఁజాలిన రాఠోడ్కులంబు పే ♦ ర్మఱువనయ్యె!

గీ॥ సల చతుర్దశలోకముల్ ♦ గలిసె నేని సమయఁజేయు చోండావతుల్ ♦ సన్నగిలిరి!
నలుగు రెదిరించినను దాఁకి ♦ నిలువరించు ఘోఁడిమికిఁ దప్పి మేవాడ ♦ వాడు దేలె!

ఉ॥ వైరులు మాసమాసమును ♦ బైరులఁ గోసెడు నట్లు వీరులన్
నూఱులు వేలు గోయఁగ, మ ♦ నోజ్ఞ సువర్ణ శలాకలట్లు లం
గారశిఖాచయంబులను ♦ గాలుచు వేలకు వేలు స్త్రీలు జో
హారులు చేయ, దేశ మక ♦ టా! జనశూన్యము గాక నిల్చునే! 107

సీ॥ తనదు కండలును ర ♦ క్తము క్రుమ్మరించి మేవాణ్మాత వీరసా ♦ భాగ్యలక్ష్మి
యొకవేయియేండ్లుగా ♦ నోర్చి! నోర్చుచునుండె! శాత్రవతతిపోటు ♦ సడలదయ్యెఁ!
దఘాతములకు నా ♦ తల్లి శరీరమ్ము కుమ్మెలు పోవుచుఁ ♦ గుట్టు పట్టె!
నుపచారశతముల ♦ నొల్లపెట్టను! చిక్కి చిద్రుపలై శల్యావ ♦ శిష్టమయ్యె!

గీ॥ సమ్మహామాత గతి తలఁ ♦ పైనయప్పు డొడలు పరవశమై రక్త ♦ ముడుకు లెత్తుఁ!
గడుపు చుమ్మలుచుట్టు! నే ♦ కర[illegible]మెఁ దేర్తునని రేయుఁబవలు చిం ♦ తించుచుందు.

మ॥ తన లోకావన కచ్ఛవాహన్వయము పా ♦ తాళంబునన్ గ్రుంగఁ బు
త్రిని ఢిల్లీశునకిచ్చి వియ్యమును శ్రీ ♦ తిన్ గూర్చి తత్పుత్రి నా
తని కర్పించెను మానసింహు, భగవాన్ ♦ దాసుండు తొల్దొల్త; నే
మని వర్ణాశ్రమ ధర్మ పద్ధతి తిరం ♦ బై నిల్చు! లోకమ్మునన్. 109

❀ సీ॥ తనయంతరాజు లే ♦ డనిపించి విస్తారభూమి మార్వారేలు ♦ భూపమౌళి
యుదయసిం గక్బరు ♦ నెదురేగి తోడ్తెచ్చి తనరాజ్యలక్ష్మి స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి
నొసఁగుచు సోదరి ♦ జోధబాయి నొసంగి యేకసహస్రహ ♦ యేశుఁడయ్యె !
ననుజుని జంద్రసే ♦ నుని నిజాత్మజు శూరసింహు ఢిల్లిని సేవ ♦ చేయఁబనిచె!
గీ॥ బహులుగా నక్బ రొకకొన్ని ♦ పల్లెలియ్య నతని సామంతుఁడగుచు రా ♦ జ్యంబొనర్చె!
ధీరుఁడెవఁ! డధీరుఁడెవండు! ♦ పేరనృపులె సిగ్గుచెడి తగ్గుకూటి కా ♦ సించినపుడు.

మ॥ బికనీరీశ్వరుఁడున్ జసల్మియరు పృ ♦ థ్వీనాథుఁడున్ వారి క
న్యకలన్ ఢిల్లికిఁ గాన్కగాఁబనిచి సే ♦ నాధీశ సామంతులై
సుకమున్ గోరుచు నక్బరున్ గొలువఁగాఁ ♦ జొత్తెంచి! రిల్లొందఱో
యకటా! సోదరభూపతుల్ చెడిరి! హే ♦ యంబైన దాస్యమ్మునన్. 111

మ॥ వడకెంచెన్ సచరాచరావనిఁ బ్రతా ♦ పస్ఫూర్తిఁ జిత్తూరుము
ట్టడియు ష్డజ్జసరావు; శూరధనుఁ డి ♦ ష్టశ్రేష్ఠుఁ డమ్మాన్యపు
త్రుఁడు! మాతండ్రికి మేనమామకొడు! కెం ♦ తో కూర్పువాఁడయ్యు నన్
విడి ఢిల్లీశ్వరుఁ జేరె! నీకథలు వి ♦ న్పింపంగ సిగ్గయ్యెడిన్! 112

మ॥ దురదృష్టంబదియెల్ల నాపయిని గం ♦ తుల్వెట్టెఁ! గాదేని సా
గరుఁ డప్పద్మహితాన్వయం బపయశః ♦ కాలుష్య మొందంగ న
క్బరు పాదాబ్జముఁగొల్వ నేలచను! హా ♦ ద్బంధుల్ హితుల్ సోదరుల్
పరునిన్ జేరిరి! మందభాగ్యమున కె ♦ బ్బంగిన్ వగన్ గాంతునో! 113

❀ Raja Udai Singh of Marwar, surnamed the fat, chief of the Rahtores held but the munsub of one thousand, while a scion of this house Raj Singh of Bikanir had four thousand. The independent prince of Chanderi kerowli Duttea with the tributary fewdatories of the larger principalities and members of the Shekavati Federation were enrolled on the other grades from four to seven hundred. In short it became general and what originated in force or pursuation was soon coveted from interested motives and as nearly all the states submitted in time to give queens, to the empire, few were left to stigmatize this deraliction from Hindu principle.

Akbar thus gained a double victory, securing the good opinion as well as the swcrd of these princes in his aid. A judicious perseverance would have rendered the throne of Timoor immoveable, had not the tolerant principles and beneficence of Akber Jahangir and Shah Jahan been lost sight of by the bigotted and blood-thirsty Aurangzeb. "Annals of Mewar."

మ॥ అకటా! సూక్ష్మఁ దకారణంబుగనెక ♦ య్యం బెంచి వాదాడి ఢి
ల్లీశ వేంచేసెను నిన్న; శత్రుజనపా ♦ శ్లిష్ట మన్మి తూఁటాడు సిం
హాశోరంబులు తమ్ము లిట్లగుటకై ♦ యస్మన్మం బెట్టి బా
ధకు లోనయ్యెనొ దేవుఁడే యెఱుఁగు! ని ♦ ద్రన్ గాన రేయంతయున్. 114

సీ॥ సువిశాలదుర్గశ్రీ ♦ శుభవికాస మక్బ రాస్థానరంగప్రభా ♦ తతికి బ్రమసి!
యాశ్రయించినవారి ♦ యాసలన్నియుఁ దీర్ప నతని వింతగు వదా ♦ న్యతకు నలరి!
తమపేరు జగమునం ♦ దకుఁ బెద్దరారాజు పేరుతో జతగూడు ♦ పెంపు నెంచి!
కనకసౌధాగ్రభా ♦ గములందుఁ దెరలలో విహరించు తురక బీ ♦ బీలఁ దలఁచి!
గీ॥ సేతుశీతనగాంతర ♦ సీమఁ గలుగు మనుజపతులెల్ల మతిచెడి ♦ కనులు తిరిగి
విడని పేరాస నక్బరు ♦ విజయరథము కాడి మోసిరి స్వాతంత్ర్య ♦ ఘనత మఱచి.

మ॥ కనుసన్నన్ ననుఁ గొల్చు భూపతులు మో ♦ గల్ జేని గుఱ్ఱాలు గా
యను వేంచేసి! రనేకదుర్గవితతుల్ ♦ హారావళీపర్వతా
వనిదక్కన్ రిపుచేతఁ జిక్కె! జముపుల్ ♦ వమ్మయ్యె! భాండారముల్
ధనశూన్యంబు! లికెట్లు నిల్పనగు! స్వా ♦ తంత్ర్యంబు మేవాడకున్. 116

సీ॥ స్థానమా! విశ్వవి ♦ శ్వంభరాదేవికి వజ్రభూషణము మే ♦ వాడసీమ!
యన్వయమా! జగ ♦ దారాధ్యదశదిశా వ్యాప్త కీర్తియుతంబు ♦ భానుకులము!
పూర్వులా! లోకైక ♦ పూజ్యు లిక్ష్వాకు హరిశ్చంద్ర మాంధాతృ ♦ నృపతిమణులు!
ప్రజలా! జగజ్జైత్ర ♦ పరిపూర్ణవిక్రమ ప్రాభవోద్దాము లా ♦ రాజపుత్రు!
గీ॥ లాత్మలో క్షాత్రగుణ మెను ♦ వంతయైనఁ గలుగువాఁడెవఁ డొకఁ గా ♦ జులు ధరించి
చల్లఁగా నింటఁగూర్చుండ ♦ సాహసించు! దనదు సర్వస్వ మర్పింపఁ ♦ దలఁచుఁగాని.

సీ॥ భూగోళమును ముంచు ♦ గాఢాంధతమసంబుఁ గరదివ్వెలో నార్పఁ ♦ గడఁగునట్లు!
లత్యగాధము సాగ ♦ రానంతజలముల కేతమ్ము వేయ నూ ♦ హించునట్లు!
నమిత గ్గుఁగాల్చు ♦ ప్రళయాగ్ని హోత్రింబుఁ గన్నీటిచే నార్ప ♦ నున్నయట్లు!
క్షయకాలమున రేఁగు ♦ సప్తమారుతధాటి, తేటి రెక్కల నాపఁ ♦ దివురునట్లు!
గీ॥ లని జగము నన్నుఁ బరిహాస ♦ మాడుఁగాక! యొక్కటిని నిల్చి బలమెల్ల ♦ నెమరువెట్టి
విధికి మాఱొడ్డి స్వాతంత్ర్య ♦ విజయలక్ష్మి యడుగులకు నిత్యఁ గల్యాణ ♦ హారతులను.
గీ॥ ఎట్టి బ్రహ్మప్రయత్నంబు ♦ నేనిఁ జేసి యుదయపురలక్ష్మికిఁ గిరీట ♦ ముంతుఁ దలను!
గాక దైవోపహతుఁడనై ♦ కడిమిచెడిన రక్తతతిఁ గూర్తు దళనాల ♦ రావిరేక. 119

శా॥ నా కాంక్షించుకర్జమైనఁ గష్ట మెదురై ♦ నన్ మేరువుం గాఁగఁ జే
కాకున్ జెందు మృదుస్వభావులరు! మీ ♦ యాశీస్సు శ్రీరామర
క్షాకల్పంబగు! ధర్మసూక్ష్మముల నీ ♦ సందిగ్ధకాలమ్మునన్
నాకున్ జెప్పి కృతార్థుఁజేసి కడుఁ బు ♦ ణ్యంబొందఁ బ్రార్థించెదన్." 120

కం॥ అని వెండికొండ సింహాసనమున శివుఁబోలె శాంతి ♦ సదనంబగు స్వా
మినిగని భక్త్యావేశంబునను సలుంబ్రామహీశ ♦ పుంగవుఁ డంతన్, 121

—*) సలుంబ్రా కృష్ణసింహవిభుఁడు తన నిశ్చయము నెఱిఁగించుకొనుట. (*—

మ॥ "ఇవియున్ వీరరసాబ్ధివీచికలు గా ♦ నీ మాటలున్ గావు; హైం
దవమం దెంచను సత్యధర్మములు సం ♦ స్థాపింప మేవాడభా
గ్యవిశేషంబునఁ బుట్టువున్ గనిన సా ♦ క్షాద్విశ్వనాథుండవౌ
దువు; మర్త్యుఁడవు గావు; నిన్గొలుచు టెం ♦ తో మాకు శ్రేయంబగున్. 122

మ॥ తెలియున్ దేశము నాదు స్వామిపదభ ♦ క్తిస్థైర్యలీలల్; చతు
⊛ ర్జలరాశిప్రమితావనీతల మహా ♦ సామ్రాజ్య మర్పింప దా
పలికాలన్ దగులంగ నొల్లను; భవ ♦ త్పాదాబ్జముల్ భక్తిమైఁ
దలపైనన్ ధరియించి నామనుగడన్ ♦ ధన్యంబు గావించెదన్. 123

గీ॥ నాదు భటకోటి ధనము ప్రాణంబు రాజ్యరమయు నర్పింతు! మఱియు నా ♦ ప్రాణమిత్త్రుఁ
దండ్రి! నీమస్వాతంత్ర్యర ♦ థంబు మోయఁ గుడిబుజం బప్పగించుట ♦ గొప్పయగునె!

మ॥ తమగర్జారవధాటి నెల్లెడల గో ♦ త్రక్ష్మాధరశ్రేణి ఖం
డములై త్రెళ్ళఁగఁ జేయు దోర్బలులు చోం ♦ డావన్మహావీరసిం
హములన్ దోడ్కొనివచ్చి నిల్పెద! విప ♦ క్షారణ్యముల్ గాల్చి భ
స్మముగావింత్రు సమగ్రవిక్రమకళా ♦ సంరంభపారీణతన్. 125

మ॥ పదివేలేన్గులయంత దార్ఢ్యమున మ ♦ ద్భావంబు నీపాదముల్
గదియున్ నిక్కము! దేవదానవులు లా ♦ గన్ జూచినన్ సుంతయున్

⊛ It is a rare thing for a Rajput to betray his Thacoor. Fidelity to the chief, 'Swami Dharma.' is the climax of all virtues. The Rajput is taught from his infancy in the song of the bard to regard it as the source of honor here and of happiness hereafter.

"Annals of Mewar."

గదలం జో! దనిలోన శత్రులను ప్రు ♦ గ్గఁ జేతుఁ! గాదేని నీ
పదపద్మంబుల మ్రోల వ్రాలి విడుతున్ ♦ బ్రాణంబు లో యీశ్వరా! 126

మ: తనువుల్ నశ్వరముల్; విశుభ్రయశమున్ ♦ ధర్మంబు సుస్థాయియై
తనరారున్; వెనుకంజవేయకు; పవి ♦ త్రంబైన దీకార్యమ్; మే
యనుమానంబును లేదు; వేగమె రణ ♦ ప్రారంభమున్ జేయుమీ!
నిను సేవించెద; నీకుముందు రిపుసం ♦ క్షిన్ జించి చెండాడెదన్." 127

—*) భానుసింహుఁడు ప్రతాపసింహునితోఁ దన నిర్ణయము దెలుపుట. (*—

ఆ: అనుచుఁ గేల్మోడ్చి విరమించు ♦ నతనిమాట నందుకొని భానుసింహుఁ "డో ♦ యధిప! మాకు
స్వామిభక్తియె రక్తరూ ♦ పమునఁ బాఱు; నిన్ననుసరింప కేరీతి ♦ నిలువఁగలము. 128

సీ: స్వామి! స్వాతంత్ర్యప్రి ♦ యామనోజ్ఞంబు నీవదనమ్ము భువనసే ♦ వ్యమ్ముగాదె!
యుకలువస్వామిభ ♦ క్తికిని మాచిన్నిరాష్ట్రమ్ములు పూర్వకా ♦ లమ్మునుండి
సూతికాగృహముల ♦ శోభఁ జెన్నారు! నిందుకుఁ దోడుగా నీమ ♦ నోజ్ఞనామ
సంస్మరణంబు దు ♦ స్సాధ దుర్భేద దుర్గముగాఁగ మమ్ము ర ♦ క్షణము చేయుఁ!

ఆ: గంతమునఁ బ్రాణవాయువుల్ ♦ గలుగుదాఁక ముందునకె కాని వెనుకవై ♦ పునకుఁ జూడ!
మరుల కలవాలములు పూల ♦ సరములట్లు కంఠములు కౌఁగిలించిన ♦ కాలమందు.

చ: ముదుసలినైన మోగలు చ ♦ మూవిసరంబు ముఖంబు, భూస్థలిన్
గదియుచుఁ జీల్చు నాఁగటివ ♦ గన్ బగిలించుచు, రెండుపాయలై
చెదరఁగఁ జేతు; బాణములు ♦ చిచ్చుఱపిడ్గులుపోలె వైతుఁ! గ
ట్లను లవమేనియున్ బిఱికి ♦ కండ మదీయశరీరమందునన్. 130

ఉ: కూర్చితురుష్కసంతతుల ♦ కున్ మఱి నీకు ఘటిల్లు నామహా
భారతయుద్ధరంగమున ♦ ఫల్గునతుల్యుఁడవౌచు నీవు చె
న్నారఁగ నీపదంబులు హ్మా ♦ దబ్జతలంబున నిల్పి మత్స్యధా
త్రీరమణుండొకోయన న ♦ రిప్రతతిన్ గడతేర్తు నాజిలో. 131

మ: దివియున్ భూమియు నొక్కఁడై పడిన నా ♦ దేహంబునన్ బ్రాణవా
యువు లున్నంతకుఁ గన్నులెత్తి యహితుం ♦ డొక్కండు నిన్ జూడఁగా
నవకాశంబు నొసంగఁబోవ; సముద ♦ గ్రాటోప మేపార న
య్యవనాంభోనిధిఁ దచ్చిపై చెద జగం ♦ బానందమున్ బొందఁగన్. 132

క॥ వినిపింపనేల పెక్కులు! నినుమ్రొక్కి వచింపువాఁడ ♦ నీప్రాణము పె
న్కను మాప్రాణంబులు ముం" దనిన మనస్సింహుఁడప్పు ♦ డందఱు వినఁగన్. 133

—*) మనస్సింహుఁడు తన యభిప్రాయము వెల్లడించుట. (*—

క॥ "ఝాలానృపతులు శౌర్యోత్తాలులు పరిపంథి గహన ♦ దహన జ్వలన
జ్వాలాభు లనెడు కీర్తిని నేలఁగలుప సాహసింతు ♦ నే! నీమ్రోలన్. 134

సీ॥ శూరులా గ్వాలియర్ ♦ సోనెగుఱ్ఱేశ్వరుల్ ద్రుపద మాత్స్యక్షితీం ♦ ద్రులనుగాఁగ!
సకలసంగరమర్మ ♦ సర్వజ్ఞమూర్తి యాభీమచాందును యదు ♦ స్వామిగాఁగ!
శ్రీసలుంబ్రాకృష్ణ ♦ సింహుండు దోర్బలోద్దండసాహసుఁడు భీ ♦ ముండుగాఁగ!
దేజసింహుఁ డమాను ♦ షాజేయ విక్రమగురుకీర్తిఘనుఁడు ఫ ♦ ల్గునుఁడుగాఁగ!
గీ॥ శ్యామసిం గేను కవలమై ♦ యండుండ! ధర్మరాజవై నిలిచి స్వా ♦ తంత్ర్యరథము
స్వర్ణజయఘంట మ్రోయించి ♦ జయముగాంచి ధర్మసంస్థాపనాచార్య ♦ తను వహింపు.

గీ॥ దస్యుశవకోటిపైన మ ♦ ద్భటులు నేను దనువులను వాల్చి, నీవు స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి
కలవఱచు రత్నదేవాల ♦ యమ్ముఁజేరఁ బరచఁగలమయ్య! కనక సోపానపంక్తి. 136

మ॥ 'పనులెల్లన్ సమకూరె మీవినయసే ♦ వల్ తృప్తి సంధించె స్వ
స్వనివాసంబుల కేగుఁ' డంచు భవదా ♦ జ్ఞల్ వచ్చుదాఁకన్ దినం
బును భూశయ్యయు నేకభుక్తము వ్రతం ♦ బున్ బూని వహ్నిన్ జొరుం
దనిరన్ దక్షకుఁ బట్టుఁడన్న వెనుదీ ♦ యన్ బోము రాజేశ్వరా!" 137

—*) శ్యామసింహుఁడు తన నిశ్చయ మెఱిగించుకొనుట. (*—

క॥ అని వచియించిన నుగ్రాశనితుల్యుఁడు శ్యామసింగు ♦ సాద్రీశ్వరుఁ "డో
యినవంశాభరణా! నాయనుజుని మార్గమునె నేను ♦ ననుసరింతున్. 138

ఉ॥ ప్రాణము తీపుగాదు, కర ♦ వాలభుజంగికిన్ గ్రూరశాత్రవ
ప్రాణసమీరమిచ్చి విజ ♦ యంబు యశంబు గడించి నిత్యక
ల్యాణము లొందుటొక్కఁడు; మ ♦ హాహవరంగములందు వ్రాలి ని
ర్యాణమునొందు టొక్కఁడు ప ♦ రాక్రమపూజ్యము రాజకోటికిన్. 139

॥ విశ్వంబు నగలించు ♦ వేడిపిడుగులనైనఁ బువ్వులవలె శిరం ♦ బున వహింతు!
శేషాహిపతినైనఁ ♦ జేనెత్తి ముత్యాల హారంబువలెఁ గంఠ ♦ మునఁ దాల్తు!

హిమవత్కుధరశీర్ష ♦ 'మెవరెస్టు'పై నుండి దూఁకెదఁ బాతాళ ♦ లోకమునకు!
నాత్మగర్జాస్ఫూర్తి ♦ నడవి మార్మ్రోయించు మృగరాజు నశ్వమ ♦ నెక్కనేర్తుఁ!
గీ॥ క్రూరచోరుక్కతతుల నీ ♦ మ్రోలఁ బట్టి కసిమసఁగనేర్తు మననేర్తుఁ ♦ గాని నిన్ను
విడువనేర్తునె! ప్రాణముల్ ♦ విడిచియైన నరుణకేతనచ్ఛాయలఁ ♦ దిరుగనేర్తు. 140

మ॥ మిడిమెండ్లైనను నర్ధరాత్రమయినన్ ♦ మిట్టైన గుంట్టైన నె
క్కుడువాఁడైనను లొచ్చువాఁడయిన మీ ♦ కున్ దోఁచిన ట్లాజ్ఞపె
ట్టుఁడు! ముందున్ మఱి వెన్కచూడకయె పి ♦ డ్గున్ బోలె వైరివ్రజం
బడఁగన్ దాఁకెదఁ! జూడు వేయునుడులే ♦ లా! ముందుఁగార్యంబులన్. 141

మ॥ కడప్రాణంబులు బొందివీడి చనుదాఁ ♦ కన్ నిన్ను సేవింతు; నె
క్కుడు దర్పోన్నతి సంగరాంగణములన్ ♦ ఘోరారి సంఘంబులన్
దొడరన్ బోయెద; వీడ కందఱను గొం ♦ తుల్ గోసి తద్రక్తముల్
మడవల్ గట్టెద దేశమంతట; యశో ♦ మందారముల్ పెంచెదన్." 142

క॥ అని వచియింపఁ బ్రతాపుఁడు తనచెంతను ధైర్యపర్వ ♦ తమువోలె వసిం
చిన బదనూర్ నరపతిఁ జూచిన వదనం బెత్తి తేజ ♦ సింహుండంతన్, 143

—*) తేజసింహుఁడు తన తెఱం గెఱింగించుకొనుట. (*—

మ॥ "అవనీభారము హెచ్చి ధర్మములు వ్య ♦ త్యస్తంబులై పోవఁ బూ
ర్వవికాసం బలరింప నీశ్వరుఁడు స ♦ ర్వజ్ఞుండు మీవంటి మా
నవమూర్ధన్యుల రూపమొంది యిల జ ♦ న్మం బెత్తు; నీదర్శనా
దివిశేషంబులు లోకమంతటికి సం ♦ ధించున్ మహాశ్రేయముల్. 14-

సీ॥ ఒకయెత్తు నీవు వే ♦ ఱొకయెత్తుగా దైవకోటి నిల్చిన నిన్నె ♦ కోరుకొందు!
స్వామి! యీనీపద ♦ ద్వయి విశ్వపూజ్యంబు! నడుమ తోఁచిన నీవు ♦ నడచునప్పు
డడుగు సోఁకిన ధూళి ♦ యణుమాత్రమంటిన నఖిలలోకముఁ గాల్చు ♦ హాలహలము
చేదంతయును దగ్గి ♦ శీతమై తీయనై నిమిషమ్మలో నమృ ♦ తముగ మాఱుఁ!
గీ॥ ద్వత్పదము లెంత కొలిచినఁ ♦ దనివి లేదు! నీయనఘనామ మెంత ధ్యా ♦ నించుచున్న
విసుగు గనుపింప! దింకను ♦ విడక కొలువ ధ్యానమొనరింపఁగాఁ గోర్కి ♦ యగునుగాన
సీ॥ ధర్మసంస్థాపనా ♦ ర్థము ధాత్రి మెలఁగు దేవా! యేకలింగాప ♦ రావతార
పదినాఱులేండ్లయా ♦ వననృపుల్ భరతఖండమునకుఁ గూర్చు బ ♦ న్నములు, వాని

వారింపఁగాఁ బూర్వ ♦ వీరుల త్యాగంబు; ప్రస్తుతకార్య క ♦ ర్తవ్యములను
నెఱిఁగించుచో నీదు ♦ మృదులాతిమృదుల భావం బెంతనొచ్చె దై ♦ వమ యెఱుంగు!
గీ॥ వినుకొలఁది చిచ్చుదరికొన్న ♦ విధమతోఁచె! సైన్యబల మల్పమనె కాని ♦ చాలియున్నఁ
దలను బూవాడ కింత ని ♦ న్నిలిపి నేనె రిపుల సర్వనాశన మాచ ♦ రించియుందు.
సీ॥ భువనపావన! నీవు ♦ పూనినకృతి జగద్వంద్య! మందఱము దో ♦ డ్పడఁగఁగలము!
రణమహోత్సాహవ ♦ ర్ధనమైన సుముహూర్త మెంచి సూర్యధ్వజం ♦ బెత్తి నిలుపు!
కలికి బంగరు చిఱు ♦ గజ్జెల మ్రోఁగ మోగలులు యామ్యమహిష ♦ కంఠ కాంస్య
ఘంటానినాదంబు ♦ గా వినెదరు గాక! ధ్వజము చుట్టుందుము ♦ బలిసి కొలిచి
గీ॥ పులులఁ బోలిన చరణదా ♦ సులము మేము! కడకు మేవాడ నొకచిన్న ♦ కత్తి పట్టు
మగనిసువ్రుగల్గ నదిరాల ♦ కెగుగఁగాక! యమరులు నుతింత్రుగాక! నీ ♦ విమల యశము.
సీ॥ 'పాభివంబిత్తు రా ♦ ష్ట్రమునిత్తు ధనమిత్తు రాణాను విడనాడి ♦ రమ్మటంచు
ఢిల్లీపురంబునుం ♦ డి దినంబు వచ్చు లేఖల నొక్కకొట్టంబుఁ ♦ గప్పవచ్చుఁ!
ద్వ్యైకమూర్తి! ధ ♦ ర్మావతారా! నీముఖము నొక్కమాఱు దూ ♦ రమునునుండి
కనువిందుగాఁగఁ జూ ♦ చినవాఁ డెవండైన నీనీచతరమార్గ ♦ మెట్లు సొచ్చుఁ!
గీ॥ బ్రాణములతోడ నిన్నడఁ ♦ బాయఁగలుగు వాఁడొకఁడు లేఁడు నీదు సే ♦ వకులలోనఁ!
జొంతఁ జింతామణిని వీడి ♦ చిల్లిగవ్వ కెగుబుజము చూప నెవ్వాని ♦ మొగము వాఁచె.
సీ॥ హారావళీ భూధ ♦ రావతంసప్రాంత సానుభాగము యజ్ఞ ♦ శాలగాఁగఁ!
బావనాత్ముఁడు చంద్ర ♦ భట్టారకు కవిత్వధారలు వేదమం ♦ త్రములుగాఁగ!
నల సలుంబ్రి కిరా ♦ తాధీశు లసమానవిక్రమక్రములు బు ♦ త్విజులుగాఁగ!
శార్ఙ్గసన్నిభ బల ♦ స్థౌల్యశోభితము నీపటుమహాధనువు యూ ♦ పంబుగాఁగ!
గీ॥ బ్రిబల యవనసేనలు పశు ♦ ప్రతతిగాఁగ! యాయజూకుఁడవై దీక్ష ♦ నవధరించి
సవనమును దీర్చి జగము ని ♦ ర్యవనముగను జేసి త్రైలోక్యనుతుల రం ♦ జిల్లవయ్య!
శా॥ 'ఔరా! శాత్రవకోటిపాలిఁటికిఁ బ ♦ శ్యత్కాలమూర్తుల్ గదా
యీరాణోత్తములంచుఁ జిత్తురురణాం ♦ బం దందఱెన్నన్ రవి
ద్వారంబందునఁ జేసె శాత్రవకుల ♦ ధ్వంసంబు మాతండ్రి; యా
వీరాగ్రేసరచక్రవర్తి యడుగుల్ ♦ వేయేండ్లు సేవించెదన్. 150
మ॥ "పదివేల్ వీరుల బాహుశౌర్యయుతుఁడీ ♦ బాలుం"డటం చెన్నఁగాఁ
గదనం బెచ్చట భీమమానచటఁ జ ♦ క్కన్ వ్రాలి దుర్దాంత శ

త్రిదళచ్ఛేదము చేసి నిన్ను జయయు ♦ క్తుఁ జేయ యత్నింతు! నీ
బదనూర్ సింహము తేజసింహము నదుల్ ♦ వ్యర్థంబు గాకుండఁ దగన్! 151

శా॥ నింగిన్ ముట్టెడు కోటకొమ్మగుమ్ముల్ ♦ దేవాలయమ్ముల్ జయో
త్తుంగ స్తంభము లొప్పు; స్త్రీపురుషు లెం ♦ దఱ్ బుత్రపౌత్రాప్తి నొం
దంగా. మాదృశభూపతుల్ కొలువునన్ ♦ ద్వత్పాదముల్ మోయఁగా,
సింగారించిన తేరియ ట్లలరు నా ♦ చిత్తూర్పురిన్ గాంతునే!" 152

మ॥ అని వాక్రుచ్చి హృదంతరాళమున నీ ♦ ర్గావేశ ముప్పొంగ, వి
చ్చిన కెందామరలైన కన్నులతుదిన్ ♦ జెన్నారు లేమంచుబొ
ట్టన నొక్కశ్రుకణంబు జాఱఁగను వీ ♦ రాగ్రేసరుండుండె; వె
న్కను గూర్చుండిన గ్వాలియర్ విభుఁ డనం ♦ తత్యాగ సంశోభియై, 153

—*) రామచంద్రదేవుఁడు తన మనోగతము దెలియఁజేయుట. (*—

సీ॥ "దరిలేని జల మగా ♦ ధస్థాయి వెలుఁగొందు కడలికి నొకతోయ ♦ కణమునట్లు!
బ్రహ్మాండమంత గొ ♦ ప్పగనున్న పెనుసైకతాద్రికి నొకచిన్న ♦ యణువునట్లు!
శాఖాచయంబు ది ♦ శాకోణములఁ బ్రాకు నవనీజమున నొక్క ♦ యాకునట్లు!
భూదేవి మకుటమై ♦ పొడవు నెత్తున్న పర్వతరాజమున నొక్క ♦ రాయియట్లు!
ఆ॥ లేబలంబు లేని ♦ యేకాంగి బహువాహినీశు నీకు సాయ ♦ మేమి చేతు!
హృదయకుసుమ మొక్కఁ ♦ డే నాదు సర్వస్వ! మదియె నీపదముల ♦ నప్పగింతు.

చ॥ అజిత పరాక్రమంబున మ ♦ హాహవసీమలఁ గత్తిమోసి నా
బుజములు కాయగాఁచెఁ! గడుఁ ♦ బూర్వుఁడ వృద్ధుఁడ నైతిఁగాని, నీ
విజయరథంబు మోయ భుజ ♦ వీర్యము పట్టున లోటులేదు! నే
గజిబిజిచేసి శాత్రవుల ♦ కండలు మెండుగ రాల్తు మేదినిన్. 155

శా॥ చండారాతి కులాటవీ దహన శ ♦ శ్వత్కీర్తి! సర్వస్వ మీ
తం డొక్కండె ప్రపంచమందుఁగల మ ♦ ద్భాగ్యంబు నాకూన! యీ
ఖండేరావు కురంగముల్ ధనుము వ్యా ♦ ఘ్రస్వామిపోలెన్ బలో
ద్దండుండై తెగటార్చు వైరులఁ గృతాం ♦ తప్రాయుఁడై యాజిలో. 156

సీ॥ కరుణావిహీనుఁ డ ♦ క్బరు సర్వభక్షకుండయి గ్వాలియరును గొ ♦ న్నయది మొదలు
నెట్టిసాయములేక ♦ యొంటి రెక్కలులేని పక్షినై పడిన యీ ♦ బడుగునన్ను

మేవాడఁజేరిచి ♦ మీతండ్రిగారు సహస్రహస్తములతో ♦ నాదరించి!
రతని యనంతరం ♦ బభిమానమెనయఁ దండ్రివిధాన నో మిత్ర; ♦ నీబుణంబు
గీ॥ వేయిజన్మంబులెత్తి నీ ♦ విమతనృపుల నసమరణభూమిఁ జీల్చి చెర ♦ జాడిమైనఁ
దీర్పఁజాలమి సత్య! మీ ♦ దేహ మెపుడు త్వత్పదసమర్పితంబు భూ ♦ ధవకులేంద్ర!
సీ॥ నిత్యకల్యాణమం ♦ దిరము చిత్తూరుమండలము వివాహమం ♦ డపముగాఁగ!
రంగుగుల్కు నసేక ♦ రాజపుత్రస్యందనమ్ములై శేనికుం ♦ డలునుగాఁగ!
గృష్ణసింహాది వీ ♦ రేశ్వర దోఃప్రతాపస్ఫూర్తి రత్నదీ ♦ పతతిగాఁగ!
యవనభూధవ కిరీ ♦ టాళి నిర్గతమణుల్ వజ్రరంజిత రంగ ♦ వల్లిగాఁగ!
గీ॥ దస్యుగళరక్తముల వసం ♦ తమ్ములాడి నీదుకరవాల మెచటఁదా ♦ నై దనర్చి
సకలమును దీర్చు నాగప ♦ సానిగాఁగ! విజయలక్ష్మి వరించి నిన్ ♦ బెండ్లియాడు."
గీ॥ అని యుపరమించె; నంత నా♦తనిసమీపమున మహోన్నతరూపుఁడై ♦మూర్తిఁగొనిన
వీరరసవార్థియో యనఁ ♦ గూరుచున్న భిల్లలోకైకనాథుఁ డా ♦ భీమచాంద, 159

—*) భీమచాంద తన సాయమును వివరించి చెప్పుట. (*—

సీ॥ "కాంద్రుకాంద్రని పెద్ద ♦ గా మోతల నిగిడ్చి గబ్బిబెబ్బులిపిండు ♦ బొబ్బరించు!
శైలముల్ పగిలి ప ♦ చ్చడిగాఁగ ధ్వనిచేసి సింహపోతములు గ ♦ ర్జించుచుండుఁ!
జేఘొత్తు లేచి ప ♦ చ్చివిసంబు వెదచల్లి కోడెనాగులు బుస ♦ కొట్టుచుండు!
వసుధ యిట్టటులాడ ♦ బరువై పరువులెత్తి యేనుంగుగుములు ఘీం♦కృతులుసేయుఁ!
గీ॥ బ్రహ్మజాతాండమంతలై ♦ భయము గొలుపు గండశిలలఁ గొండలు చుట్టు♦నిండియుండుఁ!
బ్రమథయుతుఁడైన కైలాస ♦ భర్తకైనఁ జాలునే గుండె! నాదు రా ♦ జ్యంబుఁ జొరఁగ
సీ॥ భూలోకనాకమా ♦ బోయెపాళెంబుండుఁ! జందనతరువర ♦ చ్ఛాయలుండుఁ!
గొలువుకూటంబుండుఁ! ♦ గోడెగుబ్బెతగముల్ వింజామరమ్ములు ♦ వీచుచుంద్రు!
బొమిడికంబుల భిల్ల ♦ పుంగవుల్ నడచివ్వ లగుదు! రందఱును నీ ♦ యాజ్ఞనుంద్రు!
నాయాత్మకెంతో యా ♦ నందమౌ! నాదు సింహాసనంబందు నీ ♦ వధివసింపు!
గీ॥ మండఁ గూర్చుండి క్షణమైన ♦ నవలఁ బోక కొలిచి దేవునకట్లు సే ♦ వలు ఘటింతు!
నడుగు మన్నాట కోర్వ! హా ♦ హస్తయుగము జాళువా పట్టుదిండుగా ♦ సంతరింతు!
మ॥ సదియుంచుక్ చలయమాఁచిచూడు మతి! నా ♦ స్వర్గంబు నందైన ని
ర్జరులుక్ ముప్పదిమూఁడుకోట్లెపుడు పూ ♦ జల్ చేసి సేవించు న

పు్రరుహూతుండును జూచియుండని సుఖం ♦ బుల్ భోగముల్ వచ్చి దొం
తరలై చుట్టునుజేరి కొల్చు నిను! మ ♦ ద్వాక్యంబు నాలింపుమా! 162

మ॥ అకటా! నీయెడ నెయ్యపుం బలిమి నే ♦ నట్లాడితిం గాక యే
టికి నాప్రార్థన మియ్యకొందు! వెపుడుం ♦ డెందంబునం దేశమా
తకు వాటిల్లు విపత్తుకై వగచి చిం ♦ తం గ్రాఁగు నీ వగ్గి క్రిం
గక స్వాతంత్ర్యము దక్కుదాఁక నొకచోఁ ♦ గాలూని కూర్చుండువే!. 163

సీ॥ జాతియు జన్మదే ♦ శమును భిన్నములైన! మనపూర్వులకు మైత్రి ♦ దనరకున్న,
నాకన్న వయసు సుం ♦ తగఁ దక్కువైన, బాల్యమున నొండొరుఁ జూచి ♦ నది మొదలుగ
నీపైన నవ్యాజ ♦ నియతి నామదినిల్చె! రెండవదేవుఁడం ♦ రీతిఁ జూతుఁ!
గడఁబోదు నీను జా ♦ గ్రన్మంగళాకృతి కలనైన హృత్ఫల ♦ కమునను౦డి!

గీ॥ నీవు పాల్గొననట్టి యీ ♦ నిఖిలలోక సార్వభౌమత నరకవా ♦ సముగ రోతు:
నండ నీవున్న నంబలి ♦ నైన నమృత మట్లు సేవించి యానంద ♦ మొంద నేర్తు! 164

సీ॥ అహితకై తేయ ప ♦ శ్యత్ఫాలమూర్తులౌ శౌర్యమూర్జయు లొక్క ♦ జాతివారు
తరతరంబులుగ స్వా ♦ తంత్ర్య లక్ష్మీమహోదయముఁ గోరి విదేశ ♦ ధరణిపతుల
మాఱొడ్డి బాహుశౌ ♦ ర్యప్రతాపము చూపి ధనధాన్య వస్తువా ♦ హనయుతముగ
సర్వార్పణ మొనర్చి ♦ శాశ్వత ధన్యత్వ మొందు టెవ్వరికి వం ♦ ద్యంబుగాదు!

గీ॥ హృదయముగలట్టి మానవుం ♦ డెవఁడు వారియడుగులను గొల్చి, యహితుల ♦ నణఁచి జన్మ
పావనముసేయఁ డాతని ♦ బ్రదుకదేల! బల మదేల! నిరర్థకై ♦ శ్వర్య మేల! 165

మ॥ అకటా! ముప్పదికోట్ల హైందవులు మో ♦ యం దగ్గ భారంబుఁ గొం
కక నీవొక్కఁడ వెత్తికోఁ దలఁచి! తిం ♦ కం నిన్ను సేవించి గొం
తుక లర్పించెడువారు పూజ్యులగు భ ♦ క్తుల్! నీపతాకంబు క్రిం
దికి రానొల్లనివార లందఱును మా ♦ తృద్రోహులుం వంచకుల్. 166

మ॥ పొదలం వెల్వడు దొడ్డక్రొలుపులు లే ♦ పుం జూపు నాసింగపుం
గొదమల్ వీరని శాత్రవుల్ బెదరు ను ♦ క్కుందుట లున్నార లేఁ
బదివేల్లెంకలు భిల్లవంశజులు నీ ♦ పాదాబ్జముల్ గొల్వ నే
కొదలేకుండఁగ నందఱుం బనిచి నీ ♦ కుం బ్రీతి గావించెదం. 167

సీ॥ వెదురు పొదలనుండి ♦ ప్రిదిలిన యాణిముత్యములు కుప్పలు కుప్ప ♦ లై రహించు!
ఫణిఫణాగ్రములందుఁ ♦ బండి రాలిన మణుల్ పరుపులు పరుపులై ♦ పఱడవిల్లు!

గనుల మొల్చిన యన ♦ ర్ఘస్వర్ణ రౌప్యాది లోహముల్ పెనుకొండ ♦ లుగఁ దనర్చు!
శైలసానువులలోఁ ♦ జంద్రకాంతశిల లీజగమంతటికి నైనఁ ♦ జాలియుండుఁ!
గీ॥ పెరుగుటయె కాని తఱుఁగుట ♦ యెఱుఁగనట్టి రత్నగర్భ సార్థముగ నా ♦ రాజ్యసీమ!
యీఁచముట్టుగ నాయొద్ద ♦ నున్నసిరులు నాథ! నీ క్రమోల సర్వార్ప ♦ ణం బొనర్తు.
మ॥ రవిబింబధ్వజమొప్ప నీ వనికిఁ జే ♦ రన్ నీకు మున్మున్నె యా
రవికన్నన్ మునుదోఁచు నప్పుడుపుఁడా ♦ రన్ బోలె జృంభించి యా
హవరంగాభ్రముఁ జొచ్చి శాత్రవ కుల ♦ ధ్వాంతంబుఁ జీల్తున్ బ్రతా
పవిభుండన్న పిరంగి కీఘనుఁ డయః ♦ ప్రస్ఫీత గోళంబనన్. 169
సీ॥ పారతంత్ర్య మదల్చి ♦ స్వాతంత్ర్యమునునిల్పు భవరమ్ము వచ్చె! సం ♦ వత్సరాది
పండుగుఁబోలె నీ ♦ భారతప్రజ కెల్ల సమభాగమైన యు ♦ త్సాహవేళ!
యందఱ మొకమొగం ♦ బై నిల్చి యరుల గెల్చితిమేని స్వాతంత్ర్య ♦ సిద్ధియొదవు!
ననిలోనఁబడినఁ గ ♦ ల్పాంతంబువఱకు శాశ్వత నాకలోక వా ♦ సంబు గలుగు!
గీ॥ రెంట నేదిగల్గినఁ గృత ♦ కృత్యులగుదు! మింతకన్నమ్ము జిరపుణ్య ♦ మేది గలదు!
మీనమేషంబులను బ్రొద్దు ♦ మించకుండ నిపుడె ప్రస్థానభేరి మ్రో ♦ యింపవయ్య!"

—*) ప్రతాపసింహుని నిర్ణయము—నిబంధనములు. (*—

మ॥ అన గాంభీర్యము పూరుషాకృతిని దృ ♦ శ్యంబౌచు నిండుండెనో
యనఁ గూర్చున్న బ్రతాపసింహుఁడు "మహా ♦ త్మా! నీ కసాధ్యంబు గ
ల్గునె! యీనాఁటి కిరాతవేషమునఁ జె ♦ ల్వొంబోటి వెన్వెంట లే
దను లేకాని పురాకిరాతుఁడవ గా ♦ వా! శత్రుపూర్ణాహుతా! 171
గీ॥ త్యాగమూర్తులు వీరధ ♦ ర్మైకనిరతు లింద ఱుండఁగ జయసిద్ధి ♦ కేమికొఱఁత!
యేకసముద్రాలుఁగాక చే ♦ యప్పళించి యాపఁగలము! విపత్కోటి ♦ నోపఁగలము!
సీ॥ సమరముల్ నిష్కృత ♦ ణము శేఁగి రత్నగర్భయు రక్తగర్భయా ♦ పనికిఁ జాల!
నొకచీమకైన నిం ♦ చుకహాని గలిగినఁ గనలేను; భారతా ♦ వనిని గలుగు
తరు లతా గుల్మ భూ ♦ ధర గహ్వరములఁ బ్రేమింతుఁ బ్రాణమును బ్రే ♦ మించునట్లు!
నాదుహృద్బంధు లిం ♦ దఱ మిమ్ముఁగొనిపోయి రణరంగమునను శా ♦ త్రవుల కత్తి
గీ॥ వాదరల కప్పగింపఁగా ♦ వలయు ననిన మేరువంతటి బాధ జ ♦ న్మించు నాకుఁ!
గటకటా! కోరరాని దు ♦ ష్కార్యముల రణంబునంతటి ఘోరకృ ♦ త్యంబు గలదె!

గీ॥ అలఘుమేవాడ లక్ష్మి ము ♦ ఖాబ్జమునకుఁ గుంకుమంబట్టి చిత్తూరు ♦ గుఱుతుఁజూపి
యిపుడు హారావళీసీమ ♦ నెల్లఁ గొనఁగ నక్కరు తలంచినటు తెలి ♦ యంగనయ్యె.
గీ॥ రాజ్యలక్ష్మి సేనాలక్ష్మి ♦ రౌప్యలక్ష్మి లంచములుచూపి యతఁడు వం ♦ చించితీఱు!
నెంత బలవిక్రమములున్న ♦ నిపుడు మనకు నాత్మనిగ్రహమును ద్యాగ♦మవసరంబు.
గీ॥ ఏను మొదలుగ సామంతు ♦ లెల్ల ప్రజలు రజత సౌవర్ణరత్నపా ♦ త్రములు విడిచి.
ప్రకృతియర్పించు పచ్చనా ♦ పల్లెరములు చనురుటాకు లందున మెస ♦ వుదముగాక.
గీ॥ తలఁచిన మనోరథప్రాప్తి ♦ గలుగుదాఁక వ్రతము నడిపిన దశరథ ♦ రాము కరణి
హంసతూలికాతల్పమ్ము ♦ లవల విడిచి మృదుల దర్భాసనముల నుం ♦ డుదముగాక.
క॥ పెరుగునుగావుత చికురో త్కరము శిర శ్శ్మశ్రుక గండ ♦ తలముల; భద్రా
కరణము సేయింపకయుండఁపెరుగాత మహర్షి కోటి ♦ తో నెన యగుచున్. 178
క॥ మొరయునుగావుత ముందఱ మొరసెడు దుందుభులు వెనుక ♦ మొగసైని కునిలో!
నఱనిదురయు నఱకడుపును బొరయఁగఁ బూనుదము వీర ♦ పూర్ణ ప్రశమున్. 179
సీ॥ ఈశ్వరపదభక్తి ♦ యెపుడు మానఁగరాదు! మధుమాంససేవన ♦ మఱగరాదు!
బంగారు పట్టువ ♦ ల్వలు గట్టఁగారాదు! భోగకోటులవంకఁ ♦ బోవరాదు!
కామాది శత్రువ ♦ ర్గము లంటరాదు! సత్యంబు శౌచము విడ ♦ నాడరాదు!
త్యాగంబుఁ గలనైనఁ ♦ దగ్గనీయంగరా! దాత్మనిగ్రహము పో ♦ నాడరాదు!
గీ॥ మాన ముత్తమధనమాట ♦ మఱువరాదు! ధర్మమే దైవమనుబుద్ధి ♦ తలఁగరాదు!
నిఖలజగములు మాఱొడ్డి ♦ నిలుచుఁగాక దేశభక్తిని విడనాడి ♦ తిరుగరాదు! 180
సీ॥ స్వాతంత్ర్య ధర్మవాం ♦ ఛాశీలురగువారి దారిఁగష్టంబులు ♦ చేరియుండు!
నాపత్కోటితో ♦ నడలక వీరులు శాశ్వతయుద్ధంబు ♦ సలుపవలయు!
ననుపమత్యాగస ♦ మారాధనములతో ధర్మదేవతఁ గొల్చి ♦ తనుపవలయుఁ!
దద్భక్తజన జీవి ♦ తమ్ము దుర్గమ తపోమయమై సురక్షితం ♦ బయి తనర్చు!
గీ॥ మహితకష్టానుభూతి ధ ♦ ర్మంబు పొలుచు! నవజయంబుల నది తగ్గ ♦ కణిశ మెల్గుఁ!
గాన విజయంబె ముఖ్యంబు ♦ గాదు మనకు! ధర్మనిర్వహణంబుక ♦ ర్తవ్య మెపుడు!
సీ॥ ఉదయమే లేచి తే ♦ పుదయపురమువీడి కుంభల్మియర్కోట ♦ కును జనుదము;
పదివేలపల్లెల ♦ ప్రజలు స్వస్వనివాసములు వీడి యచటికే ♦ పోవవలయుఁ;
కాలములుదున్న నాఁ ♦ గలి మోపఁగారాదు; పశుపులనెచట మే ♦ పంగరాదు;
బాటల నెవ్వరు ♦ పయనింపఁగారాదు; కూపముల జలంబుఁ ♦ గోలరాదు;

గీ॥ వనమృగం బొక్కఁడైనఁ జం ♦ పంగరాదు; మఱచియో తప్పియో చెట్టు ♦ నఱుకరాదు;
కేల నొకగడ్డిపోఁచయు ♦ గిల్లరాదు; గిరులు విడనాడి బయళులఁ ♦ దిరుగరాదు.

శా॥ నీరంధ్ర ద్రుమ పుంజ రంజితమునై ♦ నిద్రాణ నానామృగ
స్ఫారంబై భయదాంజనాచల మిటుల్ ♦ వ్యాపించెనాఁ జీకటుల్
బాగై యంబరుదేశమాదిగ సలుం ♦ బ్రాసీమయున్ దాఁక బ్ర
హ్మారణ్యం బగుఁగాక దేశము జనం ♦ బందేగ రాకుండఁగన్. 183

క॥ తనకించుకయును లాభము దనరదనుచు నక్బ రెఱిఁగి ♦ దండెత్తక యుం
డిన నిరుదెగలకు మేలగు! మన ముందము కొన్నినాళ్లు ♦ మానముతోడన్. 184

క॥ తనపట్టు విడక సంగర మునకున్ దొరకొనినఁ దడిసి ♦ ముప్పందుము మో
యును! నిక్కము మనకున్న దతనికున్నది! తప్పదపుడు ♦ ధారణి క్రుంగున్. 185

సీ॥ తతహరిశ్చంద్ర మాం ♦ ధాత్రాదులు చరించు వజ్రాలబాట నా ♦ భానుకులము!
నరమాత్రుఁ డొకని కే ♦ శిర సొగ్గి యిక్ష్వాకులకు మసిపోఁక నో ♦ ప్పుకొనలేను!
భరతఖండంబు కం ♦ పము పట్టి మేవాడ మునిఁగి క్రిందికి గ్రుంగి ♦ పోవుఁగాక!
యవనులతోడి బాం ♦ ధవ మూన! నిన్నాళ్లు మని తురుష్కులకూడు ♦ తినఁగఁజాలఁ!

గీ॥ గాన బలమెల్లఁ జూపి సం ♦ గర మొనర్చి గెలిచి స్వేచ్ఛాభి మానముల్ ♦ నిలుపుకొనుటొ!
దురమునను వ్రాలి మరణమొం ♦ దుటొ నిజంబు! కలుగ దెందును మధ్యమా ♦ ర్గంబు నాకు.

క॥ ఇది నానిర్ణయ”మన “మంచిది యెల్లర కనుసరింపఁ ♦ జెల్లు నటులె చే
యుము”మని యందఱు గదలుచు సదనములకు వెళ్లి రధిక ♦ సంతోషమునన్. 187

మ॥ “పరివారంబులతో ధనావళులతో ♦ వస్తుప్రపంచంబుతో
⊕ నరుగన్ గావలె నేఁడె యందఱుజనుల్ ♦ హారావళీగహ్వరో

⊕ Pratap commanded his subjects on pain of death to retire into the mountains. During the protracted contests the fertile tract watered by the Bunas and the Beris, from the Aravalli chain west, to the eastern table-land was be-cheragh (without a lamp.)

Many tales are related of the unrelenting severity with which Pratap enforced obedience to this stern policy. Frequently with a few horse he issued forth to see that his commands were obeyed. The silence of the desert prevailed in the plains; Grass has usurped the place of waving corn; the high ways were choked with thorny babul and beasts of prey made their abode in the habitations of his subjects. In the midst of this desolation a single goat-herd trusting to elude observation disobeyed his prince's injunction and pastured his flock in the

త్కారముల్ చేరఁగ; నెవ్వ డాజ్ఞను దిర ♦ స్కారంబు గావించినన్
ధరపై రాలుఁ దదీయశీర్ష" మని ప్రో ♦ తల్పెట్టె ఢక్కాధ్వనుల్. 198
గీ॥ అట్టి హారావళీపర్వ ♦ తాంతరమునఁ బరిణయము లొక్కలక్షయు ♦ జరిగె నేని
§ యంత జనబృంద ముండఁబో ♦ దనఁగఁదనరె! నఖిలదేశంబుప్రజయెల్ల ♦ నచటనుండె.

—*) మేవాడ్దేశమంతయుఁ బాడువడి యరణ్యముగ మాఱుట. (*—

సీ॥ రాజులు నివసించు ♦ ప్రాసాదములు గూలి వనమృగంబులకు ని ♦ వాస మయ్యెఁ!
బాలములలోన వి ♦ త్తులు రాలి మొలిచి చెట్లాకాశమును దాఁకు ♦ నట్లు పెరిగెఁ!
గొలఁకులలోఁ గూప ♦ ములలో జలము నిల్చి వాడుక లేమిని ♦ బాడువడియె!
నరులు పోఁకమి స్వేచ్ఛఁ ♦ బెరుగుచు నొకటికి వేయిగా మృగములు ♦ వృద్ధినొందె!
గీ॥ నలఘు రావి-వనాశాంత ♦ రావనీతలము లతావృతమృగవిహం ♦ గమవృతమయి
దేవదానవులకు నైనఁ ♦ దేరి చూడరాక చొరరాక మృత్యువ ♦ క్త్రముగఁ దనరె.
గీ॥ తరులు రాపాడుమ్రోత, వా♦తములమ్రోత, మృగవితతిమ్రోత, పలుసెల♦యేళ్లమ్రోత,
ఖగతతులమ్రోత, గలిసి యోం♦కారనాద మెపుడు నల్దెసలందుఁ బై ♦ కెగయుచుండె.
మ॥ ఒకమా ఱా 'బదనూ'రరణ్యములలో ♦ నుద్దండులై శత్రు సై
నికు లేతేరఁగ నాప్రతాపవిభుఁడున్ ♦ వీక్షించి యాత్మీయ సై
న్యకదంబంబులతోడ వచ్చి మదశుం ♦ డాలమ్ములన్ జీల్చు సిం
హకిశోరంబటు దాఁకి కూల్చెను జగం ♦ బారా యటం చెన్నఁగన్. 192
ఉ॥ వేఱొకసారి యుల్లె పది ♦ వేలభటుల్ షహాబాజుఖాను చి
త్తూరికి వెళ్ళుచుండఁగ మ ♦ హోగ్రవనంబున ముట్టడించె; వా

laxuriant meadows of Ontolla on the banks of the Bunas. After a few questions he was killed and hung up in terrorum. By such patriotic severity Pratap rendered the garden of Rajasthan of no value to the Conqueror.

"Annals of Mewar."

§ Without a capital, without resources, his kindred and clansmen dispirited by the reverses of his house, yet sympathising with him in his refusal to ally himself with a muhammadan, Pratap Singh had established himself at Kumbhalmer in the Aravallis and had endeavoured to organize the country for renewed struggle.

G. B. Malleson C. S. I.

రూఁటక నిల్పిరందఱు; ద ♦ యోదయుఁడౌచుఁ బ్రతాపుఁ డంత సం
హారము సేయకే విడిచె, ♦ నద్దిర! యాతని ధర్మ మెట్టిదో! 193

సీ॥ గొల్లలు మేకలఁ ♦ గొని మేపుదురటంచు బచ్చికబయళులఁ ♦ జొచ్చి చూచుఁ!
గాపు పొలాన నాఁ ♦ గలి మోపునోయంచు దూరప్రదేశముల్ ♦ తొంగిచూచు!
వేటరుల్ మెకముల ♦ పిండుఁ జంపుదురంచు ఘోరవనంబులు ♦ దూరిచూచుఁ!
దరుల బోయలును వా ♦ గుర లొడ్డుదురటంచుఁ గొండపైకెక్కి యం ♦ దుండిచూచు!
గీ॥ నాఁసలుంబ్రాధిపతి వెంట ♦ నంటియుండ దేశమెల్లెడఁ దిరిగి శో ♦ ధించుచుండుఁ!
దనదు నానతి లవమైనఁ ♦ దప్పెనేని ప్రళయమగుఁగాక! యెవ్వాఁడు ♦ బ్రతుకఁగలఁడు!
గీ॥ భోగసన్న్యాసమున వీర ♦ పూర్ణ దీక్ష పట్టి యిటుఁ బ్రతాపుఁడు కష్ట ♦ పడుచునుండ!
రాజ్యతృష్ణాభరైక పూ ♦ ర్ణవ్రతంబు దీక్షగొని యక్బ రచట సా ♦ ధించుచుండె.

—*) అక్బరుసార్వభౌముని దిగ్విజయములు. (*—

సీ॥ అంబరుదేశమం ♦ దా రణస్తంభపురము నాథుఁడు పాల ♦ నము నొనర్చె;
నల శమంతకసింహుఁ ♦ డనువీరుఁ డాదుర్గమును వానికడనుండి ♦ కొనుచు "నుదయ
పురికి సామంతుఁడై ♦ పరిపాలనము సేయు" మని తనపతి శూర ♦ ధనునకిచ్చెఁ;
గోటవాఁకిటనున్న ♦ గొప్పపల్లె శమంతకుఁడు గొని తా నేలు ♦ కొనుచునుండెఁ;
గీ॥ గొండకన్న దుర్భేద మా ♦ కోటఁగొనఁగ దండువిడిసి యక్బరు నిల్చె ♦ రెండు నెలలు;
చెంతనున్న మందంత పో ♦ సినను గాని జయమొదవునన్న యాన లే ♦ శమును లేక.
సీ॥ తురకలు సంధిగో ♦ రిరి; దుర్గపతి యొప్పె; సేవకుఁడును మాన ♦ సింహుఁ డరిగి;
రంద ఱాస్థానము ♦ నందుఁ జేరిరి; శూరధనరావు పినతండ్రి ♦ తనకెదురుగ
మానసింహుని వీర ♦ మాని నిల్చిన భటుఁ గనుఱెప్పపెట్ట కొ ♦ క్కగతిఁ జూచి
యక్బరని గ్రహించి ♦ యతనిచేతులుపట్టి సింహపీఠమున నా ♦ సీనుఁ జేసె;
గీ॥ నక్బరును శూరధనరావు ♦ నాదరించి కాశికామండల మొసంగి ♦ గారవించెఁ;
⊛ గోటవెలికి రాఁదలఁపఁగ ♦ వాటసీమ నతనిఁ దాఁకె శమంతకుం ♦ డతిరయమున.

⊛ But this dereliction of duty was effaced by the rigid virtue of the brave Sawunt Hara who as already stated had cojointly with the Kotario Chohan obtained Rinthumbhor. He put on the saffron robes and with his small but virtuous clan determined inspite of his sovereign's example, that Akbar should only gain possession over their life-less bodies. Previous to this useless explosion of fidelity he set up a pillar with a solemn anathema engraved thereon on "what-

రజ మొక్కింత యెఱుంగకుండెడు మహా ♦ రాజర్షి! నీపాదకం
కజముల్ గొల్చుటకన్న నిష్ఠ మతి యే ♦ కార్యంబు నాకుండెడిన్! 243

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాటవి రాజ్యంబు! కొండగుహలు కొల్వు ♦ కూటములును!
బూచిన పెనువృక్ష ♦ ములు సితచ్ఛత్రమ్ము' లాగండశిలలు సిం ♦ హాసనములు!
విరులగుచ్ఛమ్ములు ♦ వింజామరమ్ములు! పంచాస్యవితతి సే ♦ వకగణంబు!
ప్రకృతిసౌందర్యంబు ♦ భాగ్యసౌభాగ్యంబు! జ్ఞానమే మోక్షల ♦ క్ష్యంబుగాఁగ!

గీ॥ ముప్పదియునాఱు కులముల ♦ భూపమణులు పాదములు గొల్వఁదగు జగ♦త్పావనుండ
వడవిఁ బడరాని యిడుములు ♦ పడుచునుంటి! ధర్మ నిష్ఠుర వీర వ్ర ♦ తంబుఁ బూని."

క॥ అని మానసింహభూవరుఁ డనఁగఁ బ్రతాపుఁడును "మత్కు ♦ లాభరణులు పూ
ర్వనృపాలుర ధర్మము నే ననుసరణ మొనర్చుచుంటి ♦ నతిదృఢనిష్ఠన్. 245

మ॥ స్థిరదీక్షన్ గొని ధర్మదేవత నుపా ♦ సింపన్ బ్రయత్నించు నా
వరులన్ గష్టములెల్ల మార్కొను! ననం ♦ తత్యాగ ధైర్యంబు ల
క్కరయా వారికిఁ! జీకటుల్ బలియుఁ జు ♦ క్కల్ తేజమున్. బెంచు నా
కరణిన్ ధీరులు పెంచుచుందురు విప ♦ త్కాలంబునన్ ధైర్యమున్. 246

సీ॥ దృక్పథంబున భేద ♦ మే కాని దైవదత్తములెకా కష్టసౌ ♦ ఖ్యములు రెండు!
రెంటిలోఁ గష్ట ము ♦ త్కృష్టము! డ్రది దాను వలగొన్నవారి పా ♦ పములు గడిగి
ప్రకృతివిజ్ఞానసం ♦ పదలఁ బెంపొందించి శమదమాదిగుణాళి ♦ సంతరించి
యఖిలజగం బీశ్వ ♦ రాధీనమని తెల్పి యుత్తమజ్ఞానంబు ♦ నొందఁజేయు!

గీ॥ నిరత మాత్మశోధనచేసి ♦ నిశితశిక్ష పెంచి కష్టానుభూతి ప్రా ♦ పించి గాక
మనుజుఁ డొకకోటియోగముల్ ♦ మరగినైన నుత్తమోత్తమపురుషత్వ ♦ మొందఁగలఁడె!

మ॥ అమరోద్యానముఁ బోలె నెల్లెడ సమ ♦ గ్రానందమున్ బెంచి లో
కముఁ గల్యాణపుమండపంబటు వెలుం ♦ గన్ జేయు స్వాతంత్ర్యధ
ర్మమహాదేవత మున్గెఁ గిల్బిషసము ♦ ద్రంబందునన్; రక్తహ
స్తములన్ లేపిన లేచు; లేవ దణుమా ♦ త్రన్ రిక్తహస్తంబులన్. 247

మ॥ పాదయొడ్డైనను సోఁకఁగా నెఱుఁగ కె ♦ ప్డున్ శీతలచ్ఛాయలన్
బడినన్, దుఃఖము మాటెఱుంగక సుఖ ♦ ప్రాబల్యభావంబు తే
ర్పడినన్, నొప్పి రవంతయున్ దెలియ క ♦ శ్రాంతంబు భోగంబు చొ
ప్పడినన్, మానవుఁ డాత్మజీవితపు శో ♦ భాలాభముల్ చెందునే! 2

క॥ నాకష్టంబులఁ గూటిచి వాకొనకుము; కష్టములకు ♦ భయపడ" నన "నాఁ
గాక"నుచు మానసింహుఁడు "నాకొక్కఁడు తోఁచుఁ! దెల్పి ♦ నఁగ నలకుఁడీ! 250

—*) ప్రతాపసింహునితో మానసింహప్రభువు సంధిమాటలు జరుపుట. (*—

❁ సీ॥ కాబూలు మొదలు వం ♦ గముదాఁక వ్యాపించు సకలభూతలమేలు ♦ చక్రవర్తి!
యవనహైందవులందు ♦ లవము భేదములేక సమదృష్టిఁజూచు వి ♦ జ్ఞానశాలి!
యడుగరేకాని త ♦ న్నడిగిన రాజ్యమైన నొసంగఁగల వదా ♦ న్యప్రభుండు!
తనచూపుపాటు ది ♦ క్కుననెం దపజయంబు వినరాని రణరంగ ♦ విజయమూర్తి!
గీ॥ కాలిబం ట్లేఁబదైదు ల ♦ క్షలును బదియు నైదులక్ష లాశ్వికదళం ♦ బైదువేలు
హస్తితతి గల్గు నిశ్వలో ♦ కైకభర్త! యక్బరున్నృపాలుతుల్యు లీ ♦ యవనిఁ గలరె!
సీ॥ భూదేవి పూలమే ♦ ల్ముసుఁగూనెనో యన వఱలు నుద్యానముల్ ♦ పెరుగఁజేసె!
ఛత్రిముల్ వలె వంగి ♦ చలువ నిచ్చెడు చెట్ల రాజమార్గముల నే ♦ ర్పాటు చేసె!
ద్వాదశవర్షముల్ ♦ వర్షంబు లేకున్నఁ దఱుఁగని చెఱువులఁ ♦ ద్రవ్వఁజేసె!
మహియెల్ల నీశ్వర ♦ మయమంచుఁ జాటఁ గోవెలలు దీపములట్లు ♦ వెలయఁజేసె!
గీ॥ సకలభాషాకవీంద్రుల ♦ సత్కరించి కృతులు వ్రాయించి బహుబహూ ♦ కృతులు చేసెఁ!
బదియు నాఱునూఱులు సైన్య ♦ పతులుగొలువ మీఱె మధ్యమలోకమం ♦ దారుఁడగుచు.
సీ॥ క్ష్మాచక్రమెల్ల నే ♦ కచ్ఛత్రమైయుండ నాసించి దిగ్విజ ♦ యము లొనర్చుఁ!
దనచేఁ బరాభూతిఁ ♦ గనిన రాజులనెల్ల సముగౌరవమ్మున ♦ సత్కరించుఁ!
దనయేలుబడిని నాఁ ♦ దలఁదాల్తు మనిపించి వారిదేశమ్ముల ♦ వారి కిచ్చు!
నీకఁ గొంత రాజ్యంబు ♦ నిచ్చు! నాస్థానము దరసి సేనాధిప ♦ త్యంబు నిచ్చు!

❁ Students well versed in European History seldom, if, ever, realise the fact that the empire ef Akber during the last quarter of the sixteenth century, undoubtedly was the most powerful in the world and that its sovereign was immeasurably the richest monarch on the face of the earth. Proof will be given later, that when he died in 1605 he left behind him in hard cash not less than fifty millions of pounds sterling equivalent in purchasing power to at least two hundred millions at the present time and probably to much more. Even in 1576 the amount of his hoarded riches must have been stupendous and none but the bravest of the brave could have dared to match the chivalry of poverty-striken Mewar, against the glittering hosts of rich Hindustan.

"Akber the great Mogul"

గీ॥ నెయ్యమునకుఁ దోడుగఁ దన ♦ వియ్యమిచ్చు! నడుగ లేదనఁజాలఁ! డే ♦ మైన నిచ్చు॥
గల్పకము మేరుగిరి కామ ♦ గవియుఁజేరి యతనియాకృతి నిల జన్మ ♦ మందె నిజము.

⊛ మ॥ అలబృందావనమేగి యందలి మునీం ♦ ద్రానీకముఁ గొల్చి గో
కులపాలాన్వయవార్ధి చంద్రుఁడగు నా ♦ గోవిందు భావించి కో
వెలలన్ నాలుగు గట్టినాఁడు! యవనో ♦ ర్వీనాథు లీభారతీ
యులదైవంబుల మ్రొక్క దేవళము లో ♦ హో! కట్టి సేవించిరే!. 154

సీ॥ ప్రజ బానిసలుచేయఁ ♦ బడు చట్టమును నిల్పె' జుట్టుపన్నును దుద ♦ ముట్టఁజేసెఁ!
బరమేశుఁగొలువ నం ♦ దఱును సమానార్హులని యాత్రికులపన్ను ♦ నణఁచివైచెఁ!
బ్రతిదినోదయము త ♦ ల్పమునుండి లేచినయంతఁ బరబ్రహ్మ ♦ మాత్మఁ దలఁచు!
నాత్రిమూర్తులకన్న ♦ నాదిదేవునికన్నఁ బూతంబులంచుఁ గో ♦ వులకు మ్రొక్కు!

§ గీ॥ నార్షవిధి సూర్యభగవాను♦నర్చ సేయుఁ! దెల్లగడ్డయు మాంసంబుఁ♦దినఁగరోయు!
నింకఁ బెక్కేల నీకాల ♦ మీగుణమ్ము లుత్తమబ్రాహ్మణులకైన ♦ నున్న చెపుమ

గీ॥ స్వామి యాతండు! సద్గురు♦స్వామివీవు! నిహ మతఁ డొసంగుఁ! బరసౌఖ్య♦మీవొసంగె
దిరువురును రెండుకనులు నా ♦ కేకరీతిఁ గొలుతు నిరువుర పాదముల్♦తల ధరించి.

⊛ The most notable examples of the eclectic style of Akber's age, with a predominance of Hindu elements, outside Agra and Fatepur Sikri are to be found at Brindaban in the Madhura District, the reputed residence of the Demigod Krishna. Local tradition affirms that in 1573, the year of the conquest of Guazarat, Akber was induced to pay a visit to the gosains or holy men of Brindaban and was taken blindfold into the sacred enclosure of the Nidhbhan (Grove of the nine treasures) where a vision was revealed to him so marvellous that he was constrained to admit that he had been permitted to stand upon holy ground. The Rajahs who bore him company expressed a desire to commemorate the visit and do honour to Krishna by the erection of four temples which were constructed in due course.

"Akber the great Mogul."

§ He (Akber) performed private devotions four times a day, at sun rise, noon, sunset and midnight spending a considerable time over them. In his latter days these devotions consisted largely of acts of reverence to the sun, fire and light............Akbar's action in abstaining almost wholly from eating meat and in issuing strongest prohibitions resembling those of Asoka restricting to the narrowest possible limits, the destruction of animal life, certainly was taken in obedience to the doctrine of his Jain teachers.

" Akber the great Mogal "

మ॥ భవదత్యుత్తమధర్మదీక్ష త్రిజగ ♦ ద్వంద్యంబయా! దేశకా
లవిధుల్ చూచియు సుంతమార్చుకొనినన్ ♦ లగ్గయ్యెడిన్; రాజనీ
తివికాసం బఖిలార్థసిద్ధులను సం ♦ ధించున్; వృథాకష్టన
ష్టవిచారంబులు పెంచుపట్టుల నను ♦ ష్ఠానంబు మార్పన్ దగున్. 256

సీ॥ నీవీరధర్మంబు ♦ నెపమున లోక మెంతగ బాధనొందుచు ♦ న్నదియొ చూడు!
ప్రజలు నిల్వఁగ నీడ ♦ పడయక తినఁగూడు కట్ట బట్టయులేక ♦ గాసిపడిరి!
పాడుపడె ధరిత్రి! ♦ బలియురౌ మగలు కంకాళమ్ములోయనఁ ♦ గానఁబడిరి!
భాగ్యదేవతలట్టి ♦ పడతులు దుర్భరదారిద్ర్యదేవత ♦ ల్గా రహించి!

గీ॥ రనుదినం బేకభుక్తంబు ♦ నవనిశయ్యఁగాని ప్రపంచోన్నతుండవై ♦ మనఁగఁదగిన
నీవు సన్న్యాసివేషాన ♦ నిలువ గుండె దిటవు చెడియెఁ! గొండంత సం ♦ కటముగలిగె!

ఉ॥ నీరవివంశగౌరవము ♦ నిల్పుట పూర్వమునుండివచ్చు నా
చారము మాకు; వందనము ♦ సల్పి వచించెద; నట్టివానితో
వైరము మేలుగా; దెపుడుఁ ♦ బాలును నీరునుబోలె నొక్కఁడై
మీరు మెలంగినన్ జగము ♦ మేలు గనున్; సుఖమగ్గలంబగున్. 258

మ॥ గురువైరాగ్యకళాసముద్రుఁడవు నీ ♦ కున్ బూర్ణసౌభాగ్యభా
గ్యరమాసేవధి యక్బరీశ్వరునకున్ ♦ కల్లోల గంభీర సు
స్థిర పాథోధులఁగూర్చు చిన్ని జలసం ♦ ధిన్ బోలె నే సంధినిన్
వటులన్ జేసెద! శంభుమాధవుల శే ♦ వన్ మైత్రి వర్తింపరే!. 259

క॥ సిరులఁ దులఁదూగ వలసిన ధరణిని యుద్ధములు లేపి ♦ దారుణవధలన్
జరిపించి రక్తబలులను నెఱపఁ దలఁపఁ బోకుమనుచు ♦ నిన్నర్థింతున్." 260

క॥ అన మోమున మందహాసము చినుకఁ బ్రతాపుఁడును మాన ♦ సింహు వదనమున్
గని "నీవచించు హితములకును నామది నెంతయేనిఁ ♦ గుతుకంబయ్యెన్. 261

సీ॥ సచరాచరప్రపం ♦ చము పుట్టుటాది యాత్మస్వేచ్ఛ ప్రథమబా ♦ ధ్యత నరునకు!
నొకమానవుండు వే ♦ ఱొకనికి లోఁబడి మనుటయు దైవస ♦ మ్మతముగాదు!
ధన రాజ్య విభవ సా ♦ ధనము లాసగఁజూపువారు వానికి నాస ♦ లుడెడువారు
[illegible]గాఁ గలుష భా ♦ జను! లైహికాముష్మికసుఖముల్ వారికిఁ ♦ గలుగఁబోవు!

గీ॥ స్వేచ్ఛ మదినెంచి స్వజనంబు ♦ నెల్లసిరులు ప్రాణమును సర్వమ్మును బాగు ♦ వారియెడల
దైవమే లేకయున్న నీ ♦ ధరణియందు సత్యమే లేదు! పైన నీ ♦ శ్వరుఁడె లేఁడు. 262

సీ॥ రాజనీతియును ధ ♦ ర్మం బీద్వయిని నీతి తఱుచుగా లాభప్ర ♦ దముగఁ దోఁచుఁ!
గాని కామోపభో ♦ గముల కైశ్వర్య సంపాదనకే యది ♦ పనికివచ్చు!
ధర్మం బఖిలలోక ♦ తత్వంబులకునెల్లఁ దల్లియుఁ దండ్రియుఁ ♦ దైవమగును!
నీతియో గౌరవ ♦ స్వాతంత్ర్యముల కడ్డుపడనంతవఱకె సం ♦ భావనీయ!
గీ॥ మాత్మగౌరవహాని దా ♦ పైనయపుడు మానధనులకుఁ ద్యాగసం ♦ పదయుఁ బౌరు
షమును సాహసమును గాక ♦ శరణయోగ్యమగు పథం బొక్కఁడుండదీ ♦ యవనియందు.
సీ॥ పలువురు నీవంటి ♦ వారు ఢిల్లీశ్వరుం డగణితగుణశాలి ♦ యనఁగ విందు;
నతఁడు ఘనుండుకాఁ ♦ డనను నేఁగూడ; నక్బరుదెసఁ గడుగౌర ♦ వం బెసంగు;
నతఁ డమానుషసద్గు ♦ ణాఢ్యుం డనను; గాని యవనభూపతుల యో ♦ గ్యతముఁడౌనుఁ;
గొన్నిమంచిగుణంబు ♦ లున్నవి నిజము; శాత్రవుఁడైన గుణమున్న ♦ దాపరాదు;
గీ॥ పరులవృత్తి విమర్శించి ♦ పారఁబట్టి లేని పోని దుశ్శంకలు ♦ లేవనెత్తి
వలుపులు గణించి లేని నిం ♦ దలుఘటించు టభిమతముగాదు నాకు బా ♦ ల్యంబునుండి
సీ॥ జగమునందిప్డున్న ♦ సమ్రాట్టులందెల్ల నక్బరు పెద్దవాఁ ♦ డగుట నిజము!
నీవనినట్లు సే ♦ నావారములు లక్షలుం గోట్లు లతనికుం ♦ డంగవచ్చుఁ!
బట్టిన దంతయు ♦ బంగారు గావచ్చు! గోపాలదేవునిఁ ♦ గొలువవచ్చు!
ఈశ్వరుని కటా ♦ క్షమున శ్రీమంతుఁడై జనియించె! నతఁడు సం ♦ శయములేదు
● గీ॥ కాని నరుఁడౌట నిష్పాక్షి ♦ కముగఁ జూడ నుండనే యుండు లోపమ్ము ♦ లొకఁడు రెండు!
మనకును దురుష్కులకును ధ ♦ ర్మములు వేఱు! మనది వేదంబు! వారిదై ♦ చను ఖొరాను
మ॥ తనచే నిర్జితులైన భూపతులు క్రో ♦ ధంబుల్ విసర్జించి యొ
ప్పను బ్రేమంబునఁ దన్నుఁ జుట్టుకొని కొ ♦ ల్వుల్ జేయఁ గాంక్షించి యొం

● He never gave anybody the chance to understand rightly his inmost sentiments or to know what faith or religion he held by; but in whatever way he could best serve his own interests, he used to feed one party or the other with the hope of gaining him to itself, humouring each side with fair words and protesting that he had no other object with his doubts than to seek and find out by their answers the simple truth till then hidden from him! And in all business this was the characteristic manner of king Akbar a man apparently free from mystery and quite as honest and candid as could be imagined but in reality so close and self-contained with twists of words and deeds so divergent one from the other and most times so contradictory that even by such seeking one could not find the clue to his thoughts. "Bartoli."

దును దేశంబు మతంబు వేఱయిన బం ♦ ధుత్వంబుఁ గల్పించు నా
పనికిఁ దీర్ఘ; నిగూఢ మాతని మనో ♦ వ్యాపార లీలాగతుల్. 268

గీ॥ అల్లుఁడై బావయై మామ ♦ యైన తన్ను వెలితి గననీక శ్రీమహా ♦ విష్ణునట్లు
భారతీయులు గొలుతురఁ ♦ భావ మెఱిఁగి యక్బ రిటుచేసె; హేతు వ♦న్యంబు గలదె!

§ సీ॥ తన కెదురుండరా ♦ దను దీక్ష కకట! దుర్గావతితోడి సం ♦ గరము సాక్షి!
చాందేలు వంశాబ్ధి ♦ కిందిరాసతి! మహోబా గన్న పుణ్యాసం ♦ పన్నమూర్తి!
యామహాజనని రా ♦ జ్యము సంపదలతోడ వేదనాదముతోడ ♦ విద్యతోడ
వ్యాపారములతోడ ♦ వస్తువ్రజముతోడ నానందసదనమై ♦ యతిశయిల్లె!

గీ॥ రాజ్యతృష్ణాభరై కకా ♦ రణముగాక తొడరి చంపంగ నేటి కా ♦ దొడ్డతల్లి!
జగము కటకటపడె; స్వదే ♦ శప్రభువులమైన మాకెల్లఁ దలవంపు ♦ లై దనర్చె.

సీ॥ అఖిల ప్రజా హృద ♦ యక్షేత్రముల సత్య ధర్మబీజములుంచు ♦ ధన్యచరిత!
యాబాజబహాదూ ర్మ ♦ యానాపతుల గెల్చి పరిభూతి మెఱుఁగని ♦ బలిమికత్తె!
పల్లెలపైఁ బులి ♦ పడెనన్నఁ జని చంపుదాఁక నుపవసించు ♦ ధర్మమూర్తి!
వివిధ వర్ణాశ్రమ ♦ విధులు తూచా తప్పకయె ప్రతిష్ఠించిన ♦ గౌరవాఢ్య!

గీ॥ యట్టి క్షాత్రతపస్విని ♦ నరులుదాఁక ♦ ప్రాణముల నియ్యలేక భా ♦ రతమహీశు
లంగనలకన్న దుర్బలు ♦ లై రటంచు దేశదేశముల్ తిట్టు దు ♦ ష్కీర్తులు వచ్చె. 269

సీ॥ సిరి పుట్టినిల్లు ఘూ ♦ ర్జరదేశమును దవానలముకోయన క్షామ ♦ మలముకొనియె;
మ్రింగ మెతుకులేక ♦ మేదినీప్రజ తినరానిజంతుల శరీ ♦ రములు దినియు
నాకలి చల్లార ♦ కట్టె కుప్పలు కుప్పలై కూలెఁ; దక్కు-వా ♦ రా శవములఁ
గాకులు గ్రద్దల ♦ కరణిఁ బైబడి పీకి తినఁజొచ్చి; రక్బరు ♦ దిగ్విజయము

§ That country was then governed by a gallant lady Rani Durgavati who, fifteen years previously had become regent for her minor son. She proved herself worthy of her noble ancestry and governed her adopted country with courage and capacity doing great things by dint of her far seeing abilities. It was her custom that when she heard that a tiger had made his appearance, she did not drink water until she had shot him. She carried out many useful public works in different parts of the kingdom and deservedly won the hearts of her people. Her name is still remembered and revered. Akbar's attack on a princess of a charactor so noble was mere aggression wholly unprovoked and devoid of all justification other than the lust of conquest and plunder.

"Akbar the great Mogul"

❀ గీ॥ చల్లఁగా సాఁగ వంగదే ♦ శమునసుండెఁ! గాని త్రుటిమైనఁ జింతించు ♦ కరణి లేదు!
జగము సర్వంబు గెలిచిన ♦ సౌఖ్యమేమి! ప్రజ కొఱఁతలేక పాలింప ♦ వలయుఁగాదె!

§ మ॥ షడిపండ్రెండు వసంతముల్ గడచిపో ♦ వఁ లేదె సన్న్యాసులన్
గదనంబుల్ బురికొల్పి యందు నొకప ♦ క్షంబూని తా నందఱన్
దుదముట్టించి ధనేశ్వరంబునను గ ♦ న్నుల్ చల్లఁగాఁ జూచుచున్
మదిమోదింపఁడె; దొడ్డవారి కుచితం ♦ బా! యిట్టి హింసారతుల్!. 271

మ॥ ఘనదుర్గంబులు వాహినీతతులు భా ♦ గ్యశ్రేణులన్ బట్టి యె
ప్డును దేశోన్నతి నెన్నరాదు; గుణసం ♦ పూర్ణత్వముల్ నిగ్రహం
బును ధర్మాచరణంబు సత్యము యశం ♦ బున్ ద్యాగముల్ గల్గు న
య్యనఘస్వాంతులసంఖ్యఁ బట్టి యెపుడా ♦ దేశౌన్నత్య మేపారెడున్. 272

క॥ తనతల్లియుఁ దనదేశము తనకా స్వర్గమునకన్నఁ ♦ దగ లక్ష్మీవ
ర్ధనములు పూజ్యతమంబులు నను నిది సత్యమును సహజ ♦ మై పొలుపొందున్. 273

సీ॥ అచలవృత్తివహింతు ♦ నాధర్మమూని! లోకము పుట్టుఁగాది యీ ♦ క్షణమ్ముదాఁక
మాభానువంశంబు ♦ మానవమాత్రుని కెవనికిఁ దలఁగొగ్గి ♦ యెఱుఁగ దెప్డు!
దస్వతంత్రము మేరు ♦ వైన లక్ష్యము చేయ! స్వేచ్ఛ జీవింప నా ♦ హింసుగాని!
యక్బరు తనరాజ్య ♦ మంత యిచ్చెదనన్న నదియేల! క్రీఁగంట ♦ నైనఁజూడ!

❀ The ruling passion of Akbar was ambition. His whole reign was dedicated to conquest. His aggressions made without the slightest regard to moral calculations were not determined in any instance by desire to better the condition of the people attached. In reality, a more aggressive king never existed. His attacks on Gondwana, Kashmir, Sind were aimed avowedly at destroying the independence of every state on his borders and of securing the material gains of conquest. We may be tolerably certain that the people of Gondwana were happier under Rani Durgavati than they were under Asaf Khan.

"Akbar the great Mogul."

§ It is disappointing to find that a man like Akbar could encourage such sanguinary spirit and even wantonly sacrifice the lives of his own soldiers who had no interest in the quarrel. In his youth he certainly had no qualms of conscience about bloodshed. The story does not stand alone as a proof that the ferocity of his Turk and Mogul ancestors was an essential element in the character of Akbar, kept under control as a rule, but occasionally given free play.

"Akbar the great Mogul."

గీ॥ వల్కలముఁ గట్టి స్వాతంత్ర్య♦వైభవమున నిట్లు సన్న్యాసినై యున్న ♦ నిదియె చాలు!
నాకు భోగభాగ్యములు కెం ♦ తయును దూర! మాస విడిచిన వానికా♦యాసమున్న!

సీ॥ అఖలభోగములున్న ♦ నాత్మతృప్తియు లేక దారిద్ర్యజలధి నా ♦ తఁడు మునుంగు!
నేసంపదయు లేక ♦ యే స్వతంత్రతనుండి యీశ్వరుకృప గడి ♦ యింపనేర్తు!
గౌరవమునకు భం ♦ గము దెచ్చు నక్బరుతో సంధి నాకు సం ♦ తోష మిడదు!
మేమిర్వురము దూర ♦ మై మనుటయె శ్రేయ! మిది దైవసంకల్ప! ♦ మింతమాత్రి

గీ॥ భారతావనికీర్తి లో ♦ పమును రాదు! కాలచక్రము తిరిగినా ♦ కలిమి తిరుగుఁ!
దిరుగదా యుండనిమ్ము! సా ♦ ధింపరాని పనికి వగపేల! యాయాస ♦ పడఁగనేల!

శా॥ ఆశాపత్యము! లౌడరస్మితము! ... ♦ ...దార్య! మావియ్య! మా
మోకాల్ మ్రొక్కులు! నాచమావిభవ! మా ♦ ముద్రాప్తు సేవించుటల్!
నాకెట్టి దలంచి పట్టణముల ♦ న్నర్; మీకు నిట్లుండునో!
నా కేకొండలునో ... ♦ తత్స్థానముల్ లేవు పో! 276

శా॥ ఈసర్వాంసమానమ్ముల ... ♦ ... నాకటం చెప్పదుర్
గాసిం ... ; ... మదినిడర్; ♦ గష్టంబు లెక్కింపఁ; జే
రాపర్ ద్రవ్యముఁగోర; నిట్టి తృణశ ♦ య్యల్ పర్ణశాలల్ సుధ
ర్మాసింహాసన ... మీ ♦ రర్ ... చి యుప్పొంగెదర్." 277

గీ॥ అనుచుఁ దనమాట మోయుని ♦ యమని జేసి మో మొకింత వివర్ణతఁ ♦ బొంగు చూడ
నెట్లొ సవరించుకొని ప్రతా ♦ పేంద్రుఁ జూచి మానసింహుఁడు కార్యంబు♦మఱువలేక,

సీ॥ "క్షాత్రంగా నే ... ♦ కొనఁగ నేమిటికి! నీయెఱుఁగని ధర్మంబు ♦ లెందు లేవు!
మేవాడరాజ్యల ♦ క్ష్మీదేవి ... కనుమైచియుండు న ♦ క్బరునృపాలుఁ!
డెప్పుడు కేఁగున ... ♦ యే ... స వచ్చునో! యెట్లు చేయునో! యెవ్వ ♦ రెఱుఁగఁగలరు!
పట్టుపట్టినయేని ♦ వానిచలంబును ... రుష మింతని ♦ పలుక వశము!

గీ॥ లేడిపయి దూఁకు సింగంబు ♦ జాడవచ్చు! నెంత విక్రమోన్నతియున్న ♦ నేమిఫలము!
వాని ... రుషధాటి కో ♦ ర్వంగలేక బాధపడెదవు; బలవద్వి ♦ రోధమేల! 279

చ॥ పరనృపులెల్ల లోఁబడెదు ♦ కేశలఁ గొన్ని నిబంధనంబు ల
క్బరు విధియించుచుండుట జ ♦ గంబెఱుఁగున్ గద! యైన నిన్ను నా
తెఱఁగున ... మ్మెనర్గలన! ♦ దేవునియిల్లు మసీదుచోటు నే
నెఱుఁగను! ... కార్యముల ♦ నే సమకూర్చెద నీకుఁ దృప్తిగన్. 280

సీ॥ నీకన్నియల బాదు ♦ షా కిచ్చుటయు లేక! జుట్టుప న్నేనాఁడు ♦ గట్టకుండఁ!
బనిమీఁద సింధువా ♦ హిని దాటుటయు లేక! యాస్థానమున కెప్పు ♦ డరుగకుండ!
జాతియు మతము లే ♦ శము వీడుటయు లేక! సేనాధిపత్యంబు ♦ చెందకుండ!
మోఁకాలిపై వ్రాలి ♦ మ్రొక్కి నిల్చుటలేక గుఱ్ఱంబులను దెచ్చు ♦ కొనకయుండ!
గీ॥ వత్సరారంభపు నవరా ♦ త్ర్యుత్సవముల సంతలకు రాణివాసమ్ము ♦ చనుటలేక!
కడుపులోఁ జల్ల యిటునటు ♦ గదలకుండ! సమత దైవార మీకు నే ♦ సంధిఁగూర్తు.
సీ॥ నీకగౌరవమైన ♦ నాకైనయట్లె! నీదివ్యచిత్తము సుఖ ♦ స్థితిని నుంచు!
మీవర్ణశాలలో ♦ నేకాంతముగనుండ! మిచటికి నొరులెవ్వ ♦ రెఱుఁగకుండ
మెలమెల్లఁ జీకటుల్ ♦ మొలుచువేళకుఁ దెత్తు! నక్బరుచెవిని ర ♦ హస్యముగను
"సరిమె పొమ్మ"ను! మొక్క ♦ క్షణమున నాతని నేను గొంపోయి ఢి ♦ ల్లీని జేర్తు!
గీ॥ నుదయపురినేలుకొనుము! చి ♦ త్తూరుపురము బాగుపఱుపంగఁ బట్టు ద్ర ♦ వ్యంబుఁదెత్తుఁ!
గొదువ యనిపించినను మాళ్వ ♦ ఘూర్జరములు తీసికొన నాజ్ఞ నెత్తిపై ♦ మోసి తెత్తు.
సీ॥ ముప్పదిమూఁడు రా ♦ ణ్ముఖ్యవంశములు పాదములు గొల్చెడు గురు ♦ స్థానమీవు!
నీపాదపాంసుల ♦ నిరత మూఁదలఁ దాల్చు నేను నీయున్నతి ♦ నెగ్గఁజేతు!
సంధి సంగరములే ♦ శరణమై కనుపించు; సంధిఁ ద్రోసినను ని ♦ శ్చయము రణము!
ప్రస్తుతస్థితుల న ♦ క్బరువీడి నినుజేరి దుర మొనర్చుట నాకు ♦ దుర్లభ మగు!
గీ॥ నలఁడు విడఁ డీవు లోఁబడ ♦ వంతమేది! మకర గజరాజముల పోరు ♦ మాడ్కి సాగుఁ!
బుష్పవనమట్టి భారత ♦ భూమియెల్ల నగ్గి పెట్టితిరంచు దు ♦ ర్యశము గలుగు. 283
ఉ॥ భూరమణేంద్రు లందఱును ♦ బోయిన మార్గమె యోగ్య! మింతకున్
వేఱగు త్రోవలేదు; పృథి ♦ వీగల సర్వము వెంటఁగొంచు నీ
యేఱిటు పాఱఁజొచ్చె నెదు ♦ రీద నెవండు సమర్థుఁడౌ; వృథా
పౌరుషమున్నదంచు బడ ♦ బాజ్వలనంబును బాఱమ్రింగెదే" 284
క॥ అన ముసిముసి నగవులు మోమునకుం జెంగావిరంగు ♦ మొనయింపఁ బ్రతా
పనృపతి యంబర్పతి యాననముదెసను గాంచి "ముగిసె ♦ నా! నీమాటల్. 235
సీ॥ కోమటి యొకచిల్కఁ ♦ గొని కొన్నియేండ్లకుఁ బంజరంబును గొంచు ♦ వనికిఁ బోయె!
నడవిచిలుక "చుట్ట ♦ మా! బందెగొనిరె! స్వాతంత్ర్యమ్ము చెడె! నెట్లొ ♦ తప్పుకొనుము
నేగుదె"మ్మనె! స్వేచ్ఛ ♦ నెఱుఁగని తొలిచిల్క "గాలిలో నెట్టులు ♦ తేలుచుంటి!
క్రిందఁ బడవె! యేమి ♦ తిందువీ యడవి! నెవ్వరు సాకెదరు! శత్రు ♦ భయము లేదె!

గీ॥ పంజరమునఁ జోటిత్తు! నా ♦ పజ్జనుండు! కోమటియుఁ దియ్యమామిడి ♦ గుజ్జుపెట్టుఁ!
బిల్లి కరువదు! పామును ♦ బీకదిచట; భయములేక కాలముఁ గడ్ప ♦ వచ్చు"ననియె.

సీ॥ ఆది సెల్యూకసుం ♦ డరుదెంచినపుడు సర్వబలంబు లుండె భా ♦ రతధరిత్రి!
కాచంద్రగుప్తుఁ డా ♦ హవమందుఁ దాఁకి వానిని మూఁడుచెఱువుల ♦ నీళ్లుదాపె!
నాపిమ్మట నరబ్బు ♦ లరుదెంచి! రప్పుడు దార్ఢ్యతేజము కొంత ♦ తగ్గి పోయె!
నవలఁ బఠానులు ♦ యవనులు వచ్చి! రయ్యెడ దేశవీర్య మె ♦ క్కుడుగఁ జెడియె:

గీ॥ నిపుడు భారతలక్ష్మి తా ♦ నెట్టు లుండెఁ! గోట్లకొలఁదిగ జనులెల్ల ♦ గూడులేక
పరమదారిద్ర్యజలధి ము ♦ న్గిరి; కనుఁగొను మినుపసంకెలల్ మనకాళ్ల ♦ కెక్కియుండె!

సీ॥ పదివేల పల్లెలు ♦ పాడుగాఁ బడియుండె; రాష్ట్రమంతయు మహా ♦ రణ్య మయ్యె;
నొకకాని ధనమేని ♦ నొకచిట్టి ధాన్యమేఁ గరగతమా నట్టి ♦ వెరవు లేదు;
పడమటికొండల ♦ బ్రహ్మవానులమాడ్కి బీదలమగుచు జీ ♦ వితముఁ దీర్తు;
మిట్టిదేశముపైన ♦ నీపట్టుదలయేల! మము గెల్చి యేమి లా ♦ భము వచింపు!

గీ॥ పరుల కావంత కీడొన ♦ ర్పంగలేని హరిణశాబము హింసించు ♦ నతఁడు రెండు
కొమ్ములును జర్మమును గాక ♦ కోట్లకట్టె పడగలెత్తెడు భాగ్యంబుఁ ♦ బడయఁగలఁడె.

సీ॥ స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి వి ♦ శాల సేవలకు జీవితమును నేఁదీసి ♦ పెట్టినాఁడ;
బ్రహ్మాండమంత వి ♦ పత్తు వచ్చిన నోర్తు; నించుకయేని జం ♦ కించఁబోను;
మఱి నెందుఁగాని ని ♦ ర్మాణమ్మునకు ముందు విధ్వంసనము ముఖ్య ♦ విధిగనుండుఁ;
బరతంత్రగతి నొందు ♦ వైభవంబునకన్న స్వాతంత్ర్యమున వచ్చు ♦ చావు మేలు;

గీ॥ మాశిశోదియా వంశ సం ♦ భవులు బ్రదికి స్వేచ్ఛమై నుండవలె; లేని ♦ యెడలఁ జచ్చి
స్వర్గముననైన నుండఁగా ♦ వలయుఁ; గాని మధ్య వేఱొండు మార్గంబు ♦ మాకు లేదు.

సీ॥ ఆర్త రక్షణము చే ♦ యఁగఁబూని మేని కండలు చెండియిచ్చు వి ♦ జ్ఞాననిధులు!
సత్యంబుకొఱకు యో ♦ షాపుత్రకుల నమ్మి మాలనిఁ గొలిచిన ♦ మానధనులు!
పితరులకై పూని ♦ క్షితియెల్ల మేలొంద స్వర్గంగఁ దెచ్చు దీ ♦ క్షానిరతులు!
జనకాజ్ఞకై పెక్కు ♦ సంవత్సరము లరణ్యములఁ గష్టములొందు ♦ విమలయశులు!

గీ॥ భానుకులమునె కాక స ♦ ర్వప్రపంచమును యశశ్చంద్రికలఁ బూత ♦ పూయఁగలిగి!
రట్టి పూర్వుల దొడ్డపే ♦ రగ్గిఁ గలుప నోర్తునే! ప్రాణములు వీడ ♦ నేర్తుఁగాక. 290

సీ॥ మానసింహా! యభి ♦ మానసింహుఁడవుగా కగునని యిట్లాడఁ ♦ దగునె నీకు!
నుర్వి యెప్పుడు పుట్టె ♦ నో యప్డె మాభానువంశంబు పరిభవించి ♦ వాసిఁగాంచె!

నన్నియుగంబులో! ♦ యెన్నియుద్ధంబులో! యిందాకఁ దలవంప ♦ కెత్తి నిలిచె!
మావంశనృపతుల ♦ మహిమ నూహించి నే బరవశత్వమున నై ♦ మఱచుచుందు!

❀ గీ॥ నట్టి విశ్వోన్నతంబైన ♦ యన్వయమున కకట! యేనీచుఁడైన దు♦ర్యశముఁగూర్పఁ
బూనినను బ్రాణములతోడఁ♦బోవఁగలఁడె! ప్రక్కలై శీర్ష మది నేల♦వ్రాలుఁగాక.

సీ॥ అప్రతిహతముగా ♦ నక్బరొక్కఁడె యేల క్షితిని దేవుఁడు సృష్టి ♦ సేయలేదు;
వితత ప్రజాకోటి ♦ యతనిచేఁ దునుమాడఁబడుటకై పుట్టింపఁ ♦ బడఁగలేదు;
సకలభూపాలక ♦ న్యక లాఘనుని భోగపరత కుద్దేశింపఁ ♦ బడఁగలేదు;
ధరణీశులెల్ల నా ♦ తనిఁజేరి కొలిచి పాదము లొత్తఁ బుట్టువం ♦ దంగలేదు;

గీ॥ తనయొకనిరాజ్యతృష్ణకై ♦ ధరణిఁగలుగు ప్రజయు స్వాతంత్ర్యమును బాసి♦పారతంత్ర్య
మున మునుఁగుటెల్లఁ బాడిగా ♦ దనుచ నక్బరెంత యెఱిఁగిన జగమున ♦ కంత మేలు.

మ॥ "అకటా! కష్టము! నాకుఁ దోడుపడుమీ;" ♦ యంచొక్కనిన్ వేఁడు పా
తక మే నేరను; మీఁదుమిక్కిలి భవ ♦ త్సాహాయ్యమున్ నాదు కు
త్తుకయున్ బోయెడు నప్పుడైన నడుగన్; ♦ దోర్దర్పఁ దారుష్కు నిం
టికి నిన్నిల్లటపల్లుగా విడిచి, పా ♦ డిన్ దప్పి వర్తింతునే! 293

సీ॥ తెఱవ లఖండ పా ♦ తివ్రత్యబలమున జ్వలదగ్నిశిఖల తే ♦ వను రహింత్రు!
పురుషులు వీరథ ♦ ర్మరసావతారులై వితత ఘోర శతఘ్ని ♦ పిండములటు
లొక్కొక్క రొకదుర్గ ♦ మోయన నుందురు; వైరుల దృష్టి మే ♦ వాడసీమ
చిన్నదై కానుపిం ♦ చినను దుర్భేదమౌ; దేశ నైసర్గిక ♦ స్థితులఁబట్టి

❀ From the most remote periods we can trace nothing ignoble nor any vestige of vassal origin. Reduced in power and circumscribed in territory, compelled to yield much of their splendour, and many of the dignities of birth they have not abandoned an iota of pride and high bearing arising from a knowledge of their illustrious and regal descent. On this principle, the various revolutions in the Rana's family never encroached and the mighty Jahangir himself the Emperor of the Moguls, became like, Caesar, the commentator on the history of the tribe of Sesodia. The potentate of the twenty two satraphies of Hind, dwells with proud complacency on this Rajput King, having made terms with him. He praises heaven that what his immortal ancester Baber, the founder of the Mogul dynasty failed to do, the project in which Humayun had also failed and in which the illustrious Akber his father had but partial success, was reserved for him. It is pleasing to peruse in the commentaries of these conquerors Baber and Jahangir their sentiments with regard to these princes. "Annals of Mewar."

గీ॥ యెంతమేరయు గెలిచిన ♦ నంతె కాని! యంగుళంబైన ముందున ♦ కరుగు టరిది!
శతశతాబ్దముల్ యుద్ధముల్ ♦ జరిపియైన నక్బ రఖిలంబుఁ గొనుట సాధ్యంబె కాదు.

మ॥ నను నారాజ్యము దూరముంచి తనస ♦ న్నాహంబు లెచ్చోటనై
నను సాగించిన నాకు నేమనుచు మా ♦ నంబూనఁగావచ్చు; నా
ఘనుఁడున్ నాదెసఁ జిన్నిద్రవేలోకఁడు ని ♦ క్కన్ బెట్టినన్ మాటలన్
బని యేమున్నది! దేశమున్ బ్రళయమొం ♦ దన్ జేతు నిక్కంబుగన్. 295

క॥ విమతుల ఖడ్గము హృదయాబ్జముఁ జొచ్చునుగాక యచటి ♦ స్వాతంత్ర్యపు బీ
జముఁ జంపుట మాత్ర మసాధ్యము; నెఱవేఱదు జగంబు ♦ తల క్రిందైనన్. 293

మ॥ పుడిసెండూపిరి మేన నున్నవఱకున్ ♦ బోరాడి యాత్రోవనే
నడతున్; గాదని యాకసం బురలుచున్ ♦ నాశక్తికిన్ మీఱున
ప్పుడు ఢిల్లీపురిఁజేరి యక్బరు సభా ♦ భూమిన్ బ్రవేశించి కే
ల్మొడుతున్ బొమ్మిమ్మన; నంతదాఁకను విసన్ ♦ బో నేరి సందేశమున్." 267

గీ॥ అనుచు గంభీరముద్రయా ♦ స్యమునఁ దొలకరింపఁగానుండె నంతలోఁ ♦ గృష్ణసింహుఁ
డాత్మభావ మించుక తెలి ♦ యంగఁజేయ మానసింహుని వదనప ♦ ద్మమును గాంచి.

—*) సలుంబ్రా కృష్ణసింహుఁడు మానసింహు నధిక్షేపించుట. (*—

సీ॥ "సాటిరాజుల భుజా ♦ శౌర్యవంతుఁడవు! ధైర్యబలంబు సాహసం ♦ బలరు బ్రోడ!
వఖిలదేశమ్ము దా ♦ స్యాంధకారమ్మునఁ బడి దుర్గతుల మున్గి ♦ చెడెడు వేళ
భుజమిచ్చి లేపక ♦ మొగలురాజులఁ జేరి సేవించుచుంటకై ♦ సిగ్గుపడక
తగుదు ననుచు వచ్చి ♦ ధర్మదేవతవంటి యిమ్మహాప్రభు సము ♦ ఖమ్మునందుఁ

గీ॥ బికికిమందు పోయఁగ నిట్లు ♦ పెనఁగుచుంటి వౌర! యిన్నాళ్లు బ్రదికి నీ ♦ నీరసోక్తు
లాలకింపఁగనయ్యెఁగా ♦ యనుచుఁ జింత హెచ్చె! నేమందు! నీభాగ్య ♦ మిట్టులుండె.

సీ॥ నవ నిబంధనముల ♦ నవలనుంచుదువంట; చీఁకటిలో సంధి ♦ చేతువంట;
యక్బరు చెవి నేమొ ♦ యూదఁగావలెనంట; యెవరిని బ్రదికింప ♦ నిన్నిపాట్లు!
టాటోటువిద్దెలు ♦ బూటకం బీమహావిభుఁ డొప్పుననియె భా ♦ వించినావె!
మాయ యెఱుంగని ♦ మహనీయులకు రహస్యములతో నెపుడైన ♦ నవసరంబె!

గీ॥ కనులు కర్ణంబు లొకవేయు ♦ గలిగి జగము నిండియుండెడు దేవుండు ♦ నిజ మెఱుఁగఁడె!
"ధర్మతత్త్వైకమూర్తి ప్ర ♦ తాపుఁడేడ! జగములన్నియు రోయు నీ ♦ సంధి యేడ! 300

§ గీ॥ యవనుల పదంబుఁ గొలిచి వి♦య్యంబు వలచి కుశమహారాజు కులకీర్తి♦కంటఁగలిపి
చెడుపవచ్చితె మమ్ముఁ! దాఁ♦జెడ్డ కోతి వనము నంతయుఁ జెఱచునట♦భంగిదోఁప.

కం॥ ఉరగమును వృశ్చికమ్మును గరళక్రూరగములు; పాము ♦ కన్నను మేలం
దురు తేలు; నిన్నుఁగన నక్బరు మేలనవచ్చు స్వకుల ♦ వర్ధనుఁడౌటన్. 302

శా॥ పావిత్ర్యంబున కాటపట్టు! పరిశు ♦ భ్రంబైన సత్కీర్తికిన్
దా! వాసత్యము నూఁతకోల! యగు నీ ♦ ధర్మాత్మతో నూఱులున్
వేవే లక్బరులైనఁ దూఁగుదురొకో! ♦ నీ కేటికీ వెఱ్ఱి! కా
శీవిశ్వేశ్వరుఁ డొక్కఁడే సవతుగాఁ ♦ జెప్పంగఁబోలున్ జుమీ! 302

మ॥ లవమున్ నీదగుబోధ మొప్పఁదన నే ♦ లాఁ! యేకలింగేశుఁ డి
య్యవనీచక్ర సమగ్ర రాజ్యమును నీ ♦ కర్పింతు నన్గూర్చి య
య్యవనాధీశ్వరు మైత్రిచేయుమనఁగా ♦ నౌనం చనన్ బోఁడు; మా
నవుఁడీ ధైర్యసురాద్రి పట్టుదల మా ♦ న్పన్ నేర్చునే యెవ్వఁడున్. 304

మ॥ సకలస్థావర జంగమాత్మక మహీ ♦ చక్రంబునన్ సత్యధ
ర్మకళల్ నించు ప్రతాపసింహవిభుఁ! డీ ♦ రాజర్షి కాలుంచు పా
దుకలున్ మోయఁగ యోగ్యతల్ మనకు నెం ♦ దున్ గల్గునే! యట్టివా
నికి ధర్మంబులు నేర్పఁజాలుదుమొకో! ♦ నీవున్ మఱిన్ నేనునున్. 305

చ॥ కరఁగిన లక్కపైన వదు ♦ కన్గల ముద్రికవోలె మాకునం
దఱకు మనోంబుజంబులఁ బ్ర ♦ తాపుఁడు తాండవమాడు; నీతఁడొ
క్కరుఁడని యెంచెనేమొకొ మొ ♦ గల్పతి; యిర్వదిరెండువేల యు
ద్ధురబలులుందు మించుకయుఁ ♦ దొట్రిలఁబోని శతఘ్నులున్ బలెన్. 306

మ॥ కరముద్రేకముతోఁ దరంగితతు లా ♦ కాశంబునన్ సోఁక సా
గరమధ్యంబున శీర్షమెత్తి లవమున్ ♦ గంపింపఁగాఁబోని దు
ర్భర భీతిప్రద గండశైలమువలెన్ ♦ రాణాప్రతాపేంద్రుఁ డ
క్బరు సేనాంబుధి చుట్టినప్డు నిలువం ♦ గానేర్చు శౌర్యోగ్రుఁడై. 307

§ From Kush descend the Cutchwaha princes of Nirwar and Amber. and their numerous clans. Amber, though the first in power is but a scion of Nirwar transplanted about one thousand years back, whose chief, the representative of the celebrated Prince Nala, enjoys but a sorry district of all his ancient possessions.

"The Rajput tribes."

మ॥ ధరణిం గల్గిన రాజులందఱు బలౌ ♦ ద్ధత్యప్రభారేఖ స
క్ష్వరు డస్వాధుఁడటందు; వీశ్వరకటా ♦ క్షంబున్న నాస్వామి యా
డ్క్కరుఁ డవ్వానినిఁ బట్టి గావుగొను; భూ ♦ కంపంబు దుర్వారభూ
ధరముం జెప్పయు మాయులోపలను పా ♦ తాళంబునం దింపదే! 308

మ॥ ఘనుఁ డయ్యక్బరు మాట యేమిటికి; న ♦ క్బర్ వానిసేనల్ స్వదే
శనృపాలుర్ మఱి భారతక్షితియు వి ♦ శ్వంబెల్ల బైనెత్తివ
చ్చినఁ దానొక్కఁడటంచుఁ గొంచమయినం ♦ జింతింపఁ! డువ్వెత్తుగాఁ
గొని జృంభించి రసాతలంబునకుఁ ను ♦ గ్గంనూకఁగాఁ ద్రొక్కెడుం. 309

మ॥ కనులం మూసియు నూఱకుండినను మే ♦ లల్లుం! బ్రతాపప్రభా
జనుఁడుం రేఁగిన సర్వవస్తుతతులుం ♦ శైలంబులుం భారతా
వనియుం సప్తసముద్రముల్ చెదిరి స ♦ ర్వం బేకమై చూర్ణమై
చను; నీయక్బరు నెచ్చటం వెదకెదో ♦ సందేహ! మామీఁదటం. 310

మ॥ రవి యస్తాద్రిని మొల్చుఁగా! కఖిల పా ♦ రావారముల్ కుంగుఁగా!
కవనీచక్రము వ్రీలుఁగాక! చెడుఁగా ♦ కాకాశ! మయ్యుగ్రభై
రవుఁడై విశ్వముఁ గాల్చుఁగాని! లవముం ♦ రాణాప్రతాపుండు గౌ
రవముం గోల్పడి మర్త్యమాత్రునకు శీ ♦ ర్షంబొగ్గఁ డెప్పట్టునం! 311

గీ॥ పెద్ద పిన్న మర్యాదల ♦ విధము లెఱుఁగు టభ్యుదయము గోరెడు వానికత్యవసర!
మట్టి తొందరపడకు"మ ♦ టంచుఁ దెలిపి యాప్రతాపాధినాథు నాస్యంబుఁ జూచి,

సీ॥ "వసుమతీదేవి కీ ♦ శ్వరుఁడిచ్చు మణిభూషలగుచుఁ బుష్పము లుండు ♦ నంతదాఁక!
తృణమైన విడక జ ♦ గత్ప్రాణుఁడును జగత్ప్రాణమగుచు నుండు ♦ నంతదాఁక!
సమరసన్నుతము స ♦ త్యంబు చిరస్థాయియై లోకమున నుండు ♦ నంతదాఁక!
స్వాతంత్ర్యధర్మ శ ♦ బ్దము ధీరహృదయాభ్రమందు మ్రోయుచునుండు ♦ నంతదాఁక!

గీ॥ నో ప్రభూ! నీమహోగ్ర ♦ తేజోజ్వలతయు భావపరిశుభ్రతయు సత్య ♦ వైభవంబు
ధర్మసంత్రాణకీర్తి యీ ♦ ధరణి నిండి యారవి సుధాకరం బాచు ♦ నలరుఁగాక." 313

గీ॥ అని పలుకునంత నొక్కసే ♦ నాధినాథుఁ డరుగుదెంచి "జగద్గురూ! ♦ యారగింప
వేళ యయ్యె" నటంచని ♦ విన్నవించి నిలువ నందఱు లేచి లో ♦ పలికి జనిరి. 314

మ॥ అటఁ జుట్టుం గల తావులందుఁ బదివే ♦ లాకుల్ దగం వేయఁగా
భటులెల్లం వడిఁ జేరి; రొండొకయెడం ♦ బ్రత్యేకమర్యాదఁ గొ

న్నిటినిన్ వేయుచుఁ గూడుఁగూరలును బా ♦ నీయంబు వడ్డించి; ర
తటఁ గూర్చుండిరి మానసింహుఁడును జెం ♦ తన్ వానిసైన్యప్రభుల్. 315

సీ॥ అచటికిఁ బ్రతాపు ♦ నాత్మజుఁ డమరసింహుఁడు వచ్చి మానసిం ♦ హునిఁ గనుఁగొని
"ప్రొద్దయ్యె; భోజనం ♦ బునకుఁ గూర్చుండుఁడు పరివేషణం బొన ♦ ర్పంగఁదొడఁగుఁ"
డన నంబరేశ్వరుం ♦ డమరసింహునిఁ జూచి లోకగురుం డింక ♦ రాక పోయె"
ననుఁడు, వా రారోగ్య ♦ మనువుగా లేమి నన్ బనిచిరి మీకు స ♦ పర్య సేయ"

గీ॥ ననిన మానసింహుఁడు ముఖ♦మట్టె యెత్తి "యతిథినై యున్న నాకు మీ♦యయ్యగారు
స్వయముగా వచ్చి పంక్తిభో♦జనముపెట్టి ప్రియము దోఁచకాడఁగా గౌర♦వించుటొప్పు.

మ॥ తనమర్యాదకు నాయశంబునకు నిం ♦ దల్ దెచ్చెఁ! దా వచ్చి చెం
తను గూర్చుండకయున్న నొక్కమెతుకై ♦ నన్ దాఁక; నాపిమ్మటన్
బను లేలాగున సాగునో తెలియఁగా ♦ వచ్చున్ జుమీ! పోయి యా
యన రప్పింపుము! తప్పదో యమరసిం ♦ హా!" యంచు నాక్రుచ్చినన్; 317

సీ॥ అంతలోనఁ బ్రతాపుఁ ♦ డక్కడికేతెంచి "యయ్య! నీవెఱుఁగని ♦ యదియుఁ గలదె!
యవనులతోడ బాం ♦ ధవమూను వారల సరసఁ గూర్చుండి భో ♦ జనము సేయ
నని నియమమ్మునా ♦ కగుట నీచెంత భుజింపలేమిని దద్ద ♦ చింత యొదవె!
నేనేమి చేయుదు! ♦ నీధర్మ మిట్లుండె; నియమంబు విడనాడ ♦ నేర నేను;

గీ॥ పంక్తిభోజన మది తప్ప ♦ వలయురీతిఁ గోటిమర్యాదలను గూర్తుఁ! ♦ గొదువగలుగ!
దయ్య! భటులును నీవు విం ♦ దారగించి చల్లఁగాఁ బొండు రేపు మీ ♦ ఢిల్లిపురికి."

మ॥ అనుచున్ బల్కినఁ దోఁక ద్రొక్కిన భుజం ♦ గాధీశు మర్యాద బో
రన శృంగంబులు భంగమై చనిన గో ♦ రాజంబు చందంబునన్
గినుకన్ దాల్చుచు మానసింహుఁ "డరరే ♦ నీయున్నతిన్ బొప్పు సే
యనె తౌరుష్కనరేంద్రబాంధవము చే ♦ యన్ గల్గె నాబోంట్లకున్. 319

ఉ॥ నేఁడును నక్బరీశ్వరుని ♦ నేను భరంపడి నిల్పకున్న న
వ్వాఁడు ప్రచండవారినిధి ♦ భంగములో యన సేన లంపి మే
వాడ రసాతలంబునకుఁ ♦ బంపుచు నిన్నును బట్టి తున్మిహూ
టాడకపోయియుండఁ! డిపు ♦ డైనను గండము తప్పిపోయెనే! 320

మ॥ తలతో నీపదపద్మముల్ గొలువఁ జెం ♦ తన్ జేరు నన్నున్ మహా
బలదర్పోద్ధతుఁ బంక్తిబాహ్యుఁ డనుచున్ ♦ వాక్రుచ్చె! ది ట్లైనచో

నిలువఁగ నేర్చునొకో భుజద్వయిపయిన్ ♦ నీశిరస్సమున్! గన్నులన్
దలకొక్కఁగఁ జుమీ! నీదు గర్వమును డిం ♦ దఁగఁ జేతు నేకత్రుటిన్. 321
గీ॥ తెగియె నేటి కిర్వురను బం♦ధించియున్న స్వామిభృత్యధర్మము! లాహ♦వములుపెంచి
నిలువ నీడ లేకుండ గు ♦ ట్టలఁజరింపఁ జేయలేకున్న నను మాన♦సింహుఁడనకు."
సీ॥ అని కోపమునఁ బల్క ♦ నాప్రతాపమహీంద్రుఁ "డీ నిష్ఠురోక్తుల ♦ నేమి లాభ!
మున్న మాటాడిన ♦ నులుకు నొందెదవేల! యిట నీకుఁ బరిభవ ♦ మేమిగలిగె!
నేనయి నినుఁబిల్చి ♦ యిటుచేసియున్న లోపంబెల్ల నానత్తి ♦ పయిన నుండు!
నీవె వచ్చితివి! సం ♦ భావించి దర్శనం బిచ్చితి! భేదమిం ♦ తేని లేక
గీ॥ చేయఁదగిన మర్యాదలు ♦ చేసియుంటిఁ! బూర్వనియమానుసారము ♦ భోజనమును
విడిచితివి; వేఱుగతిని భా ♦ వించి కినుకఁజెంది యేమేమొ పలుకఁజొ ♦ చ్చితివి నీవు.
గీ॥ నేను గోపంబు నొందను! ♦ గాని మానసింహు రణమందు సంధించి ♦ చేయిచేయి
గలిపి బలము తూఁచుకొనంగఁ♦గలిగెనేని యదియ పదివేలటంచు స♦మ్మదముఁగాంతు"
మ॥ అని మందస్మితరోచులన్ నెఱపఁగా ♦ నయ్యంబరీశుండు "నీ
వనియున్నంతకు నాదునామము జపిం ♦ పన్ జేసి రే నిద్రయున్
దినమం దన్నము బుద్ధికిన్ లవము శాం ♦ తిన్ గల్గఁగానీక నే
బెనుకష్టంబులు పెంచి డీల్పఱచి నిన్ ♦ వెన్నంటి వేటాడెదన్." 325
మ॥ అని శేషాప్తివిధాన రోఁజుచు నమ ♦ ర్షావేశుఁడై యున్నదే
వుని ప్రీత్యర్థముగాఁగ నైదుమెదుకుల్ ♦ బోసేసి చేగడ్డి ప్రో
లనె నిల్పుండిన యాత్మసైనికుల నె ♦ ల్లన్ శీఘ్రమే లేచి రం
డని తా నానతి యిచ్చి వచ్చి జవనా ♦ శ్వారూఢుఁ డయ్యెన్ వడిన్. 326
మ॥ పరమోల్లాస హృదంతరుండగు సలుం ♦ బ్రాస్వామి "యోయంబరీ
శ్వర! నీమాట యటుండనీ; నగరిలో ♦ వర్తించు నీబావ న
శ్వరు నీవెంటనె తేవలెన్! మఱచిపో ♦ వన్ రా"దటంచాడ నం
దఱు నొక్కుమ్మడిఁ జప్పటల్ చఱచి రు ♦ త్సాహమ్ము దైవారఁగన్. 327
గీ॥ మండిపడి వెన్కచూచి యం♦బరువిభుండు "భవునికడ నున్న బసవన్న♦వలెఁ బ్రతాపుఁ
గొలిచి తలయూఁప మఱఁగిన ♦ పలుకుబండ! నిన్ను లక్ష్యపెట్టుదునె! నే♦నెన్నఁడైన.
క॥ కనుఁగొందువులే నీగతి" యనుచు నెలుంగెత్తి పలికి ♦ యాత్మీయదళం
బును గొంచు ఢిల్లిదెసకై చనె మదిఁ గ్రోధమ్ము నీసు ♦ సందడిగొనఁగన్. 329

మ॥ అవనీదేవులఁ బిల్వఁబంచుచును బు ♦ ణ్యాహమ్ముఁ జేయించి ప్రేమో
ల వెలుంగొందు నదీజలంబుల వచే ♦ లస్నానముల్ చేసి పూ
జ్యవిధానమ్మునఁ బంచగవ్యమును బా ♦ యశ్చిత్తముఁ బొంది మ
క్కువమై సందఱు పోయి చేరుకొని రా ♦ 'కుంభల్ మియర్' దుర్గముఁ. 330

గద్య:— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాకైరవమిత్ర, శాలంకాయనగోత్ర పవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహాఽవధాని
పంచానన కావ్యకళానిధిత్యాది బిరుద విఖ్యాత, సుకవి
రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
"రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్రం" బ
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ ద్వితీయా
శ్వాస
ము
సంపూర్ణము.



శ్రీ

కామేశ్వర్యై నమః.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

తృతీయాశ్వాసము.



మ॥ జలపూరం బడుగంటె కూపములు గా ♦ సారంబులున్ వ్రీలి సం
దులఁ బాతాళము లోఁతు చూప; ధరయున్ ♦ దుర్వార ఘోరాగ్నిమం
డలమై మండుచుఁ బేలగింజవలెఁ బె ♦ ట్లన్ జంతుజాలంబు శో
షిల గ్రీష్మంబది నిప్పులన్ జెఱఁగి డా ♦ సెన్ సర్వమున్ గాల్చుచున్. 1

—*) అక్బరు సార్వభౌముఁడు మేవాడపైఁ దన సైన్యముల నంపుట. (*—

⊕ సీ॥ స్థిరవైరియముఁడనన్ ♦ జెల్లు తోడరమల్లు! రణమర్మము లెఱుంగు ♦ రాయసింగు! §
చండారి విపినాన ♦ లుండు వీరబలుండు! ప్రబలకీర్తినిదేలు ♦ రాయశీలుఁ!
డుల్లాసమతియు న ♦ బ్దుల్లాచమూపతి! పౌరుషంబూను షా ♦ బాజుఖానుఁ!
డభిమానసంధానుఁ ♦ డబ్దూరురహిమానుఁ! డసమశౌర్యనిధానుఁ ♦ డసఫుఖాను!
గీ॥ మఱియు ఖాసిముఖాన్ ముఖుల్ ♦ మహితశౌర్య రేఖ ముల్లోకములఁ జప్ప ♦ రింపఁగలుగు
యవనవరపాలమౌళి సై ♦ న్యాధినాథు లేకముఖముగఁ గదలి దం ♦ డెత్తిరపుడు.

మ॥ అరిసంత్రాసకరోగ్ర సత్వయుతమై ♦ హారావళీ పర్వతాం
తరమందున్ జెలరేఁగుచున్ జగమునం ♦ తన్ గాల్చు స్వీయాగ్రసో

⊕ Todar Mal was born in Oudh and after serving in subordinate offices received his first important commission by being entrusted with the Revenue assessment of Guzarat. He proved himself to be good and valiant soldier when serving in Bengal with old Muniam Khan and in 1577—1578 received his reward by being appointed as Vizier.

"Akbar the great Mogul"

§ Raja Rai Singh led a gallant band of his Rahtores in all the wars of Akbar, the emperor obtained for Prince Selim, Rai Singh's daughter for wife. The unfortunate Purvez was the fruit of the marriage.

"Annals of Rajasthan."

దర శౌర్యప్రబలాగ్ని నార్పఁగ మహా ♦ ధారాధరస్ఫూర్తి సా
గరసూక్తద్వితయంబు లేచెను దు ♦ ష్కృత్శ్రేణి మేల్మేలనఁ. 3

సీ॥ యువరాజమణి సలీ ♦ ముకమదించిన కొమ్మ్రుటంబారియేన్గుపై ♦ నధివసించె!
⊛ నతివిక్రమోద్భాసి ♦ యగు మానసింహుండు యవనదేశమహోన్న ♦ తాశ్వమెక్కె!
నతనితో నిర్వది ♦ మైదువే లాశ్వికుల్ గదలి! దుర్వార గడ ♦ గడ వడంకె!
నక్బరు సర్వసే ♦ నాధిపత్యముభార మంబరేశ్వరు శిర ♦ మందు మోపె!
గీ॥ జలనిధితరంగములఁబోలు ♦ సైన్యములును దత్తదధినాయకులుగూడి ♦ తరలిపోవ
ఢిల్లిపురి జనశూన్యమా ♦ లేవఁ దనరె! నరిగి యంద 'అంబరు'దాటి ♦ రతిరయమున. 4

గీ॥ మండలగృహంబను పురంబు ♦ దండఁ గనుమ కరిగి హారావళీ పర్వ ♦ తాంతరమున
లోయలఁబడి పయనంబు ♦ చేయసాగి రతిభయంకర విపిన మ ♦ ధ్యంబుఁ జొచ్చె. 5

—*) హల్దీఘాటు కనుమ వర్ణనము. (*—

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాంత ముత్తరము 'కుంభల్మియర్,' దక్షిణ ♦ పార్శ్వమందు
ఋషభనాథమ్ము, తూ ♦ రుపు సతుల్లా, పశ్చిమము మేరుపురము, లీ ♦ మధ్యసీమఁ
బొడ వెనుబదిమైళ్లు ♦ వెడలు పెన్బదిమైళ్లు గలుగు హల్దీఘాటు ♦ కనుమతావు
పాషాణములతోఁ బ్ర ♦ పాత సంతతులతో లతలతో నిబిడ గు ♦ ల్మములతోడఁ
గీ॥ బొదలతో గండశిలలతో ♦ నదులతోడఁ గంటకమ్ములతోడ వృ ♦ క్షములతోడఁ
నీఁగకైనను జొరఁగ సం ♦ దీయనట్టి భీకరారణ్య శైల దు ♦ ర్భేద తలము. 6

⊛ Raja Mann who had sneceeded to the throne of Amber was the most celebrated of his race and from him may be dated the rise of his country. This prince exemplified the wisdom of the policy which Baber adopted to strengthen his conquest, that of connecting his family by ties of marriage with the Hindu. It has been already related that Humayun espoused a daughter of Bhagawandoss, consequently Raja Mann was brother-in-law to Akbar. His courage and talents were seconded this natural advantage and he became the most conspicuous of all the generals of the empire. To him, Akbar was indebted to half his triumphs. The Cutchwaha bard found a delightful theme in recounting his exploits from the snow-clad Cacasus to the shores of the golden Chersonese. Let the eye embrace these extremes of his conquests, Cabul and the Parapomisan of Alexander and Araccan on the Indian Ocean; the former reunited; the latter subjugated to the empire by a Rajput prince and a Rajput army.

" Annals of Mewar. "

సీ॥ కుండలీంద్రుఁడు చుట్టు ♦ కొని పండెనోయన వలగొనియున్న ప ♦ ర్వతపుఁబంక్తి!
నిలువుగా నఱకిన ♦ ట్టులు ప్రాకఁగా రాక చక్కఁగా నిలుచు పా ♦ షాణసమితి!
ప్రకృతి నైసర్గిక ♦ భంగిఁ బ్రోవుగనిడ్డ కొండపేటులమీఁది ♦ కోటగములు!
మలిచి కొలిచియుంచు ♦ మాదిరినై యేటవాలగు పర్వత ♦ పార్శ్వములును!
గీ॥ శకటములు రెండు సుళువుగాఁ ♦ జనుటకైన నను వొసఁగనట్టి యొకచిన్న ♦ కనుమగలిగి
§ యల సురాసురులకుఁ జొర ♦ నలవిగాని కఠినతలము 'హాల్దీఘాటు' ♦ కనుమ సీమ!
ఉ॥ ముందుగ మ్రోఁగు దుందుభుల ♦ మ్రోఁతలు నిల్పుచు సైన్యకోటి నం
దందును నిల్వఁజేయుచు ర ♦ యంబునఁ దా నొకచోటఁ జేరి య
య్యందఱ వాహినీపతుల ♦ నచ్చటఁ జేరిచి మంతనంబు చె
ల్వొందగ మానసింహవిభుఁ ♦ డాదర మేదుర చిత్త మేర్పడన్, 8

—*) మానసింహుఁ డనుచరులను హాల్దీఘాటుకనుమఁ జొర నియోగించుట. (*—

సీ॥ "ఇఁక దుర్గమము మార్గ; ♦ మీ మీఁదటి ప్రయాణ మతికష్టతరము; భ ♦ యాస్పదంబు;
గంటకుఁ దక్కువ ♦ గాఁ బ్రొద్దు నిలిచె; 'కుంభల్ మియ' రిటకు ని ♦ ర్వదియు మైళ్లు
గలదు! హాల్దీఘాటు ♦ కనుమ కట్టెదురఁ గన్పడి మృత్యుముఖమట్లు ♦ భయముఁ గొలిపె!
మెలమెల్లఁ జీఁకటుల్ ♦ ముసురుచు వేళకునైనఁ గనుమ నెట్టులొ దాఁటి ♦ చనదమేని
⊛ గీ॥ యర్ధరాత్రము కుంభల్ మి ♦ యరును జేరఁగలము! జయమొందఁగల! మటు ♦ గాక రిపులు
మనకుముందుగఁ గనుమ దూ ♦ రినను బిదప నంగుళంబైన ముందున ♦ కరుగు టరిది.

§ Pratap trusted to his native hills and the valour of twenty two thousand Rajputs to with-stand the son of Akber. The range to which Pratap restricted was the mountainous region around, though chiefly to the west of the new capital. From north to south Kumbhalmir to Ricumnath about eighty miles in length and in breadth from Merpur west to Satolla east about the same. The whole of this space is mountain and forest, valley and stream. The approaches to the capital from every point to the north, west and south are so narrow as to merit the term of defile; on each side lofty perpendicular rocks with scarcely breadth for two carriages abreast, across which are those ramparts of nature termed (col) in the mountain scenery of Europe which occasionally open into spaces sufficiently capacious to encamp a large force. Such was the plain of Huldighat, at the base of a neck of mountain which shut up the valley and rendered it almost inaccessible

"Annals of Mewar."

⊛ Kumbhalmere (Kumbalgarh) is situated on a mountain near the western border of Mewar about 40 miles to the north of Udaipur City.

"Akber the great Moghul."

సీ॥ ఈగిరులెల్ల రా ♦ ణాగారికి సమీప; మెపు డెందు దూఱునో ♦ యెఱుఁగరాదు;
మనగాలి సుంత సోఁ ♦ కినను సింహంబులవంటి శిశోదియా ♦ భటులు గొలువ
నీనినపులి యట్టు ♦ లెగిరి పైవ్రాలు; నాతని నోర్వ నుదుట నే ♦ త్రమ్ము గలుగు
నా గజాసురవైరి ♦ కైన దుర్భర; మెంత యప్రమత్తుల మైన ♦ నంత మేలు;
గీ॥ కాన వాద్యంబు లెల్లను ♦ గట్టిపెట్టి పెదవి గదలింపకయె మౌన ♦ విధి వహించి
వడివడిగఁ దూఱి కనుమ వెం ♦ బడిని సాఁగి యవలఁ జేరంగవలయు నే ♦ ర్పతిశయిల్ల"
మ॥ అనుచున్ నల్వురు నల్వురై నిలువ సై ♦ న్యం బంతయున్ దీర్చి యా
పని సంరంభమున కేత మెత్తు టనుచున్ ♦ భావించియున్ మానసిం
హనృపాలుండు ప్రతాపునిన్ గెలుచు న ♦ త్యాశా బలా కృష్టుఁడై
చనుఁడం చాజ్ఞ నొసంగె ముందునకుఁ ద ♦ త్సైన్యాధిపుల్ భీతిలన్.

—*) సలుంబ్రా కృష్ణసింహుఁడు హఠాత్తుగాఁ గనుమ నాక్రమించుట. (*—

సీ॥ కడ గానరాని దీ ♦ ర్ఘశరీరమున మహోరగము నికుంజగ ♦ ర్భంబు వెడలి
వంకరగా సాఁగి ♦ పైకిఁ బ్రాకెడురీతి యవన సేనా దండ ♦ మల్ల నల్లఁ
గదలి హల్దీఘాటు ♦ కనుమ డాయుచు నందు మొదటినల్వురు కాలు ♦ మోపునంతఁ
బిడుగులచప్పు డె ♦ ల్లెడ రేఁగ మూఁడువే లాశ్వికో త్తములు త ♦ న్ననుసరింపఁ
గీ॥ దటములెకతట్టుకొని మహో ♦ ద్ధతిని దూఱు పరమ గంభీర గంగాప్ర♦వాహ ధాటి
నాకనుమఁదూఱి యాద్యంత♦మలమి నిలిచె సింహమటు సలుంబ్రాకృష్ణ♦సింహవిభుఁడు.
చ॥ అనుపమ వాయువేగమున ♦ నద్రి ప్రతిధ్వను లీన నుద్ధతిన్
గనుమమొగంబు చొచ్చుకొని ♦ కట్టెదురన్ లయకాలరుద్రుఁడో
యనఁ బయిదూఁకు కృష్ణవిభు ♦ నా మొగలుల్ గని భీతిఁ గ్రుంగుచున్
వెనుకకు ద్రొ్మగ్గి రగ్గరుఁడు ♦ నిన్ గని తగ్గు నహివ్రజం బనన్.

—*) యవనసైన్యంబులు రాత్రికి దండువిడియుట. (*—

మ॥ సమయం బెంతయుఁ బ్రాతికూల్యము వహిం ♦ చన్ గట్టునన్ జిక్కి తా
లిమిఁపో రోఁజెడు నాదిశేషువలె ని ♦ ల్చెన్ మానసింహుండు వై
రము సాధించెదనంచు; నంతఁ జతుర ♦ శ్రవ్యూహమున్ బన్ని ప
శ్చిమదిఙ్న్యస్త ముఖంబుతోడ వసియిం ♦ చెన్ బాదుషా సైన్యముల్.

హాల్దిఘాటుకనుమ

| |

[నాలుగు గజముల వెడలుపు]

2500 పిరంగులు	ఆసప్‌ఖాను 25000 ఆశ్వికులు	తోడరమల్లు సూష్తుడు-సాగరుడు 50000 ఆశ్వికులు	ఖాసింఖాను 25000 ఆశ్వికులు	2500 పిరంగులు

ధనధాన్యశాలలు

25000 భటులు

రాణివాసము

ప

షాబాజుఖాన్ 50000 కాల్వురు

రాయసింహుడు 50000 కాల్వురు

పానీయశాలలు, గోశాలలు

మూలబలము

గాయకులు

జహంగీరు

కువ్వార్ మానసింహుడు

కవులు

వైద్యశాలలు, అంగళ్లు

కువ్వార్ మానసింహుని

ఉ

రాయశీలుడు, జయమల్లుడు 50000 తుపాకి ఫౌజులు

అబ్దుల్లా 50000 కాల్వురు

వేశ్యలు

రాజబంధువులు

వంటశాలలు

2500 వారణ బలము	అబ్దూరు రహిమాను 50000 కాల్వురు	వీరబలుడు 50000 కాల్వురు	2500 వారణ బలము

తూ

§ మ॥ బలుసింగంపుఁ గడానికేతనము శో ♦ భల్ నల్దెసల్ నిండు క్రొం
జిలుఁగుల్ బట్టు జిరా గుడారమున ని ♦ ల్చెన్ దా జహాంగీరు; ముం
గలిప్రక్కన్ నను పంచవన్నియ పతా ♦ కం బొప్పు క్రొమ్మించు చ
ల్వల డేరాకడ మానసింహుఁడు వసిం ♦ పన్ బోయె నారాత్రికిన్.

క॥ ఇరువుర గుడారముల నలుతెఱఁగుల యువరాజు నింటి ♦ తెరవలు గణికల్
మఱి కవులు గాయకులు విడిసిరి తత్తద్దత్త రుచిర ♦ శిబిరములందున్. 16

క॥ నలుదెసల నీగుడారంబులచుట్టును మానసింహ ♦ భూవరు నంబర్
బల మిరువదియైదగువే లలరారె నరాతివిక్ర ♦ మాపహలీలన్. 17

మ॥ అలసైన్యంబులచుట్టు వీథులను జే ♦ యన్ బంచి పానీయశా
లలు గోశాలలు నాఁటి దాన్యధనశా ♦ లల్ చేర్చి సద్వైద్యశా
లలు నెక్కాల్వియుఁ బెక్కులంగడులు ని ♦ ల్వన్ జేయుచున్ మద్యశా
లలు స్థాపింపఁగ గొప్పపట్టణము లీ ♦ లన్ గ్రాలెఁ జో టంతయున్. 18

క॥ ఈవీథుల వెలివరుసను యావనపాదాతిదళము ♦ లాశ్వికులును దం
తావళసమితి పిరంగుల ప్రోవులు నందంద భీతి ♦ పొడమఁగ నిలిచెన్. 19

సీ॥ మొనసి హాల్దీఘాటు ♦ కనుమకు నెదుర యావనచమూ పశ్చిమ ♦ పార్శ్వమెల్ల
ముగురుసేనాధీశ ♦ ముఖ్యు లయ్యెడఁ బంచుకొని వారివారి యి ♦ క్కువల నుండి;
రవ్వాలిలో మధ్య ♦ మందున నేఁబదివేల యాశ్వికులు సే ♦ వించుచుండఁ
బరిభూతి మెట్టిదో ♦ తెలుఁగని విక్రమమహితుండు తోడర ♦ మల్లు నిలిచె;
గీ॥ ఘనుఁ డసఫ్ ఖాను ఖాసిము ♦ ఖాను ప్రబల బాహుబలు రొక్కరొక్క రి ♦ ర్వదియునైదు
వేల యాశ్వికుల్ గొలువ న ♦ వీరవర్యు నుభయపార్శ్వదళంబుల ♦ నుండి పుదు

మ॥ అదయాక్రామ దరాతివీరభట శౌ ♦ ర్యాగ్ని చ్ఛటా వార్షుకాం
బుద మబ్దూర్ రహిమాను వీరబలుఁ డా ♦ పూర్ణ ప్రభారాసు లేఁ
బదివేల్ కాల్వురతో నొకొక్కరుఁడు ప్రా ♦ గ్భాగంబునన్ నిల్చి రా
త్మదళంబుల్ జయనాదముల్ సలుప ను ♦ త్సాహంబు దీపింపఁగన్. 2

§ The great banner of Mewar exhibits a golden Sun on a crimson field, those of the chiefs bear a dagger. Amber displays the Panch-Ranga or five-coloured flag.

"Annals of Mewar."

మ॥ చలదంభోధి గంభీర ధీర గుణు లా ♦ షాబాజుఖాన్ రాయసిం
హులునున్ దక్షిణమందు; నుత్తరము శౌ ♦ ర్యోదగ్రులై క్రోలుబె
బ్బులులన్ బోలిన రాయశీలుఁడును న ♦ బ్దుల్లాయుఁ దారుష్కసే
నల నొక్కొక్కరుఁ డర్ధలక్ష గొనుచున్ ♦ దాముండి రా యా యెడన్. 22

సీ॥ రాత్రికాలమ్మున శా ♦ త్రవవాహినీ సమూహమున కతిసమీప ♦ మగుటఁజేసి
పడమటిదెసయందు ♦ వాయవ్య నిర్ఋతికోణములఁ బిరంగితం ♦ డములు నిలిపి
తూరుపు తరులతా ♦ దుర్గమారణ్యంబు గానఁ దద్భాగర ♦ క్షణము మదిని
వలచి యీశాన వై ♦ శ్వానర కోణంబులందు వారణసమూ ♦ హంబు నిలిపి
గీ॥ పనులు పదివేలకనులతో ♦ భద్రపఱచి మానసింహుఁడు శిబిరంబు ♦ లోని కరిగె;
గాయకుల గేయములు గణి ♦ కాచయముల యాటలును సాగఁగాఁ జేసె♦నాసలీము.

—*) రాజపుత్రసైన్యము లెదిగివచ్చి హాల్దీఘాటు కనుమచేరుట. (*—

సీ॥ కల్ప నిర్ఘాత సం ♦ కాశ రాఠోడ్వంశ దీపకుల నడపెఁ ♦ దేజసింహుఁ!
డతులవిక్రములఁ జో ♦ హణవీరులను గొంచుఁ బరతెంచె బలియుండు ♦ భానుసింగు!
ఝేలవారా సుభ ♦ టాళుల నడిపించె సింహశౌర్యుఁడు మన ♦ సింహవిభుఁడు!
పులిపిల్లలని శాత్ర ♦ వులు భీతినొందు ఝూలాన్వవాయులఁ దెచ్చె ♦ శ్యామసింగు!
గీ॥ హారకులోద్భవులును దేవ ♦ రాన్వయులును బ్రమరభటులు, హారావళీ ♦ పర్వతంబు
ముక్కముక్కలై పడఁ బెడ ♦ బొబ్బ లిడుచు వెడలి రష్టు డిర్వదిరెండు♦వేలదొరలు.
గీ॥ సకలయవనుల కాల మా ♦ సన్నమైనఁ బూని సంయమనికిఁ గొని ♦ పోవ వచ్చు
యముఁ డతనిభటుల్ వీరని♦యరులు వెఱవ భిల్లభటులతో ముందుండె♦భీమచాందు.

⊛ సీ॥ సర్వ సర్వంసహా ♦ స్వాతంత్ర్యధర్మ మంత్రోపదేశ గురూత్త ♦ మోత్తముండు!
నియతేశ్వర ధ్యాన ♦ నియతి బ్రహ్మైక్య సంధానంబు నెఱపు నా ♦ నందవార్ధి!
కారణమాత్ర సం ♦ సార మంటియు నంటకుండు నుత్తమరాజ ♦ యోగిమౌళి!
సచరాచర ప్రపం ♦ చము నెల్లఁ దనుఁబోలె సమబుద్ధిఁ జూచు వి ♦ జ్ఞానశాలి!

⊛ It is worthy the attention of those who influence the destinies of states i more favoured climes to estimate the intensity of feeling which could arm this p nce (Pratap) to oppose the resources of a small principality against the then most powerful empire of the world; whose armies were more numerous and far more eff.cient than any ever led by the Persians against the liberties of Greece. Had M war possessed her Thucydides or her Xenophon, neither the wars of Pelepo-

గీ॥ ధర్మసంస్థాపనార్థము ♦ ద్భవము నొందు దేవతాదివ్యతేజంబు ♦ దీర్ణమూర్తి!
యాప్రతాపుఁడు "చైతక" ♦ హయము నెక్కి తరలె నమరులు మెచ్చి యా ♦ దలలనూఁప

సీ॥ రాజపుత్ర భటోత్క ♦ రంబు దొంతరలుగాఁ గనుమకు రెండుప్ర ♦ క్కలను జేరెఁ;
ప్రబల శిశోదియా ♦ వంశ్యవీరులతోడ దానికి నడుమఁ బ్రి ♦ తాపుఁ డుండెఁ;
నతని దక్షిణపార్శ్వ ♦ మందుఁ జోండావద్వరేణ్యులతో నిల్చెఁ ♦ గృష్ణసింహుఁ;
డవ్వలఁ దేజసిం ♦ గాతని చెంత ఖేల్వాపతి నిల్చిరి ♦ భటులతోడ;
గీ॥ నాప్రతాపుని వలపట ♦ శ్యామసింగు భానుసింహుండు గ్వాలియర్ ♦ పతియు ఖేల
వార భూపతి బేజ్లాకొ ♦ ఠేరియా నృపాలకులు నిల్చి రహితదు ♦ ర్వార లీల. 27

మ॥ తళుకున్నిద్దఁపు జాళువా కలికి పూఁ ♦ తల్ గుల్కుచుఁ వేయి వె
ల్గులు నల్దిక్కులఁ బిక్కటిల్లఁ బలుని ♦ గ్గల్ దేలు బంగారు గ
జ్జెలు వాతాహతి మ్రోఁత లెత్తఁగఁ జలిం ♦ చెఁ వైరిసైన్యంబు గుం
డెలు ప్రీలంగ రవిధ్వజోత్తమము హా ♦ ల్దీఘాటు సీమోపరిన్. 28

సీ॥ పరిసర భూభృచ్ఛి ♦ ఖర కోటిపైన! నుగ్రములైన ప్రకృతిదు ♦ ర్గములపైనఁ!
గడు నెత్తుగానున్న ♦ గండశిలలపైన! మధ్య నుండెడు నితం ♦ బములపైన!
నేలవాలగు కొండ ♦ పేటులపైనఁ! జెంగటనున్న గొప్పవృ ♦ క్షములపైనఁ!
గ్రింద మీఁదనుగల్గు ♦ సందుగొందులలోన! గుమురులై తగు నికుం ♦ జములలోన!
గీ॥ నెందుఁ గనుఁగొనినను నేల ♦ యీనినట్లు భీమచాందు తోడ్తెచ్చిన ♦ భిల్లభటులు
సింహనాదంబుతోఁ బోయి ♦ చేరుకొనిరి పర భయంకర శర ధను ♦ ష్పాణు లగుచు.

సీ॥ హైందవాంగనల నా ♦ ట్యము సాఁగె రుచిరమై రాయశీలుని గుడా ♦ రమ్ములందు;
నమృత మూరెడు గాన ♦ మలరారె నబ్దూరురహిమాను పటకుటీ ♦ రములయందు;

nessus nor the retreat of the " Ten thousand " would have yielded more diversified incidents for the historic muse, than the deeds of this brilliant reign, amid the many vississitudes of Mewar. Undaunted heroism, inflexible fortitude, that which keeps honour bright perseverence, with fidelity such as no nation can boast, were the materials opposed to a soaring ambition, commanding talents, unlimited means and the fervour of religous zeal; all however insufficient, to contend with one unconquerable mind. There is not a pass in the Alpine Aravali that is not sancti fied by some d. d .f P-tap [illegible] brilliant victory or oftener more glorious defeat. Haldighat is the Thermopalae of Mewar, and the field of Davier her Marathon.

" Annals of Mewar. "

మొగలు నపుంసకా ♦ పూర్వ నృత్యపుగోల చెలఁగె నాసప్ఖాను ♦ శిబిరములను;
ప్రాకారసంపుఁ బా ♦ త్రలు సల్పె నర్తన ల్లాబాజుఖాను వే ♦ లములయందు;
గీ॥ నవల మిగిలిన యవనసే ♦ నాధిపతుల విడుదులను బ్రొద్దుపోకకై ♦ వెలసె మద్య
పానమును ధూమపానమ్ము ♦ పచ్చి నల్లమందు విందులు నందుపై ♦ సందడులును. 30

మ॥ యవనాశ్వంబులు హైందవాశ్వము లసం ♦ ఖ్యాకంబు లొండొంటిఁ జూ
చి విరోధమ్మునఁ గాలు దువ్వ రజనీ ♦ సీమంతినీ కర్ణరం
ధ్ర విదారంబుగ హేషలన్ సలిపెఁ గాం ♦ తారంబు ఛేదిల్ల; ని
కుక్క వలన్ నిల్చుచుఁ గొండకొల్ల గుములున్ ♦ గూసెన్ విశేషార్భటిన్. 31

మ॥ నగవున్ వెన్నెల మోముచందురునితో ♦ నాణెంపుఁ బావాలతో
సొగసున్ జందురుకావి నిద్దపు జిరా ♦ చొక్కాయతోఁ గాంతులన్
బగటిన్ గూర్చు కృపాణితో నటుఁ బ్రతా ♦ పస్వామి శైలంబుదం
ప గుడారంబులలోఁ జమూపతులఁ జూ ♦ డన్ బోయె శీఘ్రమ్ముగన్. 32

సీ॥ తల్లి పుత్రకుల నా ♦ దరమునఁ జూచున ట్లనురాగ పూర్ణుఁడై ♦ యధిపుఁ డరయ
వీరులందఱు భక్తి ♦ వివశులై "మాదేవుఁ డిట మమ్ముఁ బ్రోవ ని ♦ ల్లెగు దెంచె!
మందహాసజ్యోత్స్న ♦ లందమై వర్షించు నీమోము చూచిన ♦ నెల్లలోక
సామ్రాజ్య మిడిన హ ♦ స్తము సోఁకనిత్తుమే! యీతని పదసేవ ♦ యింద్రభోగ"
గీ॥ మనుచుఁ గన్నులఁ గని హృద ♦ యములఁ దలఁచి భూవిభుని సద్గుణంబులు ♦ పొగడుచున్న
యంత నుదయ ధరాధర ♦ మందు మొలిచె వెలుఁగు గములకుఁ బలునిక్క ♦ వేఁగుఁజుక్క

మ॥ "కలనాదంబు లొనర్చెఁ బక్షితతి; చు ♦ క్కల్ వీడె వజ్రంపుశో
భలు; ప్రాచీదిశఁ గాంతిపూర మలమెన్; ♦ బ్రాభాత మందానిల
మ్ములు వీతెంచె" నటంచు మంజులరవ ♦ మ్ముల్ మీఱఁ దౌరుష్కయో
ధులకున్ బాడిరి మేలుకొల్పు లపు డెం ♦ తో రక్తి వైతాళికుల్. 34

—*) సూర్యోదయము. (*—

మ॥ "కులమున్ బ్రోచెడు ధర్మమూర్తులకు నె ♦ గ్గుల్ కల్గరా దీ తురు
ష్కులబారిన్ బడకుండఁ బ్రోచెద" నటం ♦ చున్ వేయి బంగారుచే
తులు పైఁగప్పుచు నాదరించె ననఁ బ్రా ♦ దుర్భావమున్ బొంది తొ
ల్తొలుతన్ సూర్యుఁడు దోఁచెఁ దూర్పుమలయం ♦ దున్ రాజపుత్రాళికిన్. 35

—*) ప్రతాపసింహుఁడు సూర్యోపాసనము చేయుట. (*—

శా॥ "వీరుల్ పోయిన రాజ్యముల్ చెడిన ను ♦ ర్వీశ దేశదేశప్రజా
వారం బేగిన నూత్నజీవ మిడు శో ♦ భారాశివై విశ్వమం
దారప్రాయుఁడవై నభోగతి ననం ♦ త బ్రహ్మకల్పంబుగా
మీరాజ్ఞ గల్గిన బ్రహ్మమూర్తివి! నినుం ♦ బేర్కొందు ఛాయాధిపా! 36

సీ॥ నగరమందలి ప్రధా ♦ నద్వార మెల్లప్డు సూర్య మహాద్వార ♦ శోభఁ గాంచు!
మాహాత్మ్యయుతుఁన రాజ♦మణులు కొల్వుండు భాగము సూర్యభవన వి♦ఖ్యాతిఁ గాంచు!
జనులకు నృపులు ద ♦ ర్శనమిచ్చు పైమేడ సూర్య శిఖర మంచు ♦ స్తుతి వహించు!
సింహాసనము వెన్కఁ ♦ జికిలి బంగరు మేటి సూర్యబింబము మూర్తి ♦ సొబగు నొందు

గీ॥ ధ్వజములు సితాతపత్రముల్ ♦ తనరు నీదు పేర నే; నిన్ను మించిన ♦ వేల్పు లేఁడు;
తలఁపులను గదలికలను ♦ బలుకులందు నీ వెపుడు గోచరించుచుం ♦ డెదవు మాకు.

మ॥ జననం బుదినవాఁడ నీకులమునన్! ♦ స్వాతంత్ర్య ధర్మంబు ని
ల్పను గాంక్షించితి; నేఁడు వైరుల నద ♦ ల్పం గూల్ప యత్నింతు; నీ
మునిమన్నండ మదీయ గౌరవయశం ♦ బుల్ నిల్వ దీపింపుమీ''
యని ప్రార్థించెఁ బ్రతాపుఁ డర్యముని భ ♦ క్త్యావేశ ముప్పొంగఁగన్. 38

ఉ॥ ఆపయి నేకలింగవిభు ♦ నవ్వలఁ బర్వతసార్వభౌమ పు
త్రీ పదపద్మ యుగ్మము మ ♦ దిన్ గడుభక్తి భజించి ధర్మశీ
లాపరులైన పూర్వనృప ♦ సత్తములన్ దలఁచెన్ బ్రతాపుఁ డం
తో పరిశుద్ధమౌ హృదయ ♦ తోయరుహంబున భక్తిఁ బెంచుచున్. 39

సీ॥ పదపడి దుందుభి ♦ ధ్వానంబు చెలరేఁగె; రాజపుత్రులు తను ♦ త్రాణములను
ధరియించి దీర్ఘకుం ♦ తములు ఖడ్గములు హస్తములఁ దాలిచి శిర ♦ స్త్రాణములను
వహియించి యున్నతా ♦ శ్వము లెక్కి భండనోచిత మండనములు రం♦జిల్లుచుండ
సమర సన్నద్ధులై ♦ తమతమ సేనాధిపతులపైఁ గన్నుంచి ♦ సజ్జ నిలువఁ

గీ॥ కృష్ణసింహాది బహువాహి ♦ నీశ్వరులును వీరరస పూరుషాకృతుల్ ♦ వెడలి వచ్చి
యాప్రతాపుని యనుగుల♦యందు వ్రాలి 'యుద్ధ మొనరింపఁగా సెల♦వొసఁగు మనిరి.

—*) ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులకు యుద్ధముచేయ సెల వొసంగుట. (*—

మ॥ తలఁగన్ బోవని దేశభక్తిమెయి స్వా ♦ తంత్ర్యంబు భావించి యీ
ధర మున్నెవ్వరు పూనియుండని మహా ♦ ధర్మవ్రతం బూని భో
గ రమావైభవముల్ త్యజించితిరి! ని ♦ ష్కామ క్రియా యోగు! లిం
దఱ మిమ్మున్ గనుఁగొన్న నాహృదయ మా ♦ నందాబ్ధి నోలాడెడిన్. 41

శా॥ నా మేవాడఁ గలట్టి వీరరస స ♦ న్నాహంబు సర్వస్వ మీ
భూమిద్రంబున నేఁడు చేరినది పూ ♦ వుల్ పూచు చందాన! 'మీ
రా మేమా' యని ముందు దూఁకవలె వీ ♦ రశ్రేష్ఠు! లీనాఁటిసం
గ్రామంబట్టి మహావకాశ మిఁక గ ♦ ల్గన్ బోవ దెన్నేండ్లకున్. 42

సీ॥ అక్బరు సకలలో ♦ కాతిశాయిబలుండు: లక్షలున్ గోట్లు కా ♦ ల్బంట్లు, లక్ష
లాశ్వికుల్ గలధీరుఁ! ♦ డఖిలజగం బొక్క నిమిషమే పిండిపిం ♦ డిగను జేయఁ
గల పిరంగులు వేలు ♦ గలవాఁడు! నడకొండ లట్టి వారణబలం ♦ బలరువాఁడు!
వేయేటి కీసర్వ ♦ విశ్వంబు ప్రతికూలముగ మనపైఁ ద్రిప్పి ♦ పూన్చినాఁడు!

గీ॥ మనము నిరుపేదలము! విక్ర ♦ మం బొకండె మనకుఁ గల సర్వసమరసా♦మగ్రి; కాన
జంకకయు వెత్తిఁగనక యు ♦ త్సాహ మంది పోరు సలుపుద మపకీర్తి♦పొరయకుండ.

సీ॥ రాజ్య తంత్రములు కా ♦ ర్యస్వతంత్రత వైభవంబులు చతురంగ ♦ బలము లొకట!
ధర్మంబు దైవత ♦ త్పరతయు స్వాతంత్ర్యవాంఛ యాత్మబలోప ♦ పత్తి యొకటఁ!
దమతమ శౌర్యవీ ♦ ర్యములతో మొనకట్టి యొండొంటి డీకొన్న ♦ యుద్ధ మిదియు!
నేపక్ష మిచట జ ♦ యించునో యని ప్రపంచమువారి కన్ను లి ♦ చ్చటికిఁ దిరిగె!

గీ॥ నాత్మవంచన లేక యా♦హవము నడిపి జయముఁ గైకొన్న స్వాతంత్ర్య♦సౌఖ్యమబ్బు!
బశుబలము నిల్వలే దాత్మ♦బలము మ్రోల ననెడి సిద్ధాంతమును నిల్పు♦యశముగలుగు.

సీ॥ కల్లోల భయద సా ♦ గరమధ్యమున నిల్చు గండోపలము మాడ్కిఁ ♦ గష్టవేళఁ
గంపమొందని భట ♦ గ్రామణి వీరుఁ! డాతనికన్న మేటి యీ ♦ ధరణిఁగలుగఁ!
డాతని వైభవం ♦ బాత్మగౌరవ దీక్ష! ప్రఖ్యాతి యతని సం ♦ పాదనంబు!
తలఁగని కష్టవే ♦ ళల స్వదేశీయుల దృష్టు లాతనిదెసఁ ♦ దిరుగుచుండు!

గీ॥ దేశ భక్తాగ్రగణ్యుఁడా ♦ ధీరు బ్రదుకు వేయునేండ్లైన క్షణమైన ♦ వెలితి యున్న!
కాలగర్భంబునందుఁ రాఁ ♦ గలయుగముల నతనికీర్తి దివ్యజ్యోతి ♦ యై వెలుంగు. 45

శా॥ నా యీ సైన్యములందు నొక్కభటుఁడై ♦ నన్ భీరుఁడై యున్న ని
ష్ఠే యుద్ధాంగణమున్ ద్యజించి యెటకే ♦ నేగంగ లగ్గా; జగీ
షాయత్తుల్ భయమే యెఱుంగని యుద ♦ గ్రాటోపులే నేఁడు నా
కా యా పార్శ్వములందు నిల్చి జయమున్ ♦ హర్షంబు నీయన్ దగున్. 46

క॥ సమయమున భీతిగొని శౌర్యముఁ గోల్పడి లోకపూజ్య ♦ మగు మీ సంతా
నము దాస్యశృంఖలా బద్ధము చేయకుఁడనుచు మిమ్ముఁ ♦ దగ నర్థింతున్. 47

సీ॥ నాల్గు దిక్కులఁ జుట్టు ♦ నభము సోఁకెడు మహోద్దండ శైలము లొప్పు♦కొండలోయ
మనల నెవ్వరు చూతు ♦ రని తలంపకుఁడు! జగచ్చక్షుఁడైన యా ♦ కర్మసాక్షి
పైనుండిచూచు లో ♦ పలి తలంపులు! విపక్షచ్ఛేద మొనరించి ♦ సమయువారి
నభినందనము చేసి ♦ యశము నిల్పిరటంచుఁ గడుపుపైఁ జేరిచి ♦ గారవించుఁ!

గీ॥ దాతలకుఁ దాతయైన యా ♦ ధన్యతముని బొజ్జపై కెక్కి మాహేంద్ర ♦ పురముపోవు
తొలిమహాద్వారమున దేవ♦దూతలెల్ల మ్రొక్కఁగలభాగ్య మొందు ట♦ద్భుతముగాదె!

సీ॥ శత్రులు నాల్గుల ♦ క్షలకుఁ బైఁబడియుంద్రు! ద్వావింశతిసహస్ర ♦ దళము మనది!
యొక్కఁ డిర్వదిమంది ♦ యోధుల నోర్చిన జయమున కింక సం ♦ శయము గలదె!
యాపాటి సాహసం ♦ బలరనివాఁడు మీయందఱిలో నొక్కఁ ♦ డైనఁ గలఁడె!
కవచఖడ్గములుండఁ ♦ గా రాజపుత్రుఁ డిర్వదిమందిఁ గూల్ప దు ♦ ర్ఘటమె యెందు!

గీ॥ నైదువేల పిరంగులు ♦ నంతసంఖ్య ద్విరదతతియున్న భయమేమి! ♦ పేఁడి వేఁడి
పిడుగు లురలెడు మనచూపు♦లడర గజము లజములు పిరంగులవి బొంగు♦లగుచుఁబడ

సీ॥ వనచరసాహాయ్య ♦ మున రాముఁ డొక్కఁడే యసురబలంబుఁ జ ♦ క్కాడ లేదె!
గోగ్రహణమునాఁడు ♦ కురువీరకోటుల ఫల్గునుం డొకఁడె డీ ♦ ల్పఱుప లేదె!
మూంజుని భిల్లచ ♦ మూసమూహము నెల్ల హమ్మీరుఁ డొకఁడె తు ♦ న్మాడ లేదె!
నామముత్తాత చం ♦ డన్నృపాలుఁ డొక్కఁడె చిత్తూరిసేన ని ♦ గ్గింప లేదె!

గీ॥ యాత్మతేజోబలాఢ్యు లి ♦ య్యఖిలజగము లెత్తివచ్చినఁ ద్రుటిని జ ♦ యింప నేర్తు
రందఱేకాగ్రమనముల ♦ సహితభటుల నూఁచముట్టుగఁ దాఁకంగ ♦ నొప్పునిపుడు.

—*) ప్రతాపసింహునితోఁ గృష్ణసింహుఁడు తన పట్టుదల నెఱిఁగించుట. (*—

గీ॥ అనిన రాణానుగని సలుం ♦ బ్రాధినేత "యిచటి భటుల భీరుం డొకం ♦ డేని లేఁడు;
కట్టకడపటి భటుఁడైనఁ ♦ గట్టితెచ్చి మృత్యుదేవతఁ జెఱసాల ♦ నిడఁగఁ గలఁడు. |

సీ॥ ఒక్కొక్కఁడును సమ ♦ స్తోర్వీతలమునిండ నిరుపమామోదంబు ♦ నెఱపునట్టి
పూవు లసంఖ్యముల్ ♦ పూచె రాజస్థాన నందన దేవమం ♦ దార తరువు!
తడ వొకింతయులేని ♦ తౌరుష్కవాహినీ జైత్రయాత్రా ప్రభం ♦ జనముధాటిఁ
గూఁకటివ్రేళ్లతోఁ ♦ గూడఁ గంపించెఁ జె ♦ ట్టా పూవు లన్నియు ♦ నవని రాలె!
గీ॥ నీవ నెడు ప్రోడ్డపూనైన ♦ నిలుచుఁ బోలుచు విశ్వవిశ్వంభరామోద ♦ విజయలక్ష్మి
నలుదెసల నించునంచని ♦ తలఁచుచుండ నక్బర నెడి జంఝూనిలం ♦ బలమె నేఁడు! 52
శా॥ పోనీ రాజ్యము; భోగభాగ్యవితతుల్ ♦ పోనీ; సతీపుత్రులున్
బోనీ; ప్రాణము పోవనీ; మఱియు నీ ♦ భూచక్రమే పిండియై
పోనీ; చండన్నృపాలు పావనకులం ♦ బున్ దాస్యమున్ మోయఁగాఁ
బోనీయన్ ద్రిదివాధిపత్యవిభవం ♦ బుల్ దక్కిన ట్లుండినన్." 54
క॥ అనుచు నలుం బ్రాకృష్ణుం డనినంతనె తేజసింహుఁ ♦ డమలస్మిత శో
భన వదనం బెత్తి ప్రతాపుని గని సైన్యంబులెల్ల ♦ మోదంబుఁ గనన్, 55

— *) తేజసింహుఁడు తన శక్తి యుక్తు లెఱిఁగించుకొనుట. (*—

సీ॥ "శతశతాబ్దములు క ♦ ష్టముచేసి కట్టిరి వంశపావనులు మే ♦ వాడరాజ్య
సౌవర్ణ సౌధరా ♦ జము; దుర్బలులమైన నిమిషంబులో నది ♦ నేల వ్రాలుఁ;
బరతంత్రగతి సార్వ ♦ భౌములై బ్రహ్మాండ మున్నంతకు బ్రదికి ♦ యుండుకంటె
దారిద్ర్యయుక్త స్వ ♦ తంత్రజీవన మొక్కగంటయుఁ గడకొక్క ♦ క్షణము చాలు;
గీ॥ దేశధర్మరక్షాదీక్ష ♦ ధీరవృత్తి మీఱెదముగాక! రిపులఁ జం ♦ పెదముగాక!
భీతి మృత్యుమహావృక్ష ♦ బీజ మగుటఁ బిరికిచేతి బల్లెం బది ♦ బెండుగాదె! 56
సీ॥ తనపాఱు త్రోవ దు ♦ ర్గమగండశిలలైనఁ దునియలుతునియలై ♦ తొరగునట్టు
లతితరోన్నత పర్వ ♦ తాగ్రంబునుండి యప్రతిహతధాటితో ♦ వచ్చి దూఁకు
నచలసరిత్ప్రవా ♦ హము ముందునకెకాని వెనుకను మఱలని ♦ విధముతోఁ ప
జృంభించి రేఁగి యే ♦ కైకధాటిఁ దురుష్కవీరుల నిపుడె యు ♦ వ్వెత్తుగొందు!
గీ॥ నొక్కఁ డిరువుర నేటికి! ♦ నొక్కవేయి మందినైనను దొడరి చం ♦ పంగ నేర్తు!
మేము విహరించు చోటెల్ల ♦ మృత్యుదేవతా విహారస్థలంబయి ♦ తనరుఁగాక. 57
మ॥ యవనుల్ నాలుగు లక్ష లుందురని యే ♦ లా చూడ! మద్బాహుసం
భవ శౌర్యోగ్ర విహారమారుతము శుం ♦ భద్ధాటికిన్ వైరి తూ

ధవితానంబులు వృక్షసంతతుల ప ♦ త్రిశ్రేణులఁ బోలె ని
య్యవనిఁ దుల్లఁగఁజాతు! నీమదికి నా ♦ హ్లాదంబు చేతుఁ బ్రభూ! 58

క॥ శ్రమమేల; యగాధసముద్రముఁబోలిన యీ యపార ♦ తౌరుష్కవ్యూ
హమునందు వామభాగార్ధము లేదని యింతనుండి ♦ తలఁపుము దేవా!" 59

క॥ అన భీమచాందు "భళి! నీజనకుని మఱపింపఁగలవు ♦ శౌర్యోటోపం
బున" నని ప్రతాపసింహునిఁ గనుఁగొని లయకాలమేఘ ♦ గర్జారభటిఁ, 60

—*) భీమచాందు యుద్ధమునుగూర్చి యుత్సాహవాక్యము లాడుట. (*—

సీ॥ మనువులు పదునాల్గు ♦ మంది పుట్టకమున్నె! భరతోర్వి నార్యు లే ♦ ర్పడకమున్నె!
రామాయణంబు భా ♦ రతము వ్రాయకమున్నె! వేదముల్ భాగముల్ ♦ విడకమున్నె!
రాజాధిరాజు లే ♦ ర్పడుటకుమున్నె! నాగరకత భువిని బ్రా ♦ కకయ మున్నె!
యీ యేరు లీ కొండ ♦ లీ గండశిలలు నీ వనములు మాభిల్ల ♦ వంశజులవి!

గీ॥ యీతురుష్కులెకాదు మ ♦ హేశుఁడైన నరుగుదెంచినఁ బ్రాణ ము ♦ న్నంతలోన
శిరములను ఖండఖండముల్ ♦ చేతుఁగాని మిగులనిచ్చిన నిది యొక్క ♦ మీసమొక్క!

సీ॥ గొలుసులనున్న బె ♦ బ్బులిపిల్లలనఁగ యౌవనవీరమృగముల ♦ పైన వ్రాలి
కడికండలొలుచు యో ♦ గం బెప్పు డెప్పుడం చదె భిల్లభటులెల్లు ము ♦ ప్పదియువేలు
కొండకోటలపైన ♦ నుండి గుప్పునదూఁక నుత్సాహభరమున ♦ నున్నవారు!
రణమం దరుల డీల్ప ♦ ఆచి గెల్చుటో లేక చచ్చుటో మూఁడన ♦ జాడ గలుగ!

గీ॥ దింక మేవాడపైన దం ♦ డెత్తు టనిన మృత్యుముఖముఁ జొచ్చుటెయంచు ♦ నడఁదప్రీలి
యక్బరును భీతిగొనఁగ నా ♦ హవముసేతు' నీపదములాన ప్రాణంబు ♦ తీపుగాదు. 62

మ॥ మదమాతంగ సమూహమట్లు బలసం ♦ పన్నాన్యు లొక్కొక్క రేఁ
బడి శైలంబుల నెత్తి సంభ్రమునఁ ద్రో ♦ వఁజాలు వా రల్ల ము
ప్పదివేల్ భిల్లుల నింటికిఁ మఱలిపో ♦ వఁగోరఁ డొక్కండు! నే
దుడిప్రాణంబులు మేన నుండువఱకుఁ ♦ దోడుందు నీముందటన్.'' 63

గీ॥ అనిన నాభానుసింహుఁడు ♦ లందఱొక మొగమున "నేఁడు హల్దిఘాటు ♦ కనుమనిండ
వైరిరక్తప్రవాహముల్ ♦ పాఱఁజేతు'' మనిన నంద ఱొదల లూఁపు ♦ నంతలోన, 64

మ॥ "అరిసంఘంబులఁ గూల్చి గెల్చుఁగొన నా ♦ యత్తంబు గం'' డంచు నం
దఱకుఁ దెల్పుచు యౌవనాయస బృహ ♦ న్నానాస్త్ర శుంభద్గళాం

తరమందుండియుఁ ద్రేలె గుండాకఁడు ది ♦ గ్దంతిశ్రవోయుగ్మగ
హ్వరవిచ్ఛేది కఠోర దుస్సహ మహా ♦ ధ్వానంబు సంధించుచున్. 65

—*) మొగలు సైన్యంబులు యుద్ధమున కాయత్తమగుట. (*—

శా॥ బారుల్ బారులు తీర్చి యావనభట ♦ వ్రాతంబు లశ్వంబులం
దారోహించుచు నిల్చెఁ గట్టెదుర! బా ♦ హావిక్రమప్రాభవో
దారుల్ తోడరమల్లముఖ్యులు తను ♦ త్రాణాదులన్ దాల్చి యా
మేరుక్ష్మాధరశృంగముల్ వలెఁ గదున్ ♦ బెంపారి రత్యుగ్రులై! 66

శా॥ ధీరశ్రీ లయకాల మృత్యుముఖ స ♦ ధ్రీచీన ఘోరంబులై
నోరుల్ విచ్చు శతఘ్నులన్ నిలిపి యం ♦ దున్ శ్వేతసూచీముఖుల్
క్రూరాత్ముల్ భృతిపాలితుల్ జగము సం ♦ క్షోభింపఁగా నిల్చి రా
శూరుల్ పంచసహస్రముల్ బుడుతకీ ♦ చుల్ నిప్పులన్ గుప్పుచున్. 67

మ॥ సమసత్త్వంబులు నగ్నిచూర్ణయుతముల్ ♦ షష్ట్యంగుళక్రూరనా
ళములున్ భీకరతిర్యగూర్ధ్వబిలమూ ♦ లమ్ముల్ తుపాకుల్ విశా
లముఁ దౌ ఱొమ్ముల కాన్చి పచ్చితురకల్ ♦ బహాబలాటోపదు
ర్దములై నిల్చిరి దీర్ఘకాయులు రణా ♦ రంభక్రియాలోలురై. 68

సీ॥ ధవళ ధూసర హరి ♦ ద్ర శ్యామ లోహిత పింగవర్ణ తనుత్ర ♦ వితతిఁ దొడిగి
కరవాల పరశు ము ♦ ద్గర భిండివాలాది సమరోచితాయుధ ♦ సమితిఁ దాల్చి
మూఁడులక్షలభటుల్ ♦ మూఁగిరి; మృగ మిశ్ర భద్ర మంద్రవిభేద ♦ వారణములు
నాకర్ష దీర్ఘ ము ♦ ఖాభీల కఠిన శాతాంకుశహస్తులౌ ♦ హస్తిపకులు

గీ॥ నిలువ వివిధబలంబుల ♦ యలబలంబు యుగసమయఘూర్ణమాన ప ♦ యోధిరవము
సనుకరింపంగ యవనసై ♦ న్యప్రపంచ మొక్కమొగి విజృంభించె మ♦హోగ్రగతుల.

—♦) ప్రతాపసింహుఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁ డగుట. (♦—

గీ॥ శుభద గోధూమసమ్మిత ♦ స్థూలలోహ వర్మమును దాల్చి యాప్రతా ♦ పప్రభుండు
తనరె భారతభూమి స్వా ♦ తంత్ర్యలక్ష్మి వీరయోధావతారమై ♦ వెలిఁగె ననఁగ. 70

సీ॥ నలువదియంగుళం ♦ బుల దీర్ఘవదన మంతోసురు మూఁడంత లౌ ♦ న్నత్య మలరి
మాయూరకంఠస ♦ మగ్రీవమును హ్రస్వకుక్షియు నత్యల్ప ♦ ఖురపుటమును

మేఘనిస్వనము న ♦ మేయసారము కాంతకాంతిమంతమ్ము సు ♦ గంధరుచిర
మాకాశనీలవ ♦ ర్ణామోఘమును సర్వతోభద్ర పద్మ భ్ర ♦ మాభిరామ
గీ॥ ముత్తమోత్తమ లక్షణ ♦ యుతము పూర్ణహర్షము సువర్ణరత్నభూ ♦ షాంచితంబు
నైన చైతకాజానేయ ♦ మధిపుఁ డెక్కె నఖిల సామంత మండలి ♦ యభినుతింప. 71

శా॥ హారావ శ్యచలప్రపంచము నితం ♦ బాపత్యకోపత్యకాం
తారామాశ్మగుహాధునీయుతముగా ♦ నాకంపమొందన్ మహో
దారప్రాభవుఁ డాప్రతాపుని మహా ♦ న్యద్దక్షిణావర్తశం
ఖారావంబులు భూనభోంతరము ప్ర ♦ య్యల్ గాఁగ మ్రోసెన్ వడిన్. 72

సీ॥ తపనీయవజ్రసూ ♦ త్రములు నాల్గంచులెక్కిన శంఖమూదెను ♦ కృష్ణనృపతి!
సౌవర్ణచిత్రపు ♦ ష్పమనోజ్ఞశంఖంబు మ్రోయించె గ్వాలియర్ ♦ భూమివిభుఁడు!
మెఱుఁగారు మగఱాల ♦ మిసిమిగజ్జెలసరుల్ దెమరు శంఖంబొత్తెఁ ♦ దేజసింహుఁ!
డాణిముత్తియముల ♦ హారముల్ తుదివ్రేలు శంఖంబుఁ బూరించె ♦ శ్యామసింహుఁ!
గీ॥ డుత్తమావర్త మర్ధహా ♦ స్తోన్నతంబు పశ్చిమాంభోధిభవము సౌ ♦ వర్ణవృంత
మగు మహాశంఖ మొత్తె స ♦ ర్వాతిశాయి వీరలోకైకమాళి యా ♦ భీమచాందు. 73

సీ॥ అచలోపమాన దే ♦ హాభీల యావన ద్విపసమూహము భూరి ♦ బృంహితములు!
జగదేకవిక్రమో ♦ జ్జ్వల రాజపుత్రవీరకదంబ సింహగ ♦ ర్జా విరావ!
మహితసైంధవదర్ప ♦ నాతిరోషిత తురుష్కతురంగబహుళహే ♦ షాస్వనంబు!
లనిలధాటీచలి ♦ తాసంఖ్య సూర్యకేతన జాత పటపటా ♦ త్కారరవము!
గీ॥ తురకల పిరంగిగుముల యు ♦ ద్ధురరవంబు! భిల్లసుభటకోదండమౌ ♦ ర్వీధ్వనులును
రెండుసైన్యంబులను రేఁగు ♦ డిండిమరవ! మట్టి మిన్ను మ న్నేకమగు ♦ నట్లు మ్రోసె.

—*) { రణమున కుపక్రమింపుమని చంద్రభట్టారకుఁడు ప్రతాపసింహుని హెచ్చరించుట. } (*—

ఉ॥ "వైరులు సర్వసన్నహన ♦ భారముఁ దీర్చి రణంబుసేయ ను
న్నారలు; వారలన్ బలిగొ ♦ నన్ మనవారలుఁగూడఁ బూనియు
న్నార; లుపక్రమింపుము ర ♦ ణంబు క్షణంబున" నంచుఁ జంద్రభ
ట్టారకుఁ డాప్రతాపు నిక ♦ టమ్మునకున్ జని తెల్ప నాతఁడున్, 74

—*) ప్రతాపసింహుని విషాదము. (*—

మ॥ శిరమున్ వంచి నమస్కరించి "సుకవి ♦ శ్రేష్ఠా! సుఖావాప్తి సం
బరమున్ గష్టమునన్ విషాదమును బెం ♦ పన్బోని యస్మన్మహా
స్థిరచిత్తంబు నిమేషమాత్రము చలిం ♦ చెన్ ముందుఁ గన్పట్టు నా
పరిపంథి ధ్వజినీ సమూహమును స ♦ ర్వం బిప్డు వీక్షించుటన్. 76

§ సీ॥ స్వచ్ఛజాంబూనద ♦ చంద్రహాసధ్వజప్రభలు నల్దిక్కులఁ ♦ బర్వుచుండ
యావనసేనా ము ♦ ఖాగ్రభాగమున లక్షలులక్షు లాశ్విక ♦ సమితి తనదు
కనుసన్నల మెలంగఁ ♦ దనరు తోడరమల్లు మాయయోధ్యాపుర ♦ మండలభవుఁ;
డితని పితామహు ♦ లెపుడు మాపూర్వుల కాంతరంగికులయి ♦ యలరువారు;
గీ॥ కాల మించుక ప్రతికూల♦గతిని దాల్ప నక్బరున్నృపాలు పదము సే♦వ్యమనిపోయి
యసమమేధాబలమున సై♦న్యపతియగుచు నిదిగో మనమీఁది కిపుడు దం♦డెత్తివచ్చె.

మ॥ అనియుం[illegible]నను దేవతార్చనము సే ♦ యన్బోక నీరైన ము
ట్టని యాచారపరుండు! సజ్జనుఁడు! తో ♦ డర్మల్లు! సద్వంశవ
ర్ధనుఁ! డీయుత్తమభారతీయుఁడు స్వధ ♦ ర్మచ్ఛేదమున్ జేయుచున్
మనపై వచ్చె స్వదేశమిప్డు పరతం ♦ త్రత్వంబుమైఁ బ్రింగఁగన్. 78

సీ॥ ఆవైపు కాంచన ♦ వ్యాఘ్రకేతన మూని కడుపొడవైన పా ♦ గా ధరించి
సువిశాలపాదాతి ♦ నివహంబు నడపు నా రాయసింగు బికనీర్ ♦ రాజమౌళి!
మాపూర్వులకును సా ♦ మంతుఁడై కల్యాణసింహుఁ డితనితాత ♦ సేవ చేసె!
నప్పసెల్లెండ్రఁ బెం ♦ డ్లాడి యీతం డక్బ రన్నదమ్ములవాని ♦ యలరుచుండు!
గీ॥ రాశ మహారాజ్యమేలుచు ♦ నుండవలయు నితఁడు నాల్గువేల్హయముల♦కీశ్వరుఁడయి
తురకలనుఁగొల్చి మనతోడఁ ♦ దొడరవచ్చె! నింక స్వామిభృత్యన్యాయ♦మెందుఁగలదు

§ The chief adviser of Akber in matters of revenue, finance and currency was the Raja Todar Mall, of whom I have spoken in the last chapter, He was a man of great ability and of tried integrity. Though attached to the court of a Muhammadan sovereign, he was an earnest Hindu and performed faithfully all the ceremonies of his religion. On one occasion when accompanying Akber to the Punjab, in the hurry of department he forgot his idols. As he transacted no business before his daily worship, he remained for several days without food or drink and was at last with difficulty consoled by the Emperor.

"G. B. Malleson C. S. I."

సీ॥ ఆయుత్తరదిగంత ♦ మరదుఁ దుపాకిఫౌజులనెల్ల సంగ్రామ ♦ సుముఖులుగను
❀ జేయుచుండెడి రాయ ♦ శీలుఁ డంబరునృపుండగు భగవాన్దాసు ♦ నంకితుండు!
వానిపజ్జఁ దురుష్క ♦ పాదాతిదళము మందారమహీజకే ♦ తనముక్రిందఁ
బూన్చుచునున్న, జాం ♦ బూనదకవచుండు జయమల్లుఁ డంబరే ♦ శ్వరుని మఱఁది!
గీ॥ యోధపురరాజమాళియా ♦ నుదయసింహు ప్రియతనూజను జేకొన్న ♦ పెండ్లికొడుకు!
మానసింహుని దవకూర్మి ♦ మేనయల్లు, మొన్న నేగద దర్శన ♦ మునకుఁ దెచ్చె. 80

మ॥ కడఁజూడన్ బడనట్టి దుర్దమ తురు ♦ ష్కప్రాజ్యసైన్యాధినా
థుఁడనై సంగరచక్రమున్ గరములం ♦ దున్ ద్రిప్ప నామానసిం
హుఁడె వం! డన్నియుఁ జక్కనుండినను న ♦ త్యుల్లాసినై మెప్పునా
యుడుగుల్ గొల్చెదు నాశ్రితుండెకద! యో ♦ రా! కాల మెబ్భంగిదో! 81

సీ॥ అంద ఱొక్కవిధంబు ♦ నుండున్నది మునల్లపండుగ యన్నట్టి ♦ భంగిదోఁప
నిదిగో తోడరమల్లు ♦ నిరుదెస సింహమ్ముఁ జేరి కొల్చెదు వ్యాఘ్రు ♦ శిశువులట్లు
సూక్తసాగరులు నా ♦ సోదరు లిరువురుఁ గనుపింతు! రకట! ర ♦ క్తంబుఁ బంచు
కొని యేకగర్భంబు ♦ నను బుట్టితిమి! ఛాయయట్లు నన్నెప్పుడు ♦ నను సరింతు!
గీ॥ నాకు వారికి భేదమిం ♦ తయును గలదె! కదలినంతనె వారలే ♦ యెదురుపడుదు!
రిది యవనసేనతోఁ జేయు ♦ కదనమో! స్వజనముతోఁ జేయు కదనమో! ♦ శంక గలిగె.

చ॥ బవరము లోకపావనము; ♦ భ్రాతలు మిత్రులు తండ్రులైన నా
హవమునఁదాఁక బోరుట నృ ♦ పాళికి ధర్మమటండ్రు; రట్టి ధ
ర్మమెఱుఁగ లేకకాదు; మొగ ♦ మున్గని సోదర బంధు మిత్రకం
తవిదళనం బొనర్చుట క ♦ టా! కడుఁగ్రూరమటంచుఁ దోఁచెడున్." 83

సీ॥ అనఁ గవి "లేవాత్మ ♦ కయ్యవస్థాభేదనాశముల్ దేహంబు ♦ నకును బోలె!
నాత్మ నిత్యంబు! దే ♦ హం బనిత్యము! వీరుఁడగువానికిని స్వధ ♦ ర్మాచరణము

❀ Raisi accompanied his proper liege lord the great Raja Mann of Amber against the heroic Rana Pratap of Mewar. Jaimall had been a great favourite with Akbar, for, of all the Rajpootana nobles, he had been the first to pay his respects to him and had ever rendered his true and loyal service. He had married a daughter of Raja Udai Singh of Jodhpur a princess possessing great strength of will.

"G. B. Malleson C S. I."

తల్లిదండ్రులకన్నఁ ♦ దనకన్న మిత్రులకన్నఁ జుట్టంబుల ♦ కన్న మిగుల
నుత్తమంబగు! క్షత్రి ♦ యుం డెప్పు డుత్తమోత్తమకర్మనిరుఁడై ♦ తనరవలయు!
గీ॥ సమధికాత్మైకతత్త్వవి ♦ జ్ఞానమయుఁడ! వోటు గెలుపుల సమబుద్ధి ♦ నూహసేతు!
నీకు ధర్మంబులను నేర్ప ♦ నేనెవండ" ననిన దిటవూని నృపతి సై ♦ న్యములఁజూచి;

—*) ప్రతాపసింహుఁడు సైన్యాధిపతుల యుద్ధమునకుఁ బురికొల్పుట. (*—

సీ॥ "హారావళీపర్వ ♦ తాగ్రిగణ్యము విశ్వపావనమైన మే ♦ వాడసీమ
యీ కోన లీ లోయ ♦ లీ నదు లీ వను లీ భానుమండలం ♦ బిన్ని మనవి!
పూర్వు లెన్నియొ యుద్ధ ♦ ములుచేసి వారిరక్తములతో నీభూమిఁ ♦ దడిపినారు!
ప్రాణ మున్నంత కీ ♦ యవని విదేశీయు లాక్రమింపంగ నీ ♦ యంగరాదు!
గీ॥ కట్టకడయూపి రున్నంత ♦ కత్తి తనదు పట్టి బిగఁబట్టి పరులకుఁ ♦ బట్టియీని
జననికరణి హల్దీఘాటు ♦ కనుమ నాని పూని కాపాడుఁడో రాజ ♦ పుత్రులార! 85
సీ॥ ఇంతవిస్తారమం ♦ చెఱుఁగరానిది కాలపాథోధి! యలలు సం ♦ వత్సరమ్ము!
లా కాలగర్భంబు ♦ నం దెందఱు నృపాలు! రెన్నెన్ని దేశంబు! ♦ లెన్ని రణము!
లెన్నెన్ని జాతులో! ♦ యెందఱు గెలిచిరో! యెందఱు మడిసిరో! ♦ యెఱుఁగఁగలమె!
యందఱిలో నొక్కఁ ♦ డైన నేఁడున్నాఁడె! యశమె చిరస్థాయి ♦ యయ్యెఁగాక!
గీ॥ మాటలనుగట్టి యాయువు ♦ బుట్టకెత్తి శాశ్వతబ్రహ్మకల్ప మీ ♦ జగతినుండు
మో! యరులఁదాఁకి గెలుపో యో♦టో గ్రహింత! మందతేకమనస్కులై ♦యనికిఁజనుఁడు
ఉ॥ ఆవడగండ్లవానవలె ♦ నంతట విశ్వములోని దుష్టవా
తావరణంబు శుద్ధమగు ♦ నట్లొనరించెడు యుద్ధముల్ జగ
త్పావనముల్; విపక్షబల ♦ భంజనులై గెలుపొందివచ్చినన్
బూవులసోనవానలను ♦ భూజనముల్ గురియింత్రు మీపయిన్. 87
సీ॥ వనిని బూవులు రాలి ♦ పడును! వసంతుఁ డాదటవచ్చి మఱల న ♦ న్నిఁటినిదెచ్చుఁ!
జెడ నెండఁబాఱిన ♦ చెట్టులు క్రొక్కాఱుచినుకుల మఱల లేఁ ♦ జివురు దాల్చుఁ!
గొందఱో మనలోన ♦ నందఱో మడిసిన మనతావు చేకొంద్రు ♦ మనతనయులు!
నాయంతకేమొ యం ♦ తేమునొందుదు నటన్న భయమింతయైనఁ గ ♦ న్పడఁగఁబోదు!
గీ॥ సాహసంబునఁ బోరి వి ♦ శ్వప్రపంచమునఁ బ్రజాహృదయముఁ జూఱఁ ♦ గొనెదమేని
మాట లేటికి! మనకింక ♦ మరణ మేది! క్షితిఁ జిరంజీవులమయి ని ♦ ల్చెదముగాక."

చ॥ అను విభువిక్రమోక్తులను ♦ నంతట నంతట నిల్చి తేజసిం
గును మఱిఁగృష్ణసింహుఁడును ♦ గొండొకవైపున భానుసింగు యో
ధ నికర కర్ణపేయముగఁ ♦ దద్రస మింత తొలంగకుండఁగా
వినిచిరి యక్షరాక్షరము! ♦ వీరరసంబున నూఁగె సైన్యముల్. 89

సీ॥ గగనభాగంబెల్లఁ ♦ బగిలించి పరతెంచు పిడుగుతండముల స ♦ వ్వడులఁబోలి!
ప్రళయకాలాభీల ♦ వనదముల్ రాపాడ జనియించు మేఘగ ♦ ర్జనము మించి!
రంగ దుత్తుంగ త ♦ రంగపంక్తులు రేఁగు వనరాశి ఘోర ని ♦ స్వనముఁ గేరి!
సచరాచరప్రపం ♦ చము తూలిపడ వీచు ప్రకటప్రభంజను ♦ ధ్వనిని మీఱి!
గీ॥ దిగ్గజంబులు చెవు డెత్తి ♦ తెలివి దప్ప నట్టె హారావళీశైల ♦ మంత నిండి
యంబరేశ్వరు శిబిరంబు ♦ నఱుత మ్రోగె సంగరారంభ దుందుభి ♦ స్వనభరంబు 90

—*) రాజపుత్ర సేనాధిపతులు యవనసేనలను దాఁకుట. (*—

సీ॥ అద్రి నెల్లెడ 'హర! ♦ హర! మహాదేవ!' యన్ సమరనాదం బాక ♦ సంబు నిండ
శ్రీసలుంబ్రాకృష్ణ ♦ సింహుఁ డాసప్ఖాను మూఁడువేల్ భటులతో ♦ మొదటఁదాఁకె!
బదనూరుభర్త షా ♦ బాజ్ఖాను రాయసింహుల కడ్డుపడె నంత ♦ బలముతోడ!
నాశ్వికత్రిసహస్ర ♦ ముమర ఖేల్వాపతి యబ్దూరురహిమాను ♦ నని నెదిర్చె!
గీ॥ నప్రతీపప్రతాపాంకుఁ ♦ డాప్రతాపుఁ డతులకాలాగ్నిసమమూర్తు ♦ లగు శిశోది
యాన్వయులు మూఁడువేలతో ♦ యవనసైన్య మధ్యముననున్న తోడర ♦ మల్లుఁదాఁకె!
సీ॥ రెండువేలాశ్వికు ♦ లండఁగొల్వొండ ఖాసింఖానుతో శ్యామ ♦ సింహనృపతి!
యంతటి బలముతో ♦ నద్రిధైర్యుఁడు రాయశీలునితో భాను ♦ సింహభర్త!
పూని యబ్దుల్లా చ ♦ మూపతితో రామచంద్ర మనస్సింహ ♦ శౌర్యఘనులు!
విక్రమ ప్రకటు లా ♦ వీరబలునితోడ బేడ్లా-కొఠేరియా ♦ పృథ్వినాథు!
గీ॥ లాహవారంభ మొనరింప ♦ నలఘుబలుల నాత్మసుభటులఁ గొనుచు బ్ర ♦ హ్మాండమద్రువ
వీరగీర్జారవమెలర్ప ♦ భీమవాండు భీకరాస్త్రంబులు నిగుడ్చి ♦ తాఁకె రిపుల. 92
మ॥ వవధుల్ రెండును దాఁకి ఘూర్ణిలెడు లే ♦ వన్ గొండతోఁ గొండ డీ
కొనున ట్లంబుదమాలికల్ దొడరి సం ♦ క్షోభించుచందాన యా
వనసైన్యంబులు రాజపుత్రచమువుల్ ♦ వైరంబు వీర్యంబు నె
క్కొన నొండొండు కలంగఁదాఁకె సమర ♦ క్రోధప్రవృద్ధంబులై. 93

హల్దీఘాటుకనుమ.

					...	...	...	భిల్లులు
ఖేల్వాపతి 3000 అశ్వికులు	రాఠోడు తేజసింహుఁడు 3000 అశ్వికులు	సలుంబ్రా కృష్ణసింహుఁడు 3000 అశ్వికులు	మహారాణా ప్రతాప సింహుఁడు 3000 అశ్వికులు	శ్యామ సింహుఁడు 2000 అశ్వికులు	భానుసింహుఁడు 2000 అశ్వికులు	రామచంద్రుఁడు ఖండేరావు మనస్సింహుఁడు 2000 అశ్వికులు	బేద్లా-కొఠేరి యాస్వపులు 4000 అశ్వికులు	భీమ చాంను 30000 భిల్లులు

అబ్దూ రహిమాను 50000 కాల్బల్వరు	షాబాజుఖాన్– రాయ సింహుఁడు 100,000 కాల్బల్వరు	ఆసఫ్ ఖాను 25000 అశ్వికులు	తోడరమల్లు– సూక్తుఁడు– సాగరుఁడు. 50000 అశ్వికులు	ఖాసింఖాను 25000 అశ్వికులు	రాయశీలుఁడు 50000 తుపాకి ఫౌజు	అబ్దుల్లాఖాన్ 50000 కాల్బల్వరు	వీరబలుఁడు 50000 కాల్బల్వరు

ఉ

ద

కున్వార్
మానసింహుఁడు–
సలీము అంబరు
బలము 25000
అశ్వికులు.

ప

మ॥ బెడఁగుంగత్తుల మేల్తళ్ళ త్తళ్ళల ద్యో ♦ వీథిఁ దటిత్పుంజముల్
పొడమెన్; వీరరసావతారులగుచున్ ♦ మోగల్భటగ్రామణుల్
కడుశౌర్యమ్మున రాజపుత్రకులపై ♦ లంఘించి దోర్దర్పమే
ర్పడ నొక్కుమ్మడిఁ దాఁకి యార్చిరి రణ ♦ ప్రారంభ సంరంభులై. 94

—*) ఖేల్వాపతి-యబ్దూరహిమానుతోఁ జేయు యుద్ధము. (*—

ఉ॥ తారకదైత్యనాథు ననిఁ ♦ దాఁగ్కొని యొంచు కుమారుభంగి ఖే
ల్వారమణుండు బాహుబల ♦ వైభవుఁ డా లయకాలభైరవా
కారుల యోధులన్ గొనుచు ♦ గాఢరయంబున నేగి తాఁకె న
బ్దూరహిమాను మోగలులు ♦ తోడనె వెన్కకుఁ దూలి యార్వఁగన్. 95

ఉ॥ ఆతఁడు శైలముల్ పగుల ♦ నార్చుచు నేఁబదివేలు వీరపా
దాతుల హెచ్చరించుచు గ ♦ దా కరవాల పరశ్వధాయుధ
వ్రాతములన్ ధరించి గిరి ♦ వర్గము భేదిలఁ దాఁకు నాబలా
రాతివిధానఁ దాఁకె నతి ♦ రౌద్రభరమ్మున రాజపుత్రులన్. 96

మ॥ ఇరువైయేఁడుల ప్రాయమున్ జెలువమున్ ♦ హెచ్చింప వారిర్వురున్
స్మరుఁడున్-శంబరు నట్లు సాత్యకియు-న ♦ శ్వత్థామయున్ బోలె నొం
డొరు వెన్నీక హయాధిరూఢులగుచున్ ♦ యుద్ధంబు సాగింప న
య్యిరువాగున్ భటులెల్ల నిల్చిరి దిదృ ♦ క్షైకాగ్రచేతస్కులై. 97

సీ॥ ఉభయకూలంబుల ♦ నుప్పొంగి యుల్లోలకల్లోలమాలికల్ ♦ గడలుకొనఁగ
నతితరధాటితో ♦ నరుగు నఖండగంగాప్రవాహాభరంబు ♦ కరణి దూఁకు
రాజపుత్రచమూభ ♦ రంబుడాకకు మొగల్కాండముల్ పులినోటి ♦ కండలయ్యె;
నెంత ఖండించిన ♦ సుంతయుఁ జెడక సముద్రతరంగముల్ ♦ పోలెఁ బొంగి
గీ॥ పొరలి పైకెత్తివచ్చు న ♦ మ్మొగలుపక్ష వాహినీభూరిపరిమాణ ♦ భార మప్పు
డతులిత పరాక్రమోపేతు ♦ లైన రాజపుత్రసైనికులకుఁ దల ♦ మున్కలయ్యె. 98

మ॥ కుదురొంచున్ మహబాజుఖానుఁడు తుపా ♦ కుల్ ప్రేలిపింపంగ నేఁ
బదివేల్గుండులు లేచి ధూమము నభో ♦ భాగంబుఁ గప్పంగఁ దు
మ్మెదలున్ బోలె దటాలునన్ వెడలి క్ర ♦ మ్మెన్ రాజపుత్రాస్యప
ద్మదళంబందునఁ! జేతఁ దట్టి యువి క్రిం ♦ దన్ గొట్టి రవ్వీరులున్! 99

—*) తేజసింహుఁడు యవనసైన్యముపై బడి ధ్వంసము చేయుట. (*—

మ॥ పెడబొబ్బల్ నికటాద్రిశృంగములఁ ద ♦ బ్బిబ్బై పడన్ జేయ. బ
ల్విడిఁ దారుష్క-పదాతివర్గము విజృం ♦ భించెన్; మహావీరయో
ధుఁడు రాణోన్మణి తేజసింగు భటులన్ ♦ దోడ్కొంచు వైరివ్రజం
బడఁగన్ దాఁకెను శంఖమూఁదుచును బ్ర ♦ హ్మాండంబు భేదిల్లఁగన్. 100

సీ॥ ఒకమాఱు ముందున ♦ కుఱికి సందొనరించి యవనయోధుల శిరం ♦ బవియ మోదు!
నొకమాఱు దాపటి ♦ కుగ్రుఁడై దూఁకి యందిన వారినెల్లను ♦ ద్రెళ్లఁ జేయు!
నొకమాఱు వలపటి ♦ కురవడి లంఘించి యందఱఁ దున్మి తూఁ ♦ టాడి వైచు!
నొకమాఱు పిఱిఁది కిం ♦ చుకతగ్గి తనచుట్టు వెనుక నుండెడివారిఁ ♦ బిలుకుమార్చుఁ!
గీ॥ దీఁగమెఱుపట్టు లశ్వంబుఁ ♦ ద్రిప్పికొనుచు మృత్యుదేవత చందాన ♦ మెలఁగె! నపుడు
యవనపాదాతిదళముల ♦ చెవులమ్రోసె యమ మహిష కంఠ ఘంటా మ ♦ హాస్వనంబు.

చ॥ అడరి మహాగ్నికీలలను ♦ నంతటఁ జిమ్ము తుపాకిగుండులన్
గడుపునఁజొచ్చి చుట్టుతిరు ♦ గన్ బలువేదన నొందు మర్త్యులై
వడి నల తేజసింగు భట ♦ వర్గము దానును గర్భమున్ జొరన్
బడఁగఁ దురుష్కసైన్యములు ♦ బగ్గముపాడుగఁ గూలె నేలకున్. 102

ఉ॥ ఆమహబాజుఖాను సుభ ♦ టాళులఁ గొందఱఁ గొంచు విద్విష
ద్భీషణబాహుగర్వమునఁ ♦ దేజిని ముందుకుఁ బూన్చె; నంతలో
రోషకషాయితాక్షుఁడు గు ♦ రుస్థిరశౌర్యుఁడు రాయసింహుఁ డా
శేషఫణీంద్రుమాడ్కిఁ గవి ♦ సెన్ రథసమ్మునఁ దేజసింహుపై. 103

శా॥ ఆవీరుల్ హయముల్ గదల్చుకొని శౌ ♦ ర్యాయత్తులై మీఁదికిన్
రా వీక్షించి గజంబులన్ గనిన హ ♦ ర్యక్షప్రభుండో యనం
గా విచ్చేసెను సింహనాదము వెలుం ♦ గన్ దేజసింహేంద్రుఁ డా
ప్రావృట్కాల పయోద గర్భగత గ ♦ ర్జాస్ఫూర్తిఁ గ్రేణించుచున్. 104

సీ॥ కల్పాంతకాల మే ♦ ఘము గర్భముననుండి వెడలు సౌదామినీ ♦ వితతి మించి
తతమండలాగ్రదీ ♦ ధితులు దిక్కులఁబర్వఁ ద్రిప్పుకొంచును బోయి ♦ తేజసింగు
వార లిర్వురమధ్య ♦ వ్రాలి పోరొనరింప జ్యోతిర్లతలు చుట్టు ♦ మొత్తినట్లు
కనులు కానఁగరాక ♦ వెనుకకుఁ దిరిగి భీకరహయంబులు ద్రిప్పి ♦ మఱలఁదాకి!

గీ॥ రంత రాఠోడ్కులుండు క ♦ ల్పాంతరుద్రు శూలమునుబోలు కుంతంబుఁ♦గేలఁ దాల్చి
"తెగితి రింకెందుఁ బోదురో ♦ ధీరులార!" యనుచు సింహనాదమునఁ బై♦కరుగుదెంచె.

మ॥ ఉదయద్భాను సహస్ర బింబగత ర ♦ క్తోదగ్ర కాంతిచ్ఛటల్
వదనం బీనదు తేజసింగు నెదిరిం ♦ పఁగ ధైర్యముల్ లేక పైఁ
గదియుండంచు భటాళికిన్ దెలిపి చ ♦ క్కన్ బాఱి రాయిర్వు; ర
య్యదనన్ గాల్చెను దేజసింహదహనుం ♦ డావైరి సైన్యాటవిన్. 106

గీ॥ అసమ దక్షాధ్వర ధ్వంస ♦ మాచరించు నుగ్రశివుఁబోలెఁ దేజసిం ♦ హుండు పొదివి
త్రచ్చి-వందఱలాడ, వి ♦ పక్షసైన్య మాక్షణం బకాండప్రళ♦యమున మునిఁగె. 107

—*) సలుంబ్రాకృష్ణసింహుఁడు – ఆసఫ్ఖానుతోఁ దలపడుట. (*—

శా॥ ఆసంరంభ విజృంభణంబు నఖిలం ♦ బాలించి కోపోగ్రుఁడై
యాసఫ్ఖానుఁడు పంచవింశతి సహ ♦ స్రానీకినిన్ బూన్చుచున్
డాసెన్ ముందుకు; మూఁడువేలు భటు లం ♦ దన్ గొల్వఁగా నాసలుం
బ్రాసింహం బెదిరించె నాతని భుజా ♦ వష్టంభ సంరంభమై. 108

సీ॥ ఎనిమిదంతలు బలం ♦ బెక్కుడై యున్నఁ జోండావతుల్ విక్రమా ♦ డంబరమునఁ
జిచ్చఱపిడుగులై ♦ చెలరేఁగి యావనాశ్వికులపై బ్రాలి ని ♦ ర్జింపఁ జొచ్చి;
రాతురుష్కులు విజ ♦ యాతురుల్ సంఖ్యాబలమున నొక్కఁడుగఁ గ ♦ లంగఁదాఁకి;
రుభయసైన్యంబు లొం ♦ డొంటి సోఁకినఁ దోఁచె నుదధిద్వయము పొంగి♦యొరసినట్లు;

గీ॥ ప్రళయకాలాంతకోగ్ర జి ♦ హ్వా కరాళ దీర్ఘకుంతంబురుచులు న ♦ ల్దెసలఁ బరవ
నాసలుంబ్రాధినాథుండు ♦ యవనవీర సుభటవక్షమ్ములను గ్రుమ్మఁ ♦ జొచ్చె నపుడు.

క॥ కదు నున్నతాశ్వమును గుడి యెడమలకున్ ద్రిప్పుకొనుచు ♦ నిన తేజుఁడు కృ
ష్ణుఁడు రిపులగాత్రములు పచ్చడిమై పడ నటకె శౌర్య ♦ సాహసవృత్తిన్. 110

చ॥ అదిగని యోర్వలేక జ్వలి ♦ తాగ్రహుఁ డాసఫుఖాను కృష్ణునిన్
గదిసిన నాతఁ డశ్వమును ♦ గ్రక్కున వెన్కకుఁదీసి యొక్కపె
ట్టదరఁగఁ దాఁకి సాక్షుఁడగు ♦ నాసఫుఖానుని గొంచుఁబోయెఁ బె
ల్లెదిగి తృణంబు నెత్తుకొని ♦ యేఁగెడు నా సుడిగాలి కైవడిన్. 11

ఉ॥ సాహసవంతులున్ సమర ♦ శౌర్యనిధానులు రాజపుత్రులు ♦
త్సాహభరంబుతోడ రిపు ♦ సైన్యములన్ జొరఁబాఱి చీల్పఁ ద

ద్వాహిని పట్టుదప్పి నలు ♦ వంకలకుం జెడఁబాఱె! నట్టి కో
లాహల మాకసంబు పగు ♦ లన్ గవిసెన్ నలుదిక్కులందునన్. 112

—*) ప్రతాపసింహుఁడు — తోడరమల్లు సైన్యముఁ దాఁకి చీకాకుగావించుట. (*—

మ॥ తనసూర్యధ్వజ మొక్కచేత నొకచే ♦ తన్ శేషనాగేంద్రుఁబో
లిన దుర్వారకరాళఖడ్గము రుచుల్ ♦ నింపన్ జగజ్జాలమున్
దునుమాడన్ జనుదెంచు నాప్రళయ రు ♦ ద్రుండోయనంగాఁ బ్రతా
పన్నృపోత్తంసుఁడు కొండ డిగ్గి యహిత ♦ వ్రాతంబు డాసెన్ వడిన్. 113

ఉ॥ ఎత్తుననుండి వచ్చు కడు ♦ నెత్తగు నశ్వము! దానిపైన లో
కోత్తర శౌర్య సాహస స ♦ మున్నతమూర్తి ప్రతాపదేవుఁ! డా
యుత్తమువెంట నొత్తుకొని ♦ యుగ్రబలాఢ్యులు సూర్యవంశ్యరా
హుత్తులు! మొత్తమై గదలి ♦ రుర్విసమస్తము కంప మెత్తఁగన్. 114

క॥ ఆరాజపుత్రసుభటుల యారభటులు యవనసైని ♦ కాళుల పృథుగ
ర్జారావంబులు నిబిడంబై రోదసినిండెఁ బొంగి ♦ యవలికిఁ బర్వెన్. 115

మ॥ త్వర లంఘించుచు వచ్చి సింహములు మా ♦ తంగోత్తమాంగంబులన్
ఖర నిర్ఘాత నఖాగ్రసంతతుల వ్ర ♦ క్కల్ చేయుచందాన భా
స్వరశౌర్యాఢ్యులు రాజపుత్రులు తురు ♦ ష్క శ్రేణిపై వ్రాలి నె
త్తురునన్ గండలు కాల్వలై ధరణియం ♦ దున్ బార్చి రొక్కుమ్మడిన్. 116

ఉ॥ శృంగము భంగమైన వృష ♦ భేంద్రనిచందము దోఁపఁ దోఁకఁ ద్రొ
క్కంగనె పైకిఁదూఁకు భుజ ♦ గప్రభుమాడ్కి సరోషసాహసా
భంగురమై తురుష్కభట ♦ వర్గము రేఁగుచు రాజపుత్ర సే
నాంగము వెన్కకుంబడ మ ♦ హాబలధాటిని దాఁకె నయ్యెడన్. 117

ఉ॥ కత్తులు తాఁకు చప్పు! మెయిఁ ♦ గప్పిన జోడులు చిన్గు చప్పు! రా
హుత్తులు వ్రాలు చప్పుడు! హ ♦ యోత్తమముల్ ధరఁగూలు చప్పుడుల్!
దుత్తలఁబోలె నెత్తురులు ♦ దూఁకెడు చప్పుడు! గాయ మొంది యె
గ్గెత్తినవారి చప్పుడులు! ♦ నెల్లెడ రేఁగె రణాంగణంబునన్. 118

ఉ॥ ఒక్కొకరాజపుత్రికుల ♦ యోధుని బెక్కురు చుట్టు ముట్టి యు
క్కెక్కిన మొగలుల్ గవిసి ♦ యెల్లెడ నొంపఁగసాఁగి రౌర! వా

రొక్కకరుఁ బ్రతాపనృపు ♦ నుజ్జ్వలమూర్తులనంగ వైరులన్
స్రుక్కఁగఁజేసి! రెంతటి యు ♦ శోనిధులొక్కా! శిశోదియాశులుల్. 119

మ॥ పొదిమై తాఁకెదు రాజపుత్రుల బలం ♦ బుల్ పుష్కలావర్తనీ
రదముల్గాఁగఁ, బ్రతాపభూవరుఁడు ప ♦ ర్జన్యుండుగాఁగన్, బ్రభా
స్పదవర్మంబులు చంచలాతతిగ, శుం ♦ భత్ఖడ్గ తీవ్రాశనుల్
గుదులై రాల్పఁ దురుష్క సైన్యములు ను ♦ గ్గున్ నూచమై పోలిసన్; 120

మ॥ విరియన్ బారెదు వాహినీనికరమున్ ♦ వీక్షింపఁగాలేక తో
డరమ ల్లందఱ హెచ్చరించుచుఁ బ్రచం ♦ డస్ఫూర్తిమైఁ దాఁకె; సా
గరుఁడున్ సూక్తుఁడు కోపఘూర్ణిత కటా ♦ క్షశ్రీలు రంజిల్లఁ గే
సరియుగ్మంబువలెన్ బ్రతాపుపయి ను ♦ త్సాహంబుతోఁ దాఁకఁగన్. 121

సీ॥ త్రిజగద్విరోధులౌ ♦ త్రిపురాసురులతోడఁ దొరయు కైలాసవం ♦ దిరుఁ డనంగ!
విలయకాలమున జృం ♦ భించు తేత్రాగ్నుల ముంచెడు వరుణదే ♦ వుం డనంగ!
మాల్యవన్మాలి సు ♦ మాలిముఖ్యులఁ బట్టి వేధించు శ్రీమహా ♦ విష్ణుఁ డనఁగ!
ఖరదూషణాది ర ♦ క్షశ్శ్రేష్ఠులన్ గోపమునఁ దాఁకు శ్రీరామ ♦ మూర్తియనఁగ!
గీ॥ ససమ విక్రమ రణ సాహ ♦ సాంకమూర్తి యాప్రతాపుఁడు సర్వసం ♦ హారలీల
సాఁగి సూక్తతోడరమల్ల ♦ సాగరులను మించి కలగించి యొంచి డ♦యిర్యాఁచెనప్రభు.

మ॥ బరువై యొప్పెడు దీర్ఘఖడ్గము ప్రతా ♦ పస్వామి పై కెత్తి తో
డరమల్లున్ బడమోది కంకటము గా ♦ దన్ జీల్చి సూక్తున్ ధరన్
బొరలన్ దప్పఁగఁద్రోసి సాగరు శిరం ♦ బున్ జూచి వేయంగ, ము
వ్వురు నవ్వీరునిమ్రోల నిల్వక పరీ ♦ భూతాత్ములై పాఱినన్, 123

మ॥ ఉరగవ్రాతము సంహరింపఁగ మహో ♦ గ్రోత్సాహమున్ బెంచు నా
గరటామంతుఁడు వానిచుట్టములవి ♦ కన్ రాజరాజేశ్వరుం
డరుగన్ దెంచెఁ బ్రతాపుఁడున్ భటయుతుం ♦ డై! యావనశ్రేణి దు
ర్భర తద్ఘోర కఠోరధాటికిఁ జలిం ♦ పన్ సాగె నాద్యంతమున్. 124

● మ॥ కడుశాంతంబు నగాధమై పొలుచు నా ♦ గంభీరవారాశిలో
నడుమన్ నీళ్లప్రవాహ మొక్కమొగమై ♦ యుప్పొంగుచున్ బాఱు నై

● It emerges from the gulf as the famous Gulf Stream and is joined by the Nc r.h Equatorial current. At first the Gulf-Stream is a rapid current of dark

వడి రాణాయు శిశోదియాభటులు గ ♦ ర్భంబున్ బ్రవేశించి య
య్యెడఁ దౌరుష్కచమూసమూహము బలం ♦ బింకించి రత్యుగ్రులై. 125

ఉ॥ మందరశైల మంబునిధి ♦ మధ్యము సొచ్చి కలంచునట్లు చు
ట్టుం దళమొందు మోగలు భ ♦ టుల్ పదులున్ శతముల్ సహస్రముల్
మ్రిందఁ బ్రతాపసింహుఁడు బ ♦ లస్థిరు లాతని యోధవీరు లం
దందఁ బరాక్రమస్ఫురణ ♦ మచ్చుపడన్ విహరించి రయ్యెడన్. 126

—*) శ్యామసింహ – ఖాసింఖానుల యుద్ధము. (*—

మ॥ ఇరువై యైదగు వేల యాశ్వికబలం ♦ బిర్వంకలన్ గొల్వ సు
స్థిర దుర్వార పరాక్రమక్రముఁడు ఖా ♦ సింఖానుపై శత్రుసం
హారణోద్యోగుఁడు శ్యామసింహవిభుఁ డా ♦ సాదీశుఁడున్ వీరకే
సరియోనాఁగఁ బరాక్రమించి నడిచెన్ ♦ రఘూలాన్వయుల్ గొల్వఁగన్. 127

మ॥ క్రతుకాలమ్మున యాయజూకుఁడు హవి ♦ ర్వ్రాతంబులన్ వహ్ని నా
హుతులన్ జేసెడునట్లు శత్రుభటులన్ ♦ యుద్ధంబునన్ దాఁకి శీ
ఘ్రగతిన్ దున్ముచు శ్యామసింహుఁడు గుహా ♦ సంఘాతముల్ వ్రక్కలై
క్షితిపై రాలఁగ సింహనాదము నొన ♦ ర్చెన్ వీరశౌర్యార్భటిన్. 128

ఉ॥ దండధరోపమాన భయ ♦ దస్థిర మేచక దీర్ఘదేహు లు
ద్దండ కృపాణపాణులయి ♦ దర్ప మెలర్ప మహమ్మదీయు లా
భండనసీమ వైరిభట ♦ భంజనమున్ బొనరింప, గాలిచేఁ
బండులు భూమిపైఁ బొరలు ♦ భంగి శిరంబులు దుల్లెఁ బెల్లుగన్. 129

శా॥ బాహాశౌర్యులు శ్యామసింహుఁడును ఖాన్ ♦ వర్యాండు శౌర్యోగ్రులై
బాహాబాహి కచాకచిన్ బల మెల ♦ ర్పన్ బోరఁ దద్దర్శనో
త్సాహాశ్రీరతులాచు రెండు మొనలన్ ♦ దైవారు రాహుత్తు లెం
తో హర్షంబున మాన మూని రణమం ♦ దున్ నిల్చి రవ్వేళలో. 130

blue warm water. The average is three miles an hour or five miles in the coldest and warmest seasons. This is about equal to the speed of the Ganges or Irrawady. The current speeds out and becomes the North Atlantic Drift, flowing right across the Atlantic and keeping warm the shores of the British Isles and north western Europe generally.

" L. Dudley Stamp "

ఉ॥ అత్తఱి విక్రమించి భయ ♦ దాహవశౌర్యుఁడు శ్యామసింహభూ
భృత్తిలకుండు శీర్షకము ♦ భేదిల మోదుచు ఖాను ఖడ్గము
ద్వృత్తి వియత్తలంబునకుఁ ♦ దెవ్వఁగఁగొట్టి హయంబుఁ గూల్ప నో
రెత్తక వాఁడు మానము వ ♦ హించుచుఁ బాఱెను నేల దూఱుచున్. 131

—*) భానుసింహుఁడు — యవనసేనల నుఱుమాడుట. (*—

మ॥ దెసలెల్లన్ దన కేతనప్రభలు సం ♦ దీప్తంబులై వెల్గ సా
హసశౌర్యాంకుఁడు భానుసింహవిభుఁ డ ♦ య్యాదిత్యుఁడున్ బోలె వె
క్కసమౌ తేజముతోడఁ బొంగుచు విప ♦ క్షవ్రాతమున్ జీల్ప వీ
రసమూహంబును మోహరించుకొను సం ♦ రంభంబు వీక్షించుచున్; 132

చ॥ యవనులవైపు యోధులను ♦ నాజయమల్లుఁడు రాయశీలుఁ డా
హవమున కెచ్చరింప రయ ♦ మారఁ దుపాకులు గాల్చి రందఱున్;
బవనము వీవఁ దుమ్మెదలు ♦ పద్మములన్ విడివచ్చునట్లు గుం
డ్లు వెడలి రాజపుత్రభట ♦ లోకముపైఁబడియెన్ మహోగ్రమై. 133

చ॥ పిడుగులు గుంపులై పడెడు ♦ వీఁకను నిప్పులు రాలునట్లు పైఁ
బడెడు తుపాకిగుండ్ల జడి ♦ వానలపెల్లున కోర్వఁజాలమిన్
దడఁబడి రాజపుత్రభట ♦ తండము ముందును వెన్క దోఁప క
య్యెడ స్పృహలేక నిల్వఁబడె ♦ నెచ్చటిగుంపచటన్ స్థిరంబుగన్. 134

మ॥ "అకటా! శత్రులు వేయఁ బెల్లెగయు న ♦ య్యాగ్నేయ మాహేంద్ర నా
గ కఠోరాస్త్రచయంబుఁ జూపులనె వ్ర ♦ క్కల్ సేయువారయ్యు రా
జకులాగ్రిణ్యులు స్వల్ప మియ్యనలవ ♦ ర్షంబున్ భరింపంగఁజా
లక ముందేగక వైరిఁగూల్ప కిటు ని ♦ ల్వన్ బాడియే! యియ్యెడన్." 135

చ॥ అనుచును భానుసింహవిభుఁ ♦ డాడి హయంబుఁ గదల్చి వెంటరం
డని కదలన్ భటాళి నిబి ♦ డాతప మారవివెంట నేగు న
ట్లనుపమధాటి లేచి యన ♦ లాస్త్రపరంపర కోర్చి శత్రుసే
న నెదుగఁ బాఱె; నంతట ర ♦ ణంబు చెలంగె భయానకస్థితిన్. 136

చ॥ కనుపడి రాజపుత్రులు ము ♦ ఖాముఖిఁ జెంతకువచ్చి దూఁకి పైఁ
బడఁగ మహమ్మదీయులు తు ♦ పాకులు గాల్పఁగ వీలులేక యా

బడిలను ద్రిప్పి మోదిరి; కృ ♦ పాణ భయంకర తీక్ష్ణ ధార లె
ల్లెడ నిగుడంగ వారి నల ♦ యించి కలంచిరి రాజపుత్రకుల్. 137

చ॥ తరణి నభంబునన్ దిరుగు ♦ దారి మెలంగుచు భానుసింహుఁ డ
త్తఱి జయమల్లు శీర్షకము ♦ ధాత్రిని వ్రాలఁగ మోది ముఁదుకున్
బరచుచు రాయశీలు ఘన ♦ వక్షము నుద్ధతి వ్రేయ నాతఁడున్
సరగునఁబాఱె ఖడ్గము భు ♦ జంబున సోఁకుచు నెత్తు రొల్కఁగన్. 138

మ॥ ఖురసంఘట్టన రేఁగు ధూళి ససుర ♦ క్షోణిన్ దివిన్ జేరఁగా
హరిశౌర్యాఢ్యులు రాజపుత్రకులు కో ♦ పాటోప మేపారఁ ద
త్కరవాలోగ్ర భుజంగకోటికిఁ దురు ♦ ష్కప్రాణవాతంబు ల
త్తఱి భక్షింపఁగఁబెట్టి యార్చిరి వియ ♦ ద్ధాత్రుల్ ప్రకంపింపఁగన్. 139

—*) రామచంద్రదేవుని యుద్ధము. (*—

మ॥ సమరోత్సాహ విజృంభమాణ పటు గ ♦ ర్జాస్ఫూర్తితోఁ గొండనుం
డి మనస్సింహుఁడు రామచంద్రపతి ఖం ♦ డేరావు దోస్సారులై
బొమవిండుల్ ముడిదేలఁగా వెడలి య ♦ బ్దుల్లా చమూశ్రేణి స
ర్వము చీకాకుపడంగఁ దాఁకి సమయిం ♦ పన్ జొచ్చి రాచెంగటన్. 140

శా॥ తోఁకన్ ద్రొక్కు భుజంగరాజువలె న ♦ బ్దుల్లా ఖొరాసాన్ భటా
నీకంబున్ బురికొల్పి గ్వాలియరుక్షో ♦ ణీనాయకున్ దాఁకె; ము
క్కాఁకల్ దీఱిన యానృపోత్తముఁడు ఖ ♦ డ్గం బెత్తి సింహంబటుల్
కేకల్ వేయుచు వానిమస్తముఁ బగి ♦ ల్చెన్ మోగలుల్ బెగ్గిలన్. 141

శా॥ వ్రెల్లై రక్తము దూఁకి మూర్ఛిల, భటుల్ ♦ వీక్షించి శీఘ్రుంబె య
బ్దుల్లాఖానుని మోసికొంచవలికిన్ ♦ బోవన్ మనస్సింహుఁ డ
త్యుల్లాసంబునఁ బొంగుచున్ రిపులపై ♦ నుద్వృత్తి లంఘించుచున్
ద్రుళ్ళన్ జేసెఁ దురుష్కవీరభటసం ♦ దోహంబు నిర్వంకలన్. 142

మ॥ ఒకమూల్తానువిభుండు దుర్దముఁ డలా ♦ యుద్దీనుఁడన్ వీరుఁ డొ
ర్వక యుద్ధాంగణమందు నద్దెసలకున్ ♦ బాఱన్ బ్రయత్నించు సై
న్యకదంబంబుల హెచ్చరించుచు దద ♦ ధ్యక్షుత్వమున్ బూని యా
జికి ధైర్యం బిగురొత్తఁజేసి మరలిం ♦ చెన్ బూన్చి యవ్వేళలో. 143

—*) ఖండేరావు యుద్ధము. (*—

సీ॥ పదునాఱువర్షముల్ ♦ వాయని పూఁపలేఁబ్రాయంబు సౌకుమా ♦ ర్యము వెలార్పఁ
దరుణారుణాబ్జప ♦ త్ర విశాలమగు తేట కనుఁగవ పరమభా ♦ గ్యంబుఁ దెలుపఁ
దనమూర్తి సొబగు మ ♦ దన వసంత జయంత సౌందర్యములకును సి ♦ గ్గందఁ జేయ
నిజ తనుత్రాణ కాం ♦ తిచ్ఛట లఖిలభాగములందు దుర్నిరీ ♦ క్షతను బెంప

గీ॥ నసమ వజ్రాభరణశోభి ♦ యై తనర్చు దొడ్డకాంభోజహయము ముం ♦ దునకుఁద్రిప్పి
రామచంద్రుడు ఖండేరావు ♦ రణముఖమునఁ దాఁకె విక్రాంతి వఱల మూ ♦ ల్తానుదొరల.

మ॥ పులిపిల్లల్ చెలరేఁగి పైఁబడునటుల్ ♦ మూల్తాన్ ఖొరాసాను యో
ధులు కౌక్షేయక కుంత ముద్గర గదా ♦ దుల్ దాల్చి శౌర్యంబు వా
టిల నొక్కుమ్మడి వచ్చి పైఁబడిరి; ఖం ♦ డేరాయఁడున్ దుర్భర
జ్వలనుండోయన యుద్ధసీమఁ జరియిం ♦ పన్ సాగె వీర్యాఢ్యుఁడై. 145

మ॥ నికటారామఫలాళిఁ బాలకుఁడు ఖం ♦ డింపన్ మొదల్ పెట్టు నా
రకమై పాచకసార్వభౌముఁడును గూ ♦ రల్ గోయు నట్లౌచుఁ బూ
నికమై వీరవిహారముల్ నెఱపి ఖం ♦ డేరావు తౌరుష్కయో
ధకదంబంబుల మస్తముల్ దునిమె దు ♦ ర్దాంతక్రియాభీలుఁడై. 146

మ॥ వరుసన్ భీమ-ఘటోత్కచా-ర్జును లద ♦ ల్చన్ భీతిమైఁబాఱు న
క్కురుసైన్యంబుల భంగిఁ బాఱిరి తురు ♦ ష్కుల్ రామచంద్రుండు సు
స్థిరశౌర్యుండు తదీయపుత్రుఁడు మన ♦ స్సింహుండు దుర్దాంతవీ
రరసావేశముతో నరాతిభటశీ ♦ ర్షంబుల్ విదారింపఁగన్. 147

—*) బేడ్లా - కొఠేరియా ప్రభువుల యుద్ధము. (*—

గీ॥ ప్రణయబద్ధులు చోహాణ ♦ వంశ్యమణులు వీరమూర్తులు బేడ్లా-కొ ♦ ఠేరియా నృ
పతులు నాల్గువేలాశ్విక ♦ బలము గొలువ యవనులను దాఁకి రపుడు భ ♦ యంకరముగ.

ఉ॥ గండశిలాప్రపంచము న ♦ గంబుననుండియు దొర్లినట్టు లు
ద్దండమహోన్నతాశ్వికవి ♦ తానము నాలుగువేలసంఖ్య పై
నుండియు మీఁదరా నిలువ ♦ నోపక యావనసేన లన్నియున్
బండిన పైరునాఁ దలలు ♦ వాల్చుచు మ్రొగ్గె రణాంగణంబునన్. 149

మ॥ కవలుఁ గౌరవసేనలన్ బొదివి ద్ర ♦ క్కల్ చేయుచందాన దా
నవసైన్యంబుఁ గలంచు దంతిముఖ-సే ♦ నానుల్ వలెన్ వచ్చి శౌ
ర్యవికాసంబునఁ జోహణప్రభుకుమా ♦ రద్వంద్వ మవ్వేళ శా
త్రవసైన్యంబుల కంఠలుంఠన మొన ♦ ర్చన్ సాగె వేభంగులన్. 150

—*) భిల్లులు - యవనులతోఁ జేయు యుద్ధము. (*—

మ॥ కడునెత్తుండెడు కోటకొమ్మగుములన్ ♦ గండోపలశ్రేణిపై
వడిఁ గూర్చుండిన భిల్లులున్ ధనువులన్ ♦ బాణాళి సంధించి సం
దడిగా నార్చుచు వేయఁగాఁదొడరి; రే ♦ తద్బాణసందోహముల్
జడివానల్ వలెఁ బెల్లు ముంచెను దురు ♦ ష్క ప్రాజ్య సైన్యంబులన్. 151

చ॥ అచలనితంబభాగముల ♦ యందు రహించెడి గొప్పగుండులన్
బ్రచురబలుల్ కిరాతభట ♦ వర్యులు నూఱులు వేలు పట్టి పూ
నిచి కదలించి, దొర్లెడు ధ్వ ♦ నిన్ గిరు లన్నియు వ్రీల శత్రుహ
స్తిచయము నిల్చుచోటికిని ♦ జెచ్చెరఁ ద్రోసిరి గుంపుగుంపుగన్. 152

ఉ॥ ఆపయినుండి దుర్గమ మ ♦ హాబలధాటిని దాఁటివచ్చు గం
డోపలకోటి మార్గమున ♦ నున్న పదార్థములెల్ల నజ్జుగు
జ్జై పడ వ్రాలి మోగలు గ ♦ జావళిఁ జొచ్చి పదుల్ శతంబులున్
రూపఱ దొర్లసాఁగె యవ ♦ నుల్ ప్రళయంబున మున్గి కూలఁగన్. 153

మ॥ హనుమద్వానరభర్త శైలముల బా ♦ హాశక్తిమై తెచ్చి వై
చిన రామాయణయుద్ధమందు నసుర ♦ శ్రేణుల్ వలెన్ వ్రాలి యా
వనదంతావళకోటియున్ శిలలు పై ♦ వ్రాలన్ ధరన్ వ్రాలి యొ
క్కనిమేషంబున మ్రగ్గె నట్టలవలెన్ ♦ గాత్రంబులున్ నుగ్గుగాన్. 154

చ॥ వెఱచుచుఁ గాలిమూఁకలును ♦ బిక్కబలంబునఁ బాఱె; నాశ్వికుల్
పరచిరి నోరులన్ దెఱచి ♦ ప్రక్కలకున్ గిరి నెక్కలేక; యు
ద్ధురతఁ దుపాకిఫౌజులును ♦ దోడనె కాల్చిరి; కాని గుండు లా
గిరిపయినున్న భిల్లతతి ♦ క్రేవకుఁ బోక పడెన్ ధరిత్రిపై. 155

శా॥ ఆమాయాశబరస్వరూప మనఘుం ♦ బై యింద్రకీలాచలో
ద్దామప్రస్థములన్ జరించు గజదై ♦ త్యధ్వంసి చందంబునన్

భీమాటోపుఁడు భీమవాండు ధరణీ ♦ భృచ్ఛృంగమందుండి యు
గ్రామోఘప్రదరాళిఁ గూల్చెను విప ♦ క్షారణ్య సత్వంబులన్. 156

గీ॥ అలరి యలరించు నొక్క-మా♦ణా ప్రతాపుఁ!బరుల నొకమాఱు కనుసన్న ♦ బ్రమియఁజేయు!
విడక యుభయసైన్యముమధ్య ♦ విజయలక్ష్మి యబ్జనాళపుఁదూఁగుటు♦య్యాలనూఁగె!

—*) మధ్యాహ్న వర్ణనము. (*—

శా॥ మెండై యెండలు నిండె; నల్దెసలఁ గ్ర ♦ మ్మెన్ నిప్పులన్ గుప్పు చు
ద్దండ గ్రీష్మసమీరముల్; నిఖిల స ♦ త్వంబుల్ గడున్ డస్సె; బ్ర
హ్మాండంబందుఁ బొగల్ సెగల్ తుటుములై ♦ వ్యాపించె; మధ్యాహ్నమా
ర్తాండుం డుజ్జ్వలకాండుఁడై గగనమ ♦ ధ్యంబందు వెల్గొందఁగన్. 158

ఉ॥ ఆతప నాతపోద్ధతికి ♦ నాయసవర్మములెల్లఁ గ్రాఁగి సం
జాతకృశానుకీలలు భృ ♦ శమ్ముగఁ జిమ్ముటఁజేసి యోధసం
ఘాతము దేహముల్ బడలి ♦ కల్ గని సేనలు రెండువైపులం
దాతఱి సుంత కన్మొగిచి ♦ నట్టులు కూర్కె- నిమేషకాలమున్. 159

సీ॥ తలలపై బొమిడికం ♦ బుల యున్నరేకుల నలమి దహించు సూ ♦ ర్యాతపాగ్ని!
నలుదెసల మిడుంగు ♦ రులు చిమ్మ రక్తదీర్ఘాక్షులఁ గోపభ ♦ యంకరాగ్ని!
ప్రాభాతసంగర ♦ వ్యాయామమున రేఁగి జగము గ్రింగఁగఁగోరు ♦ జాఠరాగ్ని!
భువనసంతతినెల్లఁ ♦ బొడిపొడిగావించు బహుబృహన్నాళాస్త్ర ♦ భైరవాగ్ని!

గీ॥ యన్నిఁటిని మించి లోకభ ♦ యంకరమయి యతిశయిల్లు బాహుప్రతా♦పాగ్ని! వెలుఁగ
భటులు పంచాగ్ని యోగ భా♦వనల మెదిగి మఱలఁ దలఁపడి రనికి ని♦ర్జరులు పొగడ

—*) మానసింహుఁడు పరంగుల నుసికొల్పి పిరంగులు ప్రేలిపించుట. (*—

చ॥ "ఇరువదిరెండువేల భటు ♦ లెల్లెడ నాలుగులక్షలున్న మ
మ్మరవఱిచేయఁ జొచ్చి రక ♦ టా! గతియే"మని కుంది దక్షిణో
త్తరముల మానసింహుఁడు శ ♦ తఘ్నుల సంతతధార నిప్పులన్
గురిసి విపక్షసైన్యములఁ ♦ గూల్పఁగ నాజ్ఞ యిడెన్ భటాళికిన్. 6

సీ॥ మొగలాయి సేనా స ♦ ముద్రాంతరమునుండి పొడతెంచు బడబాగ్ని ♦ మాఱాఁలనఁగ
రాణా ప్రభంజన ♦ రాజి మొగల్ శాఖి నిలువ కూడెడు తాళ ♦ ఫలము లనఁగ!

రణదుర్గ వీరరా ♦ ద్రమునఁ జేతికొలంది గుప్పు నిప్పులగొప్ప ♦ కుప్ప లనఁగఁ:
దురకదండను తోఁటఁ ♦ దోడిమి యాడుచు దోర్లు పరిపక్వకూష్మాండ♦ఫలము లనఁగ!
సీ॥ సమయమాంత్రికమాళి భూ♦తములఁ దనుక నడుపు రక్తాన్న నిబిడ పిం ♦ డంబులనఁగ!
నల పరంగులు పెనుపిరం ♦ గులను బేల్చ రాలె దెసలఁ దప్తాయస ♦ గోళతతులు. 162

మ॥ అవి లోకంబులఁ గాల్పఁగాఁ దొడరు బ్ర ♦ హ్మాస్త్రాళినా నిప్పులన్
దివికిన్ జిమ్ముచు వ్రాలి యోధులను భే ♦ దింపంగ రాణాచమూ
నివహం బుట్టిట లూఁగి యెత్తువడి భ్రాం ♦ తిన్ జెంది వెల్వెల్లఁబో
యి వితాకొందిన లేఁతమోములు విధం ♦ జేసుచు వ్రాకుచ్చఁగన్. 163

⊕ మ॥ గుముల్లై నిల్చి గుభా ల్గుభా లని పిరం ♦ గుల్ మ్రోగుచేకాని స
ర్వము నిశ్శబ్దతఁ దాల్చె; యోధతతి చా ♦ వన్ జూడఁగాలేక డెం
దమునన్ గుందుచు చాంకుభ ట్టొక మహా ♦ దంతావళం బెక్కి యు
త్తమ గంభీర మనోజ్ఞ నిశ్చల గళ ♦ ధ్వానంబు శోభిల్లఁగన్, 164

—*) చంద్రభట్టారకుఁడు రాజపుత్రసేనలకు రణోద్రేకముఁ గలిగించుట. (*—

ఉ॥ "ఓయసమాన సాహస స ♦ మున్నత శౌర్య సమగ్రమూర్తులా
రా! యడలంగఁబోకుఁడు పి ♦ రంగుల. గుండ్లు! కఖండయుద్ధవి
ద్యాయుతులైన మీకుఁ గర ♦ మందు ధరింపఁగఁ బూలచెండ్లు గా
వే యవి! యొక్కమై దగులుఁ ♦ డీ! పొడిమైపడ సర్వలోకముల్. 165

సీ॥ మున్నగాఁ జిత్తూరి ♦ మూఁడవ ముట్టడి! పదియునాఱేండ్ల లేఁ ♦ బ్రాయమందె
కరకంకణములు మం ♦ గళవస్త్రములతోడఁ బెండ్లిపీటలనుండి ♦ వెడలి వచ్చి
పుత్త సూర్యద్వార ♦ మున శాత్రవులఁ గూల్చె! భార్య పంద్రెండేండ్ల♦పడుచు రిపులఁ
గుప్పగూరగఁ ద్రుంచెఁ! ♦ గోమలి త్యాగవిక్రమములు సకలలో ♦ కములు మెచ్చె!
గీ॥ నా యరుంధతీదర్శన ♦ మపుడె స్వర్గమునకు నచ్చిరల్ కనుసన్న ♦ లను బొనర్చ
వలచు శౌర్యైకథనులు మీ♦కొలమువార! లతుల మతులార! ఖేల్వా భ♦టాళులార!

⊕ In the sacred bardai of the Rajput, we have the bard of our Saxon ancestry; those reciters of warlike poetry of whom Tactus says "With their barbarous strains they influence their minds in the day of battle with a chorus of military virtue."

"Annals of Mewar."

సీ॥ గౌతమగోత్రంబు! ♦ గాధిపురము రాజధాని! యాచార్యుండు ♦ దైత్యగురుఁడు!
వంశంబుకర్త వి ♦ శ్వామిత్రుఁ! డాస్వర్గమర్త్యముల్ మునుపు స్తం ♦ భన మొనర్చె
బదునాల్గులోకముల్ ♦ పైకి నచ్చిన సుంత కీడెఱుంగనిది రా ♦ ఠోడు కులము!
బిగఁబట్టి తెచ్చి నిల్పినఁ దురుష్కులు మీముఖముఁ జూడ వెఱతురఁ ♦ ఖ్యాతిగల్గె
గీ॥ సకలభారతవీర మ ♦ హాభవనము గోపురమున నెత్తిన పూర్ణ ♦ కుంభతుల్యుఁ
డగుచు మీతండ్రి జయమల్లు ♦ యశముఁగాంచె! ద్విణ్మదేభేంద్రసింహ! యో ♦ తేజసింహ
సీ॥ సామ్రాజ్య మఖిలంబు ♦ సవతితమ్మునకిచ్చె సంతతత్యాగి యా ♦ చండనృపతి
యా బయానాసీమ ♦ నరుల తలల్ వేలు రాలఁగా విహరించె ♦ రత్నసింగు!
చిత్తూరుకోట డు ♦ స్సినచోట నిలిచి దుర్గారావు ప్రళయరౌ ♦ ద్రమునఁ బోరె!
నెనిమిదేడుల క్రింద ♦ నీరేడులోకముల్ జయపెట్ట వర్తించె ♦ సాహిదాసు!
ఆ॥ సకల పూజ్యమైన ♦ చండేశు వంశంబు స్వామిభక్తి యుగ్గు ♦ పాలఁ బెఱిఁగె!
నాకులంబు వీరు ♦ లందు నాయకమణి కృష్ణసింహవిభుఁడు ♦ కృష్ణవిభుఁడు.
సీ॥ జగదేకదుర్నిరీ ♦ క్షప్రకాశు లటన్నఁ జూపు నూర్లకొలంది ♦ సూర్యకులము!
నిత్యసత్యవ్రత ♦ నిష్ఠాపరు లటన్నఁ జూపు వేలకొలంది ♦ సూర్యకులము!
కండ లొలిచియిచ్చు ♦ ఘనవదాన్యు లటన్నఁ జూపుఁ లక్షకొలంది ♦ సూర్యకులము
లోకంబులెల్ల గె ♦ ల్చు ధనుర్ధరు లటన్నఁ జూపుఁ గోట్లకొలంది ♦ సూర్యకులము!
గీ॥ క్షోణి వెలయు ననంఖ్యాక ♦ కులములందు సురలకును సాయమొనరించె ♦ సూర్యకులమె
సూర్యకులము దూరం బుంచి ♦ చూచునెడల నఖిలభువనంబు లంధకా ♦ రావృతములె
సీ॥ ఇక్ష్వాకు వెటులోక ♦ హితుఁడు! కాకుత్స్థత్రిశంకులు మఱి హరి ♦ శ్చంద్రుఁ డెట్టి
వారు! మాంధాత ప్రా ♦ భవ మెంత! నాభాగుఁ డంబరీషభగీర ♦ థాది నృపులు
సామాన్యులే! యిఁక ♦ సగర-దిలీప-రఘుక్షితీశులకీర్తిఁ ♦ గొలువఁ గలమె!
బ్రహ్మాండమంతయుఁ ♦ బ్రాపున నిడిన నిందుల నొక్కఁడొక్కఁడే ♦ తూఁగఁగలఁడు!
గీ! భువనసామ్రాజ్యలక్ష్మి కా ♦ పురముచేయు వజ్రహర్మ్యరాజంబు మీ ♦ భానుకులము!
శతశత నమస్కృతులు చేసి ♦ సకలజగము నీపదముఁ గొల్చు టరుదె ప్ర ♦ తాపదేవ!
సీ॥ కాఫరిస్థాన్ ప్రజా ♦ గణము నేఁటికిఁగూడ బప్పరాయల ఖడ్గ ♦ పటిమఁ బొగడ!
నాఖోరాసాన్ దేశ ♦ మందు ఖోమనసింహు నాణెంబు లింకను ♦ నడచుచుండ!
సమరసింహేంద్రు వి ♦ క్రమగాథ లెల్లప్డు ఘోరీజనులు పాడు ♦ కులకుఁ దెలుపఁ!
కుంభరాణా శౌర్య ♦ జృంభణం బేవేళ దేశదేశములు గీ ♦ ర్తించుచుండ!

గీ॥ భారతీయుల యొడళులఁ ♦ బ్రాణముండ మఱువనేర్తు రె రవివంశ ♦ మహిమ నెపుడు!
ధర్మసంస్థాపనార్థ మే ♦ తత్కులమున దేవుఁడై పుట్టితి ప్రతాప ♦ దేవ! నీవు. 171

సీ॥ భరతఖండక్షమా ♦ భరము నిజోద్దండ బాహుదండంబున ♦ వఱలఁజేసి
జగమెల్ల జయపెట్ట ♦ శకము నిల్పినమేటి విక్రమాదిత్య పృ ♦ థ్వీవిభుండు!
సతత మింద్రప్రస్థ ♦ సామ్రాజ్యమున సార్వభౌమపరంపరఁ ♦ బాదుకొలిపి
బహుకాల మేలి శా ♦ శ్వతకీర్తిఁ గనిన యనంగపాలాది రా ♦ ట్పుంగవులును!
ఆ॥ సకలసుగుణగణావి ♦ శాలు రేవంశసాగరము గనిన దొక్క ♦ కౌస్తుభమ్ము!
⊛ లట్టి మేటివంశ ♦ మపకీర్తిఁ బడకుండఁ బోరరయ్య! త్వరు ♦ వీరులార! 172

సీ॥ పావకాన్వయ సంభ ♦ వక్షత్రియులకెల్ల నాధారయష్టి చో ♦ హాణకులంబు!
మున్నెడవ శతాబ్ది ♦ మునఁ దురుష్కులను ఖండించె లక్షులుగ మా ♦ ణిక్యరాయఁ!
డితని యన్నకుమారుఁ ♦ డేఁడేండ్ల లాటుండు దస్యుకోటిని ద్రుంచి ♦ తాను మడిసె!
సకలవీరప్రపం ♦ చము మౌళివెలయు దివ్యజ్యోతి యితఁడను ♦ ఖ్యాతిఁగాంచె!
గీ॥ నతనితండ్రి దూలారావు ♦ యవనవీర వాహినీ వార్ధి కుంభసం ♦ భవమహర్షి!
§ మిమ్ముఁ గనినంత జగము కంపించుచుండు! బాహుబలులార! చోహాణ♦ప్రభువులార!

⊛ If it had to boast only of Vikramaditya, the paramount lord of India whose era established fifty six years before the Christ, still serves as the grand beacon of Hindu chronology, this alone would entitle the Tuar to the highest rank But it has other claims to respect. Delhi the ancient Indra-prastha, founded by Udisthira and which tradition says, lay waste for eight centuries, was rebuilt and peopled by Anangpal Tuar (A D 792) who was followed by a dynasty of twenty princes which concluded with the name of the founder, Anangapal [1164] when contrary to the Salic Law of the Rajputs he abdicated [having no issue] in favour of his grand child the Chohan Prithwi Raj.

"Annals of Mewar."

§ Chohan: This is the most valiant of the Agniculas and it may be asserted, not of them only, but of the whole Rajput race. Actions may be recorded of the greater part of each of the Chateeskula which would yield to none in the ample and varied pages of history. Its branches have maintained all the vigour of the original stem and Haras the Keechees, the Deoras, the Sonegurrahs and others of the twenty four, have their names immortalized in the song of the bar ....There were several princes whose actions emblazon the history of the Chohan. Of these was Manikya Rao who first opposed the progress of the Muhammadan arms. Even the history of the conquerors record that the most

సీ॥ ఆ యనంగు ననుంగు ♦ టాఁడుబిడ్డకొడు! కింద్రప్రస్థపురము పు ♦ ణ్యముల పంట!
సోమేశు కులవార్ధి ♦ శుభ్రమరీచి! రుక్మా గర్భ శుక్తి ము ♦ క్తాఫలంబు!
సమరసింహుని స్నేహ ♦ సౌహృదప్రతిమ! పృథామహాదేవి సౌ ♦ దర్యధనము!
కల్యాణు మేనతి ♦ కపు ముద్దుమామ! సంయుక్తా మనోజ్ఞ భా ♦ నూదయంబు!
గీ॥ సమద జయచంద్ర జలద జం♦ఝూమరుత్తు! ఘోరి గజ సింహ! మితనిఁబోల్ ♦ వీరు లేరి!
యీచతుర్భుజరాజేంద్రు ♦ నెన్నఁదరమె! పృథ్వీరాజై చతుర్భుజుం ♦ డెసఁగెఁగాక.
శా॥ సౌరాష్ట్రంబుననుండి వచ్చుచుఁ దురు ♦ ష్క శ్రేణిఁ జక్కాడుచో
మారాణాలను దొత్తనుండి బలసం ♦ పన్నాన్యులై కొల్చు దో
స్సారం బెల్ల జగంబునన్ బొగడె! మీ ♦ ఝూలామహావంశ మా
ధార స్తంభము భారతాభ్యుదయ సౌ ♦ ధస్థాయితన్ నిల్పఁగన్. 175
శా॥ ఐదారేఁడుల చిన్నకుఱ్ఱలయినన్ ♦ హర్యక్షశాబంబుల
ట్లాదస్యుప్రకరంబుఁ గూల్చు కులమ ♦ ర్యాదల్ వెలుంగన్ రిపు
చ్ఛేదంబున్ బొనరించి వారితలలన్ ♦ జెండాడి చెండాడుఁడీ!
యేదీ చూతము మీభుజాబల మహో ♦ హేలా కళా దీధితుల్! 17
ఉ॥ తొమ్మిదినూఱులేండ్లు ధృతి ♦ తో నెలకొల్పు మతాభిమానభా
వమ్మును మాతృభక్తి ఫల ♦ పాకము వమ్మగు వైరి నోర్చు టా
కమ్మునఁ దక్కవైన; నటు ♦ గావున నిష్ఠుర దీక్షఁ బూని శౌ
ర్య మ్మఖిలంబు చూపి రిపు ♦ లందఱ నోంపరె! కీర్తి నింపరే!" 1.
మ॥ అని విప్రోత్తముఁ డంబుదస్వనముతో ♦ నందందునన్ నిల్పియుం
డిన యవ్వీరుల వంశగౌరవము వ ♦ ర్ణింపన్ శ్రవఃప్రీతిగా
విని యాద్యంతము సైన్యమంతయు విజృం ♦ భించెన్ సముద్రంబు పొం
గినచందమ్మున భూరి వీర రస సం ♦ కీర్ణ ప్రభావమ్మునన్. 178
ఉ॥ అంతట మానసింహవిభు ♦ నాజ్ఞఁ బరంగులు పెన్ఫిరంగు ల
త్యంతజవంబు కొద్రిమును ♦ దారొక్కనఁ ద్రిప్పుచుఁ జెంతనున్న మం

obstinate opposition which the arms of Muhammad of Ghazni encountered, ra
from the prince of Ajmir who forced him to retreat, foiled and disgraced from s
celebrated stronghold in his destructive route to Sourashtra.

"Annals of Mewar."

దెంతయుఁ దోఁటికన్న నిపు ♦ డిబ్బడి ముబ్బడిగాఁగఁ బ్రేల్వఁగ
ల్వాంత మహాశనిప్రతతి ♦ య ట్లవి యాత్మబలంబుఁ గూల్పఁగన్, 179

గీ॥ హరుని నయనాగ్నిఁ బొడమి ది♦గంతరములఁ గ్రమ్ము చండాగ్నికణముల♦కరణి యవన
సైనిక ముఖాబ్జ నిర్గత ♦ చంచరీక పటలములు పైన బ్రాలెఁ దు ♦ పాకి గుండ్లు. 180

—*) రాఠోడ్తేజసింహుఁడు విజృంభించి పిరంగుల పైకేగుట. (*—

సీ॥ ఆజానుదీర్ఘ బా ♦ హార్గళయుగళంబు సమధికోదాత్త ల ♦ క్షణముఁ దెలుప!
నతనుసింహాసనం ♦ బైన వక్షము మహారాజన్య షట్ప్రభ ♦ ద్రిత వెలార్ప!
నరుణ రేఖామనో ♦ హర దీర్ఘనేత్రముల్ సతత లక్ష్మీనివా ♦ సతను బెంప!
దర్శనీయంబైన ♦ తనమూర్తి నవకోటి మన్మథసౌందర్య ♦ మహిమ నింప!

గీ॥ నమృతరస మొల్కు మొలకన♦వ్వలరు మోము శతశరచ్చంద్ర సౌభాగ్య♦సరణి గేరఁ!
దన భటుల వీడి హయము ముం ♦ మునకుఁ ద్రిప్పె ధీరలోకైకమౌళి యా♦ తేజసింగు.

సీ॥ రణదుర్గ పరమ శౌ ♦ ర్యప్రాభవము మెచ్చి పైఁజల్లు శతపత్ర ♦ పటల మనఁగ
గుహలు మార్మ్రోయంగ ♦ బహుశతఘ్నిక లవిచ్ఛిన్నధారల నగ్నిఁ ♦ జెఱఁగుచుండ
వేదమంత్రముల దీ ♦ వించుచు భూదేవతతి చల్లు మంగళా ♦ క్షతల నడుమఁ
గరములు ముకుళించి ♦ శిర మొకించుక వాల్చి పెండ్లికొడుకు మ్రొక్క♦వెళ్లినట్లు

గీ॥ గుదియఁ గేడెంబుఁ జేతులఁ ♦ గుదిలపఱచి చిత్రధార నశ్వముఁ బూన్చి ♦ శిరము వంచి
పరమసాహసుఁడగుచుఁ బ ♦ ర్వతము డిగుచుఁ దేజసింగు పిరంగుల ♦ దెసకు దూఁకె.

మ॥ "నిమిషంబున్ నిను వీడి యుండఁగలమే ♦ నీతోడిదే మాకు లో
క"మటంచున్ దమజన్మమాది దృఢదీ ♦ క్షా భర్తులన్ గొల్చు ను
త్తమరాఠోడ్కులవీరు లందఱును మొ ♦ త్తంబై నిజాధీశు పా
దములన్ గొల్వఁగ వెంటఁ దూఁకి రరిసం ♦ తానమ్ము చింతింపఁగన్. 183

శా॥ ఆలోకోన్నత శౌర్యసాహస సమ ♦ గ్రాశ్చర్య దృశ్యంబుఁ దా
మాలోకించుచు రెండుపక్షముల వా ♦ "రౌరా! సురల్ గూడ నీ
లీలల్ నేర్తురె! నీసమాను లిలలో ♦ లే" రంచుఁ దద్విక్రమ
శ్రీలన్ బాడిరి తేజసింహునకు "జే! ♦ జే!" యంచుఁ గీర్తించుచున్. 184

—*) రాఠోడ్ తేజసింహునకు సలుంబ్రాకృష్ణసింహుఁడు తోడగుట. (*—

శా॥ దూరంబందుననుండి యాకృతులు సం ♦ తోషమ్ముతోఁజూచి "యా

రా! రాణోన్మణీ! నీబలోద్ధతి ప్రపం ♦ చాతీత! మద్దానికిన్
బారం బున్నదె" యంచు మెచ్చుచు సలుం ♦ బ్రాస్వామి చోండావతుల్
బారై కొల్వ శతఘ్నికాతతిపయిన్ ♦ లంఘించె సింహాకృతిన్. 185

మ॥ తనచేఁ గాలుని దండమంతటి గదా ♦ దండంబు సంధించి భీ
మునిచందంబున గొప్పకన్నుఁగవ ని ♦ ప్పుల్ రాల దుర్దాంతవృ
త్తిని రోషించుచుఁ దేజసింహుఁడును నాం ♦ డిన్ దీర్చి పుణ్యాహవా
చనమున్ జేసె శతఘ్నికాత్రయము పి ♦ చ్చుల్ గాఁ బడన్ మోదుచున్. 186

మ॥ ఖరఖడ్గంబునఁ బోర్చుగీసుభటులన్ ♦ ఖండించుచున్ ఘోరము
ద్గరఘాతంబుల నాశతఘ్నులను వ్ర ♦ క్కల్ చేయుచున్ లోకసం
హారణోద్యోగపరాయణుండయిన ఘా ♦ లాత్మక్రియన్ ధీర సు
స్థిరరౌద్రోద్ధతిఁ దేజసింహుఁడు చరిం ♦ చెన్ శాత్రవుల్ బెగ్గిలన్. 187

❀ మ॥ సుసిశాతస్థిరవీరవిక్రమయుతుల్ ♦ చోండావతుల్ వారిప్ర
క్కన రాఠోడులు బాహుశక్తి యలరం ♦ గా నా"వహోరా"యె డా
రని నిప్పుల్ దిను గోడిపుంజులటు లు ♦ ద్వృత్తిన్ శతఘ్నిచయం
బును వ్రయ్యల్ పడ మోదసాగిరి గదా ♦ భూరిప్రఘాతంబులన్. 188

చ॥ కెరలుచు వ్రాలుచున్ బుడుత ♦ కీచులఁ గూల్చుచు నాశతఘ్నులన్
జెరచెరలాడి వ్రక్కలుగఁ ♦ జేయుచు దక్షిణ మాదిచేసి యు
త్తరమున కేగు లోకభయ ♦ దవ్రతనిష్ఠుఁడు తేజసింహభూ
వరమణి యుత్తరాయన ది ♦ వాకరుఁబోలె వెలింగె నత్తఱిన్. 189

సీ॥ ఖగరాజు కినిసి ప ♦ న్నగరాజుశీర్షముల్ చిదురుపలై వ్రాలంగఁ ♦ జెండినట్లు!
వానకారునఁ గృషీ ♦ వలుఁడు గుద్దలి పట్టి పుట్టలన్నియుఁ దెగఁ ♦ గొట్టినట్లు!
కడురోషమున లోహ ♦ కారుండు మండెడు మూసలన్నియు దుల్ల ♦ నేసినట్లు!

❀ Among exotic birds there can be hardly one better known by repor than the strange majestic and fleet footed creature that scorneth the horse and hi rider or one that from the earliest times to the present has been oftener more o less fully described. And an adult male (bird ostrich) will stand nearly 8 feet i height and weigh 300 lb. The great mercantile value of ostrich feathers has led to the formation of the numerous "Ostrich-Farms." In favourable localities and with judicious management these establishments are understood to yield very conside. rable profit.

"Encyclopaedia Britannica."

గ్రీష్మవాతము బిట్టు ♦ రేఁగి యారామ జపాపుష్పముల రాల్చి ♦ నైచినట్లు!
గీ॥ దండధర గదాదండ ప్రి ♦ చండ దీర్ఘ దండమున శతఘ్నీసము ♦ దాయ పృథుల
వక్త్రములు వ్రక్కవ్రక్కలై ♦ పడఁగ మోదెఁ దేజసింహుండు క్షాత్రసం♦దీప్తుఁడగుచు
మ॥ వడిమై నిప్పులరేఁటు దాఁటి భువన ♦ వ్రాతంబుపై నెత్తి వ
చ్చెడు వైవస్వతుఁడో యనంగ "బదనూర్ ♦ సింహంబు" రాథోడులె
ల్లెడఁ జుట్టుఁ దనుఁగొల్వఁగా యవన వా ♦ హిన్యగ్రముం దాఁకి యొ
క్కఁడు విక్రాంతి భటాళి మస్తముల ను ♦ గ్గున్ నూఁకగా దంచినన్; 191

——*) యవనసేనాపతు లొక్కుమ్మడి రాజపుత్ర సేనలను దాఁకుట. (*——

ఉ॥ ఆరటమంది సైన్యవిభుఁ ♦ డాసపుఖానుఁడు, రాయసింహు న
బ్దారహిమానునిన్ సమర ♦ ముష్కరు నామహబాజుఖానునిన్
జేరఁగఁబిల్చి సైన్యములు ♦ చేరిచి నల్వురు గూడి శౌర్యదు
ర్వారులు రాజపుత్రకుల ♦ పై దొడరన్ నియమంబుచేయుచున్, 192
మ॥ తనకంఖాణహయంబుఁ ద్రిప్పి సముదా ♦ త్తప్రౌఢి నా తేజసిం
గు నెదిర్చెన్; మహబాజుఖాను దవిలెన్ ♦ గ్రోధోద్ధతున్ గృష్ణసిం
హుని; ఖేల్పాపతి దూరమందు సకలం ♦ బూహించి యత్యంతధా
టిని జేరన్ జని రాయసింహవిభుఁ బ ♦ ట్టెన్ సైంహికేయుండనన్. 193
మ॥ బదనూర్ సింహము సింహవిక్రమమునన్ ♦ బైవచ్చి ఖడ్గచ్యుతుల్
చదలన్ బర్వఁగ నొక్కనిఁ దగిలె నా ♦ సఫ్ఖాను; వాఁడంత బె
ట్టిదమౌ కోపముతోడఁ గుంతమును నా ♦ టెన్ దీర్ఘవక్షంబుపై;
నది తుంటల్ పడెఁ దేజసింహవిభు ఘో ♦ రాశిప్రయోగంబునన్. 194
మ॥ త్వరమై సాయుధుఁడౌచు వాఁడు బదనూర్ ♦ భర్తన్ సమీపించె; నా
బిరుదున్ వీరరసాబ్ధివీచికవలెన్ ♦ వీతెంచె నాఖానుపై;
మెఱుపుల్ వోలెఁ గృపాణముల్ దిరిగె; గ్ర ♦ మ్మెన్ వాజిపై వాజి; యా
పరివేషమ్ముల సూర్యచంద్రులవలెన్ ♦ భాసిల్లి రద్దిర్వురున్. 195
మ॥ కరవాలమ్ములు నాగుపాములవలెన్ ♦ గంఠంబులన్ జుట్టె; ని
ర్భర వ్రేటుల్ మఱి పోటు లిన్నియనుచున్ ♦ రూపింప రాకుండె; భా
స్వరఖడ్గంబునఁ దేజసింహనృపుఁ డా ♦ సఫ్ఖాను మోదంగఁ, ద
త్తురగం బీల్గినఁ, జెట్టుతోడఁ బడు మ ♦ ర్త్యుం డట్లు వాఁడున్ బడెన్. 196

ఉ॥ ఆరణవీరుఁ డిట్లయిన ♦ నవ్వల దాఁటుచుఁ దేజసింహుఁ డ
బ్దారహిమానుపైఁ గవిసెఁ; ♦ దోడని వాఁడును దాఁకె, వారిధిన్
వారిధి దాఁకు నట్టులు; ర ♦ ణంబు క్షణంబున ఘోర మయ్యెఁ; బా
కారి బలాసురుల్ పెనఁగు ♦ నట్టులు పోరఁగసాఁగి రిర్వురున్. 197

ఉ॥ భూరిభుజాప్రభావగుణ ♦ మున్ బ్రకటించుచుఁ దేజసింహుఁ డ
బ్దారహిమాను ఖడ్గరణ ♦ ధూర్వహశక్తి వెలుంగ, నుగ్రులై
యారణవేది వెల్గెడు మ ♦ హోదహనోగ్రసమగ్రమూర్తులై
పో రొనరించి రిర్వురును ♦ బూర్ణ పరాక్రమ రేఖ యొప్పఁగన్. 198

శా॥ ఔరా! నీదగు సాహసం"బని మనం ♦ బాదెంచుచున్ విద్విష
ద్వీరారణ్య దవానలుండు బదనూర్ ♦ పృథ్వీశ్వరుం డశ్వమున్
బ్రేరేపించుచు ముందు దూఁకి తనవై ♦ రిన్ గుత్తమందుండి దు
ర్వారేభంబు మృణాళమున్ గొనిన తే ♦ వన్ గొంచుఁబోయెన్ వడిన్. 199

ఉ॥ సైంధవుఁడో యనంగ బల ♦ సాహసుఁ డావహబాజుఖాను ద
ర్పాంధుఁడు త్రోవకడ్డువడ ♦ నాతనిఁ బైకొనెఁ గృష్ణసింహుఁ డా
కంధిని జొచ్చు కుంజరము ♦ కైవడిఁ! దద్బలధాటి వాఁడు వ్రా
లెం ధరపైన దోమయుఁ బ ♦ లెన్ గనుమూసిన యంతలోపలన్. 200

మ॥ పరమోదారుఁడు రాయసింహవిభు ఖే ♦ ల్వాభర్త యా కౌరవే
శ్వరునిన్ దాఁకెడు సాత్యకిన్ బలెఁ గడున్ ♦ సంరంభ మేపార సం
గరరంగంబునఁ దాఁకి యాతని భుజా ♦ గర్వమ్ము వమ్మై చనన్
గరవాలమ్మున వేయ నాతఁ డుఱికెన్ ♦ గాయంబు గాయంబుగాన్. 201

శా॥ ప్రావృట్కాల పయోధర ప్రతతి శే ♦ వన్ రేఁగి రాఠోడు చోం
డావద్వీరు లరాతిసైన్యపటలాం ♦ తర్భాగమున్ జేరి వీ
రావేశమ్మున వైరివీరతతి నం ♦ దందన్ విదారించుచున్
బ్రోవుల్ ప్రోవులు పోసి రెల్లెడ సమి ♦ ద్భూమిన్ శిరశ్శ్రేణులన్. 202

ఉ॥ చండపరాక్రమంబు భుజ ♦ శౌర్యము శోభిలఁ దేజసింహుఁడున్
ఖాండవమున్ దహించెడు ధ ♦ నంజయుఁ బోలె నరాతియోధులన్
మెండుగ శీర్షముల్ తఱిగి ♦ నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చినంత నా
భండనసీమ మోగలులు ♦ పచ్చముపాడుగఁ గూలి రెల్లెడన్. 20.

మ॥ పరసేనన్ బదనూరుభర్తయు సలుం ♦ బ్రానేతయున్ జొచ్చి యి
ద్దరు ఖడ్గంబుల కప్డు తీరనిపనిన్ ♦ బుట్టించి! రవ్వారి వీ
రరసోద్రేకమునందుఁ జిక్కి యమదం ♦ ష్ట్రామధ్యమున్ జొచ్చు నా
కరణిన్ వైరులు నూర్లు వేలుగను ద్రుం ♦ గన్ సాఁగి రవ్వేళలో. 204

ఉ॥ ఓడలు గుంపుగూడుచు మ ♦ హోదధియందలి నీటిముత్తమున్
దోడనె చించుచున్ జనము ♦ తోఁ జనున ట్లరిసేనఁ జొచ్చి చ
క్కాడుచు వార లిర్వురును ♦ నాశ్వికవర్గము గొల్వ సంగర
క్రీడల వేఁగు చూపి విహ ♦ రించిరి శాత్రవ మధ్యసీమలన్. 205

—*) ప్రతాపసింహుని ద్వితీయ యుద్ధము. (*—

మ॥ ద్విసహస్రంబు శిశోదియాభటులు సే ♦ వింపన్ బ్రతాపప్రభుం
డసమాన స్థిర వీర విక్రమ కళా ♦ వ్యాపార మేపార శ
త్రుసమూహంబుల మీఁదికిన్ వెడలి గొం ♦ తుల్ గోసి కోరాడి యు
గ్ర సహస్రాంశుఁడు వోలెఁ దేజము వెలుం ♦ గన్ నిల్చె దుర్వారుఁడై. 206

మ॥ కడుదట్టంబయి యొప్పు చెట్టడవి చీ ♦ కాకై ధరన్ వ్రాల సం
దడిమై దంతిపరంపరల్ గవియు చం ♦ దంబార, రాణాప్రతా
పుఁడు తద్యోధులు వైరిసైన్యము ముఖం ♦ బున్ జీల్చి దోర్దర్ప మే
ర్పడఁ దన్మధ్యమునందు దూఁకి రహితుల్ ♦ పాఱంగ నల్దిక్కులన్. 207

శా॥ ఝోడక్ మల్లును యుద్ధనైపుణకళా ♦ దోస్సారులౌ యోధులున్
దోడై కొల్వ. శిశోదియాప్రభువరే ♦ ణ్యున్ వీకమై దాఁకి పో
రాడన్ జూచెఁ; బ్రతాపసింహవిభుఁ డు ♦ ద్యద్ధాటిఁ దచ్ఛీర్ష మూఁ
టాడన్ ఖడ్గము నెత్తి మోది యరిమ ♦ ధ్యంబందు దూఁకెన్ వడిన్. 208

ఉ॥ రోసమునొంది చుట్టును దు ♦ రుష్కులు కొందఱు కొల్వ, లోకసం
త్రాస విశేషశౌర్యబల ♦ దర్పుఁడు సాగరుఁ డగ్రసోదరున్
డాసెఁ; బ్రతాపుఁ డాతని తు ♦ ణంబునఁ గ్రిందికిఁ దెచ్చె; నిట్టి భ
స్మాసురు లట్టి యుగ్రనిట ♦ లాక్షుల చెంగట నిల్వ నేర్తురే! 209

శా॥ దూరంబందుఁ దురుష్కయోధులను సూ ♦ క్తుం డొక్కెడన్ జేర్చి "మీ
రీ రాణా నెదిరించి కూల్చుఁ"డన వా ♦ రెల్లన్ బ్రతాపేంద్రుపై!

బారై దూఁకిరి; కొందఱన్ దునిమి కో ♦ పస్ఫూర్తిమై సూక్తునిన్
జేరన్ బోయి తదీయశీర్షకముఁ జిం ♦ చెన్ రాజమార్తాండుఁడున్. 210

చ॥ జలరుహబాంధవుం డుదయ ♦ శైలము నెక్కినఁ దత్ప్రకాశముల్
నలుదెసలన్ వడిన్ గవియు ♦ లాగు ప్రతాపుఁ డరాతిసైన్యసీ
మల మెలఁగన్ దదీయభట ♦ మండలి చుట్టును జుట్టుకొంచు మో
గలుభట శీర్షకోటి కడి ♦ కండలుగా నిలరాల్చె నయ్యెడన్. 211

సీ॥ అతిపావనంబు హా ♦ రావళీశైలరాజమున హల్దీఘాటు ♦ సవనశాల|
యతులప్రతాప బా ♦ హావీర్యభర యశోధనుఁడు తోడరమల్లు ♦ దక్షుఁడౌని!
యాతని యాజమా ♦ న్యమునఁ జేరి మెలంగు రాజపుత్రకులు ని ♦ గ్గురుల గణము!
వేలకువేలు సే ♦ వించు యావనభటుల్ వ్రేలెడు పొడుగు గ ♦ డ్డాల ఋషులు!

గీ॥ శూరవరులు శిశోదియా ♦ వీరభటులు ప్రమథగణములుగాఁ! బ్రతా ♦ ప ప్రభుండు
ప్రళయ భైరవ విగ్రహ ♦ ప్రాభవమున! నరిచమూతతిఁ జొచ్చి చ ♦ క్కాడె నపుడు.

మ॥ కటకుంబీరపు రాజపుత్రకుల డా ♦ కన్ సైపఁగా లేక యా
కొలఁప్రాణంబులతోడ నెల్లెడఁ దురు ♦ ష్కుల్ పాఱఁగాఁజొచ్చి! రా
హరిశౌర్యుండు ప్రతాపుఁడున్ యవనసే ♦ నాంతంబుఁ బ్రాపించి శం
ఖరవంబున్ బొనరించె భూధరగుహా ♦ గర్భంబు లూఁటాడఁగన్. 213

మ॥ ప్రళయాంభోధర గర్జనంబువలెఁ ద ♦ ద్ధ్వానంబు వీ నేర న
వ్వల నిల్వంబడు మానసింహవిభు నం ♦ బర్ యోధుల్, జెంతనే
పులి గాండ్రించిన దద్దఱిల్లి హరిణం ♦ బుల్ పాఱుచందాన, ది
క్కులకున్ బాఱఁగఁ జొచ్చి; రెంతభయ మె ♦ క్కో! యాప్రతాపుండనన్. 214

గీ॥ అంతలోఁ బ్రక్కనున్నట్టి ♦ యవనసేనఁ జెండుబెండాడి శ్రీకృష్ణ ♦ సింహవిభుఁడు
శంఖనాదంబు విని చాల ♦ సంభ్రమమున స్వామి యొద్దకు మెఱుపట్లు ♦ వచ్చిదూఁకి.

మ॥ "అకటా! యొంటిగ నిట్లు రాఁదగునె! దే ♦ వా! శత్రుమధ్యం బహు
యకరస్థానము! వైరిసైన్యము లసం ♦ ఖ్యాకంబుగా నున్నచో
టికి రాఁజెల్లదు! నాదు ప్రార్థనముఁ బా ♦ టింపుం"డటం చొండుప్ర
క్కకుఁ గళ్లెంబును బట్టి యశ్వముఁ దొలం ♦ గన్ దిప్పెఁ గార్యజ్ఞుఁడై. 216

చ! పువు వికసించినట్లు మొగ ♦ మున్ జిఱునవ్వలరింపఁగాఁ బ్రతా
పవిభుఁడు "తండ్రి! వీరున క ♦ పాయము లేని స్థలంబులున్నె! యా

హావ మిది; వెన్కఁ జూడఁ దగ" ♦ దంచన నంతటఁ దేజసింహుఁ డా
యవనుల సేనఁ జించుకొని ♦ యక్కడకున్ జనుదెంచె సూటిగన్. 217

చ॥ ఒకయెడఁ గృష్ణసింహుఁడు మ ♦ ఱొక్కయెడన్ బదనూరుభర్త చై
తకము ఖలీనముల్ గొని ప్ర ♦ తాపునిఁ జేర్చిరి తొంటిచోట; దా
ని కవల రెండుసైన్యములు ♦ నింగియు నేలయు రాయునట్టి పో
లిక, నతిరౌద్రధాటిఁ దవి ♦ లెన్ రణశౌర్య విజృంభణంబునన్. 218

—*) యవనుల వారణబలముతో రాజపుత్రులకైన యుద్ధము. (*—

సీ॥ స్థావరత్వము మాని ♦ జంగమత్వముఁ దాల్చు నంజనాచల సమూ ♦ హము లనంగ!
మొగలాయి వాహినీ ♦ వ్యోమసీమఁ జరించు నీలకాదంబినీ ♦ నివహ మనఁగ!
దళముగా మొలిచి వి ♦ చ్చలవిడిఁ బెఱుగు నుత్తాల తమాల సం ♦ తాన మనఁగ!
మొగలు నదీజలం ♦ బులు తగ్గ వెలిఁదోచు విపులగండోపల ♦ వితతియనఁగ!
గీ॥ యవనసైన్యోత్తర దిశా ము ♦ ఖాగ్రసీమ నిలిచి ఘీంకారముల నింగి ♦ నేలఁ గలిపి
కరిఘటాకోటి కాఱుచీ ♦ కటుల దాఁటి యరితతులఁ దాఁక వెడలె! భ♦యానకముగ.

సీ॥ కదుఁబదనైయున్న ♦ గన్నెరాకమ్ములఁ దలలలో మెదడు బ్ర ♦ ద్దలుగఁగోసి!
బలమైన కత్తివా ♦ తి లకోరులు నిగుడ్చి దీర్ఘదంతంబులఁ ♦ ద్రెళ్ళవేసి!
నిశితధారల నొప్పు ♦ నెలవంకకోలల శ్రోత్రవృంతములు రా ♦ సులుగఁబోసి!
వాఁడిమి గల పాఱ ♦ వాఁతియలుంగులఁ దుండముల్ మిగులఁ దు ♦ త్తుమురుచేసి!
గీ॥ పలురకంబుల నంపదె ♦ బ్బాటువాన గురిసి కుంభస్థలంబులు ♦ గూలఁద్రోసి!
శరములను 'జిత్తజల్లు'గాఁ ♦ బరపి భీమచాందు భటులు గూల్చిరి దంతి♦సంతతులను.

క॥ బలవంతులైన భిల్లుల యలుగులు మెయి నిండ నాఁటి ♦ యావనగజముల్
వెలిఁగె నొడలెల్ల ముండులు పులకెత్తిన యేదుపంది ♦ మూఁక లనంగన్. 221

ఉ॥ బిట్టుగ మావటీంద్రులు గజ ♦ బృందముల్ నిశితాంకుశంబులన్
నెట్టుచుఁ బూన్చి రదిరి; కవి ♦ నెమ్మది నెక్కఁగసాఁగె ఘీంకృతుల్
పెట్టుచు; మోగలుల్ కరుల ♦ వీపుననుండి తుపాకిగుండ్లతోఁ
గొట్టిరి; వాని డాకలకుఁ ♦ గొందఱు భిల్లులు కూలి రయ్యెడన్. 222

ఉ॥ దట్టముగాఁగ మూఁగి బల ♦ దర్పులు భిల్లులు ప్రాసముల్ గదా
పట్టిస భిండివాల కర ♦ వాలతతుల్ గొని తుండముల్ తెగన్

గొట్టినఁ గుంజరోత్కరము ♦ కొండలు గూలినయట్లు బిట్టు గీ
పెట్టుచు నేలపై నొఱఁగెఁ ♦ బెంటలు పెంటలు గాఁగ నత్తఱిన్. 223

—*) భీమచాందు యుద్ధము. (*—

సీ॥ వామబాహువు నంటి ♦ వఱలు చాపము, మహోరగరాజ దీర్ఘహా ♦ రంబుగాఁగ!
గడలెల్ల దుర్నిరీ ♦ క్షద్యుతుల్ వెదచల్లు శూలంబు ముమ్మొన ♦ వాలుగాఁగ!
హస్తాగ్రమున దక్షి ♦ ణావర్తశంఖ మయ్యంబుజాసను కమ ♦ లంబుగాఁగ!
గడియమైనను దన్ను ♦ విడక కొల్చెడు భిల్లతతులెల్ల బ్రమథసం ♦ తతులుగాఁగ!
గీ॥ నప్పు డబ్దూర్నబీ తెచ్చు ♦ హస్తిదైత్యు భిల్లపశుపతి గదనెత్తి ♦ పిప్పిసేయ
గాయపడి చెందిరపుఁగొండ ♦ కరణి నదియుఁ గాళ్లపై కెత్తి పిల్లేరు ♦ గంతువైచె.

ఉ॥ భండనభీముఁ డాశబర ♦ వంశ్యశిఖామణి భీమచాందు దో
ర్దండ గదాభిఘాతముల ♦ దంతిసమూహము కుంభగోళముల్
మెండుగఁ జీల్చివైచుచు వె ♦ లింగెను గండశిలావ్రజంబులన్
బిండిగఁ గొట్టుచుండు నొక ♦ పెద్ద యయోమయ యంత్రమోయనన్. 225
క॥ బరువయిన గదను దాలిచి యరవరలై పడఁగమోద, ♦ నాద్విరదము లే
కరదములై యాపిమ్మట నరదములై కూలె నంగ ♦ లార్వఁగ యవనుల్. 22
మ॥ విబుధేంద్రుండు పవిప్రయోగముల ను ♦ ర్వీధ్రంబులన్ బోలె ని
న్నుబడెన్ ద్రిప్పుచు వ్రేయుచున్ యవనసే ♦ నాలక్ష్మి సింగారపుం
గబరీభారముఁ గోసివైచెనో యనం ♦ గా! దంతిసంతానమున్
శబరస్వామి హరించె దోర్బలకళా ♦ సంరంభ మేపారఁగన్. 227

—*) బుడుతకీచులు పిరంగులను బ్రేల్చుట. (*—

సీ॥ యావన సైన్య దు ♦ గ్ధాబ్ధిఁ ద్రచ్చినఁ బుట్టు కాలకూటానల ♦ జ్వాలలనఁగఁ!
దురకదండను చిల్వ ♦ దొర ఫణంబులఁ దోఁచు మాణిక్యపటలసం ♦ పదలనంగ
కదనానిలమున మో ♦ గలు సరస్సుననుండి రాలెడు శతపత్ర ♦ రాజియనఁగ!
బహుళ శతఘ్నిప్ర ♦ వాళవల్లుల జాఱు గుమురైన పగడాల ♦ గుత్తులనఁగ!
గీ॥ బరగి తాళ బింబ కపిత్థ ♦ ఫలసమాన నీల భయద తప్తాయస ♦ గోళతతులు
బహుబృహన్నాళికాస్త్రముల్ ♦ పఱఁగఁజేసి బుడుతకీచులు నడిపి ర ♦ బ్బురముదోఁచ.

సీ॥ మొగలాయి సైన్య జీ ♦ మూతగర్భమునుండి వెలిఁజాఱు పిడుగుల ♦ పిండనంగ!
యావనసుభట బా ♦ హాప్రతాపమహాగ్నికడ లేచు నంగార ♦ కణములనఁగ!
రణదుర్గ యురిమి నే ♦ త్రముల రౌద్రము గ్రక్కఁ బాఱమిన గొప్ప ని♦ప్పుకలనంగ!
మృత్యుదేవత కోప ♦ మెత్తి తూరుపుపట్టఁ దోతెంచు కొఱవుల ♦ తుంటలనఁగ!
గీ॥ నల్లనేరేడుపండ్లంత ♦ లగుచు యవన భటతతులనుండి వెడలు తు ♦ పాకిగుండ్లు
రాలె నీలోత్పలచ్ఛాయ ♦ రాజపుత్ర సైనికులకుఁ గర్ణావతం ♦ సంబులగుచు. 229

క॥ వడివడి నవి తొడరుచుఁ బైఁబడినన్ దడఁబడియు డీలు ♦ పడి యీడిగిలన్
బడి యెత్తువడి బడల్పడి బుడిపడి కడుఁజెడియె రాజ ♦ పుత్రుల సేనల్. 230

క॥ పదుగురు పదునేనుగు రిర్వదిగురు నలువదిగురు నఱు ♦ వదిగురు మఱి తొం
బదిగురు నూర్గురు సుభటులు తుదముట్టిరి వేఁడిగుండ్ల ♦ తోరపు జడికిన్. 231

—*) ఖండేరావు యుద్ధము. (*—

శా॥ చండాగ్నేయ కరాళగోళములు వ ♦ ర్షంబట్లు పైఁ దేర, బ్ర
హ్మాండంబంతయుఁ బిండిసేయఁగల దై ♦ ర్యాహార్యులున్, సుంతయున్
గుండెల్ నిల్వక కుంగు కష్టదశ, న ♦ క్షుద్రప్రభావాఢ్యుఁడై
ఖండేరావు నిజాప్తయోధు లలరం ♦ గా నశ్వముం ద్రిప్పుచున్, 232

క॥ పుష్పసమయావసరమునఁ బుష్పంధయసేన గొలువఁ ♦ బుష్పరథముపై
బుష్పాస్త్రమ్ములఁ జిమ్మెడు పుష్పశరునిమాడ్కి నపుడు ♦ ముందుకుఁ గదిలెన్. 233

చ॥ వెనుకనె రాజపుత్రికుల ♦ వృద్ధపితామహుఁడైన భానుసిం
గు నడిచె; శ్యామసింహుఁడును ♦ గొండవిధంబున వారివెంబడిన్
జనియెను; రామచంద్రనృప ♦ సత్తముఁ డట్టులె చేరె; ధేలవా
రనృపతి వచ్చి దూఁకెను; జో ♦ రంబడి రయ్యెడఁ జోహణప్రభుల్. 234

ఉ॥ అందఱు ప్రక్కప్రక్కలకు ♦ నా రణరంగమునన్ శతఘ్నికా
బృందము లున్నచోటు విడి ♦ యేగి తుపాకులవారిఁ జేరి యిం
దిందిరరాజిమాడ్కిఁ బర ♦ తెంచి కలంచెడి గుండ్ల కోర్చి వా
రిం దెగవ్రేయసాఁగి! రర ♦ రే! యల వీరుల శౌర్య మెట్టిదో! 235

మ॥ మురువౌ కస్తురి వానలున్ గురియ నా ♦ ప్తుల్ చుట్టునుండన్ వధూ
వరు లూరేగెడు నట్టి మాడ్కిని బ్రతా ♦ పస్వామి సామంతభూ

వరసైన్యంబు తుపాకిగుండ్లను సహిం ♦ పఁగల్గి యానాఁటి సం
గర వైవాహిక మండపంబున వెలుం ♦ గఁ జొచ్చెఁ గేళీగతిన్. 236

మ॥ "యమునంశంబులఁ బుట్టియుండవలె! లే ♦ దా యిట్టి బాహాప్రతా
పము ధైర్యంబు మనుష్యమాత్రుల కెల ♦ ర్పన్ సాధ్యమే!" యంచు ఖా
సిముఖానాది సమస్తయోధులును యో ♦ జింపన్ మొదల్ పెట్టి సై
న్యము లన్నింటిని జేర్చి రొక్కెడ విప ♦ క్షానీకమున్ దాఁకగన్. 237

మ॥ నలిగెన్ హైందవసైన్యధాటికిని బ్రా ♦ హ్ణంబందుఁ దౌరుష్కసే
నలు; నాహైందవసేన డస్సె నపరా ♦ హ్ణంబందుఁ దౌరుష్కసే
నల నాళాగ్నుల; కట్టిచో నుభయసై ♦ న్యంబుల్ రణోన్మాద మ
గ్గలమై యొండొరు మీఱఁ బోరు సలుపం ♦ గాఁ బూను టాశ్చర్యమే! 238

సీ॥ శూరాగ్రయాయి ఖం ♦ డేరావు యవనుల నఱఁటి మొక్కలనట్లు ♦ నఱికివైచె;
భానుసింహునిధాటిఁ ♦ బరసేన శిశిరంబునం దాకు రాలెడు ♦ నట్లు రాలె;
సింహశౌర్యుఁడు శ్యామ ♦ సింహభూభృన్మణి చెట్టుకొక్కఁడు పాఱఁ ♦ జేసె రిపుల;
నరిరాజసమవర్తి - యగు మనస్సింహుండు విమతసైన్యము పీన్గు ♦ పెంటచేసె;
గీ॥ మహితయశులు మదన- ♦ మాధవ తుల్యులు ధైర్యరతులు సమర ♦ శౌర్యఘనులు
వెలగపండ్లువోలె ♦ జేడ్లా-కొఠేరియా నృపులు రాల్చి రపుడు ♦ రిపుల తలలు. 239

సీ॥ ప్రత్యేక భయదార ♦ వములు శోభిలు రాజపుత్రాశ్వ హేషా స ♦ మూహరుతము!
లహితుల గుండియ ♦ లవియ రేఁగెడు యోధసముదాయ సింహగ ♦ ర్జాస్వనంబు!
పరిపుష్ట తౌరుష్క ♦ భటకపాలములు కత్తులు తాఁకి పగులు ను ♦ ద్ధురరవంబు!
రాజపుత్రుల చమూ ♦ రాజ హస్తాంభోజ భాస్వన్మహాశంఖ ♦ నిస్వనములు!
గీ॥ భటసమూహాట్టహాస శం ♦ భన్నినాద మఖిలదిశలను బగిలించి ♦ యడలు గూర్ప
నతిభయము నొంది మానసిం♦హప్రభుండు 'పద పదం' డని తనమూల ♦ బలము నడిపె

—*) భానుసింహ - వీరబలుల యుద్ధము. (*—

ఉ॥ వాడినచేనిపైఁ బడెడు ♦ వర్షము నట్టులు మానసింహుఁడున్
దోడయి వచ్చినంత యవ ♦ నుల్ ధృతితోఁ జెలరేఁగి మూపులున్
మూఁడయి పొంగ, వీరరస ♦ పూర్ణుఁడు వీరబలుండు యోధులన్
గూడి యెదిర్చె నయ్యహిత ♦ కుంజరసింహము భానుసింహమున్. 241

మ॥ కరవాలంబులు కన్నుఁగోనలు స్ఫులిం ♦ గశ్రేణి నల్దిక్కులన్
బరపన్ భీషణచంద్రహాసరుచు ల ♦ భ్రంబంటి వర్తింప ని
ర్వురు గంధర్వములన్ విచిత్రగతులన్ ♦ బోనిచ్చుచున్ దాఁకి సం
గరమున్ జేసిరి బాహుశౌర్యము సమ ♦ గ్రప్రౌఢి దీపింపఁగన్. 242

మ॥ తన గర్జారవఘాటికిన్ దెసలు బ్ర ♦ ద్దల్ బ్రద్దలై పోవ, నూ
తన సంరంభ విజృంభణంబున నమి ♦ త్రశ్రేణి భీతిల్లఁగా
వెనుకన్ జూడక భానుసింహుఁడు రణో ♦ ర్విన్ శాత్రవున్ దాఁకి, యా
తని యశ్వంబు గళంబునున్ దఱిగె ను ♦ ద్యత్ఖడ్గధారాహతిన్. 243

ఉ॥ వీరబలుండు వ్రాలి రణ ♦ వీధి మఱొండు హయంబు నెక్కి 'రా
రో! రణవీరులార!' యని ♦ యోధులఁ బిల్వ నరాతివీర సం
హారపరాయణుల్ సుభటు ♦ లట్టులె దూఁకిరి; భానుసింహధా
త్రీరమణుండు వారి నెది ♦ రించె నొకండె పరాక్రమమ్మునన్. 244

క॥ కమలసరోవరమున ద్విరదము విహరించిన విధానఁ ♦ దనివి సనక వి
క్రమరాశి భానుసింహుఁడు సమయించెఁ దురుష్కభటుల ♦ సమరతలమునన్. 245

చ॥ అదిఁగని మానసింహవిభుఁ ♦ డంబరు వీరుల 'భానుసింహుపైఁ
గదిసి రణంబుసేయుఁ' డని ♦ కట్టడసేయఁగ నట్టహాసముల్
పొదలఁగ వారు పైఁబడిరి; ♦ భూరిభుజాబలరేఖ యొప్పఁగాఁ
గదనము చేయఁసాగె లయ ♦ కాలయముండన నాతఁ డుగ్రుఁడై. 246

ఉ॥ క్రూరతురుష్కవీరుఁ డొక ♦ రుం డతనిన్ దరిఁజేరఁ బోయి దు
ర్వారకృపాణ మెత్తి తల ♦ వ్రక్కలుగాఁ బడ మోద, రక్తముల్
వాఱఁగ భానుసింహుఁడును ♦ వ్రాలె ధరిత్రిఁ; దదీయవాజి య
వ్వీరునిపైన నిల్చె నరి ♦ వీరులు పైఁబడకుండఁ గాచుచున్. 247

ఉ॥ అంతట శ్యామసింహుఁడు ర ♦ యమ్మున నచ్చటి కేగుదెంచి జం
భాంతకు నోటువుచ్చి విమ ♦ లామృతభాండముఁ గొన్న యాగరు
త్మంతుఁడు పోలె, వీరబలు ♦ దర్ప మడంచుచు, భానుసింహు సే
నాంతరమందునుండి కొని ♦ యవ్వలి కేఁగె సురక్షితమ్మునన్. 248

చ॥ "పడెఁ బడె భానుసింహుఁ!" డను ♦ వార్త దవానలమో యనంగ నె
ల్లెడలను నాక్రమింప విని ♦ యూనిన బెబ్బులిమాడ్కి, రామచం

ద్రుఁడు, జయమల్లుసైన్యముల ♦ తోఁ దొనరించు రణంబు వీడుచున్
వడివడి వచ్చె వీరబలు ♦ పై గిరిపైఁబడు వజ్రమో యనన్. 249

—*) రామచంద్రుదేవుని ద్వితీయ యుద్ధము. (*—

ఉ॥ కైటభదైత్యుపై నడచు ♦ కంజదళాయతనేత్రుఁడో యనన్
సూటిగ రామచంద్రనృప ♦ సోముఁడు మొగలువీరయోధులన్
దాటుచు వచ్చి, వీరబలుఁ ♦ దాఁకి తదీయభటాళిఁ జేతులన్
దీట యడంగఁ గంఠములు ♦ ద్రెంచి యనేకులఁ గూల్చె నత్తఱిన్. 250

శా॥ గుల్లల్ గుల్లలు గాఁగఁ గొందఱును, ను ♦ గ్గున్ నూకఁగాఁ గొందఱున్
ద్రెళ్లన్ జేయుచు, రామచంద్రుఁడును దు ♦ ర్వీరుల్ విజృంభించు న
ద్యల్లీలల్ గని మానసింహవిభుఁడున్ ♦ దోదప్పులందున్న య
బ్దుల్లాఖానునిఁ బిల్చి వారిపయికిన్ ♦ బూన్చెన్ మహోగ్రాజికిన్. 251

శా॥ ధీరోదాత్తుఁడు రామచంద్రుఁడును సం ♦ దీప్తానలజ్వాలమై
తౌరుష్కాటవి భస్మసాత్కృతముగా ♦ దర్పించి చెండాడి, యా
శ్రీరామప్రభుఁ డస్త్రధార నసుర ♦ శ్రేణీశిరశ్శ్రేణులన్
నూఱుల్ నూఱులు రాల్చునట్లు రణమం ♦ దున్ రాల్చె మస్తంబులన్. 252

చ॥ అలయక రామచంద్రపతి ♦ యావనసేనల గీటడంచి, చే
తులకసిపోవఁ బోరి బల ♦ ధుర్యుని వీరబలేంద్రుఁ దాఁకి, మం
ట లుమియు ఖడ్గరాజము బె ♦ డంగుగఁ ద్రిప్పుచుఁ, దచ్ఛిరంబు ప్ర
క్కలుగను మోదె! వాఁడు పడఁ ♦ గన్ భటులున్ గొని పోయి రవ్వలన్. 253

మ॥ పొగవోలెన్ దగఁ బాఁటి యానృపతి య ♦ బ్దుల్లాచమూనాయకున్
దగిలెన్; వాఁడు పరాక్రమించి, నడగొం ♦ డన్ బోలె వచ్చెన్; మహో
రగమున్ దార్క్ష్యుఁడుపోలెఁ బట్టి యిలపై ♦ రాల్పంగఁ, దత్సేనయున్
మొగవిచ్చెన్ గను విచ్చి యంబరువిభుం ♦ డున్ గాంచి శోకింపఁగన్. 254

శా॥ గాసిన్ బెంచుచు రామచంద్రుఁడు తురు ♦ ష్కశ్రేణి ఖండించుచోఁ
ఖాసింఖాను పదాతిమందిభటు లం ♦ గశ్రేణి రక్షింప యు
ద్ధాసక్తుం డయి యాతనిన్ దొడరి యు ♦ ద్యద్ధాటిమై ఖడ్గమున్
వేసెన్; భూపతి దాని రాల్చె నవనిన్ ♦ నిస్త్రింశధారాహతిన్. 255

⊕ ఉ॥ ఆపదునేడుమంది యొకఁ ♦ డై పయినం బడి; రంత దోర్బలా
టోపముమై నెదిర్చుచుఁ గ ♦ డుం గడు దస్సియు రామచంద్రధా
త్రీపతియున్ దురుష్కభటు ♦ దెబ్బ గళంబున సోఁకి క్రిందుమీ
దై పడి కూలెఁ; గల్పకమ ♦ హావనిజాతము కూలు చాడ్పునన్. 256

—*) శ్యామసింహాదుల యుద్ధము. (*—

శా॥ ఘూలాపీరుల శ్యామసింహుఁడు తురు ♦ ష్కశ్రేణిపైఁ బూన్చి దా
నాలంబున్ బొనరించి రక్తతతు లే ♦ త్తై పార్చెఁ; దద్ధాటికిన్
రాలెన్ మస్తము లెల్లెడన్; లయసమీ ♦ రమ్ముల్ విజృంభింపఁగాఁ
దాళీపక్వఫలంబులున్ ధరణి మీఁ ♦ దన్ రాలు చందంబునన్. 257

మ॥ పరుషాకారులు, యామ్యకింకరుల ఠే ♦ వన్ వెల్గు, నాచోహణుల్
సరసన్ గొల్వఁ గొఠేరియావిభుఁడు, బే ♦ డ్లాభర్తయున్, యావనో
త్కరముల్ భీతిలి నాల్గువైపులఁ జనం ♦ గా, సంగరక్షోణి శౌ
ర్యరసోన్మాదముతోడఁ బోరిరి మృగేం ♦ ద్రారావమున్ జేయుచున్. 258

శా॥ ఆటోపమ్మున రామచంద్రసుతుఁ డా ♦ వ్యాఘ్రంబువోలెన్ నిరా
ఘాటప్రక్రియ వైరిసైన్యమృగసం ♦ ఘాతంబుపై వ్రాలెఁ; ద
ద్ధాటిన్ సైఁపఁగలేక తుత్తుమురుగాఁ ♦ దండోపతండంబుగా
రోటన్ బెట్టి సడించుమాడ్కి యవనేం ♦ ద్రుల్ స్రుక్కి రవ్వేళలో. 259

చ॥ జలధితరంగమాలికల ♦ చాడ్పున యావనసేన పైఁబడెన్;
జలమున రామచంద్రనృప ♦ సత్తముసూనుఁడు శేషనాగ మ
య్యెలుకలపిండుపైఁబడెడు ♦ నేఁపున వ్రాలుచుఁ బోరుచున్ దురు
ష్కుల తల లేరివైచె, సుమ ♦ గుచ్ఛము లల్లన గిల్లుకైవడిన్. 260

⊕ The exiled prince of Gwalior Ramsah, his son Khandi Rao, with three hundred and fifty of his brave Tuar clan, paid the debt of gratitude with their lives. Since their expulsion by Baber, they had found sanctuary in Mewar whose princes diminished their feeble revenues to maintain invoilable the rights of hospitality. 800 Rupees or £ 100 daily, is the sum recorded for the support of this prince.

"Annals of Mewar."

మ॥ అతఁడున్ రెండవభైరవుం డనఁగ బా ♦ హాటోపసాహంక్రియా
రతి నుప్పొంగుచు వీరవిక్రమవిహా ♦ రమ్ముల్ పౌనర్పున్ దురు
ష్కతతుల్ మ్రగ్గెను; మృత్యుదేవతయు నా ♦ ల్కన్ జాచెనో నా రణ
క్షితియెల్లన్ భటశూన్యమౌచుఁ గనుపిం ♦ చెన్ వాని నల్దిక్కులన్. 261

శా॥ "అందున్ జేరఁగ నీఁడు! తుత్తుమురుసే ♦ యన్ జొచ్చె మమ్మెల్ల! నీ
ఖండేరావు యముండో! రుద్రుఁడో! మమున్ ♦ గాపాడి రక్షింపఁగా
రం" డంచున్ యవనుల్ చమూపతుల మొ ♦ ఱ్ఱల్ వెట్టి ప్రార్థింప, ను
గ్రుండై యాజయమల్లు దూఁకె! 'భయమున్ ♦ గోల్పోవుఁ' డం చార్పుచున్. 262

శా॥ చండాటోప మెలర్ప నయ్యెడ ఖొరా ♦ సాన్ వీరులున్ వచ్చి యా
ఖండేరాయనిఁ దాఁకి; రాతఁడు భుజా ♦ గర్వంబుమై మార్కొనెన్;
బెండై శౌర్యము, కొంద ఱేఁగిరి రణో ♦ ర్విన్ వీడుచున్; గొంద ఱు
ద్దండస్ఫూర్తి నెదిర్చి, రప్పరశు కుం ♦ తశ్రేణులన్ గ్రుమ్ముచున్. 263

చ॥ తడయక రామచంద్రవసు ♦ ధాపతిసూనుఁ డవక్రవిక్రమా
ఢ్యుఁ డయి రణంబు సేయ, నొక ♦ యోధుఁడు ఖడ్గము నెత్తి వేయఁగాఁ
గుడిభుజ మట్టె వ్రీలి బెడఁ ♦ గుం గరవాలము ధాత్రి డుల్లినన్
బొడువుఁ డటంచు వైరు లుర ♦ మున్ బడఁ గ్రుమ్మిరి కుంతసంతతిన్. 264

—) ఖండేరావు రణరంగమునఁ గూలుట. (—

సీ॥ గగనహర్మ్యాగ్రభా ♦ గమున నిల్చుట మాని, యిలఁ జేరు చంద్రమః ♦ కళ యనంగఁ!
గ్రౌంచభేదనము గా ♦ వించి విశ్రాంతిఁ గూర్చుండెడు షాణ్మాతు ♦ రుం డనంగఁ!
గ్రతువైరి ఫాలనే ♦ త్రజ్వాలలకు సొమ్మసిల్లి కూలెడు మన ♦ సిజుఁ డనంగఁ!
గల్పాంతపవనసం ♦ ఘర్షణంబున కోర్వ కిల వ్రాలు హేమాద్రి ♦ శృంగ మనఁగ!
గీ॥ నభ్రముననుండి తనదు పు ♦ ణ్యంబుఁ దప్పి సూటి తెగిపడ్డ చక్కని ♦ చుక్క యనఁగఁ!
దనువుఁ దాల్చిన భువనసౌం ♦ దర్య ధనము బవరమందు ఖండేరాయఁ ♦ డవనిఁ గూలె.

మ॥ వనరాశిన్ జొరఁ బాఱు వాహినులటుల్ ♦ బారై మనస్సింహుఁ డా
తనితొమ్మండ్రు సహోదరుల్ యవనమ ♦ ధ్యంబందుఁ బోరాడఁ జొ
చ్చిన ఝాలాసుభటేంద్రులున్ భటశిర ♦ శ్ఛేదంబు సేయన్, విప
తునికాయంబులు దిగ్భ్రమన్ దవిలి వా ♦ నక్కన్ జూడఁగా సాఁగినన్, 266

ఉ॥ గ్వాలియరీశులున్ దెగిరి; ♦ వ్రాలెను నేలను భానుసింహుఁడు; డి
వ్వేళ జయంబు తప్పు; దొక ♦ పెట్టన వైరులఁ దాఁకి కూల్చుటల్
మేలని మానసింగు నియ ♦ మించెఁ; దురుష్కులు దిక్కులెల్ల గ
గ్గోలుపడంగ నార్చి రిపు ♦ కోటులఁ దాఁకి రవార్యశౌర్యులై. 267

సీ॥ భయద యావనవీర ♦ భటు లారభటులతోఁ బ్రళయకాలపయోద ♦ పటలిమాడ్కిఁ
జెలరేఁగి నాల్గుది ♦ క్కులఁ గ్రమ్మ, దావాగ్ని యలమిన మృగములు ♦ కలఁగినట్లు,
లగ్నివర్షించు గ్రీ ♦ ష్మాతపోద్ధతికిఁ బుష్పవనంబు తలవాల్చి ♦ వాడినట్లు,
వారాశి యుప్పొంగి ♦ మేరమీఱఁగ, నదీ తోయపూరం బెక ♦ దొట్టినట్లు,
గీ॥ రాజపుత్రులు పటుపరా ♦ క్రమసమగ్ర మూర్తులై పోరుచున్నను ♦ మొగలువీర
భటులసంఖ్య హెచ్చొట నో ♦ ర్వంగలేక బరువుపడిరి కొండలు పైన ♦ వ్రాలినట్లు.

—*) చంద్రభట్టారకుఁడు యవనులపైఁ గవియుట. (*—

మ॥ అరు లాత్మీయబలంబు నొంపఁ, గవిలో ♦ కైకాగ్రగణ్యుండు స
ద్గురుఁడున్ విప్రుఁడు చాందుభట్టు కర ము ♦ గ్రుండై రణోన్మాద వి
స్ఫురితుండై గజరాజవాహముఁ, గలం ♦ బున్ గైతమున్ వీడుచున్,
గరవాలంబు ధరించి దూఁకెఁ బ్రతిప ♦ క్షచ్ఛేదమున్ జేయఁగన్. 269

చ॥ అనిలజవంబునన్ విఱుగు ♦ నభ్రము లట్టులు, శ్యేనధాటికిన్
వెనుకకుఁ బోవు నవ్విహగ ♦ బృందము నట్టులు, వేఁటకాని ద
ర్శనమున నోడి పర్విడెడు ♦ సత్త్వము లట్టులు, చాందుభట్టు ఘో
ర నిబిడధాటి బెండువడి ♦ వ్రగ్గిరి మొగలు యుద్ధవీరులున్. 270

సీ॥ కడదాఁకఁగనిన భ ♦ గ్న ప్రాసనివహంబు! ఖండితాలంకార ♦ మండనంబు!
నసమన్వితోరు ప ♦ దార్థసంఘాతంబు! స్ఖలిత వ్యవస్థాక ♦ గణయుతంబు!
దుష్క్రియాకృత శబ్ద ♦ దోషభూయిష్ఠంబు! నపరాసహిష్ణు వా ♦ క్యాన్వితంబు!
నధిక విసంధియు! ♦ నపగత నియతియు! నగణమాన గురు ల ♦ ఘ్వంతరంబు!
గీ॥ నపగత రసావకాశంబు! ♦ నత్యనన్వయక్రమముగాఁగ, యవనసై ♦ న్యంబునెల్ల
సరసకవిలోకపతియయ్యుఁ ♦ జంద్రభట్టు కుకవికావ్యంబుఁబోలె నె ♦ క్కొనఁగఁ జేసె.

మ॥ "పిడుగుంబాటున సైన్యగర్భమున నా ♦ వేశించె నీతండు; చం
పుఁడు పోనీకుఁ" డటంచు నొండొరులు గుం ♦ పుల్ గుంపులై వ్రేలు మో

పెఁడు సందీయక చుట్టు ముట్టఁగిరి మొగల్ ♦ వీరుల్ తదధ్యక్షు! ల
య్యెడ దేవాసురయుద్ధమట్లు సమరం ♦ బేపారె నత్యుగ్రమై. 272

సీ॥ చంద్రహాసం బెత్తి ♦ జయమల్లు కేడెంబు శీర్షకంబును జించి ♦ చెండి వైవ!
రాయశీలుఁడు సుప ♦ ర్ణప్రాభవుం డాచుఁ గలవాలఫణిని ఖ ♦ ణ్డలుగఁ జేయ!
సింహశౌర్యుండు ఖా ♦ సింఖాను మున్మున్న పరతెంచి యున్నతా ♦ శ్వంబు నణఁకఁ!
బులివంటిప్రోడ య ♦ బ్దుల్లాచమూపతి నెత్తిపై ఖడ్గంబు ♦ నెత్తివేయ!
గీ॥ రాజపుత్రశతాధిక ♦ గ్రంథకర్త చంద్రభట్టారకుఁడు యశ ♦ స్సాంద్రమూర్తి
తల పగిలి యశ్వముననుండి ♦ తెలివి తప్పి ముందునకు సోలి ధరవ్రాలి ♦ మూర్ఛమునిఁగె.

చ॥ ఎవని పదాంబుజాతము ల ♦ హీన నృపాలవరేణ్యసేవ్య మా
కవి ధర వ్రాలినన్ మెఱుపు ♦ గ్రక్కున వీచినయట్లు ధేలవా
రవిభుఁడు వచ్చి దూఁకి కరి ♦ రాజు మృణాళముఁబోలె నెత్తి యా
హావతలమందునుండి వడి ♦ నవ్వలఁ జేరిచె నశ్రమంబుగన్. 274

మ॥ 'కవి నిర్యాణమునొందె; మమ్మ నెదురం ♦ గా లేఁ డొరుం'డంచు న
య్యవనుల్ పొంగుచుఁ గేక లార్పులును జే ♦ యన్, దన్మహానాదముల్
దివి మ్రోయంగఁ బ్రతాపభూవిభుఁడు త ♦ త్సేనాధిపుల్ నెమ్మనం
బవియన్ శోకము నొంది కుందిరి దురం ♦ తాయాసభారమ్మునన్. 275

—*) రాఠోడ్ తేజసింహుని మూఁడవ యుద్ధము. (*—

సీ॥ సాగరాంతర నివా ♦ సము మాని ధరణికిఁ బరతెంచు బాడబ ♦ వహ్ని యనఁగ!
నాపత్రితాపేశ్వరుం ♦ డను గజాసురవైరి ఫాలనేత్రానల ♦ జ్వాల యనఁగ!
సచరాచరప్రపం ♦ చముఁ గూల్పఁ బరతెంచు ప్రళయకాలపరేత ♦ రా జనంగ!
యవనసేనారణ్య ♦ మలమి భస్మము చేయఁ దవిలెడు నిర్ధూమ ♦ దహనుఁ డనఁగ!
గీ॥ ధరకు డిగి వచ్చు చండమా ♦ ర్తాండుఁ డనఁగ! వైరిగిరికోటిపై వ్రాలు ♦ వజ్రమనఁగ!
భూతలంబు నిర్యవనంబు ♦ చేతు ననుచుఁ దేజసింగు హయంబును ♦ ద్రిప్పి కదలె.

మ॥ తనరాఠోడులు రెండువేల్ భటులు చెం ♦ తన్ గొల్వఁగా సింహగ
ర్జనమున్ జేసి యజాండకర్పరము పి ♦ చ్చల్గాఁ బడన్ దూఁకఁ, ద
ద్ధ్వనియున్ మృత్యువు నట్టహాసమటు శ్రో ♦ త్రద్వంద్వమున్ జీల్ప 'నిం
డెను నూతేం డ్ల'ని ప్రీలె మొగలుల గుం ♦ డెల్ తేజసింహున్ గనన్. 27"

ఉ॥ మారట రుద్రుఁడై యతఁడ ♦ మందపరాక్రమరేఖ యొప్పఁ గ్రొ
క్కారుమెఱుంగువోలెఁ దుర ♦ గంబు రణాంగణమందుఁ ద్రిప్పి దు
ర్వారజవంబునన్ దలల ♦ పై నడిపించి తురుష్కలోక సం
హార మొనర్పఁగాఁ దొడఁగె ♦ నచ్చటి యందఱు కన్నిరూపులై. 278

మ॥ కృతసర్వాహవసాధనాఢ్యము రణో ♦ ర్విన్ దేజసింహాగ్నిప
ర్వత ముప్పొంగుచుఁ దన్మహానలము ప ♦ ర్వన్ దప్పకో లేసి దు
స్స్థితిఁ దౌరుష్క చమూమహావనము భ ♦ స్మీభూతమై చుట్టునన్
క్షితిపై రాలెను గుప్ప తెప్పలుగ ని ♦ ర్జీవస్థితిన్ గూలుచున్. 279

మ॥ యవనోర్వీరుహకోటిఁ ద్రుంచి ధరపై ♦ వ్యాపింపఁగాఁ జేసి యా
హవసుక్షేత్రము సర్వమున్ జదను సే ♦ యన్ గల్గి దుర్వారసైం
ధవసంఘట్టనతోడ మెత్తఁగను దు ♦ న్నన్ గల్గి రాఠోడు పుం
గవుఁడున్ శత్రుల రక్తధార మడవల్ ♦ గట్టన్ బ్రతాపోన్నతిన్. 280

గీ॥ అహితులందఱు తనదు సా ♦ హసము మెచ్చ విసుగ కంతంతకును విజృం♦భించి పొంగి
యాఱుగుమి దూసి పోసిన ♦ యట్లు నఱికి వైరిసంహార మొనరించె ♦ వాలుమగఁడు.

మ॥ ఖురసంఘట్టన తాళమానముల ని ♦ గ్గున్ జూప రాఠోడ్భటుల్
తురగవ్రాతముఁ బూన్చి యాప్రళయరు ♦ ద్రుల్ వోలెఁ దిండ్రించి యు
ద్ధురతౌరుష్కచమూసమూహములపైఁ ♦ ద్రొక్కించి స్రుక్కింప, న
య్యరులున్ వ్రాలిరి పీన్గుపెంటలుగ హా ♦ హాకారముల్ చేయుచున్. 282

మ॥ తెగియున్నట్టి మనోజ్ఞ హారమున ము ♦ త్తెంబుల్ వలెన్ దిక్కులన్
మొగలుల్ పాఱిరి; మానసింహుఁడు "జయం ♦ బుల్ చేతికిన్ జిక్కచోఁ
దెగఁబాఱన్ దగునయ్య! ధైర్యరమ సం ♦ ధిల్లన్ రిపుశ్రేణిఁ గూ
ల్పఁగఁ బొం" డంచని మందలింప నట ని ♦ ల్వన్ లేక వా రందఱున్, 283

సీ॥ "ప్రళయరుద్రులు గాని ♦ బదనూర్ భటులుగారు! తెలియవే రాఠోడు ♦ తేజసింగు!
మృత్యుదేవతకైనఁ ♦ గృప గల్గుఁగాక! చంపినదాఁక నీతండు ♦ విడువఁబోఁడు!
నితనితో మార్కొని ♦ యేన్గుతొండంబంత బుసవచ్చె! నొడళుల ♦ నుసురు లేదు!
గొలుసులఁ గట్టి తో ♦ డ్కొనిపోయినను మోము తేజసింహునిదిక్కు ♦ త్రిప్పఁబోము!
గీ॥ నిలక తూగాడెఁ గాళ్లు! నీ♦కొలువు చాలుఁ! బ్రాణ ముండిన లాభముల్ ♦ పడయవచ్చు!
"రాము రాలేము మేము పో♦రంగఁ జాల"మనిన, మానసింహుఁడు దిగు♦లంది నిలిచె.

శా॥ ఆసఫ్ఖానుఁడు కొంతసేనఁ గొని డా ♦ యన్ వచ్చె నచ్చోటి; క
ష్టాసక్తిన్ గని మానసింహవిభుఁడున్ ♦ బ్రాణంబుఁ బ్రాపించి పె
ల్లాసల్ బాసలు పెంచి కష్టపడ, నా ♦ యా సైన్యముల్ దైన్యముల్
వాసెన్; డాసిరి తేజసింహు నెదిరిం ♦ పన్ బూని వా రందఱున్. 285

మ॥ చిఱున వ్వాస్య మలంకరింప; రిపులన్ ♦ జేయెత్తి "వేంచేయుఁ డం
దఱు వీరుల్! మిముఁ దాఁకి పోరుటకు డెం ♦ దం బుత్సవం బందె; సు
స్థిరులై పాఱక నిల్వుఁ" డంచు బదనూర్ ♦ సింహంబు పూరించె ని
ష్ఠురశంఖంబు విపక్షకోటిపయి రా ♦ ఠోడుల్ వడిన్ దూఁకఁగన్. 286

చ॥ ఒకయెడ రెండులక్షలగు ♦ యోధులు గుండెలులేక నిల్వ; నిం
కొకయెడ రెండువేల భటు ♦ లుర్వి వడంకఁగ వారిఁ దాఁకఁగా;
నొకనికి నూఱుమంది భటు ♦ లోడెడి యా రణరంగవైభవం
బొకవెయికండ్లఁ జూడవలె! ♦ నూఱక వర్ణన చేయు టెట్లగున్. 287

చ॥ ఉదధి తరంగపంక్తులు మ ♦ హోన్నతఘాటిని శైలపార్శ్వమం
దుఁ దగిలి పాయలై విఱిఁగి ♦ తోడనె వెన్కకుఁ బాఱి శాంతమై
పొదలుగతిన్ దురుష్కచము ♦ వుల్ రభసమ్మునఁ దేజసింహుపైఁ
గదిసి తదీయఘాటికిని ♦ గ్రమ్మఱి వెన్కకు మ్రొగ్గ నయ్యెడన్. 288

మ॥ పురదైత్యేంద్రుల నొంచు రుద్రునివలెన్ ♦ బోనీక యాలోకభీ
కరుఁ డయ్యుగ్రనృసింహమూర్తి యరులన్ ♦ ఖండించి దోర్దర్ప వి
స్ఫురణన్ వెల్గ, రణాంగణం బఖిలమున్ ♦ శూన్యంబుగాఁ దోఁచెఁ; "గు
మ్మరి కేఁడున్; గుదె కొక్కనాఁ" డనెడు సా ♦ మ్యం బొప్పు రూపించుచున్. 289

మ॥ అలఘువ్యోమ ధునీప్రవాహభరమ ♦ ట్లత్యౌర్భటిన్ దూఁకు నా
జలపాతం బటు దేజసింహుఁ డతిభీ ♦ ష్మప్రాభవుం డౌచు ముం
గలికిన్ దూఁకఁ; దదీయఘాటి నిలువం ♦ గా లేక సర్వంబు మో
గలుసైన్యంబు దిశాముఖంబులఁ గలం ♦ గన్ బాఱె దైన్యంబునన్. 290

ఉ॥ "ఈ యపమృత్యువున్ దొడరి ♦ యీశ్వరుఁ డైన మనంగలేఁడు! మా
యాయువు గట్టి దాట నొడ ♦ లం దసువుల్ గనఁ గంటి! మింటికిన్
బోయియు నాలుబిడ్డలఁ గ ♦ నుంగొనువారము! వైరి గెల్వ నే
దో యొకదారి చూచుకొను! ♦ మూఱక చంపకు కూటిపేదలన్." 291

మ॥ అనఁగా, నంబరుభర్త యాఱుగుర సై ♦ న్యాధీశులన్ జేర్చి యే
మని తా నాశలు చూపెనో; భటులు తో ♦ డై కొల్వ వారున్ రణో
ద్ధ్వని దూరమ్మునఁ బొంచి పొంచి యనువౌ ♦ వేళన్ వడిన్ దేజసిం
హునిచుట్టున్ వలయాకృతిన్ గవిసి ర ♦ త్యుగ్ర ప్రతాపాఢ్యులై. 292

చ॥ అది గని తేజసింగు ధను ♦ రాకృతి వార్వముఁ ద్రిప్పి, ఖడ్గముల్
చిదియఁ, దురంగమంబులు న ♦ లిన్ బడ, యోధులు డుల్లి కూల; 'స
ర్వదమనుఁ' డంచు నెల్లరును ♦ బల్కఁగ; వైరుల నొక్కఁడైన దె
బ్బ దిననివాఁడు లేఁ డన న ♦ వార్యబలంబునఁ జేసె యుద్ధమున్. 293

సీ॥ "ఇదె చెంతఁజేరితి ♦ నిపుడైన నెదిరింపుఁ' డని కొందఱను దాఁకి ♦ యసువు లూడ్చి!
"పరువు లెత్తెద రేల! ♦ మరణంబు దప్పునే" యనుచుఁ గొందఱ తల ♦ లవియ మోది!
"యేది మీవిక్రమం ♦ బిట్టిదేనా" యంచుఁ గొందఱ డాసి ను ♦ గ్గుగను జేసి!
"యొదిగియుండెద రేల ♦ కదిసి రా రం"డని కొందఱ నసిధార ♦ ద్రుంప నేసి!

గీ॥ "మీరు కంపించు టట్లుండ ♦ మీసహాయములు వడఁకెఁ గనుఁ"డంచుఁ గొందఱఁ ♦ బట్టికూల్చి
మెలఁగె రణమునఁ దేజసిం ♦ గెలుకపిండు నలముకొని పిల్లి చెరలాట ♦ మాడు నట్లు.

సీ॥ ఆననేందువు దర ♦ హాసచంద్రికలీనఁ జని రాయశీలు వ ♦ క్షమ్ముఁ గ్రుమ్మె;
నొయ్యారమునఁ బోయి ♦ యోరచూపునఁ జూచి జయమల్లు నశ్వంబు ♦ సంహరించె;
నిలిచి నట్టులె నిల్చి ♦ చెలరేఁగి ముందేఁగి వీరబలేంద్రు ను ♦ ర్విఁబడ మోదె;
నొర ఖడ్గ ముంచి య ♦ త్యుల్లాసమునఁ జేయి సాచి ఖాసింఖానుఁ ♦ జక్కడంచెఁ;

గీ॥ గరయుగంబున ఖడ్గయు ♦ గంబుఁ దాల్చి, చనుచు నఱికె నబ్దుల్లా భు ♦ జద్వయంబు
మీస మొత్తి యాసప్‌ఖాను ♦ మేను చించెఁ! దేజసింగు ప్రతాప సం ♦ దీప్తుఁ డగుచు.

మ॥ కడురక్తిన్ జయలక్ష్మియున్ వధువు, మో ♦ గల్ వీరు లాదేవి సం
దడిమైఁ గొల్చెడు చుట్టపక్కములు, యు ♦ ద్ధంబున్ వివాహంబుగా,
బెడగున్ గత్తుల పూలమాలలు శుభా ♦ ప్తిన్ గూర్చుచున్ దేజసిం
హుఁడు డేగాటల నాడు పెండ్లికొడుకై ♦ ట్లొప్పారె నవ్వేళలో. 296

గీ॥ దేవ తిర్యఙ్మనుష్యులఁ ♦ దేజసింహు నట్టి వీరుఁడు లేఁ డని ♦ యంద ఱనఁగ
సమర మొనరించె; శాత్రవుల్ ♦ సమసి! రపుడు శిశిరమున నాకు రాలేదు ♦ చెలువు దోఁచె.

ఉ॥ పోఁడిమిమీఱ నార్వురు చ ♦ మూపతులున్ భటు లెంతకాల మ
ల్లాడినఁ దేజసింహుఁ డిసు ♦ మంత కలంగుటగాని వాజి తూ

గాడుటగాని, కత్తి కర ♦ మందుఁ జలించుట గాని లేద; క్రొ
వ్వాఁడిమితోఁ దురుష్క-భట ♦ భంజనముఁ బొనరించె నుగ్రుఁడై. 298

మ॥ కదనక్షోణిని మానసింహుఁ డట వె ♦ న్కన్ వెన్కనే పొంచి సా
గి దరిన్ జేరుచు జోడుగుండుల తుపా ♦ కిన్ ప్రేల్పఁగా వర్మమున్
జిదురన్, వెన్ను నగల్చి వక్షమున దూ ♦ సెన్ గుండు; లాదెబ్బతోఁ
జదియన్ మోదెను తేజసిం గతని దో ♦ స్స్తంభంబు ఖండై చెడన్. 299

—*) రాఠోడ్ తేజసింహుని నిర్యాయణము. (*—

సీ॥ గిరిభేదనము చేయు ♦ తఱి నొక్కచోఁ శ్రాంతిఁ బడయు దైవతచక్ర ♦ వర్తి యనఁగ!
గగనహర్మ్యాగ్రభా ♦ గ విహారమును మాని ధరఁజేరు చందమా ♦ ర్తాండుఁ డనఁగ!
దివి నేగువేళఁ గ్రిం ♦ దికి విమానము జాఱి పడిన ఖేచరసార్వ ♦ భౌముఁ డనఁగ!
భువనముల్ గంపిల్ల ♦ మ్రోఁగి యాఁగిన ప్రతాపాబ్జాక్షు పాంచజ ♦ న్యం బనంగ!

గీ॥ నంతదాఁకను మొగలుసే ♦ నాబ్ధి యింకఁ బరమవీర్యంబున జ్వలించు ♦ బాడబాగ్ని!
దేజసిం గశ్వముననుండి ♦ త్రెళ్లి పడియె 'నో జగద్గురు! త్రిజగద్గు ♦ రూ!' యటంచు.

శా॥ ఆరాఠోడ్భువనప్రతాపతపనుం ♦ డస్తంగతుండై చనన్
భేరీనాదము బొబ్బ లార్పులును శో ♦ భిల్లెన్ మొగల్ సేన; శో
కారావంబుల రాజపుత్రకుల సై ♦ న్యం బాతయున్ స్రుక్కి ని
స్సారంబై స్పృహ తప్పి జీవకళ లే ♦ శంబైనఁ గన్పింపమిన్. 301

—*) ప్రతాపసింహుఁడు విజృంభించి యవనసైన్యముఁ జొచ్చుట. (*—

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాంతరమందుండి వచ్చు కేసరిసార్వ ♦ భౌముఁ డనఁగ!
యావనభువనసం ♦ హారంబు గావింప నెత్తి పైఁబడు పెను ♦ మిత్తి యనఁగ!
జగము లన్నిఁటిని ధ్వం ♦ సం బొనర్పఁగ రెచ్చి పరతెంచు లయకాల ♦ భర్గుఁ డనఁగ!
గల్పాంతమున జగ ♦ ద్గణము దుమ్ముగఁజిమ్ము సప్తప్రభంజనో ♦ చ్చలన మనఁగ!

గీ॥ దేజసింహుని మృతికి నా ♦ ర్తిని వహించి "యవనసైన్యాంబునిధి మదీ ♦ యాస్త్రబాడ
బానలవ్యాప్తి నింకింతు" ♦ నని ప్రతాపవిభుఁ డరాతులపై విజృం ♦ భించె నపుడు.

సీ॥ ముక్కు తోడరమల్లు ♦ భూరిసైన్యం; బసఫ్‌ఖాను ఖాసింఖాను ♦ కన్నుఁగవయుఁ;
గంఠ మబ్దుల్లాయుఁ; ♦ గడుపున జయమల్ల రాయశీలుల ♦ భట వ్రాతములును;

ఖాదంబులను వీర ♦ బల-రాయసింహుల సైన్యంబు; రెండుప ♦ క్షంబులందు
షాబాజుఖాన్‌చమూ ♦ సమితి యబ్దూరహిమానుసేనాపరం ♦ పరలు బెరసి;
గీ॥ యంబరీశుండు పుచ్ఛంబు ♦ నందు నిలిచి; గారుడవ్యూహ మొనరింపఁ ♦ గాఁ బ్రతాప
విభుఁడు సామంతులందఱు ♦ విడక కొలువ, దస్యుకోటి దండవ్యూహ ♦ ధాటిఁ దగిలె.

మ॥ ఉరగాధీశు సహస్రజిహ్విక లటం ♦ చూహింప దోర్దర్పదు
ర్భరులై యొప్పు శిశోదియాసుభటు లా ♦ రాణాపిఖుందన్ భయం
కర నిస్త్రింశకఠోరధార నిగుడం ♦ గా, గండభేరుండముల్
హరిణవ్రాతము నట్లు చెండిరి విప ♦ క్షానీక మత్యుద్ధతిన్. 304

శా॥ లోకమ్ముల్ పొడిగాఁగఁ దాండవకళల్ ♦ దోల్కాడ నర్తించు నా
శ్రీకంఠున్ బురుడించు రౌద్రరసమూ ♦ ర్తిప్రాభవం బొప్పఁ బ
ట్టాక త్తిన్ గొని యాపఱితాపుఁ డరికం ♦ ఠంబుల్ విదారించుచున్
జీకాకై పడఁ జేసె; మొగలుచమూ ♦ శ్రేణిన్ సమీకస్థలిన్. 305

మ॥ క్రమమై హస్తము లెత్తి లేచుటయు, ఖ ♦ డ్గవ్రాతముల్ కాంతిపూ
రముల్ జెల్లుఁగఁ గ్రమ్మటల్, భటుల మూ ♦ ర్ధమ్ముల్ వడిన్ వ్రీలి ర
క్తముల్ పై కెగఁజిమ్మటల్, యవనయో ♦ ధ వ్రాతముల్ గూలి ప్రా
ణము గోల్పోవుట తప్ప వేఱెదియుఁ గా ♦ నరాదు నల్వంకలన్. 306

మ॥ తమవ్యూహంబు చొరన్ బడన్ యవనయో ♦ ధశ్రేష్ఠు లిర్వంకలన్
గుములై పైఁబడఁగాఁ, బిపీలికములన్ ♦ గుం పొచుఁ బై కెక్కు న
శ్రిమమై పాఱు భుజంగరాట్సదృశమూ ♦ రాణాచమూదండ మా
ర! మహావేగముతోఁ దురుష్క-భటగ ♦ ర్భం బంను దూరెన్ వడిన్.! 307

మ॥ శతధా ఖండము లౌచు రాలె సమర ♦ క్ష్మామధ్యమందున్, విశీ
ర్ణ తనుత్రాణచయంబులున్, దళిత కుం ♦ తశ్రేణు, లాప్పై విలుం
ఠిత కంఠంబులు; భగ్న ఖడ్గములు; కుం ♦ ఠీభూత భేరుల్; నిపా
తిత కేతువ్రజముల్; విఖండిత గదా ♦ దివ్యన్మహాదండముల్. 308

చ॥ తడయక వైరిశీర్షములు ♦ తాళఫలంబులువోలె డుల్లఁగన్
బొడువఁగ నమ్మహాపురుష ♦ మూర్తికె చెల్లును; శాత్రవాశ్వముల్
వడిఁ దనుఁ గాంచి భీతిగొని ♦ పాఱఁగ వల్గితధార నెత్తి వ
చ్చెడు పని చైతకంబునకె ♦ చెల్లు ననంగ మెలఁగి రిర్వురున్. 309

ఉ॥ అప్రతిమాన సాహసమ ♦ హాబలవిక్రముఁ డైన రాజపు
త్రప్రభుఁ డాప్రతాపుఁడును ♦ దస్యుసమూహములన్ వధించి; బ్ర
హ్మప్రళయంబు చేసె; సమ ♦ రాంగణమున్ విడి యంబరీశు సై
న్యప్రతతుల్ గలంగుచు భ ♦ యావిలచిత్తతఁ బాఱ దిక్కులన్. 310

—*) ప్రతాపసింహుఁడు మానసింహ - సలీములఁ దగులుట. (*—

⊕ గీ॥ పూచి పట్టిన నడగొండ ♦ పోల్కిఁ దనరి; పట్టు బంగారు జలుగుటం♦బారి నెసఁగి
"పంచమంగళ" గజరాజు ♦ వఱలె; నందు మానసింహ-సలీములు ♦ గానఁ బడిరి,
గీ॥ తెలిసి తీవ్రక్రుధాశోణ ♦ దృగ్యుగంబుఁ బఱపి; యశ్వముఁ గోత్తలఁ ♦ బైఁ గవించి;
యుగ్రసింహంబు వేదండ ♦ యుగమునట్లు బల్లె మెత్తి ప్రతాపుఁ డ ♦ వ్వారిఁ బోడిచె.
సీ॥ రౌద్రరసారూఢి ♦ శ్రవణముల్ రిక్కించి వీఁపున నున్న ప్ర ♦ తాపుతోడ
నుబికి; ముందరికాళు ♦ లున్నతంబుగ నెత్తి; యువరాజమానసిం ♦ హుల గజంబు
దంతద్వయంబుపైఁ ♦ దగ మోపి భయదహేషలఁ జేసి దర్పించి ♦ చైతకంబు
నిలిచె; నాపంచమం ♦ గళము తద్ధాటికి వెఱచి తొండముఁ దల ♦ విసరుకొనుచు
గీ॥ వెనుకకొక్కుమ్మడిగఁ బాఱెఁ♦బృథివి యద్రువఁ; గజగమనధాటి గండంబు♦గడచి పోయి
మానసింహ-సలీములు ♦ మనఁ గలిగిరి; మావటులు మాత్ర మిరువురు ♦ మడిసి రపుడు
సీ॥ కను లున్నభాగ్య మీ ♦ తని యమానుషశౌర్య రేఖఁ గంటి మటంచు ♦ రెండుపక్షు
ముల భటు లని మాని ♦ నిలిచి; రబ్బూరహిమాను నిల్వెల్ల వి ♦ స్మయము గదురఁ

⊕ In vain he (Pratap) strained every nerve to encounter Raja Mann. but though denied the luxury of revenge, on his Rajput foe, he made good a passage to where Selim commanded. His guards fell before Pratap, and but for the steel plates which defended his howdah, the lance of the Rajput would have deprived Akbar, of his heir. His steed the gallant Chytuc, nobly seconded his lord and is represented in all the historical drawings of this battle, with one foot raised upon the elephant of the Mogul, while his rider has his lance propelled against his fo The conductor destitute of the means of defence was slain. When the infuriate animal, now without control, carried off Selim. On this spot the carnage wa immense, the Moguls eager to defend Selim, the hordes of Mewar to second their Prince who had already received seven wounds. Marked by the Royal umbrella which he would not lay aside and which collected the might of the enemy against him, Pratap was thrice rescued from amidst the foe.

"Annals of Mewar."

"బదునాల్గు భువనముల్ ♦ వెదకిన రాజపుత్రకులట్టి విక్రమ ♦ రాసు లుండ!
రిట్టి పూజ్యులఁ బట్టి ♦ హింసించు మా మొగల్ జాతులు పరమదు ♦ ర్జాతులగుతఁ!
గీ॥ దనువునను జీవ ముండెడు ♦ దాఁక, వారి చరణసేవ చేయుదుఁ గాని! ♦ మఱచి తప్పి
యైన, నిసుమంత యుపకార ♦ మాచరింప" నని ప్రతిన చేసి తనఖడ్గ ♦ మవని వైచె.
మ॥ తనచే నున్న రవిధ్వజంబుఁ గని "యీ ♦ తండే ప్రతాపేశ్వరుం"
డని మోగల్ భటకోటి చుట్టుకొని ఖ ♦ డ్గాసీకకుంతాది సా
ధనముల్ వైచిరి; కాని యాతఁ డణుమా ♦ త్రన్ వెన్కకున్ బోక, కే
తనమున్ వీడక, పోరుచుండె నరిసం ♦ తానంబు ఖండించుచున్. 315
సీ॥ అరి వీఁడు, వీఁడాప్తుఁ ♦ డనరాక సంకులరణ మయ్యె; రాణా న ♦ రాతికోటి
ముట్టడించెను; రాజ ♦ పుత్రవీరులు క్షీణబలులౌట మేవాడ ♦ భానుని గతి
సందిగ్ధముగఁ దోఁచె; ♦ మందేహగణముతో రణమున రక్తధా ♦ రలను దోఁగు
తపనునిమాడ్కిఁ బ్ర ♦ తాపప్రభుండు గాయములతో రక్తసి ♦ క్తాంగుఁ డయ్యె!
గీ॥ విరియఁ బూచిన కింశుక ♦ తరువువోలె వెలుఁగుచుండియుఁ గడు విజృం ♦ భించి వైరి
భటుల శిరములు చిదుప్రలై ♦ వసుధ రాల, నతఁడు రణ మొనరించె భ ♦ యంకరముగ.
సీ॥ వెనుక ముందులు చూచు ♦ కొనక, యూపిరి పుచ్చుకొనక, యాలోచించు ♦ కొనక, వీరు
వా రనుకొనక, క ♦ న్పడువారలను బట్టి చంపు నా సంకుల ♦ సమరమందు,
⊛ నాసఫుఖానుతో ♦ నాబదోనియు "మనప్రక్క, వైరులప్రక్క, ♦ రాజపుత్రు
లుందురుగా; వీరి ♦ యందు శాత్రవు లంచు హితు లంచు మీ రెట్లు ♦ లెఱుఁగుచుందు"
గీ॥ రన, నసఫ్ ఖాను "కన్మూసి ♦ కొనుచుఁ జీల్చి వేయుదము; రాజపుత్రులు ♦ విమతులైన
విహితులైన యావనమత ♦ ద్వేషు లగుట నం దెవరు నీల్గినను మేలె" ♦ యనుచుఁ దెలిపె.
సీ॥ తమరాజరాజు ర ♦ క్తము గన్పడ శిశోదియావీరులును సలుం ♦ బ్రాధిపతియు,
శ్యామసింహాదులు ♦ సంవర్త సమవర్తిమూర్తులై యరిగళం ♦ బులను జీల్చి;
రపుడు మనస్సింహుఁ ♦ డాప్రతాపేంద్రుని యడుగులు మ్రొక్కి నా ♦ ర్యధ్వజంబు
పెఱికి కొండొకదూర ♦ మరిగె; నెచ్చట రవిధ్వజ మున్న నచటఁ బ్ర ♦ తాపుఁడుండు

⊛ At one stage in the fierce struggle Badouni asked Asaf-Khan how he could distinguish between the friendly and the enemy Rajaputs and was assured in reply that he could not do wrong if he shot, as sportsmen say "into the brown" because, as the commander cynically observed 'On whichever side they may be killed it, will be a gain to Islam.' " Akbar the Great Mogul "

గీ॥ ననుచుఁ బెక్కురయవను లం♦దరిగి;రంత,దురము భర మయ్యె;భటులతోఁ♦దొమ్మిదిగురు
§ సోదరులతో మనస్సింహుఁ ♦ డాదినంబు స్వర్గమున కేఁగి చెల్లించె ♦ స్వామిభక్తి! 318

మ॥ అవనిన్ వ్రాలఁగ ఝేలవారనర పా ♦ లాధీశుఁ, డుద్యత్ప్రతా
పవికాసంబునఁ బెల్లురేఁగుచుఁ బ్రతా ♦ పస్వామి రోషించి శా
త్రవవిచ్ఛేదము చేయఁ జొచ్చెను సలుం ♦ బ్రాభక్తతో డాచు నా
హావరంగంబున వైరి వీరభటళీ ♦ న్హాళిన్ విదారింపఁగన్. 319

⊛ గీ॥ బల్లెమది మూఁడుచోట్లఁ,దు♦పాకియొక్కచోటఁ,జంద్రహాసము మూఁడు♦చోటులందు
దాఁకి రక్తము లురలఁ బ్ర ♦ తాపదేవుఁ డొప్పె నంగారవల్లరి ♦ యో యనంగ!

ఉ॥ తూములనుండి ధార లయి ♦ తోయము దూఁకెడు నట్లు; భీప్రదం
బై మెయినుండి తొమ్మిదియు ♦ నల్వది గాయములందు నెత్తురుల్
భీమముగాఁగ దూఁక, రిపు ♦ వీరహయాళి భయంబు నొంది ది
క్సీమలఁ బాఱ, జైతకము ♦ సింహముమాడ్కిఁ జెలంగె నయ్యనిన్. 321

మ॥ "విన! నేఁ డీమొగలాయివీరుల తలల్ ♦ ఛేదింతు; నిందుండి రా!"
నని జృంభించుచు వైరిఁ గూల్చెడు ప్రతా ♦ పాధీశు నర్థించి ప్రా
ర్థనముల్ సేసియు విన్నవించియు సలుం ♦ బ్రా భిల్లలోకేంద్రు లా
తనిఁ దోడ్తెచ్చిరి శత్రువీరభట మ ♦ ధ్యంబందుఁ దప్పించుచున్. 322

మ॥ తనవంశంబునఁ బుట్టి స్వచ్ఛమగు స్వా ♦ తంత్ర్యంబుఁ గాంక్షించి యా
వనసైన్యంబును జించి చెండుచుఁ బ్రతా ♦ పప్రాభవుండౌ ప్రతా
పునకున్ గల్గఁగనున్న క్లేశము లవం ♦ బున్ జూడఁగా నోడి క్రుం
కె ననంగా రవి పశ్చిమాంబుధి మునిం ♦ గెన్ రక్తకాంతిచ్ఛటన్. 323

§ Manah seized upon the insignia of Mewar and rearing the golden Sun over his own head, made good his way to an intricate position drawing after him the brunt of the battle, while his prince was forced from the field. With all his brave vassals, the noble Jhala fell and in remembrance of the deed his descendants have, since the day of Huldighat, borne the regal ensigns of Mewar and enjoyed the right hand of her princes.

" Annals of Mewar. "

⊛ Three from the spear, one shot, and three by the sword.

" Annals of Mewar. "

సీ॥ ఆనాఁడు రణరంగ ♦ మందుఁ గూడిన ప్రతాపప్రభుసుభటు లి ♦ రువదియురెండు
§ వేలలో నెన్మిది ♦ వేల్మంది బ్రదికి; రాతని బంధు లైదువం ♦ దలు మడిసిరి;
త్వారుపీరులు మూఁడు ♦ నంద లేఁబదిమంది పడి; రొక్కొక్కకులంబు ♦ వందలుగను
భటులఁ గోల్పడియె; యా ♦ వనపతుమందుఁ దొంబదివేలు వ్రాలి ర♦క్కదనమందు;
గీ॥ మూఁడులక్షల కెక్కుడై ♦ మొగలుభటులు మనినవారెల్ల గాయముల్ ♦ దినినవారె।
శత్రులందాఁక నోపక ♦ సైన్యమెల్ల నిలిచె బెగడంది నింగిఁ జూ♦డ్కులు నిగుడ్చి,

—*) కృష్ణసింహుఁడు యుద్ధమునుండి వెడలిపొమ్మని ప్రతాపసింహు నర్థించుట. (*—

మ॥ పరమోదారుఁ బ్రతాపుఁ గన్గొని సలుం ♦ బ్రాభర్త "యెల్లప్పు డిం
తరుదై నీముఖచంద్రునిన్ దవిలి లో ♦ కాహ్లాదమున్ బెంచు నా
దరహాసాంకుర మెందు డాఁగె! నిటు చిం ♦ తన్ గుంద నేలా! సురే
శ్వరుఁడున్ గాలము దప్పనొక్కకరణిన్ ♦ వర్తించుటల్ వింతయే! 325
సీ॥ "ఏకలింగేశ్వరుఁ ♦ డిచ్చిన దానితో నేవేళఁ దృప్తి వ ♦ హించు టొప్పు;
సాధనసంపత్తి ♦ చాలమి విజయ మొందఁగలేక పోయియుం ♦ డంగవచ్చుఁ;
బరిభూతి యనినంతఁ ♦ బ్రళయమంచుఁ దలంప; మపజయంబున సత్య♦మతిశయిల్లు;
నీపూట కిది చాలు; ♦ రేపు మరల వచ్చి భువనముల్ కీర్తింపఁ ♦ బోరొనర్త;
గీ॥ మెంతకాల మజేయ మై ♦ యెసఁగి ధర్మ మహిమ స్వాతంత్ర్యదీక్షయు ♦ మనల విడువ
వంతకాలము శాత్రవు ♦ లంగుళంబు మేర యైనను గదలింప ♦ లేరు మనల. 326
చ॥ ఇదియుఁ బ్రదోషకాల; మిపు ♦ డెట్లును యుద్ధము నిల్చె; నిందుఁ జే
యఁ దగిన దేది కన్పడను; ♦ హాయిగఁ గొండను దాఁటి పొమ్ము; నేఁ
దుది మొదలీచమూతతులఁ ♦ దోడ్కొని నీపదముల్ భజింపఁగా
నుదయమె వత్తు; నొండుగతి ♦ నుల్లమునన్ దలపోయ కేఁగుమీ!" 327
మ॥ అనఁ "దండ్రీ! నను నమ్మి కొల్వఁగల సే ♦ నాధీశ్వరుల్ వ్రాలి కూ-
లిన నీచీఁకటిఁ దోసి నే నెటుల హా ♦ ళీఘాటు వీడంగ నే

§ But the desperate valour on the part of Rana Pratap was unavailing against such a force with numerous field artillery and dromedary corps mounting swivels and out of twenty two thousand Rajputs assembled that day for the defence of Huldighat, only eight thousand quitted the field alive.

" Annals of Mewar "

ర్తను! మేవాడ్భటశౌర్యలక్ష్మి రణమం ♦ దున్ దుమ్ము పా లయ్యె! నే
ననిఁ గావించెద; శత్రులన్ దునిమెదన్; ♦ ప్రాణంబు లర్పించెదన్. 328

మ॥ "గురులున్ మాన్యులు చుట్టపక్కములు నా ♦ కున్ గూర్చు సామంతభూ
వరు లీలోకమునందు నాకుఁగల సం ♦ బంధుల్ భుజావీర్యవి
స్ఫురణన్ బోరుచు వారి వారి పొడుగున్ ♦ క్షోణీస్థలిన్ గొల్చి పం
డిరి; వీరందఱ వీడి దొంగఁబలె నొం ♦ టిన్ బోవఁ గాల్లాడునే! 329

మ॥ ఒడలం దూపిరి యాడునంతకు రణో ♦ ద్యోగంబునందుండి నా
యడుగుల్ వెన్కకు రావు; సుంతయు శరీ ♦ రాయాసమున్ దోఁప దీ
కడ; రే యైన దివంబ యైన, నొకఁడై ♦ కన్పట్టుఁ; బూర్వాద్రి సూ
ర్యుఁడు దోతెంచెడుదాఁక శాత్రవుల ♦ నోర్తున్; గూర్తుఁ గ్రిగ్రిచ్ఛటల్." 330

సీ॥ అని ప్రతాపుఁడు పల్క ♦ విని భీమచాంద "భారతఖండ చండమా ♦ ర్తాండమూర్తి!
యని యొనర్పంగ లే ♦ వనికాదు; భీతిల్లు దనికాదు; సకలలో ♦ కాళి యెఱుఁగు
నినువంటి వీరుఁ డెం ♦ దును త్రిలోకములఁ ద్రికాలమ్ములందును ♦ గలుగఁ డనుచు;
సమయ మట్టిది గానఁ ♦ "జనుట మే" లనెఁ గృష్ణసింగు: నాకట్ల తోఁ ♦ చెడిఁ దలంపఁ
గీ॥ గొంతకాలము సంగర ♦ క్షోణి విడిచి యవలఁ దొలఁగుట పౌరుష ♦ హాని గాదు;
నీవు గలిగిన నిఖిలార్థ ♦ నియతి గలుగు; దైవ మున్నది యాపై వి ♦ ధానమునకు"

చ॥ అనినఁ బ్రతాపుఁ "డేమియును ♦ నాడఁగలేను; పరాభవాగ్ని నా
మనసు దహించె" నంచన, న ♦ మాత్యశిఖామణి కృష్ణసింహుఁడున్
వినయ మెలర్ప వేఁడుకొని ♦ వేయు విధంబుల విన్నవించి సాం
⊕ త్వనములఁ గుస్తరించుచుఁ బ్ర ♦ తాపునిఁ బంపె రణంబునుండియున్. 332

—*{ రణరంగము వీడిపోవు ప్రతాపసింహుని యవన సేనాధిపతులు వెన్నంటుట. }*—

సీ॥ కాలిబాటను జైత ♦ కముపైఁ బ్రతాపుఁడు గిరివెంటఁ గొంత ద ♦ వ్వరుగునంతఁ,
జెంత నశ్వఖురాళి ♦ క్షితి సోఁకు ధ్వని విని తిరిగి వెన్కకుఁ జూచి ♦ తురకభటులు
తఱుముకొనుచు వచ్చు ♦ టెఱిఁగెఁ; గొండొకదూర మరిగి మరలి చూచి ♦ యం దొకండు

⊕ The Rana having been wounded, fled to the hills mounted on his belove: steed Chytuc and his victors were too exhausted to pursue him.

"Akbar the Great Mogul"

తగ్గియుండుటఁ గాంచెఁ; ♦ దనప్రయాణము సాగఁ జేయుచు మరలి వీ ♦ క్షించె; నింక
గీ॥ నొకఁడు లోపించె; నంతలో ♦ నుద్ధురగతిఁ బాఱు పదిమూరల వెడల్పు ♦ టేఱు దవిలెఁ;
జైతకము దేహముననున్న ♦ సత్వమెల్ల నొక్కచోఁ జేర్చి సెలయేటి ♦ నుబికి దాఁటె.

§ మ॥ కడుఁ గష్టంబున వెన్కవచ్చు భటుఁ డా ♦ కఱ్ఱం డేటియంగాఁ హాయం
బడుగుల్ మోవఁగఁ జేసి, దాఁటుకొని "నీ ♦ లాశ్వంబుపై నెక్కిపో
యెడి యో యోధకులాగ్రణీ! నిలువుమీ! ♦ యి" ట్లంచుఁ బల్కన్ బ్రతా
పుఁడు; "సిద్ధంబుగ నుంటి ర" మ్మని హాయం ♦ బున్ డిగ్గి నిల్వంబడెన్. 334

—*) సూక్తసింహుఁడు ప్రతాపసింహుని మన్నన వేఁడుట. (*—

మ॥ త్వరమై నశ్వము డిగ్గి యోధుఁడును జెం ♦ తన్ వ్రాలి "నానామహీ
శ్వర శీర్షస్థ కిరీట రత్నచయ శో ♦ భాపూర నీరాజన
స్ఫురణన్ మించు భవత్పదాంబుజయుగం ♦ బున్ గాంచి సేవించు నా
పరమైశ్వర్యము గల్గె నేఁటికిఁ! బ్రతా ♦ పా! విశ్వలోకార్చితా! 335

మ॥ "ధర, సామాన్యపు శబ్దజాలమున "సా ♦ తంత్ర్యంబు" దా నొక్కఁడై
పరఁగెన్; నేఁడు భవత్పరిగ్రహ మహా ♦ భాగ్యంబునన్ జేసి, స
ర్వరసాధిష్ఠితరూఢి నొప్పుచుఁ బర ♦ బ్రహ్మప్రభావప్రభన్
వఱలన్ జొచ్చెను; దివ్యమూర్తివి! ప్రతా ♦ పా! విశ్వలోకార్చితా! 336

§ Pratap unattended fled on the gallant Chytuc who had borne him through the day and who saved him now by leaping a mountain stream when closely pursued by two Mogul chiefs, when, this impediment momentarily checked. But Chytuc, like his master was wounded, his pursuers gained upon Pratap and the flash from the flinty rock announced them at his heals; when, in the broad accents of his native tongue, the Salutation "Ho! nila Ghodaca aswar (ho! rider of the blue horse!) made him look back and he beheld but a single horse-man, that horse-man his brother Sukta, whose personal enimity to Pratap had made him a traitor to Mewar, beheld from his ranks of Akbar, the blue horse flying unattended. Resentment was extinguished and a feeling of affection mingling with sad and humiliating recollections took possession of his bosom. He joined in the pursuit but only to slay the pursuers who fell beneath his lance and now for the first time in their lives, the brothers embraced in friendship. Here Chytuc fell and as the Rana unbuckled his caparison to place it upon "Unkaroo" presented to him by his brother, the noble steed expired.

"Annals of Mewar"

సీ॥ అన్నవు; స్వామివి; ♦ యాచార్యుఁడవు; ప్రాణమెత్తుగాఁ జూచి న ♦ న్నేలు నిన్నుఁ
దెగనాడి, యకట! భ్రా ♦ తృద్రోహమును గురుద్రోహంబు నొడిగట్టి, ♦ తురకలందుఁ
గలిసి, మేవాడపైఁ ♦ గత్తిగట్టుటను మాతృద్రోహ మొనరించి ♦ తిట్లు పడితి!
నేఱు వాఱెడి బాష్ప ♦ వారి నీయడుగులు తడుప నాచిత్త ము ♦ త్తలము నొందె!
గీ॥ సకలభువనవంద్యంబు నీ♦యడుగుఁదోయిఁ దలఁతుదుర్గ నాదు పాడుచే♦తుల స్పృశింపఁ;
పెరిఁగెఁ గొండలు కొండలై ♦ దురితరాశి; యెట్లు కృపఁ జేల్తువో! నన్ను♦నింకమీఁద.
సీ॥ మరణదండన మాన్పి ♦ కరుణించి యమృతసారము పోసి తనదుప్రా ♦ ణమున కన్న
నెక్కుడుగాఁ జూచి ♦ యిర్వదేఁడులదాఁకఁ గ్రింద మన్నని బొజ్జ ♦ యందుఁ జేర్చి
జనకుఁడై పెంచె శా ♦ శ్వతయశోనిధి సలుంబ్రారాజ్యలక్ష్మి గా ♦ రాపుభర్త;
యకటకటా! నోర ♦ నసరాని విధమునఁ గాఱు లాడితిఁ గండ ♦ కావరమున;
గీ॥ నభినవ కిసాల కోమలం ♦ బై తనర్చు నామహారాజు మది యెంత ♦ యడలె నొక్కొ!
యీ పితృద్రోహ మొక్కఁడే ♦ యెట్టిదుర్గతులకు నైనను గొంపోవఁ ♦ గలదు నన్ను.
క॥ ఈతటి నీపంచమహాభూతమ్ములు సాక్షి; వైర ♦ ము నశించెను నా
చేతమ్మున; నన్నుఁ గృపాన్వితుఁడవై యేలు” మనినఁ ♦ బృథ్వీశ్వరుఁ డుర్గ, 339
సీ॥ “నిర్హేతుకంబుగా ♦ నీవు వాదాడి నన్నెడఁబాసి చని పెక్కు ♦ లేడు లయ్యెఁ!
బోరాని చోటికిఁ ♦ బోతివి! కొలువంగఁగూడని విమతులఁ ♦ గొలుచుచుంటి!
హృదయంబునుండి న ♦ న్నెదిరి తఱిమి పోరు నడిపితి సాయంత ♦ నంబువఱకు!
మూఁడుమాఱులు నన్ను ♦ ముట్టి యంతంబునొందింప గట్టిగఁ బ్రయ ♦ త్నించియుంటి!
గీ॥ పని ముగిసి గంటకాలేద!♦యపుడె యేండ్లపొడవున నెసంగు వైరంబు ♦ పొలిసెననుచు
నిచ్చకపుమాటలాడుచు ♦ నిటులువచ్చి! తెటుల నిను నమ్మనగును! నా ♦ కెఱుకపడదు
క॥ దుర మొనరించుటకే యిపు డరుదెంచియయున్న యుష్మ ♦ దగ్రజుఁ డెపు డె
వ్వరు కోరిన వెనుదీఁడని యెఱుఁగు” మని వచింప సూక్తు ♦ “డిటు లేమిటికిఁక! 341
సీ॥ సకలసామంతరా ♦ జసమూహములు సభాస్థానంబునందు ని ♦ ర్జరగణంబు
తెఱఁగునఁ గొలువంగ ♦ దేవేంద్రసమవైభవంబున నీవు మే ♦ వాడరాజ్య
సింహాసనం బధి ♦ ష్ఠించి యేలుటఁగాంచి యెడఁద నోరిమిలేక ♦ యీర్ష్య వొడమెఁ!
గాని యెన్నెన్ని యో ♦ గతుల యత్నించి బయల్పడనీక లో ♦ నణఁచికొంటి!
గీ॥ వేఁటచాలించి కూర్చున్న ♦ వేళ నెట్టులో హఠాత్తుగ నదియుఁ బై ♦ కుబికి రాఁగఁ
బుది నెపమున నీతోడ ♦ వాదుపెంచి యుంటి! నాచిత్తవృత్తి య ♦ ట్లుండె నాఁడు.

సీ॥ సందేశమున నిన్న ♦ శత్రుసైన్యములు హాస్తిఘోటుకసమఁగా ♦ ల్నిలుపఁబోవ
నెటనుండివచ్చెనో ♦ యేలుదూఁకినయట్లు మాతండ్రి యాసలుం ♦ బ్రాముహీంద్రుఁ!
డిరులు క్రమ్మెడువేళ ♦ కిరువదిరెండువే ల్దొరలు గొల్వంగ నీ ♦ వరుగుదెంచి
సూర్యధ్వజము నిల్పఁ ♦ జూచితి! నపుడ నామదిలోన నొకగొప్ప ♦ మార్పుగలిగెఁ!
గీ॥ బక్షివలె నీపదములొద్ద ♦ వ్రాలియుందుఁ గాని రిపుల యుప్పునుదిన్న ♦ కారణమున
రాత్రి నిలిచి ప్రొద్దుటనుండి ♦ రణము నడిపి వారిఋణ మావిధమున దీ♦ర్పంగఁగంటి
గీ॥ అని ముగిసినంత సకలసే ♦ నాధిపతుల మంబరీశ్వరు శిబిరంబు ♦ నందు నుంటి!
మంత నీవు దేవా! చైత ♦ కాశ్వ మెక్కి యరుగు టందఱమును గంటి♦మద్రిదెసను.
సీ॥ అంబరీశుఁడు 'పోయె ♦ నదుగో! ప్రతాపుఁ డాతనితలఁ దెచ్చు నీ ♦ రునకు మాళ్వ
ధర యిత్తు'ననియె; మూ ♦ ల్లాఖ్ ఖొరాసాణ్ దొరల్ గదలి; రేకాకి నిన్ ♦ గాంచి కరిగి
మొగలులదెసఁ గిన్క ♦ పొడమి యాయిరువురఁ దఱిమి గీటడఁచి నీ ♦ దరిఁ దరిసితి;
మూఁడేండ్లకఱవున ♦ మునిఁగి నేఁటికిఁ గంటిఁ దనివిదో భ్రాతృవ ♦ త్సలుని నిన్ను;
గీ॥ నకట! యీర్ష్యాగ్రహగ్రస్త ♦ మైన హృదయపాపమెల్లఁ బశ్చాత్తాప♦వహ్ని సమసెఁ
ద్వత్కృపామృతవృష్టి నా ♦ పైనఁ గురిసి ననుఁ గృతార్థుని జేయు మ ♦ నాథనాథ!
గీ॥ అకట! నావంటిపాపాత్మ ♦ నకుఁ బవిత్రమైన మేవాడఁ జోటుండ♦దని యెఱుఁగుదుఁ!
గాని నీమవిశ్వవిశాల ♦ మైన హృదయసీమఁ దావుండుననియె వ ♦ చ్చితి క్షమింపు.
క॥ మదిఁ గోపము వాయదయే నదె కుంతము నీదుహస్త ♦ మం! దిదిగో నా
హృదయము! సూటిగఁ బొడుపుము! పదసీమను వ్రాలి విడుతుఁ ♦ బ్రాణానిలముల్!''
క॥ అని జడివట్టినవడువునఁ గనులను బాష్పములు దొరఁగ ♦ గద్గదకంఠం
బునఁ గేలు మొగిచి నిలిచినఁ గనుఁగొని వాత్సల్యరాగ ♦ కళ లుట్టిపడన్, 348
సీ॥ ఔను! నావెన్కమూఁ ♦ డశ్వముల్ తఱుముచు నరుగుదెంచుట మున్నె♦యరసియుంటి!
నటఁ గొంతసేపటి ♦ కగపడె రెండుమాత్రము! మఱియును గొంత ♦ తడవునకును
మిగిలె నొక్కం! డంతఁ ♦ దగిలె నీ యే అడ్డమై! దీని దాఁటెడు ♦ నంత నీవు
పిలిచితి! శాత్రవ ♦ వీరులయశ్వంబు లవిగో! రౌతులులేక ♦ యడవివట్టె!
గీ॥ మంచిమనసున నీవరు ♦ దెంచియుంట కింతకన్నఁ దార్కాణ మిం ♦ కేమి వలయు!
రణపరాజయముఖుని ♦ ర్మగ్నుఁడనగు నాకు సోదరలాభ మీ ♦ నాఁడు గలిగె. 349
గీ॥ ఇట్టు లనుతాపపడి యుప ♦ కృతి యొనర్చి సరసఁ జేరితివని విన్న ♦ క్షణమె నిన్ను
శిరమునను జేర్చుకొనుఁ గృష్ణ♦సింహవిభుఁడు! పరమ కోమల మమ్మహా♦ప్రభువుమనసు

గీ॥ మబ్బుతెర జాఱ సుప్రభా ♦ మహితుఁడైన చంద్రునివిధానఁ గిల్మిష♦క్షాళనమున
ద్విగుణిత కళావిభాసివై ♦ తేజరిల్లుచుండు నీ వేరికైన మా ♦ న్యుఁడవు కొమర! 351

మ॥ నను నీవింతగ వేఁడుకోవలెనె! య ♦ న్నా! ర"మ్మటంచున్ బ్రితా
పనృపోత్తంసుఁడు సూక్తుఁ గౌఁగిటను ని ♦ ల్పన్, వాఁడు హర్షించె; నం
తన నిల్వంగనులేక చైతకము క్రిం ♦ దన్ వ్రాలె; వీక్షించి గ్ర
క్కున జీనిన్ సడలించి తేఁడు సరసన్ ♦ గూర్చుండెఁ జింతారతిన్. 352

—*) చైతకాశ్వము వీరస్వర్గమున కేగుట. (*—

మ॥ అతిదీనంబుగ స్వామిమోముఁ గని యా ♦ యత్యుత్తమాశ్వంబు బా
ష్పతతుల్ వీడుచు మందమందముగ హే ♦ షాధ్వానమున్ జేసి, యం
చితమౌ భక్తిఁ దదీయపాదములపై ♦ శీర్షంబుఁ బొందించి స్వ
స్థతఁ గన్మూసె; మఱెప్డు మేల్కొనని ని ♦ ద్రానిష్ఠలో మున్గుచున్. 353

చ॥ 'అకటకటా! జగత్ప్రియయ ♦ మైన, నొకంగుళమైనఁ దప్పదా
టికిఁ జన కాయరాతిహయ ♦ బృందము భీతిలి పాఱఁ దాఁకి యా
ర! కుడిభుజంబ వౌచు సమ ♦ రంబుల నన్ను భరించుచుంటి; చై
తకమ! ఋణానుబంధములు ♦ తప్పెనె! నీకును నాకు నేఁటికిన్. 354

సీ॥ నాయెడ నీకు నెం ♦ తటి భక్తి! యెంత విశ్వాస! మెంతటి మహో ♦ త్సాహభరము!
కొడుకునకన్న నె ♦ క్కుఁడు ప్రీతిఁ బంద్రెండు వత్సరంబులుగ నా ♦ సంచ గాచి!
తకటకటా! శిర ♦ మందుఁ దురాయితోఁ బెండ్లికొడుకునట్లు ♦ వెడలివచ్చి
కనుపిం దొనర్తువు; ♦ కదనరంగముల నీసరిలే దనఁగఁ గీర్తి ♦ నెరపినావు;

గీ॥ బంధులను నాప్తులను వీడి ♦ వచ్చునన్ను విడువఁజాలక యిందాక ♦ వెంట వచ్చి
తోయి! మధురాతిమధురమై ♦ యొప్పు నీదు వీరహేష నాలించెదు ♦ పెంపు చెడెనె!"

—*) సూక్తసింహుఁ డన్న కళ్ళముని చ్చి యవనుల శిబిరమున కేగుట. (*—

సీ॥ అని కుందఁ గని సూక్తుఁ ♦ "ఛత్రంబు తలపైన నొఱుఁగ సుంత కలంగి♦యొఱుఁగ వీవు;
చైతకంబు మృతికి ♦ శతపత్రజైత్ర నేత్రముల బాష్పములు ము ♦ త్యంబులట్లు
క్రమ్మ నేఁ గని యోర్వఁ ♦ గాఁ జాల; నిదిగో నా "యంకారు;" నీసేవ♦లవధరించు;
దీనినిఁ గొని భద్ర ♦ మౌ నెడ కేగు; మంబరుభర్తమో మొక్క ♦ మాటు చరాఁడ

గీ॥ త్వరితముగ వచ్చి నీపద♦ద్వయముఁ గొలుతు," ననుచు, నశ్వము నిచ్చి జో♦హారొనర్చి
యటుతనున్న ఖొరాసాను ♦ హయము నెక్కి యరిగి కనె మొగల్ సర్వసే♦నాధినాథు.
గీ॥ "ఆప్రతాపుని శిర మేది! ♦ యకట. కానరారె! మురాల్ఖాఁ ఖొరాసాను ♦ వీరవరులు!
నీహయం బేది! సూక్త! సం♦దేహమయ్యెఁ! జెప్పు సత్యం" బనిన, మాన♦సింహుఁగాంచి,
సీ॥ "అల్ల హోల్దీఘాటు ♦ నందు సూర్యధ్వజం బెత్తినప్పుడె చిత్త ♦ వృత్తి మాఱె;
నాల్గులక్షలు మిమ్ము ♦ నావార లిరువదిరెండు వేల్ దొర లెది ♦ రింపఁ గంటె;
సహజయంబున ఖిన్నుఁ ♦ డై యన్న యని వీడి యొంటిఁ బోఁ దలను దె♦మ్మంటి వీవు!
పొగిలి నాహృదయంబు♦మురాల్ఖాఁ-ఖొరాసాను భటులఁ గూలిచి వాడు♦వాజి నిచ్చి
గీ॥ పంపి నినుఁ జూచి పో నిట్లు ♦ వచ్చినాఁడ! నమ్మినను నమ్ము; లేక చి ♦ త్తమ్ము వచ్చు
నట్లు దండింపు! వెఱవ! నా♦ప్రాణమాన"యనిన, మానసింహుఁడు కోప♦మంది నిలిచి,
శా॥ "మేమై నీవిపు డాప్రతాపు తలఁ దె ♦ మ్మీ మ్మా పొ మ్మనఁగ లేను; తా
నై ముందుగా బడిపోయి మాహితుల సం ♦ హారంబు గావించి రా
ణా మే లెంచి తొలంగఁ బంపె; నను నిం ♦ దల్ చేయుచుఁ వచ్చె; నీ
స్వామిద్రోహినిఁ బట్టుకొండు; చెఱ నుం ♦ పన్ బోలుఁ, బో నీకు రే!" 359

—*) సూక్తసింహుని దండింపవలదని యబ్దూరహిమాను వాదించుట. (*—

గీ॥ అనుచు గర్జింప నచటి సై ♦ న్యాధిపతులు వానిఁ జుట్టె; రబ్దూరహి ♦ మానుఁ "డితఁడు
ధైర్యమున వచ్చి యున్న స♦త్యంబు చెప్పె; నే మనఁగఁ బోకుఁ" డని యంబ♦రీశుఁ జూచి
మ॥ "ఇతఁడున్ నేనును రెండువత్సరము ల ♦ య్యెన్ మైత్రిఁ బాటించి; పు
ణ్యాతముం డంచు వచింతు నిక్కముగ; ద్రో ♦ హం బుండెనేనిన్ బ్రతా
పు తలన్ దెమ్మనినన్ది నీదగు శిరం ♦ బున్ జెండియే యున్న మా
స్థితి యెట్లుండెడి! నించుకేనియును రో ♦ జిం పంగ సందుండునే! 361
ఆ॥ భ్రాత, కొలముసామి, ♦ పౌరుషవంతుఁడు, రాజరాజు, రణప ♦ రాజితుఁ డయి
చను ప్రతాపుఁగూర్చి♦సాయంబు చేయు టబ్బురమె!" యని సలీము♦మోముఁ గాంచి,
ఉ॥ 'ఈరణమం దిటుల్ మనల ♦ నిందఱ నొంచి కలంచి తోలఁగా
నేరిచె! నాప్రతాపవిభు ♦ నేఁటి యమానుష వీర విక్రమో
దార విహారముల్ గనినఁ ♦ దప్పక లోకము లన్నియున్ నమ
స్కారము చేయు నన్న, నను ♦ జన్ముఁడు మెచ్చి చనంగ వింతయే! 363

ఉ॥ ఏనును రాజపుత్రుల జ ♦ యించి యశంబుఁ గడింప వచ్చితిన్;
గాని, తదీయపౌరుష వి ♦ కాసము దైవత దైత్యకోటులున్
గానము చేసి రిప్పుడు: జ ♦ గన్నుతశౌర్యుఁ బ్రతాపు మానవుం
డా ననరాదు! దేవుఁ డను ♦ టర్హ్యమటం చని తోఁచు నామదిన్. 364

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాగ్రంబునం దొక్క నవరత్నదివ్య మం ♦ డపము గట్టి!
యపరంజితో నామ ♦ హాభాగు విగ్రహం బమరించి తన్మధ్య ♦ మందు నిలిపి!
విశ్వశోభన మైన ♦ వేళలో నాధీరు పరమపావన వామ ♦ పాదమందు
సకలజగజ్జైత్ర ♦ సంజ్ఞా మనోహర స్వర్ణతులాకోటి ♦ సంతరించి!
గీ॥ భక్తిమెయి విశ్వవీరప్ర ♦ పంచ మెపుడు నర్చ చేయంగవలయు శూ♦రాగ్రయాయి!
యమ్మహారాజుఁ బోలు ధ ♦ ర్మానుయాయి! సురలయందైన వెదకిన ♦ దొరుకుటరిది.

సీ॥ జగముసంభవ మైన ♦ క్షణమునుండియు నేఁటిదాఁక స్వాతంత్ర్య మిం ♦ తటి మహోగ్ర
దీక్షతోఁ గొలిచిన ♦ ధీరుండు గనుపింపఁ; డిప్పుడు మనియున్న ♦ యెల్లవార
లడుగులకు మడుగు ♦ లిడి కొల్త్రు; రాఁగల యుగములలోఁ బుట్టు ♦ వొందువారు
స్వాతంత్ర్యధర్మదీ ♦ క్షాగురూత్తముఁ డంచు నాచంద్రతారార్క ♦ మభినుతింతు;
గీ॥ రమ్మహాత్మున్ని సోదరుఁ ♦ డైన సూక్తుఁ డింతకాల మిచ్చట నిల్చు ♦ టెంతొ భాగ్య;
మీతనిఁ బ్రతాపుఁజేరఁ బో♦నిందు నేఁడు; మన్ననముచేసి, కడుఁ బెద్ద♦మనసు చేసి."

మ॥ అని భాషింప, సలీము, సూక్తుఁగని "య ♦ య్యా! నీవు మాయుప్పునన్
దిని మీయన్నకె సేవ చేసితి; నినున్ ♦ శిక్షింపఁగా నొప్పు; నై
నను సత్యంబు వచించుటన్ బ్రదికి, తం ♦ డన్ నిల్వ కెందేనిఁ బో"
మ్మని శాసించె, "సెబాసు మంచిది సలా" ♦ మం చేఁగె నాసూక్తుఁడున్. 367

—*) బదోని ఢిల్లీకివెళ్లి పాదుషాకు యుద్ధఫలము దెలుపుట. (*—

సీ॥ అప్పు డంబరుభర్త ♦ యాజ్ఞ బదోనియు నానాఁటియుద్ధంబు ♦ నందుఁ జంద్ర
భట్టారకుని భద్ర ♦ వారణంబును గొంచు శీఘ్రప్రయాణముల్ ♦ చేసి, ఢిల్లి
కరిగి, యక్బరువిభు ♦ నడుగుఁదమ్ముల వ్రాలి; పూసగుచ్చినవిధం ♦ బునను సమర
వార్త లన్నియుఁ దెల్పి ♦ వారణరాజంబు నర్పించి నిలిచిన ♦ యక్బరుపతి
గీ॥ ముద్దుమోమునఁ జిఱునవ్వు ♦ మొలకలెత్త నాణిముత్తెంపు హారంబు ♦ నజుత వైడూ
చంద్రహాసంబు యావనా ♦ శ్వంబుఁ బారితోషికము లిచ్చి యతని సం♦తోషపఱచె.

ఉ॥ అంతటఁ గొన్నినాళ్లురుగ ♦ నంబరుభర్త; సమస్తవాహినీ
కాంతులు సైన్యముల్ గొలువఁ ♦ గాఁ బయనించుచు ఢిల్లి చేరి భూ
కాంతుని పాదపంకజయు ♦ గంబు సమీపమునందు వ్రాలి, నే
కాంతమునన్ విభుం డతని ♦ కార్యము మెచ్చక మందలించుచున్, 369

—*) అక్బరుసార్వభౌముఁడు మానసింహునితో నిష్ఠురోక్తులాడుట. (*—

మ॥ "నిను మేవాడకుఁ బంపునప్డు మది నుం ♦ డెన్ గొండల ట్లాప్రతా
పుని నిర్జింతు వటన్న యాసలు; సమి ♦ ద్భూమిన్ నినున్ వైరి మా
ర్కొనెనో లేదొకొ! సర్వమున్ విడిచి నా ♦ కున్ జెప్పఁగా వచ్చి; తే
మని చింతింతును! మందభాగ్యునకు నే ♦ లా పట్టు! సద్యోగముల్. 370

చ॥ అకటకటా! ప్రతాపు నెటు ♦ లైనను ద్రుంపు మటంచు నేను జె
ప్పకొనిన యంతసే పయినఁ ♦ బోవలదే! యొకపూటలోన వె
న్కకరుగుదెంతురే! యకట! ♦ కట్టిడివై నిను నమ్మినందుకై
వెకలిని జేసి; తేమనుచు ♦ వేయి విధంబుల నిన్ను దూఱుదున్! 371

సీ॥ ఎంత కాలమ్మగా ♦ నీయుద్ధ సంరంభ! మెంతటి సన్నాహ! ♦ మెంత సేన!
యెన్ని శస్త్రాస్త్రంబు! ♦ లెన్ని సంబారమ్ము! లెందఱు సేవకు! ♦ లెంత వ్యయము!
నాస్థితి యకట! కొం ♦ డను ద్రవ్వి యెలుకను బట్టిన చందానఁ ♦ బరిణమించెఁ;
గడకు హాల్దీఘాటు ♦ కనుమలో నఁట! యొక్కపగలఁట! ఘోరాహ ♦ వంబు గలిగె
గీ॥ నఁట! తుదకు నాకె జయ మయ్యె ♦ నఁట! యివేటి మాటలో! నేను విన నోప! ♦ మానసింహ!
నావెతలు మాన్పి ననుఁ దేర్పు ♦ నీ వెవండ! వగు నదియుఁ గాక మాన" ద ♦ టంచు విసిగె.

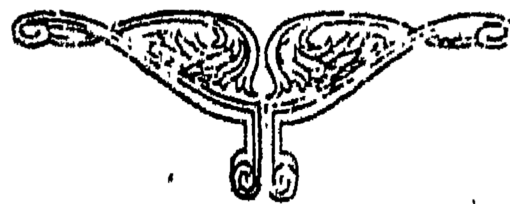
సీ॥ అప్పు డంబరునేత ♦ యక్బరీశుని గాంచి "దేవ! నీ విట్లు చిం ♦ తింపఁ దగునె!
నాజీవితంబును ♦ నాయభిమానంబు నీయధీనము చేసి ♦ నిలిచినాఁడ;
శక్తివంచన లేక ♦ క్షణ మేమఱఁగఁ బోక యాప్రతాపాధీశు ♦ నని నెదుర్తు;
యముఁడనై యతనిప్రా ♦ ణానిలముల నూడ్చి పీల్చి పిప్పియొనర్చి ♦ వెతలఁ బెనుతుఁ;
గీ॥ బలుకు లొకవేయు నేటికి! ♦ భరతఖండ మందు శాశ్వతస్థాయిగా ♦ యవనలోక
రాజ్యసంస్థాపనాచార్య ♦ రాజరాజ బిరుదములు నీకుఁ గూర్చి శో ♦ భిల్లఁ జేతు."

మ॥ అన, నక్బర్ విభుఁ 'డౌనుగా'కని కరం ♦ బానందమున్ బొంది "యొ
క్కనిమేషంబును నూరకుండక యొ సం ♦ గ్రామంబు సాగింపు పొ"

మ్మని శాసించిన, మానసింహుఁడును సే ♦ నాధీశ సైన్యంబులఁ
గొని రాణాపయి కేఁగు నుత్సుకతతోఁ ♦ గొల్వుండె నీర్ష్యాళుఁడై. 374

గద్య:— ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకాకైరవమిత్ర, శాలంకాయనగోత్ర పవిత్ర, సుజనజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహావధాని
పంచానన్కావ్యకళానిధీత్యాది బిరుద విఖ్యాత, సుకవి
రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
"రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్రం" బ
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ దృతీయా
శ్వాస
ము

సంపూర్ణము.



శ్రీ

కామేశ్వర్యై నమః.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

చతుర్థాశ్వాసము.

మ॥ స్థిరశౌర్యుండు ప్రతాపసింహపతి హా ♦ ల్దీఘాటు యుద్ధంబురా
తిరి సూర్యుఁ డిడనాడు నా పిదప న ♦ ద్రిశ్రేష్ఠముల్ దాఁటుచున్
మఱునాఁ డయ్యుదయాద్రి సూర్యుఁ డుదయిం ♦ పన్ బోవు నవ్వేళకున్
దరియన్ బోయెను శైలమార్గములగుం ♦ డన్ "గైలవారా"ధరన్. 1

సీ॥ జాము ప్రొద్దెక్కెడు ♦ సమయంబునకు సలుంబ్రాభర్త యెదిగి భూ ♦ పతి పదాబ్జ
ములఁ గ్రాలి "దేవ! వీ ♦ రలు ప్రమరలు; వీరు చోండావతుల్; వీరు ♦ చోహాణభటు;
లితఁడు శ్యామసిం ♦ గితఁడు ఝేల్వాపతి; బేద్లా-కొటేరియా ♦ విభులు వీరు;
తమతమ సైన్యశే ♦ షములు గొల్వంగ నీశ్రీపాదసేవఁ గాం ♦ క్షించి వచ్చి;
గీ॥ రాదరింపవె!" యనిన, సై ♦ న్యపతులెల్ల మ్రొక్కి నిలిచిరి; భిల్లులు ♦ ముందుఁ గొలువ
వందన మొనర్చి భీమచాం ♦ దండటఁ గని కూరుచుండంగ నియమించి ♦ క్షోణివిభుఁడు,

—*) వీరస్వర్గమున కేగిన యనుచరులఁ గూర్చి ప్రతాపసింహుఁడు విచారపడుట. (*—

చ॥ "మనమును నాలుగేండ్లుగ స ♦ మస్తవిధంబుల నాని పూని చే
సిన బహుళశ్రమంబు ఫల ♦ సిద్ధి వహింపక నేఁడు నిష్ప్రయో
జనముగ నయ్యె! సాటి నృప ♦ సత్తములన్ దలయెత్తి యెట్లు చూ
డ నగు! విధాతచెయ్ద మక ♦ టా వికటించెనె! యిట్లు నాదెసన్. 3

సీ॥ భూదేవతాళి క ♦ ప్పురపుహారతు లిచ్చి మంత్రపుష్పము పెట్టు ♦ మహితదేవ
పూజాగృహం బట్లు ♦ పాదలె నాసేనతో నిన్న హల్దీఘాటు ♦ నికటసీమ!
గంట లిర్వదినాల్గు ♦ కడచిపోకయ మున్నె పెండ్లికొడుకులట్లు ♦ వెలయు శూరు
లెందఱు కన్నుల ♦ కందక చాఁజైరి! పదునాల్గువేలు స ♦ ద్భటులు గూలి!

గీ॥ "రక్కటా! కడుపున హాల ♦ హలము పోయ వడువునం దేహమంతయు ♦ నుడుకులెత్తె!
నమృతభాండము పలువ్రక్క ♦ లగుచు విరిసె! బెండ్లి చవికె గుభాలున ♦ విఱుఁగఁబడియె.

మ॥ "అదయుల్ శత్రులు గ్వాలియర్ గొనిన, రా ♦ జ్యం బూడి చిత్తూరులోఁ
బదముల్ మోపినదాదిఁ, దండ్రివలె మే ♦ వాడ్ రాజ్యలక్ష్మీప్రదం
బుఁ దలన్ నిల్పుచు, రామచంద్రనృపుఁ డె ♦ వ్వన్ భక్తిసేవించె; నా
సదయస్వాంతు ఋణంబుఁ దీర్పఁగలనే ♦ జన్మాంతరం బందునన్! 5

శా॥ "ఆఱున్ బైఁ బదియేండ్ల ప్రాయమును బూ ♦ జ్యస్వాంతమున్ మన్మథా
కారం బొప్పెడు లేఁతకుఱ్ఱఁడు తురు ♦ ష్కశ్రేణులన్ దాఁకి, కం
గారై పాఱఁగఁజేసి శాశ్వతయశః ♦ కాయంబునన్ నిల్చె; ఖం
డేరావున్ బురుడించు పోటరులఁ గం ♦ టే! యే యుగంబందునన్. 6

సీ॥ "తౌరుష్క విపుల ప ♦ దాతివర్గము దూసి యాశాంతముల కేఁగు ♦ నట్లు దోలె!
యావన బహుళ బృ ♦ హన్నాళికాస్త్రముల్ వేలకువేల్ పిండి ♦ పిండి లేపె!
రెండువేల్ భటులతో ♦ రెండులక్షలు తురుష్కుల లీలఁ దాఁకి గ ♦ గ్గోలుపఱచె!
సైన్యమందలు వీరు ♦ లదిమి చుట్టిన వ్రేలు తనపైఁ బడకయుండ ♦ నని యొనర్చె!

తే॥ జగము పుట్టినదాది నీ ♦ క్షణముదాఁక బదియు నేడేండ్లప్రాయంపు ♦ బాలుఁ డింత
శౌర్యముం జూప లేదని ♦ జనము వొగడఁ దివిరె! నకట! సామాన్యుఁడే ♦ తేజసింగు!

సీ॥ "తనదేహ ధన జీవి ♦ తము లిచ్చి మాతృదేశముఁ గొల్చు భక్తివి ♦ జ్ఞానమయుఁడు!
పదునాల్గులోకముల్ ♦ గదిరినఁ దనపట్టు వీడని పరమగం ♦ భీరమూర్తి!
మృత్యుదేవతనైన ♦ మిత్రునియట్లు ప్రేమించెడు వీరల ♦ క్ష్మీప్రభుండు!
మత్పదం బేకాగ్ర ♦ మనమునఁ గొలుచు పూర్ణస్వామిభక్తిప ♦ రాయణుండు!

తే॥ "భారతమునకె కాక వి ♦ శ్వమునకెల్ల యశముఁ జేకూర్పఁ జాలు మ ♦ హాబలాఢ్యుఁ!
డౌర! రాఠోడ్కులంబు ధ ♦ న్యతమ మయ్యెఁ! దేజసింహావతారసం ♦ యోజనమున! 8

తే॥ తండ్రివలె నేలె; మనసు మె ♦ త్తనిది!; వీర సమరరంగాగ్రసీమఁ బ్ర ♦ చండభానుఁ!;
డకట! భానుసింహుఁడు గూలె!" ♦ ననుచు వగచు నాప్రతాపునిఁ గని సలుం ♦ బ్రాధిపతియు

చ॥ "అనిఁ బడు భానుసింహవసు ♦ ధాధిపు సాద్రినృపాలుఁ డప్డె చం
తనుగల శైలగహ్వరము ♦ దాపునఁ జేర్చి సపర్యచేసె; నా
తనికి భయంబు లే"దనఁ బ్ర ♦ తాపుఁడు "కీడున మేలు గల్గె! దే
వుని కృప" నంచు నాత్మఁ దల ♦ పోయుచు మ్రొక్కె నిమీలితాక్షుఁడై. 10

—*) ప్రతాపసింహుఁడు సేనాధిపతుల సత్కరించుట. (*—

సీ॥ అల సలుంబ్రాధీశు, ♦ నవ్వల సాద్రీశుఁ, బదపడి ఖేల్వాన్ని ♦ పాలుఁ, బిదప
బేండ్లా-కొఠేరియా ♦ పృథ్వినాయకులఁ బేర్మిని జూచి "మీరును ♦ మీరు మీరు
సంవర్త-సమవర్తి ♦ సదృశులై నిన్న హల్దీఘాటుకనుమ న ♦ మోఘుధాటిఁ
బరసేనఁ దాఁకి యు ♦ గ్రరణంబు సాఁగించి కొఱలేక రిపులను ♦ గూల్చినారు;
తే॥ స్వామిభక్తిపరాయణుల్ ♦ సరళమతులు మీయెడఁ గృతజ్ఞుఁడ" నటంచు ♦ సాయము విను
తించి వేత్వేర సరసకుఁ ♦ దీసి వారి వారికినిఁ గొన్ని ఫలములు ♦ పంచి విభుఁడు; 11
సీ॥ "యువరాజ మానసిం ♦ హులయేన్గు చైతకాశ్వము ఘాటి కోర్వక ♦ పాఱు పిదప,
వేలు లక్షలు మొగల్ ♦ వీరులు నను ముట్టఁ ద్వర వచ్చి నారవి ♦ ధ్వజముఁ గొనుచుఁ,
దురకమూఁకలఁ జాల ♦ దూరంబుఁ జేర్చి నాపైని యొత్తడి తర్దఁ ♦ బాయఁజేసి,
తొమ్మండ్రుగురు తన ♦ తోఁబుట్టువులఁ గూడి స్వామిభక్తిని జూపి ♦ స్వర్గ మేగె;
తే॥ నామనస్సింహునకును మే ♦ లేమిసేతు! నతని యనుజుండు జ్ఞాతి యా ♦ శ్యామసింహుఁ
⊕ బ్రిధనసీమల నాకుడి ♦ వంకఁ బోరుపట్టి యధికార మిచ్చి యి ♦ ష్టాదరింతు. 12
సీ॥ ఇఁకమీఁద యుద్ధంబు ♦ లెసఁగుచో సాద్రిన్నృపాలురే దినమణి ♦ ధ్వజము పట్టి
నన్నుఁ బాయక యె వెం ♦ టన యుండెదరుగాక! యాస్థానమును జేర ♦ నరుగునపుడు
§ తన్దుందుభులు రాజ ♦ ధాని నాహర్మ్యసింహద్వారమును జేరు ♦ నంతదాఁక
మ్రోయుచుండెడుఁగాక! ♦ యీయన్వయమున నిప్పటినుండి సాద్రిన్ని ♦ పాలమహాభు
తే॥ లందఱును దమ నామధే ♦ యములముందు రాజపదలాంఛనమ్ము గౌ ♦ రవపదమ్ము
దాల్చి గావుత వంశజుల్ ♦ తరతరముగ" ననిన, 'బళి' యనె నైకకం ♦ ఠ్యముగఁ గొలువు.
క॥ "దేవా! నీసేవను ఝాలావంశము ధన్యమై చె ♦ లంగె" ననుచు శ్యా
మావనిపతి మ్రొక్కెను; సంభావనమెయిఁ బతియు భిల్ల ♦ పతిఁ గన్గొనుచున్, 14

⊕ A splendid act of self devetion of the Jhala chief, when Rana Pratap was oppressed with the whole weight of Akber's power, obtained with the gratitude of this prince, the highest honours he could confer—his daugater in marriage and a seat on his right hand.

"Annals of Mewar."

§ The descendants of Manah yet hold Sadri and all the privileges obtained on this occasion. Their Kettle drums beat to the gate of the palace, a privilege allowed to none besides and they are addressed by the title of Raja.

"Annals of Mewar."

మ॥ "తరమే! నిన్ను నుతింప; నీభుజమ యీ ♦ ధారంబు నా కుగ్రసం
గరరంగంబుల; దేవ నెట్టులు బహూ ♦ కారంబుఁ గావింతుఁ! బ్రే
మరసం బొడఁగఁ గౌఁగిలింతు" నని సం ♦ భావించె; నల్లే వడిన్
మొరసెన్ భేరులు, సూక్తుఁడున్ నిజబలం ♦ బుల్ గొల్వఁ గానంబడెన్. 15

—*) సూక్తసింహుఁడు ప్రతాపసింహుని జేరవచ్చుట. (*—

ఉ॥ "నిన్న నితండు చేసిన ప ♦ నిన్ దని వొందక వైర మూని, నేఁ
డన్నను దాఁక వచ్చెఁ! దును ♦ మాడరె వీని" నటంచుఁ బల్కు యుం
డున్న సమస్తవీరులు మ ♦ హోద్ధతి లేవఁ, బ్రతాపుఁ డంతఁ జే
సన్నను వారి నిల్పి "యొక ♦ సంగతి మీ కెఱిఁగింతు; సైపుఁడీ!. 16

సీ॥ అందఱు గూర్చుండుఁ; ♦ డని నిల్చుపై నిన్న గిరివెంట నే వచ్చు ♦ నెఱిఁగి, యంబ
రీశుండు ననుఁ గూల్ప ♦ నిరువుర వీరులఁ బంపె; వారు పిఱుంద ♦ వచ్చి రంత!
సూక్తుఁడు వారిఁ గూ ♦ ల్చుచు నన్నుఁ గని మ్రొక్కె; నితని నేఁ గనికరిం ♦ చితిని; బిదపఁ
జైతకం బిల వ్రాలి ♦ సమసె; నిజాశ్వము నా కిచ్చి తఱిలి, యీ ♦ నాఁడు వచ్చెఁ;
తే॥ గలిగె నాకు హల్దీఘాటు ♦ కదనమందు నిన్న సోదరలాభ!" మ ♦ టన్న హర్ష
మలర నందఱు నెమ్మోము ♦ లడరె నపుడు: నవవికసితారవింద సం ♦ తతుల కరణి.

సీ॥ సూక్తుఁ డశ్వము డిగ్గి ♦ సూటిగఁ జని సలుంబ్రాధీశునకు మ్రొక్కి ♦ యన్న కెఱఁగి
"దేవ! నీయొద్ద రా ♦ తిరి యనుమతిఁ గొని చని మానసింహు ద ♦ ర్శనము చేసి,
యవనసేనాధినా ♦ యకులఁ గూల్చుట, నిన్నుఁ గొలుచుటాదిగఁ, గార్య ♦ ములను దెలిపి
నన్ను సేవించు సై ♦ న్యము వెంటఁ గొనుచు మార్గమున వచ్చుచు "భిల్సు ♦ రా"పురంబుఁ
తే॥ గాంచి యవనుల నొంచి దు ♦ ర్గము గ్రహించి దాని గురుదక్షిణగ నీప ♦ దద్వయమున
నప్పగింపంగ వచ్చితి; ♦ నాదరించి చేకొను" మటన్న నవ్వి యా ♦ శీర్వదించి, 18

ఉ॥ ఎత్తి కవుంగిటన్ బొదివి ♦ యిష్టకుమారక! నాకు నీమహో
దాత్తగుణంబు మిక్కిలి ము ♦ దం బొడగూర్చె; భవత్పరాక్రమో
పాత్తము భిల్సురానగర ♦ వర్యముఁ జేకొని నాకు మాఱుగా
నిత్తఱి నేలు" మంచు వచి ♦ యించి ప్రతాపుఁడు మిత్రకోటితో, 19

—*) ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులతోఁ గర్తవ్యము నాలోచించుట. (*—

సీ॥ "మనము హల్దీఘాటు ♦ కనుమలోఁ జూపిన త్యాగ-శౌర్యములు శ్లా ♦ ఘ్యములె! కాని,

గుఱికి బెత్తెడుగఁ ద ♦ క్కువ యాట జయలక్ష్మి యందనిమ్రాని పం ♦ డ్లై తనర్చె!
మన కపజయము గ ♦ ల్గిన దంచుఁ గుందకుఁ! డపజయంబున దీక్ష ♦ యతిశయించు!
నెంత త్యాగం బున్న ♦ నంతగా దేవుని వాత్సల్యమునకు స ♦ త్పాత్రమగద!
తే॥ యింక రాఁగలవేళల ♦ నేమి సేత! మరివిజయకాంక్ష విడువక ♦ యని యొనర్త
మనుచు మదిఁదోఁచె నాకు; మీ ♦ యంద తెట్టు లానతిచ్చెద"రన, సలుం ♦ బ్రాధిపతియు,
ఉ॥ "శ్రీలు తొఱంగి గేహమునఁ ♦ జీఁకటిమూలల గోళ్లు మీఁటి వై
ద్యాలయమందు రోగులక్రి ♦ యన్ శయనించెడు మందమర్త్య కం
కాళము లెట్లు లోకహిత ♦ కార్యముఁ దీర్చెడు! విక్రమానల
జ్వాలలు నిన్నుఁబోలు పటు ♦ శౌర్యులు దీర్తురుగాక రాణ్మణీ! 21
సీ॥ ఆనాఁటికొకమాట ♦ యీనాఁటికొకమాట పలుక నేర్చెనె సలుం ♦ బ్రావిభుండు!
నామాట యేమి! యం ♦ దఱభావ మెఱుఁగుదుఁ; బ్రాణంబు మేన ను ♦ న్నంతవఱకు
స్వాతంత్ర్య సమర దీ ♦ క్షావృత్తి సాఁగించి మీ దివ్యచరణస ♦ మీపసీమ
నాత్మార్పణ మొనర్చి ♦ యజరామరఖ్యాతిఁ జెంద సేవింపఁ గాం ♦ క్షింతు మెపుడు!
తే॥ క్షణము తడవుసేయకయె ర ♦ క్త మెగఁజల్లి రణ మొనర్చుచు శత్రుమా ♦ రణ మొనర్తు;
మెత్తిన ధ్వజంబు డింప కా ♦ యత్తపడఁగ వలయు"నన భీమచాంద భూ ♦ వరుని గాంచి,
సీ॥ "జనదుర్నిరీక్ష తే ♦ జశ్శాలి! భారతఖండ ప్రచండ మా ♦ ర్తాండమూర్తి!
నీ వుండుచోటనే ♦ నిఖిలధర్మము లుండు; సత్య ముండును; నిత్య ♦ జయము నుండు;
నాసూర్యభగవాను ♦ నట్టివాఁడవు; దినదినమును నిన్నుఁ జూ ♦ చిననె చాలుఁ;
బావిత్ర్య గాంభీర్య ♦ భావముల్ క్రొత్తందనంబును దఱుఁగ వే ♦ నాఁడు గాని;
తే॥ పూర్ణ సాత్వికానందరూ ♦ పుఁడవు! రాజ పుత్రసంస్థాన మేటికి ♦ భూభువనము
లన్నిఁటి జయింపఁ గలుగు మ ♦ హాభుజుండ; వనఘ! నీమైత్రి పరమభా ♦ గ్యంబుగాదె!
క॥ "మాజీవితములు నీపద పూజకు విడిచితిమి; కొదవ ♦ పొడమ" దనఁగ, ఖే
ల్వాజాని "సందియం బేలా! జయవెట్టంగ లోక ♦ మని సేయఁ దగున్. 24
సీ॥ రేఁగెడు సమరఖే ♦ రీభాంకృతుల్ విప్రవితతి నాందీవాద ♦ వేదరవము!
గళముల వ్రాలు వై ♦ రుల తీక్ష్ణకరవాలధారలు కల్యాణ ♦ హారచయము!
పొగ రేఁగి క్రాఁగి గు ♦ ప్పునఁ బ్రేలు లోహనాళాగ్నులు మంగళ ♦ హారతులును!
దస్యుల గళ గళ ♦ ద్రక్తపూరములు దేహమున సోఁకిన వసం ♦ తముల రంగు!
తే॥ వైరినాధ్వస్థలంబు వి ♦ వాహవేది! మొగలుభటవిదారణములు ♦ భూతబలులు!

గా విజృంభించి సమరరం ♦ గమునఁ బోరి పెండ్లియాడుదు మిఁక వీర♦విజయలక్ష్మి." 22

తే॥ అనిన, బేద్లా-కొఠేరియా ♦ మనుజవిభులు; "మాతృదేశ విముక్తికై ♦ మాయఖిలము,
నించుకయు జాగుసేయక ♦ర్పించుకొనఁగ సిద్ధముగ నుందు"మనఁ, గృష్ణ♦సింహవిభుఁడు,

సీ॥ "విన్నవించెద నొండు ♦ నిన్న హల్దీఘాటుకనుమలో నసమసం ♦ గరము నడపి,
వ్రాలిన వారు శా ♦ శ్వతయశస్సాంద్రు లౌదురు; కాని వారి కం ♦ దఱకుఁ దోడు
చైతకాశ్వము చిర ♦ స్మరణీయమై యొప్పు; నది వ్రాలిన ప్రదేశ ♦ మందుఁ బెద్ద
యరుగును నద్దాని ♦ యంచునఁ గూపసత్రములు ప్రతిష్ఠించి ♦ దానిపేరు

తే॥ నిలుప సెల వీయఁ దగు" నన్న♦నృపతి "యకట! దానిఋణమును దీర్ప నా♦తరమె! మీరు
కోరినటులు చేయింపుఁడు ♦ కొఱఁత వలవ" దని పలికి యందఱను గల♦యంగఁజూచి,

ఉ॥ "పట్టిన పట్టు పట్టినదె; ♦ ప్రాణము దేహమునందు నుండ, నే
పట్టున మానఁగాదు; మన ♦ పై కరుదెంచు తురుష్క-సేన లీ
గుట్టలు చొచ్చు వెల్ల యము ♦ కోఱలు చొచ్చుటె యంచు గుండియల్
కొట్టుకొనన్ మెలంగవలె ♦ లోకులు కన్నులు విచ్చి చూడఁగన్. 28

సీ॥ యవనసంగ్రామ మ ♦ హానాటకప్రదర్శనమున నిన్నఁటి ♦ దినమునందు
జరగు హల్దీఘాటు ♦ సమరోత్సవంబు ప్రస్తావంబు చందమై ♦ సాఁగియుండెఁ;
బ్రథమాంక మింకఁ బ్రా ♦ రంభంబు గానుండు; నడుమ వ్యవధి తద్ద ♦ యుఁడరఁ బోవ;
దెన్ని యంకంబు లె ♦ న్నెం డ్లాడవలయునో! యెట్టులు ముగియునో! ♦ యెఱుఁగరాదు!

తే॥ మంగళాచరణము మొదల్ ♦ మంగళంబు వఱకు నుత్తరోత్తర రస ♦ ప్రోషి వెలయఁ,
దేఁకువ వహించి వర్తించి ♦ తృప్తిపఱుప వలయు నీవిశ్వసభ్యప్ర ♦ పంచకమును. 29

తే॥ చెలఁగె నొకభంగి మనపరి ♦ స్థితులు నేఁటివఱకు; "ముం దున్నది ముసళ్ల♦పండు"వ నెడు
కరణి వచ్చుకాలము కష్ట ♦ గర్భిత మగు; నేకలింగేశ్వరుండె తో ♦ డింక మనకు." 30

సీ॥ అనినఁ "గొండలు పిండి ♦ యైపడ వర్తింతు మింక సందేహింప ♦ నేల! దూరము
నిలుపక సాఁగింప ♦ వలె" నంచుఁ బలికి రందఱు; "మంచి" దనుచుఁ బ్ర ♦ తాపవిభుఁడు
హర్షాశ్రుకలితనే ♦ త్రాంచలుఁ డయ్యె; వా రరిగిరి భూధర ♦ ప్రాంతములకు;
వానకా రరుదెంచి ♦ భయదనీలాంభోధరము లాకసమ్మునఁ ♦ గ్రమ్మసాఁగె;

తే॥ వాన జడిపట్టి కురిసె; యా ♦ వనబలములు గిరులఁ ఓరుగఁ జాలక వెన్క-♦కరిగె; నంత
క్ష్మాబిడౌజున కబ్బె వి ♦ శ్రాంతి కొంత; పెరిమ హేమంతముం బ్రస ♦ వించెఁ బ్రకృతి.

గీ॥ కాఱుమొగిళులతో వాన ♦ కారు దాఁటెఁ; గెఱలి చలి ప్రకృతికి గిలి ♦ గింత లిడియెఁ;

గానఁ గోనల మహాబాజు ♦ ఖాను గడచి షాజు హారావళీసీమ ♦ పట్టుఁ జేర్చె. 32

సీ॥ అలసలుంబ్రాసీమ ♦ యందుండి పిడుగుల గేరు పేరులఁ దెచ్చెఁ ♦ గృష్ణసింగు;
ఝాలూరిసేనల ♦ తో లేచి వచ్చె దుర్వారవిక్రముఁడైన ♦ భానుసింగు;
సాద్రియందుండి ఝూ ♦ లాన్వవాయులసేన లన్ని దోడ్కొనివచ్చె ♦ శ్యామసింహు;
డా బునేరా-షాపు ♦ రాధీశులు శిశోదియావీరభటులతో ♦ నరుగుదెంచి;

§ తే॥ రింక బేండ్లా-కొఠేరియా♦నృపులువచ్చి; రవల సూర్యమహాలునుండి♦యచటఁజేరె
దుర్జయుఁడు; దుర్నివార బం ♦ ధురబలుండు భిల్ల సేనలతో డాసె ♦ భీమచాంద. 33

—*) రెండవ సంవత్సరము యుద్ధము. (*—

చ॥ తనపయి వచ్చు వైరులఁ బ్రి ♦ తాపమహీంద్రుఁడు మాఖశుద్ధపం
చమి నెదిరించె, శైలముల ♦ దండ, విశాల సమున్నతప్రదే
శముల; దురంబు ఘోరముగ ♦ సాఁగె; దురుష్కులు రాజపుత్రులున్
సమసిరి వేనవేలుగను ♦ నాఁటి మహాసమరాంగణంబునన్. 35

చ॥ యవనులసేన సంఖ్యలకు ♦ నగ్గలమై జలరాశి పీచి పం
క్తివలెను బొంగి పైఁబడ ను ♦ దీర్ణ పరాక్రము లయ్యు నాప్రతా
పవిభుని రాజపుత్రభట ♦ వర్యులు తజ్జ్వలనాస్త్రధాటి కో
ర్వ వలనులేక డీల్పడి ప ♦ రాజయమొందఁగ సాఁగి రయ్యెడన్. 35

⊕ క॥ మఱుసటి సంవత్సర మక్బరు మేవాడ్సీమఁ జొచ్చి ♦ స్వయముగ వసుధా
పరిపాలనాదికమ్ములు స్థిరముగ నేర్పాటుచేసి ♦ చేరెన్ బురికిన్. 36

క॥ అల బహిరంగసహికంబుల యవనుల నోర్వఁ గష్ట ♦ ముగఁ దోఁపఁగ సే
నలఁగొని ప్రితాపవిభుఁ డిమ్ములఁ గుంభల్మియరు దుర్గ ♦ మును జొరఁదలఁచెన్. 37

సీ॥ క్రిమముగాఁ గైలవా ♦ రాసీమ దాఁటుచు, నెత్తైన కొండల ♦ నెక్కి పోయి,
దట్టంబుగా నాగ ♦ దాళి మొల్చుటఁ గ్లిష్టమగు శైలమార్గంబు ♦ లందు నడచి,

§ We have also amongst the nobility of Mewar, two, who hold independent title of Prince or Rajah, one of whom is by far too powerful for a subject. These are the Rajas of Benera and shapoora, both of the blood royal.

⊕ Akbar himself entered Mewar, arranged the mode of administation, then procceded to Malwa.

" G. B. Malleson, C. S. I. "

తొలుత బహిర్ద్వార ♦ ములు రెండు గడచుచుం జని హనుమద్ద్వార ♦ మునం గమించు
చును, విజయద్వార ♦ మునను శోణద్వారమునను రామద్వార ♦ మునను జొచ్చి
తే॥ సేన లన్నియుం గోటలోఁ ♦ జేరికొనియె; నాప్రతాపప్రభూత్తముం ♦ డంబుదముల
నొరయుచు మహోన్నతమయి సుం♦దరమునైన మేఘభవనంబులో విశ్రమించెనపుడు.

—*) కుంభల్మియరు యుద్ధము. (*—

ఉ॥ పుట్టలు వ్రీలి చీమల గు ♦ ముల్ వెలికిన్ బరతెంచునట్లు వడిన్
దట్టములై వడిన్ మిడుత ♦ దండు గుముల్గొని దూఁకునట్లు పెం
గుట్టలలోఁ దురుష్కభట ♦ కోటి చొరంబడి నాల్గుదిక్కులన్
ముట్టడివేసి దుర్గమును ♦ ముంచెను పెద్ద పిరంగి వ్రేటులన్. 39

సీ॥ విక్రమంబున కాది ♦ పీఠమైన ప్రతాపుఁ డడరి నాల్కలు సాఁచు ♦ నగ్నిశిఖల
వంటి రాజస్థాన ♦ భటులఁ బ్రేరేప, నా మదమ దిప్పని మేటి ♦ కడిమికాండ్రు
గోడలు బురుజులు ♦ గోపురంబుల నెక్కి పీడ కొక్కుటె శిలా ♦ వృష్టి గురియ,
భిల్లవీరులు లోక ♦ భీకరంబుగ ధనుష్టంకార మొనరించి ♦ శాత శర ప
తే॥ రంపరలఁ జిత్తజల్లుగా ♦ నింపుచుండ యముఁడు నాల్క సాఁచినయట్లు ♦ యవనసేన
దిన దినము గంట గంటకుఁ ♦ దేకువ సెడి బలము తఱఁగి యంతంతకుఁ ♦ బలుచనయ్యె.

తే॥ ప్రళయమార్తాండువలెఁ బ్రతా♦పప్రభుండు వహ్నిఁ గురియింప మొగలాయి♦భటులు కోట
నైపు చూడలేరైరి; షా ♦ బాజుఖాను రాతిగుండియలోఁ బెద్ద ♦ బీతు దవిలె. 41

సీ॥ గుళులుగుదుల్ బాణ ♦ కోటు లాయుధములు కుంభవృష్టిగఁ బెల్లు ♦ కురియుకతన
యవనవీరులు తల ♦ లవిసి సంధులు వ్రీలి గాత్రముల్ రక్తసి ♦ క్తంబుగాఁగ
రణరంగలక్ష్మియు ♦ రక్తాభిషేకంబు చేసిన చందమై ♦ చెదరె సేన;
క్షణములు బలిసి యు ♦ గంబులై నిలిచె; షాభాజుఖా నేమొన ♦ ర్పాగఁ దోఁప
తే॥ కడలు నొంది యాంబూపర్వ ♦ తాధికారి నాప్తుని బ్రతాపఘరు దేవ ♦ రాధిపతిని
ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతులతోడ నరిగి, తన్నుద్ధరింపుమం ♦ చాశ్రయించె. 42

ఉ॥ క్రచ్చఱఁ గోటఁ జొచ్చి నడు ♦ రాతిరి యన్నరూపదానవుం
డచ్చఁపుఁ జీకటిన్ 'నవగు' ♦ నాఖ్య రహించెడు కూపమందునన్
బెచ్చు విసంబు పోసి కలి ♦ పెన్ నెనరించుకయైన లేక; హా
పచ్చని యింటఁ జిచ్చునిడు ♦ పాపుల కేపని చేయఁ గానిదా! 43

తే॥ కోటలో నది యొక్కఁడే ♦ కూపమగుట, నంద ఱానీరమును గ్రోలి; ♦ రం దనేకు
లసువులను వీడి; రిదిచూచి ♦ యాప్రతాపనరపతిని భానుసింహుండు ♦ దరియ నేగి,
సీ॥ "జలముల విసమును ♦ గలిపి దేవరపతి తడిగుడ్డ గొంతుకల్ ♦ తఱిగినాఁడు;
నెలలుగా మొగలుసే ♦ నలు పోరినను నేఁడు గలిగిన నష్టంబు ♦ గలుగలేదు;
నిటఁ దడవున్న ని ♦ శ్చేతుకంబుగ సంఘమృతి గల్గుటయు ధ్రువం; ♦ బీవు కృష్ణ
సింహాదులను గూడి ♦ శీఘ్రంబె దుర్గంబు దాఁటిపోవుట మేలు; ♦ తనువులందుఁ
తే॥ బ్రాణములు గల్గుదాఁక మ♦ద్భటులు నేను కోట మొగలాయిబలము చే♦కొనకయుండ
నని యొనర్తు ము;మాఱుమా♦టాడకేగు; మర్దకొనువాఁడఁ గనుల నీ♦యడుగుదోయి."
⊛ క॥ అని వినయంబునఁ బ్రార్థించిన నందఱు నల్లె యొత్తి ♦ చెప్పకొనఁ బ్రతా
పనృపతి సమయ మెఱుంగుచు మనమును నొడఁబఱచె నొక్క ♦ మాదిరిగాఁగన్.

—*) ప్రతాపసింహుఁడు చేవందా దుర్గమును జేరుకొనుట. (*—

క॥ క్రందుగ మేవాణ్ణిరృతి దిశందగు చప్పన్నసీమ ♦ శబరులదేశం
§ బం దరిగి ప్రతాపుఁడు "చేవందా"దుర్గంబుఁ జేరె ♦ బలములతోడన్. 47
సీ॥ "మునుపటివలె దుర్గ ♦ మునమండి పోరాడఁబూనిన విషజలం ♦ బులను ద్రావి
పూటకేనును సైన్య ♦ ములును ద్రుగ్గుట ధ్రువం; బిహపరంబులు రెంటి♦కిదియు దూర;
మెట్లైనఁ దప్పదు ♦ మృతి; యట్లుగాన దుర్గబహిర్గతుఁడనై య ♦ రాతిసేనఁ
జిచ్చఱపిడుగట్లు ♦ చీలిచి చెండాడి చిందరవందర ♦ చేయనె తగు"
తే॥ ననుచుఁ దలపోసి తనదుసై♦న్యమ్ముఁగొనుచు ముందుఁగల హనుమద్ద్వార♦మును దెఱచుచు
హరుని ఫాలనేత్రజ్వాల ♦ ననుకరించి భానుసింహుఁడు వైరుల ♦ పైన ద్రాలె. 48

⊛ Pratap took post in Kumbhalmer which was invested by Koka Shabaz Khan. He here made a gallant and protracted resistance and did not retire till insects rendered the water of the "Nougun" well, their soul resource, impure. To the treachery of the Deora chief of Aboo, who was now with Akbar, this deed is imputed.

"Annals of Mewar"

§ 'Chaond' is a town in the heart of the mountainous tract on the south west of Mewar called Chuppan, containing about three hundred and fifty towns and villages peopled chiefly by the aboriginal bhills.

"Annals of Mewar."

—*) చంద్రభట్టారకుఁడు భానుసింహునకుఁ దోడుపడుట. (*—

తే॥ అనిలుఁ డనలంబునకును దో ♦ డైనయట్లు సిద్ధహస్తులు విక్రమ ♦ శుద్ధులైన
సద్భటులఁగొంచుఁ గవిరాజు ♦ చంద్రభట్టు భానుసింహునకును సాయ♦పడియె నపుడు.

ఉ॥ మండెడు వహ్నికుండముల ♦ మాడ్కి విలోకన విస్ఫులింగముల్
నిండ, హయవ్రజంబుఁ గద ♦ లించుచు భూరిఖురాగ్రఘట్టనా
ఖండ ధరాపరాగముల ♦ క్రందున గాఢతమంబుఁ గూర్చి యు
ద్దండత రాజపుత్రభట ♦ తండము దాఁకె నరాతికాండమున్. 50

తే॥ వీరకేసరులను బోలు ♦ భిల్లభటుల కర కలిత కార్ముక కదంబ ♦ కములనుండి
పక్షితతి మాడ్కి శితబాణ ♦ పటలి లేచి తురకమూఁకల శిరముల ♦ నటికి నైచె. 51

ఉ॥ అంతఁ దురుష్కసేనల మ ♦ హావహ శౌర్య విలాసరేఖ సా
యంతన మొందుచుండ, నలి ♦ నాప్తుఁడు పశ్చిమవార్థి డాసి సా
యంతనమున్ బొనర్చెను! ర ♦ యమ్మున నాసఫ్ఖాను సేనతోఁ
జెంతఁ గనంబడెన్ యవన ♦ సేనలు పొంగె సముద్రమున్ బలెన్. 52

చ॥ యముని కరాళజిహ్వక క్రి ♦ యన్ జెలరేఁగుచు భానుసింహుఁడున్
సమర మొనర్చుచున్ మొగలు ♦ సైన్యముఖంబును ద్రవ్వి చొచ్చి గ
ర్భమునను దూఱి వైరుల శి ♦ రంబులు రాసులు పోసి పోసి ప్రా
ణమును ద్యజించె నబ్బురము ♦ నన్ రిపులున్ దను మెచ్చి యార్వఁగన్. 53

మ॥ కవిరా జాదినరాజువోలెఁ గర ము ♦ గ్రస్ఫారతేజంబుతో
నివమున్ మాపెదునట్లు వైరిగణమున్ ♦ హింసించి మందేహదై
త్యవితానంబులలోనఁబోలె రిపుసం ♦ తానమ్మునన్ జిక్కి, గా
యవడెన్; నిర్గత రక్తధారలు తిరం ♦ బై పాఱెఁ బెన్కాల్వలై. 54

సీ॥ బ్రహ్మవంశంబు పా ♦ వనమై పొదల బృహస్పత్యంశమునఁ బుట్టు ♦ బ్రహ్మవేత్త,
పికరాజువోలె గొం ♦ తుకయెత్తి మధురగీతికలు పాడిన మేటి ♦ సుకవిరాజు,
క్రమత హల్దీఘాటు ♦ రణమునం దరికోటి దోమలట్టులు ♦ దోలు భీమసేనుఁ,
డజరామరఖ్యాతి ♦ నవనిపై నిలుపంగఁగలుగు శతాధిత ♦ గ్రంథకర్త,
ఆ॥ వీరరసము వెల్లి ♦ విరియఁ గుంభల్మియర్ రణము నడపు విలయ ♦ రౌద్రమూర్తి,
❁ చంద్రభట్టు చొచ్చె ♦ సవితృమండలి, నమావాస్యగాఁగ నాత్మ ♦ పక్షమునకు.

❁ On this occassion also fell the chief bard of Mewar, who inspired by his deeds as well as by his song, the spirit of resistance to the 'ruthless King' and

మ॥ వనధిన్ జేరు మహానదీజలము స ♦ ర్వం బందునన్ లీనమై
చను చందంబున రాజపుత్రులు తురు ♦ ష్కశ్రేణులన్ జీల్చుచున్
జని నిశ్శేషముగాఁగఁ గూలి; రటుపై ♦ షాభాజుఖాన్ సేనలన్
గొని మోగల్ధ్వజ మెత్తి చేరికొనియెన్ ♦ గుంభల్మియర్ దుర్గమున్. 56

—*) మానసింహుఁడు ధర్మేతి-గోకుండా దుర్గములఁ జేకొనుట. (*—

శా॥ నిండెన్ గొండలలోన మోగలుభటా ♦ నీకంబు లందంద; ను
ద్దండప్రాభవశౌర్యధైర్య రతుఁడా ♦ "ధర్మేతి" దుర్గంబు "గో
కుండా" దుర్గము మానసింహుఁడును జే ♦ కొంచున్ మొగల్సేన లం
దుండన్ జేయుచు ఢిల్లికిన్ జనియె న ♦ త్యుత్సాహ మేపారఁగన్. 57

తే॥ ప్రళయకాలాగ్ని శిఖమాడ్కిఁ ♦ బ్రజ్వరిల్లి శత్రుసైన్యాటవులఁ గాల్పఁ ♦ జాలు యోధ
శేఖరుఁడు మహబత్ఖాను ♦ సేనతోడ నుదయపుర మాక్రమించి యం ♦ దుండసాఁగె.

ఉ॥ "స్థాణుఁడో విష్ణుఁడో మఱి ప్ర ♦ తాపుని మానవమాత్రు సంగర
క్షోణిని గెల్వ నిట్లు కొతు ♦ కుం బడ నేటికి! నేఁడు నాదు న
క్షీణబలంబు లోకములు ♦ కీర్తనసేయఁగ వానిఁ దాఁకి స
ప్రాణునిగాఁగఁ బట్టుకొని ♦ వచ్చెద" నంచుఁ బ్రతిజ్ఞ చేయుచున్, 59

—*) ఫరీదుఖాను ప్రతాపసింహునితోఁ జేయు యుద్ధము. (*—

సీ॥ ఆఫరీద్ఖాను సై ♦ న్యముల నద్రులనిండ నెక్కించె; నందుపై ♦ నొక్కనాఁడు
రాణాయు వెడలి దు ♦ ర్గబహిఃప్రదేశంబులను జరించుచునుండె ♦ ననుచుఁ దెలిసి
చమువుల నాల్గుభా ♦ గములుగా విడఁదీసి యనుమాన మున్నచో ♦ ట్లాక్రమించి
వేఁగుజామైన రా ♦ ణాగారు చిక్కును రిది తప్ప దని నమ్మి ♦ నిమురవోయె;
తే॥ నర్థరాత్రమ్మున మహాగ్ని ♦ యద్రిఁ దోఁచె; నది ఫరీదు దవానలం ♦ బని తలంచె;
రాజపుత్రసేనలు గొల్వ ♦ రాజగురుఁడు ముంగువైపునఁ దాఁకె న ♦ మ్మొగలుసేన.

whose laudatory couplets on the deeds of his lords are still in every month. But the spirit of poesy died not with him for, princes and nobles, Hindu and Toork vied with each other in exalting the Patriot Pratap, in strains replete with those sentiments which elevate the mind of the martial Rajput who is inflamed into action by this national excitment.

" Annals of Mewar "

ఆ॥ అంటరాని మంట ♦ యాసలుం బ్రాసాప్వామి యుక్కుతునియ లట్టి ♦ యోధులఁ గొని
యవను లున్న లోయ ♦ యవ్వలి దెస నెల్ల ముట్టడించి త్రోవ ♦ మూసి వైచె. 61

ఉ॥ కాకులువోలె వైరులు వి ♦ కావికలై యడవంగఁ జట్టి ద
ర్వీకరభీకరంబులగు ♦ పెద్దకటారుల నెత్తి స్వాంతమం
దేకడ జంకులేక వధి ♦ యించి ప్రతాపుఁడు కృష్ణసింహుఁ డు
గ్రాకృతిఁ దోఁపఁజేసిరి ర ♦ ణావని మోదుగు పూచి నట్లుగన్. 62

తే॥ పదియునైదువేల్ భటులు వెం ♦ బడిని గొలువ రాయసింగుదయపురిఁ జే ♦ రంగ నెంచి
బొబ్బ లార్పులు గర్జనం ♦ బులు దనర్ప వ్యాఘ్రశైలంబు డాయంగ ♦ వచ్చె నపుడు.

ఉ॥ వచ్చుట తా నెఱింగి శర ♦ వర్షము గుప్పుచు భిల్లసేన కా
ర్చిచ్చునుబోలి గుట్టలను ♦ జెట్టుల పుట్టలనుండి గుంపులై
వచ్చి హఠాత్తుగాఁ బొదివి ♦ పాయలు పాయలుగాఁగఁ గ్రొచ్చఁగా
విచ్చి వితాకుఁ గాకువడి ♦ బెగ్గిలి పాఱెఁ దురుష్క సైన్యముల్. 64

ఆ॥ బ్రహ్మపుత్రనుండి ♦ పంజాబుదాఁకఁ గన్యాకుమారియును హి ♦ మాద్రి నడుమ
§ మెఱసెఁ బరమశాంతి; ♦ మేవాడ యొక్కండె కదనలక్ష్మి కయ్యెఁ ♦ గాపురమ్ము. 65

క॥ మెల్లగ 'మండలగృహ' మబ్దుల్లాఖాన్ మాత్స్యదుర్గ ♦ మును నా"షేరో
నెల్లా"ధరఁ గలదానిని బల్లిదుఁడగు మానసింగు ♦ పట్టిరి వరుసన్. 66

⊛ తే॥ శ్రావణమురాకఁ గొంత వి ♦ శ్రాంతిఁ గొనుచు మార్గశీర్షమ్ముతోఁ దగ్ర ♦ మ్మఱఁ దురుష్క
విసరములు రేఁగ, నిసుమంత ♦ విసుగుపడక రణము సాగించుచుండె నా ♦ రాజగురుఁడు

సీ॥ ఏఁటేఁట నెలనెలఁ ♦ గృశియించె దేహంబు! నవసిపోసాఁగె సే ♦ నాబలంబు!
దుర్గంబులెల్ల శ ♦ త్రుగతంబు గాఁజొచ్చె! ద్రవ్యసంపత్తి త ♦ ద్దయును దఱిఁగె!
భారమ్ముగాఁ గుటుం ♦ బము వృద్ధి యగుచుండె! ననుదినం బాపద ♦ లతిశయిల్లె!
నానాఁట నెదిరిసే ♦ నల పెంపు లావయ్యెఁ! దలఁదాఁచుకొను చోటు ♦ తక్కువయ్యెఁ!

§ The ruler of Mewar was being hunted by the imperial troops, but in no other part of India was the sound of arms heard.

"The Emperor Akbar."

⊛ Unaccustomed to such warfare the mercenary moguls became disgusted in combating a foe seldom tangible; while the monsoon swelled the mountain streams filling the reserviors with mineral poisons and the air with pestilential exhalations. The periodical rains accordingly always brought some respite to Pratap.

"Annals of Mewar."

తే॥ జెట్టులను బుట్టలను బ్రాపు ♦ చేసికొనుచుఁ గడుపు నించుచుఁ బూటలు♦గడుపవలసె!
గడియగడియ కరులే వచ్చు ♦ కతన నిజ నివాసముల బెక్కుమార్లు మా♦ర్పంగ వలసె.

—*) అక్బరు సైన్యము నంపి కైలవారాసీమలోని ఫలవృక్షములఁ గొట్టించుట. (*—

సీ॥ "పురములు మార్చి కా ♦ పురములనెత్తించి పదివేలపల్లెలు ♦ పాడువెట్టె!
యవరేఖ యంతైన ♦ నవని దున్నుటయులే! దొకగింజయునుధాన్య ♦ మొదవఁబోదు!
కైలవారామహా ♦ గహనంబు ఫలముల దినమున కొకఁడుగాఁ ♦ దినుచుఁ బ్రదుకు!
నెన్ని యత్నంబుల ♦ నే నొనర్చినను లోఁబడఁ! దంతకంతకుఁ ♦ బటిమఁ బెంచుఁ!
గీ॥ గావునను మీరు కైలవా ♦ రావిపినము చేరి ఫలవృక్షములనెల్లఁ ♦ జెండి వైచి
యాప్రతాపేంద్రు వెదకి వె♦న్నంటి వేట లాడుఁ"డని పాదుశాహి సై♦న్యముల నంపె.
క॥ పాడవును వెడలుపు పెక్కుమడలగు నాకైలవార ♦ మహియందుఁ జొరం
బడి యవనులు ఫలతరువులు పుడమిఁబడఁ గొట్టి రొకఁడు ♦ పొలివోకుండన్. 70
క॥ కొందఱు భటులను వృషభములం దన వెంబడినిగొని ఫ ♦ లంబులకై తో
పుం దరిసి శ్యామసింహుం డంతఁ బడిన చెట్లు చూచి ♦ యాప్తులఁ గనుచున్; 71
క॥ "మన తిండి చెఱచి యవనులు చనుచుండిరి; వారిఁ గదిసి ♦ సమయింతము రం"
డని రేపి యహితసైన్యంబును దెంపరియగుచు వెన్ను ♦ ముట్టఁగఁ దాఁకెన్. 72
క॥ అనుచరులఁ బద పదండని తనముంగలఁ దఱిమి తురక ♦ దళవాయి వడిన్
దనపిక్కబలముఁ జూపఁగ వెనుదిరుగుచు శ్యామసింహ ♦ విభుఁ డరుదెంచెన్. 73
క॥ స్థితిగతులెల్ల సలుంబ్రాపతి కెఱిఁగింపఁగ నతండు ♦ స్వామిని గని "దే
వ! తురుష్కులు ఫలవిటపిప్రతతి నఱికి రనచు నేఁడు ♦ వార్తలు వచ్చెన్. 74
చ॥ దినమున నొక్కపండు మఱి ♦ తీయని తీర్థము నొక్కచేరెడున్
గొని మునిరాజవృత్తిమెయి ♦ గొబ్బునఁ గాలము పుచ్చుచున్న నీ
కును రమఁబోలు నీలలన ♦ కున్ మదనోపమ మంజులాంగులౌ
తనయుల కక్కటా! చెనఁటి ♦ దైవము తిండికిఁ గర్వుచేసెనే! 75
గీ॥ పౌరుషంబున్న సంగ్రామ ♦ వీరరంగముల మనలఁదాఁకి దర్పించి ♦ గెలువవచ్చుఁ!
గట్ట! పూచి కాచిన చెట్లు ♦ గొట్టుటయును గౌరవమె! వట్టి కటిక మొ ♦ క్కలముగాక!
సీ॥ అడుఁగులకును మ్రొక్కి ♦ యర్థించి కొనివచ్చి యమృతాభిషేచనం ♦ బాచరించి
బంగారు జిలుఁగు దు ♦ వ్వలువలు గట్టించి నవరత్నమయ భూష ♦ ణములు దొడిగి

కర్పూరమిళిత సు ♦ గంధచర్చ లలంది పరిమళపత్త్రపు ♦ ష్పము లొసంగి
నవపాయసాహార ♦ నైవేద్య మిచ్చి భక్తినెయి నాత్మప్రద ♦ క్షిణము చేసి
గీ॥ కొలువఁదగు దేవుఁడవు నాకుఁ; ♦ గొంతకాల మారఁబండిన పండు లా ♦ హారమిడుట
కైవగలఁ బొక్కుచుంటి; నేఁ ♦ డవియులేని యధికదుర్దశ వచ్చె; నే ♦ మని తపింతు!"
క॥ అని కడుజాలిమెయి వచించిన సచివప్రవరుఁ జూచి ♦ చిఱునగవు ముఖం
బున మొనయఁగఁ "దండ్రీ! యెంతని నీప్రేమంబు మహిమ ♦ నగ్గింపఁగనౌ! 78
గీ॥ కంచె చుట్టును నెలకొల్పి ♦ కాపు వెట్టి జలము పాఱించి పండించి ♦ ఫలము లెల్ల
బండ్లపైఁ దోలి మన కిచ్చు ♦ భంగిమైన శుభమెకద! యేదిపగ తురు ♦ ష్కులకుమనకు
క॥ తలయెత్తుటాది విమతుల సిలుఁగుల నిడు మీకు వగవఁ ♦ జెల్లునె! మనమున్
వలగొని రాల్ ఱువ్విన వారలు పువ్వులు రువ్వఁబోదు ♦ రా! యెంతైనన్. 80
సీ॥ శైలహారామహా ♦ గహనంబు సువిశాల! మడ్డొకింతయులేని ♦ యారబయలు!
ప్రకృతి యచ్చటఁ బెద్ద ♦ పండ్లతోపును బెంచె! రాకపోకలకు మా ♦ ర్గములుగలవు!
చనుదెంచి యెవరుగో ♦ సిన వద్దనవు చోట్లు! లఖిల జనాకర్ష ♦ మచటి ఫలము!
లందఱ కందెడు ♦ నా తోటపై జీవితమ్ములు మోపి యా ♦ ధారపడుట
గీ॥ మనదితప్పగు! రిపులనే ♦ మనుటకుండుఁ! బగను సాధించి మనల లోఁ ♦ బఱచుకొనఁగ
నింతకన్న వీలగుమార్గ ♦ మేదిగలదు! మనమె యాహారమును మార్చు ♦ కొనుటయొప్పు!
సీ॥ ఇందు నం దనకుండ ♦ నెందైనఁ గలదిగఁ! జిక్కింతలేక చేఁ ♦ జిక్కు నదిగ!
నెండకు వానకు ♦ నింత వాడనిదిగఁ! గాల భేదములేక ♦ క్రాలు నదిగఁ!
బాదుషాగారు దే ♦ వతలెల్ల వచ్చి వాసరవార మాస వ ♦ త్సరములేల
శ్రాంతి నొందక పెక్కు ♦ బ్రహ్మకల్పములు కష్టించిన నిసుమంత ♦ చెడనియదిగఁ!
గీ॥ బారలును గుద్దలులు వట్టి ♦ పని నడిపిన మూఁడు జాములలోపల ♦ మొదటికన్నఁ
దఱిమి విమతుల వీపులఁ ♦ బెరుగునదిగ వెలయు నాహారమును గను ♦ పెట్టువాఁడ!
సీ॥ పెక్కుమడలదాఁక ♦ వెడలుపు పొడవునై హారావళీశైల ♦ మలరుచుండు!
సూదిమోపఁగ సందు ♦ సుంతలేకిచ్చోటఁ బెరుగు "మో" లనియెడి ♦ బీడుగడ్డి;
దీని రుచి యొకింత ♦ తీయనై యుండుఁ! బ్రొద్దుట వెళ్లి మనభటుల్ ♦ దోకితెత్తు!
రవిరుబ్బి రొట్టెల ♦ ననువుమైఁ బోయించి ముందుకాలము పొట్ట ♦ పోసికొంద!
గీ॥ మకట! యిది కష్టమని మది ♦ నడలఁ రాదు! కొంచె మలవాటుపడిన రు ♦ చించితీఱు!
నాకలి నడంప నే తిండి ♦ యైనఁ జాలు! గార్యగౌరవమున రుచిఁ ♦ గననిదేది! 83

మ॥ తినఁగాఁ దిండి యొకండె యేటికిఁక! నా ♦ దేహంబునన్ జీవమున్
జనెదున్ గాక మనుష్యమాత్రునకు శి ♦ క్షం జెప్పుదున్ వంచఁబో
వను; జేనెండగు పొట్టకూటికయి దై ♦ వప్రాయమై కీర్తిమీ
సిన స్వాతంత్ర్యము నమ్మి వేయఁగల దు ♦ శ్శీలుండు క్షంతవ్యుఁడే! 84

క॥ ఈగడ్డిరొట్టె తిండికిఁ ద్యాగము స్వాతంత్ర్య యోగ ♦ ధర్మంబును దో
డై గెలుతు! మరులు కను మేలాగున విరిగెదరొ మన బ ♦ లమ్ములప్రోలన్. 85

క॥ ఇది సంతసింపనదనగు నెద వగవకు" మనుచు నినకు ♦ లేశ్వరుఁ డన "మే
లిది యాచరణీయము సౌఖ్యదమని యాకృష్ణసింగు ♦ హర్షము పొంగన్; 86

మ॥ "ఫలవృక్షంబులఁ గూల్చి నంతటనె య ♦ భ్రం బంతయున్ వ్రీలుచున్
దలపై వ్రాలు నటంచుఁ గుంది తమచెం ♦ తన్ జేరి దోసోహమున్
పలుకుల్ పల్కెదమంచు నెంచి రహితుల్! ♦ పంచాంగముల్ చించి చు
క్కలు లేవంచు వచించు వీఱఁడుల జో ♦ కల్ గావె యీకార్యముల్! 87

క॥ కానిం డియ్యది యొకగతిగా నున్నది భటుల బీదు ♦ గడ్డిని దెండా
చానతి యిచ్చెద నే"డని యా నూత్నాహారనియతి ♦ నారంభించెన్. 88

గీ॥ అంత నుండియు నాప్రతా ♦ పావనీశునకుఁ గుటుంబమునకు భటు ♦ లకును "మోలు"
గడ్డిరొట్టెలె గతియయ్యెఁ; ♦ గాలుచున్న కడుపునకు మందు గంజియన్ ♦ వడువుగాఁగ!

మ॥ ఒకనాఁ డాసపుఖాను సైన్యములతో ♦ నుగ్రాటవిన్ జొచ్చి ముం
దుకు నేతేరఁ బ్రతాపుఁ డాత్మబలమున్ ♦ దోడ్కొంచు నావిద్విష
త్ప్రకరంబున్ నలుమూలలన్ బెదరి పా ♦ అన్ ఘోర మర్దించి వె
న్కకు నేతెంచి నివాసభూమి దరియం ♦ గా నేగె మధ్యాహ్నమున్. 90

—*) ప్రతాపసింహుఁ డనుచరులకు "దోనా" పంచి పెట్టుట. (*—

మ॥ ఒక దర్భాసనమందు రాజమణి కూ ♦ ర్చుండంగ సామంతు లిం
చుక దూరమ్మున నోసరిల్లి కరముల్ ♦ జోడించుచున్ నిల్చి; రా
నికటాద్రీంద్రబిలంబునుండి యునురా ♦ జ్ఞీరత్న మవ్వేళ సే
వకుతో నంపెను బండ్లు రొట్టెలు ప్రతా ♦ పస్వామి కర్పింపగన్. 91

మ॥ ఫల మొక్కించుక త్రుంచి చేకొనుచు, నా ♦ పై రొట్టె నొక్కండు ము
క్కలుగాఁ జేసి యొకింత నోర నిడుచున్, ♦ గన్నన్న నందున్న వా

రల సామంతులఁ బిల్చెఁ; దగ్గఱి సలుం ♦ బ్రాభర్త కేల్మోడ్చినన్
ఫలములన్ రొట్టియముక్కఁ జేనిడెఁ బ్రతా ♦ పస్వామి దీవించుచున్. 92

సీ॥ సాష్టాంగ మెఱఁగి మ ♦ హాప్రసాదంబని చేదోయి యొగ్గి దో ♦ సిట గ్రహించి
తులకించు భక్తిఁ గ ♦ న్నుల నద్దుకొని వెన్కఁ జనుచు యథాస్థాన ♦ మున వసించె;
నటుపైన సూక్తసిం, ♦ గంత ఖేల్వాపతి, బేడ్లా-కొడేరియా ♦ విభులు, పిదప
నా పాపురా-బునే ♦ రాధీశు, లవల దుర్జయసింహుఁడును నల్లె ♦ సంగ్రహించి,

తే॥ పరమభగవత్ప్రసాదంబు ♦ భంగిఁ జూచి యాజగద్గురు చంద్రము ♦ డారగించు
పిదపఁ దామెల్ల భుజియింప ♦ వేఁచియుండి రధికభక్తి నర్ధనిమీలి ♦ తాక్షులగుచు. 93

సీ॥ కడుపునిండుగఁ గూడు ♦ కట్ట జేనెడు గుడ్డ, తలదాఁచుకొన నుంత ♦ నెలవులేక
§ పరమదరిద్రదే ♦ వతలట్టు లుండు నా పటువీరలోకైక ♦ పట్టభద్రు
లాదికాలమున మ ♦ హైశ్వర్య భోగభాగ్యములతో స్వర్ణ సౌ ♦ ధములలోన
నెంతటి మర్యాద, ♦ యెంతటి విశ్వాస, మెంత మనశ్శుద్ధి, ♦ యెంతభక్తి,

తే॥ యెంత యుత్తమక్రమరూఢి; ♦ యంతకన్న శతగుణము లెక్కుడుగఁ దంద్రి ♦ సరణిఁ జూచి
యాప్రతాపునిఁ గొలుచు దృ ♦ శ్యంబుఁ గనఁగఁ గనులు వేయైనఁ దక్కువే ♦ యనుచుఁ దోఁచు

—*) యవన సైన్యములు మేవాడపై నెత్తివచ్చుట. (*—

ఉ॥ వైభవసాంద్రుఁడై యవన ♦ వాహిని చుట్టును గొల్వ నొక్కభ
ద్రేభము నెక్కి యామడ లో ♦ కేగతిఁ దీవ్రత వచ్చు కాలరు
దాభుని మానసింహుఁ గని ♦ యచ్చట నుండిన వార లున్నయ
ట్లే భుజియింప మాని వడి ♦ నేగిరి మొగలుసేన మీఁదికిన్. 95

ఉ॥ సేనలు రెండునున్ దగిలెఁ! ♦ జేతి కటారులు పూలమాలలై
మేనుల వ్రాలుచుండె! బలి ♦ మిన్ వల చుట్టిన వేటకాండ్ర ర

§ Yet amidst such complicated evils the fortitude of Pratap remained unshaken, and a spy sent by Akbar represented the Rajput and his chiefs seated at a scanty meal, maintaining all the etiquette observed in prosperity the Rana bestowing the Donah to the most deserving and which though only of the wild fruits of the country, was received with all the reverence of better days. Such inflexible magnanimity touched the soul of Akbar and exhorted the homage of every chief in Rajasthan.

"Annals of Mewar."

మ్యానన రేఖ యాయవను ♦ లందును, గ్రుద్ధమృగేంద్ర రేఖ రా
సైనికులందుఁ దోఁచెఁ; రవి ♦ జారఁగ నిల్పిరి పోరు మోగలుల్. 96

—*) యవనులు రాజపుత్రుల దుర్గములను గొనుట. (*—

సీ॥ అవ్వల యవనసే ♦ నాధీశ్వరులు మూఁగి ముట్టడించిరి దుర్గ ♦ ములను గొన్ని;
నజమీరుదుర్గంబు ♦ నందె ఖాసింఖాన్; పరీదుఖానుఁ దచల ♦ గృహముఁగొనియెఁ;
దోడరమల్లు తో ♦ డ్తోఁబట్టెఁ "జేవంద!" నింతలోపల "నమా♦యిత" గిరీంద్ర
దుర్గంబుఁ దవిలె న ♦ బ్దుల్లా; శిశోదియావీరులు మార్కొని ♦ పోరి; రిట్లు
తే॥ నెల జరిగె పోరు; కోట మో♦గలుల కయ్యెఁ; నా"మదేరియా" ప్రాంతమ్ము♦నందు "రాతి
కోట" యను దుర్గమును బట్టు ♦ కొని ఫరీదు యవనసేనా సమూహంబు♦నచట నిలిపె.

క॥ అంతట ఖాసింఖాను "వసంతా" దుర్గంబుఁ బట్టి ♦ సైన్యము నిడి యా
చెంతఁగల "ఛత్రకోట" ననంతచమూతతులు గొలువ ♦ నరికట్టుకొనెన్. 98

మ॥ యవనుల్ నాలుగువైపులన్ గదిసి దా ♦ వాగ్నిక్రియన్ గాల్పఁగా
భువనాతీతపరాక్రమాంకుఁడు ప్రతా ♦ పుం డట్లు సాయంతనం
బవుదాఁకన్ రిపుకంఠరక్తపుఁ బ్రవా ♦ హం బూడ్చి చల్లార్చి యా
రవి గ్రుంకంగఁ గుటుంబ ముండు గుహఁ జే ♦ రన్ బోయె విశ్రాంతికై. 99

—*) దేవేరీ యుద్ధము. (*—

సీ॥ వలువాత లేచి దై ♦ వప్రార్థనముచేసి, వినతిమై నుదితభా ♦ నునకు మ్రొక్కి,
కలయఁ గన్గొనిన మో ♦ గలు దండుతండంబు లెల్లదిక్కులఁ గొండ ♦ లీనినట్లు
పరిసర గహన గ ♦ ర్భము లాక్రమించి నిద్రింపఁ గాంచి ప్రతాప ♦ దేవుఁ డంత
నాబునేరా-షాపు ♦ రాధీశ్వరుల, సలుంబ్రాభర్త షేల్వాన్ను ♦ పాలు సూక్తు
తే॥ దుర్జయుని గొంచు వైరులఁ♦దోడర నరిగె; శ్యామసింహుఁ గుటుంబర ♦ క్షణకు నిలిపి!
యుభయసైన్యంబులకు నయ్యె ♦ యుద్ధ మమిత తీవ్రభంగి "దేవేరీ" ప్ర♦దేశమందు.

సీ॥ శైలనిర్ఝరమట్లు ♦ సరభసమ్ముగ సలుంబ్రామహీపతి దాఁకె ♦ రాయసింగు;
ప్రజ్వలజ్వాలల ♦ వలె బునేరా–షాపురాధీశ్వరులు ముట్టి ♦ రపపుఖానుఁ;
బ్రబలదంభోళి సం ♦ రంభంబు వెలయ షేల్వాపతి తగిలె షా ♦ బాజుఖానుఁ;
బ్రకటప్రభంజన ♦ ప్రతిమానుఁడై యెదిరించె దుర్జయుఁడు ఫ ♦ రీదుఖానుఁ;

తే॥ దండధరుఁడట్లు దాఁకెఁ బ్రతాపవిభుఁడు ముందుఁ గలుగు సబ్లుల్లాచమూచయమును;
భిల్లగణ మెల్లఁ గొలువ నా భీమచాంపు కడు విజృంభించి ఖాసిముఖానుఁదాఁకె.

క॥ పుడమి యద్రువ యమరాజుల వడువునఁ జెలరేఁగు నాత్మ భటు లందఱు వెం
బడి రాఁగ మృత్యువటు సూర్యుఁడు మహాబత్ఖానుఁ దగులు కొనె ఘోరముగన్. 102

ఉ॥ ఆఁకలిగొన్న సింహనిచ యంబువిధాన మహాశిశోదియా
నీకిని బిట్టురేఁగి రణ నిష్ఠుర వీర తురుష్క కోటులన్
దాఁకి ప్రతాపసింహుని మ నం బలరారఁగ సుంత సందువో
నీక శిరంబులన్ నఱకి యోధులు వార్చిరి వేడిరక్తమున్. 103

ఉ॥ అంతటిలోఁ దురుష్కభటు లాసపుఖానుని గూడి లోకదు
ర్దాంతపరాక్రమంబున న రాతులఁ దాఁకుచు షాపురావనీ
కాంతునిసేన వెన్కకరు గన్ విదళించి యజాండకర్పరం
బంతయు ముక్కలై పడఁగ నార్చిరి వీరరణోత్సవంబునన్. 104

ఉ॥ ఆధ్వని నాలకించి సుభ టాళులఁ గొంచుఁ బ్రతాపసింగు సూ
ర్యధ్వజమెత్తి ముందఱిమి యాసపుఖానుని దాఁకి, తత్తురు
ష్కధ్వజినిన్ జొరంబడుచు సర్వము నాశనమున్ బొనర్చి, ద
క్షాధ్వరహర్తయైన నిట లాక్షుఁడు వోలె వెలింగె నయ్యెడన్. 105

ఉ॥ ముందఁగలట్టి వైరిబల ముల్ దనుఁ గాంచి తపించుచుండ, మ
ధ్యందినచండభానుని క్రి యన్ జెలరేఁగుచుఁ గృష్ణసింహుఁ డం
దంద విహారముల్ సలిపి, యందఱు ముందఱ విచ్చి పాఱుచున్
సందొనరింప: శౌర్యరభ సమ్మునఁ బోరె భయానకమ్ముగన్. 106

తే॥ రాయసింహు సేనావిస రమును దాఁకి చేను గోసిన చందానఁ జెండివైచు
కృష్ణసింహేంద్రు నుగ్రమూ ర్తిని గనంగ వీరులకునైన గుండె కం పించిపోవు.

గీ॥ ప్రళయకాల దవానల జ్వాలయయి షరీఫుఖాన్ దుర్జయుని మించి రేఁగి దాఁటె
రాజపుత్రసైన్యంబుపైఁ గ్రమ్ముకొనుచు రక్త కీలాలనిధిఁ జేసె రణతలంబు. 108

మ॥ తనదర్పోద్ధతి కోర్వలేక మహాబ త్ఖాన్ సైన్యముల్ దిక్కులన్
గని యువ్వెత్తుగఁ బాఱుచుండఁగ, షరీ ఫ్ఖాన్ కాలరుద్రుండో కో
యన వెన్వెంటనె వచ్చె; సూర్యుఁడు ప్రతా పాధీశు పేరెత్తి యు
గ్రనృసింహాకృతిఁ బెంచి తాఁకెను షరీ ఫ్ఖానాళి నుగ్గైపడన్. 109

శా॥ ఆసూర్యాన్వయకాననేశ్వర మహా ♦ వ్యాఘ్రంబు దుర్వారబా
హాసంరంభవిజృంభణంబుఁ గని ధై ♦ ర్యం బూడుచున్ భీతి హె
చ్చైచ సైరింపఁగలేక యయ్యవనసై ♦ న్యం బంతయున్ విచ్చుచున్
దూసెన్ దత్పతియా షరీదు కలలం ♦ దున్ మర్వ లేకుండఁగన్. 110

సీ॥ లక్షలు సేనాబ ♦ లంబున్న, నంతటి యాశ్వికదళ మున్న, హస్తిచయము
లెన్నికకును మీఱి ♦ యున్నను, లఘుబృహన్నాళాస్త్రములు వేన ♦ వేల కున్న
సైన్యాధిపులు పోడ ♦ శశతంబుపై నున్న, రాసులురాసులు ♦ ద్రవ్య మున్న,
వలసిన యన్ని సం ♦ భారమ్ము లున్నను, సమర మేండ్లకొలంది ♦ సాగుచున్నఁ,
తే॥ దలను బూ వాడకుండఁ బ్ర♦తాపుఁడుండె ననుచుఁ బాదుషా వగవ, ధై♦ర్యంబు చెప్పి
యవనిఁ దలక్రిందుగాఁజేతు♦ననుచు వచ్చి కడకు నిల్లాతి ననుచు సం ♦ కటమునొంది,

ఉ॥ ఖాసిముఖానుఁ డుగ్రభుజ ♦ గప్రభు మాడ్కిని మండి లోకసం
త్రాసకర ప్రతాపుని బ్ర ♦ తాపుని దాఁకఁ దలంప, భిల్లసే
నాసముదాయ మడ్డుపడి ♦ నన్ రణ ముగ్రముగాఁగ సాఁగె; నా
గాసురహర్తఁబోలె శబ ♦ రాధిపుఁ డయ్యరులన్ బొరిన్ గొనెన్. 112

తే॥ తురకదొరల సైన్యంబులు♦తురగములును పదులు నూఱులుగా గుములు♦గుములుగాఁగ
బలి యగుచు నుండె భిల్లభూ ♦ పతిభుజంబు నెక్కిన క్రించు పెనుపుట్టె♦ దుముకు కదకు.

చ॥ స్థిరతర రాజపుత్రభట ♦ తీక్ష్ణభుజాబలధాటి కాగలే
కఱచి మహమ్మదీయ భటు ♦ లందఱు మారుతధాటి నిల్వలే
కొరుగుచు వ్రాలు పైరుగతి ♦ నోజ తొలంగి కలంగువేళ, ని
ష్ఠురబలశాలి వీరబలుఁ ♦ డున్ బరతెంచె భటాళి గొల్వఁగన్. 114

సీ॥ వడదాఁకి సోలెడు ♦ వారిపై నమృతవర్షము జాఱు రీతిఁ గ ♦ ర్కశ తురుష్క
చమువు లన్నియు రణో ♦ త్సాహంబుతో సముద్రములట్లు పొంగి యా ♦ రాజపుత్ర
సేనలపైఁ గవి ♦ సెను; బ్రతాపునిదెస యోధులు పోరాడి ♦ రుగ్రభంగి;
నపుడు చూపిన శౌర్య ♦ మప్పటి సాహసం బమరలోకశ్లాఘ్య ♦ మై తనర్చెఁ!
తే॥ దురకమూఁకలు ముందుముం ♦ దునకుఁ బొంగి యొత్తుకొనివచ్చు నొత్తడి ♦ కోపలేక
యాప్రతాపుని వీరసై ♦ న్యంబులెల్ల వెనుకకును మ్రొగ్గతిలునేమొ ♦ యనుచుఁదోఁచె

క॥ కాలాహికూరులు నిజరఘులాపీరులును బంచ ♦ శతసంఖ్యగఁ ద
న్నోలి భజింపఁగ శ్యామనృపాలుండు ప్రతాపుఁ జేరి ♦ వైరులఁ దాఁకెన్. 116

తే॥ శంఖరవములు సింహగ ♦ ర్జారవంబు లతిశయిల రాజపుత్రసై ♦ న్యంబు లెల్ల
నుబికి యుంకించి యురలించి♦యూఁదితాఁక విరిగిపడి వైరిబలము ని ♦ వ్వెఱఁగలంగె.

తే॥ సూర్యభగవానుఁ డపరాబ్ధిఁ♦జొచ్చె; యవన గణము పులి నాకి విడిచిన ♦ కండయగుచు
గడ్డి కఱచెను; భిల్లులు ♦ క్రమ్మఁకొనిరి కడల మునిముని చీఁకటుల్ ♦ గదియు కరణి.

శా॥ నూఱుల్ మించిన రాజపుత్రకుల దం ♦ డుల్ వేలకుల్ మించి యు
గ్రారూఢిన్ యవనుల్ పయిన్ బడఁ బ్రతా ♦ పాధీశుఁ డయ్యందఱన్
బాఱన్ దోలుచుఁ బుష్పవర్షము సురల్ ♦ వర్షింప నర్తించె; 'దే
వేరీయుద్ధ మపూర్వ' మన్న నుడి వ ♦ ర్వెన్ లోకవిఖ్యాతమై. 119

—*) ప్రతాపసింహుఁడు యుద్ధరంగమునుండి శైలగుహా కరుదెంచుట. (*—

సీ॥ "ఈనాఁడు మొగలులఁ ♦ బోనీక కడతేర్తు! మిచ్చట మీరుండ ♦ నేల! యతఁడె
శ్యామసింహుఁడుగూడఁ ♦ జనుదెంచెఁ! దల్లి పాటేశ్వరీదేవియు ♦ నేకతంబ
పిల్లలతో శైల ♦ బిలమున నున్న; దావంతయుఁ బలుకుఁడో ♦ ప్రైన లేక!
యీనాఁటి పోరాట ♦ మెప్పుడు ముగియునో! మొపుడు రానో దన్నో♦ మొఱఁగ నేర!

తే॥ మనుచరులతోడ మీరేగుఁ"♦డనుచుఁ గృష్ణ సింహుఁడును భీమసింహుఁడును♦జెప్పకొనఁగ
భిల్లు నొకనిఁ బ్రతాపుఁడు♦వెంటఁ గొనుచు శీఘ్రముగ శైలగుహాయందుఁ♦జేరుకొనియె

తే॥ కడుపు మలమలమాడు నాఁ♦ కటికి వెక్కి వెక్కియేడ్చి నిద్రించిరి ♦ బిడ్డ లెల్ల;
విభుఁడు-పాటేశ్వరీదేవి-♦ భిల్లు భటుఁడు గంగ ద్రింగక యా రేయి ♦ గనుపవలసె. 121

సీ॥ లలితసౌదామనీ ♦ లతికలు చుట్టు ముసాఁగిన ముస్తు గోప కా ♦ మినులుగాఁగ,
రణరణచ్చారుగ ♦ ర్జానినాదము మనోజ్ఞమ్మైన వేణునా ♦ దమ్ముగాఁగ
నంచుల మెఱయు సం ♦ ధ్యారాగపటలమ్ము రమణీయ పీతాంబ ♦ రమ్ముగాఁగ,
నృత్యన్మయూర వి ♦ స్తృత కలాపము శిరస్సందానితావతం ♦ సమ్ముగాఁగ,

తే॥ నతి విశాలమా నంతతి ♦ ఘనగణమ్ము చెలువ మమరు బృందావన ♦ సీమగాఁగఁ,
బూని విహరించె విశ్వర ♦ ఘునిరూఢిఁ ప్రౌఢ డంభోద బాల గో♦పాలమూర్తి! 122

ఉ॥ ఆమలకాభమై చినుకు ♦ లంతకు నంతకు నేకధారలై
పాములు ద్రేలఁ దీయు గతిఁ ♦ బర్వెచు, నేనుఁగుఁదొండ మంతలై,
భూమి జలార్ణవం బయిన ♦ పోలిక నిండుచుఁ, గుండపోత గ
ర్జాముఖరంబులై కురియ ♦ సాఁగె నభం బవియంగ మేఘముల్! 123

సీ॥ కనులు మూసినఁ జీల్చు ♦ కొని లోనఁ దూఁగు దగద్ధగలీను నిబిడ సౌ ♦ దామినులును,
నొక్కొక్కఁడు జగంబు ♦ లొక్కొకలు ప్రక్కలై చనఁ జేయు మేఘగ ♦ ర్జారవములు,
కొండ లొండొంటిపైఁ ♦ గూలి బ్రహ్మాండంబు నగలించు ప్రళయ ఝం ♦ ఝానిలములు,
క్షణమున విశ్వలో ♦ కప్రాణితతిఁ గూల్చుగతి జాలు భయద ని ♦ ర్ఘాతములును,
తే॥ నంత కంతకు జృంభించి, ♦ యావరించి ప్రళయఘనములు కోటి యొక్కసారె ♦ గలిసినట్లు
ప్రకృతి నాయువు నిండిన ♦ పగిది, మాపి రాడనీక గాలియు వాన ♦ లాలముకొనియె.
తే॥ కోటి కొకఁడైన నిలువక ♦ గుదులుగుదులు తిరుగ మృగవిహంగములు గూలె ♦ ధాత్రి విశ్వ
గర్భనిర్భేదకమ్మగు నా ♦ కాళరాత్రిఁ దలఁచు మాత్రన నిలువెల్ల ♦ జలదరించు. 125
తే॥ ఏఱు లీతబంటిగ ప్రవాహ ♦ మెత్తి పాఱి కలిసి యుప్పొంగి యేకదొట్టి ♦ కొలఁది మీఱి
కొండలును లోయలును వనుల్ ♦ గుహలు నిండి నిఖిల మేకార్ణవముగ ఘూ ♦ ర్ణిల్లెనపుడు
మ॥ అకటా! గాలియు వాన గూడి నిబిడం ♦ బై, రేఁగఁగా రాతి ప
ల్వకుఁ గ్రొన్నెత్తురు ముద్ద గట్టుకొని పి ♦ ల్లల్ మంచుగడ్డల్ వలె౯
వికటోర్వి౯ శయనించి కష్టపడఁగా ♦ నీ! జేనెడుఁగుడ్డ, క్రిం
దినికి౯ లేకయ నాఁటిరాత్రి శివరా ♦ త్రి౯ బోలె నెట్లీడ్చిరో! 127

—*) ప్రభాతము (*—

ఆ॥ వేఁగుఁజుక్క లేదు! ♦ వెల్లఁబాఱదు తూర్పు! కొండక్రోళ్ళ గుములు ♦ కూయ వేచెట! 128
రవి జనింపఁ; డెట్లొ ♦ ప్రాభాత మయ్యె! వర్షంబు బలమొకింత ♦ సన్నగిల్లె.
క॥ తడియాఱని గడ్డిని శబరుఁడు గొనిరా, రాణి ద్రుబ్బి ♦ రొట్టెలు చేసె౯; 129
గడనుండి బిడ్డలాదట కిడి, పదపడి నొక్కరొట్టె ♦ నిడెఁ బతి యెదుర౯.
సీ॥ పద్మాసనమున దై ♦ వధ్యాననియతి నేత్రయుగంబు మూసెఁ బ్ర ♦ తాపదేవుఁ;
డంత నొక్కబిడాల ♦ మా గుహకడ నాడుకొనెడు బిడ్డయొడలు ♦ గోళ్ల గీఱి
చేతిరొట్టెను వాఁచి ♦ శీఘ్రంబె యొక్కశాఖని నెక్కెఁ జన్! బిడ్డ ♦ కెవ్వుమనుచు
నఱచి భూమిని వ్రాలె! ♦ నాధ్వని కదలి పాటేశ్వరి చని బిడ్డ ♦ నెత్తికొనియెఁ!
గీ॥ తనయ యేడ్పునఁ జెవులు చీ ♦ దఱలుపోవఁ గనుదెఱచి యామ్మొఁగ్రమ్ముర ♦ క్తంబుఁ గనుట 130
వజ్రపంజరకల్పమై ♦ స్వార్థి వేంద్రు వీరహృదయము చెదరి ద్ర ♦ వించి పాఱె!
సీ॥ "పదియుఁ బంద్రెండు సం ♦ వత్సరంబులు సంఘటించు పోరులకుఁ జిం ♦ తించ లేదు;
జగము మ్రింగు నసాధ్య ♦ శత్రు పర్బరు రేఁగి పగవట్టెనని సుంత ♦ వగపు లేదు;

కోటలు సేనలు ♦ కోశంబు దేశంబు బలము తగ్గినటంచు ♦ భయము లేదు;
కడు దీర్ఘకాలంబు ♦ గడచినఁగూడ జయము గల్గదని విచా ♦ రమును లేదు;
తే॥ ఆపదల కోర్చుటకె వీరుఁ ♦ డవతరించు నని విపత్కోటి నెదిరి ధై ♦ ర్యమున నడతుఁ;
గాని యీనోరులేని ర ♦ క్తంబుసొత్తు లనుభవించు కష్టము చూడ ♦ నలవిగాదు. 131
తే॥ దాసదాసీసహస్రముల్ ♦ తమ్ముఁ గొలువఁ బమరభాగ్యోదధిని దేల ♦ వలయువారు
కూడు లేకుండ మలమల ♦ మాడుచుండ్రు! తుద కొకండే సదృష్టవం♦తుండుగాఁడె! 132
తే॥ అంతిపురి లేదు; తూఁగుటు ♦ య్యాల లేదు; కొండలను గుట్టలను జీకు ♦ గుహాలయందు
గాలి వాన యెండలఁజిక్కి ♦ కరకురాలఁ బఱచుకొనలేక పడియుండ ♦ వలసె నకట! 133
ఆ॥ నాయనంతరమున ♦ నీయఖండక్షోణి నంత యేలవలయు ♦ "సమరసింహుఁ"
డిట్టు లిడుమ పడెడు! ♦ నిది యెట్టికాలమో! క్రోలుపులియుఁ బిల్ల ♦ కూనయయ్యె! 134
సీ॥ మూర్తీభవించు మ ♦ త్పూర్వ పుణ్యఫలంబు, మానుక హృదయ సా ♦ మ్రాజ్యలక్ష్మి,
పావిత్ర్య మందిరో ♦ పరి పూర్ణకలశంబు, తనువు ధరించు సౌం ♦ దర్యధనము,
శాశ్వత శాంతి మ ♦ హైశ్వర్యదేవత, ప్రకట సౌభాగ్య ప ♦ ర్యాయపదము,
కష్టాపనుద మహా ♦ కల్పధాత్రీజంబు, నిరుపమ వరవర్ణి ♦ నీ మతల్లి,
తే॥ ప్రియతమం బైన మత్ప్రేమ ♦ విగ్రహంబు, నృప మకుట రత్న రోచిః ప ♦ రీత చరణ,
యైన పాళేశ్వరీదేవి ♦ యకట! యిట్లు పరమ దారిద్ర్యమున మున్గ ♦ వలసె నేడు. 135
క॥ దిన మంతటి కొకఫలమును గొని తీరని యుద్ధములఁ ద ♦ గుల్కొని కండల్
దునిసి యెముకపట్టెను మే;నినుమైన ని కెంతకాల ♦ మిఁక నిలిచెడునో! 136
ఆ॥ వానకాలమందు ♦ వణఁకుచుఁ దలదాఁపఁ గూటిపేదకైన ♦ గుడిసెయుండుఁ;
జక్రవర్తినయ్యు ♦ సంతాన మిటు శైల గుహల నిలిచి గోడు ♦ గుడువ వలసె. 137

⊕ It is universally admitted that there is no better criterion of the refinement of a nation than the condition of the fair sex therein ...... Like the ancient German or Scandinavian the Rajput consults her in every transaction; from her ordinary actions he draws the omen of success and he appends to her name, the epithet of Devi or 'godlike' ...... Of one thing we are certain, seclusion of females can only originate in a moderately advanced stage of civilization......Of all the nations of the world who have habituated the female to a restricted intercourse with society, whether Grecian, Roman, Egyption or Chinese, the Rajput has given least cause to provoke the sentiment of pity; for if deference and respect be proofs of civilization, Rajaputana must be considered as redundent in evidence of

ఆ॥ ఉరమునందు రక్త ♦ మురలంగఁ దిలకింప మనసు చెడెను నాకు; ♦ మఱలఁ దిండి
యొదవు టెపుడొ! వైరు ♦ లెదురౌను రింత! కీ కడుపుఁగోఁత యెట్లు ♦ పడఁగ నేర్తు!" 138

చ॥ అని వగ నొంది ఘోరమణుఁ ♦ డాకును గంటము దీసి వ్రాసి చెం
తను గల భిల్లుచేత నిడి ♦ దానిని 'బాదుశహా' కొసంగుమం
చనిపి యొకింత కన్మొగిచి ♦ ధ్యానసమాధి మునింగె! రాజ్ఞి యొ
య్యనఁ జనుదెంచి యాత్మవిభు, ♦ నాతని చెంగటి కొట్టెఁ, గాంచుచున్, 139

గీ॥ "రాజయోగసమాధి నే ♦ త్రములు మొగిచి కడలివలె నీమహారాజు ♦ కదల కుండె;
భావగంభీరమైన త ♦ ద్వదనమందు నలఁతి యలఁతి చింతారేఖ ♦ లలమియుండె." 140

చ॥ అని తలపోసి నాథు వద ♦ నాంబురుహంబునఁ జూక్కి నిల్చి య
య్యనుపమవీరపత్ని విభు ♦ నండనె నిల్చెఁ; బ్రతాపదేవుఁడున్
గనుఁగవ విచ్చె; విచ్చిన యె ♦ గమ్మున దేవియు డగ్గరించుచున్
వినయము నాదరమ్ము గను ♦ పింప నకంపితవృత్తి యేర్పడన్, 141

—*) పాటేశ్వరీదేవి ప్రతాపసింహుని విచారమునకుఁ గారణ మడుగుట (*—

గీ॥ "రత్నసింహాసనం బెక్కి ♦ రాజ్యమెల్లఁ గన్నుసన్నలఁ బాలించు ♦ కాలమందు,
నడవిఁ బాలించునేఁడు, నె ♦ న్నఁడునుగననిచింత మీమోమునను బ్రవేశించెనేల! 142

సీ॥ ప్రాణేశ! నీయుద ♦ రము నంటు నాఁకలి, నీకుణంబుల వ్రాశ ♦ యించు నిద్ర,
మోమునందుఁ బ్రసాద ♦ మును గాంతినిగతి, చిత్తములోని దుర్దమ ♦ ధైర్యగరిమ,
మెట్టి దుర్ఘటకార్య ♦ మిపుడు మీయెడనుండి దొంగిలించి యొకింత ♦ తొలఁగఁజేసె!
దృష్టిమార్పక యొకే ♦ దిక్కుగాఁ జూడ్కులు క్షితిపై నిగుడ్చి వీ ♦ క్షింపనేల!
గీ॥ మీమది నొకింతయును జింత ♦ మేకొనంగ నెఱుఁగ నెన్నఁడు; మిమ్ము నే ♦ నెఱుఁగుటాది
నిదియె తొలుసారి; వగపున ♦ కేమి హేతు! వెఱుఁగఁజెప్పుము మానసం ♦ బెరియసాఁగె. 143

సీ॥ పదియాఱుకళల వి ♦ శ్వమునిండి వెలుఁగు కళానిధి సహజ క ♦ ళంకమూర్తి;
నిలువెల్ల విచ్చి వ ♦ న్నెల నీను వెల్లదామరకుఁ దుమ్మెదపోటు ♦ మానని పని;

t. Where females are honored there, the deities are pleased, but where dishonored there all religious rites become useless. "Strike not, even with a blossom, a wife guilty of a hundred faults" says another sage, a sentiment so delicate that Reginald Born, the prince of Troubadours, never uttered any more refined.

Customs of Mewar.

తళతళ మెఱయు ని ♦ ద్దపుటద్దము పరాగధూసరమగుట పో ♦ దోఁచియరాఙ్ఞి
యమలవాఃపూర గా ♦ రాధ్యగంగానది - వానకాఱుఁ గలఁచు ♦ వదల్పనూడ్చు;

క॥ నివి ప్రకృతికి లోనైనవి; ♦ యింతవఱకు నాయెఱిఁగినంతదాఁక రా ♦ ణాప్రతాప-
సింహదేవుఁడు ప్రకృతివి ♦ జేత; యిట్టిఘనుని మోమున నీవిన్న ♦ దన మిదేల!. 144

గీ॥ వైరు లెదిరింప వెన్నిచ్చి ♦ పాఱ వెపుడు; పాఱు వైరులఁ దఱిమి చం ♦ పంగఁబోవు;
కలిమిలేముల మనసు మా ♦ ర్పులనుబొంద; విటుల యోజింపఁ గారణ ♦ మేమినాథ! 145

ఉ॥ 'ఆపదలందు ధైర్యగుణ' ♦ మన్న నుదాహరణమ్ము నీవ; నీ
ప్రాపున నిల్చె ధీరజన ♦ పట్టము; హేతు వెఱుంగలేక సం
తాపము నొందు నామనసు; ♦ నాథ! వచింపఁగ నర్హమైనచోఁ
దాఁపక యానతిమ్మని ప ♦ దంబుల వ్రాలుచు విన్నవించెదన్." 146

గీ॥ అనెడుపల్కులు చెవిసోఁకు ♦ నంతమాత్ర విభుని హృదయారవిందము ♦ విచ్చె; మోము
విచ్చె; విచ్చిన కెందమ్మి ♦ వెడలివచ్చు మధురమధుధారయన జాఱె ♦ మంజుశైలి; 147

మ॥ "జననంబందిన నాఁటనుండియు రహ ♦ స్యం బొందు నేనెన్నఁడై
నను బాటించి యెఱుంగ నింతవఱకున్; ♦ నాయర్ధదేహంబవై
చను నీతోడ వచింపరాని దొక యం ♦ శం బుండునే! యింతకున్
మునుపే తెల్పకపోతినే యని మనం ♦ బున్ జింతచేఁ గ్రాఁగెడిన్. 148

సీ॥ ప్రాకారవలయిత ♦ ప్రాసాదములయందు, శశికాంతమయ చతు ♦ శ్శాలలందు,
వమపమంబైన శు ♦ ద్ధాంతసీమలయందు; మిగుల నెత్తగు గాలి ♦ మేడలందుఁ,
బరమసుఖప్రద ♦ ప్రమదావనములందుఁ, బన్నీటి కాల్వల ♦ పట్టులందు,
సారాంబుపూర కా ♦ సారతీరములందు, మోదంబు గొలుపు పూఁ ♦ బొదలయందు,

గీ॥ దాసదాసీసహస్రముల్ ♦ దళముకొనుచుఁ గన్నుసన్నఁ బొలఁగ నెంద ♦ కన్నెఱుఁగక
యలరఁదగు మహారాజభా ♦ ర్యవుగనుండి యిడుము పడుచుంటి నాసుర ♦ దృష్టవశత.

ఉ॥ వీరరసావతారమని ♦ పేరు వహించు నృపాలపూజ్యుఁడౌ
శూరుని ధర్మపత్నియొక ♦ చోఁ దలఁదాఁపఁగఁ జోటులేక మా
ర్జాలికవోలెఁ బిల్లలుద ♦ రమ్మున వ్రేలఁగఁ జెట్లగట్లఁ దా
ర్మారగుచుండ నేకటిన ♦ మర్త్యుఁడు చూచి సహింపనేర్చునో!

మ॥ అకటా! నాకసుగందు లీయడవి బో ♦ యల్ మోయ నిదంపు వే
ళకు నన్నంబును నీరులేక కనువా ♦ ల్పన్ సుంత చోటింత తీ

రికయుం లేక తపించుచుండ, నిఁక యే ♦ శ్రీ లొంది మే లొంద నూ
అక నేనీ యుబులాట మందవలె! వీ ♦ రత్వంబు మే లిట్టిదే! 151

సీ॥ ఎండ్లుగాఁ బిల్లలు ♦ నీవు తపింప వీక్షించి ధైర్యమున స ♦ హించుచుంటి!
దినమంత మలమల ♦ తిండిలేక తపించు బిడ్డనోరును గొట్టి ♦ పిల్లి గీర
బోమ్మపైఁ గ్రమ్మర ♦ క్తమ్ము వీక్షించి కెవ్వనివేయు కేకను ♦ వినుటఁజేసి
సముదారవజ్రపం ♦ జరసన్నిభంబు నాస్వాంతంబు క్షణము దు ♦ ర్బలత నొంది

గీ॥ 'యీఱుమాసముల్ విశ్రాంతి ♦ యవసరమని తోఁచె; నేడవనెల రాఁగ♦దురముచేయ
సిద్ధముగ నుండు' నని చిన్న ♦ చీటివ్రాసి భిల్లుచేఁ బాదుషాకుఁ బం ♦ పించినాఁడ. 152

ఉ॥ వ్రాసితిఁగాని కమ్మ; నది ♦ వ్రాసినదాది నరుంతుదవ్యథా
యాసితమై మనంబు వెను ♦ కాడుచు నున్నది; సూర్యవంశ మ
భ్యాసములేని క్రొత్తయల ♦ వాటున కాస్పద మయ్యె నేఁడు; నా
వాసి తొలంగె; నేమిటికి ♦ వ్రాసితినంచు మదిం దపించెదన్." 153

—*) పాటేశ్వరీదేవి ప్రతాపసింహునకు రణోత్సాహముఁ గలిగించుట (*—

చ॥ అనుచు బ్రతాపసింహుఁడన ♦ నావనితామణి సుంత విస్మితా
ననయయి భర్త మోముఁ గని ♦ "నాథ! ప్రమాదమటన్న మాటయే
జెనకదు మిమ్ముఁ; గార్యమును ♦ జేసెడుచో ఫలసిద్ధి చక్కఁగా
మనమునఁ జర్చసేయ కొక ♦ మార్గముఁ ద్రొక్కని ధీరవర్తనుల్! 154

మ॥ వ్యవధిం జెందఁగఁ గోరి తాఱు నెల; లీ ♦ పై యుద్ధముం సిద్ధమే
యవుచో లాభ మదేమి! యీగడువుచే; ♦ నాయుస్సు హెచ్చించిన
ట్లవు; నేఁడీ పదనైన నీదు కరవా ♦ లానాఁటి కిట్లుండునే
యవనవ్రాత శిరో విదారణ పటు ♦ వ్యాపార పారీణతన్. 155

సీ॥ క్షణకాలమైన వి ♦ శ్రాంతి నొందఁగఁబోక, తనియ నూపిరి పుచ్చు ♦ కొనఁగఁబోక,
సంతతధ్యానని ♦ ష్ఠ మెలర్పఁ గార్యసాధకుఁడు రేఁబవలును ♦ దత్పరుఁడయి
తనరంగవలయు; స్వా ♦ తంత్ర్యమహత్తమకార్యనిర్వహణంబుఁ ♦ గాంతుఁజేసి
సర్వార్పణ మొనర్చి ♦ జంకక పనిచేయు భువనైక వీరవుం ♦ గవుఁడ వీవు;

గీ॥ పౌరుషోద్యోగజలదప్ర ♦ భంజనమగు శ్రాంతి నెటు కోరి! తాఱుమా ♦ సములుకూరు
చున్నయట్టి నిర్వ్యాజశౌరుఁ♦డెన్ని జన్మములు గడిచెనేని పనిచేయఁ♦గలఁడె మఱల! 156

సీ॥ గతిచెడి యఖిలభా ♦ రతలక్ష్మి యవనుల పాలయి కడగండ్లు ♦ పడుచునుండఁ,
గన్న సంతానంబు ♦ కన్న మిన్నఁగ నెంచు ప్రజ దాపులేక చే ♦ డ్పడుచునుండఁ,
గల్యాణనిలయదు ♦ర్గము లెన్నియో కూలిపడి బీడుపడి కాడు ♦ పడుచునుండ,
హైందవాచార మా ♦ ర్యస్త్రీల పావిత్ర్య మడుగంటి మంటిపా ♦ లగుచునుండ,
గీ॥ భారతీయస్వతంత్రత ♦ పట్టుదప్పి పీఁగి నానాఁటి కుత్తుకాత ♦ లూఁగుచుండఁ,
దనకుటుంబముపై నాస ♦ ననిఁ ద్రోలంగ నోపునే? వీరరాణాప్ర ♦ తాపమూర్తి! 157

సీ॥ భువన ముద్భవమొందు ♦ మొదలుగా నెవ్వ రూహించి కల్పించి సా ♦ గించి యెఱుఁగ
నట్టి స్వాతంత్ర్యమ ♦ హాయోగదీక్ష నారంభించితివి మహో ♦ గ్రప్రవృత్తి;
నీయనంతత్యాగ ♦ నియతియును నఖండదేశభక్తి రతి ను ♦ తించె జగము;
లా యజాండకటాహ ♦ మావరించిన జ్యోత్స్నవలె నీయశంబు వి ♦ శ్వమున నిండె;
గీ॥ ధరణి నాచంద్రతారకా ♦ స్థాయిగాఁగ నీదు పావననామంబు ♦ నెగడునట్లు
మెలఁగనేర్చితి; లోపముల్ ♦ గలుగఁగలవె! ధన్యులగు వారిలో ధన్య ♦ తముఁడవీవు.
గీ॥ సానఁదీర్చిన కొలఁది వ ♦ జ్రంపుముక్క, తఱచిన కొలంది మంచి గం ♦ దంపుఁజెక్క,
యిడుమ లందిన కొలఁది లో ♦ కైకవీరుఁడును, బ్రకాశించునన నెఱుం ♦ గనిదె నీకు!
సీ॥ కోటలన్నియు శత్రు ♦ కోటి చేకొనెనంచు, సేనాబలంబు గృ ♦ శించె ననుచు,
జయ మింతవఱకు ద ♦ ర్శన మీయలేదంచు, నాపదల్ మొదబాటె ♦ యయ్యెననుచుఁ,
జన నేఁస్తపూండ్లును ♦ దినఁ దిండి లేదంచుఁ, బసిగూన లగచాట్లఁ ♦ బడుదు రనుచు;
మదిఁ గుందవలవ! దీ ♦ మాఱు వైరులు రాఁగఁ గవచఖడ్గము లూని ♦ కాసెఁగట్టి
గీ॥ యద్వితీయబలుని నిన్ను ♦ నీద్వితీయ నైన నేను రణక్షోణి ♦ ననుసరించి
శత్రుసంహార మొనరింతు; ♦ శంకలేల! యిరువురము నిల్వ జగమెల్ల ♦ నెదురఁగలదె!
సీ॥ అరులచే, నున్న సై ♦ న్యాధిపుల్ మడిసిన, సామంతనృపులెల్ల ♦ సమసిచనిన,
భటుఁడొకండును లేక ♦ బలమెల్లఁ ద్రోలఁగిన, నాపదల్ వేనవే ♦ లలముకొనిన,
నేను బిడ్డలుఁగూడ ♦ నిశితఖడ్గము లూని రణము సేయుదు మిరు ♦ ప్రక్క నిలిచి;
కొండలోఁ జివర యం ♦ గుళమైన రణములే కక్కరు సుఖముగా ♦ నందరాము;
గీ॥ మనకుటుంబములో జనిం ♦ చిన కడపటి నిసువు గళమునఁ గొనయూపి ♦ రసఁగియుండ
దైవసముఁడ వీ విడిన స్వా ♦ తంత్ర్యసమర మజ హరాము లెదిర్చిన ♦ నాఁగరాదు.
మ॥ కొఱ యొక్కింతయు లేదు లోకమువ నా ♦ కుఁ; బ్రహ్మకల్పంబుగా
ధర జీవించెదు వారు లే రెపుడు; మం ♦ దస్మేరముల్ మీముఖాం

బుఱహంబాదునఁ దాండవించుచు ముదం ♦ బున్ బెంచుఁగాకంచు నీ
శ్వరుఁ బ్రార్థించెద" నన్నఁ బత్నికిఁ బ్రతా ♦ పస్వామి హర్షంబునన్; 162

సీ॥ "అనిచేసి మరలి వ ♦ చ్చినవేళ మొదలంట శ్రమఁ దీర్చు మధుర వి ♦ శ్రాంతిసీమ!
తలఁగిపోవని యాప ♦ దలు ముట్టినపుడు ధైర్యం బీయఁగల యంట ♦ రాని కోట!
కష్టాంధతమసంబు ♦ గప్పి తోఁపనియప్డు త్రోవఁ జక్కఁగఁజూపు ♦ దొడ్డజోతి!
పదికి వేయిగ వైరి ♦ భటులు పైఁబడినప్పు డసమానబల మిచ్చు ♦ నమృతఘుటిక!
గీ॥ యన్ని వేళల సౌఖ్యంబు ♦ లలవరింప నందనోద్యాన మనుచు డెం ♦ దమున నెంతు
నీమధుర ధీర గంభీర ♦ నిబిడఫణితిఁ దలఁచి పాటేశ్వరీ! వని ♦ తామతల్లి!

మ॥ వరసౌశీల్యము నాభిజాత్యమును సౌ ♦ భాగ్యంబు శ్రీయున్ మనో
హార శాంతి స్థిరధీరతల్ దనరు ని ♦ న్నర్థాంగిగా నిచ్చి యు
ర్వర నాకిప్పు డనన్య దుర్లభ మహా ♦ భాగ్యంబు సంధించె నీ
శ్వరుఁ డంచున్ మది నెంచి పాయని కృత ♦ జ్ఞత్వంబునన్ మ్రొక్కెదన్. 164

సీ॥ నే నెఱుంగకయున్న ♦ నిరతంబు ననుఁ గాచి నాకోప ముపశమ ♦ నంబుచేసి
మధురస్వభావసం ♦ పదచే నుడుకుఁదీర్చి యలఘుశాంతతఁగూర్చి ♦ కలఁతదేర్చి
యూరించి లాలించి ♦ యుపచరించి కఱచి యలరించి మించి ధై ♦ ర్యంబు నించి
మది మారించెడు గుణ ♦ మాధుర్యమున రూపమాధుర్యమును బెంచి ♦ మమత నుంచి
గీ॥ యుండఁ బాయక నీవుండు ♦ నంతదాఁక వనిత! కోటానఁగోటు లా ♦ పదలు వచ్చి
తలఁబడిన నంగుళంబు ప్ర ♦ తాపవిభుఁడు దారి తప్పునె! స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మనిరతి."
గీ॥ అనుచు వచియింపఁగా "భాగ్య♦మాయెనాకుఁ; బ్రాణనాథ! ప్రసాదంబు♦నారగింపు"
మనెడి పాటేశ్వరీదేవి ♦ ప్రార్థనమున జనవరేణ్యుఁడు లేచి భో ♦ జనముఁ జేసె. 164

(*——*) రాజపుత్ర సైన్యములు యవనుల నోడించి ప్రతాపసింహునిఁ జేరవచ్చుట. (*——*)

క॥ ఆలోన సమీపంబున శైలగుహా భూరి కుహర ♦ సంతతులెల్లన్
ప్రేలఁగ భిల్లేశ్వరు నాభీలమహాశంఖరవము ♦ వీతెంచె వడిన్. 147

శా॥ ఆకల్యాణ మహారవంబు మధురం ♦ బై వీచి శ్రోత్రేంద్రియ
వ్యాకోచత్వము సంఘటింపఁగఁ బ్రతా ♦ పస్వామి లేచెన్; సలుం
బ్రాకృష్ణాదులు వచ్చి స్వామిచరణ ♦ ద్వంద్వంబుపై వ్రాలుచున్
సాకల్యంబుగ నాఁటి సంగర విశే ♦ షంబుల్ నివేదించినన్,

క॥ విని యానందించెను యావనసేనలు దినదినంబు ♦ పైఁబడ సమరం
బొనరించుచు గెల్చుచు వెన్కను బడుచును గొన్నినాళ్లు ♦ గడిపెన్ విభుఁడున్. 169

—*) భిల్లుఁడు ఢిల్లీపురమున కరుగుట. (*—

క॥ వనముల లభించు ఫలములు తినుచును నాల్గామడలుగ ♦ దినము ప్రయాణం
బొనరించుచు భిల్లుఁడు కన్గొనె ఢిల్లీపురము కనక ♦ గోపురవరమున్. 170

సీ॥ అంజనాచలముల ♦ ననుకరించెడు దంతిసముదాయము రహించు ♦ శాల లోకట!
నుచ్చైశ్శ్రవము మేలు ♦ మెచ్చని యవనాశ్వసంఘంబు లలరారు ♦ శాల లోకట!
స్ఫటికంపుబొమ్మల ♦ భంగి వెలుఁగు పరంగు లుండెడు మంది ♦ రంబు లోకట!
నిబిడబాహాటోప ♦ నిరతులై దీపించు యవనుల్ వసించు గే ♦ హంబు లోకట!
గీ॥ గోపురంబున రెండు ది ♦ క్కులను భువనవిజయమును గూర్పఁగాఁ[illegible] ♦ భీతిఁగొలుపు
పెను ఫిరంగుల తండముల్ ♦ గనుపడంగఁ జూపులకు వింతఁ గొలుపు ఢి ♦ ల్లీపురంబు.
గీ॥ హైందవులు గొల్చు శివకేశ ♦ వాలయములు భూరి యావనప్రార్థనా ♦ గారవితతు
లాపుర సరోవరమునఁ బె ♦ ల్లలమి వెలయుఁ గలయ విరిసిన పుండరీ ♦ కముల కరణి.
ఆ॥ సందులందు నడచి ♦ గొందుల విడిచి వీధులను రాజమార్గ ♦ ములను గడచి
వీరి వారి నడిగి ♦ భిల్లవార్తాహారి పురము మధ్యభాగ ♦ మునకుఁ బోయి, 173

క॥ లక్షలు కోట్లు ధనంబిడి లక్షలు పనివాండ్రు వరశి ♦ లాతతిఁ బెక్కేం
డ్లక్షయముగఁ గట్టిన హర్యక్షద్వారాంగణంబు ♦ నాతఁడు డాసెన్. 174

క॥ ద్వారము రక్షించు ప్రతీహారులు కరవాలధరు లు ♦ దారబలాఢ్యుల్
'రారా'దని వారించుచు దూరమునకుఁ ద్రోయ నతఁడు ♦ తొలఁగుచు నిలిచెన్. 175

సీ॥ అలఘులక్షణభూష ♦ ణాంచితమగు పట్టపంబారియేన్గుపై ♦ నధివసించి,
చామరగ్రాహిణీ ♦ సముదయంబు మనోజ్ఞకరములఁ గసకచా ♦ మరము లిడఁగ,
నాణిముత్తెపు సరు ♦ లలరు విశాల సితాతపత్రంబు చా ♦ యల మునింగి,
బహుళసేనాధీశ ♦ పటలంబు యవనాశ్వముల నెక్కి చుట్టును ♦ మూఁగి కొలువఁ,
గీ॥ జెలులు కనకపుష్పములు లా ♦ జలను జల్ల, భువనమోహనదరహాస ♦ మూర్తి యలర
నిలిచి మ్రొక్కు పౌరులదెసఁ ♦ గలయఁజూచు చక్బరీశ్వరుఁ డాత్రోవ ♦ నరుగుదెంచె.
గీ॥ అణఁగి ముమ్మాఱులు సలాము ♦ లలవరించి ద్వారపాలకతతి బరా ♦ బరు లొనర్ప,
భిల్లుఁడును సార్వభౌముని ♦ ద్విరదముదెసఁ దరలి జాబున్న తనదు హ ♦ స్తంబు సాఁచె

మ॥ 'ఎదురఁ జేరకు ప్రక్కకుఁ దొలఁగు'మం ♦ చెల్గెత్తి దౌవారికుల్
వదరఁ భిల్లుఁడు నిల్చె బొమ్మవలె; న ♦ క్బర్ నేత "యేకార్య ము
న్నది! నీ వెవ్వఁడ!" వన్న భిల్లుఁడును "రా ♦ ణాగారు నీకిమ్మటం
చిదె యీ కమ్మను బంపి" రన్న విభుఁ డ ♦ య్యోగ్యుఁ దిగఁ బాఱుచుఁ, 178

క॥ "వా రేకొండలలో సంచార మొనర్చెదరు! వారి ♦ సంతానము దే
వేఱియు సేమముతో నున్నా రే! యెఱుఁగంగఁ బల్కు ♦ నాతో" ననినఁ, 179

సీ॥ "అందఱు సేమమే" ♦ యని కమ్మ నందిచ్చె; నక్బరుపాదుషా ♦ యాదరమున
నంజలి వట్టుచు ♦ నద్దానిఁ జేకొని సంభ్రమంబున నంతఁ ♦ జదువఁదొడఁగె;
నక్షియుగము విచ్చె; ♦ నాస్యంబు వికసించెఁ; జిత్తమందు ముదంబు ♦ చిందులాడె;
వ్యాకోచ పంకేరు ♦ హాస్యంది మధుధారలన మోదబాష్పంబు ♦ లతిశయిల్లెఁ;
గీ॥ జేష్టలం దింత తొందర♦చెలఁగఁజొచ్చె; నొడల నొకవింత రకమైన♦హొయలు పుట్టెఁ;
నంత నంగరేకునఁ గమ్మ ♦ సంతరించి చనియె భిల్లుఁ దోడ్కొని లోని♦సౌధమునకు.

§ గీ॥ ఐదువేల్ రాణివాసంపు ♦ టబ్జముఖులు వారి వారి నెచ్చెలులతో ♦ వచ్చి చేరి
లలిత దరహాస మధుర వి ♦ లాస మలర భిల్లమూర్తిని గని సంత ♦ సిల్లిరపుడు.

—*) అక్బరు చక్రవర్తి ఢిల్లీపురంబు నలంకరింపఁ జేయుట. (*—

⊛ సీ॥ పురిని నూఱులు వేలు♦మొగలు టెక్కెములు వింతగు రంగులనుగుల్కి♦యెగురసాగెఁ
బ్రతిగృహాంగణము స్తం♦భములందుఁ దరుణరంభా స్తంభనివహంబు♦ప్రభలు గొలిపె

---

§ The imperial harem constituted a town in itself. No less than five thousand women dwelt within the walls and each of them had a separate apartment. The maintenance and control of such a multitude of women necessitated a carefully devised system of internal administration and the organisation of adequate arrangements for discipline. The inmates were divided into sections ach under a female commandant and due provision was made for the supply from he ranks of clerks to keep the accounts. A strict method of check was applied the expenditure, which was on a large scale. The inside of the enclosure was rotected by armed female guards. "Akber the great Mogul."

⊛ Over-joyed at this indication of submission, the Emperor commanded ıblic rejoicings. "Annals of Mewar."

నల బహిర్ద్వారసీ ♦ మలను బచ్చని మామిడాకు తోరణము ల ♦ ల్లాడఁదొడఁగె;
రత్నసంతతిఁ గూర్చి ♦ రచియించు ముత్యాల రంగవల్లికలు హా ♦ రంగు నెఱపెఁ;
గీ॥ జలువపందిరుల్ పానీయ ♦ శాల లెన్ని యెడలనో నెలకొల్పఁగాఁ ♦ బడి తనర్చె;
విరులు పునుగు జవాది య ♦ త్తరువుచేతఁ బురము సిరి నించి సౌరభం ♦ బులను విసరె.

మ॥ అరుగన్ జొచ్చిరి వీథి వీథి జవనా ♦ శ్వారూఢు లుద్యోగు లెం
దఱో "యాస్థానమునందుఁ గొల్వమరు మ ♦ ధ్యాహ్నంబుపై నక్బరీ
శ్వరుఁడున్; గాన నమాత్యులున్ నృపతులున్ ♦ సైన్యాధిపుల్ పౌరులం
దఱు నాస్థానముఁ జేర రం" డనుచు వా ♦ ర్తన్ దెల్ప సోత్సాహులై. 173

సీ॥ ఈశ్వరేశ్వరుఁగూర్చి ♦ యెల్లమసీదులందును భక్తి వెలయఁ బ్రా ♦ ర్థనలు జరిగె;
వైదిక మంత్రపు ♦ ష్పములు మంగళహారతులు సాగె నెల్లదే ♦ వళములందుఁ;
గూటిపేదలు మొదల్ ♦ కోటీశ్వరులదాఁకఁ బురజనుల్ మృష్టాన్న ♦ ములు భుజించి
నూతనవస్త్రసం ♦ దోహముల్ దాలిచి పలువిధాలంకార ♦ ములు ధరించి;
గీ॥ రాఁకలినిగొన్న బీదల ♦ కందఱకును బంచభక్ష్యభోజ్యంబులు ♦ పంచఁబడియె;
నీడులేని సౌఖ్యాబ్ధి నో ♦ లాడి, నాఁడు ఢిల్లిపురి స్వర్గపురి మేలు ♦ డిందుపఱిచె.

—*) అక్బరుసార్వభౌముని సభాభవనము. (*—

గీ॥ శకటములపైన యావనా ♦ శ్వములపైనఁ బల్లకీలపై నేన్గుటం ♦ బారిపైనఁ
జెల్లుబడి కల్గు దొడ్డవా ♦ రెల్ల వచ్చి కొలువుసింగంపు వాఁకిట ♦ నిలిచి రపుడు. 185
గీ॥ విలువగుస్తులు ధరియించు ♦ వేత్రధరులు వంగి వంగి సలాములు ♦ ప్రచురపఱచి
తత్తదర్హస్థలమ్ము లం ♦ దఱకుఁ జూపి సమతఁ గూర్చుండఁజేసిరి ♦ క్రమత నెఱపి.
గీ॥ హేమ రుచిర మహాద్వార ♦ సీమనుండి యాసభాప్రాజ్యవజ్రసిం ♦ హాసనంబు
చూపఱకుఁ దోఁచు నొకచిన్న ♦ చుక్కమాడ్కి నని, భవనవైశాల్య మే ♦ మనఁగవచ్చు

సీ॥ పలుచిత్తరువులు బే ♦ బరునాఁటి యుద్ధవిశేషముల్ గోడలఁ ♦ జెలఁగుచుండఁ,
బలురకంబుల యద్ద ♦ ముల గవాక్షములలో రవిరశ్మి వింత హా ♦ రంగు నెఱప,
మెఱుఁగారు లోహని ♦ ర్మితకుందమందార మాల లందందును ♦ వ్రేలుచుండ,
నొక్కొక్కఁడును వేయి ♦ దిక్కులఁ బ్రతిఫలించెడు కాచదీపంబు ♦ లడరుచుండ,
గీ॥ నేల యొక్కింతయేని గ ♦ న్పింపకుండ మహితకాశ్మీర రత్నకం ♦ బళము లమర,

§ నందుపై రెండువేలు ది ♦ వ్యాసనములు దనరఁ దనరారె నక్బరా ♦ స్థానవాటి.　188

గీ॥ దాని చివర విశాల వి ♦ తర్ది యమరెఁ; గ్రింద మొకమాలు పైన జ ♦ కీలని గల
పట్టుగుడ్డ వెలుంగొందెఁ; ♦ పైననుండి వివిధముక్తాగుళుచ్ఛముల్ ♦ వ్రేలుచుండె.189

సీ॥ ఆవితర్దికకు మ ♦ ధ్యమున వెల్గెను మనోహరనూత్నకనకసిం ♦ హాసనంబు;
నద్దాని చివరల ♦ నష్టదిక్కులయందుఁ దనరారె హాటక ♦ స్తంభపంక్తి;
వైడూర్యమాణిక్య ♦ వజ్రసంస్థగితమై కాంతు లీనెను స్తంభ ♦ గర్భసమితి;
యా స్తంభములపైన ♦ నపరంజిపై కప్పు రేకులు రేకులై ♦ ప్రియముఁ గూర్చు;

గీ॥ నెత్తయిన చుట్టుగోడల ♦ హేమ మత్స్య సింహ గజ పక్షి శిరముల ♦ చెరువు నించెఁ;
బరమభాగ్యాంకమగు నాస ♦ భాభవనము తగె మఘవు సుధర్మాస్థాన ♦ తలముఁగేరి.

గీ॥ మాత్రు లుద్యోగు లాప్త సా ♦ మంతమణులు పదియు నాఱునూఱులు సైన్య ♦ పతులు గాయ
కులును బందుగుల్ నిండిరి; ♦ కొలువు దనరెఁ దరగబారులఁ దూఁగు సా ♦ గరము కరణి.

క॥ కనకపు సింహాసనమునకును గుడిదెస నగ్రపీఠిఁ ♦ గొమరొందెను శో
భన వైభవపరుఁడు 'సలీ' మనఘుఁడు యువరాజు భార ♦ తావని కెల్లన్.　192

సీ॥ బైరాముఖాన్ చమూ ♦ పతి పూర్వజన్మ తపోమహీజాతంబు ♦ పూర్ణఫలము!
యననసంగతభార ♦ తాఖండబహుళ సామ్రాజ్యమేలెడు మహా ♦ మంత్రిమౌళి!
విశోన్నతైశ్వర్య ♦ విభవసాంద్రుండైన యక్బరీశ్వరుని వి ♦ ద్యాలసురభి!
పరిషియన్ భాష బే ♦ బరున్రపేంద్రు చరిత్ర మనువదించినయట్టి ♦ యగ్రసుకవి!

ఆ॥ కులముగాదు దొడ్డ ♦ గుణమె ముఖ్యంబంచుఁ జాటు సజ్జనుండు! ♦ సరళహృదయుఁడ!
❁ ఖాన్ఖనాంకుఁ ♦ డబ్దురరహిమానుఁ డధివసించియుండె ♦ నవలి పీఠి.　193

§ He classified his officers in thirty three grades ranging from mansab dars of 10 to 10000. Late in the reign such officers numbered about 1600 in all and formed an official nobility.

"Akber, the Great Mogul."

❁ One of the ablest warriors and most generous of men in the service of Akbar was Mirza Abdurrahim, son of his old Atalik or preceptor Bairam Khan. For many years he exercised the office of Khan-khanan literally 'lord of lords' antamount to commander in-chief. But he was as learned as he was able in the field. He translated the memiors of Baber, well described by Abul-fazal 'a code of practical wisdom' written in Turkish into the Persian language then prevalent at the court of Akbar, to whom he presented the copy.

"G. B. Malleson C. S. I.

సీ॥ ధరణీతలంబెల్ల ♦ దాన మిచ్చినను వ్రేలుంచి తాఁకని రాజ ♦ యోగివరాళి,
వసుధాంతమునకైన ♦ వాహనం బెక్కక శ్రమచేసి నడచు ని ♦ ష్ఠాపరుండు,
జైనధర్మగ్రంథ ♦ సార మాస్వాదించి ఖ్యాతి వహించు జ ♦ గద్గురుండు,
బందిఁ బడినవారిఁ ♦ బక్షుల విడిపించి పశుహింస మాన్పు కృ ♦ పానిరతుఁడు,
గీ॥ యాత్రికులపన్ను గోవధ ♦ మణఁచివైవ సార్వభౌము బోధించు వి ♦ జ్ఞానరాశి,
§ "హరివిజయసూరి" భువనవి ♦ ద్యాగురుండు వేదిపైనొక్క యపరంజి ♦ పీట నుండె.

మ॥ పగిలించెన్ రిపుకోటి గుండియలు; న ♦ క్బర్ పాదుషా కిచ్చె ముం
దుగ నాత్మీయతనూజ; సైన్యపతులం ♦ దున్ జూడఁగా నింతవాఁ
డగుపింపండనఁ బొల్చు నంబరువిభుం ♦ డౌ వృద్ధహార్యక్షు మా
"భగవాన్దాసు" వసించెఁ జెంతఁగల భా ♦ స్వత్స్వర్ణపీఠమ్మునన్. 195

సీ॥ "కచ్వహా"న్వయము లో ♦ కప్రసిద్ధ మొనర్ప నవతార నుందు మ ♦ హాభుజుండు!
రక్తాబ్ధినుండి బ ♦ ర్మాదాఁక దనకత్తి కెదురు లేక జయించు ♦ పృథుబలాఢ్యుఁ!
డప్రతిహతముగా ♦ నర్ధశతాబ్ద మంబరుదేశ మేలు నృ ♦ పాలచంద్రుఁ!
డాఖ్య కక్బరె కాని ♦ యఖిలంబున కితండె యనఁగ వర్తించు స ♦ ర్వాధికారి!
గీ॥ జగము పుట్టినాదిగ నింత ♦ శౌర్యరేఖ యింతటి మహోన్నతౌద్ధత్య ♦ మింత మాట
⊕ బలిమి గల సైన్యపతి యొందఁ ♦ గలుగఁడనెడు మానసింగధిష్ఠింపఁ బ్ర ♦ భాంపీఠ

The Khan Khanan [Abdurrahim] to whose daughter Danial was married, also did his best to restrain his son-in-law.

"Akbar the great Mogul"

§ Harivijaya Suri, the first named, the most distinguished of the three and credited by Jain authors with the honor of having converted Akbar, is placed by Abulfazl along with twenty others, includin Sheik Mubarak, in the first of the five classes ot the learned, among the select few who understand the mysteries of both worlds. Heravijaya Suri refused all the costly gifts pressed upon his acceptance and in accordance with the rules of his order, started on his long walk to Fathpur-Sikri He pursuaded the Emperor to release prisoners and caged birds and to prohibit the killing of animals on certain days. The Suri, who was granted the title of Jagad-guru or world-teacher returned to Guzrat.

"Akbar the great Mogul."

⊕ A desire to be rid of the Great Raja Mann of Amber, to whom he was so much indebted, made the Emperor descend to act the part of the assassin. He prepared a majoom or confection a part of which contained poison; but caught in

సీ॥ మతసహనంబు శా ♦ శ్వతధర్మమని యధీశ్వరునకు నేర్పు పా ♦ వనగుణుండు,
చతుర చతుస్సహ ♦ స్రహయాధిపతియౌచు నక్బరుఁ గొలిచిన ♦ యలఘుబలుఁడు,
తనమాట విభుఁడు వే ♦ దంబంచు మన్నించి తలఁదాల్ప మెలఁగిన ♦ ధన్యమూర్తి,
తనదు కాలంబునం ♦ దలి చరిత్రలు పెక్కు వ్రాసిన యుత్తమ ♦ గ్రంథకర్త,
గీ॥ యకలుషోదారవర్తనుం ♦ డగు ఘనుండు, దినము పదిపీసియుల తిండి ♦ తినెడు దొడ్డ
❁ తిండికాఁ 'డబుల్ ఫజ'లను ♦ పండితమణి యలరె ముందట నొక్క స్వ♦ర్ణాసనమున.
సీ॥ లాహిరీపురనృపా ♦ లకవంశ ముద్ధరింప జనించినట్టి పా ♦ వనగుణుండు,
హైందవాచారమ ♦ ర్యాద లామూలాగ్ర మెఱిఁగి యనుష్ఠించు ♦ గురుమనీషి,
ఘోరాహవంబున ♦ ఘూర్జరేశ్వరు గుండె లవియంగడాఁకిన ♦ యలఘుశౌర్యుఁ
డక్బరీశ్వరుని సై ♦ న్యాధిపులందు నగ్రస్థాన మొందు వీ ♦ రప్రభుండు,
గీ॥ తన గొలుసు క్రింద భారతా ♦ వనిని గొలిచి సిస్తులు విధించు నేర్పాట్లు ♦ చేయుటంజేఁ
§ గలియుగమున వీని సముండు♦గలుగఁడనఁగ వెలయు 'తోడరము' ల్లొక్క♦పీఠినుండె.
⊕ సీ॥ ధనసేనుఁడనెడు మం ♦ దస్మితమూర్తి ముం దొక్క పీఠముపైనఁ ♦ నుండె; నితఁడు
రీవామహీంద్రు కూ ♦ రిమి గాయకుఁడు; రాగ మాలాపనముచేయ ♦ యామునజల

his own snare, he presented the innoxious portion to the Rajput and ate that drugged with death himself. We have a sufficient clue to the motives which influenced Akbar to a deed so unworthy of him and which were more fully developed in the reign of his successor; namely a design on the part of Raja Mann to alter the succession and that Khoosru his nephew should succeed instead of Selim. With such a motive, the aged Emperor might have admitted with less scruple the advice which prompted an act he dared not openly undertake without exposing the throne in his latter days to the danger of civil contention, as Raja Mann was too powerful to be openly assaulted.

"Tod's Rajasthan."

❁ Abulfazl: his private life when judged by a muslim standard was considered to be blameless. He had a prodigious appetite rivalling that of Sultan Mahamud Bagarha of Guzarat and is reputed to have consumed daily thirty pounds of food.

"Akber the Great Mogul."

§ He was born in Oudh at a village named Laharpoor, and after serving in subordinate office he was appointed Diwan. He is specially remembered for his share in the assesment of the land revenue, which he undertook in that capacity. On the whole, he was, perhaps, the ablest officer in Akbar's service.

⊕ All authorities and traditions are agreed that the best performer of Akber's Court was Miyan Tansen, whom Akber, in the seventh year of the

ముల మున్గె; రెండుగం ♦ టలపైనఁ బొగ లేచి బుగ్గలు పుట్టె; వి♦ప్రుండు మడిసె"
నని యక్బరున, వల ♦ లడరించి జాలరుల్ పట్టితెచ్చిరి; కార్య ♦ భంగమునకుఁ

గీ॥ గనలి హిందోళ-మేఘరా ♦ గములు రెండు గానమునకు నిషిద్ధమౌఁ ♦ గాకయనుచు
శాప మిచ్చిన గాయక ♦ సార్వభౌముఁ! డితని కీతఁడె సాటి యీ ♦ క్షితితలమున. 199

సీ॥ పరమశిశోదియా ♦ న్వయ ముద్ధరించు పృథ్వీనాయకుల కూర్మి ♦ పెండ్లికొడుకు,
త్రిసహస్రగంధర్వ ♦ విసరాధిపతియయ్యు వాహినీపతులందుఁ ♦ బ్రథమగణ్యుఁ,
డకలంకవర్తన ♦ నక్బరుసభయెల్ల దలఁదాల్చు దివ్యమం ♦ దారమాల,
కవిరాజబిరుదసం ♦ కలితుఁడై యనుపమగ్రంథముల్ వ్రాసిన ♦ కవివరుండు,

గీ॥ ధరణి క్రుంగిన నభమెల్ల ♦ విఱిఁగిపడిన, నడ రొకించుక లేక స ♦ త్యంబు పలుకు
§ పృథ్వీరాజాఖ్యరాఠోడు ♦ వీరమూర్తి యలరె ముందున్న యొకయున్న ♦ తాసనమున.

సీ॥ కాలంజరీసమ ♦ గ్రప్రాంతలంబెల్లఁ బాలించుచుండు పా ♦ వనగుణుండు,
ప్రభువతంసుఁడు భగ ♦ వాన్దాసు సేవించి గౌరవం బందు వి ♦ ఖ్యాతకీర్తి,
యక్బరు హృదయర ♦ హస్యంబు లెఱుఁగంగ నేర్చి వర్తిలు చిర ♦ స్నేహితుండు,
కవి గాయకుఁడు కథా ♦ కథకుఁడై వక్తయై సభ నలరించు ప్ర ♦ జ్ఞారతుండు,

గీ॥ తనదు ప్రతిభానిరూఢికిఁ ♦ ధరణిజనుల వదనములు కాపురంబుండు ♦ సదనములుగఁ
⊕ జతుర సరసోక్తు లాడు సం ♦ స్తుతమనీషి, 'వీరబలుఁ' డుండె నొక దొడ్డ ♦ పీఠమందు.

reign, had required the Raja of Riwa to surrender. Abul-Fazl declared that a singer like him has not been in India for the last thousand years. He was a close friend of Sur-das and like many of his contemporaries received much of his musical education at Gualior. His talents included the composition of verse.

"Akbar the Great Mogul."

§ Prithwi was one of the most gallant chieftains of the age and like the Troubadour princes of the west could grace a cause with the soul-inspiring effusions of the muse as well as aid it with his sword: nay in an assembly of the bards of Rajasthan the palm of merit was unanimously awarded to the Rahtore Cavalier.

"Annals of Rajasthan."

⊕ Raja Birbal was a brahmin, a poet and a skilful musician. He was noted for his liberality and bonhomie. His short verses and jokes are still in the mouths of the people of Hindusthan.

"G. B. Malleson. C. S. I."

గీ॥ అలఘు లీలావతీ గణి ♦ తానువాదకుఁడు, నలచరిత్ర వ్రాసిన ♦ గొప్పసుకవి,
§ యా 'ఫయీజి'ముందున్న హే♦మాసనంబు నందుఁ గూర్చుండె నవిరళా♦నందమూర్తి.
ఆ॥ పారసీక భాష ♦ భారతరామాయణములు వ్రాసె; నిజమ ♦ తమున దురభి
⊕ మానశాలి యా బ ♦ దోనికవీశ్వరుం డవలి స్వర్ణపీఠి ♦ నాక్రమించె.

§ సీ॥ బికనీరురాజ్యపా ♦ లకుఁడై చతుస్సహస్రహయాధి పతియైన ♦ 'రాయసింగు!'
మాళ్వదేశాధీశ ♦ మణి గాయకవిభుండు సౌజన్యరాశి 'బా ♦ జబహాదూరు!'
పలుదేశచరితముల్ ♦ వ్రాసి దిగంత యశస్సాంద్రుఁడగు 'పెరి ♦ స్తామనీషి!
⊕ యల తులసీదాసు ♦ తుల యీతఁడగునను వాసి గాంచిన "సూరి♦దాస" సుకవి!

Birbal was at first in the service of Raja Bhagavan Das. He enjoyed the rank and pay of a commander of a 2000......He then recieved the title of Raja-Birbal. He actually enjoyed the jagir of Kalanjar in Bundel-Khand later in his life.

"Akbar the great Mogul"

§ His abundant leisure Faizi devoted to poetry. It is said that he composed a hundred and one books.

"G. B. Malleson. C. S. I."

The poem rehearsing his adventures under the title of Nal and Damayanti was translated into Persian at Akbar's command by Faizi, brother of Abul fazl and has since been made known to the admirers of Sanskrit literature by Professor Bopp of Berlin.

"Rajasthan Volume II."

The influence of the two brothers Faizi and Abul-fazl dominated as long as they lived.

⊕ Badouni was a remarkable man. Under instructions from Akbar he ranslated the Ramayana from its original Sanskrit into Persian as well as part f Mahabharata. Badouni to his intense disgust was compelled to labour on the nfidal Mahabharata & Ramayana. He could find only faint comfort in the hought that he was a blameless victim of destiny ;—.

Faizi made the version of the treatise on arithmetic.

"Akbar the great Mogul."

§ Rae singh and the Emperor had married sisters, princesses of Jessulmir. 's connexion obtained for him on his introduction to court by Raja Mann of -ber, the dignity of a leader oi four thousand horse, the title of Raja and the g ernment of Hissar.

"Annals of Bikanir"

Yet that Hindu (Tulsidas) was the greatest man of his age in India

గీ॥ యట్టి గసగసగింజపై ♦ నాఖొరాను ద్వాదశాధిక శతతమా ♦ ధ్యాయ మెల్లఁ
§ బూర్ణముగ వ్రాసినట్టి "య ♦ బ్దూస్సమాదుఁ" డధివసించిరి యాణి ♦ ముత్యాలపీట.
గీ॥ 'షేక్‌ముబారక్' మొగల్ బుధ ♦ శేఖరుండు, నా 'హాకీం హుమా' మక్బరు ♦ నా ప్తమిత్త్ర
డిరువు రొకచోటఁ బీఠంబు ♦ లెక్కియుండి రవిరళానందమున నస్మి ♦ తాస్యులగుచు
క॥ విరియు వివిధకుసుమంబులఁ బరిమళములు నించు పుష్ప ♦ వాటిక సొబగుల్
బురుడించి సభాభవనము దొర లందఱు గొలువ నలరెఁ ♦ దోరపుఁ గళలన్.

—*) అక్బరుసార్వభౌముఁడు కొలువుఁగూటమునకు వచ్చుట. (*—

గీ॥ సకల కల్యాణ భూషణ ♦ సహితమైన చారు లక్షణ భద్ర కుం ♦ జరము నెక్కి—
యక్బరు సభాభవనమున ♦ కరుగుదెంచె భిల్లుఁడును పల్లకీ నెక్కి ♦ వెంటరాఁగ. 187
ఉ॥ అంతటఁ దూర్యముల్ మొరసె! ♦ నక్బరు భిల్లునితోడ డిగ్గి య
భ్యంతరమందుఁ జొచ్చె! దొర ♦ లందఱు నిల్చి నమస్కరించి! రం
తంతనె వారి వందనము ♦ లందుచుఁ జేరెను సింహపీఠి; దు
ర్దాంతరవం బెలర్పఁగ బి ♦ రంగు లనేకము ప్రేలె నయ్యెడన్. 208
గీ॥ దుద్దుఁగంబడి బుజముల, ♦ దుద్దుఁగఱ్ఱ కరమున, నెసంగు గంభీర ♦ కాలమూర్తి!
భిల్లుఁడు వసించె నొకదొడ్డ ♦ పీటపైన వేదికాంతమం దక్బరు ♦ విభుఁడు చూప. 209
క॥ చుక్కలలోఁ జంద్రునివలె నక్కజముగ వెలిఁగె నక్బ; ♦ రందఱు దొరలున్
గ్రిక్కిరియుచుఁ గూర్చుండిరి; చక్కఁగ సభదెసను బాదు ♦ షా కనుఁగొనుచున్,
సీ॥ "అఖిలసేనాధీశు ♦ లార! సామంత నృపో త్తంసులార! యు ♦ ద్యోగులార!
యిది మహాసుదినమా! ♦ నిపు డనంతానంద మలరించు దొడ్డకా ♦ ర్యంబు జరిగె;

---

greater even than Akbar himself in as much as the conquest of the hearts and minds of millions of men and women effected by the poet was an achievement infinitely more lasting and important than any or all of the victories gained by the monarch...The second place after Tulsi-Das is accorded by unanimous consent to Sur-Das, the blind bard of Agra. He is said to have excelled in all styles.

§ Khwaja Abdus Samad, the most notable artist at Akbar's court in the early years of the reign...enjoyed much influence at court. His skill of eye and hand was so marvellous that he is recorded to have written on a poppy seed the much venerated chapter 112 of the Koran, which is reported to be worth a third of the whole book.

నా మహాదివ్యహ ♦ ర్షాంశంబుఁ దెలుప మి మ్మిందఱ రమ్మంటి ♦ నాదరమున;
నాజీవితమున నిం ♦ తటి యమూల్యసువార్త నింతవఱకుఁ దెల్పి ♦ యే నెఱుంగ;

గీ॥ నందఱును నాలకించి యా ♦ నంద మొందుఁ"డనుచు నంగ రేకునను దా♦టాకుఁ దీసి
"యిందలి పవిత్రవార్తల ♦ నిపుడె చదువు" మనుచు లేఖఁ బృథ్వీరాజు♦నందఁ జేసె.

మ॥ వినయం బేర్పడ జాబు దోసిటను బృ ♦ థ్వీరాజు చేకొంచు దా
నిని వీక్షించుచు రాతిబొమ్మకరణిన్ ♦ నిల్చుండె; నక్బర్ విభుం
డనురాగోత్సుకచిత్తుఁడై "సుకవిరా ♦ జా! యేటి కట్లుంటివో!
వినిపింపన్ దగుఁ గాదె! లేఖ" యనఁ బృ ♦ థ్వీరాజు మో మెత్తుచున్, 212

సీ॥ "ఆస్థానవాటియం ♦ దడుగిడినది మొద లారోగ్య మొకరీతి ♦ ననువుపడదు;
కన్నులు పచ్చనై ♦ కానరా! వీ తాళపత్ర మించుక కానఁ ♦ బడు నె; కాని
యక్షరం బొకఁడైన ♦ నగపడ; దిట్టి దుస్థితి నివేదింపంగ ♦ సిగ్గు దోఁచె"
నన "శ్రమ మేటికి! ♦ ననువుగాఁ గూర్చుండి కొంతకుఁ గొంత వి ♦ శ్రాంతి నొందుఁ"

గీ॥ డని వచించి యక్బ ♦ 'రబ్దూరురహిమాను' వదనసీమ దృష్టి ♦ పఱపి "మీరు
జాబు సందఱు వినఁ♦జదువుం"డనఁగ దాని నతఁడు గొనుచు నిలువ ♦ యవనపతియు:

క॥ "మీరును జదువఁగఁ దొరకొన! రూఱక యేమిటికి నిలిచి ♦ యుండెద! రిపుడే
ప్రారంభింపుం" డన, నబ్దూరహిమానుండు వినయ ♦ భూషణుఁడగుచున్, 215

సీ॥ "పదినాళ్లుగా జ్వర ♦ బాధచే నారోగ్య మనువుగా నుండ లే; ♦ దైనఁ నీదు
నాజ్ఞ యనుల్లంఘ్య ♦ మగుట నెట్టులో కష్టపడి సభాస్థలికి నే ♦ వచ్చినాఁడ;
గొంచెముకాలంబు ♦ గూడ నిల్వఁగ నాకు శక్తి లేకున్నది; ♦ సత్య మిపుడు
దేవరకడ నివే ♦ దించితి" నని విన్నవింప నక్బరు నేత ♦ వెత వహించి

॥ యేలముందె తెల్పకపోతి ♦ రీవిధంబు! నుఱక సభకు రప్పింపక ♦ యుండి యుందు;
నైన నిపుడేమి! చతురంత ♦ యానమెక్కి యింటి కరుగుఁడు! శ్రమమంద♦నేలయిచట!
త్వరగ వెడలుఁడనఁ బ్ర ♦ ధానమంత్రియు "నిప్పు డింటి కరుగఁజాల! ♦ నిందె కొంత
సేపు విశ్రమింపఁ ♦ దాపంబు తగ్గు! విచారపడకుఁ" డనుచుఁ ♦ గూరుచుండె. 216

క॥ అనఘుం డక్బరు తనకరమున లేఖను గొనుచు ముఖము ♦ ఫుల్లాంబురుహం
బును గేర మధురకంఠ స్వనమున 'వినుఁ' డనుచు సభను ♦ జదువఁగఁ దొడఁగెన్.

"అక్బరు నృపాలకా!

స్వస్తి! ♦ యవధరింపు!

మొడ తెఱపిలేని యుద్ధంబు ♦ లెసఁగె; భుజముఁ
దనువు పాల్పడె! విశ్రాంతిఁ ♦ గోనఁ దలంతు;
నోడఁబడుదువేని యోర్నెలత్ ♦ గడువు చాలు;
వైరి వ్యయ్యూఁనుదారభా ♦ వమ్ము గలవు;
న న్నెఱుంగుదు! వెఱుగుదు ♦ నైతికమ్ము!
హితము యోజించి, నీమతం ♦ బెల్లొ తెలుపు!
తప్పక మెలంగు నట్లు.............

ప్ర ♦ తాపసింగు."

సీ॥ అనుచు విశ్వములోని ♦ యవనీశ్వరులయందు నగ్రగణ్యస్థాన ♦ మాక్రమించు
నా పవిత్రశిశోది ♦ యాన్వయాంభోరాశి రాకాసుధాకర ♦ ప్రచురమూర్తి,
ధన్యుండు రాణాప్ర ♦ తాపసింహనృపేంద్రుఁ డాఱుమాసంబులు ♦ వ్యవధిఁగోరె;
నతని ప్రస్తుతపరి ♦ స్థితులెల్ల విషమమై పరిణమించినయట్టి ♦ సరణిఁ దోఁచె;
గీ॥ నచిరకాలమునకు ♦ నామహాభాగుండు సంధి కడుగుదెంచు ♦ జాడఁ దోఁచు;
నంబరీశు మేటి ♦ యసమప్రయత్న మీ యానుకూల్యములకు ♦ నాస్పదంబు. 219

సీ॥ అకలుషానందదా ♦ యకమైన కల్యాణవార్తను మీకుఁ డె ♦ ల్పంగఁగోరి
యుందఱ నీదిన ♦ మాస్థానమునకును జేర్చితి"ననుచు వ ♦ చించు నంత
"సంధియుఁ దప్పక ♦ జరగుఁబొ"మ్మని కొంద, "అతఁడు లోఁబడు సత్య"♦ మనుచుఁగొంద
"ఆ 'జలాలుద్దీను' ♦ హరిహరాదులుగూడ నాపంగనేర్తురే!" ♦ యనుచుఁ గొంద
గీ॥ "ఆప్రతాపుని దశసహ ♦ స్రాశ్వపతిగఁ జేయుఁ"డని కొందఁ ఱెత్తుగాఁ ♦ జేతులెత్తి
యాసభాభవనములోన ♦ నన్నికడల లోకులును మిన్నుముట్టంగఁ ♦ గేక లిడిరి. 220

గీ॥ అంత నక్బరునృపమౌళి ♦ "యవును! వారు మైత్రి పాటింతురని తోఁచె ♦ మాకటంచుఁ
⊛ బృథ్విరాజుఁ జూచుచు "నేటి ♦ కిట్లు నిల్తు! రేల కూర్చుండు!" రని పల్కఁ ♦ బృథ్విరాజు,

---

⊛ He adored the very name of Pratap and the intelligence filled him with grief. With all the warmth and frankness of his nature he told the king it was a forgery of some foe to the fame of the Rajput Prince. "I know him well" said he "for your crown he would not submit to your terms. He requested and obtained permission from the king to transmit by his courier a letter to Pratap, ostensibly to accertain the fact of his submission, but really with a view to prevent it.

"Annals of Mewar."

—* అక్బరుసార్వభౌమునితో లేఖ ప్రతాపసింహునిదిగాదని పృథ్వీరాజు నివేదించుట. *—

గీ॥ "సేవకుండ నేను; నాస్వామి ♦ వీవు; నాకుఁ దెలిసినంత నీకడ నివే ♦ దించుటయును
ధర్మ మగు! విన్నవింతుఁ; బ్ర ♦ తాపసింహ కర లిఖిత లేఖ యిది కాదు! ♦ కాదు! కాదు!

గీ॥ అనుల కైలాసశైల శృం ♦ గమునకన్న రమ్యతరమైన యామహా ♦ రాజు కీర్తి
సైపఁ జాలని యాంగర్భ ♦ శత్రుఁ డెవఁడొ యిట్లు కల్పించి లిఖియించె ♦ నిది నిజంబు!

సీ॥ ప్రాణప్రతిష్ఠ స ♦ ద్భక్తితో నొనరించి, యమృతాభిషేకంబు ♦ నలవరించి,
కోటి కొక్కఁడు తెచ్చు ♦ కుసుమంబు లర్పించి, సాంబ్రాణి వాసనల్ ♦ సంతరించి,
పూర్ణ నైవేద్యంబు ♦ ముందుంచి యర్పించి, కర్పూరపు టారతుల్ ♦ కాన్కలొసఁగి,
మంత్రపుష్పము పెట్టి, ♦ మమత నాత్మప్రదక్షిణనమస్కారస ♦ త్క్రియలు దీర్చి,
గీ॥ భక్తుఁ డెట్టులు నాత్మదై ♦ వతముఁ గొలుచు నట్లు స్వాతంత్ర్యమును గొల్చు ♦ నా ప్రతాపు
డతని గళమునఁ గొనయూపి ♦ రాడుచున్న నీకు లోఁబడు ననుమాట ♦ నీళ్లమూట.

సీ॥ బ్రహ్మవిద్యామహా ♦ తత్త్వరహస్య మెఱిఁగిన యుత్తమోత్తమ రాజ ♦ యోగిమౌళి,
హరిహరబ్రహ్మాదు ♦ లడ్డువచ్చిన నుంత వెనుదీని భువనైక ♦ వీరమూర్తి,
పదునాల్గులోకముల్ ♦ ప్రతిఘటించినఁ బట్టుదల మానని భగీర ♦ థ ప్రభుండు,
తవిలి మార్కొన్న మే ♦ రువునైనఁ బాదుతోఁ బెకలించు దుర్దమ ♦ పృథుబలుండు,
గీ॥ చంద్రసూర్యులు గతిదప్పి ♦ చనిన నాత్మవైభవముఁ గోలుపోని యా ♦ భానుకులుఁడు
శ్రీఁదొఱంగి తానుగా నీదు ♦ చెలిమి కోర నిలయుఁ గ్రుంగెనె! యంభోధు ♦ లింకిచనెనె!

గీ॥ ఢిల్లితో మొగల్ సామ్రాజ్య ♦ మెల్లఁగొనుచు స్వయముగా నీవుపోయి త ♦ చ్చరణయుగళి
మును భజించెద నంచు బ్రమొ ♦ క్కినను గాని తగులఁ డాతండు వామపా ♦ దమున నేని.

సీ॥ తౌరుష్కనృపమహా ♦ స్థానవాటికలోన నిందలు దొరలు నేఁ ♦ డిట్లు చేరి
తనకమ్మఁ బరికించి ♦ తగునంచు నీపట్టపగలి ట్లభిప్రాయ ♦ పడిరటంచుఁ
దెలిసె నేని ప్రతాప ♦ దేవుని కోమల దివ్యచిత్తం బెన్ని ♦ దిశల నొగిలి
జాలినొందునొ తెల్పఁ ♦ జాల; నక్బరటన్న నతనికిఁ గొంత మ ♦ ర్యాద యుండె;
॥ నకటకట పరేంగితజ్ఞాన ♦ మణువుగూడ లేదె! విపరీతవర్తనుల్ ♦ వీరలంచు
నమ్మహాత్ముండు తలపోయు; ♦ నతనిమదిని నున్న మర్యాదయును గూడ ♦ నూడిపోవు."

ఆ॥ అని వచింప నతని ♦ యంబుదగంభీర భాషణములు విని స ♦ భాజనంబు 228
లబ్బురంబు నొందె; ♦ నక్బరు నవమంద హాస రోచియగుచు ♦ నతనిఁ జూచి,

—*) అక్బరుసార్వభౌముఁడు పృథ్వీరాజునకు బదులు చెప్పుట. (*—

సీ॥ "ఆమహామహుఁడు పు ♦ ణ్యస్వరూపుఁడటంచు, భువనైక వీరపుం ♦ గవుఁడటంచు,
నర్కవంశనృపాల ♦ కావతంసం బంచు, ననుపమ శుద్ధవ ♦ ర్తనుఁడటంచుఁ,
గోలఁదిమీఱిన పట్టు ♦ దల గలవాఁడంచు, నసమానధైర్య హే ♦ మాద్రియనుచు
నాశలేని యమాను ♦ షానందపరుఁడంచుఁ, బ్రతిలేని యీశ్వర ♦ భక్తుఁడనుచుఁ,
గీ॥ గ్రమ్ముకొను బహుళాపదా ♦ ర్ణవములందుఁ గడిమి తగ్గని నెఱయీఁత ♦ కాఁడటంచు,
నే నొకఁడ నేల! యీదేశ♦మెల్ల భువన మెఱిఁగి యెఱిఁగి వేనోళుల♦నెపుడు మెచ్చు.
గీ॥ సర్వమంగళోదారప్ర ♦ శస్తమూర్తి శ్రీప్రతాపు స్వాతంత్ర్యల ♦ క్ష్మిస్వరూప!
తల్లి పాళేశ్వరీదేవి ♦ ధైర్యమహిమ శిశువు లాటలలోఁ బ్రశం ♦ సించు మంద్రు. 230
గీ॥ ఆమహీంద్రుపై నెంత మ ♦ ర్యాదగలదొ పల్లకీ నెక్కివచ్చి స ♦ భాస్థలమున
వేదిపై హేమపీఠిపై ♦ వెలసియున్న వననివాసియౌ యీభిల్ల ♦ వరుఁడు సాక్షి! 231
క॥ వీరకుటుంబం బగును మహారాణాగారి దనుచు ♦ నొఁదల యూఁపక
నేరనివాఁ డిలపై మన నేరని వాఁడందు; నిజము ♦ నిజ మిది యొందుక్. 211
క॥ ఉన్నదిదె తాటియాకు; కిం దున్నది నృపగురుని వ్రాత; ♦ యున్నది తుది వ్రా;
లున్నాఁడు భటుఁడు; పనియే మున్నది లేదనఁగ, లేని ♦ దున్న దనంగన్! 212
గీ॥ తన్ననిపె మహారాణాప్ర ♦ తాపసింగు జాబు నాకియ్య ననుచు నొ ♦ స్సగె దీని
బొంకనఁగ నెట్టిదో దాని ♦ పుట్టెఱుఁగని మంచి మనసున్న యీభిల్ల ♦ మధురమూర్తి.
క॥ "ఇందు నసత్యం బుండదు! సందేహము వాయదేని ♦ శబరభటుని మీ
రిందఱిలో నడుగుం" డన సందియ్యాక పృథ్వీరాజు ♦ "శ్రమ మేమిటికిన్! 235
క॥ ఈలేఖక్రిందఁ దవిలిన వ్రాలునకును సత్యమైన ♦ వ్రాలున కెంతో
పోలిక గల దంతియు; యీవ్రాలును నృపగురుని దనుచుఁ♦బలుకఁగఁజాలన్. 215
క॥ వివరం బిది; యీభిల్లుని నెవఁడేనియుఁ బంపియుండు! ♦ నీకాలమునం
దివి క్రొత్తలె! ధన మున్నను భువనంబులు మార్పవచ్చుఁ ♦ బో! నిమిషమునన్. 237
గీ॥ అంత యేటికి! దేవర ♦ యనుమతింపఁ బరమవిశ్వాసియైన సే ♦ వకునిఁ బంపి
యరయువాఁడ నిందలిసత్య; ♦ మంతదాఁకఁ గమ్మ నమ్మకయుందును ♦ గాక మీరు."

—*) మానసింహుఁడు ప్రతాపసింహునిగూర్చి తేలికగా మాటాడుట. (*—

క॥ అని బలము నిగుడవచియిఁచిన వదనంబెత్తి మాన ♦ సింహుండు "ప్రతా

పన్నృపతియెడ నాకును దీరని వైరంబుంట యెంద ♦ ఱకు విదితంబే! 239

క॥ అతఁ డతిలోకబలోన్నతుఁ డతులితవిక్రమనిధానుఁ ♦ డలఘుత్యాగా
న్వితుఁడనుట సూర్యదేవుం డతితరతేజస్స్వరూపుఁ ♦ డనుటయ కాదే! 240

క॥ ఇనచంద్రులు గతిదప్పినఁ దనస్వాతంత్ర్యంబు విడక ♦ ధైర్యంబున డీ
కొని కోటివిపత్తులు గోటను మీటెడు ధీరుఁడని దృ ♦ ఢమ్ముగ నెంతున్. 241

గీ॥ ధైర్యశౌర్యాదిగుణసము ♦ దాయమునకుఁ దగ్గనిది పెంకెతన మాత్ర ♦ తాపుసంపుఁ!
గానిచో నందఱట్లు సౌ ♦ ఖ్యమున మనక యూపిరాడని రణముల ♦ నేపుచెడునె! 242

సీ॥ "అఖిలదేశాధీశుఁ ♦ డగు మహమ్మదుజలాలుద్దీను సాహాయ్య ♦ మొదవియుండ,
నుదయపర్వతమునం ♦ దుండి యస్తాద్రిమేరకుఁ గల్గు సకల గో ♦ త్రాధరంబు
నెదిరి లేకుండ జ ♦ యించిన నావంటి పటుపరాక్రమశాలి ♦ ప్రతిఘటింప,
మానవమాత్రులే ♦ రైన నింతటికన్న నిమిషంబు తలయెత్తి ♦ నిలువఁజాల;

గీ॥ రిడకే పాదుషాగారి ♦ తోడి పోరు తలమునుకలౌచుఁ బడియెఁ బ్రీ ♦ తాపుమీఁద;
నాతఁ డెంతకాలమొ యింక ♦ నని యొవర్పఁ బూనఁ; డీయాస మఱి కల ♦ లోని బాస.

సీ॥ మేవాడరాజ్యల ♦ క్ష్మి యనాథయయ్యె! దుర్గమదుర్గనివహముల్ ♦ గాలిఁ గలిసె!
భాండారములు పటా ♦ పంచలై చెడిపోయె: సేనాబలం బెల్ల ♦ శిథిలమయ్యె!
సామంతనృపు లన్య ♦ సీమల కేగిరి! బంధుసంతానంబు ♦ పలుచనయ్యెఁ!
దల దాఁచుకొన నింత ♦ నెలవును గఱవయ్యెఁ! గట్టుగుడ్డలు పేలి ♦ కలుగఁ జిరిగెఁ!

గీ॥ గడుపు మలమలమాడె! బిం ♦ కంబు లూడె! బలము సుడిసె! స్వాతంత్ర్యపి ♦ పాస లెడసెఁ!
నిట్టి నిరుపేద యని సేయ ♦ నెంచు నేని యతని సంరంభ మెల్ల స ♦ న్న్యాసిపెండ్లి.

చ॥ అడిగెను నేఁటి కీవ్యవధి ♦ ప్రాణము వోవక; నాఱుమాసముల్
గడువఘు చూడుఁ; డీగడువు ♦ కాలము దాఁటకమున్నె పాదుషా
యదుగుల వ్రాలి తా నవిన ♦ యం బొనరించిన జాడఁదెల్పి క్రమొ
కెక్కుడి; నివి లోకమందుఁ బరి ♦ కించిన చర్యలె; నేఁడు క్రొత్తలే!" 245

క॥ అను మానసింహు మాటలు విని నంత నొకింత వంత ♦ పెరుగఁగ స్వాంతం
బునఁ బృథ్వీరా జడఁపంగను లేక సభాజనంబుఁ ♦ గలయఁగఁ గనుచున్, 246

—*) పృథ్వీరాజు మానసింహుని మాటలను ఖండించుట. (*—

శా॥ "ఏమో! నాకటువంటి భావము రవం ♦ తేనిన్ మదిన్ లేదు! వి

శ్వామేయపరికట పరితాపుఁడు ప్రతా ♦ పాధీశుఁ డాబూగిరి
స్వామిన్ గా కొరు మొఱ్ఱిక్కఁ డప్డు! శతల ♦ క్షల్ వీరయోధుల్ సమి
ద్భూమిన్ ముట్టినఁ గెంజివుల్లటు శిరం ♦ బుల్ గిల్లివైచున్ జుమీ: 247

సీ॥ గోచిపాఁతయు లేని ♦ కుంభసంభవుఁడు సముద్రముల్ ద్రావె నా ♦ పోశనముగ;
బడుగయ్యు మఱి వసి ♦ ష్ఠుఁడు గాధిసుతు సేన బ్రహ్మదండమున లో♦పలికిఁ గొనియెఁ;
బ్రహ్లాదుఁ డైదేండ్ల ♦ ప్రాయంపువాఁడయ్యు విశ్వంబు నెల్ల స్తం ♦ భింపఁ జేసె;
నంగముల్ లేనివాఁ ♦ డయ్యుఁ బంచశరుఁడు పూవుటమ్ముల లోక ♦ ములు జయించె;

గీ॥ నాత్మబలము ప్రధానమై ♦ యలరుఁ గాని యుపకరణములఁ బనియేమి♦యుత్తములకు!
లేమి యున్న, సాయంబేమి ♦ లేకయున్న, నాప్రతాపుఁ డధ్యాత్మ ♦ సత్వప్రభుండు.

గీ॥ అకట! యతఁ డేడ! నీ వేడ! ♦ యక్బ రేడ! యమరగిరి కణువునకున్న ♦ యంతరంబు!
జగము తలక్రిందయినఁ గాని ♦ జరుగఁబోవ దాప్రతాపుఁడు లొంగుట” ♦ యని వచించె.

గీ॥ పులకితశరీరులౌచు నాఁ ♦ డలల నూఁపు దొరల తలల రుమాలులు ♦ వఱలె నపుడు;
కమ్మతెమ్మెర గ్రమ్మ వృ ♦ క్షములతుదల గునిసియాడెడు క్రొవ్విరి♦గుత్తు లట్లు. 250

సీ॥ “మానసింహనృపాల! ♦ మనము పృథ్వీరాజు విన్నపంబును ద్రోసి ♦ వేయఁబోల;
దిట నుండు వారిలో ♦ నితఁ డొక్కఁడే మహారాణాప్రతాపు గా ♦ రాపుఁ జుట్టు;
మితఁ డప్పు డప్పు డా ♦ యినకులస్వామి దర్శన మొనరించిన ♦ చనువు కలిమి
నామహామహు భావ ♦ మన్నియంశంబుల నెక్కుడగు రీతి ♦ నెఱిఁగియుండు;

గీ॥ నింత కితఁడు తొందరమాని ♦ యెల్ల కార్య గతుల దీక్ష మాలోచింపఁ ♦ గాఁ దగు ననె;
మనకు మాత్ర మిప్పటికి మిం♦చినది గలదె! యిదియఁ దోఁపని చందంబు♦ తదియుఁ దోఁచు!

గీ॥ ఎదిరి వాదమ్ము నకుఁ దగు ♦ నెన్నివసతు లన్నియు నొసంగి సత్యంబు ♦ నరయు ..చిత!
మాత్ర మేమిటి కిపు” డని ♦ యవననృపతి దృష్టిమార్చి పృథ్వీరాజు ♦ దెసను గాంచి,

ఉ॥ “నీవు వచించుమాట గణ ♦ నీయము: యట్టులె నీకు నిష్టమా
కై వడి నమ్మ నేర్చిన యి ♦ కానొక సేవకుఁ బంపి, యాజగ
త్పావనసత్త్వుండగు ప్ర ♦ తాపుని భావ మెఱింగి, మాకు నా
యావివరంబులన్ దెలుపు ♦ మందలి సత్యము రూప మేర్పడన్. 253

గీ॥ ‘అంతదాఁక మేవాడపై ♦ నరుగరాదు మొగలు సైన్యంబు’ లని నేను ♦ ముదల సేతుఁ;
బనులు చాలింతమిపు”డని ♦ పలికి లేచి సభ ముగియఁజేసె; నంతదుం♦దుభులు మ్రోసె.

—*) పృథ్వీరాజు భిల్లుని దోడ్కొని తన యింటి కరుగుట (*—

సీ॥ కుండంబునుండి ది ♦ క్కులనిండ నగ్నికణంబులు చెదరు చం ♦ దంబు దోఁప,
సైన్యాధినాథు లా ♦ స్థానరంగము వీడి యాత్మమందిరముల ♦ కరిగి రపుడు;
రాజమార్గమున న ♦ గ్రస్థానమున నిజగృహము జేరఁగఁబోయెఁ ♦ బృథ్వీరాజు;
ద్వారసీమ కతని ♦ భార్య జోషీబాయి స్వర్ణకుంభంబున ♦ జలము దెచ్చి
ఆ॥ పాదయుగము గడిగి ♦ పైచెఱంగునఁ దడి యార్చె; లోని కిరువు ♦ రరిగి రపుడు;
పావనానురాగ ♦ బద్ధ శోభన రాజహంస దంపతులను ♦ ననుకరించి. 255

గీ॥ "ఆఱుమాసముల్ విశ్రాంతి ♦ యవసరమని పాదుపాకడ కీభిల్ల ♦ బటుని బంపె
నాప్రతాపదేవుం" డని ♦ యతనిఁజూపెఁ బృథ్వీరాజు; జోషీబాయి ♦ వెతఁ గలంగె. 255

సీ॥ "ఏమంచు నీకిచ్చె ♦ నీకమ్మ! రాణాప్రతాపేశ్వరుం" డంచు ♦ ధవుఁడు నుడువ,
"వ్రాయునప్పుడు కమ్మ ♦ వ్రాయుపైఁ దద్భావ మెట్టులుండె?" నటంచు ♦ నింతియడుగు;
"నామహామహుముఖం ♦ బంత నొచ్చినయట్లు కనుపించెనే!" యంచుఁ ♦ గాంతుఁడనఁగఁ;
"బాలేశ్వరీమాత ♦ ప్రభుఁడు లేఖ లిఖించు కతమెఱుంగునె!" యంచు ♦ నతివ పలుకు;
గీ॥ "భక్తమణి సలుంబ్రాస్వామి ♦ పాయకెపుడు విభునిగొల్చునె" యనిభర్త ♦ పృచ్ఛసేయఁ,
"గసరుమొగ్గలు మాతల్లి ♦ కాన్పులడవి కాకలకుసుక్కిరో" యంచుఁ ♦ గాంతయడుగు.

ఉ॥ "చెప్పుము చిత్త మిచ్చి యిదె ♦ శ్రీనృపలోకజగద్గురుండు మా
యప్ప ప్రతాపదేవుని ము ♦ ఖాంబురుహంబునఁ జంద్రబింబమా
దొప్పెడి వెన్నె లట్లలరు ♦ నుత్తమమౌ దరహాసరేఖ తా
నెప్పటియట్ల పాయక ర ♦ హించుచు నుండునె! భిల్లశేఖరా!" 258

క॥ అని మఱియు మఱియు నయ్యంగనయును బతి యొత్తియడుగఁ ♦ గా భిల్లుండున్
దనమది కుదుపఱచి కల్గిన సంగతు లెల్లవారి ♦ కిట్ల వినిపించెన్. 259

సీ॥ "తొలిదినంబునఁ జీక ♦ టులు క్రమ్మువఱ కాజి విడక రేఁగె" నటన్న ♦ వెత వహించు;
"దినరాత్రములు రెండు ♦ తిండిలేక కుటుంబ మలసిపోయె" నటన్నఁ ♦ గళవళించు;
"గాలియు వాన జ ♦ గత్ప్రళయము రేఁప నడికె" నన్నను మది ♦ నుమ్మలించుఁ;
"బిల్లి రొట్టెను నాఁచి ♦ బిడ్డఁబొమ్మను జీల్చిపోయె" నంచు వచింపఁ ♦ బొక్కిపోవు;
గీ॥ "రాజగురుసార్వభౌము వ ♦ జ్రంపుగుండె కఱకుసెకి మెత్తపడి వ్రాసెఁ ♦ గమ్మ" యనిన
వేఁడినిట్టూర్పు పుచ్చి యా ♦ పృథ్వీరాజు లేమ కన్నీటి మున్నీటి ♦ లో మునింగె. 260

సీ॥ "తపనీయ ఘటిత సుం ♦ దరమందిరములున్నఁ, బలురకంబుల నుప ♦ వనములున్నఁ
మదనోపమానుఁడై ♦ మన్నించు మగఁడున్న, దాసీజనంబు వం ♦ దలుగనున్నఁ,
బెన్నిధులనుమీఱు ♦ విత్తసంపదయున్నఁ గరమరుదైన భో ♦ గంబులున్న,
వలువలు నగలు రా ♦ సులు రాసులుగనున్నఁ, దమమాట వేదమై ♦ తనరుచున్న

గీ॥ మాటవినఁ గష్ట మిప్పటి ♦ మానవతులు; తినఁగఁ గట్టఁగ లేక కా ♦ ననము వెంట
నాథు దేవునివలెఁ గొల్చె; ♦ నాదుపెద్ద తల్లిఁబోలిన సాధ్వీమ ♦ తల్లి గలదె! 261

గీ॥ జగములోని వీరులును రా ♦ జన్యవరులు గొలువ విశ్వోన్నతుండునై ♦ యలరవలయు
తండ్రి ఘడుపాట్ల కకట! యం ♦ తంబె లేదె!" యని కలంగి జోషీబాయి ♦ యడలువడియె.

గీ॥ తనకుల సుధాంబురాశి పూ ♦ తమ్ము సేయ నవతరించిన పద్మాల ♦ యావతార
యలఘుసాధ్వి జోషీబాయి ♦ యడలు చూడరాదనుచు సూర్యుఁ డపర వా♦రాశి డాసె.

సీ॥ పలురంగులీను పు ♦ వ్వులచే నలరి మందిరము వెన్క నొక్కయా ♦ రామ మలరు;
నారామమున వట్టి ♦ వేరులతోఁ గప్పఁబడి యొక్క చలువ చ ♦ ప్పరము దనరు;
నద్దాని నడుమఁ గ ♦ మ్రాసనములు కొన్ని వాని నడుమ నొక్క ♦ బల్ల యుండె;
మొకమాలు వలువ సొం♦పులుగులుకఁ బైన; వ్రాఁతకుఁ దగ్గ యన్ని సా♦ధనములుండె;

గీ॥ నంతఁ బృథ్వీరా జొక విశా ♦ లాసనమున బల్లముందుఁ గూర్చుండి ని ♦ ల్వెల్ల దీర్ఘ
యోజనల మున్గి కొంతసే ♦ పుండి పిదపఁ గరమునను గాగితంబును♦గలముఁ గొనియె.

—*) ప్రధానమంత్రి యబ్దూరహిమాను పృథ్వీరాజును దర్శింప వచ్చుట. (*—

గీ॥ అంత సేవకుఁ డరుదెంచి ♦ "యగ్రమంత్రిగారు విచ్చేసి"రన వెళ్లి ♦ గారవించి
ప్రక్కవాఁకిటఁ జలువచ ♦ ప్పరమునందుఁ జేర్చి తానును జెంత నా ♦ సీనుఁడయ్యె.

క॥ "పదినాళ్లుగ నారోగ్యము కుదురుగ లే దనుచు మీరు ♦ కొలువునఁ దెలుపన్
మదిఁ జింతపడితి; నెటు లున్నది! యి" ట్లని పృథ్వీరా జ ♦ నంగ సచివుఁడున్, 266

సీ॥ "అచటి విశేషంబు ♦ లన్ని మీకెఱిఁగింపవలెననియే యిట్లు ♦ వచ్చినాఁడ;
భానుకులస్వామి ♦ వ్రాసిన యాలేఖ నవలోకనముచేయు ♦ నంతమాత్ర,
నామహామహుఁడు లో ♦ కైకాగ్రపీఠంబు డిగ్గి యక్బరుకుఁ జే ♦ యొగ్గునట్టి
దుస్థితి యేర్పడెఁ; ♦ ద్రోవ యించుక లేదె యని నాకు మనసులో ♦ మనసు లేదు;

గీ॥ కమ్మఁ జదువఁగ మది జాలి♦క్రమ్ముకొనుచుఁ "బదిదినంబులు బాధించె♦జ్వర"మటంచుఁ
బలికి తప్పుకొంటిని: గాని ♦ బాధ గలుగ; దెప్పటట్ల నాకారోగ్య♦ మొసఁగియుండు

సీ॥ పుట్టినప్పటినుండి ♦ బొంకన్న నెట్టిదో దానిరూప మొకింత ♦ యే నెఱుంగ;
నామహారాజు వ్రా ♦ యఁగలేక వ్రాయు నా కష్టగర్భితలేఖఁ ♦ గాంచి నపుడు
నాసత్య మెట్లు పా ♦ డై సమసిన మానె, నన్నృతంబు పలికి నే ♦ నాచరించు
ద్రోహంబు లేదని ♦ తోఁచి, యెట్టులో కష్టమున 'జ్వరం'బని నేను ♦ బొంకినాఁడ;
గీ॥ నన్నృతదోషంబునైన ధై ♦ ర్యమున నోర్తు; నామహాభాగు మదిని దై ♦ న్యమున కోర్వ
లే" నటంచు నబ్దూరహి ♦ మానుఁ డనఁగఁ, బ్రీతి యుట్టిపడంగ, నా ♦ పృథ్వీరాజు,
సీ॥ "ఆనందమయ్యె మీ ♦ యారోగ్యవార్తకు; నాకమ్మ సభను నే ♦ నంది చూడఁ,
బదములక్రింద భూ ♦ భాగ మట్టులె క్రుంగి పాతాళమున కేగు ♦ పదిగఁ దోఁచెఁ;
వీరాధివీర ని ♦ త్యారాధ్యదేవతా క్షత్రతేజోమయ ♦ స్వర్ణమూర్తి
యవనిని బొరలునే ♦ యని, పెండ్లిపందిరి కుప్పఁగూరఁగ ధాత్రిఁ ♦ గూలునె యని,
గీ॥ దేవ! నాపరితాపంబు ♦ దేవుఁ డెఱుఁగుఁ; గమ్మఁ బరికింప దగ్గుత్తి ♦ కయి జనించి
యింత మాట రాదయ్యె; నే ♦ నేమి సేయరాఁబు, నటు నిల్చిపోతి, జా ♦ ప్రతిమ భాతి.
ఉ॥ అమ్మహనీయ గౌరవము ♦ నంతయొ యింతయొ తగ్గఁజేయు నా
కమ్మ నొకింతయుఁ జదువఁ ♦ గా మన సించుక లేక "నాదు నే
త్రమ్ములు పచ్చనయ్యె; లిఖ ♦ తమ్ముఁ గనుంగొన లే" నటంచు సత
త్యమ్మొకఁ డడ్డు వెట్టి యెటొ ♦ తప్పుకొనంగను గంటిఁ గొల్వనన్" 270
క॥ అన, లేనగ వాకయందము ననువుపటిప నెమ్మొగమున ♦ కబ్దూరహిమా
నును "జిట్టచివరఁ జక్కని పని చేసితి రందఱును సె ♦ బాసని మెచ్చన్. 271
ఉ॥ 'ఈకడఁ గమ్మ బొం' కనుచు ♦ నేర్పడ దెల్పి నిజాప్తభృత్యులో
కైకగుణాత్తముఁ దరియ ♦ నంపఁగ నక్బరునేత సమ్మతిన్
గైకొనివచ్చి గొప్పయవ ♦ కాశముఁ గూర్చితి రిప్డు; విస్మయై
కాకరమైన నీదు సమ ♦ యస్ఫురణంబు నుతింప నొప్పెడున్.

సీ॥ అవిరళత్యాగంబు ♦ నకలంకవర్తన స్వాతంత్ర్యశక్తి దే ♦ శమునభక్తి
సౌజన్యయుక్తి నా ♦ జనపాలకులమౌళి సకలభారతయోగి ♦ చక్రవర్తి;
కసవు రొట్టెలు స్ఫటి ♦ కంపునీరముఁ గొంచుఁ గామధేనువుభంగిఁ ♦ గ్రాలు; నతని
నాదర్శమూని యో ♦ గ్యతఁ బెంప వారు వీరన కందఱకును బా ♦ ధ్యత యొసంగు;
గీ॥ హృదయమున వీరరసమున్న ♦ నెవ్వఁడైన దేవపూజాగృహమున నా ♦ధీరు విగ్ర
హము నిలిపి మూఁడువేళల ♦ నర్చసేయు టర్హమను సూక్తి యాదు లే ♦ దతిశయోక్తి.

గీ॥ ఆశిశోదియా వంశ దు ♦ గ్ధాబ్ధిచంద్రు చరణములు పూజ సేయ వి ♦ జ్ఞప్తి వ్రాసి
తీసికొనివచ్చినాఁడ నే; ♦ దీనిఁ జదివి వలయు మార్పులు గావింప ♦ వలయు" ననిన,

గీ॥ "అయ్య! నీకమ్మ కన్నుల ♦ నద్దుకొనుచుఁ జదివి హర్షింపఁగల యదృ ♦ ష్టంబె చాలుఁ;
గమ్మతావుల వీఁచు నీ ♦ కవనమునకు మెఱుఁగులను గూర్పఁజాలు నేర్పరులు గలరె!"

గీ॥ అనుచుఁ బృథ్వీరాజు విశేష ♦ హర్ష మలర సచివు విజ్ఞప్తి పత్రంబు ♦ చక్క విప్పి
విడివిడిగ ముత్తియములట్లు ♦ వెలయుచున్న కమ్మయందలి ప్రత్యక్ష ♦ రమ్ము చదివె.

సీ॥ తూఁచియుంచిన మాడ్కిఁ ♦ దోఁచు శబ్దంబుల హాయికి మదిలోన ♦ నలరి యలరి,
సరస స్వభావపే ♦ శల మనోభావంబు లచ్చొత్తినట్లుండ ♦ మెచ్చి మెచ్చి,
యాత్మావబోధర ♦ హస్యాంశములు నిండి యుబుకుటఁ గని తల ♦ యూఁచి యూఁచి
ప్రసరించి నిలువెల్ల ♦ రసముట్టిపడునట్టి ఘట్టంబులను జూచి ♦ కరఁగి కరఁగి,

గీ॥ భారతీయగౌరవము కా ♦ పాడుమనుచు భక్తి వెదచల్లుచో మోద ♦ బాష్పతతులు
వెల్లువలుగట్టి దూఁక, నా ♦ పృథ్వీరాజు హర్ష జలరాశిఁ దేలి నీ ♦ రై స్రవించె. 277

ఉ॥ "ఎంత మహానుభావులరొ! ♦ యెంత తపం బొనరించినారొ! దు
ర్దాంతపరాక్రమాంకుఁడు ప్ర ♦ తాపమహీంద్రు పదాబ్జయుగ్మమం
దెంతటి భక్తిభావము వ ♦ హింతురొ! వేయును నేల! లేఖ యా
ద్యంతము సద్రసస్ఫురణ ♦ మంది సుధన్ గురియించుచుండెడిన్. 278

ఉ॥ ఈరచనావిశేషమును ♦ నిందలి త్యాగము వీరపూజయున్
గూరుచునట్టి మోదమున ♦ కున్ గలిగించెడు దేశభక్తికిన్
బారము లేదు; నిక్కముగ ♦ భారతదేశచరిత్రమం దలం
కారవిశేషమౌచుఁ ద్విజ ♦ గంబులు మెచ్చి నుతింప నొప్పెడిన్. 279

గీ॥ ఒక్కవ్రాలున్న నిది దేవ ♦ యోగ్యమగుచు వెలయు"నని పృథ్వీరాజనఁ ♦ బ్రెగ్గడయును
"ననఘ! యాలోపమును దీర్చు ♦ నట్టి భార మిపుడు మీపైన నుండు; వ్రాలిడఁగవలయు"

మ॥ అని పల్కన్ విని పృథ్వీరాజు "సచివేం ♦ ద్రా! నీమనోవీధి సం
జననంబౌ మృదుభావసంపదలు ను ♦ త్సాహమ్మునన్ జేర్చి కూ
ర్చిన యీయుత్తమలేఖకున్ జివర మీ ♦ శ్రీనామధేయంబు నుం
చినచోఁ శీర్షముపైఁ గిరీట మిడు నా ♦ చెల్వంబు దీపించెడున్. 281

క॥ అమలమయి, లోకవిఖ్యాతము నాచు, గురుత్వమందు ♦ త్వన్నామసువ
ర్ణమయాక్షరముల లేఖాంతమునన్ శోభిల్లజేయు ♦ ధన్యప్రవరా!" 282

చ॥ అని వచియించునంత వద ♦ నాంబురుహంబున వింతభావముల్
మునుకొని తోఁప, నా సచివ ♦ ముఖ్యుఁడు మోమును వాల్చి "లోకపా
వనసుచరిత్రుఁడైన యల ♦ భానుకులేంద్రు కటాక్షవీక్షణం
బున కిసుమంత పాత్రమగు ♦ పోఁడిమి గల్గునె నన్ను బోంట్లకున్! 283

సీ॥ ఇనకులేశ్వరుఁడు నే ♦ నెవ్వఁడ ననుమాట గూడ నెఱుంగని ♦ క్రొత్తవాఁడ;
నార్షమతవిరుద్ధ ♦ మైన మహమ్మదీయకులంబునను జన్మ ♦ మందినాఁడ;
భారతదేశంబు ♦ వాఁడఁ గాను; ప్రతాపభూరమణునకును ♦ దూరగుండఁ;
బరమశత్రుండంచు ♦ వారు భావించు నక్బరుపాదుశాహికిఁ ♦ బ్రియమంత్రి;
గీ॥ నామహాత్ముని దొడరిన ♦ యాపదలకు నంతయో యింతయో హేతు ♦ వైనవాఁడ;
గాన నీకమ్మ నాసంత ♦ కమ్మ మోపఁ గాను; నాకట్టి భాగ్యయో ♦ గంబు లేదు. 284

ఉ॥ ఆరవివంశ్యమౌళి జగ ♦ మంతకుఁ బూజ్యుఁడు నాకు; నన్నుఁబోల్
క్రూరతురుష్కప్రవాలుఁ గని ♦ కోపము నొందునో యేమొ; శాంతి వి
స్తారము తన్మనం బెరియు ♦ జాడఁ బ్రవర్తిలఁజాలఁ నెన్నఁడున్;
క్షీరఘటంబునన్ విషముఁ ♦ జిల్కెడు కిల్బిషచిత్తు లుందు రే!

మ॥ తలఁతున్ నే నొకరీతి సుస్థిరముగాఁ ♦ దద్దర్శన స్పర్శనం
బులు లేకున్నను నీభవంబున జగ ♦ త్పూజ్యాంబుజాత తత్పదం
బుల ధ్యానింపుచు, దివ్యనామము జపం ♦ బున్ జేయుచున్, గాలమున్
దొలఁగన్ ద్రోయుదునేని ధన్యుఁడనటం ♦ దున్; లేవుపో లోపముల్. 286

క॥ రాజకులోద్భవుఁడవు కవిరాజవు, మఱి బంధుతావి ♦ రాజితుఁడవు, రా
రాజహితుఁడవు, వేఱగు యోజన లేమిటికి! వ్రాల ♦ నుంపుము వేగన్." 287

క॥ అనఁ బృథ్వీరాజు తనమనమున నాతని భక్తిభావ ♦ మున కాశ్చర్యం
బును బొంది "సచివశేఖర! నినుఁ గొని యాడంగ నెవరు ♦ నేర్తురు! ధరణిన్, 288

సీ॥ విశ్వోన్నతంబైన ♦ వీరపూజాసక్తి, తనివోని యసమాన ♦ దైవభక్తి,
సముదారభవ్యాపే ♦ శలహృదయంబును, బరిశుభ్రమగు నార్ష ♦ వర్తనంబు,
సర్వసమత్వ ని ♦ శ్చల దివ్యభావంబు, స్తుతిసేయఁదగినట్టి ♦ మతసహనము,
సకలదిగంత వి ♦ శ్రాంత భూరియశంబు, స్వాంతంబు నిండ ద ♦ యారసంబు,
॥ నలరు ఘనుఁడవు; యవనుఁడ ♦ వైన నేమి! యుత్తమోత్తమభారతీ ♦ యుఁడవు; నీవు
వ్రాయు నీకమ్మ నాప్రతా ♦ పక్షితీంద్రుఁ డాదరించుఁ దప్పక" యన, ♦ యవనమంత్రి,

గీ॥ "కులముఁ దలఁపక గుణ గణం ♦ బులు గ్రహించు జ్ఞానఖని, నిత్యసాత్త్వికచక్రవర్తి!
యతనిమదిఁ దావుగలదె కో ♦ పాంకురమున; కకట! యెఱుఁగక యాడితి ♦ నంతెగాక.
సీ॥ అతికష్టమగు పరి ♦ స్థితులందు భక్తిరసోద్బద్ధమైన యీ ♦ యుక్తలేఖ
నామహామహుని ది ♦ వ్యాభిధానంబె యాద్యంతంబు వర్ణితం ♦ బగుట, నిదియు
భారతఖండంబు ♦ భావిచరిత్రలో నతులితాగ్రస్థాన ♦ మాక్రమించు;
నట్టి యుత్తమలేఖ ♦ యందు నా వ్రాలుంట యసమాన పరమ భా ♦ గ్యమ్ము నిజము;
గీ॥ భక్తి మెయి నిందు వ్రాసిన ♦ పద్యమాల భువనగురునకు విరజాజి ♦ పూల మాల
యగుచు,హృదయమెక్కి కృతార్థ♦మయ్యెనేని మనల మించు ధన్యులు లేరు♦క్ష్మాతలమున.
క॥ సామాన్యాహారం బది స్వామి యెదుర నుంపఁబడి ప్ర ♦ సాద మగు నటుల్,
పామరుఁడ యవనుఁడను నా నామ మతనిఁ జేరి పావ ♦ నం బగుఁ గాతన్. 292
గీ॥ ఆత్మధర్మంబు నెంచి కా ♦ ర్యంబు నెంచి, యన్నిఁటిని మించు నాపర ♦ మాప్తమిత్రు
లైన మీయాజ్ఞ నెంచి నా♦స్వాంత మిపుడు వ్రాలిడుటె యుక్తమంచు ని♦ర్ణయమొనర్చె."
గీ॥ అనుచు, వ్రాలుంచెఁ; బృథ్విరా ♦ జట్లు చేసి, దాని నదికించి, "రాణాప్ర ♦ తాపసింహ
దేవునకుఁ, గైలవారాప్ర ♦ దేశ" మనుచుఁ బైన లిఖయించి, యాభిల్ల ♦ భటునకిచ్చె.

.—*) భిల్లుఁడు డిల్లీపురము వీడివచ్చుట. (*—

ఆ॥ పలురకముల తిండి ♦ బండాలముల తోడఁ, గంబళమునఁ గట్టు ♦ కమ్మ తోడఁ,
బైనఁ గురియుచుండు ♦ పలు దీవనల తోడఁ, దరలె భిల్లుఁ డురు ము ♦ దంబుతోడ.
ఆ॥ "అల్ల వాఁడె భిల్లు♦డంట; యక్బరుశాహి యోలగమునఁ గూరు ♦ చుండె నంట;
నాప్రతాపు దూత ♦ యఁట యితం"డని, మేడ లెక్కి నిక్కిచూచి ♦ రింతులెల్ల.
క॥ శ్రావణమాసము ముదిరెను! మేవాడ్దేశమున నభము ♦ మేఘాకీర్ణం
బై వాన లలముకొనె! హారావళి విడి ఢిల్లిఁజేర ♦ నరిగిరి యవనుల్. 297
శా॥ అంతన్ రాగమెలర్ప భిల్లపతి డా ♦ యన్ వచ్చి "హారావళీ
ప్రాంతారణ్యము వీడి రయ్యరులు! సం ♦ గ్రామంబునున్ నిల్పె! వి
శ్రాంతిన్ జెందఁగ నాదు గూడెముఁనకున్ ♦ ర"మ్మంచుఁ గొంపోయె దు
ర్దాంతప్రాభవు నాప్రతాపుని సభా ♦ ర్యాపుత్ర సైన్యంబుగన్. 298
గీ॥ రచ్చపట్టునఁ బెనురచ్చ ♦ మ్రానికింద శబరపతి కృష్ణసింగు పా ♦ ర్శ్వముల నుండ
దుర్జయుఁడు లోనుగాఁగల్గు ♦ దొరలు చుట్టుఁ గొలువఁగఁ బ్రతాపుఁ డొకనాఁడు ♦ కొ
లువు చేసె.

గీ॥ ఆమడయు నొక్కయడుగుగా ♦ నరుగుదెంచి మోము ముసిముసినగవుల ♦ మురువు గులుక
భిల్లుఁ డధిపులకును బ్రణ ♦ మిల్లి భక్తి దనరఁ గమ్మఁ బ్రతాపుపా ♦ దముల నుంచి,
సీ॥ "ఎకిమీఁడ! పాదుషా ♦ కిచ్చితిఁ గమ్మ! యాతని యరుసం బింత ♦ యనఁగఁ జెల్ల!
దూరు సింగారించె! ♦ నోడఁగూర్చె నొకపెద్దసభ! కమ్మ నందిచ్చి ♦ చదువు మనియెఁ!
బృథ్వీరా జదిచూచి ♦ వెనుక కిచ్చెను! పెద్దమంత్రి గాని చదువ ♦ మానెఁ! దురక
ఱేఁడు తా నె చదివెఁ! ♦ బృథ్వీరాజు "ప్రతాపన్నృపుఁ డిట్లువ్రాయఁబోఁ! ♦ డిది యెవరిదొ"
గీ॥ యని పలికె! నక్బ "రొకబంటు ♦ నంపి నిజము నరయు"మనెఁ! బృథ్వీరాజును ♦ నగ్రమంత్రి
యిరువు రేకాంతముగఁ గూడి ♦ యిట్లు జాబు వ్రాసి శ్రీపాదములు చేరఁ ♦ బంచినారు."
ఆ॥ అనుచు మ్రొక్కి నిలిచె! ♦ నందఱు మౌన ముద్రా విముద్రితాస్యు ♦ లై వెలింగి!
రాప్రతాపుఁడంత ♦ నా సలుంబ్రాస్వామిఁ గాంచెఁ! గృష్ణసింగు ♦ కమ్మఁ దీసి, 302

—*) ప్రతాపసింహునకు ఢిల్లీనుండి వచ్చినలేఖ. (*—

⊕ సీ॥ మేవాడ రాజ్యల ♦ క్ష్మీ భారధౌరేయ పరిణాహి దక్షిణ ♦ బాహుదండ!
కమలబాంధవ వంశ ♦ కలశపారావార సంపూర్ణ రాకా తు ♦ షారకిరణ!

⊕ The hopes of the Hindu rest on the Hindu; yet the Rana forsakes him. But for Pratap, all would be placed on the same level by Akbar, for, our chiefs have lost their valour and our females their honour. Akbar is the broker in the market of our race; all has he purchased but the son of Oodah; he is beyond his price. What Rajput would part with honor for nine days (Noroza); yet how many have bartered it away? Will Chittor come to this market, when all have disposed of the chief article of the Khetri? Though Putto has squandered away wealth, yet this treasure has he preserved. Despair has driven many to this market to witness their dishonour; from such infamy the descendant of Hamir alone has been preserved. The world asks, whence the concealed aid of Pratap? None but the soul of manliness and his sword; with it well has he maintained the Khetri's pride. This broker in the market of men will one day be over-reached: he cannot live for ever; then will our race come to pratap, for the seed of the Rajput to sow in our desolate lands. To him all look for its preservation, that its purity may again become resplendent.

"Annals of Mewar."

It is no affectation to say that the spirit evaporates in the lameness of the translation. The author could feel the force, though he failed to imitate the strength of the original.

"Colonel James Tod."

బప్పరాయాన్వయా ♦ భరణ! దుర్మదవైరి తామిస్ర చండమా ♦ ర్తాండమూర్తి!
స్వాతంత్ర్యపూజ్యరా ♦ జ్యరమా స్వయంవరాస్థాన సింహాసన ♦ సార్వభౌమ!
గీ॥ భవ్య భారతదేశ సం ♦ భావనీయ సన్మత స్థాప నాచార్య ♦ సకల బిరుద!
స్థిరతరపరాక్రమక్రమా ♦ జేయ విమత భూప గజరాజ సింహ! ప్ర ♦ తాపసింహ!
గీ॥ శ్రీలఁ దనరారు విశ్వదే ♦ వాలయమున నలఘు మేవాడ గర్భాల ♦ యంబులోన
వెలయు నర్ఘేందుకోటీర ♦ విగ్రహంబ వనఘ! నీపాదములకు జో ♦ హారు లివిగొ!
గీ॥ గజము చర్మంబుఁ జిచ్చుఱ ♦ కన్నుఁ బూప చందురునిరేక కైలాస ♦ మందు విడిచి
భారతఖండంబు నుద్ధరిం ♦ పఁగ జనించు ధూర్జటివి నీవు; రాజమా ♦ త్రుఁడవు గావు.
గీ॥ సత్త్వభరితుండవై నిత్య ♦ సత్యమూర్తి వగుచు ననవరతాత్మోప ♦ హారముల నొ
సంగి స్వాతంత్ర్యమును గొల్చు ♦ జ్ఞానరాశి! నీవు దైవస్వరూపమ ♦ వే! నిజంబు. 306
గీ॥ జగము గొనియాడు స్వాతంత్ర్య ♦ సౌధమునకు వజ్రసోపానపంక్తులు ♦ పఱచు చున్న
నీ యశోవైభవముల వ ♦ ర్ణింతురు నిర్జరాంగనలు స్వర్ణమయవీణ ♦ లాలపించి. 307
ఉ॥ తావక ధర్మయుక్తియు ను ♦ దార యశంబును దేశభక్తి హా
రావళి యొందుగాక భర ♦ తావని యొక్కఁడుగాక యింక నీ
స్థావర జంగ మాత్మకము ♦ సర్వజగంబును వేయినోళ్ళ సం
భావనసేయుటల్ చెవుల ♦ పండువుగా వినుచుందు మెప్పుడున్. 308
గీ॥ పుష్పరాశినిఁ బడు వహ్ని ♦ పోల్కిఁ, బాలఁ బడిన విసముట్లు, కంటిలోఁ ♦ బడిన ముల్లు,
నటు హఠాత్తుగ నీకమ్మ ♦ యట్టువచ్చి స్వాంతములు వ్రచ్చెఁ; గొండంత ♦ వగపు దెచ్చె.
మ॥ ఘనసౌభాగ్యము లూడి భారతమహా ♦ ఖండంబు దాస్యాంధకా
రనిమగ్నంబయి యుండ, 'లోకముల దౌ ♦ ర్భాగ్యంబులున్ దీఱె నేఁ'
డని హర్షింపఁ బ్రతాపభానుఁ డుదయిం ♦ బై యుండె; మానుష్యకృతం
బున లేమబ్బులు సోఁకి చాటుపడునే ♦ మో యంచు నొచ్చెన్ మనుల్. 310
సీ॥ "సప్తపారావార ♦ సంవృతాఖిలమహీవలయ మేల" నటంచు ♦ వగవ వెపుడు!
"ధనధాన్యవసనవా ♦ హనకోటి బొత్తుగా లే" దంచు మదిలోనఁ ♦ గ్లేశపడవు!
పార్వతీసతిఁబోలు ♦ పాటేశ్వరీదేవి పడు కష్టములకునై ♦ యడలఁబోవు:
బాలచంద్రికళల ♦ వంటి బిడ్డలు తినఁ గూడు లేదని వంతఁ ♦ గుంద వెప్డు!
గీ॥ డనఘ! వాతాంబుపర్ణాశి ♦ వయ్యు నిఖిల భువనములు గెల్వఁదగు వీర ♦ మూర్తివీవు!
కటకటా! నీవు పంపిన ♦ కమ్మలోని జాలియగు పలుకు విని గుండె ♦ వ్రీలె మాకు. 311

క॥ "తొలఁగెను విభవము; రాజ్యము తొలఁగెను; సిరి తొలఁగె; హితులు ♦ దొలఁగి" రటంచున్
గలఁగకుమీ! దేవునిదయ నెలకొన్నను విశ్వమెల్ల ♦ నీయదె సుమ్మీ. 312

గీ॥ తెగని కష్టంబు లలము నీ ♦ దేశమందు వెలికి యుబికి నీసత్త్వమే ♦ వెలుఁగుఁగొంత!
కనులు గట్టు మబ్బులు గ్రమ్ము ♦ కాళరాత్రిఁ దళుకు తళుకని మెఱయు సౌ ♦ దామనివలె.

గీ॥ క్షత్రధర్మంబు క్రుంగి నా ♦ శనము నొందె; బీటువోయె వర్ణాశ్రమా ♦ చారవిధులు;
భారతత్రాణమున కాది ♦ పద్మనాభుఁ డిపుడు నీరూపమున జన్మ ♦ మెత్తినాఁడు.

గీ॥ భరతఖండంబులోని భూ ♦ పాలగణము లసమసాహసమగ్రి వీ ♦ ర్యమును, సతుల
మానమును, గోలుపోయి; రీ ♦ మాట మేము దేవ! నీమ్రోల నెటు వివే ♦ దింతు మిపుడు!

గీ॥ తనదు నేల్బడిసంత సైన్యం ♦ దవమహత్త్వమ్ముకరంతయుఁ గొను ద్రోగ్ధ ♦ యడిలికాఁడు!
మమ్ముఁ గొనెఁ; గాని సంగ్రామ ♦ మునుమనిఁ గొను పెద్ద నాణెముల్ వెలితిగా ♦ విన్నవోయె!

⊕ మ॥ నవరాత్ర్యుత్సవవేళ వేడుకలలో ♦ నన్ రాజపుత్రాన్వయుం
డెవఁడైనన్ దనయాత్మగౌరవ భరం ♦ బింతేని రక్షించుకొం

⊕ The allusion of the princely poet in the phrase 'bartering their honour on the Noroza' requires some explanation. The Noroza or 'New years Day' when the Sun enters Aries, is one of great festivity among the Muhammadan princes of the East. But of that alluded to by Prithwi-Raj we can form an adequate idea from the historian Abul-Fazl.

It is not New year's Day but a festival especially instituted by Akbar and to which he gave the epithet Khoosroz 'day of pleasure' held on the ninth day (Noroza) following the chief festival of each month. The court assembled and was attended by all ranks. The Queen also had her court, when the wives of the nobles and of the Rajput vassal princes were congregated. But the Khoosroz was chiefly marked by a fair held within the precincts 'of the court, attended only by females. "The merchants' wives exposed the manufactures of every clime, and the ladies of the court were the purchasers. "His majesty is also there in disguise, by which means he learns the value of merchandise, and hears what is said of the state of the empire and the charactor of the officers of government." The ingenuous Abul-Fazl thus softens down the unhallowed purpose of this day; but posterity cannot admit that the Great Akbar was to obtain these results amidst the Pushto-jargon of the dames of Islam, or the mixed Bhaka of the fair of Rajasthan. These 'ninth day fares' are the markets in which Rajput honor was bartered and to which the brave Prithwi-Raj makes allusion.

చవమానంబును బొందకుండెడిని! క ♦ ట్టా! చిత్తురుఁ ధాత్రి ధ
ర్మవికాసంబును బాపి యంగడుల న ♦ మ్మఁ దెత్తువే! నేఁటికిఁ. 317

చ॥ లలిత కళా విలాస శబ ♦ లంబగు చిత్రముఁ గాంచి యొక్కఁ డం
దలి యసమాన నైపుణికే ♦ దఁ గలుఁగుఁ; మఱియొక్కఁ డందు 'రం
గులు నునుఁగుంచె గుడ్డయును ♦ గూలియు నింతని నిర్ణయించెదుఁ
వెల; యొకఁ డిం దభిజ్ఞుఁ డన ♦ భిజ్ఞుఁ డెవండొ జగం బెఱింగెడుఁ. 318

గీ॥ ఈవు విశ్వప్రపంచమం ♦ దీశ్వరుని యనంత లీలాగతులు గాని ♦ యూడె దెపుడు;
విలువ గట్టుచు రాజ్యంబుఁ ♦ గొలుచు నక్బ; రెవరిగొప్పతనం బెంతొ ♦ యెఱుఁగుజగము

It is scarcely to be credited that a statesman like Akbar should have hazarded his popularity or his power, by the introduction of a custom alike appertaining to the Celtic races of Europe as to these the Goths of Asia and that he should seek to degrade those whom the chances of war has made his vassals, by conduct so nefarious and repugnant to the keenly cherished feelings of the Rajput, yet there is not a shadow of doubt that many of the noblest of the race were dishoured on the 'Noroza,' and the chivalrous Prithwi-Raj was only preserved from being of the number by the high courage and virtue of his wife, a princess of Mewar and daughter of the founder of the Suktawuts. On one of these celebrations of the Khoosroz the monarch of the Moguls was struck with the beauty of the daughter of Mewar, and he singled her out from amidst the united fair of Hind as the object of his passion. It is not improbable that an ungenercus feeling united with that already impure, to despoil the Sesodias of their honor, through a princess of their house under the protection of the sovereign. On returning from the fair, she found herself entangled amidst the labyrinth of apartments by which egress was purposely ordained, when Akbar stood before her, but instead of acquiescence, she drew a poniord from her corset and held it to his breast, dictating, and making him repeat, the oath of renunciation of the infamy to all her race. The anecdote is accompanied in the original with many dramatic circumstances. The guardian Goddess of Mewar the terrific 'Mata' appears on her tiger in the subterranean passage of this palace of Pollusion, to strengthen her mind by a solemn denunciation and her hand with a weapon to protect her honor. Rai-Singh the elder brother of the princely bard, had not been so fortunate, his wife wanted either courage or virtue to withstand the regal temptor and she returned to their dwelling in the desert despoiled of her chastity, but loaded with jewels; or as Prithwi Raj expresses it "She returned to her abode tramping to the tinkling sound of the ornaments of gold and gems on her person, but "where, my brother!' is the moustache on thy lip!'

"Annals of Mewar."

సీ॥ భౌతికధనము స ♦ ర్వముఁ గోలుపోయిన, రవివంశజనన గౌ ♦ రవ ధనంబు,
నభిమానధనము, లో ♦ కాతీత విక్రమ ధనమును స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మధనము,
కడు సమృద్ధంబుగాఁ ♦ గలవాఁడవనుచు నీ దివ్యయశం బెల్ల ♦ దిశల మ్రోసె;
నిట్టి మర్దమశక్తి ♦ యెటనుండి వచ్చె నీకని జగం బెల్లప్పు ♦ డడుగుచుండు;
గీ॥ నసి యొకఁడెఁ దోడు నీడ నీ ♦ కద్వితీయ ధైర్యసారంబె నీపాలి ♦ దైవమనుచు
హర్ష బాష్పంబు లురల మా ♦ యట్టివార లాడుకొను మాట లగునో ని ♦ రర్థకములు!
గీ॥ స్త్రీలఁ బురుషుల రాజ్యంబు ♦ దేశమెల్ల విలుచు నీ యక్బరను గొప్ప ♦ విలువకాఁడు;
బ్రహ్మకల్పంబుగా ధాత్రి ♦ బ్రదుకఁ; డంద అపుడు పునరుద్ధరింప ని ♦ న్నాశ్రయింత్రు.
గీ॥ కులము గుణమును చూడక క్షి ♦ క్షోణిజనుల కలుషము లడంచి నిత్యని ♦ ర్మలతఁ బెంచు
జాహ్నవియుఁ బోలె యవనసం ♦ సర్గదోష మడఁచి పునరుద్ధరింప యో ♦ గ్యుఁడవు నీవు!
సీ॥ కానియు మొదలు ల ♦ క్షలుఁ గోట్లు రాసులు రాసులై పెరిగిన ♦ ద్రవ్యములును,
బూరిగుడిసె మొదల్ ♦ గా రమ్య నవరత్న ఖర్మ నిర్మిత మహా ♦ భవనములును,
బంటు మొదలు సర్వ ♦ పార్థివవర్గముల్ పదము గొల్చెడు సార్వ ♦ భౌమపదవి,
బడుగుగుఱ్ఱము మొదల్ ♦ ప్రబలాజిసాధన సన్నద్ధ చతురంగ ♦ సైన్యములును,
గీ॥ గాలవాహినిలోఁ బడి ♦ కడలిఁ గలియుఁ; బేదవడి బెండుదేలియుఁ ♦ బెంపు సెడని
కర్మవీరుని స్వాతంత్ర్య ♦ ధర్మరతుని యశ మొకఁడె శాశ్వతజ్యోతి ♦ యై వెలుంగు.
ఆ॥ సూదిబెజ్జమందు ♦ శుండాలములదండు చొచ్చి వెలికిఁబాఱ ♦ వచ్చు నేమొ!
భాగ్యభోగరతుఁడు ♦ పరమేశ్వరుని కూర్మి నొంద లేఁడు; సౌఖ్య ♦ మంద లేఁడు.
గీ॥ మొగిలు మేసెదుకొండ కా ♦ పురము! శిలలు సింహపీఠముల్! పులులు నె ♦ చ్చెలులపిండు!
లారఁబండిన పండు లా ♦ హార! మిట్టు లేది యెటు లున్నను గొఱంత ♦ యేది నీకు!
సీ॥ "శ్రీమించు నీదు ద ♦ క్షిణబాహుదండమే దిక్కుఁగాంక భారత ♦ దేశమునకు;
నమృత మొలుకు నీక ♦ టాక్షమే యింక నీహైందవులకు జీవ ♦ నౌషధమ్ము;
బెద రెఱుంగని నీదు ♦ హృదయమే భారతస్వాతంత్ర్యలక్ష్మి కా ♦ స్థానవాటి;
తావకనామమే ♦ దాస్యాంధకారమ్ముఁ బోఁదట్టు దివ్యభా ♦ నూదయంబు;
గీ॥ నీస్వరూపంబె పరదేవ ♦ తాస్వరూప" మనుచు జగమెల్ల నినుఁ గొని ♦ యాడి కొలుచు!
నీవె విశ్రాంతిఁ గోరుచుఁ ♦ జే విడిచిన నున్నదే! త్రోవ, భారతా ♦ భ్యుదయమునకు!
సీ॥ తలచూపరాక వా ♦ నలు ముంచుకొనినట్లు యావనప్రళయంబు ♦ లాక్రమింపఁ
స్త్రీల పాతివ్రత్య ♦ దీక్ష పూరుషుల క్షాత్ర మడంగె శశిసూర్య ♦ ధామ మట్టు;

లేకార్ణవంబైన ♦ యీ విపత్సమయమం దీ విశ్వమున కెల్ల ♦ నీ వొకఁడవె
ప్రళయంబు సోఁకక ♦ వటపత్రశాయియౌ పురుషోత్తమునిరీతి ♦ స్థిరత నిలిచి!

గీ॥ తిపుడు నసిచెడ్డ సకలధా ♦ త్రీశహృదయ వాటి స్వాతంత్ర్య బీజముల్ ♦ నాఁటెద వని
యనఘ! మాకుండె బ్రహ్మాండ ♦ మాతయాస! కట్ట! యొనరింతె నట్టేటి ♦ పుట్టిమునక!

గీ॥ బరువుపడ కిన్నియేండ్లు కా ♦ పాడినాఁడ వనఘ! స్వాతంత్ర్య కనక గ ♦ ర్భాలయమునఁ
బ్రజ్వరిల్లు నఖండ దీ ♦ పమ్ము; నిపుడు కొండ యెక్కింతువే! కను ♦ గూర్కు దేవ! 328

గీ॥ పొడమి తోడనె యడఁగు బు ♦ ద్బుదమువోలె నరుని జీవితము క్షణభం ♦ గురము సుమ్ము;
శ్రమ కడలి దేశ మంధకూ ♦ పమునఁ ద్రోయు పాప మొడిగట్టుకొనకు ప్ర ♦ తాపదేవ!

ఉ॥ చాలని కాలమై చరణ ♦ సన్నిధిఁ జేరి వచింపలేని మా
జాలిని దేవుఁడే యెఱుఁగుఁ; ♦ జక్కఁగ విప్పి వచింపలేము; నీ
కాలను ముల్లు గ్రుచ్చినను ♦ గంటను గ్రుచ్చిన యట్లు నొప్పితోఁ
దూలి యొనర్చు విన్నపముఁ ♦ ద్రోయకు! పాయకు వీరమార్గమున్! 330

సీ॥ కడలెల్ల నిండఁ జు ♦ క్కలు రాలఁగాలేదు; కులశైల శిఖరముల్ ♦ కూలలేదు;
గ్రహకోటి సంచార ♦ గతులు మాఱఁగలేదు; గగనంబు వ్రయ్యలై ♦ పగులలేదు;
భూదేవి పాతాళ ♦ మునకుఁ గ్రుంగఁగ నులే; దేడు సముద్రంబు ♦ లింకలేదు;
పవమానశక్తి స్తం ♦ భన మొందఁగాలేదు; వహ్ని తేజము చల్లఁ ♦ బడఁగలేదు;

గీ॥ విరిసి బ్రహ్మాండభాండంబు ♦ వ్రీలలేదు; భువన మేకార్ణవంబయి ♦ మునుఁగలేదు!
ధైర్యహేమాద్రి రాణాప్ర ♦ తాపదేవుఁ డాఱుమాసముల్ విశ్రాంతి ♦ గోరె నేల! 331

గీ॥ నీయశోగానమునఁ జిక్కి ♦ నిఖిలజగము చొక్కెఁ; నానంద మందిరి ♦ సురలుగూడ;
సత్ప్రయత్నంబు! క్షణము వి ♦ శ్రాంతి వలదు! తండ్రి! మ్రోయింపు విడక స్వా ♦ తంత్ర్యభేరి!

గీ॥ ఉదయగిరిపైన రవి కూరు ♦ చుండునట్టు లల్ల హారావళీ పర్వ ♦ తాగ్రసీమఁ
గొలువు దీఱెదు నీమూర్తిఁ ♦ గొలుచు జగము; నీకు స్వాతంత్ర్యరాజ్యాభి ♦ షేకమగుత.

గీ॥ సంగర తరంగ సంక్షుభి ♦ తాంగమగుచు నలముకొనియున్న బహువిప ♦ దబ్ధియందుఁ
జెక్కు చెదరక చిక్కక ♦ సేమముననె నడచెదును గాక యుమ్మదా ♦ నందనౌక.

సీ॥ నీకటాక్షవిలాస ♦ నియతి యీక్షితికిఁ గల్యాణ తోరణరాజి ♦ యగునుగాక!
ముందు రాఁగల కాల ♦ మందు 'స్వాతంత్ర్యదైవత' మంచు నీపేరు ♦ వఱలుఁగాక!
మూఁడువేళల జగం ♦ బున వీరులందు నీ కగ్రపూజాస్థాన ♦ మలరుఁగాక!
భారతీయులు హృద ♦ బ్జములందు నీమూర్తిఁ జేర్చి యెల్లపుడు పూ ♦ జింత్రుగాక!

గీ॥ మాత పాళేశ్వరి చిరసు ♦ మంగలియయి యచలరాజాత్మజ పిధాన ♦ నలరుఁగాక!
యతులితారోగ్య భోగ భా ♦ గ్యములతోడ నర్కకులదీప! నీకు బ్ర♦హ్మాయు వగుత!

గీ॥ భవ దుదాత్తవృత్తము త్యాగ♦వైభవంబు మామదిని గొల్పు భక్తి,యీ♦మాడ్కి యవన
నృపు ఋణముఁగూడ మఱపించి♦నిన్నుఁ గొలువఁ బురికొలిపె; సాహసమని త♦ప్పరయ
కయ్య!

ఆ॥ నీపదాబ్జయుగము ♦ నిరతంబుఁ గొలుచుచు భక్తిగల విధేయ ♦ వర్తనమున
నలరు వార; మిట్టు ♦ 'లబ్దూరురహిమాను-పృథ్వీరాజు'లనఁ జ ♦ రింతు మెపుడు." 337

క॥ అని చదివి సలుంబ్రాపతి మనమునఁ నుదయించు భక్తి ♦ మాహాత్మ్యమునన్,
గనుఁదోయి నొత్తుకొని లేఖను విభు పాదములు సోఁకఁ ♦ గా నిడి మ్రొక్కెన్. 338

క॥ అచ్చటి యందఱ మనములు విచ్చి ముఖాబ్జముల నిండ ♦ వింతగు మోదం
బచ్చుపడి హర్ష బాష్పము లెచ్చంగఁ బ్రతాపదేవుఁ ♦ డెల్లరఁ గనుచున్. 339

మ॥ "నెల దాటంగను జొచ్చె నక్బరునకున్ ♦ నే లేఖ నంపించి; యీ
నెలగా నక్కట! సూర్యవంశము దెసన్ ♦ నేరంబుఁ గావించి నిం
దలపాలైతి నటంచుఁ బల్మఱును జిం ♦ తన్ గుందితిన్; గాని యీ
కలఁతల్ సర్వము దీర్చి హర్షభరమున్ ♦ గల్గించె నీ లేఖయున్. 340

గీ॥ శత్రుపురమున యావనా ♦ స్థానసీమ నింత నిష్పాక్షికమనస్కు ♦ లింత సుగుణ
భరితు లుండుట యిప్పుడే♦యెఱిఁగి, యింత వఱ కెఱుఁగనైతినే! యంచు♦వగచుచుంటి

మ॥ తన సత్కీర్తికి భంగమౌ గతిని స్వా ♦ తంత్ర్యంబుఁ బోనాడి క్రాం
తినిఁ గాంక్షించెఁ బ్రతాపుఁ డంచు వగ సం ♦ ధిల్లంగ నాపృథ్వీరా
జును నబ్దూరహిమానుఁ డీయిరువు రి ♦ చ్చో జ్ఞానదీపంబు పెం
పునఁ నజ్ఞానతమంబుఁ బాపుచు యశం ♦ బున్ బెంచి రెంతేనియున్. 342

మ॥ స్మరణీయంబగు వారి సాయము; కృత ♦ జ్ఞత్వంబుఁ బాటించి త
చ్చరితంబుల్ స్మరియింపకున్న ఋణ మీ ♦ జన్మంబునన్ దీఱ; దా
హారిభట్టారకు పేరు వెన్కఁ గదు పు ♦ ణ్యాస్వాంతులౌ వీరి యి
ద్దర నామంబులె యుత్తమోత్తమ పదం ♦ బున్ బొంది వాసిన్ గనున్. 343

॥ మఱవఁ దగదు; వీరు చిరస్మరణీయు" లటంచుఁ బలుక ♦ సంతోషము పొం
పిరిపోవ సలుంబ్రాధీశ్వరుఁడును మది భక్తిభావ ♦ వైభవ మలరన్, 344

—*) సలుంబ్రాకృష్ణసింహుఁడు డిల్లీలేఖను గొనియాడుట. (*—

క॥ పరు నుద్యోగులు, మనతో దుర మొనరింపంగ వలయు ♦ దొర లయ్యును, న
క్బరు పీడి మిమ్ముఁ గొలిచిరి గురుతుల్యు లటంచు నెంచు ♦ కొందము మాకున్.

క॥ ద్యుతిమంతమయి జగద్వందితమయి యీదివ్యలేఖ ♦ దేవార్పణపా
వితమగు కర్పూరపు హారతివోలెఁ బవిత్రమై వి ♦ రాజిలుచుండెన్. 346

క॥ హృద్యములై, యనుభవసం పాద్యములై, సరళ సరస ♦ పాక కళా సం
వేద్యములై, లేఖను గల పద్యములు పదార్థగౌర ♦ వంబునఁ దనరున్. 347

క॥ మావంటి సేవకులు సంభావించి పఠించి దినము ♦ పారాయణమున్
గావింపఁ దగినవై కడుఁ బావనమై వెలుఁగు నిచటి ♦ పద్యచయంబుల్. 348

చ॥ పదిలముగాఁగ నీదు పద ♦ పంకజభక్తి మనంబులోపలన్
మెదలెడి వారిలోన నను ♦ మించిన భక్తుఁడు లేఁడటంచు నా
మొదలిటినుండియున్ గరువ ♦ ముల్ మది నుండెను; నివ్వు "డెందమో
గదర మహానుభావు'లను ♦ కైవడి నా కెఱుఁగంగ నయ్యెడిన్. 349

క॥ విజ్ఞాపన మిద్దానిని నాజ్ఞాపత్రముగ నెన్ను ♦ దాదులు గొని మా
యజ్ఞాన ముడిపెదము బ్రహ్మజ్ఞమణీ! దీని నొసఁగి ♦ మమ్మేలఁగదే!" 350

క॥ అనుచుండ భిల్లపతి యాతనిఁ గాంచుచు "భక్తియోగ ♦ ధర్మరహస్యం
బును మిమ్ముఁబోలె నెఱిఁగిన మనుజుఁడు లేఁ"డనచు రాజ ♦ మణిఁ గన్గొనుచున్, 351

సీ॥ బాధ్యతగల గొప్ప ♦ పదవి తౌరుష్క సామ్రాజ్య లక్షిత మహా ♦ మాత్యముద్ర
యదియొకఁడేగాక ♦ యక్బరీశ్వరుతోడి వియ్యంబు నెయ్యంబుఁ ♦ బేర్మిపెంపుఁ
దృణముగాఁ జూచుచు ♦ గుణము కోరుచు నిన్నుఁదనజేసి గర్భశ్రీ ♦ త్రివుని గొలిచె
యేవిపత్తులనైనఁ ♦ నెదిరింప సమకట్టె నబ్దారురహిమానుఁ ♦ డనఘ గుణుఁడు!

గీ॥ కమ్మఁజమువఁగాఁ జమువఁగాఁ ♦ గడ కతండు పరమభక్తి ని న్నేకల ♦ వ్య ప్రకార
శిష్యుఁడై కొల్చి మమ్మె గె ♦ ల్చెననితోఁచె"ననిన నందఱ దెసఁ గలి♦యంగఁజూచి,

ఉ॥ "కమ్మ నదెట్లొ వ్రాసితిని; ♦ గమ్మను బంపిన దాదిగా నన
ర్థమ్మగు భ్రాంతి యేల వల ♦ దం చనిపించి తపించుచుంటి; నీ
కమ్మయు నాకుఁ దోడుపడెఁ! ♦ గష్టమొ సౌఖ్యమొ నెత్తిఁ బడ్డ భా
రమ్ముఁ దొలంగఁ ద్రోయఁగను ♦ రాదు; రణంబె శరణ్య మెప్పుడున్. 353

⊕ గీ॥ కమ్మ వినినంత మద్భుజా ♦ స్కంధమందుఁ దోఁచెఁ బదివేల వీరుల ♦ దోర్బలమ్ము;
రణ మొనర్పంగఁ గోర్కు లు♦గ్రముగ రేఁగె! వీరవిహరణ మొనరింప♦వెడలవలయు

సీ॥ లోకముల్ తలక్రిందు ♦ లుగఁ జేసి భారతస్వాతంత్ర్యమును నిల్పఁ ♦ జాలుదురని
యందఱు కొండంత ♦ యాసతో మనవైపు చూపులు వఱపిన ♦ చొప్పు దోఁచె;
నే హేతువున్నైన ♦ నిపుడు స్వధర్మ నిర్వహణంబునందు దు ♦ ర్బలుల మైన
మేవాడకేగాక ♦ యీ విశ్వమందలి ప్రజకెల్లఁ దప్పిన ♦ వారమగుదు!

గీ॥ మస్థిరపు జీవితముల పై ♦ నాస మాని భారతత్రాణ దీక్షా ని ♦ బద్ధులమయి
దేవదానవకోటి నె ♦ దిర్చియైనఁ గార్యసాఫల్య మొందఁగాఁ ♦ గడఁగ వలయు.

చ॥ పొడమి యధర్మముల్ పొదలి ♦ పొంగుచు దాస్యము వీరధర్మముల్
ముడివడె! మాతృదేశము వి ♦ ముక్తికి నాదు శరీరమందునన్
గడపటి రక్తబిందువును ♦ గాని మిగుల్చుకొనంగఁబోక నే
దడిపెదనేని యీధరణి ♦ ధన్యుఁడ నయ్యెద నీభవంబునన్. 355

మ॥ దివమందైనను రేయియైనఁ ద్రుటి విశ్రాం ♦ తిన్ బొందఁ గాంక్షింప; నా
హవరంగంబె నివాసమందిరము చే ♦ యన్ బోయెదన్; ప్రాణవా
యువు లీదేహమునందు నుండువఱకె ♦ ట్లో పూని స్వాతంత్ర్యలే
శవికాసంబును బోవనీనని ప్రతి ♦ జ్ఞన్ జేతు మీముందరన్" 356

గీ॥ అని విభుండనె! భిల్లేశుఁ ♦ "డట్లె యగుత! మీవు చెప్పినంత యొనర్చు ♦ టే నిజంబు!
పిలిచి పిలిచియైన రణంబు♦సలుపవలయు! వలచి వలచి యాపదల నో♦ర్వంగవలయు!

గీ॥ అఖిలభిల్లరాజ్యము మాత్రి ♦ కప్పగించి పులులఁబోల్ వేనవేలు లెం♦కలను గొనుచు
ననునిమేషంబు వచ్చి నీ ♦ యండ నుందు; నామహాభుజ మున్న నీ ♦ కేమికొఱఁత!

క॥ గళమునఁ బ్రాణము లుండఁగఁ దలపూ వాడంగనీక ♦ త్వత్పాదాబ్జం
బులు తల నిడి ముల్లోకంబులు దాఁకిన నుంత ముల్లు ♦ మోవఁగనీయన్" 359

క॥ అనియెల్గెత్తి వచించెను! విని యందఱు హర్ష మనుభ ♦ వింప, సలుంబ్రా
వనిపతి "దేవా! విక్రమ మన నీసొమ్మనుచు జగము ♦ లభినందించెన్. 360

⊕ This effusion of the Rahtore was equal to ten thousand men; it nerved the drooping mind of Pratap and roused him into action, for it was an incentive to find every eye of his race fixed upon him.

"Annals of Mewar."

క॥ నీవెంట మాతృదేశము సేవించి విపత్తుకోటిఁ ♦ జెండాడఁగ మా
జీవితము లుపకరించిన నీ విశ్వమునందుఁ గొదవ ♦ యేదీ మాకున్! 361

క॥ తారాగృహమాది, సలుంబ్రిరాజ్యాంతంబుదాఁకఁ ♦ బ్రజలును శ్రీమ
న్నారాయణమూర్తివిగాఁ జేరి భజించెదరు నీదు ♦ శ్రీపాదములన్! 362

గీ॥ అగ్రిహానల దీప్తము ♦ ఖోగ్రమైన రణమహాదుర్గ నష్టైక ♦ ర్ణద్వయంబుఁ
బట్టి యాఁడింపఁగలరు నీ ♦ పాదభక్తు"లనఁ బ్రతాపప్రభూత్తంసుఁ ♦ డాస్యమెత్తి, 363

మ॥ "అమితోగ్రంబుగ యుద్ధముల్ జరుగు; నా ♦ వంతైన విశ్రాంతి నొం
దము: మీకున్న యమూల్యవస్తువుల వెం ♦ టన్ గొంచు నీనాఁడె సూ
ర్యమహల్ దుర్గముఁ జేరఁబోవలె" నటం ♦ చాజ్ఞప్తిఁ బాలించె; శీ
ఘ్రమె సేనాపతు లెల్లఁజేరి దరియం ♦ గా నేఁగి రాదుర్గమున్. 364

ఉ॥ "మీరలు నాకు వంద్యులరు; ♦ మీకృతమున్ మఱవన్; రణంబె నేఁ
గోరుదు శాంతి నిచుకయుఁ ♦ గోర" నటంచని పృథ్విరాజు-న
బ్దూరహిమానుఁగూర్చి తలఁ ♦ పున్ బ్రకటించెఁ బ్రతాపసింహుఁ; డ
వ్వారును నక్బరీశునకు ♦ వార్తలు దెల్పిరి సత్య మేర్పడన్. 365

గద్య:—ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణాకటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, "దుర్భాక" వంశ దుగ్ధాంభోరాశి
రాకా కైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్ర పవిత్ర, సుజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహాఽవధాని
పంచానన-కావ్యకళాని ధిత్యాది బిరుదాకర, సుకవి
రాజశేఖర, "రాజశేఖరకవి" ప్రణీతంబయిన
"రాణాప్రతాపసింహచరిత్రం" బ
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ జతుర్థా
శ్వాస
ము.

శ్రీ

కామేశ్వర్యై నమః.

రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర.

పంచమాశ్వాసము.



—*) వసంతము. (*—

సీ॥ నునుపారు మెఱుఁగు దీ ♦ ఙన గుజ్జులేమావి చిగురాకు బాకులు ♦ చికిలి చేసి,
ననలాని వగరుటె ♦ ల్గునఁ గికారించు కోయిల హుమాయీల నా ♦ యితము చేసి,
నిలువెల్ల విచ్చి తా ♦ వులు చిమ్ము దాసానిపూలతో నెత్త్రెం ♦ డాల నెత్తి,
యరవిచ్చు జేకుఁదా ♦ మర తుపాకులఁ దేటిగమి యుక్కుగుండ్ల న ♦ గాదు చేసి,
గీ॥ పరువపు వసంతుఁడను దొడ్డ ♦ తురకజేఁడు కలయవనపాళి పసదన ♦ మ్ములఁ గఱచి,
లలితరాజాతపత్రమం ♦ డలము బెరయ దళముకొని చిల్కపిండుతో ♦ దండు వెడలె.

—*) యవనులు రాజపుత్రుల దుర్గములను గొనుట. (*—

క॥ ఈమాఱు ప్రతాపుఁడు తనదౌ మానము నిలుపుకొనుట ♦ యరుదని యక్బర్
భూమీశు సైన్యపతు లచ్చో మూఁగిరి బలములెల్లఁ ♦ జుట్టును గొలువన్. 2
క॥ బల్లిదుల భటులఁ గొని 'యంతల్లా' దుర్గంబుకడఁ బ్ర ♦ తాపవిభుం డ
బ్దుల్లాఖానుని దాఁకెను ముల్లోకము లతని ధృతికి ♦ మెచ్చుట వడఁగన్. 3
సీ॥ తౌరుష్కభటులు మ ♦ త్తమతంగజములట్లు తాఁకిరి రిపుసేన ♦ దద్దఱిలఁగ;
రాజపుత్రులు మృగేం ♦ ద్రశ్రేణిఁబోలెఁ బైఁ దూఁకిరి యవనులు ♦ దొరలిపడఁగ;
ప్రళయభానుఁడువోలె ♦ వెలిఁగి ప్రతాపేంద్రుఁ డరిమధ్యమున వ్రాలి ♦ నఱుకసాగె;
వందలువేలుగా ♦ ప్రమ్మదిరి రెండుపక్షములందు; సమర ము ♦ గ్రముగ రేఁగెఁ;
గీ॥ ప్రొద్దుమాపటివేళకు ♦ మొగలుసేనఁ గొని షరీఫు వచ్చి కలసి ♦ కొనియె; రాజ
పుత్రులకు సంగరము తల ♦ మునుకలయ్యెఁ; యవనసైన్యంబుల యధీన ♦ మయ్యెఁ గోట.
క॥ బారులు బారులు యావన వీరులు శైలంబు లెక్కి ♦ వెడలుచు నవలన్
"దోరణగృహ" దుర్గము "చాందేరీ" దుర్గంబుఁ గొనిరి ♦ ధృతి యేపారన్. 5

క॥ వేఱొక సేనాపతి మార్వారుదెసను సేనఁగొనుచు ♦ వచ్చి మహోగ్రం
బౌ రణ మొనరించుచుఁ బొలిమేరను "ఆహూరు" కోట ♦ మెట్టెను గడిమిన్. 6

సీ॥ నీలకాదంబినీ ♦ నివహంబుచందాన సకలదిక్కుల విప ♦ త్సంచయములు
పేరినకొలఁది భ ♦ విష్యదాకాశంబు విపులాంధకారసం ♦ వృతముగాఁగ
సైన్య మంతంతకు ♦ సమసిపోయెను; దుర్గసంఖ్య క్రమమ్ముగా ♦ సన్నగిల్లె;
నాప్రతాపుని ధైర్య ♦ మతని సాహసము దైనందినవృద్ధి నొం ♦ దంగసాఁగె;

గీ॥ నింతలోనన వర్షర్తు ♦ వెదిగివచ్చెఁ; బర్వతముల రేఁగెడు విష ♦ వాయువులకుఁ
గొలఁకు లందలి విషజలం ♦ బులకు స్రుక్కి, మొగలు సేనలు ఢిల్లికిఁ♦బోయె మఱలి.

సీ॥ విశ్వంబునెల్లఁ బి ♦ ప్పిగఁజేయఁజాలి గుంపులుగాఁగఁబడు పిడు ♦ గులకు నడలి,
జడివట్టి కురిసి మా ♦ సముదాఁక విడువక చెలరేఁగుచుండు వా ♦ నలకుఁ జిక్కి,
కుక్షిలోనికిఁ గ్రుచ్చు ♦ కొని పోయి శ్రమఁబెంచు నీదరగాలికిఁ ♦ బేదవడియు;
రక్త మంతటిని బే ♦ రఁగఁజేసి హృదయంబు స్తంభన మొనరించు ♦ చలికి స్రుక్కి;

గీ॥ చిత్తరొండల వేఁడికి ♦ నత్తమిల్లి రాజగురుసార్వభౌముఁడు ♦ రాణివాస
మనుఁగుబిడ్డలు నలజడి ♦ కగ్గమగుచుఁ బాండవులుగూడఁ బడనట్టి ♦ బాధ పడిరి. 8

క॥ కొమ్మలకును బల్లవనివహమ్మువలెన్ జైత్రమాస ♦ మంతట నారం
భమ్మైన యవననృపసైన్యమ్ములు గుంపులయి వెలసె ♦ హారావళిపై. 9

గీ॥ పాదుషాహి యానతిమెయి ♦ భరతఖండ మందు విఖ్యాతిఁ గనిన సై ♦ న్యాధినాథు
లెల్ల వేంచేసి 'యుజ్జార♦గృహము' 'దేవగృహము'ను "విరాటగృహ"దుర్గ♦మిన్నగొనిరి!

—*) "సూర్యమహాల్" దుర్గ యుద్ధము. (*—

మ॥ సమదేభేంద్ర సమాన వీరభటు లు ♦ త్సాహంబుతోఁ గొల్వ; ద
ర్పము శోభిల్ల మహమ్మదీయభటు లం ♦ బర్ నుండి మార్వారుదే
శమునంగుండియు వచ్చి యెల్లదిశలన్ ♦ శైలంబు లందెక్కి సూ
ర్యమహాల్ దుర్గము చుట్టుముట్టిరి సమ ♦ గ్రాటోప మేపారఁగన్.

మ॥ వితత కరాళ మృత్యుసమ ♦ భీకర విక్రములైన యాత్మ యో
ధతతులనెల్లఁ బూన్చుచుఁ బ్ర ♦ తాపుఁ డరాతులఁ దాఁకి సంగర
క్షితిని దదీయశీర్షములఁ ♦ జిందర వందర చేయుచుండె; నీ
గతి నొకమాసమున్ గడువఁ ♦ గా యవనుల్ కడుఁ జింత ముస్గుచున్,

సీ॥ కోటలో నొక్కని ♦ గూఢమార్గ మెఱింగి గుమిగూడి పోయి ద్వా ♦ రమును దెఱచి
యర్ధరాత్రము లోని ♦ కరుగంగఁబూని; రాసడి యెట్లో యెఱిఁగి దుర్జయుఁడు వచ్చి
యడ్డగించెను; యుద్ధ ♦ మతిభయంకరముగా జెలఁగె; మొగలులు ద్రో♦సికొని లోనఁ
జొరఁ బూని; రది చూచి ♦ చోండావతుల్ దవాగ్నిజ్వాల లటులు క్రి♦క్కిరిసి తాఁకి;
క॥ రర్కుఁడుదయించుసరికిఁ బో ♦ రగ్గ మయ్యె; నంత భిల్సురాపురినుండి ♦ యరుగుదెంచి
సూక్తసింహుండు తురకల ♦ స్రుక్కఁజేసి సరభసముగ దుర్గప్రవే ♦ శం బొనర్చె. 13

ఉ॥ ఘోరముగా రణం బెదిగెఁ; ♦ గొన్నిదినంబులు దాఁటినంత, నా
హారపదార్థముల్ దఱిగె; ♦ నంతట నొక్కయెడఁ బ్రతాపధా
త్రీరమణేంద్రుఁ జేరఁజని ♦ "దేవ! నిగూఢ కవాటమందునఁ
దూఱుచుఁబోయి 'భీమగడ' ♦ దుర్గముఁ జేరఁగ యోగ్య మియ్యెడఁ. 14

క॥ చాలఁ గాలము నిలువఁగఁ జాలదు దుర్గంబు; తిండి ♦ సంబారములుఁ
జాలవు; మీరిపు డరుగుట యే లగ్గగు నాకుఁజూడ ♦ నిందుండి వడిఁ." 15

మ॥ అని పాదంబులచెంత వ్రాలుచు సలుం ♦ బ్రాధీశుఁ డర్థింప, న
జ్జననాథాగ్రణి భీమదుర్గమునకుఁ ♦ సైన్యంబులఁ గూడి పో
యెను; శేషించిన సైన్యముల్ భుజబలం ♦ బేపారగాఁ బోరె; నై
న నెలఁ దాఁటకమున్న దుర్గమును జెం ♦ దఁ గల్గి రామొగలుల్. 16

మ॥ బలమెల్లఁ గృశియింపఁ జొచ్చినఁ బ్రతా ♦ పస్వామి జాంబూనదా
చలముఁ బోలి పరాక్రమక్రమత స్వ ♦ చ్ఛందంబుగా నిల్చె; బి
డ్డల భార్యఁ జెఱఁబట్ట నాతఁ డగచా ♦ ట్లఁ మున్గునం చెంచి సే
నలతో ముట్టిరి భీమదుర్గము నమం ♦ దస్థైర్యులై శాత్రవుల్. 17

—*) యవనులు భీమదుర్గమును ముట్టడించుట (*—

సీ॥ యవనులదెస ముఖ్య ♦ మై ప్రకాశించె నత్యలఘుబృహన్నాళి ♦ కాస్త్రవహ్ని;
రాజపుత్రులదెస ♦ రాజిల్లఁబొడఁగెఁ బ్రధానమై బాహుప్ర ♦ తాపవహ్ని;
యగ్నిచూర్ణముధాటి ♦ కాకోట నట నట గండశిలలు కొన్ని ♦ పిండి యయ్యె;
క్షణమునకు క్షణంబు ♦ గడియకు గడియ యావనచమూప్రతతిని ♦ బలము తఱిగె;
గీ॥ నిప్పు లుమిసెడు నారక్త ♦ నేత్రములును మందుచుండెడు భయదాస్య ♦ మండలములు
రక్తసిక్తపరిచ్ఛద ♦ రాజి వెలయ రాజపుత్రుల పోరు దు ♦ ర్వార మయ్యె. 18

క॥ నెల దాఁటుదాఁక యవనులఁ గలనఁ గలఁచి నృపగురుండు ♦ కాపురముఁ దగన్
దలఁగించి బోయపల్లియ నిలిపి పదిలపఱచి మఱల ♦ నెక్కొనె ననికిన్. 19

మ॥ పరమప్రీతిని భిల్లలోకపతి యా ♦ పాళేశ్వరీ పాదపం
కరుహద్వంద్వముఁ గొల్చి తోడుకొని యా ♦ 'కావా' ఖనిన్ జేర్చె; నా
కరుణాసాంద్రమనస్క యత్తఱిని భూ ♦ గర్భమ్మునన్ జేరు నా
ధరణీనందనమాడ్కిఁ బెం పెసఁగె నా ♦ దార్యంబు దీపింపఁగన్. 20

గీ॥ రాణివాసంబు భిల్లరా ♦ ష్ట్రంబుఁజేరు టెఱిఁగి మహాబతుఖాన్ సేన ♦ నురవడిమెయి
దఱిమె; దుర్గమవనముల ♦ నరుగలేక గరళమున్ దిన్న వేఁదుఱు ♦ గతిఁ గలంగె. 21

గీ॥ విచ్చె మొగిళులు; గగనంబు ♦ విమలమయ్యెఁ; గాపురముతోడ ననుచర ♦ గణముతోడఁ
గదలి బోయగూడెము వీడి ♦ కైలవార సీమలకుఁ జేరె వీరల ♦ క్ష్మాప్రభుండు. 22

గీ॥ విడిదిమార్పులు, పరగ రా ♦ యిడులకూర్పు, లాత్మబలము తగ్గెడునూర్పు, ♦ లలజడిఁగొనఁ
దొడరి,తలఁకును మగటిమి ♦ త్రోపులాడ వెనుకచూడక నృపుఁడు ము ♦ న్కొనిపెనంగె.

గీ॥ ఒక్కమెయి రేయుఁబవలును ♦ గ్రుక్కగొనక జయము దవ్వైనకొలఁది ను ♦ త్సాహశక్తి
రవ్వులుకొల్పుచు నడిపెనం ♦ గ్రామదీక్ష; విమతులకుఁ జిక్కఁగడమ దు ♦ ర్గములుగూడ.

సీ॥ మిట్ట మధ్యాహ్నంబు! ♦ మిహిరుఁ డుగ్రుండయి చెలరేఁగె; నొకచోటఁ ♦ జెట్టునీడ
బోయ గడ్డిని దెచ్చి ♦ యీయఁ బాళేశ్వరి రుబ్బి కాల్చుచునుండె ♦ రొట్టియలను;
బిడుగుపాటున వచ్చి ♦ పడియె నంబరుదిక్కునుండి ఫరీద్ఖాను ♦ దండుఁ గొనుచు;
మనుజేశ్వరుండు కొ ♦ మ్మలు వంచి బుట్టల, బిడ్డల భార్యను ♦ బెట్టి విడిచెఁ;
గీ॥ ననుచరులఁగూడి యవనసై ♦ న్యంబుఁ దాఁకి పదులునూఱులుగాఁ దలల్ ♦ చిదిమివైచె;
నంత భిల్లులు వనసీమ ♦ నాక్రమించి పిల్లలను రాణిఁ జేర్చిరి ♦ భిల్లవాటి. 25

సీ॥ షాబాజుఖాన్ గొప్ప ♦ సైన్యంబు తనవెంటఁ గొలువంగ లోయలో ♦ పలికిఁజొచ్చె;
శైలసాంకేతిక ♦ సాహాయ్య మూఁది ప్రతాపుఁడు భటులఁ గొం ♦ దఱను గూర్చి
యాకస్మికమ్ముగా ♦ నరిసేనపై మారి మసఁగినగతిఁ గ్రమ్మి ♦ మట్టసాఁగె;
నీయవస్థను ఖానుఁ ♦ డెఱిఁగి సైన్యము వెన్కమొగమయి పరవఁగా ♦ ముదల వెట్టెఁ;
గీ॥ దురకభటు లల్ల నల్లన ♦ మరలిచూచి రాజమణిఁ గానమికి నబ్బు ♦ రమ్ము పడిరి!
యాతఁ డవ్వలిదెస లోయ ♦ నరిబలమ్ము బిట్టు దట్టించెఁ గ్రుక్కఁద్రి ♦ ప్పికొనసీక. 26

మ॥ మఱలన్ వైరులు వెన్కకున్ దిరిగి; రీ ♦ మాఱున్ బ్రతాపావనీ
శ్వరుఁ డవ్వారికిఁ గానరాక యెటనో ♦ శైలంబు లందుండి ముం

దఱిఁ బోటోడ్డిన శత్రుసేనలఁ బ్రిచం ♦ డస్ఫూర్తిమైఁ దాఁకి కో
దఱి నాత్మీయకృపాణధారలను గ్రమం ♦ దర్జేసె సత్యుగ్రుఁడై. 27

క॥ "కనఁబడఁ డెట్టులు వెదకినఁ; గనఁబడినను బట్టువడఁడు; ♦ కట్టా! యిఁక నే
మొనరింతు" ననుచు, ఖానుఁడు తనసేనను గొనుచు గిరులు ♦ దాఁటుకొని చనెన్. 28

క॥ ఖాసింఖాను మహాసేనా సంవృతుఁడగుచు నవలి ♦ నాఁ డరుదేరన్
గా, నడి గని యాతని నిట్లే సిలుగులఁ బెట్టి యినకు ♦ లేంద్రుఁడు కలఁచెన్. 29

క॥ అటవీమృగములవలెఁ బొంచుటయును బైఁబడుట చీలు ♦ చుట కలఁచుటయున్,
విటతాటనమ్ము చేయుట త్రుటిలోఁ జాటగుట నృపతి ♦ ధూర్జటి నేర్చెన్. 30

క॥ పులి నివసించెను గుహాలోపలి కరిగెడు హరిణవితతి ♦ వలె, యావన వీ
రులు రాఁగ దినదినము వందలుగఁ బ్రతాపుఁడు కలంచి ♦ తనువులు సించెన్. 31

గీ॥ అవిరళాజ్యాహుతుల రేఁగు ♦ నగ్నిహోత్రమన, సలుంబ్రాధిపతి శాత్ర ♦ వాటవి నటు
భస్మ మొనరింప, నిటు ప్రతా ♦ పప్రభుఁడు దనరె సమరాభ్రభూమి మా ♦ ర్తాండుపగిది.

క॥ ఒకపాలు సైన్యములు కొండకనుమను బ్రతాపుఁదాఁకి ♦ నలిసేయుచు వే
ఱొకపాలు భిల్లదేశము నికటమునఁ జరించె రాణి ♦ నిర్జెఱఁబట్టన్. 33

క॥ "ముల్లోకము లెదిరించిన ముల్లైనను మోవనీక ♦ పూనికమెయి నా
భిల్లులఁ గలఁచెద" నని యబ్దుల్లాఖా నేగె సైన్య ♦ ముఁ దోడ్కొనుచున్. 34

ఆ॥ శైలపంక్తినడుమ ♦ 'జావురా' తగరపు గనులలోన రాణి ♦ గారి నుంచి
వేయుఁగనులతోడ ♦ వేయుఁజేతులతోడఁ బ్రీతిఁ గాచుచుండె ♦ భీమచాఁదు. 35

క॥ అనుచరుఁ డొకదిన మదయంబునఁ దగరపుగనులు చేరఁ ♦ బోయి మహారా
జ్ఞిని గాంచి భక్తిఁ దత్పద వనజములకు మ్రొక్కి నిలువఁ ♦ బాటేశ్వరియున్, 36

—*) పాటేశ్వరీదేవి భిల్లునితోఁ దన భర్తనుగూర్చి యడుగుట. (*—

మ॥ "దరహాసోజ్జ్వల కాంతి కాంతమయి, యు ♦ ద్యత్పద్మపత్రాభ సుం
దర నేత్రద్వయమై, పరాక్రమకళా ♦ ధౌరేయమై, సత్కృపా
భరితంబై, రమణీయమై, భువనసే ♦ వ్యంబైన, నా జీవితే
శ్వరు నెమ్మోమును గాంచి నేఁటి కొకమా ♦ సం బయ్యె భిల్లాగ్రణీ! 37

క॥ వైరులసైన్యము లెంత యపారముగాఁ జుట్టుకొనెనో! ♦ వారేమెడ ను
న్నారో! సమయమునకు నాహారము దొరకెడునో! మాకు ♦ నై వగతు రొకో! 38

మ॥ అకటా! వైరులడాఁడి తగ్గదని వా ♦ రాయాసముల్ జెందఁబో
రు కదా! యెప్పటియట్ల నవ్వుచునె పో ♦ రుల్ దీర్తురా! రాజపు
త్రకు లుత్సాహము వీడరే కద! సలుం ♦ బ్రాభర్త సర్వాంగర
క్షకుఁడై భక్తి మెలర్పఁ బ్రాణవిభు ప ♦ జ్జల్ గొల్చి యుండుల్ గదా! 39

సీ॥ శ్యామసింహుండు పా ♦ ర్శ్వమున వర్తించునే! సామంతు లందఱు ♦ సరస మంద్రె!
స్వాతంత్ర్యసమరదీ ♦ క్షామహోపన్యాసములు తొంటిచందాన ♦ నొలుకుచున్నె!
వ్యాకోచ పుష్పంబు ♦ వలె నాథుమోమున నానంద దరహాస ♦ మలరుచున్నె!
నాయాస మెప్పుడే ♦ నంది కుందరుగదా! యారోగ్య సౌభాగ్య ♦ మనువగుఁగద!
గీ॥ యూర్జితోత్సాహకళలతో ♦ నొప్పెడుఁగద! తఱచు బిడ్డలదెస మది ♦ మఱలదు గద!
విమతులకునెల్ల గర్భని ♦ ర్భేదకముగఁ దీవ్రకరవాలధార న ♦ ర్తించెడుఁగద! 40

మ॥ "ప్రమదం బొప్ప రణాంగణంబులఁ బ్రతా ♦ పస్వామి స్వాతంత్ర్యమో
గము సాగింపఁ దదాత్మజాతుఁడు భుజా ♦ గర్వంబుఁ బోనాడి దూ
రమునం డాఁగెడు నెట్లు! వైరులతలల్ ♦ రాల్పంగ నన్నాజ్ఞ సే
యు"మటం చెప్పుడుఁ బోరు నియ్యమరసిం ♦ హుల్ బట్టనేరల్ గదా! 41

మ॥ చుఱకత్తుల్ గొని చెట్లపై కుఱికి "ప్రము ♦ చ్చుల్ వోలె మామాతృదే
శరముల్ గొల్లలుగొట్టు నీయవనులల్ ♦ శాసింతు మి"ట్లంచుఁ జిం
దరగాఁ జీల్చెద రీయుచుంగు నిసువుల్ ♦ నాకన్నసంతాన; మే
కరణిన్ దండ్రికి దవ్వుగా నిలుప శ ♦ క్యం బౌను నాబోఁటికిన్! 42

ఆ॥ విశ్వ మెల్లఁ బొగడ ♦ బిల్లరాజ్యం బేలు సత్ప్రభుండు భీమ ♦ చాందు డొరయుఁ
దండ్రివోలెఁ గాచుఁ; ♦ దత్కృప మముఁ జీమ సోఁక; దెట్టి కొఱఁత ♦ మాకు లేదు.

క॥ కాని పరితాపధరిత్రీజాని పదాబ్జాత దివ్య ♦ సందర్శన సే
వానంద మందఁగోరుచు మానస మొక్కింత వంత ♦ మరఁగి కరఁగెడున్. 44

క॥ ఒకమాఱు దర్శనము చేసికొనన్ వలె నంటినని వ ♦ చింపు" మనఁగఁ గం
చుకి పాటేశ్వరి పాదములకు మ్రొక్కుచు వెడలి వనము ♦ లన్ బడిపోయెన్. 45

గీ॥ అవల నొక్కనాఁడు ప్రతాపుఁ ♦ డరుగుదెంచె; బోయదొర స్వాగతంబిచ్చి ♦ పూజచేసె;
బిల్లలను భార్యఁగూడి పృ ♦ థ్వీవిభుండు కతిపయదినంబు లచ్చోటఁ ♦ గడపె నిక్క. 46

ఉ॥ అంతట నొక్కనాఁడు శబ ♦ రాలయమున్ విడి యాప్రతాపభూ
కాంతుఁడు వీరయోధులును ♦ గాంతయు బిడ్డలు వెంటరా, నహో

ర్యాంతరసీమలం దరిగి ♦ యచ్చట మోగలుసేనఁ జూచి క
ల్పాంతకుఁడట్లు దాఁకి సమ ♦ రావనిఁ బెక్కురఁ ద్రుంచె నుగ్రుఁడై. 47

క॥ సమరము ముగిసిన సాయంసమయమునకు శైలసీమఁ ♦ జల్లని వటవృ
క్షముక్రింద వసించెఁ బ్రతాపమహీంద్రుం డచట నా వి ♦ భావరిఁ గడపన్. 48

క॥ ఆరాత్రికొంత కడచనఁ దారాపథమందు నిబిడ ♦ ధారాధరముల్
ధారాపాత్రలకరణి నపారమ్ముగ రేఁగి ఘోర ♦ వర్షము గురిసెన్. 49

గీ॥ మాటిమాటికి హెచ్చె దె ♦ బ్బాటువాన; వర్షమునకన్న రేఁగె బ్ర ♦ భంజనంబు;
నిలువ నెలవైన తరు వట్టె ♦ కలయనూఁగి తల నొఱగునో యనెడి శంక ♦ దవ్వులఁజేసె. 50

గీ॥ చలికి గాలి కాఁకలికి వ ♦ ర్షమున కడలి బిడ్డ లేడ్వ సాఁగిరి; కట్టు ♦ గుడ్డ లెల్లఁ
దడిసె; నిసుఁగులు తనచుట్టు ♦ వడకుచుండ జెప్ప వాల్పక రాణి యా ♦ రేయి గడపె. 51

సీ॥ తెలతెలవాఱె; వా ♦ నల పోటు తగ్గె; రాజ్ఞియు గడ్డిరొట్టెలు; ♦ చేయుచుండె;
ఖాసిముఖాను చెం ♦ గటఁ దోఁచె, సపరివారుండయి రాజగు ♦ రుండు తొలఁగి
యొకగుహఁ జేరి కూ ♦ ర్చుండె; నంతట మహాబత్ఖాను గనఁబడెఁ; ♦ బ్రభుఁడు చెంత
శైలశిఖర మెక్కె; ♦ షాబాజుఖాన్ కొంతసేపటి కచ్చోటు ♦ చేర వచ్చె;

గీ॥ నృపవరుఁడు లోయ కరిగె; ఫ ♦ రీదుఖానుఁ డచటి కేతెంచె; భూపతి ♦ యద్రి దాఁటె;
నచటి కరిగె నబ్దుల్లాయు; ♦ నవనిపతియు నేగఁదొరకొనె 'నాబూ' గి ♦ రీంద్రమునకు. 52

❀ సీ॥ ఉదయపురమునకు ♦ నుత్తరమ్మున రెండుక్రోసులపైనఁ ద్రి ♦ కూట మనఁగఁ
బర్వతం బలరు; నా ♦ వసుధాధరము చుట్టు నతిసాంద్రమగు నర ♦ ణ్యంబు దనరు;
నీర మెల్లెడ నూట ♦ యూరి బుగ్గలుపుట్టి ధ్వను లెత్తి సెలయేళ్లు ♦ పాఱుచుండుఁ;
త్రివిధ శీతోష్ణప్ర ♦ దేశంబు లందుండు సకలజాతుల వృక్ష ♦ సమితి యలరు;

Within its impervious recess es rose the three-peaked (Tricuta) mountain at whose base was the town of Nagindra, the abode of brahmins, who performed the rites of the great God. The most antique temples are to be seen in these pots, within the dark gorge of the mountain, or on its rugged summit in the depths of the forest and at the sources of the streams, where sites of seclusion, beauty and sublimity alternately exalt the mind's devotion. In these regions the creative power seems to have been the earliest and at one time the sole object of adoration, whose symbols, the serpent-wreathed Phallus [Lingam] and its companion, the bull, were held sacred even by the children of the forest.

" Annals of Mewar. "

సీ॥ రఘుపతిసింహు శౌ ♦ ర్యంబెంతనఁగవచ్చు! మాహామీరుఁడు నృప ♦ మాత్రుఁడగునె!
లఘురాజు దేశమే ♦ లాగు వృద్ధియొనర్చెఁ! జందుఁబోల్ ధర్మవీ ♦ రుండు గలఁడె!
కుంభేంద్రుఁ గని రణ ♦ క్షోణి నెవ్వఁడు నిల్చుఁ! బృథ్వీశు సాహసం ♦ బెవరు కొల్త్రు!
సంగ్రాము శౌర్యదీ ♦ ప్తారతి యెట్టిది! రత్నసింహుని పరా ♦ క్రమ మలఁతియె!
గీ॥ భానుకులమునఁగాక వి ♦ శ్వప్రపంచ మందు నేవంశమున జన్మ ♦ మందినార!
లిట్టి భువనైకవంద్యులా ♦ పృథుబలాఢ్యు లిట్టి ధర్మసంస్థాపకు ♦ లిట్టి ఘనులు!
సీ॥ చూడనొప్పెయుండు ♦ నేడుకోటలతో! మహాబ్ధిఁబోల్ సప్తఖే ♦ యములతోడ!
నభ్రంబు సోఁకు జ ♦ య స్తంభతతులతోఁ! గలువపూలట్టి కో ♦ నేలలతోడ!
వెలయు నెన్బదినాల్గు ♦ విఫణిమార్గములతో! సముదార రాజమా ♦ ర్గములతోడ!
సంఖ్యకు మీఱు ప్రా ♦ సాదసంతతులతో! జలపూర్ణబహుసర ♦ స్సమితితోడఁ!
గీ॥ బెక్కులక్షల జనులతో! ♦ వేలయేండ్లు యవనులకు గుండెగాలమై, ♦ రవికులంబు
గుత్తగొను క్షేత్రరాజమై, ♦ కొమరుమిగులు చిత్తురునుబోలు నగర మీ ♦ క్షితినిగలదె!
గీ॥ మహితమేవాడరాజ్యర ♦ మాసమగ్ర విభవభాగ్యముల్ చూడ్కికి ♦ వ్రేఁగుగొలుప
వాహినులఁగొంచుఁ బెక్కు సం ♦ వత్సరములు మొగలుపతి "యలాయుద్దీను" ♦ ముట్టడించె.
గీ॥ వ్రేటుడీటి యొకింత దె ♦ ప్పిఱకమున్నె ఘూర్జరమునుండి 'బహదూరు' ♦ క్రూరుఁడగుచుఁ
బచ్చివిసమును గ్రక్కుచు ♦ వచ్చి లగ్గ పట్టెఁ; జిత్తూరుపురలక్ష్మి ♦ కుట్టువట్టె. 67
సీ॥ వైరివిశ్వంభరా ♦ పతి దుర్నిరీక్షంబు! యవనభూపాల కా ♦ రాలయంబు!
భాగ్యలక్ష్మి వసించు ♦ పద్మాకరవరంబు! సౌభాగ్య వైభవా ♦ స్థానవాటి!
రవివంశనృప మహా ♦ ప్రాసాదరాజంబు! రాజపుత్రుల మంది ♦ రప్రవరము!
భారతఖండాభ్ర ♦ తారావతంసంబు! భువనశౌర్యమునకుఁ ♦ బుట్టినిల్లు!
గీ॥ లలిత మేవాడలక్ష్మి వి ♦ లాసతిలకము సహస్రాబ్దములనుండి ♦ యశముఁ గనిన
పురవరేణ్యంబుఁ జిత్తూరుఁ ♦ బూదిఁగలిపె; దండుగొనివచ్చియక్బరు ♦ దండధరుఁడు. 68
సీ॥ రాజసేవితము సూ ♦ ర్యద్వారరాజంబు ప్రీలి ముక్కలుగాఁగ ♦ నేల రాలెఁ;
దన శిఖరము మాళ్వ ♦ మునఁ దోఁచు కుంభుజయ స్తంభ మూఁటాడి ♦ యవని మ్రొగ్గె;
హారతుల్ వేదమం ♦ త్రారావముల నొప్పు కోవెల లన్నియుఁ ♦ గూలిపోయె;
వీరసంసారు లు ♦ ర్విని బాసి పోవుట భవ్యమందిరములు ♦ పాడువడియె;
గీ॥ నఱచుఁ జెవి దిమ్మపట్టఁగా ♦ నడవిరిళ్ళు; బలిసి యెల్లెడ ముండ్లచె ♦ ట్లలము కొనియె;
విడక బుసబుసలాడె ద ♦ ర్వీకరములు: వనమృగంబులు మీఱె; గూ ♦ బలును జేరె. 69

చ॥ ఇరువదియైదువత్సరము ♦ లిప్పటి కెప్పుడొ దాటిపోయెఁ జి
త్తురురమ మోముకుంకుమము ♦ తోఁగను పున్నెముదీఱెఁ; గేల ని
ద్దుర పవ లన్నమున్ విడిచి ♦ దుర్గమదీక్షను నిన్నియేండ్లు సం
గర మొనరించినన్ జయము ♦ గల్గదు; కల్గను కల్గు నాసయున్. 70

గీ॥ పట్టభద్రుఁడనైన య ♦ ప్పటి విభవము సంపదయు మూఁడునాళ్ళ ము ♦ చ్చటగ జాతె:
మునుపటి మహోన్నతులు గల్గి ♦ ననుతలఁపులు మెఱపులెండమావులుగాలి ♦ మేడలయ్యె.

సీ॥ భాగ్యనివాసముల్ ♦ పదివేల పల్లెలు కళలాడి కాఱడ ♦ వులుగ మాఱెఁ:
బరమ రాసదము లె ♦ న్నదినాల్గు దుర్గముల్ తౌరుష్కవీరుల ♦ పాలఁ జిక్కెఁ:
బచ్చతోరణముల ♦ భాసిల్లు మేవాడ నహులుషుఁ డేలిన యిందు ♦ నగర మయ్యె:
ముప్పదియాఱు రా ♦ ణ్ముఖ్యవంశంబు లక్బరుఁ జేరి చరణపం ♦ కజముఁ గొలిచె:

గీ॥ దేశమెల్ల బోయెఁ: ♦ గోశంబు వమ్మయ్యె; సైన్యబలము డించె; ♦ శక్తి కుందెఁ:
నకటకట! భార ♦ తావనిపై ధర్మ మెట్లు నిలుచుఁ! గీర్తి ♦ యెట్లు పొలుచు! 72

గీ॥ హంసతూలికామృదుల శ ♦ య్యలను బూలపఱపులను జేటికలు జోల ♦ పాడుచుండఁ
బెరుగు నాదు సంతాన మీ ♦ కఱకురాల వాన కెండకుఁ బలుపాట్లఁ ♦ బడల వలసె. 73

గీ॥ కూడు నీరు లేక నశించు ♦ క్రూరఘణులు గఱచు; నారణ్యమృగములు ♦ పెరుకు నసక
వృక్షముల వేళ్లు బుట్టలఁ ♦ బెట్టి విడుతు; నరులు పెన్నాడఁగానరా ♦ భ్యంతరమున. 74

గీ॥ రాత్రి కురిసిన ఘోరవ ♦ ర్షమున వటమహీరుహముక్రిందఁ దడిసి మే ♦ మెల్ల నట్లె
నిలిచితిమి; రాణిగా రాఱు ♦ నెలలబిడ్డఁ బొదిగిఁట నెనిల్పుకొనెఁ బొద్దు ♦ పొడుచువఱకు 75

సీ॥ చండార్కుఁ డంతరి ♦ క్షమహాపథంబునఁ జెలరేఁగి నిప్పులు ♦ చెఱగు నపుడు,
గడ్డి గాదము సోఁకి ♦ కడలెల్ల దరికొని మెండుగా దావాగ్ని ♦ మండునపుడు,
భూతలం బెల్ల దు ♦ మ్ముగ లేచి సుడివడ భీకరవాతముల్ ♦ వీచునపుడు,
హెచ్చుతగ్గులు లేక ♦ యేకార్ణవంబగు కరణిఁ బెల్లుగ వాన ♦ కురియు నప్పు,

గీ॥ డిల వడంక భూకంపము ♦ లెత్తునపుడు, కడకుఁ దలఁదాఁప నొక్కయిం ♦ కణము నీడ
చిక్కకయె, మేము పిల్లలు ♦ సుక్కుబాధ లకట! మాగర్భవైరుల ♦ కైన వలదు. 76

సీ॥ కనకసౌధాగ్రభా ♦ గములందు మూర్ధాభిషిక్తలౌ రాజయో ♦ షిద్వరేణ్య
లడుగులకు మడుగు ♦ లిడి కొల్వఁ గోమలతర హంసతూలికా ♦ తల్పమందు
నెండకన్నెఱుఁగక ♦ యుండి యింద్రాణిచాయను దేవభోగంబు ♦ లనుభవింప
వలసిన నారాణి ♦ పాటేశ్వరీదేవి భువనైక సౌజన్య ♦ పుణ్యసాధ్వి

గీ॥ యకట "యన్నమో రామచం ♦ ద్రా"యటంచుఁ బదియునేడ్వురు బిడ్డలు ♦ పట్టిపెనఁగ
గోడుగోడునఁ గన్నీరు ♦ గ్రుక్కుకొనుచు నలమటలనెల్ల దిగమ్రింగి ♦ యడలవలసె.77
సీ॥ సారవంతము శైల ♦ వారామహామహీధరపార్శ్వముల, సమ ♦ ధరణిఁ గట్టు
వడి దినమంతకుఁ ♦ బిడికెడు గడ్డియుఁ గ్రుక్కెడు నీరంబుఁ ♦ గోరికొనుచుఁ
బరిశుభ్రతరమైన ♦ స్వచ్ఛందవాయువుఁ బీల్చుచుఁ గడుసాధు ♦ వృత్తి యలర,
నక్బరుతోడ రణం ♦ బారంభమైన యీ పదియునుదొమ్మిది ♦ వత్సరములు
గీ॥ నందనోద్యానభాగంబు ♦ నఁ జెలంగు కామధేనుసంతానము ♦ కరణి నెపుడు
పిల్లలును మేము బయల జీ ♦ వింపవలసె మానవుల కర్హమగు తిండి ♦ మఱచిపోయి.78
ఆ॥ కాళ్ళనిండ గుడ్డ ♦ కడుపునిండుగఁ దిండి, కంటినిండ నిద్ర, ♦ గాన కెపుడు
బిచ్చగాండ్రకన్నఁ ♦ బీదలమై యుంటి; మింక నెంతకాల ♦ మిట్లు కడచు! 79
మ॥ తఱితో నక్బరుసార్వభౌముఁడు నితాం ♦ తప్రాభవోపేతుఁడై
ధరణీచక్రము నేలు వేళను దరి ♦ ద్రత్వంబు దిక్కెడి యు
ర్వరఁ దా నుండఁగఁ జోటుగానక మహా ♦ రాణాప్రతాపావనీ
శ్వరు సంసారము నాశ్రయించినది; యీ ♦ పాపంబు నేమందునో!
శా॥ భీతిన్ గొల్పు కరాళవక్త్రమున వే ♦ వేగన్ జరావ్యాఘ్ర మీ
నా తారుణ్యము మ్రింగఁగాఁ దివిరెఁ జెం ♦ తన్ బొంచి లేడిన్ బలెన్!
జేతస్స్థైర్యముగూడ సన్నగిలె! మా ♦ సెన్ సుంత యుత్సాహ! మే
రీతిన్ గార్యముఁ దీర్తు! నేపగిది మా ♦ తృప్రీతి సంధించెదన్! 81
గీ॥ గాలి వాన విధాన న ♦ ల్గడల రేఁగు కష్టముల కెత్తువడి డస్సి ♦ కడిమి తగ్గి
హృదయకోశంబు తన నైజ♦వృత్తి విడక యాడునో! యూడునో! తెలి♦యంగరాదు.82
మ॥ చనఁగాఁ జొచ్చెను నిర్వదేఁడులు మహా ♦ స్వాతంత్ర్యయుద్ధంబుఁ జే
యను నే దీక్ష వహించి నేఁటికి; భవి ♦ ష్యత్కాల తారాపథం
బున దూరమ్మునవైనఁ గొంత విజయం ♦ పున్ గాంతిరేఖల్ మిను
క్కని చూపట్టవ! యే భగీరథుఁడు డా ♦ యన్ దెచ్చునో జాహ్నవిన్! 83
సీ॥ సంతత పౌరుష ♦ సంగ్రామవహ్నిచేఁ గాలఁగా మిగిలిన ♦ కట్టెనైతి;
నలిగొట్టి కుక్కయై ♦ నక్కి మూల్గెడు నక్కపైఁ దాఁటిపం దూడి ♦ పడినయట్లు
రక్త మేదో మాంస ♦ రాశి తగ్గి యకాలవృద్ధత్వ మిపుడు పై ♦ కెక్కె నాకు;
నింక నెంతయొ కాల ♦ మీ శరీరం బిట్లె యనువుగా నుండునం ♦ చాస లేదు;

గీ॥ ప్రాణపదమైన మేవాడ ♦ రాజ్య పావనాధిపత్యంబు 'నాయూ'మ ♦ హాచలాధి
పత్యమును నావి గావని ♦ వదలి యవలఁ జనెడు కాలంబు వచ్చె; సం♦శయము లేదు. 84

చ॥ చెలులను బిడ్డలన్ సుతుల ♦ స్నేహితులన్ గులబంధులన్ గృహం
బుల ధనధాన్యవస్తుచయ ♦ మున్ విడి, కేవలభక్తి నాపదం
బులు మఱి దేశమాతృపద ♦ ముల్ భజియించిన మీకు నేఁటికిన్
గలుగదె సుంతయేనియు మ ♦ నఃపరితృప్తి యొకింత దీప్తియున్. 85

చ॥ శ్రమలకుఁ జిక్కి చిక్కి యని ♦ శంబును గంపలఁబడ్డ యట్టి కా
కములకుఁ బోలె ముందుఁ జనఁ ♦ గాఁ దెర వింతయు లేదు; గెల్చు పు
ణ్య మదియు నంతయే! కులస ♦ నాతనకీర్తిని నిల్ప లేని య
ల్పమతులు మాతృభూమిపయిఁ ♦ బాదము మోపి వసింప నర్హులే! 86

సీ॥ అకట! మాసూర్యాన్వ ♦ యప్రభూత నృపాలు రప్రతిహతముగా ♦ నధ్వరములు
సలుపుచు బ్రాహ్మణ ♦ సంతర్పణంబుల నొనరింప మిగులఁ బా ♦ వనములైన
దుర్గంబులం దెల్లఁ ♦ దురకమూఁకలు చేరి సలుపరాని యకార్య ♦ ముల నొనర్చెఁ;
గటకటా! నాకుఁ బ ♦ ల్కఁగ నోరురాకుండెఁ; బరదేవతాస్వరూ ♦ పము లటంచుఁ
గీ॥ బసుపుఁ గుంకుము లర్పించి ♦ పాదయుగముఁ గరము భక్తిని సేవించు ♦ గంగగోవు
లను గృపనువీడి వధియింతు ♦ రనుదినంబు; నిదికనుంగొని జీవించి ♦ యేమిఫలము! 87

సీ॥ పలుమాఱు విశ్వసా ♦ భాగ్యంబు దేశకల్యాణంబు నెలకొల్ప ♦ నభిలషించి
మనము చేసిన త్యాగ ♦ మును మనకృషి బూదిఁ బోసినయాజ్యంబు ♦ పోల్కి నయ్యె;
మన నేత్రములమ్రోల ♦ మన మాతృదేశంబు పరుల యధీనమై ♦ ప్రజలు దాస్య
జలరాశిలోన ము♦నకలుపెట్టుటలు గాంచి యించుకయును సహి ♦ యింపఁజాలఁ;
గీ॥ గటకటా! పూర్వనృపుల ర ♦ క్తములతోడఁ దడిసి మనరక్తములఁ బుని ♦ తంబునైనఁ
గీర్తిరాశి మేవాడల ♦ క్ష్మికిని మనకుఁ దీఱినట్టులె యింక నీ ♦ దినము ఋణము. 88

గీ॥ ఉత్తరాయణ పుణ్యము ♦ హూర్త మెంచి యంపసెజ్జఁ బండిన భీష్ము ♦ ననుసరించి
వగచి వరుసై వటించి మే♦వాడమాత కనుఁగొనలఁ బ్రాణముల నిల్పు♦కొనిపరుండె. 89

గీ॥ ఇరువదేండ్లు రణమొనర్చి ♦ యెట్టిఫలము నేని మనమెల్ల సాధింప ♦ లేనిచోట
నకట! భూమికి బరువుచే ♦ సై మనంగ నేల! పరువేల! యభిమాన ♦ మేల! యింక. 90

శా॥ పావిత్ర్యంబున కాటపట్టయిన యా ♦ పంజాబుకో పర్షియా
కో వెళ్ళన్ దలఁతున్; స్వతంత్రముగ నె ♦ క్కొల్పన్ దగున్ రాజ్యమున్;

నావెంటన్ జనుదేరఁ గోరినను స ♦ న్నాహంబుఁ గావించి వా
రో వీరో మఱి యందఱో కదలి రా ♦ రో! యింక మున్నాళ్ళకున్. 91

గీ॥ యవనసంసర్గమును వీడి ♦ యవలికేగుటే శుభంబని యెంతు; మీ ♦ కెట్లు తోఁచు;
నెమ్మినెయిఁ దెల్పుఁడిపుడు; మీ ♦ నిర్ణయమును దాల్తుశిరమునమందార ♦ దామమట్లు" 92

—*) సలుంబ్రా కృష్ణసింహుఁడు ప్రతాపసింహు ననుసరింతుసని నివేదించుకొనుట (*—

మ॥ అని వాక్రుక్కచ్చియు నిల్చినంతట సలుం ♦ బ్రాధీశుఁడున్ లేచి భ
క్తిని హస్తంబులు మోడ్చి "భారతధరి ♦ త్రీ దాస్యనిర్మూలనం
బున దేశోద్ధరణంబునందు హృదయం ♦ బున్ నిల్పి యెంతెంత సే
యను సాధ్యంబగు నంతచేసితివి నీ ♦ వత్యంత దీక్షారతిన్, 93

సీ॥ వేనవేల్ రిపుల నొ ♦ ప్పించుపట్టునఁ గర్ణపేయమై విందు నీ ♦ వీరగర్జఁ;
దలఁ ద్రుంచు బహుళాప ♦ దలు చుట్టినప్పుడు చెవియొగ్గి హుంకార ♦ రవము వింటిఁ;
దిండిలేక తపించు ♦ దినముల, విధిఁ జూచి పెడబొబ్బ వెట్టు చ ♦ ప్పుడుల విందు;
స్వాతంత్ర్య సమరదీ ♦ క్షకుఁ బూన్పు నీ యుపన్యాసంబులను జెవు ♦ లార వింటిఁ;
గీ॥ గాని కొండంత నొప్పితో ♦ గాసిపడుచుఁ బిడుగు పడినట్లు హృదయముల్ ♦ వ్రీలఁజేసి
విన్నవై దీనమగువాక్కు ♦ విని యెఱుంగ; ననలమున వ్రేల్చినట్లు నా ♦ మనసుపొగిలె. 94

గీ॥ నీహృదయపద్మపీఠ ని ♦ ర్వ్యూహ మెక్కి యలరి స్వాతంత్ర్యలక్ష్మి స ♦ హస్రభాను
కాంతులను వెల్గెఁ; దన్మహా ♦ ఖండదీప్తి కడలుకొని ఢిల్లి మొగలుల ♦ కనులుగుట్టె. 95

సీ॥ పురము రాజ్యము మాని ♦ మూడేండ్లు శ్రీహరిశ్చంద్రుఁడు పడిన క ♦ ష్టముల నెఱిఁగి
పదునాలు గబ్దముల్ ♦ వనవాసమున రామచంద్రుండు పడిన క ♦ ష్టముల నెఱిఁగి
పదియు మూఁడేండ్లుగాఁ ♦ బాండవుల్ గహనాంతరములలోఁ బడిన క ♦ ష్టముల నెఱిఁగి
యిరువదిమూఁడేడు ♦ లీవీ వనులఁ గుటుంబముతోడఁ బడిన క ♦ ష్టముల నెఱిఁగి
గీ॥ తారతమ్యంబుఁ దూఁచిన ♦ వారి యిడుమ లత్యగాధాపదావర్త ♦ మైన నీదు
చరితమున నొక్కపుట కొక్క ♦ చరణమునకు సాటిగావని గొంతెత్తి ♦ చాటనేర్తు! 96

సీ॥ అట్టి చూచిన దోసె ♦ డంతైన లేదు మేవాడరాజ్యము; సైన్య ♦ బలముగూడఁ
జాలనిదే! యుద్ధ ♦ సన్నాహ మల్పంబె! యటులున్న నేఁబది ♦ యైదు లక్ష
లగు కాల్బలము, పదు ♦ నైదు లక్షలగు గుఱ్ఱముదండు విస్తార ♦ రాజ్యలక్ష్మి
యేనుంగులు పిరంగు ♦ లెన్నేనిఁ గలుగు విశ్వంభరాధీశుఁ డ ♦ క్బరునృపాలుఁ

గీ॥ డక్కె యుఱ్ఱూఁత లూఁగి తూఁ ♦ గాడిపడఁగఁదాఁకఁగలిగితి; వెన్నిసా ♦ ధనములున్న
నిన్నొకని గెల్వఁజాలక ♦ తన్నుకొనెడి ననుచు హాస్యాస్పదంబయ్యె ♦ నతని బ్రదుకు. 97

గీ॥ క్షణము విడక సైన్యము నంపి ♦ రణముసేయ నీపయికి నక్బ రంపించు ♦ నిరతధాటిఁ
బరిపయర్ సేన 'గ్రీసు'పైఁ ♦ బరవలేరు; యవనులు 'జరూసలెమ్ము'పై ♦ నరుగలేరు. 98

శా॥ ఈ విశ్వంభర పుట్టుటల్ మొదలుగా ♦ నిందాఁక నేదేశమం
దేవంశమ్మునసైనఁ గష్టముల నెం ♦ తే నాత్మబంధుల్ వలెన్
భావంబందుఁ దలంచుచున్ వలచుచున్ ♦ స్వాతంత్ర్యమున్ గొల్చిరే!
నీ వొక్కండవు దక్క శాంతినిరతిన్ ♦ నిర్నిద్ర తేజోనిధీ! 99

ఆ॥ ఇట్టి దేశబంధుఁ ♦ డిట్టిశూరోత్తముఁ డిట్టి రాజయోగి ♦ యిట్టి త్యాగి
లేఁడు లేఁడ టంచు ♦ మూఁడులోకంబుల మ్రోఁత లీనెఁ; గురిసెఁ ♦ బూలవాన. 100

సీ॥ అక్బరువిశ్వంభ ♦ రాధీశమహాళిది ధనసేవ; నీయది ♦ దైవసేవ;
యాతని దెల్లప్పు ♦ డాత్మవైభవము; నీయది నిరంతరము నా ♦ త్మావబోధ;
మతని కుండిన దెల్ల ♦ నైహికబలము; నిన్నాశ్రయించిన దెల్ల ♦ నాత్మబలము;
నతని దండఱ కన్ను ♦ లలరించు భోగంబు; నీది జగముమెచ్చు ♦ నిండుత్యాగ;
ఆ॥ మతఁడు జగము గెలిచె; ♦ నాత్మ గెల్చితివి నీ; వాతఁ డితరజనుల ♦ నాశ్రయించు;
నీవు స్వాశ్రయుఁడవు; ♦ నీకు నాతని కెనలేదు; జగముక్రిందు ♦ మీఁదులయిన. 101

గీ॥ కష్టమే మనపాలిటి ♦ కల్పతరువు; దుఃఖ మెఱుఁగని హృదయముల్ ♦ దుర్బలమ్ము;
లతి పరిమితంబయిన శక్తి ♦ యలరు నరుల కపజయంబులు బలవర్ధ ♦ కౌషధములు. 102

మ॥ ధర సృష్టించిన బ్రహ్మ, ఫాలమున నే ♦ త్రంబుండు శంభుండు, న
ప్పురుషోత్తముఁడు శౌరియున్, నరులుగాఁ ♦ బుట్టొంది యేనూఱులొ
తరముల్ పోరినఁగాని నీకరణి స్వా ♦ తంత్ర్యంబు నిట్లింత దు
ర్భర నిష్ఠారతిఁ గొల్వ లేరని వచిం ♦ పన్ నేర్తు వేనోళులన్, 103

గీ॥ శక్తి దాఁపక యాత్మవం ♦ చనము లేక నీయడుగునీడఁ దలఁదాల్చి ♦ నిన్నుఁగొలిచి
త్యాగ మించుక యెఱిఁగితి ♦ నను యశంబు సంతరించితి నర్హత ♦ చాలకున్న. 104

గీ॥ వాసుదేవుని చరణపూ ♦ జాసుమ మటు నిరత మాఁదలఁ దాల్తు నీ ♦ నిర్ణయమ్ము;
నీడ మేవాడ నున్న నే ♦ వాడ నున్న క్షణమునినుఁబాసి యుండ నీ ♦ జన్మమందు. 105

క॥ మూన్నాళ్ళ గడువు లోనన సన్నాహ మొనర్చి మేము ♦ సంసారములున్
నిన్నుఁ గొలువంగ వత్తు"మటన్న "నటులె చేతు" మనుచు ♦ నంద అరుగుచున్, 106

❀ గీ॥ ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతుల నెల్ల బండ్ల నంపి మూన్నాళ్లకు ♦ వచ్చి చేరి;
రాప్రతాపు నానతి నంద ♦ అనుచరులును నశ్వముల నెక్కి కదల నా ♦ యత్తమైరి. 107

గీ॥ వచ్చి యంకారుపైఁ జేయి ♦ వైచి నిలిచి యాప్రతాపప్రభూత్తంసుఁ ♦ డాగిరీంద్ర
సమతలమునుండి చుట్టు దే ♦ శంబునెల్లఁ గలయఁ గన్గొనెఁ గన్గొలం ♦ కులుద్రవింప.

❀ పాఠాంతరము.

గీ॥ వాసుదేవుని చరణపూ ♦ జాసుమమటు నిరత మాఁదలఁ దాల్తు నీ ♦ నిర్ణయంబు
నీడ మేవాడనున్న నే ♦ వాడనున్న నేను నీవాఁడ ననువాఁడ ♦ నెపుడుఁగూడ.

క॥ మూన్నాళ్ల గడువులోపల సన్నాహ మొనర్చి మేము ♦ సంసారములన్
నిన్నుఁ గొలువంగ వత్తు మటన్న "నటులె చేయుఁ"డని ధ ♦ రాధిపుఁ డనఁగన్,

గీ॥ ధన కనక వస్తు వాహన ♦ తతులనెల్ల బండ్లపైఁ ద్రోవపట్టించి ♦ పంపి రాజ
పుత్రవీరులు మఱల నా ♦ బూగిరీంద్రమునకు వచ్చిరి ప్రభుభక్తి ♦ యినుమడింప.

గీ॥ మెఱుఁగు బంగారు పూలువోల్ ♦ కిరణతతుల బాలభానుఁడు ప్రకృతిశో ♦ భలను బెంప
నలసలుంబ్రాధిపతిఁజూచి ♦ యాప్రతాపుఁ "డేకలింగేశునకు మ్రొక్కి ♦ యిపుడె వత్తు

గీ॥ అంతలోన మీరందఱ ♦ ననుచరులను బయన మొనరింప నాయత్త ♦ పఱచుఁడనుచుఁ
బలికి గర్భాలయంబులో ♦ పలికిఁజనియె! వగలఁబొగులుచు నాసలుం ♦ బ్రావిభుండు,

సీ॥ వలదన్న సామ్రాజ్య ♦ పట్టాభిషేకంబు సలిపితి భువన మా ♦ శ్చర్యపడఁగ!
బయటికి వెడలుచో ♦ వనిలోన ముండ్లను రాల్ దీసి త్రోవ శు ♦ భ్రముగఁజేతు!
"నాహేరియా" వేఁట ♦ కరుదెంచునపుడెల్ల నన్నిసామగ్రు లా ♦ యత్తపఱతు!
శాత్రవు లెదురైన ♦ క్షణమున సకలసైన్యము దీర్చి యనికి సి ♦ ద్ధముగనుంతుఁ!

గీ॥ గాని, గుండెలు బరువెక్కఁ ♦ గా స్వదేశ మ్మట్టె విడనాడిపోవుచో ♦ ననుచరులను
సర్వసన్నాహమునఁబూన్చు ♦ జాలిమాలినట్టి కార్యముచేయుటె ♦ ష్లైన నెఱుఁగ.

మ॥ అదిరా! దేవుని కన్నమిన్న యని భ ♦ క్త్యావేశముల్ బెంచి యి
ర్వదియైదేండ్లుగ దేశమాతకు సప ♦ ర్యల్ చేసి శుష్కించి క
ష్టదశన్ గుందిన విశ్వవీరునకు దే ♦ శత్యాగముల్ జేయు దుః
ఖదశన్ దెచ్చితె! దుష్టదైవమ! మహో ♦ గ్రం బయ్యె నీచెయ్దముల్!

సీ॥ ఎత్తినచేయి యిం ♦ తేని దింపక రణాగ్రముల శాత్రవుల శీ ♦ ర్షములు తఱిగె!
విశ్వవిశాలమై ♦ విలసిల్లు హృదయంబు స్వాతంత్ర్య లక్ష్మి కా ♦ స్థాన మిచ్చెఁ!

—*) ప్రతాపసింహుఁడు మాతృదేశమునకుఁ దుది నమస్కార మర్పించుట (*—

మ॥ "అకటా! చేసిన యన్నియత్నములు వ ♦ మ్మె గెల్పు సుంతైనఁ జే
రక దైవోపహతుండనై యిదె మహా ♦ రాణాప్రతాపుండు తా
వక కల్యాణ పదాంబుజాత యుగ సే ♦ వా భాగ్యమున్ వీడి కూ
లికిఁ గొల్వన్ జను నన్యసీమలకుఁ; ద ♦ ల్లీ! వీని నెట్లోర్తువో! 109

శా॥ వ్యోమం బంటెడు నీదు శైలశిఖరం ♦ బుల్ మంజులమ్మైన యా
రామశ్యామలసీమలున్ బ్రబల దు ♦ ర్గశ్రేణులున్ సారవ
ద్భూముల్ నీ సముదార భాగ్యవిభవం ♦ బుల్ వీడిపో నుంటిఁ; ద
ల్లీ! మేవాడ సతీమతల్లి! మదిలోఁ ♦ గ్లేశంబు రా నీకుమీ! 110

గీ॥ ఇరువదేండ్లుగ నుత్తమ ♦ పరికరముల భక్తిఁ గూర్చి నాపావన ♦ స్వాంతమందుఁ
దల్లి! నేఁగట్టుకొనిన స్వా ♦ తంత్ర్య వజ్రభవనరాజంబు కన్నీటి ♦ వఱద మునిఁగె. 111

మ॥ అతిభీమంబుగఁ బెల్లు రేఁగి నిబిడం ♦ బై మూఁగి యీ సర్వభా
రతదేశంబును ముంచివైచిన మహో ♦ గ్రంబైన దాస్యాంధకా
రతతిన్ దేవుని దృష్టిగూడ నణుమా ♦ త్రంబున్ జొరన్ బోని దు
స్థితి సంధించెడు పాపికాల మరుదెం ♦ చెన్; జూచి యెట్లోర్తునో! 112

దనదుసర్వస్వ మ ♦ ర్పనచేసి మాతృదేశారాధనమునఁ బు ♦ ణ్యతముఁ డయ్యెఁ!
ద్యాగానురక్తి ధ ♦ ర్మాసక్తి విశ్వోన్నత స్థానమంది త ♦ ద్దయును వెలిఁగెఁ!

గీ॥ జతు రుదధి సంవృతావనీ ♦ సార్వభౌమ పదవి రానున్న మాతృభూ ♦ పాదసేవ
విడని రాజర్షి చంద్రుఁడు ♦ వెడలవలసెఁ దనదు సీమలోఁ దలదాఁచు ♦ తావు లేక.

సీ॥ త్రిభువనాదర్శ వం ♦ దిత పరమోత్కృష్ట సద్గుణగణరత్న ♦ సలిలరాశి
రాణాప్రతాప వీ ♦ రప్రభు వదనమం దలరారు నవమంద ♦ హాసరేఖ
జీవనౌషధముగఁ ♦ ద్రావి యెట్టెట్టులో దినములు కడఁద్రోసి ♦ కొనుచు నుంటి!
నా యభాగ్యమువిూఱి ♦ నాస్వామి తెరితప్పి యక్కటా! దైవోప ♦ హతుఁడునయ్యెఁ!

గీ॥ గట్ట! దరహాసశూన్యమై ♦ కాంతిలేని యీమహారాజు ముఖము నే ♦ నెట్లు చూతు!
నెట్లుభరియింతు! నెటుమాను! ♦ నేమియందు! ముందుమాకుండుడిందెడు ♦ చందమున్నె!"

గీ॥ అనియరిగి కొండయంత దై ♦ న్యమునఁ గుందియనుచరుల నశ్వములనెక్క ♦ నాజ్ఞచేసె;
నల్ల నల్లన గర్భాల ♦ యంబు విడిచి వాకిటిని దాఁటి రాజలో ♦ కైక గురుఁడు,

గీ॥ వచ్చి యంకారుపైఁ జేయి ♦ వైచి నిలిచి యఖిలభువన ప్రపూజ్యమహా ♦ నాగిరీంద్ర
సమతలమునుండి చుట్టు దే ♦ శంబునెల్లఁ గలయఁజూచెఁ గ్రీఁగంటి యం ♦ చులు చెమర్ప.

సీ॥ విశ్వపావనమైన ♦ వృత్తి వర్తించు గోబ్రాహ్మణులకుఁ దగ్గ ♦ పాటు గలిగె;
ధాతృనిభుల్ మునుల్ ♦ స్థాపించు వర్ణాశ్రమాచారవిధు లడు ♦ గంటిపోయెఁ;
బెట్టని కోటలై ♦ వెలసి నీగొల్చు వీరుల పౌరుషము గంగ ♦ గలిసిపోయె;
మంగళలక్ష్మి స ♦ మానతా సాధ్వుల సౌశీల్యగరిమ కా ♦ ర్శ్యంబు నందె;
గీ॥ వేయునేండ్లుగ వ్రేటుపై ♦ వ్రేటుదగిలి చిక్కి ససిదక్కి స్రుక్కి కృ ♦ శించి నాదు
పాలనమున మంచముపట్టి ♦ డీలుపడఁగఁ బాలుపడితివె! తల్లి! మే ♦ వాడలక్ష్మి! 113
సీ॥ మాతృదేశము శుద్ధ ♦ మతిఁ గొల్వఁగాఁజాలు సుతుఁడును లోకవం ♦ దితుఁడటంచు
భౌతికసుఖము స ♦ ర్వము సన్న్యసించి ధర్మైకవర్తనుఁడనై ♦ యిన్నినాళ్లు
రక్త మేదో మాంస ♦ రాజి నూడ్చుచు నిన్ను నుద్ధరించి కృతకృ ♦ త్యుండ నగుదు
నని కృషి చేసితి; ♦ నక్కట! నాపాపి హస్తము లాభాగ్య ♦ మంద లేదు!
గీ॥ పూర్వవైభవమున నీవు ♦ పొదలుచుండ నా కలుష నేత్రములఁ జూడ ♦ లేక పోతి!
నాశ లడుగంటెఁ! బ్రాణంబు♦లవిసిపోయెఁ; బ్రతుకె వృథయయ్యెఁ దల్లి! మే♦వాడలక్ష్మి!
సీ॥ పసితనమ్మున లేడి ♦ వలె లాఘవమ్మున నద్రుల కెగఁబ్రాకి ♦ నట్టిచోట్లు!
పట్టాభిషేకసం ♦ పద్విభూషితుఁడనై యధికృతి నెఱపిన ♦ యట్టిచోట్లు!
కవచ ఖడ్గము లూని ♦ కదనరంగమున ఘోరారులఁ గడ తేర్చి ♦ నట్టిచోట్లు!
నొకఁడనై, శత్రుల ♦ నుడికించి జగ మెన్న నపజయంబు వహించి ♦ నట్టిచోట్లు!
గీ॥ కట్ట బట్టయుఁ దినఁ గూడు ♦ గానకున్న నచలభక్తి నిన్ సేవించి ♦ నట్టిచోట్లు!
హృదయఫలకమ్మునందు ము♦ద్రితములయ్యె; మఱువలేనమ్మ! నను నేను♦మఱచుదాఁక!
గీ॥ వీరు లాత్మీయు లాప్తులు ♦ పృథ్వివరులు బంధువులు నీగిరీంద్ర గ ♦ ర్భముల నొఱుఁగ
బిరికిదొంగనుగా నిన్నుఁ♦దొఱఁగి జాఱ, వ్రాసె నాతల ధాత! మే♦వాడ మాత! 116
గీ॥ తలఁ దఱుగనోపు బహువిప ♦ ద్దశలనైనఁ గాంతి యించుక చెడని నా కన్నుదోయి
నశ్రుకణములు వొడమె; నీ♦యడుగుదోయినమ్మ! ముక్తాభిషేకంబు ♦ నాచరింతు. 117
శా॥ నేనే గాక మఱొక్క ధీరుఁ డెవఁడే ♦ నిన్ నిన్ను సేవింప నెం
తేనిన్ బూనిన, వాని పుణ్యమున నే ♦ నిన్ దల్లి! మేవాడ ల
క్ష్మీ! నిత్యోత్సవ నిత్య మంగళ జయ ♦ శ్రీ నిత్య సౌభాగ్య రే
ఖా నిత్యప్రభ లెల్ల నీకుఁ గలుగున్ ♦ గాకంచుఁ గాంక్షించెదన్. 118
సీ॥ హారావళీశైల ♦ మనుపమస్వాతంత్ర్య వీరదుందుభుల శ ♦ బ్దించుఁ గాక;
గట్టలు పుట్టలు ♦ గుహలు స్వధర్మతత్పరుల యశంబు మా ♦ ర్పలుకుఁగాక;

మేవాడరాజ్యల ♦ క్ష్మీపరాక్రమ మెల్లవేళల భువిఁ దాఁడ ♦ వించుఁగాక;
త్యాగైకధనుల స ♦ త్యస్వరూపులచే రహించి నీకదుపు ఫ ♦ లించుఁగాక;
గీ॥ భానుకులగౌరవంబు ని ♦ ల్వంగ నోడి త్యాగమునఁ గుంటువడి నీప ♦ దములఁ గొలుచు
పున్నెములులేకదూరభూ♦ములకు నేగు మమ్ము మాపేళ్ళు లోకంబు♦మఱచుఁగాక."119
గీ॥ అనుచు భక్తినిజూపి వం ♦ దన మొనర్చి మఱువఁజాలక చేరెడు ♦ మట్టి దీసి
కనుల నద్ది రుమాలునఁ ♦ గట్టి యూర్చి యాప్రతాపుఁ'డంకారు'పై ♦ నధివసించె. 120

—*) పర్షియా ప్రయాణము (*—

క॥ ఆరీతి నెల్లవారలు చేరెడు చేరెడుగ మట్టి ♦ చేకొని తలలన్
⊛ జేరిచి మ్రొక్కుచుఁ బయనం బారంభించిరి ప్రతాపుఁ ♦ డందఱ నడుపన్. 121
గీ॥ అత్మదేశంబు విడనాడ ♦ నడరు పొడమి గుండె బరువెక్క; నెలుఁగు డ ♦ గ్గుత్తిక వడ;
నచలరంగంబు నదలి వా ♦ యువ్యదిశకుఁ దరలి రందఱు మౌనము♦ద్రలు వహించి. 122
గీ॥ ఒకరినొక్కరు పల్కరిం ♦ పక యె త్రోవఁ బ్రకృతిసౌందర్యమింత చూ ♦ డక యె యశ్రు
ధారలన్ దోఁగి దైన్యము ♦ ద్రలనుదూఁగి వార లరిగిరి గిరిపాలి ♦ మేరఁ జేర. 123

—*) భామాసాహిమంత్రి మేవాడకు వచ్చుట (*—

సీ॥ ముడుతలువడ్డ మో ♦ మునఁ బట్టెవర్ధనం బఱుత జందెంబు బ్రా ♦ హ్మణతఁ దెలుప,
నిండార నెరసి పం ♦ డిన శిరోజమ్ములు కమియు మూఁగిన వయో ♦ గరిమఁ దెలుప,
వ్రాలిన బొమల వె ♦ ల్వడు వాఁడి నునుఁజూపు లెవిరి డెందముఁజొచ్చు♦పదనుదెలుప,
నధరంబుపై నంటి ♦ యంటని చిఱునవ్వు తొలకని నిత్యసం ♦ తుష్టిఁ దెలుప,

⊛ Unable to stem the torrent, he had formed a resolution worthy of his character, he determined to abandon Mewar and the blood stained Chittoor (no longer the stay of his race) and to lead his Sesodias to the Indus, plant "the crimson banner" on the insular capital of the Sodgi, and leave a desert between him and his inexorable foe. With his family and all that was yet noble in Mewar, his chiefs and vassals, a firm and intrepid band, who preferred exile to degradation, he descended the Arawulli and had reached the confines of the desert, when an incident occured which made him change his measures, and still remain a dweller in the land of his fore-fathers. If the historic annals of Mewar record acts of unexampled severity, they are not without instances of unparalleled devotion. "Annals of Mewar."

గీ॥ బుజమునను భైరవాసము ♦ మొగమునందు బ్రహ్మవర్చస ముదితమై ♦ పరిఘవిల్ల
⊛ నుక్కుఁదునుకఁబోలినయశ్వ♦మెక్కియొక్క శాంతమూర్తిబ్రాహ్మణుఁడుసా♦క్షాత్కరించె.
సీ॥ ఆగుంపునకునెల్ల ♦ నగ్రభాగమున వర్తించు ప్రతాపేంద్రు ♦ దెసను జూచి
యావృద్ధభూసురుం ♦ డశ్వంబు నిలిపి "యోవీరపుంగవ! నేను ♦ దూరదేశ
మందుండి వచ్చితి ♦ నయ్య! యేకొండలయందుఁ బ్రతాపేంద్రుఁ ♦ డధివసించు!
నెఱుఁగుదురే కద! ♦ యెయ్యది త్రోవ! నా కెఱిఁగింతురె కృప వ ♦ హించి" యనిన
గీ॥ నాత్మదేశంబు విడువఁ గోం ♦ డంత వగపు దోఁపఁ దలయెత్తి కరుగు ప్ర ♦ తాపదేవుఁ
డామహీదేవు దివ్యవా ♦ క్యమ్ములపుడు విని వినక తనత్రోవను ♦ జనుచునుండె. 125
శా॥ "ఏమయ్యా! దయయుంచి యిట్లు కనుఁగొ ♦ మ్మా! వృద్ధుఁడన్; దూరపున్
సీమల్ దాఁటుచుఁ బెక్కు కష్టముల గా ♦ సిన్ బొంది నే వచ్చితిన్;
భూమీశుండు ప్రతాపుఁ డేగిరుల నెం ♦ దున్ గాపురం బుండు! నెం
దే మీ రాతనిఁ జూచియున్న నెలవిం ♦ డి"ట్టంచు బ్రార్థించినన్, 126
క॥ కనులెత్తి రాజమణి విప్రుని వదనముఁ గాంచి యశ్వ ♦ మును నిలుపుచు "నో
యనఘా! మీరెవ! రెందులఁ జనుదెంచితి"రన ద్విజన్మ ♦ సత్తముఁ డంతన్, 127
సీ॥ "పరిషియానుండి నే ♦ వత్తు; భామాసాహి నాపే"రనినఁ దత్క్ష ♦ ణమ ప్రతాపుఁ
డాస్యంబు వికసింప ♦ నశ్వంబు డిగి భక్తితాత్పర్య విహితప్ర ♦ దక్షిణంబుఁ
జేయుచు నల్లనఁ ♦ జేతులు జోడించి "నిరతంబు నీపాద ♦ నీరజములు
భజియించు నీదు సే ♦ వకుఁడు రాణాప్రతాపుఁడు మ్రొక్కుచుండె నీ ♦ యడుగుదోయి"
గీ॥ నని నిలువ నంద అనుచరు ♦ లబ్బురమున నశ్వములనుండి దిగిరి; ధ ♦ రామరోత్త
ముఁడు తురంగము డిగ్గి య♦ప్పుడమితేనిఁ గౌఁగిటను జేర్చి హర్షాబ్ధిఁ♦దోఁగి నిలిచి, 128
శా॥ "నా విశ్వోన్నత దివ్యకల్పతరువున్ ♦ నా వజ్రకోటీరమున్
నా విస్తార మనోంబుజాతతరణిన్ ♦ నా కీర్తినిక్షేపమున్
నా వేల్పున్ మణి నాదు రాజధనమున్ ♦ నా స్వామి దర్శించి నా
సేవన్ గూర్పఁగ వచ్చినాఁడఁ; గృప వీ ♦ క్షింపంగదే! భృత్యునిన్. 129

⊛ The minister of Pratap whose ancestors had for ages held the office placed at his prince's disposal, their accumulated wealth, which with other resources, is stated to have been equivalent to the maintenance of twenty five thousand men for twelve years.

"Annals of Mewar."

క॥ పరిశుభ్రతర సుధాసాగర వీచిక లట్లు నీదు ♦ ఘనకీర్తికళల్
మెఱసె దెసల; నీయంతటి పరమోత్తమధర్మవీర ♦ వరుఁ డుండెడునే! 130

సీ॥ స్తిమితమై తుదల వి ♦ చ్చి యుదార గంభీరకాంతు లీను వెడంద ♦ కనులతోడఁ;
ఒరువంపు బుగ్గల ♦ పైన రెక్కొను మీసల వెలుంగు మోము వా ♦ లకముతోడ;
వీరమహాలక్ష్మి ♦ విహరించు దగ్గమై విరిసిన బలితంపు ♦ టురముతోడఁ;
దలయెత్తు వాఁడి కుం ♦ తముఁ గేల నూఁది ధీరత యుట్టిపడ నిల్చు ♦ రాణతోడ;
గీ॥ సొదలఁ దురాయి, వీరతే ♦ జోదురీక్ష వదనమునఁ గుంకుమపుబొట్టు ♦ వజ్రవర్మ
మొదల వెలుగొంద నలరు నీ ♦ పొడవుఁ గంటి; నెంత కళ గల తండ్రివో ♦ యీ! ప్రతాప!

సీ॥ సత్త్వబుద్ధిని రిపు ♦ షడ్వర్గము నెదిర్చి గెల్చినా; వరులను ♦ గూల్చినావు!
తులలేని దేశభ ♦ క్తులయందు మేటివై హెచ్చినావు; యశంబుఁ ♦ దెచ్చినాఁడ!
విరువదేండ్లుగఁ బైన ♦ నొఱగు నాపదలెల్ల నోర్చినావు; జయింప ♦ నేర్చినావు!
కులసనాతనధర్మ ♦ ములను సుస్థిరము గావించినావు; ప్రబోధ ♦ మెంచినాఁడ!
గీ॥ వొక్కపరి నిన్నుఁ గననెంచి ♦ యుంటి; నిదియె తరుణ మనుకొంటి; నీదివ్య ♦ ధవళయశము
నెంచుకొనుచుంటి; నితరుల ♦ కిది యలభ్యమంటి; నూఱేండ్లు నీకు దీ ♦ ర్ఘాయు వంటి"

క॥ అని యాశీర్వాద మొనర్చిన విప్రోత్తముని జూచి ♦ నృపగురుఁడును "దే
వునియట్లు చేరవచ్చిన నినుఁ గని ధన్యుండ నైతి ♦ నే నియ్యెడలన్. 133

మ॥ మును చాణక్యయుగంధరప్రముఖులన్ ♦ బోలెన్ మహానీతివి
ద్యను మేవాడనృపాళికిన్ గఱపి రా ♦ జ్యం బూర్జితంబై వినూ
తన కల్యాణ జయోదయాదికము లం ♦ దన్ జేసి మాభక్తి కె
ఫ్గుదు బాత్రమ్మగు నీదు దివ్యచరణం ♦ బుల్ గంటి నీనాఁటికిన్. 134

మ॥ భవదత్యుత్తమనామ మెల్లపుడు మే ♦ వాడ్దేశమందెల్ల గౌ
రవధామంబయి యొప్పుఁ; గట్టకడ కు ♦ గ్రామంబులందున్ బ్రజా
నివహం బద్దమరేయి మాటవరుసన్ ♦ నీపేరు విన్నంత భ
క్తివిరాజిల్ల నమస్కృతుల్ సలిపి నిన్ ♦ గీర్తింతు రోసద్గురూ! 135

గీ॥ పరిషియా కేగుదెంచి నీ ♦ చరణపూజ సలుపవలెనంచు నెన్నిమా ♦ ఱులో తలఁచితి;
నిమిష మూపిరి వోని యు ♦ ద్ధముల మునిఁగి కాలు గదలింపలేక యీ ♦ లీల నుంటి"

గీ॥ అనుచు వచియించినంత హ ♦ ర్షాంబురాశిఁ దేలి భూదేవమణియు "నో ♦ దేవ! నేను
నిక్లె యనుకొని యనుకొని ♦ యెట్లొ నేఁడు కాలు గదలించుకొనుచు రాఁ ♦ గలిగినాఁడ

గీ॥ అనయ మేఁ గొల్చు పూర్వమ ♦ హామహీంద్ర శుభ తపః ఫలమును నిన్నుఁ♦జూచుకతన
జన్మ చరితార్థమయ్యె; నె♦చ్చటికి నేఁటి పయన మోయన్న!" యనఁ బ్రతా♦పప్రభుండు;
గీ॥ "స్వామి! నినుఁబూజచేసి పం ♦ జాబుకవల నే స్వతంత్రరాజ్యము నిల్ప ♦ నిటు వెడలితి;
వెదుకఁబోయినతీవయే ♦ యెదురుపడియె ననఁగ, నిందె నీదివ్యద ♦ ర్శనము గలిగె. 139
గీ॥ మేరువును బెల్లగించి కో ♦ టీర మిడుము నుదయపురలక్ష్మికని లోక ♦ మురలఁదాఁకి
యిరువదేండ్లు పోరితి; నా య♦దృష్ట మెల్లఁజెడియెనీవిధమున; నేమి ♦ చేయువాఁడ." 140

—*) భామాసాహి ప్రతాపసింహునకు ధర్మోపదేశంబు చేయుట (*—

సీ॥ అని దైన్య మడరఁ బ ♦ ల్కినను భామాసాహి విని విన్నవోయి యా ♦ ననము వంచి
"శ్రీహరీ! నాదుర ♦ దృష్ట మేమందు! నీవలన నింతటి వేఁడి ♦ పలుకు వింటి;
నీవార్త విని వ్రీల ♦ దే! హృదయము శిలాఫలకమో! లోహమో! ♦ వజ్రమొకో!
నూఱామడలదూర ♦ మీరీతి వచ్చు నుత్సాహమ్ము సుడిసి వి ♦ ధ్వస్తమయ్యె;
గీ॥ నకట! నామేనఁ గొనియూపి ♦ రాదుచుండఁ బరమపుణ్యస్వరూప మే ♦ వాడలక్ష్మి
వైభవప్రాభవాంకంబు ♦ భానుకులము చెడిన నోర్తునె! విధివ్రాలు♦తుడుతుఁగాఁక. 141
మ॥ అకటా! యుత్తమభారతీయుఁడవు ఘో ♦ రాపత్సమూహంబు నిం
చుక లెక్కింపని విశ్వవీరుఁడవటం ♦ చున్ నిన్ను లోకప్రజా
నికరం బెప్పుడు సంస్తుతుల్ సలుపఁగా, ♦ నీవే స్వకృత్యంబు నూఁ
దక పోనాడిన ధర్మ మెట్లు కొమరొం ♦ దన్ నేర్చు లోకమ్మునన్! 142
గీ॥ సడి యెఱుంగని కర్మవీ ♦ రుఁడవు నీవు; నీకు జయమైన నదియు లో ♦ కైకజయము;
నపజయంబైన నదియు దే ♦ శాపజయమునై ప్రపంచాపజయమునా ♦ ననఁగవలయు.
గీ॥ పెక్కువేల్ మైళ్ళపై నున్న ♦ విందు నెపుడు నీదుపరిపాలనముఁగూర్చి ♦ నీయఖండ
కదనదీక్షనుగూర్చి త్యా ♦ గంబుఁగూర్చి సాహసముఁగూర్చి కర్ణర ♦ సాయనముగ. 144
సీ॥ మాపూర్వు లెప్పుడు ♦ మీపూర్వనరపాలమౌళుల చెంగట ♦ మంత్రులగుచు
వెలలేనిభక్తితోఁ ♦ గొలిచిరి; నిరుపమత్యాగశీలుఁడు చండ ♦ ధరణిపతి ప్ర
ధానప్రధానిప ♦ దము నొందు పిదప రెండవ మూఁడవ ప్రధాను ♦ లవుచు నాదు
పితరులు నేను సే ♦ వించుచుంటిమి; నల్వదేండ్లయ్యెఁ బరిషియా ♦ కేగి నేను;
గీ॥ పరమ ధార్మికులైన మే ♦ వాడ నృపుల నెమ్మది స్మరింపకయె యీ ది ♦ నమ్మదాఁక
దేవ! పిడికెడాహారము ♦ దిని యెఱుఁగము; నాశరీరంబె మీది ప్రా ♦ ణంబె మీది. 145

మ॥ వితతప్రేమను నేను గొల్చెదు మహీ ♦ భృద్వంశమం దిట్టి ద
ర్పిత శౌర్యాఢ్యుని నిన్నుఁ బోలిన మహా ♦ వీరుండు జన్మించెనం
చతిహర్షమ్మున మందువేసవి నుద ♦ గ్రీయాసభారంబు నో
ర్చితి; దూర మ్మిటు లేగుదెంచితి; భవ ♦ చ్ఛ్రీపాదముల్ గొల్చితిన్. 146

క॥ కడు వృద్ధుఁడ; మేవాడ్ భక్తుఁడ; సచివుఁడ; భూమిసురుఁడఁ; ♦ దోఁచిన మాటల్
నుడివెద; విని నీ తోఁచిన వడువున మెలఁగంగవచ్చు ♦ వలదనను నృపా! 147

సీ॥ మేవాడ విడిచి యిం ♦ కేవాడలకునైనఁ బరువెత్తిపోవుట ♦ భావ్య మగునె!
పాదరసమువోలెఁ ♦ బరిపరివిధములఁ బాఱిపోయిన దాన ♦ ఫలము గలదె!
నిలువుము; ధైర్యంబు ♦ నిలుపుము; నీ పరిస్థితులెల్లఁ జక్క ♦ యోజించుకొనుము!
ఆత్ర మేటికి? శాంతి ♦ నందుము; నిన్నుండి నీవెప్డు దూరంబు ♦ పోవలేవు!

గీ॥ చక్రవాళాచలము దాఁటి ♦ చనినఁగాని వనధిసప్తకమున మునిం ♦ గినను గాని
కడ కెచటికేగినను బ్రతా ♦ పుఁడవుగాక మాఱి మఱియొక్కరుఁడవగు ♦ మాద్రి గలదె! 148

గీ॥ చనదు కృషి నిరసింపఁగా ♦ సాధకునకు; నదియ యన్నిఁట నరుని యో ♦ గ్యతను బెంచుఁ;
గృషిని రోయు వానికిఁ జోటు ♦ క్షితిని లేదు; వసుధ కెల్ల శుభం బట్టి ♦ వాని పోక. 149

గీ॥ అలజడిని మున్గినపుడె సత్యము జయించు; నపజయంబుల నది పెంచు ♦ నాత్మశక్తి;
యనుపమత్యాగమును సత్య ♦ మాప్తమిత్రులంద్రుః స్వాతంత్ర్యతత్త్వజ్ఞ ♦ లైనబుధులు. 150

గీ॥ అఖిలదిశలందు నాపద ♦ లలముకొనుచు దిక్కుదోఁపని విషమ సం ♦ దిగ్ధదశల
ధైర్యమును జిక్కపట్టక ♦ తలఁగె దేని నీబలము చాల దనియె నే ♦ నిర్ణయింతు. 151

గీ॥ ప్రాణమున కెక్కుడైన మే ♦ వాడ వీడి వెడలిపోఁగాదు; పోఁగాదు; ♦ వినుఁడు నాదు
ప్రార్థనము; కామ కూడద ♦ టంచుఁ బోవఁదలఁతు వేనియుఁబోనీక ♦ నిలువరింతు. 152

ఉ॥ పూవులు రాలె; నాకులును ♦ బోయెను; ముండ్లును బ్రోడు నిల్చె; నీ
వీవిధిఁ గేతకిన్ విడువ ♦ కేటికిఁ జుట్టె"! దనన్ "వసంత ల
క్ష్మీవిభవంబు సోఁకినఁ జి ♦ గిర్చి తరుల్ కుసుమించునన్న యా
శావిసరంబుచే నిలుతు" ♦ నంచు వచించుఁ గుమారభృంగమున్." 153

క॥ అని వచియింపఁ బ్రతాపుని కనులను ముత్తెంపు టశ్రు ♦ కణములు జాల్వా
రిన విప్రసచివుఁ గని "యేమని నీవాత్సల్యగరిమ ♦ నభినందింతున్. 154

చ॥ పరిమితశక్తుఁ డొక్కెడ వి ♦ పర్యయవేళ స్వధర్మమార్గమున్
దొఱఁగునయేని వత్సలతఁ ♦ దోఁచి మహాపురుషాకృతిన్ బరా

త్పరుఁడు ప్రబోధ మిచ్చుచు న ♦ పాయముఁ గాచి పథంబుఁ జూఁపునం
చెఱుఁగుదు మిమ్మువంటి విబు ♦ ధేంద్రుల మూలమునన్ గురూత్తమా! 155

గీ॥ స్వామి! నాపైనఁ బరమవా ♦ త్సల్యపఱత నింతదూరము వేంచేసి ♦ యిటు లపార
పురుషకారము నేర్ప న ♦ మూల్యహితము దైవ నిర్మాల్యమటు శిర♦సా వహింతు. 156

గీ॥ అఖిలభువనావనంబు నీ ♦ యమృతగీతి నాహృదయతంత్రిలను మీటి ♦ నను గఱంచె;
హరగురు పదంబులటు నీప ♦దాంబుజమ్ము లనఘ! యనవరతమ్ము సే♦వ్యములునాకు.

సీ॥ అభిలషించినరీతి ♦ నాజ్ఞ సేయుచు దేవ! పనిగొను"మని వచిం ♦ పంగ, విప్రి
సత్తముండును "క్షణ ♦ క్షణ మమూల్యం బిష్టు; కాలంబు వృథసేయ ♦ గాదు మనకుఁ;
జర్చింపఁ దగిన వి ♦ షయము కొంచెమె, నిమేషము మాటలాడినఁ ♦ జాలు! ప్రకృత
మనుసరింతము! లేదు ♦ వ్యవధి; జా గేటికి! రమ్మల్ల నిఁబవ్ర ♦ క్షమ్ము దరికి;

గీ॥ మఱచి తింకొకమాట నీ ♦ మంత్రిమౌళి యనుభవజ్ఞుండు; స్వామిభ ♦ క్త్యాగ్రిగణ్యుఁ;
డల సలుంబ్రాధిపతిఁ బిల్వు;♦మాయనఘుఁడు లేని మంత్రాంగ మదిపూలు♦ లేనిపూజ."

మ॥ అని బోధింపఁ బ్రతాపసింహుఁడు సలుం ♦ బ్రాధీశ్వరున్ హెచ్చరిం
చిన నాథన్యుఁడు చేరఁగా నరిగి "మీ ♦ శ్రీపాదరాజీవద
ర్శనమున్ జేసెడి యీవిధేయుఁడె సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహుం'' డటం
చని సాష్టాంగనమస్కృతుల్ సలుప, న ♦ య్యాచార్యుడున్ బ్రీతుఁడై; 159

—*) భామాసాహి-ప్రతాపసింహునకు రాజనీతి నుపదేశించుట. (*—

క॥ లెమ్మనెఁ; జని ముువ్వురు వృక్షమ్ముదరిన్ జేరి; రధిక ♦ సంతోషము చి
త్తమ్మున వెలయఁగ నృపు నాస్యమ్మును గని "యవధరింపు ♦ మవధానముతో. 160

గీ॥ స్వామ్యమాత్య సుహృత్కో ♦ శసైన్య దుర్గరాష్ట్రములు ననుసివి యేడు♦ప్రకృతులంద్రు;
ప్రకృతిబల మున్న నేకాని ♦ పార్థివునకు నించుకేనియు నాస్తిక్య ♦ మెసగఁబోదు. 161

గీ॥ ఇన్నిఁటను నెన్నియున్నవో ♦ యెంచిచూత; ముత్తమకులీనతయు మహో ♦ దాత్తవీర
వర్తనము సత్యసంధత ♦ వఱలు నీకు రాజరాజుగ నుండ న ♦ ర్హతయ కలదు. 162

మ॥ సువిశాలస్థిరబుద్ధియై యనుభవ ♦ జ్ఞుండై కడున్ స్వామిభ
క్తివికాసస్ఫురితుండునౌ నృపతినీ ♦ తిజ్ఞుండు నుత్సాహవై
భవుఁడే మంత్రిగ నుండ నర్హుఁడు; సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహేంద్రువం
టి విశేషజ్ఞు గడింపఁగా నగునె! మం ♦ త్రిత్వంబు సంధింపఁగన్. 163

మ॥ బలవంతుం డనురాగవంతుఁడును శో ♦ భావంతుఁడున్ వాహినీ
బలవంతుండును ద్యాగవంతుఁడగు శు ♦ భ్రస్వాంతుఁడౌ ధీరునిన్
దలపన్ బోలు సుహృద్వరుండని! కిరా ♦ తస్వామి నీభీమచాం
దలఘుస్వాంతుఁడు; వాని మించిన వయ ♦ స్యశ్రేష్ఠుఁడే లేఁడు పో. 164

గీ॥ ధన-చమూ-దుర్గ-రాష్ట్రసం ♦ తతుల లోనఁ బ్రథమమే యగ్రగణ్యమై ♦ వాసిఁ గాంచు;
నది ప్రపంచైక సార స ♦ ర్వాత్మకంబు; దానిఁబట్టి తక్కిన మూఁడు ♦ తనరుచుండు. 165

ఆ॥ ద్రవ్యబలము గలుగఁ ♦ దనరు సైన్యబలంబు; ధన-చమూ బలములు ♦ దనర, దుర్గ-
రాష్ట్రబలము లలరు; ♦ ద్రవ్య మన్నిఁట మేటి; యదియ నీకు లోప ♦ మాదినుండి. 166

గీ॥ ఆశ్ర-యాసన-విగ్రహ- ♦ యాన-భేద-సంధులను నాఱు షడ్గుణ ♦ సమితియందు;
రెపు డెటులు వీని నడపు కీ ♦ లెఱిఁగినట్టి ధాత్రిపతి యన్నిరీతుల ♦ ధన్యతముఁడు. 167

గీ॥ అవసరమ్మైన శక్తిత్ర ♦ యమ్ములోన నతులితోత్సాహశక్తి నీ ♦ కలరుఁ; గాని
మంత్రశక్తిఁ బ్రయోగించు ♦ మాట లేదు; మఱియుఁ బ్రభుశక్తి మొదలంట ♦ మాసియుండె.

సీ॥ స్థిరతరధైర్యోప ♦ జీవివై, జంకక, వెనుదీక, తగ్గక, ♦ విసుఁగుపడక,
కష్టంబులకును జ ♦ క్కక, ప్రపంచోన్నత ప్రబలవిరోధితోఁ ♦ బ్రతిఘటించి
సంగ్రామ మిన్నేండ్లు ♦ సాగించి యుంటివి; నిన్నెఱుంగని వారు ♦ నీయహితులు
భవ దుదార యశంబు ♦ వర్ణించెదరు; కాని కోశ-సైన్యబలముల్ ♦ కొఱతగాఁగ
గీ॥ నెన్నికల్పంబు లని చేసి ♦ యేమిలాభ! మెటు జయము గల్గు! నీ కక్క ♦ రెట్లు లోఁగు!
నిర్వదేండ్లుగ నాకాల ♦ మిట్లె వృథగఁ జెల్లెనని మాత్ర మిపుడు చిం ♦ తిల్లఁబోఁకు. 169

ఆ॥ అదియు నాత్మశిక్ష ♦ కై చెల్లె ననుకొను; మింక నిట్లె కాల ♦ మేఁగ నీకు;
దేశ ముద్ధరింపఁ ♦ దివురు; మొండొకమాట వినుతు; వలవ దనక ♦ పని యొనర్పు. 170

మ॥ పరమప్రీతిని దేశమాతృపద సే ♦ వాభాగ్యమున్ గోరి నా
సరసన్ గల్గు ధనంబు నీదు చరణా ♦ బ్జాతంబు లందుంతు; సం
బర మొప్పారఁ బరిగ్రహింపఁదగు; మే ♦ వాడ్ దేశమున్ గొల్చి య
క్బరు సాధించి యపూర్వ వైభవమునన్ ♦ వర్ధిల్లు రాజోత్తమా! 171

క॥ నెనరుంచి నాదు ప్రార్థన విని దేశము నోము"మనుచు ♦ విప్రుం డన, నా
తనిఁ గని జనపతి "నీపంపును సలుపుదుఁగాక; త్రోసి ♦ పుత్తునె యెపుడున్. 172

మ॥ అనఘా! జేనెడు మేర యేనియును రా ♦ జ్యం బొక్క కానేనియున్
ధనమున్ దొల్తటినుండి లేకయ దరి ♦ ద్రత్వంబునన్ వెళ్ళఁబో

యనె లోకమ్మునఁ బుట్టు వొందిన యభా ♦ గ్యచ్ఛత్రసంపన్ను, నన్
ధనికున్ జేసి కృతార్థుఁ జేయఁ గరుణన్ ♦ దైవంబవై తోఁచితే! 173

చ॥ ధనము నొసంగి, వస్త్రసము ♦ దాయ మొసంగి, యనర్ఘరత్నమం
డనము లొసంగి, బ్రాహ్మణుల ♦ నా రవివంశజులెల్లఁ దొల్లి య
ర్చన మొనరించుచుండు; రది ♦ సవ్యము; భూసురమౌళివైన నీ
ధన మిపు డేను గైకొనుట ♦ ధర్మువు గాదని తోఁచె నామదిన్." 174

క॥ అని జంకుచు సంకోచించిన భామాసాహి "మిమ్ము ♦ సేవించి గడిం
చిన ధన మీతఱి మీకొప్పన మొనరించుటయ పరమ ♦ భాగ్యము నాకున్. 175

క॥ మేవాడదేశ ధనమే మావాడల నుండు; దాని ♦ మాతృపద శ్రీ
సేవావిధి కర్పింపని జీవన మేమిటికి! వట్టి ♦ సిరి యేమిటికిన్! 176

క॥ మనసార నిత్తుఁ జేకొను; వినుము కలిగినపుడు మఱల ♦ వృద్ధియు మూలం
బు నొసంగుము కొనెదను; వలదనకుము; నామాట చూడు; ♦ మగును శుభంబుల్.

మ॥ తడవున్ జేయక బోయపాళెమునకున్ ♦ ద్రవ్యంబు నంపింతు! న
క్కడకున్ మీరును బోయి యాశబరలో ♦ కస్వామి దర్శించి యొ
క్కడుగా సేనలఁ జేర్చుకొం; డిచట నా ♦ కున్ నిల్వఁగాఁ దీర; ది
ప్పుడె నేఁ బోవుదు"నంచు లేచి తురగం ♦ బున్ డాసి పైనెక్కుచున్, 177

—*) భామాసాహి రాజపుత్రులకు దేశభక్తి నెఱిఁగించి పురికొలుపుట. (*—

సీ॥ "సిరికిఁ దానకమైన ♦ చిత్తూరు పురలక్ష్మి యనదయై పాడఱి ♦ వనట మునుఁగ,
నుర్వియంతయు మెచ్చు ♦ నుదయపురవిభూతి బూదిపాలగు హోమ ♦ మునఁ జెడంగఁ,
గోటల కన్నిఁట ♦ మేటి 'కుంభల్ మియర్' యవనుల చేఁబడి ♦ నవసిపోవఁ,
బావనోన్నతమేఘ ♦ భవనంబు తురకలెక్కముల గాడ్పులు సోఁకి ♦ కీడువడఁగ,
గీ॥ నట్టె హారావళీపర్వ ♦ తాంతరముల నిరువదేం డ్లని చేయు పెం ♦ పెల్లఁ బొలియఁ,
గడుపుఁగూటికై వంశవి ♦ క్రమము మఱచి వెడలుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార! 178

సీ॥ శార్దూలరాజభు ♦ జాపీఠి స్వారి చేయఁగఁజాలు ఝాలాభ ♦ టాళు లుండ,
బాలురై రిపుసమ ♦ వర్తులై ఖండించు ప్రబలచొండావన్ను ♦ పాలు రుండ,
విమతరాడ్గర్భని ♦ ర్భేదకప్రౌఢి దీపించు రాఠోడ్కుల ♦ వీరు లుండ,
ముజ్జగంబులనైన ♦ ముంజేతఁ బోద్రోయఁ గలిగిన చోహాణ ♦ బలములుండ,

గీ॥ మాప్రతాపుఁడు బ్రదికి సేమమున నుండఁ గృష్ణసింహు నొడల నూపి ♦ రేసఁగియుండఁ,
గులసనాతనవీర్యంబుఁ ♦ గుంటఁ బెట్టి పాఱుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార! 179

సీ॥ రాజ్యంబు పోయినఁ, ♦ బ్రాభవం బూడిన, సకల భాగ్యంబులు ♦ సన్నమైన
బలమెల్లఁ జెడినఁ, గో ♦ టలు పోయినను, సారె కపజయంబులు క్రమ్మి ♦ యడలొదవిన,
గడ్డి యాహారమ్మ ♦ గాఁ జెట్లనీడలు నెలవుగా మృగములై ♦ స్నేహితులుగ
నిల్లాలి నెడఁబాసి ♦ పిల్లల విడనాడి కట్టుగుడ్డలు లేక ♦ గాసి పడియు

గీ॥ విడక స్వాతంత్ర్యమును గొల్చు ♦ వీరుల నెడి యశముఁ బోఁద్రోసి యాభిజా ♦ త్యంబు రోసి
కటకటా! దేశ మరుల క ♦ గ్గంబు చేసి విడుచుచున్నారె! మేవాడ ♦ వీరులార! 180

సీ॥ తెలివల విమలపా ♦ తివ్రత్యమహిమంబు సన్నగిల్లినఁ గనుల్ ♦ చల్లవడెనొ!
సకలదిగ్దేశ రా ♦ జన్యపరితాపాగ్ని చల్లార హృదయముల్ ♦ శాంతిఁ గనెనొ!
భరతఖండమున గో ♦ వధలు సాఁగినఁ జూచి యంతరాత్మకు సౌఖ్య ♦ మలవడియెనొ!
దాస్యాంధకారంబు ♦ దశదిశల్ గవియ దేహముల నాప్యాయనం ♦ బలముకొనెనొ!

గీ॥ కనులు తిరిగినొ! బాహువి ♦ క్రాంతి చెడెనొ! బుద్ధి తఱిఁగెనొ! చెడువేళ ♦ ముసురుకొనెనొ!
కానిచో మాతృదేశంబు ♦ మానిపోవు వెఱ్ఱి యెటు గల్గె మేవాడ ♦ వీరులార! 181

సీ॥ యవనగజేంద్రసిం ♦ హఖ్యాతిఁ గాంచిన బప్పరాయనిఁ గన్న ♦ భవ్యమాత!
జీవితం బరికోటఁ ♦ జెండ నర్పించు హమీరసింహుని గన్న ♦ మేటితల్లి!
భానువంశక్షమా ♦ పతిమాళి యన నొప్పు సమరసింహుని గన్న ♦ చల్లనమ్మ!
యతిదీక్షతో మొగల్ ♦ త్యాగముఁ దీర్చు సంగ్రామసింహునిఁ గన్న ♦ రాజజనని!

గీ॥ యందఱను మిమ్ముఁ బెంచిన ♦ యసమధాత్రి! తల్లి దండ్రియు గురువునై ♦ తనరుసీమ!
యకటకట! స్వర్గమునకన్న ♦ నధికమైన మాతృదేశంబు విడరాదు ♦ మఱలరయ్య! 182

సీ॥ కడుపుకక్కుఱితి కీ ♦ గతిఁ జేయఁగారాదు; తినినఁ దినక యున్నఁ ♦ జనును గాల;
మక్కటా! ప్రాణంబు ♦ లంత తీపైయున్నె! పిఱికి పందలటన్న ♦ పేరు రాదె!
బవరం బనిన నొడల్ ♦ వడఁకెనే మీకు! భార్యాపుత్రులం దంత ♦ యాస తగునె!
చిరకాల మపకీర్తి ♦ చేరదే! హృదయాభిమానధనం బెల్ల ♦ మాసి పోదె!

గీ॥ తగదు పయనింప! వెనుకకుఁ ♦ దరలరయ్య! బలముఁ గొనరయ్య! కోటలు ♦ గెలువరయ్య!
యరుగవలె నాకు సెలవియ్య ♦ రయ్య;" యనుచు నశ్వమును ద్రిప్పి వెనుకకు ♦ నరుగఁ
దొడఁగె. 183

గీ॥ విరిసి విరితేనె వాఁక జా ♦ ల్బిలినయట్లు, వీరరసము పొంగి పొరల ♦ వీరులెల్ల
వెడలిపోవుచునున్న యా ♦ విప్రుచరణ సరసిజములకు మ్రొక్కి య♦శ్వముల నెక్కి, 184

—*) రాజపుత్రులు వెనుదిరిగి భీమచాందు నివాసమునకు వచ్చుట. (*—

మ॥ త్వరమై నద్దమరేయికిఁ జని కీరా ♦ తస్వామి గూడెంబులన్
దరియన్ బోయి బహిఃప్రదేశముకడన్ ♦ ధాత్రీనభోభాగముల్
విరియన్ శంఖము లూఁది; రంత శబరో ♦ ర్వీనాథుఁడున్ మిత్రశం
ఖరవంబుల్ గుఱుతించి స్వాగత మిడం ♦ గా వచ్చె సాశ్చర్యతన్. 185

గీ॥ రచ్చపట్టు మ్రోల మహాగ్ని ♦ రగులఁజేసి పిలపిలని మూఁగి భిల్లులు ♦ బలిసి కొలువ
భీమచాం దండఁజేరిన ♦ వీరులకును సాత్త్వికాహారము లొసంగి ♦ సత్కరించె. 186

క॥ తెలతెలవాఱెను; భానుఁడు మొలిచెను బూర్వాద్రి; వీర ♦ పుంగవులు మహీ
తలపతి పదముల కెఱఁగుచు సెలవు గొనుచు వెడలి రాత్మ ♦ సీమలు చేరన్. 187

శా॥ "భామాసాహి ధరామరేంద్రుని కృపన్ ♦ స్వాతంత్ర్య దుర్వార సం
గ్రామక్రీడలు పెంచి శత్రుతతులన్ ♦ ఖండింపఁ గాంక్షించె; రా
రో! మీరందఱు దేశభక్తి పరిపూ ♦ ర్ణుల్ బాలురున్ వృద్ధు లు
ద్దామాటోపుఁ బ్రతాపుఁ గూడఁగఁ గిరా ♦ తస్వామి గూడెంబునన్." 188

చ॥ అనుచును రోదసీకుహర ♦ మంతయు వ్రీలెడుభంగి డిండిమ
స్వనముల రాజపుత్రకులు ♦ పల్లెలు పట్టణముల్ పురంబు ల
న్ని నగరముల్ గిరీంద్రము ల ♦ నేక గుహాకుహరమ్ములందునన్
వినఁబడఁ జాటఁజొచ్చి రొక ♦ వేయు విధంబుల దేశ మంతటన్. 189

—*) నలుదెసల నుండి రాజపుత్ర సైన్యములు వచ్చి ప్రతాపసింహుని జేరుట. (*—

సీ॥ అలసలుంబ్రావిభుం ♦ డహిత దుర్వార చోండావద్బలంబుతో ♦ నడచి వచ్చె;
బేడ్లా-కొఠేరియా ♦ పృథ్వినాయకులు చోహాణవర్గముల్ గొల్వ ♦ నరిగి రంత;
§ నాపాపురా-బునే ♦ రాధీశులు శిశోదియాభటుల్ గొలువఁ బ్రీ ♦ యాణమైరి;
హరిదాసుఁడు ముకుందుఁ ♦ డరుదెంచిరి మహోగ్రరాఠోడుసుభటవ ♦ ర్గములు గొలువ;

§ The castle of Bunera is one of the most imposing feudal edifices of Mewar, and its lord one of the greatest of its chieftains. He not only bears the title f Raja but he has all the state insignia attached thereto.

" Personal narrative "

గీ॥ శ్యామసింహుండు చనుదెంచె ♦ సాద్రినుండి; భిల్లురానుండి సూర్యుండు ♦ వెడలె; దేవ
గృహమునుండి దూదాసింహుఁ ♦ డేగుదెంచె: దుర్జయుఁడువచ్చెఁజోండావ♦తులనుగూడి.

గీ॥ అంత నొకనాఁడు సేవకుం ♦ డరుగుదెంచి భిల్లపరివృతుఁడగు నృప ♦ తల్లజుఁగని
"స్వామి! మంత్రిభామాసాహి♦బండ్లు వచ్చి నిలిచెఁ, జాతురుగా' కంచుఁ♦బలికి కొలిచె.

గీ॥ భిల్లనృపతి ప్రతాపుఁడు ♦ వెడలి సాద్రివైపునను మూఁడు క్రోసుల ♦ వఱకు నిలుచు
భటులు నాలుగువేలు, ద్ర ♦ వ్యంబు గలుగు బండ్లు వేయును గని హర్ష♦భరితులైరి.

గీ॥ నెలకు నైదును-బదిరూ ప్య ♦ ముల కొలంది పదియు-రెండేండ్లదాఁక ని ♦ర్వదియునైదు
వేల భటులకు భృతినియ్యఁ ♦ జాలుననుచు భిల్లమణి రాజమణి లెక్క♦ వేసి రపుడు. 193

—*) ప్రతాపసింహుఁడు యుద్ధ సన్నద్ధుఁ డగుట. (*—

క॥ "కనఁబడె దివి నింద్రుశరాసన; మిది రణమునకు మంచి ♦ శకునం''బని భి
ల్లనృపాలుఁడనఁగ జనపతి యని కాయత్తం బొనర్చె ♦ యాత్మచమువులన్. 194

క॥ ఎలనవ్వు వెలయఁగా నర్మిలి బిడ్డల నక్కు చేర్చి ♦ మేను నిమిరి చుం
చులు దువ్వి ముచ్చటల ముద్దులజడి గుఱియించెఁ గూర్మి ♦ వొంతర గట్టన్. 195

మ॥ పరమప్రేమమునన్ బ్రతాపవిభుఁడున్ ♦ బ్రాణేశ్వరిన్ జేరి "ము
ష్కర తౌరుష్క భటాళులన్ దఱిగి నే ♦ స్వాతంత్ర్య సంగ్రామమున్
జరపన్ గోరి ప్రయాణమైతి నిపుడే; ♦ సంపూర్ణచిత్తంబుతో
⊕ నరవిందేక్షణ! సమ్మతింపుము శుభ ♦ ప్రారంభ యాత్రారతిన్. 196

గీ॥ నీ సుధా స్వాదు లజ్జా వి ♦ లాసరేఖ చిత్తమున హత్తి మెఱయుచు ♦ స్మృతికిఁదెచ్చు;
మనకుఁ గలయిక నెలకొక్క♦మాఱు గలుగుఁ;బరమసంతోషమున నన్నుఁ♦బంపుమిపుడు

గీ॥ నీవు బిడ్డలు గొన్నాళ్ళు ♦ నిలువుఁ డిందు; భిల్లు లేవేళ మిమ్ముఁ గ ♦ న్పెట్టియుంద్రు;
భీమచాందుగా రిపుదు నా ♦ వెంట వత్తు"రనినఁ బ్రాణేశ్వరీదేవి ♦ యాస్య మెత్తి; 198

⊕ Although I cordially unite with Segur, who is at issue with his compatriot Montesquieu on this part of discipline, yet from the knowledge I do possess of the freedom, the respect, the happiness, which Rajput women enjoy, I am by no means inclined to deplore their state as one of captivity.

" Religious Establishments."

—*) పాటేశ్వరీదేవి ప్రతాపసింహుని విజయ యాత్రకుఁ బంపుట. (*—

ఆ॥ స్మితకళామరీచి ♦ మీమోముననె దోఁచె; నింతికన్న భాగ్య ♦ మేమి నాకు!
శైలతలమునిండ ♦ సైన్యముల్ చెలఁరేగ, వెడలి విజయలక్ష్మి ♦ వెంటరండు. 199
గీ॥ సిద్ధసంకల్పభరితమా ♦ చిత్తమందు వలదు చోటీయ నాకుఁ బి ♦ ల్లలకు" నంచు
వెడఁదకనుల ముత్తెఁపుజాయ♦విరియఁ దుదలఁగప్పు ఱెప్పల నాసతోఁ♦గాంతుఁగనియె.
సీ॥ విజయసూచకముగా ♦ భిల్లభటులు చుట్టు మూఁగుచుఁ గైవార ♦ ముల నొసర్ప,
బోయగుబ్బెతలు గుం ♦ పుగఁజేరి చిఱునగ వలరు మోములఁ బాడి ♦ యాడుచుండఁ,
బాటేశ్వరీదేవి ♦ వజ్రమ్ములు ప్రవాళములును మాణిక్యముల్ ♦ ముత్తియములు
హాటక పాత్రంబు ♦ లందుఁ గైకొని నిజేశ్వరునకు మేల్మి ని ♦ వాళి దీర్చి,
గీ॥ రాగ మలరఁ గప్పురపు హా♦రతు లొసంగి, నిరుపమామోదమున నెజ్జి ♦ నీళ్లు దీసి,
"జరుగుఁగావుతఁ గల్యాణ♦చైత్రయాత్ర" యనుచు శ్రీపాదములు నుదు♦రంట మ్రొక్కె,
సీ॥ "జంభదైత్యేంద్రుని ♦ సమయింప నరిగెడు నపుడు బిడౌజున ♦ కైన జయము,
ఖరదూషణాది ర ♦ క్షశ్శ్రేణిపై కేగు నపుడు శ్రీరాముని ♦ కైన జయము,
నరకాసురునితో ర ♦ ణంబు సేయఁగఁ జను నపుడు శ్రీకృష్ణున ♦ కైన జయము,
కాలకేయాదులఁ ♦ గసిమసంగఁగఁ బోవు నపుడు కిరీటికి ♦ నైన జయము,
గీ॥ సకలశాత్రవజయము, శా♦శ్వతజయంబు, భువనజయమును, నిరుపమా♦మోదజయము,
వెలయెఱుంగని జయమును,♦సులభజయము, జయముపై నీకు జయములు♦జరుగుఁగాక
గీ॥ అమరసేనాధిపత్య ప ♦ ట్టాభిషేక మగుచుఁ గ్రౌంచాద్రి భేదింప ♦ నరుగు నపుడు, కు
మారుకుమారున కట్టులు ♦ నాకుమార! యమరసింహా! నీకగుత లో♦కైకజయము." 203
గీ॥ అనుచుఁ బాటేశ్వరీదేవి ♦ హస్తయుగము నెత్తి యభినందనము సేయ ♦ నృపగురుండు
నగవు మొలకెత్తు చూపుల♦మగువ సెలవు నంది యచ్చోటు విడిచె; సై♦న్యములునడిచె
గీ॥ గూఁడెముల, నిండ్లకోవుల ♦ గొండపేటులందు, గండోపలములందు, ♦ నధివసించి
శబరసతులెల్లఁ బూలు లా ♦ జలును జల్లి రాప్రతాపునిపైన సై ♦ న్యములపైన. 20[illegible]
క॥ ఈ రీతిఁ జైత్రయాత్రాప్రారంభము చేసి యర్ధ ♦ రాత్రమునకు ధా
❀ త్రీరమణుం డరిగెను దేవేరీదుర్గము కవాట ♦ వీధిఁ జేరఁగ. 206

❀ The name of Bhamasah is preserved as the Saviour of Mewar. With this splendid proof of gratitude and the servante of Prithwi Raj as incitements, he again "screwed his courage to the sticking place" collected his band and while

—*) దేవేరి దుర్గ ద్వితీయ యుద్ధము. (*—

మ॥ "బలముల్ లేని కదుఁ గృశాంగుఁడు ప్రతా ♦ పస్వామి మాంధాటికిన్
గలఁగన్ బాఱెను; గోటకుఁ భయము గ ♦ ల్గన్ బోవ" దం చెంచి ఱో
మ్ములపైఁ జేయిడి, యేండ్లు యౌవనబలం ♦ బుల్ పోయి నిద్రించె; వా
కిళులం దెందును మన్న పేరుకొనియె ♦ క్కెన్ మూరెడం తెత్తుగన్. 207

క॥ అలకోటగవను దెఱచిన పాలకువఁ గని సకలరాజ ♦ పుత్ర చమూనా
థులు జొరఁబడ గడఁగిన వారలను "నిలుఁడు పోకుఁ" డనుచు ♦ రాణా యంతన్,208

సీ॥ "తురకలబలము ని ♦ ద్దరఁబోవుచుండు; నీస్థలమెల్ల మిగుల ని ♦ శ్శబ్ద మయ్యె!
నిదురవోయెడువారిఁ ♦ గదిసి చంపుట క్షాత్రమహితులయుము ధ ♦ ర్మంబు గాదు!
బహుశతాబ్దంబు ల ♦ ప్రతిహతశక్తితో నీకోట మాపూర్వు ♦ లేలినారు;
దొంగపోటున దూఱి ♦ దుర్గంబుఁ బట్టుట నాకు నచ్చిన వగ్తు ♦ నమ్ము గాదు;
గీ॥ పౌరుషముననె దీనిఁ జే ♦ పట్టుద'' మని యుఱుము తెఱఁగునఁ దనశంఖ ♦ మొత్తె; సమర
సింహుఁడును సింహనాదము ♦ చేసె; భీమచాంను బూరగ మ్రోయించె ♦ శైల మదర.

ఉ॥ కంపము నొందె ధారుణి! జ ♦ గద్గురుఁ డంతట, " దుర్గముఁ బ్రవే
శింపుఁ డనంగ నయ్యమర ♦ సింహుఁడు గుఱ్ఱముఁ దోల్తలోన దూఁ
కింపఁగ సూక్తు నశ్వమును ♦ గ్రొల్లురికెన్; వడిఁ గృష్ణసింగు గ
ర్జింపుచు దూకె; గంతులిడె ♦ సేనలు భూపతి వెంట నంటుచున్. 210

సీ॥ ఆ రాజపుత్రసే ♦ నారణోద్భటవిజృంభణమహారవము షా ♦ బాజుఖానుఁ
డాతని పదివేలు ♦ యవనభటుల్ విని యదరుపాటున గుండె ♦ బెదరి చెదరఁ
దబ్బిబ్బుపడుచుఁ దొం ♦ దర సమరోచిత వివిధసాధనములు ♦ వెదకుచుండఁ
దనసేనకన్న ముం♦దఱఁ బ్రతాపుఁడు సింహ మటు వారియెదురఁ బ్ర ♦ త్యక్షమయ్యెఁ;
గీ॥ నలముకొనియున్న శత్రుసై ♦న్యముల, విలయదండధరుఁబోలు రాణాప్ర♦తాపుఁ జూచి,
తురకలు పలాయనము చేయు♦ తెరువు లేక పెనఁగిరి రణమ్మొ మరణమో♦యని తెగించి
గీ॥ కాఱుచీఁకట్లు గ్రమ్మిన ♦ కాళరాత్రి! దుర్గమునఁ జో టలంతి! యు ♦ ద్ధరతఁ బోరు
భటులు ముప్పదియైదు వేల్!♦భయము గొలుపు నాటి రణఘాటి యాపాటి♦సాఁగవశమె!

his foes imagined that he was endeavouring to effect a retreat through the desert, surprised Shahbaz in his camp at Deweir whose troops were cut in pieces.

"Annals of Mewar."

గీ॥ యవనులని రాజపుత్రకు ♦ లని తెలియక యుభయ సైన్యముల్ తలపడె ♦ నుగ్రరీతి!
నెవరి వారల వారె యా ♦ హవమునందుఁ దఱిగి పోసిరి వేఁడి నె ♦ త్తురులు దొరఁగ.

గీ॥ భిల్లభటు లేరి తెచ్చి రా ♦ పిడుల రగులఁబెట్టు కట్టెల దివటీల ♦ వెలుఁగునఁ గను
పట్టెఁ బొలికల నొక చోట ♦ పట్టి పగిది! నచటి బలములు కొఱవి ద ♦ య్యముల పోల్కి.

గీ॥ అంటఁగారాని భయద దా ♦ వాగ్ని కీల యతిబలాటోప దుర్దాంతుఁ ♦ డమరసింహుఁ
డచట రణ మతిభీమవహా ♦ నచటఁజేర దాఁట్లుకొనిపోయి శత్రు ♦ మధ్యమునఁ దూఁకు.

మ॥ కరముల్ వెల్గెడు భానుబింబము పరా ♦ కం బొక్కచే నొప్ప, దు
ర్భరఖడ్గంబు మఱొక్కహస్తమున నొ ♦ ప్పన్ శ్యామసింహుండు, కే
సరి మాతంగసమాజముల్ దగులు నో ♦ జన్ రూక్షతామ్రాక్ష భీ
కరుఁడై బొబ్బలు వెట్టి వైరులు వడం ♦ కన్ ముట్టె నత్యుగ్రుఁడై. 216

మ॥ ప్రళయాంభోధరముల్ హసించుచు నలుం ♦ బ్రాబర్త చెంతన్ మహా
చలశృంగంబులు వ్రీలి కూలఁ బటుగ ♦ ర్జారావ మొప్పన్ దురు
ష్కుల సైన్యంబులఁ దాఁకి నూర్లు పదు లం ♦ చున్ లెక్కకున్ రాని లీ
లల శీర్షంబులు గుప్పతెప్పలుగ రా ♦ ల్పన్ సాఁగె నత్యుద్ధతిన్. 217

§గీ॥ ఆగ్రహోదగ్ర భయద దీ ♦ ప్తాస్యుఁడగుచుఁ దన ద్విధారాకృపాణ దు ♦ ర్దాంతధార
నృపగురుఁడు చీల్ప రిపులెల్ల ♦ నేలఁ బడిరి మిడుతగమి చిచ్చుఁబడి మ్రగ్గు ♦ వడువు దోఁప.

క॥ హరిదాసుఁ డాగ్రహమ్మున హరి, రక్తశ్రేణి నొంచు ♦ నట్టులు యవనో
త్కరములపైఁ బడి నఱకెను శిరములు; రాణోడు లెల్ల ♦ జిక్కఁగఁ గొలువన్. 219

క॥ ఝాలా 'భూపతిసింహుఁడు' సాలములన్ బోలెఁ దురక ♦ సైన్యము మేనుల్
జీలిచె; మేకొని సూక్తుఁడు కాలాహివిధాన శత్రు ♦ గర్భముఁ జొచ్చెన్. 220

గీ॥ దేవగృహదుర్గసీమలఁ ♦ దిరుగు వ్యాఘ్ర ముగ్రమూర్తి దూడాసింగు ♦ యుద్ధమందుఁ
దేరిచూడఁగ రానట్లు ♦ దీప్తి మెఱసి దోమలనుబోలెఁ గూల్చె శ ♦ త్రులను దాఁకి.

సీ॥ గుణరాశి రాణోజ్మ ♦ కుంద దాసుఁడు షాపురా—బునేరా ప్రభుల్ ♦ ప్రకట బలులు,
మఱియు బేడ్లారాజ ♦ మాళి కేశవదాసుఁ డింకఁ గొటేరియా ♦ నృపవరుండు

§ But as if the brand of Bhavani was insufficient, he met with another hermit in the forest of the "Tiger Mount" the Gokurnath, who presented to him the double edged sword, which with the proper incantation, could severe rocks. With this he opened the road to fortune leading to the throne of Chittoor.

"Annals of Mewar"

తక్కిన రాజపు ♦ త్రిచమూపతుల్ వారి వారి శౌర్యంబుల ♦ పగిది రిపులఁ
బట్టి నిర్జింపంగఁ ♦ బగ్గముపాడౌచు నొగిలి పగుల సాగె ♦ మొగలు తెగలు!

గీ॥ సమధి కోద్దండ దోర్దండ ♦ చాపముక్త భీకరాశుగులై భిల్ల ♦ వీరు లెల్ల
నట్టహాసంబు లొనరింప ♦ నాశరములు నాలుకలు గోయుచున్ వ్రాలఁ ♦ గూలి రరులు.

ఉ॥ వీరులలోన మేటియగు ♦ వీరుఁడు భిల్లనృపాలమౌళియున్
పౌరుషరాశియై యడవి ♦ పక్షుల మెత్తని యీఁకలన్ గరుల్
కూరుచు భీకరాశుగము ♦ లున్ దశకంబు శతంబు గుప్పుచున్
వైరిభటవ్రజంబుల న ♦ పారముగాఁ దునుమాడె నత్తఱిన్. 223

ఉ॥ రూక్షపరాక్రమస్ఫురణ ♦ రోజుచు నా షహబాజుఖానుఁ డా
తక్షకమూర్తియై రిపులఁ ♦ దార్కొని పెక్కురఁ గూల్పఁగా, ఖగా
ధ్యక్షుఁడుపోలెఁ బైఁబడి ప్ర ♦ తాపనృపేంద్రుఁ డనూనసాహసా
పేక్షఁ దదీయ మస్తకము ♦ వ్రీలఁగ నేసెఁ గృపాణధారలన్. 224

గీ॥ తనదు సుభటుల నుసిగొల్పి ♦ దస్యుతతులపైన డీకొల్పి యాప్రతా ♦ పప్రభుండు
దుర్గమును శుభ్రముగఁజేసె ♦ దురుకపురువు పేరు లేకుండఁ దుదముట్ట ♦ నేరి వైచి. 225

మ॥ నలినాప్తుండును బూర్వపర్వతముపై ♦ నన్ దర్శనం బిచ్చె; నా
యిలువేల్పున్ గొలిచెన్ బ్రతాపధరణీ ♦ భృన్మౌళియున్; రాజపు
త్రులు సంతోష మెలర్ప నందుకొని రా ♦ దుర్గంబు; నం దన్నిది
క్కుల సూర్యధ్వజకోటి గ్రాలెఁ; జెలఁగెన్ ♦ గోలాహలధ్వానముల్. 226

క॥ వైరులు తుదముట్టి చనంగా రాణా సంతసంబు ♦ గడలుకొనఁగ "దే
వేరిజయంబుఁ దన దేవేరికిఁ దెలుపు"మని యొక్క ♦ భిల్లుని బనిచెన్. 227

⊛ చ॥ మనుజవరేణ్యుఁ డంతట 'న ♦ మాయిత' పర్వత దుర్గ సీమకున్
జని తన రాజపుత్రభట ♦ సంఘముఁ దోడ్కొని లోన దూఁకి క్రాం

⊛ The fugitives were pursued to Amait, the garrison of which shared the same fate. Ere they could recover from their consternation Kumbhalmer was assaulted and taken; Abdoola and his garrison were put to the sword and thirty two fortified posts in like manner carried by surprise, the troops being put to death without mercy. To use the words of the annals "Pratap made a desert of Mewar." He made an offering to the sword of whatever dwelt in its plains " an appalling but indispensable sacrifice.

తిని గొను వైరులఁ బిలిచి ♦ త్రెళ్ళఁగ నేసి గ్రహించె దుర్గముల్;
దనరె రవిధ్వజంబులు శ ♦ తంబు సహస్రము దృశ్యమానమై. 228

—) కుంభల్మియరు దుర్గమును జేకొనవలెనని ప్రతాపసింహుఁ డాలోచించుట. (—

మ॥ తన సామంతుల నందఱిన్ బిలిచి చెం ♦ తన్ జేర్చి "యీదుర్గముల్
గొనుటల్ ముఖ్యముగాదు మా కిపుడు; మా ♦ కుంభక్షమాజాని చే
కొని నిర్మింపఁ బవిత్రమై వెలయు నా ♦ కుంభల్మియర్ దుర్గమున్
గొనుదాఁకన్ గననొల్ల నిద్దురయుఁ! గై ♦ కో నొల్ల నాహారమున్!". 229

మ॥ అను రాజేంద్రుని మోముఁ గన్గొని సలుం ♦ బ్రాధీశ్వరుం "డీక్షణం
బుననే పోద"మటంచుఁ గోల్తల దళం ♦ బుల్ రేపి సాగించి శై
లనికాయంబులు లోయలున్ వనులు లీ ♦ లన్ దాఁటి యుత్సాహముం
గొని ముందేగఁగ నా ప్రతాపుఁ డరిగెన్ ♦ గుంభల్మియర్ చేరఁగన్. 230

గీ॥ శైల సామ్రాజ్యలక్ష్మి మ♦స్తకముమాడ్కిఁ బర్వతముపైన శృంగంబు♦వఱలుచుండు;
మూర్ధమున వెల్గు హాటక♦ముకుటరాజ మట్లు కుంభల్మియర్ దుర్గ♦మలరుచుండు. 231

సీ॥ అచలనితంబంబు ♦ నటు నెక్కుచో దూరముననుండి దుర్గగో ♦ పురము దోఁప,
నా ప్రతాపనృపేంద్రుఁ ♦ డత్యంతహర్ష రోమాంచితగాత్రుఁడై ♦ మస్త మెత్తి
కనులపండువుగాఁగఁ ♦ గని "పదునాలేండ్లపై నయ్యె నకట! నిన్ ♦ బాసిపోయి;
నీ "మేఘ భవనంబు" ♦ నీ "భవానీదేవి కోవెల" నీకు స ♦ రోవరంబు

గీ॥ కనులఁ గట్టినయట్లు నేఁ ♦ గాంచుచుందుఁ; గలిగిన దొసంగులకు మదిఁ ♦ గలఁగుచుందుఁ;
గానికాలము నన్నిట్లు ♦ కట్టివైచెఁ; జూచుచుండుమి! యిపుడు నీ ♦ సూడు దీర్తు." 232

క॥ అని మొగిచి కేలుఁగవ మనమున నుత్సాహంబు ద్విగుణ ♦ ముగ, బలమును ర
మ్మని హెచ్చరించి దుర్గమ్మును డాయన్ దూఁకి శంఖ ♦ మును బూరించెన్. 233

క॥ కల్లోలాబ్ధితరంగము వెల్లివిరియు గతిని గవియు ♦ విమతబలము న
బ్బుల్లాఖాన్ మార్కొనెఁ గ్రోధోల్లసితుండగుచు నిజభ ♦ టోత్కర మెనయన్. 234

గీ॥ కనులు నిప్పులఁ గురియ ఖ♦డ్గంబు మెఱయ నహిత తౌరుష్కసైన్యమ♦ధ్యమునఁ దూఁకు
నా ప్రతాపేశ్వరునిధాటి ♦ కాగి నిలువ, నరుల మాటేల! సురలకై ♦ నం దరంబె!

మ॥ అవధూతాఖిల వైరి విక్రమ సలుం ♦ బ్రాధీశ దోఃఖడ్గ సం
భవ దుర్వార దురీక్ష దావ దహన ♦ జ్వాలా పరివ్యాప్తి ద

స్యవితానాటవి నిల్చె భస్మమయి తా ♦ సుల్ రాసు; లప్పీరుఁడా
హవభూమిన్ విహరించె నాప్రళయ కా ♦ లాభీల రుద్రాకృతిన్. 236

చ॥ ఉదధిని రెండుపార్శ్వముల ♦ నుండి యుదగ్రతరంగముల్ భయా
స్పదముగ లేఁగి తీవ్రరభ ♦ సమ్మునఁ దాఁకిన వీఁక, శౌర్యసం
పద పొలివోవనీక యిరు ♦ వాగులయోధు లొకళ్ళొకళ్ళపైఁ
గదియుచు హుంకరించి పయిఁ ♦ గ్రమ్మరి వీర రసావతారులై. 237

సీ॥ యవనబృహన్నాళి ♦ కాస్త్ర నిర్గత ధూమ సంఘాతములు మేఘ ♦ సమితిగాఁగ,
రాజపుత్రకుల ని ♦ ర్భరసింహనాదముల్ ఘన ఘనాఘన రణ ♦ ద్గర్జగాఁగ,
భటహస్త తరళ కృ ♦ పాణధారాతళత్తళలు సౌదామనీ ♦ తతులుగాఁగ,
శబరనాయక శరా ♦ సన నిస్సర త్తీవ్ర విశిఖసంతతి కుంభ ♦ వృష్టిగాఁగ,
గీ॥ నుభయపక్షంబు వీరుల ♦ యొడలఁ దొఱఁగి పాఱు రక్తప్రవాహముల్ ♦ పర్వతాగ్ర
గళిత గైరిక శోణ శై ♦ వలినిగాఁగ, సమరరంగంబు నిబిడ వ ♦ ర్షర్తు వయ్యె! 238

మ॥ తన ముత్తాతలనాఁటి దుర్గమును బాం ♦ దన్ దొందరన్ జెంది ద
స్యునికాయంబును జీల్చ నయ్యమరసిం ♦ హుం డుగ్రుఁడై పైకొనెన్;
దన ముత్తాతలనుండి వచ్చిన యుదా ♦ త్తక్షాత్ర తేజోవిశ
ష్ఠనమా వెచ్చని నెత్తురుల్ మరఁగి యం ♦ తర్నాడులం దోఁడఁగన్. 239

గీ॥ రాజపుత్రుల భయద వీ ♦ రస్వనములు స్రగ్గి మ్రగ్గు యావనభటా ♦ ర్తస్వనములు
రాజగురుహూళి సింహగ ♦ ర్జాస్వనములు భూనభోంతరాళమున మా ♦ మ్రోఁతలీనె! 240

గీ॥ పీన వితత వక్షులును గా ♦ పీనధరులు కృష్ణవర్ణు లయఃకల్ప ♦ దృఢశరీరు
లాలయస్థ శిలావిగ్ర ♦ హములమాడ్కి భిల్లులు రణాంగణమున శో ♦ భిల్లి రపుడు. 241

సీ॥ బవరం బుగాదిపం ♦ డువునాఁగ జెలరేఁగి యమరసింహుండు దీ ♦ వ్రముగఁ బెనఁగె;
నతని ప్రతాపాగ్ని ♦ యవనచమూసమూహమ్ములు శలభమ్ము ♦ లట్లు సమసె;
దుర్వారవీర్యుఁ డ ♦ బ్దుల్లాచమూపతి మత్తమాతంగంబు ♦ మాద్రి దాఁకెఁ;
నందఱు వెఱఁగంద ♦ నావీరమణి వాని శిర మూఁడ్చె ఘోర ని ♦ స్త్రింశధార;
గీ॥ సైన్యపతులును జముప్రలు ♦ శబరవీరు లందఱును జేరి యొందఱ ♦ మ్రందఁజేసి
రమరసింహుఁ డొక్కఁడ కూల్చె ♦ నందఱ నన, వాని విక్రమధాటి విశ్వమున కెఱుక.

క॥ మెడలు తెగి పుడమిఁ బడఁగాఁ బొడ్డుచుచు మొగలుల యుద్ధ ♦ భూమికి బలిగా
నిడి మోదం బడరఁ బ్రతాపుఁడు కుంభల్ మియరు దుర్గ ♦ ముం గైకొనియెన్. 243

గీ॥ ద్వారములఁ గ్రాలెఁ బచ్చని ♦ తోరణములు; నలరె దుర్గమంతటను సూ ♦ ర్యధ్వజములు;
పరగెఁ గ్రమముగఁ బుణ్యాహ ♦ వాచనములు; మేఘభవనమ్మునన్ గ్రొత్త ♦ మెఱపు
మెఱసె. 244

ఉ॥ పూఁచిన పూలమొక్క లటు ♦ పొంగి బుజంబులు పూఁడుగాఁగ సే
నాచయముల్ తదీశ్వరు ల ♦ నంత ముదంబుధిఁ దేలి; రంత దా
నోఁచిన నోముపంటలగు ♦ నూత్నమనోరథ సంచయంబు లెం
తో చెలరేఁగ రాజమణి ♦ యొప్పుగఁ గాపుర ముండె నయ్యెడన్. 245

మ॥ మును "పింగ్లాండు"నుండి ఢిల్లినగరం ♦ బున్ జేరఁగావచ్చు వ
స్తునికాయంబుల రేవు వీడు పిదపన్ ♦ సూరత్ పురీ మార్గమున్
గొని యాశాన్యపు భాగమం దరుగుచున్ ♦ గుంభల్ మియర్ కోట ప
జ్జనె శైలంబుల దాఁటఁజేయుటయ యా ♦ చారంబుగా సాఁగెడిన్. 246

గీ॥ నొగలపై నాదమఱచి ని ♦ ద్రఁగను చోదకులను శకటమ్ములను నందుఁ ♦ గల సమస్త
వస్తువుల వృషభములను ♦ బట్టి రాజపుత్రు లిడిరి కోటను మూల ♦ మూల లందు. 247

క॥ దినదినము కొల్లగొని కోటను జేర్చిన విలువగల బి ♦ డారమ్ముల పె
ల్లున భాగ్యసమృద్ధంబై తనరెన్ సామగ్రి బలము ♦ ధరణీశునకున్. 248

సీ॥ అన్నిమూలలనుండి ♦ యరుగుదెంచి ప్రతాపుఁ జేరు వీరుల సంఖ్య ♦ చెప్పరాదు;
దైనందినప్రవృ ♦ ద్ధంబుగ సేనాబలంబును గోశబ ♦ లంబు దనరె;
జైత్రయాత్రారతుల్ ♦ జరపి ప్రతాపుఁడు శత్రుల సర్వనా ♦ శన మొనర్చె;
హారావళీసీమ ♦ నచిరకాలమున ముప్పదిరెండు కోటలు ♦ పట్టువడియె;

గీ॥ నా ప్రతాపేంద్రు దిగ్విజ ♦ యాంకకథలు గుహలు లోయలు దేశంబు ♦ గూడ నిండి
బూరటిలి పొంగి పొరలుచుఁ ♦ బోయి ఢిల్లి చేరి సూటిగ నక్బరు ♦ చెవిని మ్రోసె. 249

గీ॥ ఆంతరంగికులగు సమా ♦ త్యాగ్రిణులను వాహినీపతులను సభా ♦ భవనమందు
నవసర విశేష సభకు రం ♦ డనుచుఁ జేర్చి కడు విషాదంబు దోఁప న ♦ క్బరువిభుండు,

—*) అక్బరు సార్వభౌముని విషాదము. (*—

సీ॥ "అకట! దేవేరీమ ♦ హా దుర్గమున సైన్యపటలితో నోడె షా ♦ బాజు ఖాను;
కుంభల్ మియర్ కోట ♦ గురుబలోద్ధాముఁ డబ్దుల్లాపతి ససైన్య ♦ ముగను దెగియె;

నవ్వుల సూర్యమ ♦ హాల్దుర్గమునఁ గడు దర్పాఢ్యుఁడు మహాబ ♦ త్ఖాను సమసె;
నచలగృహముమర్గ ♦ మందు వాహినులతోఁ గడతేఱెను ఫరీదు ♦ ఖానుశూరుఁ;
గీ॥ డణఁగి వెన్కకుఁ బోయిన ♦ యాప్రతాప సాగర మహాతరంగంబు ♦ సరభసముగ
నిప్పు డుప్పొంగి యట్టె పై ♦ కెత్తివచ్చె; నింక నెట్లోర్తు! మేవాడ ♦ యెట్లు నిలుచు!''
క॥ అని మోము డిల్లవడిపోయినఁ గని హరివిజయసూరి ♦ "యిన్నేండ్లు రణం
బును దఱుముచు నడపఁగనోపని రాణాగారి కింత ♦ బల మెటు లొదవెన్!" 252
సీ॥ అనిన నక్బరువిభుం ♦ డతని వీక్షించి "భామాసాహియను పూర్వ ♦ మంత్రి యొకఁడు
పర్షియాకడనుండి ♦ వచ్చి దూరపుసీమ కరుగుచున్న ప్రతాపు ♦ నడ్డగించి
కేవల ధర్మదీ ♦ క్షావర్తనము మాన్పి రాజనీతిప్రకా ♦ రమ్ముఁ గఱపి
గణుతికిమీఱు పై ♦ కము వేయుబండ్ల నంపించినాఁడని మొన్న ♦ వేగు లనిరి;
గీ॥ యాత్మదేశంబు విడి సరి ♦ హద్దు దాఁటి చనఁగనున్న ప్రతాపుఁడు ♦ మనసు మార్చు
కొని సమస్తబలం బొన ♦ కూర్చుకొనుచు నీమహాసంగరారంభ ♦ మిట్లు చేసె." 253
క॥ అన జైనగురునరేణ్యుం డను! "భామాసాహి త్యాగ ♦ మతివంద్యం; బ
య్యనఘుండు పాత్రదానంబునను గృతార్థతను గాంచి ♦ పుణ్యుం డయ్యెన్. 254
మ॥ పెనుకష్టమ్ముల మున్గి కాంతి చెడి పి ♦ ప్పిన్ దేలు నాదేశమా
తను సేవించి సకాలమందు నిరతో ♦ ద్ధారంబు గావించు పా
వనభాగ్యం బది పూర్వజన్మమునఁ గో ♦ ల్పన్ రాని పుణ్యంబు చే
సిన శుద్ధాత్ముల కబ్బుఁ; దక్కొరులకున్ ♦ సిద్ధింప దెప్పట్టునన్. 255
క॥ భామాసాహిబుధేంద్రునిదౌ మహిత యశో విభూతి ♦ యజరామరమై
భూమియు దివమును నిండు; మహామహుఁ డతఁ"డనఁగ, నక్బ ♦ రార్తిన్ బలుచున్,
మ॥ "మన కీర్తి సభాముఖంబునను "భా ♦ మాసాహి పుణ్యాత్ముఁడం
చని, కాఁడంచని" చర్చ యేటికిఁ! బ్రతా ♦ పాధీశ్వరున్ గెల్చి యా
యన నోర్తన్ దన కేనధీశ్వరుఁడనం ♦ చన్పింతు నం చాస లుం
డెను గొండంతలుగాఁగ; నిప్పు డవి యా ♦ డెన్ నామనం బేర్చుచున్. 257
సీ॥ పదునైదులక్ష ల ♦ శ్వబలంబు పాదాతిబల మేఁబదైదు ల ♦ క్షలును గలిగి
యుర్వి నెల్ల జయింప ♦ నోపువారు పదాఱువందలు వాహినీ ♦ పతులు గలిగి
విశ్వం బదరఁ బది ♦ వేల పిరంగులు దశసహస్రద్విప ♦ తతులు గలిగి
వరుసలు వరుసలై ♦ పరగు భాండాగారభవనముల్ నిండ ద్ర ♦ వ్యంబు గలిగి

గీ॥ రాజరాజుల గెలిచి వి ♦ క్రమము వలచి భరతఖండ మేలెడు సార్వ ♦ భౌముఁడనయి
పేదయగు ప్రతాపున కోడి ♦ బెండువడినఁ 'జీ' యనఁగఁబోదె జగము! నా ♦ సిగ్గుచెడదె!

సీ॥ రాజ్యంబు లేక దు ♦ ర్గబలంబు లేక సైన్యబలంబు లేక ద్ర ♦ వ్యంబు లేక
సాయమేమియు లేని ♦ సమయంబునను మహారాణాప్రతాప దు ♦ ర్వారమూర్తి
యవనుల గళముకో ♦ ట్రయి రణంబుల బలిగొఱ్ఱెలుగాఁ జేసి ♦ కోయుచుండె;
బలవంతుఁడును ద్రవ్య ♦ వంతుండు దుర్గవంతుఁడు రాజనీతిమం ♦ తుండు నయ్యెఁ;

గీ॥ దొలుత నణఁపరాని మహాగ్ని; ♦ తోడు దవిలె గాలి; యిఁక లోకమంతయుఁ ♦ గాల్చుటరుదె
యతని నెటుగెల్తు నను చింత ♦ యంతకంత కెచ్చెఁ; దెర వేది దోఁప; దిం ♦ కేమిసేతు!

మ॥ కల వా యింద్రునికేని లేని పలు భా ♦ గ్యశ్రీరతుల్; పాద మి
య్యిలపై మోవఁగనీక కొల్వఁగల వా ♦ రెన్నేని కోట్లుండు; రే
సిలుగుల్ పైఁబడ; వా ప్రతాపుదెస నా ♦ చింతాగ్నియుఙ్ గేతకీ
దళగర్భమ్మునఁ జేరు నాగువలెఁ డెం ♦ దం బాది కారించెడుఙ్. 260

గీ॥ అమరులకు లేని భోగభా ♦ గ్యము లొనరియు నా ప్రతాపునిదెస నీర్ష్య ♦ నడఁగుచుంటి;
నేమి లేకున్న దేవుని ♦ కృప గడించి యతఁడు లోకాతిశాయి శౌ ♦ ర్యమున మెఱయు. 261

మ॥ అకటా! యక్బరువాసి లోకములు కొం ♦ డాడంగనే కాని యే
టికి నెక్కుఙ్! నిఱుపేదయేని నొకనిఙ్ ♦ డీకొంచు గెల్వంగఁజా
లక యల్లాడుచునుండె నంచు జగముల్ ♦ నవ్వంగ జీవింపనే
టికిఁ! బ్రాణంబులపైననే విసువు పు ♦ ట్టెఙ్! వేదనల్ హెచ్చెడుఙ్!". 262

మ॥ అని నిట్టూర్పుచుఁ బాదుశాహి కడు దై ♦ న్యం బంద నిర్వాతదీ
పనిభంబై కనుపట్టెఁ గొల్వు; సభికుల్ ♦ ప్రాభాత చంద్రోపమా
ననముల్ వంచిరి; మానసింహుఁ డరిమా ♦ న ప్రాణ విధ్వంసన
ధ్వనితాశాంత యశో విశాలుఁ డపు డ ♦ క్బర్ నేత నీక్షించుచుఙ్, 263

—*) మానసింహుఁ డక్బరు సార్వభౌమునకు మనస్తాపోపశమనంబు చేయఁబూనుట (*—

సీ॥ "అరిరాజమర్దనో ♦ ద్ధురశక్తి గాంధారసీమ నీసీమగాఁ ♦ జేసినాఁడ;
నడిగినంతనె పోయి ♦ గడియలో ఢిల్లికిఁ గాశ్మీరమును దెచ్చి ♦ కలిపినాఁడఁ;
మానవుల కసాధ్య ♦ మైన కాబూలు గెల్చి భవత్పదంబులఁ ♦ జేర్చినాఁడఁ;
గడు విశాలములు వం ♦ గవిహారదేశముల్ గెలిచి నీకు యశంబుఁ ♦ గొలిపినాఁడఁ;

గీ॥ దలలు బలియుట గెలువఁగా ♦ నలవిగాని దేశముల నెన్నియేని సం ♦ దిటనుబట్టి
నీకు లోఁబడఁజేయు ని ♦ ర్ణిద్రశౌర్యపరుఁడ నేనుండ! నీకేల ♦ వనట మునుఁగ. 264

చ॥ వ్యవధి లవంబులేని కల ♦ హంబుల పెల్లునఁ జిక్కి, రాజకీ
య వితత కార్యజాలముల ♦ యందు మునింగి, విదేశమందు నుం
డవలసి కొన్నిమాసము లె ♦ డంబు జనించి ప్రతాపుతోడి యా
హవము నుపేక్షచేసినటు ♦ లౌటయు నిక్కమ! యేమి చేయుదున్! 265

మ॥ అవనిన్ జూడ్కులు వాల్చి నీ వడలి దై ♦ న్యం బాదినన్ నామనం
బవియున్; నాకుఁ బ్రతాపసింహునకు బా ♦ ల్యంబాది వైరానిలం
బు విజృంభించుచు నేఁటి కింకను మనం ♦ బున్ గాల్చుఁ! జల్లారలే
దు; వితాసేయక తాఁకి నొంచి యుడికిం ♦ తున్ మూదలింతున్ బ్రభూ! 266

సీ॥ చీమయుఁ జొరని కా ♦ శ్మీర దేశములోని కొండలన్నియుఁ బిండి ♦ పిండి యయ్యె;
మనకుఁ బరిషియాకు ♦ మధ్య సాంద్రాటవుల్ పగిలి బీటలువాఱి ♦ బాట లొసఁగె;
దక్షిణాపథము విం ♦ ధ్యము పాదఘట్టనగురుత కోర్వక భూమిఁ ♦ గ్రుంగి పోయె;
నీఁగ కనువుగాని ♦ హిమగిరిప్రాంత రాజ్యములెల్లఁ దలక్రిందు ♦ లౌచుఁ దిరిగె;
ఆ॥ నాప్రతాపుఁ డెంత! ♦ యాతని బలమెంత! త్యాగ మెంత! యతని ♦ ధైర్య మెంత!
పోవనిమ్మటంచు ♦ నే వీడితినిగాని కన్ను దెఱువ నెపుడో ♦ కాలిపోఁడె! 267

సీ॥ ఆఫ్రికాఖండంబు ♦ నంతయుఁ దెచ్చి వంగమహాంబురాశిని ♦ గలిపి వైతుఁ;
బ్రాలేయశైలంబుఁ ♦ బాదుతోఁ బెకలించి యావరణాచలం ♦ బవలఁ ద్రోతుఁ;
నీపదమ్ములచెంత ♦ నీలోత్పలంబుగా నీలాంబురాశి ద ♦ క్కోటలు సేతు;
నుత్తరకురుభూము ♦ లొకక్షణంబున గెల్చి గురుదక్షిణగ నీకుఁ ♦ గుదురు పఱతు;
గీ॥ నాసియాఖండ మెల్ల నీ ♦ యాజ్ఞ నుంతుఁ నిట్టిచో నొక్కమేవాడ ♦ యెంత నాకుఁ;
తెలియవే మద్భుజాబలో ♦ దీర్ణ శక్తి! తలుపుల గ్రమ్మఁగువాని క ♦ ప్పళము లెంత! 268

క॥ కావరము పెచ్చు పెఱిగిన మేవాడఁ బ్రతాపసింహు ♦ మ్రింగుటకై నా
జీవితము మీఁదుదీయుదు; నే వెలితికి సందు దొఱక ♦ నీయకు మెడఁదన్. 269

క॥ ఈపని నెఱవేర్పనిచో నాపేరునఁ బిల్వఁబోకు'' ♦ నా విని యక్బర్
భూపతి యందఱఁ గనుఁగొని "యీపగిది నిఁకెంతకాల ♦ మిటు వేఁగింతున్! 270

సీ॥ మేవాడజయము న ♦ మ్మి యనేక లక్షలు సేనల నాహుతి ♦ చేసినాఁడ;
సమరసన్నాహముల్ ♦ జరుపుచో ధనము కోటులుఁగోట్లు నట్టేటఁ ♦ గలిపినాఁడ;

నోళ్ళకెక్కరు జగంబు ♦ నువ్వెత్తుగొనెడు చమూనాయకులను గో ♦ ల్పోయినాఁడ;
నిరుపదేండ్లుగ క్షణం ♦ బేని వీడని మానసికదుఃఖపరత శో ♦ షిల్లి నాఁడఁ;
గీ॥ బడఁగరాని కష్టంబులు ♦ పడిన వాఁడ; నడువరాని దుష్పథముల ♦ నడచినాఁడ;
నష్టియాశించియాశించి ♦ యాసలుడిగెఁ; దాల్మియుడివోయె; మిగులసం ♦ తాపమయ్యె.
మ॥ ఎవరుఁ జెప్పినఁగాని నమ్మకము నా ♦ కింతేనియుఁ లేదు; నే
నెవరిఁ గోరను సాయముఁ సలుప ర ♦ మ్మా! యంచు; నా కెవ్వరుఁ
లపముఁ మే లొనరింపలే; రుఱక కా ♦ లం బెల్ల నందంగరా
ని వృథాశారతిఁ జెల్లెఁ; జింత యొకఁడే ♦ నిల్చెఁ మదీయాంశమై. 272
గీ॥ వీడిచనెదె ప్రతాప! మే ♦ వాడ సీమ! చాలు నికమీఁదఁ "దవగతి ♦ స్త్రవ"యటంచు
మమగతిర్మమ"యనిచింత ♦ మానియుంటిఁ; గూళపాఱుండునాకొంపఁ ♦ గూల్చెనకట!
గీ॥ ఏమి చేయుదు! నాచింత ♦ యిపుడొకింత యణఁగఁగల త్రోవలేదు; నా ♦ కతనితోడి
పోరు తలమునకలయ్యె" నం ♦ చీరసమున నిలువ, నబ్దూరురహిమాను ♦ గళము నెత్తి,

—*) అబ్దూరహిమాను ప్రతాపసింహుని గుణగణములను గీర్తించుట. (*—

సీ॥ "రాజు లాత్మాంఘ్రిసీ ♦ రజముఁ గొల్వఁగఁబొల్చు రాజయోగానంద ♦ రమ్యమూర్తి,
జన్మదేశమునకై ♦ సర్వస్వ మర్పించు నసమాన దేశభ ♦ క్తాగ్రగణ్యుఁ;
డంబుజాప్త మ ♦ హావంశదుగ్ధాబ్ధి జనియించు సంపూర్ణ ♦ శశధరుండు;
చతురబ్ధివృత మహీ ♦ చక్ర మర్పించిన నంట నొల్లని మహా ♦ త్యాగ ధనుఁడు;
గీ॥ పౌరుషభగీరథుం డట్టి ♦ ప్రభువరుండు మన కులమునఁ గాఁ దిక లోక ♦ మునను గలుగు
నేకులమ్మున లేఁడు నా ♦ యెఱుఁగుదాఁక; నుత్తమోత్తముఁ డతఁడందుఁ ♦ జిత్తగింపు.
సీ॥ అంసమందున సహ ♦ స్రాంశు లీనెడు రవిధ్వజరాజము గరుడ ♦ ధ్వజముగాఁగ,
నద్వితీయంబు "ఖాం ♦ డా"ద్విధారాకృపాణంబు దుర్దాంతనం ♦ దకముగాఁగ,
మైసండ దొడుగు హే ♦ మతనుత్రరాజంబు రంగారు పీతాంబ ♦ రంబుగాఁగ,
విలువైన మగఱాలు ♦ గులుకు కల్కితురాయి రమణీయ బర్హిబ ♦ ర్హమ్ముగాఁగఁ,
గీ॥ బుండరీకములకుఁ దోడఁ ♦ బుట్టువైన వెడఁద కనులు కృపామృత ♦ వృష్టి గురియఁ
గదలివచ్చి హాల్దీఘాటు ♦ కడఁ బ్రతాపరాజనారాయణుండు ద ♦ ర్శన మొసంగె. 276
సీ॥ ఐరావతంబుపై ♦ నరుదెంచు నిర్జరసార్వభౌముని మేలు ♦ చక్కఁజేసి,
వృషభవాహన మెక్కి ♦ యేతెంచు కైలాసవాసు విలాసంబు ♦ గాసి చేసి,

హంసరాజము నెక్కి ♦ యరుదెంచు భారతీశ్వరుని రూపవిభూతి ♦ భంగపఱచి,
శిఖిరాజవాహన ♦ శ్రీమీఱ వచ్చెడు స్కందు నందము నెంచ ♦ డిందుపఱచి,
గీ॥ మనుజపతిమౌళి మన్మథ ♦ మన్మథుండు చైతకాశ్వముపైన సా ♦ క్షాత్కరించి
దివ్యదర్శన మిచ్చె; నా ♦ తేజమునకు నంజలి ఘటించి, యాత్మోప ♦ హార మిడుదు.
గీ॥ ఆ త్రిభువన కల్యాణ ప ♦ రాయణుఁ గనినపుడె, యాత్మావలోకనం ♦ బయ్యె నాకు;
నని ముగిసి ఢిల్లిఁ జేరి నే ♦ నరసిచూడ నాత్మ యతనికై నీకు దే ♦ హంబు దక్కె. 278
మ॥ అకటా! నీవలె ధర్మముల్ దెలిసి రా ♦ జ్యం బేలఁగాలేఁడా! మ
చ్చికమై భూప్రజఁ బుత్రులన్ బలెఁ గృపా ♦ శ్రీఁ జూడఁగాలేఁడా! పా
యక వర్ణాశ్రమధర్మపద్ధతి తిరం ♦ బై నిల్పఁగాలేఁడా! మొం
దుకు నాతండు స్వతంత్రుఁడై నిలువఁ గా ♦ డో! యాన తీఁ గోరెదన్. 279
సీ॥ తలఁగని రణములఁ ♦ దగులుకొన్నను స్వధర్మత్యాగ మాచరిం ♦ పంగఁబోఁడు;
తినఁ దిండిలేక కుం ♦ దెడునప్పుడైనను దైవభక్తి యొకింత ♦ తలఁగనీయఁ;
డనుపమాన ప్రవ ♦ ర్తనమున జగమున కాచార్యపీఠమై ♦ యలరినాఁడు;
స్వాతంత్ర్య సమర దీ ♦ క్షా నిబద్ధాత్ముఁడై సతతోపవాసముల్ ♦ సలిపినాఁడు;
గీ॥ కలియుగంబున నిట్టి యో ♦ గ్యతముఁ గనము! వెఱ్ఱివని నన్ను జగము భా ♦ వించుఁగాక!
యినకులంబు గాలించి చూ ♦ చినఁ బ్రతాపు నంతటి మహాపురుషుఁ డుండఁ ♦ డని వచింతు.
గీ॥ ఆ మహారాజు కీర్తిచం ♦ ద్రాతపమునఁ జల్లఁగా జీవితమ్ములు ♦ జరపుకొనుచు
మనము సమకాలికులమౌచు ♦ మనఁగలిగితి; మిదియ దేవేంద్రభోగమం ♦ చెన్నవలయు.
మ॥ ప్రకటశ్రీకర మామహాత్ముని క్షమా ♦ భావంబు శ్రీరామర
క్షకదా మీ; కతఁ డాసనొందుచు "వనా ♦ శా"నిమ్నగన్ దాఁటి చెం
తకు విచ్చేసిన యానిమేషమె భవ ♦ త్తౌరుష్క సామ్రాజ్యల
క్ష్మికి నూఱేఁడులు నిండు నిక్కమని ఘో ♦ షింతున్ నిరాఘాటతన్. 282
సీ॥ ప్రతిలేని వైభవ ♦ ప్రాభవంబులు నీవు నెఱపు నీ హస్తినా ♦ పురమునందు
గాఢాంధకారసం ♦ గతమైన యొక నాఁటిరాత్రి యొంటరిగ నా ♦ రాజమౌళి
యడుగు పెట్టెనయేని ♦ నాసడి తెలియుచు క్షణమున లేచు న ♦ ఖండసేన;
విడక నీ విందుండ ♦ వీలౌనా! పాఱిపోవలయునో యోజింప ♦ వలసియుందు;
గీ॥ శ్రీరమాభర్త సాక్షాత్క ♦ రించినట్టు లాప్రతాపుఁడు కనుపించు ♦ నపుడు, నీవు
సేవకుఁడ నైన నీసేవ ♦ చేయఁగలనొ! యవలఁ దొలఁగుదునో! తెలి ♦ యంగ రాదు.

మ॥ మఱి యేదే నొకకారణంబుమెయి కం ♦ పం బొంది తూఁగాడి యీ
ధరణీచక్రము సర్వ మొక్క మొగిఁ బా ♦ తాళమ్మునన్ గ్రుంగి యు
క్కఱిసినన్ సుంత చలింపఁబోవను; ప్రతా ♦ పాధీశు సత్కీర్తి కె
వ్వ రపాయం బొనరింపఁ బూనినను నో ♦ ర్వన్ బోవఁ బ్రాణాలతో! 284

సీ॥ ఒక నృపాలకుఁ డేలు ♦ నొక్క రాష్ట్రంబులో నొక టంకసాలలో ♦ నుద్భవించి
పరిపరివిధములై ♦ పరగు నాణెములట్లు మతము లన్నియును నీ ♦ క్షితి రహించు;
మనుజుల నుద్ధరిం ♦ పఁగ వీని నేర్పఱచిరి బుధుల్ లోకప్ర ♦ సిద్ధమతులు;
ప్రతిమతంబునను న ♦ ర్హాత యుండనే యున్న; దీశ్వరదృష్టిలో ♦ నన్ని సమము;
గీ॥ లన్యమతమువాఁడు ప్రతాపుఁ♦డనకు; డతని దుత్తమోత్తమమతము; మ♦ర్త్యుండు మాతృ
దేశమున కప్పువడె నంచు ♦ దెలియని మన యావనమతం బొకండె ని ♦ రర్థకంబు. 285

చ॥ కటకట! యీమహాత్ముఁ డొక ♦ కైవడి లోఁబడఁ; డీవునున్ జగం
బెటులను నిల్వనీవు; శ్రమ ♦ మింతయు నొక్కని గెల్వనేకదా!
గుటికెడు పాలకై పొదుగుఁ ♦ గోయుదురే! యొకపండుకోసమై
విటపముఁ గూల్తురే! ఫలము ♦ వెల్తి శ్రమం బధికంబు గాదొకో! 286

సీ॥ రాజపుత్రకులు దు ♦ ర్వారవిక్రమయుతుల్; తెఱవ లత్యలఘుసా ♦ ధ్వీమతల్లు;
లాకులమ్మున బాలుఁ ♦ డైన వీరులలోన నగ్రగణ్యులనైన ♦ నడఁపఁగలఁడు;
పరిఫుల్లసురుచిర ♦ ప్రమదావనవతంస; మనుపమ నిత్య క ♦ ల్యాణసీమ;
పరమశోభన నిత్య ♦ వైవాహికగృహంబు; ఝుమ్మసతీ కంఠ ము ♦ క్తాస్రజంబు;
గీ॥ నైన మేవాడపై కేగు ♦ టనుచితంబు; రాజపుత్రులఁ దొడర ఘో ♦ రతమపాప;
మాప్రతాప పురోగమ ♦ మైన కులము దండనకు నర్హమే! మొక్కఁ ♦ దగునుగాక.
గీ॥ దైవమును దూరముంచి యిం ♦ దాఁక వారి కాచరించిన కొండంత ♦ యఘము చాలు;
నింక భూదేవి భరియింప ♦ దెప్పు డెవరి కెచట నేగతి పట్టునో! ♦ యెవ్వఁ డెఱుఁగు!
సీ॥ నాల్గేండ్లవాని నిం ♦ తగఁ జేసితివి; చదువులను నేర్పించితి; ♦ బుద్ధి గఱపి;
తున్నతోద్యోగ సం ♦ పన్నునిఁ జేసితి; కూరిమి పియ్యంబుఁ ♦ గూర్చి యుంటి:
ఈ దేహమే నీది; ♦ యీ ప్రాణమే నీది; యీ జీవితంబె నీ ♦ దెల్లయపుడు;
నా శరీరమ్మునం ♦ దలి రక్తమునఁ బ్రతిబిందు వెల్లపుడు నీ ♦ పేరె పలుకు;
గీ॥ నీదు సేమంబు నెంచి ని ♦ ర్నిద్రయశము నెంచి నీయెడ గౌరవ ♦ మెంచి నీదు
ప్రభుత కేవేళ మేలెంచి ♦ పలుకు నాదు ప్రార్థనముఁ ద్రోసిపుచ్చకు" ♦ మనెడు నంత,

—*) అబ్దూరహిమాను మాటల కందఱు హర్షించుట. (*—

సీ॥ "ఈమాట లోకమెం ♦ తేని సోదలఁదాల్ప విహితమౌ"నని హరి ♦ విజయసూరి;
"యద్దిరా! యియ్యవి ♦ యమృతవాక్యంబులు తథ్య"మనియె సూరి ♦ దాససుకవి;
"రాజపుత్రులతోడ ♦ రణ మొనర్చుట కలుషమ్ము పో"మ్మనె ఘెరి ♦ స్త్రామసీషి;
"యాప్రతాపుఁడు దేవు ♦ నవతారమేయని విశ్వసింతు"ననియెఁ ♦ బృథ్వీరాజు;
గీ॥ నందఱాడెడు మాటల ♦ నాలకించి, యందు నందును గల యుక్తు ♦ లాదరించి,
యాత్మభావంబుఁ గొంత గో♦ప్యముగ నుంచి, చిఱునగవు వెల్వరించె న♦క్బరువిభుండు.

—*) మానసింహుఁడు యవనసభను దృణీకరించి మాటాడుట. (*—

క॥ అందఱును గలయఁ గని వగ చెందిన మదితోడ మాన ♦ సింహుండును "మీ
రంద ఱెటులఁ దఱిమిన నాకుం దోఁచినయట్లు నడచు ♦ కొనఁ గలవాఁడన్. 291
గీ॥ ఆ ప్రతాపుఁడు భృతి యిచ్చి ♦ యాదరించు భట్టులవిధానఁ బొగడంగఁ ♦ బాలుపడితి;
రోర! యాత్మాభిమాన మిం ♦ తైన లేక యేమి చేయుదు! మీశౌర్య ♦ మిట్టులుండె.
మ॥ ఇదె నే గాదని పట్టు పట్టితినయే, ♦ నిందున్న యీమంత్రులున్
పదునార్వుందలు వాహినీశులు ప్రతా ♦ పక్ష్మాధిపున్ జేరి న
న్నదిరింపన్ జనుదెందు మీర; లిటుపై ♦ నే మాదురో చూతు; రు
న్మదశార్దూలము చెంగటన్ నిలువ పీ ♦ మార్జార గర్జార్భటుల్. 293
మ॥ పరు లాతేని గుఱించి యేల పలుకన్! ♦ బ్రత్యేక శత్రుత్వముల్
వఱలున్ నాకుఁ బ్రతాపసింహునకు; నం ♦ బర్ సేనతో నేగి యు
ద్ధురశౌర్యంబునఁ దాఁకి యాతని జయిం ♦ తున్; మానసింహేంద్రుఁ డో
క్కరి సాయంబు నపేక్షసేయమికిఁ దా ♦ ర్కాణంబు చూపించెదన్. 294
గీ॥ సేనలు ధనంబు రాష్ట్రంబు ♦ జీవితంబు నతని గెల్వంగ నర్పింతు" ♦ ననుచు రౌద్ర
ముల్లసిల విజృంభింపఁగా ♦ నెల్లవార లేమనఁగలేక నిల్చి; రా ♦ పృథ్వీరాజు, 295

—*) పృథ్వీరాజు మానసింహు నధిక్షేపించుట. (*—

సీ॥ అతిపావనుఁడు ప్రతా ♦ పాధీశు నెవనిగా విశ్వసించితివో! ద్వా ♦ వింశతియగు
రాజపుత్రిక మహా ♦ రాష్ట్రంబులకు రాజులకు నగ్రగురుఁడు; కా ♦ లంబు చక్క
జరిగియుండినను నం ♦ దఱు రాజపుత్రు లాధన్య నంఘ్రుల ప్రమోల ♦ దాసులెకద!
శ్రీసలుంబ్రాకృష్ణ ♦ సింహేంద్రుచే మొట్టఁబడి తల దిమ్మెక్కి ♦ పడియెయుందు;

ఆ॥ పాదుశాహి ప్రాపు ♦ వట్టి మిన్నందుడు, వా దినములు మఱచి ♦ తయ్య! యిప్పు
డీక తోఁక దొడిగి ♦ యీఁగ బెబ్బులియైన సాటి మాట నీక ♦ పాటి కెక్కె. 296

సీ॥ సైన్యాధిపతులు ప ♦ జ్జనుజేరి "కైలవారాసీమ ఫలవృక్ష ♦ రాజి నరులు
నఱకిరి, తిండి చే ♦ కుర"దన్న నవ్వుచు "వైరులు చెఱుపంగ ♦ వలనుపడెడు
తిండి చేకొనుట సం ♦ ధిలె లోప; మింక శాత్రవులెల్ల సంవత్స ♦ రముల కొలఁది
పనిచేసి చెడుపనో ♦ పని తిండి జూతుఁ; బచ్చిక రుబ్బి రొట్టెలు ♦ చేసి తింద''
గీ॥ మనుచుఁ బందొమ్మిదేండ్లు తో ♦ యమును గడ్డి తినుచు సతతోపవాస మూ ♦ నిన తపస్వి,
యతనిదెస వ్రేలుచూపు శౌ ♦ ర్యపరుఁ డున్నె! విశ్వమంతయుఁ ద్రుటినిస్తం ♦ భింపఁజేయు.

గీ॥ దేవపూజార్హుఁ డతని నిం ♦ దించి నీవు గురువులకుఁ బంగనామముల్ ♦ గూర్చుటయ్యె;
రేఁగి గుడ్డు పిల్లను వెక్క ♦ రించుటయ్యె; వినఁగ లేము, పాపాబ్ధిని ♦ మునుఁగ లేము.

సీ॥ భాగ్యంబులెన్ని సం ♦ పాదించియున్నను, నెన్నేని భోగంబు ♦ లెసఁగియున్న,
రవి ప్రకాశించు నీ ♦ రాజ్యమంతయుఁ గొన్న, జయముపై జయమొంది ♦ చక్కనున్న,
విక్రమ సూచక ♦ బిరుదముల్ వేలున్నఁ, జెల్లుబడియుఁ దద్దఁ ♦ జెలఁగియున్న,
నిది యేమి యని యెరుఁ ♦ డెదురాడకున్నను, ధరయెల్ల మనయాజ్ఞఁ ♦ దాల్చియున్న,
గీ॥ ఫల మొకింతయు లేదు; రాఁ ♦ గల యుగముల దేశవిద్రోహులకు వంశ ♦ నాశకులకు
నాత్మగురుదూషకుల కుదా ♦ హరణముగను నెల్లరును జూపఁగలరు వ్రే ♦ లెత్తి మనల.

గీ॥ బ్రదికినన్నాళు లీప్రగ ♦ ల్భములతోనఁ దెల్లవార్చితి జీవిత ♦ మెల్ల, నఱుక
దురమునకు నంపకాఁడవై ♦ తుళ్ళిపడెను; పుణ్యపురుషార్థముల చింత ♦ బుద్ధిఁ జొరదె.

మ॥ అకటా! కానలఁ బుట్టి యందె బలితం ♦ బై జాలియే లేని ఘా
తుకసత్వంబులు గూడ నాత్మకుల జం ♦ తుచ్ఛేదముల్ మాని వే
ఱొకటుల్ గుక్షి భరించుచుండు! నిజధ ♦ ర్మోద్వాసముల్ జేసి స్వీ
యకులధ్వంసము చేయుచుంటివి; మను ♦ ష్యత్వంబు చే దయ్యెనే! 301

సీ॥ పాలమున్నీటిలో ♦ పల నెన్నొవస్తు లుద్భవ మొందె; నొక చంద్ర ♦ దర్శనమున
నుప్పొంగుచుండుఁ బ ♦ యోధి; యట్టులె రాజపుత్ర పావనకులాం ♦ భోధియందు
మనమందఱము జనిం ♦ చినను రాణా కీర్తి చంద్రికయే తదు ♦ త్సాహకారి;
మేవాడకే గాద యీ ♦ విశ్వమునకెల్ల నతఁడు వీరుఁడు గురుం ♦ డగుచుఁ బొలిచె;
గీ॥ నట్టి స్వకులదీపకు స్వామి ♦ నాత్మవేత్త నిరత హృదలఁ దాలిచి ♦ చరణపూజ
సలుపక తృణీకరించు వి ♦ శ్వాసహంత యిలను మననేమి! పరలోక ♦ మేగనేమి! 3

గీ॥ పూలదోరసాని మల్లెపూ ♦ పూచువఱకు నేను సాధారణమ్మైన ♦ నేలనె యనుఁ
గన్నతోఁట; ప్రతాపునిఁ ♦ గన్న పిదపఁ దనరె భూదేవి నిజము పు ♦ త్రవతి యగుచు.

గీ॥ భరతఖండ మహాలక్ష్మి ♦ "భాగ్య మయ్యె"నని ప్రతాపుని యశముఁ గీ ♦ ర్తనముసేయుఁ;
బాదుషాచెవి నిలు గట్టి ♦ పచ్చివిసము నెత్తఁ దగునయ్య! విసపాల ♦ విత్త వగుచు! 304

చ॥ యవన మహామహీశ్వరుఁ డు ♦ దారహృదంతరుఁడౌట నెందు నె
ప్డైన రెటు లాడినన్ విని స ♦ హించు నటంచుఁ బ్రతాపదేవుఁ గూ
ర్చి వృథగ నింద లాడెదవు! ♦ చేసిన పాపమె చాలుఁ జాలు! నా
చెవులకుఁ జేదు గ్రమ్మెడు; సి ♦ సీ"! యని ధిక్కృతిఁ జూచి నిల్వఁగన్, 305

క॥ వడిఁ దోఁకఁ ద్రొక్కు భుజగము వడువున నంబరువిభుండు ♦ పైదూఁకఁ దొడం
గెడు సడిఁ గనుఁగొని యక్బరు కడు సమయస్ఫురణ గలిగి ♦ కార్యజ్ఞుండై. 306

—*) అక్బరుసార్వభౌముఁడు శాంత వచనములు పలుకుట. (*—

చ॥ "పలువురు మీరు మీ హృదయ ♦ భావములన్ దెలియంగఁగోరి నే
సలిపితి నాతనిన్ గుఱించి ♦ చర్చ యొకింత; కలంతవట్టు మీ
పలుకుల సారమున్ విశద ♦ భంగి నెఱింగితి! నా మనంబునన్
గల తెఱఁ గంతయున్ దెలియఁ ♦ గా వినిపించెద; నాలకింపుఁడీ! 307

చ॥ సమరము లోకరీతిఁ గాన ♦ సాఁగఁగఁజేసితి; నిట్లు కొంతకా
లము కడచన్న నొప్పఁడె చ ♦ లంబఱి నాదు ప్రభుత్వమంచు; ని
క్కముగఁ బ్రతాపభూపు నెడఁ ♦ గల్గ దొకించుక యీర్ష్య నాకుఁ; గ
య్యములను బ్రొద్దుపుచ్చుట ప్రి ♦ యంబనఁ జెల్లునె! యెట్టి వారికిన్! 308

గీ॥ ఆ మహానాయకవతంస ♦ మాప్రతాపుఁ డెన్నిగతుల యోజించిన ♦ నన్నుఁబోలు
కోటి సార్వభౌములు చేరి ♦ కొలువఁదగిన క్షాత్రనిధియను మాట వ ♦ జ్రాలమూట.

సీ॥ ఆరమణీయ దు ♦ ర్వార తేజోమూర్తి సందర్శనమున నా ♦ నంద మొంద
వలయునటంచుఁ గొం ♦ డలుఁ గోట్లుగా నాకుఁ గోర్కులు మదిలోనఁ ♦ గొనలుసాగుఁ!
గాని యిన్నేండ్లుగాఁ ♦ గాలమంతయు నిట్లె కడచె; నా కట్టిభా ♦ గ్యంబు గలుగ;
దతని దర్శింప నా ♦ కర్హత యున్నదే యని పలుమాఱు జం ♦ కెదరు చుందు;

గీ॥ గురువు దైవంబుఁ జూడక ♦ క్రూరబుద్ధి నామహారాజునకును జే ♦ నైనదాఁక
నెగ్గు గావించి తగుదునం ♦ చిపుడు పోయి చేరి సాన్నిధ్యమున నిల్వ ♦ సిగ్గు దోఁచు.

గీ॥ ఆమహాభాగు కీర్తిగా ♦ నామృతమునఁ జిక్కువాఁ డెల్ల నను నింద ♦ చేసి తీఱు;
నతి ధవళమైన యాతని ♦ యశము వోలె నాదు దుష్కీర్తి శాశ్వతం ♦ బై దనర్చు.
గీ॥ నాదు జీవిత శేష మం ♦ తయుఁ బ్రతాపు సేవఁ గడిపినఁగాని దు ♦ ష్కీర్తి పోవ;
దాశరాధీశుతోడి వి ♦ రోధమునకు నీళ్లు విడిచి నే నరక శాం ♦ తించువాఁడ. 312
ఆ॥ బ్రతికి నన్ని నాళ్లు ♦ బ్రదుకము! రాజ్యతృష్ణకును మేరగ లదె! ♦ చాలు నున్న
దానితోడఁ దృప్తి ♦ దనరుట మేలంచుఁ బలికెఁ మానసింహు ♦ వైపుచూచి,
గీ॥ పట్టి పాండవబీడు మే ♦ వాడసీమ, పరకపాలికె గాని లా ♦ భంబు గలుగ;
దా మహారాజు దేశంబు ♦ స్వాతఁడే గ్రహింపని మ్మింక; నష్టం బ ♦ దేమి మనకు!
క॥ కడచనే నేఁబదియేఁడులు; ముడుతలువడి తెల్లవడియె ♦ మోమును బొమలున్;
గడిమి చెడె; నొడలు సడలెను; గడు వృద్ధుఁడ నైతి; శాంతి ♦ గానఁగ నైతిన్. 314
మ॥ సకలప్రాభవవైభవంబుల మొగల్ ♦ సామ్రాజ్య మేలంగఁద
గ్గ కుమారుండు 'సలీము' దేహము చెడం ♦ గాఁ దాగుబోఁతయ్యె; మా
మక చిత్తంబును బాయకుండు నిది మ ♦ ర్మచ్ఛేదియై! దుష్టదం
శక సంగంబున సిగ్గు మొగ్గ యది పు ♦ ష్పంబై గుబాళించునే!
క॥ పదియేండ్లప్రాయ మాదిగఁ గదనమ్ము కదనం బటన్న ♦ కలఁతలతో న
ల్వదియేండ్లు కడచి చనె; మన బ్రదుకులు పోరులనె తెల్ల ♦ వాఱిన వకటా! 317
గీ॥ ఆప్రతాపుతో నింక క ♦ య్యంబు వలదు వలదు, నలువుర నోళ్ళలోఁ ♦ బడఁగఁజాల;
మందఱము జీవితమ్ముల ♦ యందలి తుది రంగముల శాంతితోడఁ దీ ♦ ర్పంగ నిమ్ము."

—*) అక్బరుసార్వభౌముని నిర్ణయమును మానసింహుఁడు సమ్మతింపక పోవుట. (*—

మ॥ అని యొడ్డోలగమందు నక్బరు విభుం ♦ డాడంగ నా వాక్యముల్
విని యంబర్ పతి "నీవచస్సులు మదిన్ ♦ వేధించు; విశ్వంబు భ
స్మనికాయంబుగఁ జేయు నాజ్వలనమున్ ♦ జల్లారె; నేడెట్లు పో
యిన నీ వింతకె యింత మెత్తవడెదం ♦ చే నెంచనైతిన్ బ్రభూ! 319
మ॥ ప్రమదోద్యానముఁబోలు నీయవన సా ♦ మ్రాజ్యంబునన్ గంటకో
గ్రమహీజంబయి నెవ్వగన్ బెనిచె నీ ♦ రాణాప్రతాపుండు; త
త్సమదౌద్ధత్య మడంపరానియెడ నీ ♦ దర్పంబు నే నొల్ల! ఖ
డ్గము నే నొల్ల" నటంచు నేల విసరెన్ ♦ గాలాహినా రోఁజుచున్. 320

గీ॥ పరమ గంభీర మాతని ♦ వదనమందు వీరతేజో మహాలక్ష్మి ♦ ద్విగుణిత కళ వెలిఁగె; సభయెల్ల మానము♦ద్రలఁ జెలంగె; నంత నక్బరు నృపమాళి ♦ యతనిఁ గాంచి,

—*) అక్బరుసార్వభౌముఁడు మానసింహుని శాంతింపఁ జేయుట. (*—

మ॥ "మన యబ్దూరహిమాను శీలము జగ ♦ న్మాన్యంబు; స్వచ్ఛందవ
ర్తనుఁ; డేనాఁడు నసత్యదోషమును జెం ♦ దఁ బోని వాఁ; డేను పెం
చిన వృక్షం; బితఁ డెల్లవేళలను నా ♦ శ్రేయంబె కాంక్షించు; నీ
తని మాటల్ శిరసావహింపఁదగుఁ గా ♦ దా! నాకునున్ నీకునున్. 322

చ॥ సరసుఁడు; పృథ్విరాజు; కవి ♦ చంద్రుఁడు; మాన్యతముండు; నీకు సు
స్థిరతరబంధువర్గమునఁ ♦ జేరినవాఁడు; ప్రతాపసింహు సో
దరునకుఁ గూర్మియల్లుఁడు, కృ ♦ తం బెఱుఁగన్ గల పుణ్యమూర్తి; స
త్పురుషుఁ డితండు నేర్పు హిత ♦ మున్ దలఁదాల్పకయున్న నేమమే! 223

గీ॥ హరివిజయసూరియును భువ ♦ నైక గురుఁడు, సూరిదాసమహాకవి ♦ సుగుణరాశి, యాఫెరిస్తాదు లందఱు ♦ నట్టివారె, యెవరి మాటఁ ద్రోయఁగ నేర్తు♦మిపుడు మనము.

చ॥ వితరణశాలి, రాజులకు ♦ వేల్పు, కుటీరనివాసి, లోకవం
దిత సుచరిత్రుఁడున్, భువన ♦ ధీరుఁడు, వీరుఁడు, రాజరాజ సం
హతులను మేటియున్, బరమ ♦ హంస, ప్రతాపు నడంపఁ బూనుటల్
చతురతగాఁ దలంపకుము ♦ జాదులు వేతురె! మంగలంబునన్! 325

⊕గీ॥ ఇప్పుడొక్కఁడె నిర్ణయ!♦మింక ముగింతుసభను; మేవాడఁగల మొగల్♦సైన్యములను జేర్చుకొని రాజధానికిఁ ♦ జేరుఁడనుచు నాజ్ఞ చేయుదు"నని యక్బ ♦ రంత లేచె. 326

⊕ The annals ascribe it to a generous sentiment of Akbar, prompted by the Great Khankhanan (Mirza Abdur Rahiman) whose mind appears to have been captivated by the actions of the Rajput Prince. Pratap was indebted to a combination of causes for the repose he enjoyed during the latter years of his life; and though they may be ascribed principally to the new fields of ambition which occupied the Mogul arms, we are authorised also to admit the full weight of the influence that the conduct of the Hindu Prince exerted upon Akbar, together with the general sympathy, of his fellow Princes, who swelled the train of the Conqueror and who were too powerful to be regarded with indifference.

"Annals of Mewar"

మ॥ నెలయుర్ దాటకమున్నె వార్త లలమెన్; ♦ మేవాడదేశంబు లో
యల దుర్గంబులఁ గల్గు నమ్మొగలు సై ♦ న్యంబుల్ గుడారమ్ములన్
దలఁగన్ బీకి సమస్తవస్తువుల వెం ♦ టన్ గొంచు గుంపౌచు ఖా
ములనుల్ వాల్చుచుఁ బోయి ఢిల్లినగరం ♦ బున్ జేరె నల్లల్లనన్. 327

—*) రాజపుత్రులు మఱలఁ దమ దుర్గములను బట్టుకొనుట. (*—

సీ॥ హారావళీపర్వ ♦ తాభంగశృంగముల్ తునియలుగాఁగ దుం ♦ దుభులు మ్రోఁగ;
నతిమంగళాకారు ♦ లగు రాజపుత్రయోధులు గుంపు గుంపులై ♦ తోఁచి రపుడు;
వారి సంబరమును ♦ వారి యుత్సాహంబు వారి భక్తి వచింప ♦ వశముగాదు;
తోరణగృహమాది ♦ తుది దుర్గమునదాఁక విడువ కన్నిటిఁ బ్రతా ♦ పుఁడు గ్రహించె;
గీ॥ నాలుమాసంబు లరిగెడు ♦ నంతలోన నొక్క చిత్తూరు దుర్గంబు ♦ దక్కఁ గడమ
యెనుబదియుమూఁడు దుర్గంబు, ♦ లెల్ల దేశ, మాప్రతాపప్రభూత్తంసుఁ♦డాక్రమించె.
క॥ తనసామంతుల నొకదినమునఁ గనుఁగొని యాప్రతాప ♦ భూపమణియు "దే
వుని కృప రాజ్యము స్థిరమయ్యెను; యవనులతోడి పోరు ♦ నింక నిలుపుదున్. 329

—*) ప్రతాపసింహుఁడు మాల్పురమును గొల్లగొనుట. (*—

క॥ మనదేశము సరిహద్దునకును నవ్వల నొక్కపురముఁ ♦ గొల్లగొనఁగ నా
మన సయ్యెఁ; గాని, యందలి మనుజుల బాధింపరాదు ♦ మన కెబ్బంగిన్." 330
క॥ అన "నీయాజ్ఞాపించిన పని శిరమునఁ దాల్చి చేయ ♦ వాడుక యగు; నెం
దున కని యడిగి యెఱుంగము; చని నొంతుము జగము మిగ్రింగు ♦ శత్రుల నైనన్."
సీ॥ అని సలుంబ్రాకృష్ణుఁ ♦ డనినఁ బ్రతాపుఁ డొఁదల యూఁచి లేచె; నం ♦ దఱును గదలి;
రుత్తరదిగ్విజ ♦ యోత్సాహులగుచుఁ గతిపయప్రయాణముల్ ♦ దీర్చి యొక్క
దినమునం దంబరు ♦ దేశమునన్ జొచ్చి ప్రతిలేని భాగ్యవై ♦ భవ సమగ్ర
భవనంబునై ముఖ్య ♦ వర్తకస్థానమై వఱలుచు నుండు 'మా ♦ ల్పురము' చేరి
గీ॥ ధన కనక సర్వ వస్తు సం ♦ తతులు మూల్గు గొప్ప యంగళ్లు లన్నిటిఁ ♦ గొల్లగొట్టి
పట్టి సామగ్రి యంతయు ♦ బండ్ల కెత్తి; రాపురము సర్వవస్తు శూ ♦ న్యముగఁ జేసి.

❀ Determining to have a slight ovation in return for the triumph Raja Mann had enjoyed who had fulfilled to the letter his threat that "Pratap should live in peril" he invaded Amber and sacked its chief mart of commerce Malpoora.
"Annals of Mewar."

గీ॥ భువన మెల్లెడ నిండె మా ♦ ల్పురము కొల్లగొట్టఁబడెనను వార్త లె ♦ క్కుడుగఁ బొంగె;
సిగ్గుచెడి మానసింహుండు ♦ శిరమువాల్చె; నాప్రతాపుఁడు మొలక న ♦ వ్వులరఁ దాల్చె.
గీ॥ ధాన్య ధన హేమ వస్తు సం ♦ తతులతోడ నిత్యలక్ష్మీనివాసమం ♦ దిరము నగుచుఁ
దొంటిమాడ్కిఁ గుంభల్ మియర్ ♦ దుర్గ మపుడు మేరుగిరిదుర్గముల కాంతి ♦ మ్రింగియుమిసె.
సీ॥ నెలనెల మూఁడువా ♦ నలు గురియఁగసాఁగెఁ; బదనై యవని సార ♦ వంత మయ్యెఁ;
బొలమును దున్ని వి ♦ త్తులు చల్లెఁ గృషికుండు; పైరు లన్నియుఁ బ్రోది ♦ వడయసాఁగెఁ;
గైలవారామమహా ♦ కాననంబున ఫలతరువులు తామర ♦ తంప రయ్యె;
మొల లెత్తు, బీడు నే ♦ లల గడ్డి పెంపొందె; గణనకు మీఱి గో ♦ గణము పెరిగె;
గీ॥ గోపురములందుఁ బలుకోట ♦ కొమ్మలందు నగరములయందు గ్రామకం ♦ ఠములయందు
నచలశృంగంబులందు సూ ♦ ర్యధ్వజములు వందలుగ లేచి పూర్వమై ♦ భవముఁ జాటె.
సీ॥ భువనమం దెల్లెడఁ ♦ బూలు పూచినయట్టు లాప్రతాపుని కీర్తి ♦ యతిశయించె;
దేశదేశమునుండి ♦ దినదినం భూమహీవిభుని దర్శించి సే ♦ వింప వచ్చు
పుణ్యయాత్రికబృంద ♦ ముల సంఖ్య యింతయు నంతని గణన సే ♦ యంగరాదు;
యవనులుగాక హైం ♦ దవులుగాక సమస్తకులములవారు సే ♦ వల నొనర్చి;
⊕ఆ॥ రొకట 'థా' రెడారి ♦ యొకట విధ్యంబు, వేఱొకటఁ దుహినశైల, ♦ మొకట జలధి,
మధ్యఁ గలుగు నేల ♦ మనుజసమ్మర్దమై క్రాలె నిసుక వేయ ♦ రాల కుండ. 336
క॥ తనదేశమునుండియు సింహానికాయంబట్టె భటస ♦ హస్రంబును బా
వనమూర్తి కృష్ణసింహుఁడు కొని కుంభల్ మియరుకోట ♦ కును విచ్చేసెన్. 337

—*) స్వాతంత్ర్య దినోత్సవము. (*—

మ॥ ప్రవిశేషోత్సవ సంపదల్ పొదలఁగా ♦ స్వాతంత్ర్యలక్ష్మీమహో
త్సవముల్ దీర్చెదమంచు శోభనముహూ ♦ ర్తం బెంచి దిగ్దేశవ
ర్తి విశేషజ్ఞుల నాత్మబంధులగు వా ♦ రిన్ బిల్వ నాహ్వానప
త్రవితానంబులు వ్రాసి పంపెను సలుం ♦ బ్రా కృష్ణసింగయ్యెడన్. 338
గీ॥ ఐదువందలు పుట్లు ధా ♦ న్యముఁ దదితర వస్తువులు చేర్చి; రచటికి ♦ వచ్చు హితులు
రాజులును నిల్వఁగా గుడా ♦ రమ్ము లెత్తి రొక్కొకం డొక్క పురమునా ♦ నొప్పుచుండ.

⊕ Where rain seldom or never falls the land is desert. The Thar Desert with a border of scrubland, lies between the Indus and the Luni Rivers.

"Herbert Pickles B. A. BSC."

గీ॥ గడియ గడియకు వేలు ల ♦ క్షలుగ వచ్చు బ్రాహ్మణుల సందడి హనుమ ♦ ద్వారమలరె
నూఱుతిరునాళ్ల లెసఁగిన ♦ దారిఁ; గోట వ్రేలు మోపంగ సందు గ ♦ న్పింప దయ్యె.

సీ॥ శుభవాసరమ్మున ♦ శుభముహూర్తమ్మున నభ్యంజనస్నాన ♦ మాచరించి
పాలేశ్వరీదేవి ♦ ప్రభుమౌళి, యమరసింహుఁడు నూత్నవస్త్రంబు ♦ లొనరఁ దాల్చి
సకల కల్యాణ భూ ♦ షణములు ధరియించి యవనీసురులు మంత్రు ♦ లాప్తతతులు
పార్థివు లనుసరిం ♦ పంగ ముత్తైదువుల్ పాటలు పాడుచుఁ ♦ బజ్జ నడువఁ,

గీ॥ గూడుకొని భవానీదేవి ♦ కోవెలకును వెళ్లి గౌరిని బూజించి ♦ వివిధరత్న
ఘటిత హాటక మకుటంబుఁ ♦ గాన్క యిచ్చి మ్రొక్కి యందఱు మందిరం ♦ బునకు వచ్చి

సీ॥ వేదిపై దర్భలు ♦ వేసి యాపై రత్నభర్మాసనంబులు ♦ వఱలుచుండ,
రెంటిపైఁ బాలేశ్వ ♦ రీప్రతాపు లెలర్చి; రాహరభట్టార ♦ కాత్మజులును
జంద్రభట్టారకు ♦ సత్పుత్రు లెదురుగా నున్న పీఠములఁ గూ ♦ ర్చుండి; రవల
వెలుఁగు నాసనములఁ ♦ గులపెద్దలును సూర్తుఁ డఖిలసామంతులు ♦ నవనిపతులు

గీ॥ గుంపు గుంపులుగాఁ జేరి ♦ కూరుచుండి; రవ్వల మహోన్నతమగు ది ♦ వ్యాసనమున
నుండె సముదార విక్రమో ♦ ద్దండమూర్తి భిల్లలోకైకనాథుఁ డా ♦ భీమచాందు. 342

గీ॥ అతుల సువిశాల వేదికా ♦ భ్యంతరమునఁ బ్రముఖమగు నొక్క దివ్యాస ♦ నమున నుండె
శాంతమూర్తి తేజోరాశి ♦ సత్త్వఘనుఁడు మాన్యతముఁడు భామాసాహి ♦ మంత్రివరు

గీ॥ అందు నిందన కాస్థాన ♦ మందు నెందుఁ దానయై కార్యభారంబుఁ ♦ దలను దాల్చి
సలిలతోత్సాహమూర్తియై ♦ మెలఁగె స్వామి భక్తిపూర్ణాత్ముఁడు సలుం ♦ బ్రా విభుండు

క॥ కలనాదమ్మున శంఖంబులు మంగళదివ్యతూర్య ♦ ములు దుందుభులున్
జెలరేఁగి మహానందము గొలిపెన్ బహువిప్రవేద ♦ ఘోషము చెలఁగన్. 34

గీ॥ బ్రాహ్మణులుగూడి రాజదం ♦ పతులచేత గణపతికిఁ బూజ చేయించి ♦ కరముభక్తి
నఖిల దేవతావాహనం ♦ బాచరించి స్వస్తిపుణ్యాహవాచనో ♦ త్సవము నెఱపి; 34

సీ॥ పాలేశ్వరిని బ్రతా ♦ పప్రభుమౌళిని నవరత్నసింహాస ♦ నమున నిలిపి
వేదమంత్రాశీర్వ ♦ నాదముల్ వెలయంగ "విపులరాజ్యరమాభి ♦ వృద్ధి రస్తు;
శ్రీరస్తు వైభవ ♦ శ్రీర" స్తనుచుఁ జల్లి రమల ప్రసూన లా ♦ జాక్షతములు,
వందులు జయజయ ♦ ధ్వానముల్ చేసి ప్రతాపునికీర్తి నం ♦ దఱును బొగడి;

గీ॥ రచలనందనఁబోలెఁ బు ♦ ణ్యవతులైన బ్రాహ్మణస్త్రీలు పాటలు ♦ పాడుకొనుచు
రాజదంపతులకును హా ♦ రతుల నిడిరి బంగరు హొరంగు దీపాల ♦ పళ్లెరముల.

గీ॥ ఆప్రతాపు సింహాసన ♦ మవల నొక్క హేమమయమనోజ్ఞాసనం ♦ బెక్కఁజేసి
యమరసింహుని యావరా ♦ జ్యంబునకును బట్టభద్రుని జేసి సం ♦ బరముఁ గనిరి.

మ॥ విమలానర్ఘ మనోజ్ఞ భూషణములున్ ♦ విల్వైన సౌవర్ణ వ
స్త్రములున్ హాటక రమ్య పాత్రలు సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహాది సై
న్యమహానాథులు కానుకలిచ్చుచుఁ బ్రతా ♦ పాధీశు దివ్యాంఘ్రియు
గ్మము సేవించిరి భక్తిపూర్వక సమ ♦ స్కారంబు లర్పించుచున్. 348

మ॥ తన దేశంబుననుండి సేవకుల చే ♦ తన్ గంపలన్ ముంచి యొ
య్యనఁ దెప్పించిన ముత్తియంబులు ప్రతా ♦ పాధీశ్వరున్ ద్రాసునం
దునఁ గూర్చుండఁగఁ బెట్టి వాని సరియె ♦ త్తుల్ తూఁచి మేవాడభూ
జనులం దంతటఁ బంచిపెట్టె శబర ♦ క్ష్మానాథుఁ డత్యాదృతిన్. 349

మ॥ "మనస్వాతంత్ర్యము దేశభక్తియు నసా ♦ మాన్యంబునౌ త్యాగదీ
క్షను శోధించియు విశ్వమంతయును మె ♦ చ్చన్ గారణంబైన యా
వనలోకేశ్వరు నక్బరీశ్వరు మహా ♦ భాగ్య ప్రభావ ప్రభల్
దనరన్ బ్రోవు మటంచు నీశ్వరు పద ♦ ద్వంద్వంబు సేవించెదన్. 350

క॥ కలనైన నొరుల దెస పగ మొలువకయుండెడిని హృదయ ♦ మున నా"కని క
న్నులు మోడ్చి క్షణము దేవుని దలఁచుచు మదిలోన భక్తి ♦ దళము కొనంగన్. 351

——*) ప్రతాపసింహుఁ డందఱనర్ఘ్య విధమున సత్కరించి కృతజ్ఞతను వెల్లడించుట. (*——

మ॥ "గురుఁ డెల్లప్పుడు నగ్రపూజ్యుఁడని వా ♦ క్రుచ్చున్ శ్రుతుల్ పెక్కు; లీ
చరణాబ్జంబులు నాకహర్నిశములున్ ♦ సంసేవ్యముల్; వీని నే
మఱవన్ జేయకుమంచు నీశ్వరుని సం ♦ ప్రార్థింతు; మేవాడయే
మఱువన్ జాలదు నీమహోపకృతి భా ♦ మాసాహి మంత్రీశ్వరా! 352

మ॥ నను నారాజ్యము నాప్రజావళి నఖం ♦ డత్యాగమున్ బెంచి ప్రో
చిన దైవంబవు నీవు, సంతతము నీ ♦ శ్రీపాదసేవా వినూ
తనభాగ్యంబు స్థిరంబు చేయుము; నినున్ ♦ ధ్యానించి కీర్తించుచున్
మనువాఁడన్ గనువాఁడ ధన్యతను; భా ♦ మాసాహి మంత్రీశ్వరా!" 353

గీ॥ అని ప్రతాపధరాధీశుఁ ♦ డవనిదేవు చరణరాజీవములు మ్రొక్కి ♦ సరస నున్న
తక్కుగురులకు మ్రొక్కి వ♦స్త్రములు కనకభూషణము లిచ్చి యడుగులు♦పూజ చేసె.

చ॥ "ఇరువదియైదువత్సరము ♦ లెన్నియొ బాధల కోర్చి నాపయిన్
దొరగు విపత్ప్రవాహముల ♦ నుగ్గడఁబెట్టుచు దేశసేవలన్
గఱపుచు నుద్ధరించిన జ ♦ గన్నుతకీర్తివి! నిన్ను మిత్రుఁడున్
గురుఁడును నింక దైవమని ♦ కూడ భజించెద నాదుపాలికిన్. 355

సీ॥ గణుతింపరాని భో ♦ గములు గల్గి స్వతంత్రనృపుఁడవై కష్టంబు ♦ లెఱుఁగకుండ
నడుచు మహానుభా ♦ వుఁడవయ్యు ననుఁగూర్చి వలచి వలచి కష్ట ♦ ములకు నోర్చి
ధనము సైన్య మొసంగు ♦ చును స్వయంబుగ యుద్ధములు చేసి నాయిడు ♦ ములను నీదు
నిడుములుగా నెంచి ♦ యింతకాలమునుండి వరమైత్రి నాయెడఁ ♦ బరపినావు;

గీ॥ గిరితటములందు భటులను ♦ నెఱపి వేయికనుల నాయాలుబిడ్డలఁ ♦ గాచినావు;
నీఋణముఁ దీర్పఁగాఁజాల; ♦ నీదు కృపకుఁ బారమే లేదుభిల్లస ♦ ర్వజ్ఞమూర్తి!" 356

క॥ అని శబరలోకనాథునకును వందన మాచరించు ♦ కొని కౌఁగిటియం
దున నిలిపి సలుంబ్రా కృష్ణుని జేరఁగఁబోయి పేర్మి ♦ శోభిలుచుండన్, 357

మ॥ "నను వీడన్ జన కెప్పుడున్ ,మెలఁగుచున్ ♦ నానీడయున్ బోలెఁ; గం
టిని ఱెప్పన్ వలెఁ గాచి ధర్మవితతిన్ ♦ నేర్పించి సంపూర్ణభ
క్తిని నాతోడిద లోకమంచు ననుర ♦ క్తిన్ గొల్చు నీ యీ ఋణం
బును నేఁ దీర్పఁగఁ జాలఁ బెక్కు భవముల్ ♦ పుత్రుండనై పుట్టినన్. 358

మ॥ కడుదూరంబునఁ దోఁచు నాపదఁ దొలం ♦ గన్ జేయఁగా ముందుగన్
బడి యత్నించుచు, సుంత సౌఖ్యమయినన్ ♦ స్వారాజ్యమే యబ్బి న
ట్లెడఁదన్ బొంగుచు, నాయభీప్సితమె నీ ♦ యిష్టంబటం చున్; దమా
త్యుఁడవం చెప్పుడు చూడ; దేవుఁడవటం ♦ చూహింతు నాపాలికిన్. 359

మ॥ ఇఁక రా నుండెడు కాలమందున జనం ♦ బేదేశమం దైన నూ
ఱక ప్రస్తావము పేర్మి నొక్కెడ సలుం ♦ బ్రాకృష్ణసింహుండనన్
మొకముల్ విప్పఁగ స్వామిభక్తి యొకచోఁ ♦ బుంరూపమున్ జెంది వా
రికి సాక్షాత్కృతియై తనర్చెడిని; తం ♦ డ్రీ! యెంత పుణ్యుండవో!" 360

మ॥ అని పాదంబుల మ్రోల వ్రాలుచు సమా ♦ త్యాధీశ్వరున్ బూజచే
సిన నాతండు సమోదబాష్పనయన ♦ శ్రీ మీఱ సాష్టాంగ వం
దనముల్ చేయుచు భక్తితో నిలిచె; నా ♦ ధాత్రీశ్వరుం డంతఁ జెం
తనె సూక్తాది సహోదరప్రతతి సే ♦ నాభర్తలన్ జూచుచున్; 361

మ|| "తిన నాహారము చిక్కకుండినను భ ♦ క్తిన్ బెంచుచున్ దండ్రికీ
తి ననున్ గొల్చుచుఁ ద్యాగమున్ నెఱపుచున్ ♦ దేశమ్ము సేవించి శో
భన సత్కీర్తి పరంపరల్ నలుదెసల్ ♦ ప్రాకంగ వర్తించినా"
రనుచున్ వారిని వారి వారిఁ గడు నా ♦ హ్లాదంబునన్ జేరునున్, 362

క|| విలువగల వస్తువుల భూషల నొసఁగుచు సత్కారరీతి ♦ సమ్మానములన్
సలుపఁగ భామాసాహియు నిలుపుచు సింహాసనమున ♦ నృపలోకగురున్, 363

—*) భామాసాహి ప్రతాపసింహు నాశీర్వదించుట (*—

సీ|| "బహుళవిద్యుద్దీప ♦ పటలప్రభాభాసియగు రాజమార్గంబు ♦ ననుకరించు
నీజీవితంబును ♦ నిరతంబు హైందవు లనుపమంబగు భక్తి ♦ ననుసరింతు;
రనఘ! నీబోలు మ ♦ హానుభావుల లోకపావన జీవిత ♦ పటల మెపుడు
దేశచరిత్రమై ♦ తేజరిల్లుచునుండు; ధారుణీజనుల కా ♦ దర్శ మదియ;
గీ|| నీచరిత దేశదేశముల్ ♦ నిండియుండు; నీయఖండశోభననామ ♦ ధేయము విను
వార లాపదలకు జంకు ♦ పడక ధైర్యపర్వతములౌచు శాశ్వత ♦ ప్రభ వహింత్రు.

మ|| నిను దర్శించుచు నీదరిన్ మెలఁగుచున్ ♦ నీతోడ భాషించుచున్
నిను సేవించుచు నిన్ మదిన్ దలఁచుచున్ ♦ నీపూజలన్ జేయుచున్
మనఁగాఁగల్గుట మేటిభాగ్యమనుచున్ ♦ మాబోంట్ల మెల్లప్పుడున్
నిను దేవున్ బలెఁ జూచుచున్ గొలుతుమో ♦ నిర్ణిద్రతేజోనిధీ! 365

సీ|| కోటికష్టములైన ♦ గోట మీటఁగఁజాలు వీక్షలఁ బరమగాం ♦ భీర్య మలర,
నవశరచ్చంద్రసౌం ♦ దర్యమందిరమైన ముఖము శాంతసముద్ర ♦ భూతి నెఱప,
వ్యాకోచమల్లికా ♦ ప్రసవరాజంబట్లు చిరునవ్వు పెదవిపై ♦ సిరుల నింప,
నందమై పుష్టమై ♦ యాజానుదీర్ఘ బాహార్గళయుగళంబు ♦ హాసుఁ బెంప,
గీ|| వార్ధిసంవృతమేదినీ ♦ వలయ మెల్ల వశము చేయంగఁజాలు ప్రా ♦ భవము దనర,
వెలయు నీవిశ్వమోహన ♦ వీరమూర్తి విడక మామనములఁ దాండ ♦ వించుఁగాత. 366

మ|| అమితోత్సాహము దేశభక్తిరతి నీ ♦ దై యుండు; నీమేని ర
క్తమునందున్ గల బిందు వొక్కొకఁడు "స్వా ♦ తంత్ర్యంబు స్వాతంత్ర్య"మం
చు మహాదీక్షను బల్కు; నీకు సము లీ ♦ క్షోణీస్థలిన్ లేరు; భ
క్తిమహత్వంబునఁ గొల్తు నిన్నుఁ గరుణా ♦ దేవీ కుమారోత్తమా! 367

సీ॥ రవివంశకలశసిం ♦ ధువు రాజరత్నాళిఁ దరతరంబుగ వెలు ♦ వఱచుఁగాత,
మేవాడఖనిఁ బుట్టు ♦ వౌ వజ్రమెల్ల స్వతంత్రతాశాణదీ ♦ ప్తమగుఁగాత;
రాజపుత్రాన్వయా ♦ రణిజతేజము ధర్మదీక్ష నాహవవేదిఁ ♦ దెరలుఁగాత;
పాకేశ్వరినిబోలు ♦ పతిదేవతలకు హైందవభూమి పుట్టిని ♦ ల్లవునుగాత;
గీ॥ భూజనులు విప్లవమ్ములఁ ♦ బ్రుంగునప్పు డడరు లడఁచి కొ్రిందలిరుల ♦ నలవరింప
నిన్నుఁబోలు మాధవుఁడు జ ♦ న్మించుఁగాత; దస్యుగజరాజసింహ! ప్ర ♦ తాపసింహ
గీ॥ అనుచు నానందబాష్పంబు ♦ లతిశయిల్లఁ జారు నవరత్న సామృత ♦ నారికేళ
ఫలము దోసిటఁ గొనిపోయి ♦ ప్రభున కిచ్చి చేతు లెత్తుచు నిట్టు లా ♦ శీర్వదించె. 369

శ్లో॥ "స్వస్తి ప్రజాభ్యః పరిపాలయంతాం
న్యాయ్యేన మార్గేణ మహీం మహీశాః
గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యం
లోకాస్సమస్తా స్సుఖినో భవంతు
కాలే వర్షతు పర్జన్యః పృథివీ సస్యశాలినీ
దేశోఽయం క్షోభరహితో బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః
అపుత్రాః పుత్రిణ స్సంతు పుత్రిణ స్సంతు పౌత్రిణః
అధనా స్సధనా స్సంతు జీవంతు శరదాం శతం." 370

ఉపసంహారము.

శా॥ నే నెల్లప్పుడు భావనాబలమునన్ ♦ నీరూప నామ క్రియా
ధ్యానంబుల్ గొని తన్మయత్వమున న ♦ న్యాకాంక్ష లేకుంటి; నీ
వే నేనైతినొ! నేన నీవయితినో! రూ ♦ పింపంగ నాకేల! ని
త్యానందంబు ఘటించె నీకృతి ప్రతా ♦ పా! విశ్వలోకార్చితా! 371
మ॥ పదియేం డ్లయ్యెను నిన్నుఁగూర్చి పఠియిం ♦ పన్ సాఁగి; యిన్నేండ్లు నా
మదిలోనన్ భవదీయ విక్రమకళా ♦ మాధుర్య సౌభాగ్యముల్
కుదురై నెక్కొని వేరు పాదుకొనియెన్; ♦ గొండతలా కోరికల్
పొదలెన్ నిన్ను నుతింప; నీదు చరిత్రం ♦ బున్ వ్రాసి హర్షించితిన్. 372
మ॥ చదలే రట్టులు ముజ్జగంబుల భవ ♦ త్స్వచ్ఛంద కీర్తిచ్ఛటల్
వెదచిందన్ గనుఁగొంటి; భారతమహా ♦ ర్వన్ వీడి మునున్నాటను.

ప్పుదియౌ తేఁకులు దాఁటె; నీచరితమున్ ♦ వర్ణిచు భాగ్యంబు నా
కొదవెన్ నేఁటికి; నన్నుఁ బోలు కృతకృ ♦ త్యుల్ లేరు లోకంబునన్. 373

మ॥ దినరాజున్ బలె నుగ్రకోపనుఁడవై ♦ తిండ్రించి శైలంబు ని
డిన తౌరుష్కులఁ దాఁకి నీ నడపు హా ♦ ల్దీఘాటు యుద్ధాగ్రము
బున విశ్వోన్నతమైన నీదు విభవం ♦ బున్ గాంచ నేఁ బుట్టకోఁ
గనకున్నన్ నినుఁగూర్చి యింత యనురా ♦ గంబిట్టు లజ్వొంగునే 374

వ॥ ఇలఁ గల వీరపుంగవుల ♦ నిట్టి బలోన్నతుఁడిట్టి ధీరుఁడున్
గలుగఁడటంచుఁ జేకొనిన ♦ గండఁడ వీవిక; సల్లు పీడి వ్యా
ధులఁ జరియింపలేని కడు ♦ దుర్బలదేహుఁడ; నన్ను నెట్టులన్
వలచితొ! నీ చరిత్రమును ♦ వర్ణన చేసి జగానఁ జాటఁగన్. 375

గీ భువనశౌర్యాంకమైన నీ ♦ మూర్తిఁ గాంచి, యనుపమంబైన నీకథ ♦ లాలకించి,
రసమువను దేలి పొగడని ♦ రసికు లుండ; రెట్టి నాయకోత్తముఁడవో ♦ యమరప్రతాప!

గీ। భవదుదార శౌర్యమును భా ♦ వన మొనర్చి రసమునను జొక్కి గ్రంథంబు ♦ వ్రాయునపుడు
త్వద్వశుండనై యానంద ♦ బాష్పములు తులాణిముత్యాలఁగలె రాల్తు ♦ నహరహంబు.

గీ నా మహోదాత్త నాయక ♦ స్వామి వీవు; భవదనఘ కీర్తిఁ గొనియాడు ♦ కవిని నేను
త్వత్కథామృత రుచిర కా ♦ వ్యమ్ముతోడ హృదయకుసుమంబు నీకు న ♦ ర్పించుకొందు.

క॥ ఉత్తమ ధీరోదాత్త నృపోత్తరుఁడవు; నిన్నుఁ బొగడ ♦ యోగ్యంబని రే
కెత్తు తమి హృదయరస మే నెత్తిటి దొత్తులకొలంది ♦ నీచరితమునన్. 379

క॥ వర లోకోత్తర సుగుణోత్తర నాయకచక్రవర్తి! త్వత్కీర్తికళల్
స్థిరమొందెడుఁగాక నుదాహరణములై చంద్ర తార ♦ కార్క స్థాయిన్. 30

మ॥ కరమున్ భక్తిని నా రచించిన మహా ♦ గ్రంథంబు నందెందు నీ
చరితం బాంధ్రులు నిత్యమున్ జదివి నీ ♦ స్వాతంత్ర్యమున్ దాక్షి
స్ఫురణంబున్ సముదారవిక్రమకళా ♦ పూర్ణత్వమున్ నేర్వఁగ
ల్గిరయేనిన్ ననుఁబోలు ధన్యు లిలలో ♦ లేరంచు హర్షించెదన్. 381

ఉ॥ పూలును సౌరభంబు మధు ♦ వున్ జెడు వృక్షము వోయినఁ; శం
పాలత దాని శోభలను ♦ బాయు నిమేషములోన; నీజగ
జ్జాలము లర్చచేయు పటు ♦ శౌర్య పరాక్రమ రాశివైన నిన్
బోలిన ధీరు కీర్తి పొలి ♦ పోవదు లోకము క్రుంగి పోయినన్. 382

సీ॥ సంవత్సరములు నీ ♦ చరితంబు పఠియించి పరవశత్వమున మై ♦ మఱచుచుంటి;
పదపదంబునను నా ♦ హృదయరసము నించి గ్రంథంబు రసమూర ♦ వ్రాసియుంటి;
వందలకొలఁది ద్ర ♦ వ్యము వెచ్చపెట్టి భక్తిని గావ్యమెల్ల ము ♦ ద్రించియుంటి;
వీరలక్ష్మీప్రభు ♦ త్వారూఢి మెఱయు నీ చిత్రంబు లందందుఁ ♦ జేర్చి యుంటిఁ;
గీ॥ ప్రతిఫలము గోరఁబోక నీ ♦ గ్రంథములను దేశమంతట నింపంగఁ ♦ ఓవురుచుంటి;
యత్నలోపములేక నీ ♦ యశముఁ బెంపఁ దగిన శ్రమమెల్లఁ బడితిఁ బ్ర♦తాపదేవ!
సీ॥ ఆప్రతాపమహీంద్రు ♦ నటు రాజులు స్వధర్మనిరతులై దేశ మూ ♦ నెదరుగాక;
శ్రీసలుంబ్రాకృష్ణ ♦ సింహులఁ బోల్ స్వామిభక్తిపరులు యశము నొం♦దెదరుగాక;
పాఁటేశ్వరినిబోలి ♦ భారతాంగనలు సాధ్వులటన్న పేరు చెం ♦ దుదురుగాక;
యమరసింహునిమాడ్కి ♦ నాంధ్రయువకులెల్ల గురువిక్రమమున వె ♦ ల్గుదురుగాక;
గీ॥ కమలవనమట్టి భారత ♦ ఖండమెల్ల వీరరసఖండమై ధాత్రి ♦ వెలయుఁగాక;
'యాంధ్ర'లనుపేరు ఖండఖం♦డాంతరములఁదజ్జు లందఱు శిరములఁ♦దాల్త్రుగాక. 38

గద్య:- ఇది శ్రీమత్కామేశ్వరీ కరుణా కటాక్ష వీక్షా సమాసాదిత రసవత్కావ్య
నిర్మాణ చాతురీధురీణ, సుగుణగణపారీణ, దుర్భాకవంశదుగ్ధాంభోరాశి
రాకా కైరవమిత్ర, శాలంకాయన గోత్ర పవిత్ర, సుజనాను
గ్రహపాత్ర, వెంకటరామార్యపుత్ర, కవిసింహావధాని
పంచానన కావ్యకళానిధీత్యాది బిరుద విఖ్యాత, సుకవి
రాజశేఖర, రాజశేఖరకవి ప్రణీతంబయిన
"రాణా ప్రతాపసింహ చరిత్రం" బ
ను పద్యకావ్యమునం
దుఁ బంచమా
శ్వాస
ము



Printed at the Janaki Printing Works, Proddutur. 1935.

'రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర'

రాజశేఖరకవిప్రణీతము.

కవిత్వము - తన్మయత్వము

శ్రీమద్భారతనాటక - దేవీభాగవత - బుద్ధచరిత్ర - శ్రవణానందాది బహునాటక
ప్రబంధకర్తలును, శతశతావధాన కవితా సామ్రాజ్యచక్రవర్తులును
కింకవీంద్రఘటాపంచానన - బాలసరస్వతీ - బాలకళానిధి - విమర్శకాగ్రేసర - ...
ప్రపూర్ణ - పండితకవి శిరోభూషణేత్యాది బహుళ బిరుదాంకితులు, ...

శ్రీ. శ్రీ. చెళ్లపిళ్ల - వెంకటశాస్త్రి గారి

విపులసమీక్ష.



అయిదారేళ్లనుంచి యేదో కాలక్షేపానికి కొన్ని వ్యాసాలు నేను వ్రాయడం పాఠకలోకం అంతా యెఱిగిందే. ప్రస్తుతగ్రంథాన్ని ఆంగ్లభాషానిపాతులు శ్రీ కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు మిక్కిలి మెచ్చుకొన్నారంటే నాబోట్ల లెక్కేమిటి? రాణా చరిత్రను రచించిన కవి ప్రాచీనుడు కాడు. సుమారు నూ... యేళ్లవాడుగ ... వచ్చునని వూహిస్తాను. యిప్పటికి యిరవైయేళ్లక్రిందట మా గ్రామం వచ్చి నన్ను కలుసుకొని అప్పుడు రచించిన గ్రంథం "వీరమతి" కి ... ... వ్రాసియిచ్చాను. యీ రాణాచరిత్రరచన దాని పిమ్మటిది. ... కంటె యిది చాలా ప్రౌఢంగా వుంది. ఈయన కేవలకవిమాత్రుడే కాదు అవధాని.

ఉ॥ స్థైర్యములేని చిత్తమవధానవశంబుగనీ సత్కవిత్వముల్ (చూ)

ఆయాసందర్భం యీయనచేసిన అవధానాల ... చిన విద్వత్కవులు సంతోష పూర్వకంగా ... "అవధాని పంచానన" బిరుదంవల్ల స్పష్టపడుతూ వుంది. యీయన పేరు రాజశేఖరుడు. యీపేరు పరమేశ్వరునిదే కాని, ప్రస్తుతగ్రంథరచనాసందర్భంలో వున్న కొన్నిఘట్టాలను బట్టి చూస్తే ప్రతాపసింహునికే పర్యాయమేమో ...

ప్రతిసహృదయునికీ గోచరిస్తుందని నానిశ్చయం. ఆయీ అంశం తుట్టతుదిని యీకవి వాచ్యంగానే వుటంకించి వున్నాడు. చూపుతూ వున్నాను.

శా॥ నే నెల్లప్పుడు భావనాబలమునన్ ♦ నీ రూప - నామ - క్రియా
ధ్యానంబున్ గొని తన్మయత్వమున న ♦ న్యాకాంక్ష లేకుంటి! నీ
వే నేనైతివొ! నేనె నీవయితినో! రూ ♦ పింపంగ నాకేల? ని
త్యానందంబు ఘటించె నీకృతి ప్రతా ♦ పా! విశ్వలోకార్చితా!
(5-ఆ-ఉపసంహారము)

ఈతన్మయత్వాన్ని వాక్రుచ్చేవి పదిపద్యాలదాకా వున్నాయి. యింకొకటి మాత్రం వుదాహరించి విషయాంతరం వుపక్రమిస్తాను.

మ॥ దినరాజున్ బలె నుగ్రకోపనుఁడవై ♦ తీండ్రించి శైలంబు నిం
డిన తౌరుష్కులఁ దాకి నీనడుపు హ ♦ ల్దీఘాటుయుద్ధాంగణం
బున విశ్వోన్నతమైన నీదు విభవం ♦ బున్ గొంత నేఁబంచుకోఁ
గనకున్నన్ నినుఁగూర్చి యింతయనురా ♦ గం బిట్టు లుప్పొంగునే!

తక్కిన పద్యాల చదువరులే చూచుకుంటారని స్పృశించి విడిచాను. తన్మయత్వంతో మిళితమైన కవిత్వానికిన్నీ తదితరకవిత్వానికిన్నీ బోలెడు తారతమ్యం వుంటుంది. కవులలో తన్మయత్వం కలవారు కొందఱే వుంటారు. అధునికులలో యీరాజశేఖరకవి తన్మయత్వంకల కవి అని రచన వ్యాఖ్యానిస్తూ వుంది. వుదాహరించవలసివస్తే గ్రంథంలో నూటికి 50 పద్యాలేనా వుదాహరించవలసి వస్తుంది. కనుక కొంచెం మాత్రమే వుదాహరిస్తాను.

మ॥ రవి యస్తాద్రిని మొల్చుగా! కఖిలపా ♦ రావారముల్ కృంగుఁగా!
కవనీచక్రము వ్రీలుఁగాక! చెడుగా ♦ కాకాశ! మయ్యుగ్రభై
రవుఁడై లోకముఁ గాల్చుఁగాని లవమున్ ♦ రాణాప్రతాపుండు గా
రవమున్ గోల్పడి మర్త్యమాతృనకు శీ ♦ ర్షం బొగ్గ డెప్పట్టునన్!

యీమాటలు ప్రతాపునిమంత్రిన్నీ కులవృద్ధున్నూ పరమపూజ్యుడున్నూ అయిన "సలుంబ్రా - కృష్ణసింహుడు" అగ్బర్ చక్రవర్తికి సర్వసేనాధిపతిన్నీ బావమఱదిన్నీ అయిన మానసింహరాజున్యన కిచ్చే జవాబు లోనివి. మానసింహునితండ్రి భగ వాన్దాసు తాత్కాలికసుఖంకోసం తనకూతుర్ని (దిగ్ధిగ్ధిక్) అగ్బరుచక్రవర్తికిచ్చి పెండ్లి చేసి - కులగౌరవాన్ని కాపాడుకొంటూ వనవాసం అనుభవిస్తూవున్న ప్రతాపసింహుణ్ణి కూడా తమతోపాటు చక్రవర్తికి లోబడవలసిందని రాయబారాన్ని తెచ్చిన సందర్భం లోనివి. ప్రతాపుని అభిప్రాయాన్ని వ్యాఖ్యానించే చిన్నపద్యంకూడా వొకటి వుటంకిస్తాను.

తే॥ యవనులపదంబుఁ గొలిచి, వి । ద్యాంబు వలచి,
కుశమహారాజు కులకీర్తి । గుంటఁ గలిపి,
చెఱుపవచ్చితె మమ్ముఁ! దాఁ । జెడ్డకోతి
వనము నంతయుఁ జెరిచెనఁట । భంగిదోఁప!

యీఘట్టంలోదే యింకో పద్యంకూడా చూపుతాను.

కం॥ ఉరగమును - వృశ్చికమ్మును గరళక్రూరములు! పాము । కన్నను మేలం
దురు తేలు! నిన్నుఁగన నక్బరె మేలనవచ్చు స్వకుల । వర్ధనుఁడౌటన్!

యీరెండు చిన్నపద్యాలిస్తే యేం తెలుతుంది! ఆయాపద్యాలున్న ద్వితీయాశ్వాసం 330 పద్యాలున్నూ వుదాహరిస్తే బాగా తృప్తి కలుగుతుంది. ప్రతాపరుద్రుడికి - ప్రతాపసింహుడు దీటుమాత్రమే కాదు - హెచ్చు. కవి - ఆకవికి - లొచ్చైనను, తన్మయత్వంలో - హెచ్చు. లోగడమాటలు ప్రతాపరాణావారి మంత్రివి. యీ మంత్రిని సర్వవిధాలా భీష్ముడే అనిచెప్పడంలో అతిశయోక్తి కనపడదు. ఆయీగ్రంథంలోవున్న పాత్రలన్నీ యే కళంకములేనివిగా కవి చిత్రించి వున్నాడు. రాణాప్రతాపుణ్ణిన్నీ రాముణ్ణిన్నీ త్రాసులోపెట్టి తూస్తే ప్రతాపుడే అసిధారావ్రతంలో చాలా మొగ్గుతాడు. కుశలవులు రాముణ్ణి యెత్తిపొడిచారు. ప్రతాపుణ్ణే అయితే యెత్తిపొడవలేరనే తోస్తుంది. తగిన పదార్థానికి తగిన పాచకుడు లభిస్తే రుచి కలిగినట్లు యీ రాజశేఖరకవివల్ల ప్రతాపుడి ప్రతాపం శోభించింది. యెక్కడ యెంతవఱకు వ్రాయడం అవసరమో అక్కడ అంతవఱకే వ్రాసి చదువరులకు విసుగులేని పద్ధతిని గ్రంథరచన సాగించడము సుఖసుఖాల పట్టుపడేది కాదు. ఆపద్ధతి యీరాజశేఖరకవికి లభించింది. యీగ్రంథంలో వచనాలు లేవు. అన్నీ ఛందోమయాలే. సుప్రసిద్ధమైన పద్యాలే. సుమారు యేడెనిమిది శతకాలు వాడబడాయి. వుదాహరించవలసివస్తే చాలాస్థలం ఆక్రమిస్తుంది సీసపద్యం.

సీ॥ అప్రతిహతముగా । నక్బరొక్కఁడె యేల
క్షితిని దేవుఁడు సృష్టి । సేయలేదు!
వితతప్రజాకోటి । యతనిచేఁ దునుమాడఁ
బడుటకై సృష్టింపఁ । బడఁగలేదు!
సకలభూపాలక । న్యక లాఘునుని భోగ
పరత కుద్దేశింపఁ । బడఁగలేదు!
ధరణీశులెల్ల నా । తనిఁజేరి కొలిచి పా
దము లొత్తఁ బుట్టువాం । దంగలేదు!
తే॥ తన యొకని రాజ్యతృష్ణకై । ధరణిఁగలుగు
ప్రజయు స్వాతంత్ర్యమును బాసి । పారతంత్ర్య

మున మును(గుశెల్లఁ బాడిగా । దనుచు నక్క
రెంత యెఱిఁ గిన జగమున । కంత మేలు!

ఆయీపద్యంలో వున్న మాటలు యెంతగంభీరంగా వున్నాయో సహృదయులు పరిశీలించాలి. యివి రాణాప్రతాపుడు అక్బరుచక్రవర్తిని కొల్వడాన్ని నిరాకరిస్తూ మానసింగుతో మాట్లాడే సందర్భంలోవి. రాజశేఖరకవిగారి రచనలో, యెంతసేపు పరిశీలించినా పొల్లుమాటలు కనబడవు. కవిత్వం, మూడువంతులలో వాకవంతు మాత్రమే దరహాంమీాద, తెలుగుపదాలు కలదిగా వుంటుంది. తక్కిన రెండువంతులూ తత్సమపదాలుగా వుంటాయి. కాని, ప్రసాదగుణభూయిష్టంగావుండే ధార కావడంచేత కదళీపాకంగా అందఱకీ అందుబాటులో వుంటుంది.

మ॥ ఉదయాస్తాచలమధ్యగంబగు జగం । బుబ్బూఁత లూఁగించె బె
ట్టిదుఁడై పుత్రుఁడు! ఘోరసంగరకిరీ । టిప్రాయుఁడై కీర్తిసం
పద నార్జించెను దండ్రి! యెట్టితఁడు మే । వాడ్రాజ్యమందారశా
ఖిఁ దినన్ జొచ్చిన పుప్పియట్లువొడమెన్ । గీర్తిన్ గళంకించుచున్!

యీలాటి ధారాళమైనధారతో చదువరులకు చదివినకొద్దీ చదవాలనేకోరిక్కని కలిగించే శైలిలో వున్నప్పటికీ ఆయీ కథ భారత—రామాయణాలమాదిరిగా సర్వే సర్వత్ర కలిసింది కాకపోబట్టి వాట్లమాదిరిని యీ కవిత్వం వ్యాప్తికి రాకపోయింది గాని, అలాగే కాకపోతే, యీరాణాప్రతాపచరిత్ర రామాయణంలాగ వ్యాపించతగ్గది. ఈ ప్రతాపుడు రాముడికంటె ఏ సుగుణంలోనూ తీసిపోడు. ఈ రాజశేఖరకవి కవిత్వం రామాయణగాథ తెలుగులో రచించిన కవుల కవిత్వానికిన్నీ తీసిపోదు.

మ॥ అమరోద్యానమువోలె నెల్లెడ సమ । గ్రానందమున్ బెంచి లో
కముఁ గల్యాణపుమండపంబటు వెలుం । గన్ జేయు స్వాతంత్ర్యధ
ర్మమహాదేవత మున్నెఁ గిల్బిషసము । ద్రింబందునన్! రక్తహ
స్తములన్ లేపిన లేచు! లేవ దణుమా । త్రిన్ రిక్తహస్తంబులన్!

నాలుగోచరణంలోవున్న "రక్తహస్త - రిక్తహస్త" శబ్దకూడిక మిక్కిలీ హృదయంగమం. యుద్ధభాగంలో ఈకవి కవిత్వం తిక్కనసోమయాజిని జ్ఞప్తికి తెస్తూవుంటుంది.

ఉ॥ అత్తఱి విక్రమించి భయ । దాహవశౌర్యుఁడు శ్యామసింహభూ
భృత్తిలకుండు శీర్షకము । భేదిల మోదుచు ఖానుఖడ్గము
దృత్తి వియత్తలంబునకు । ద్రివ్వఁగఁగొట్టి హయంబుఁగూల్ప నో
రెత్తక వాఁడు మానము వ । హించుచుఁ బాఱెను నేల దూఁకుచున్!

యీలాటిపద్యాలు వరుసవెంబడిని వుదాహరించవలసిన వున్నాయి. కవి అధునాతనుడే అయినా కవిత్వం అధునాతనంగా వుండదు.

ఆయీ పుస్తకం వీరరసప్రధానం. రాజపుత్రులకూ మహమ్మదీయులకూ సంబంధించిన యుద్ధపద్ధతిని తెల్పేది. కవి మన ఆంధ్రుడు. రాయలసీమవాడు. ఇంటిపేరు దుర్భాకవారు. దుబ్బాక వెంకటాచలశాస్త్రిల్లుగారిని మేము అడియారు అనే బిసంటు సభకు వెళ్లినప్పుడు యిప్పటికి యేభైయేళ్లక్రిందట సందర్శించివున్నాం. బహుశః ఆ దుబ్బాకవారున్నూ యీ దుర్భాకవారున్నూ వొకరే యేమో! భవతు. మొత్తం కవి మహమ్మదీయులకు అనుకూలించేవాడు మాత్రం కాదు. అయితే మాత్రం, రెండూ రెండు కళ్లుగానే చూచుకొని రచన సాగించాడుగాని, పక్షపాతంగా కలం నడపలేదు. అక్బరు గుణాతిశయాన్ని శత్రువులచేత గూడా చక్కగా అనువదింపజేశాడు. సందేహం లేదు. కాని, యుద్ధవర్ణనలోమాత్రం రాజపుత్రులయందు నలుసంత పక్షపాతంగా కలం (అవశంగానే - అనుకుందాం) నడిచిందేమో! అని నాకు అనుమానం.... బాహుబలాఢ్యులున్నూ పౌరుషప్రధానులున్నూ అయిన రాజపుత్రవీరులు లక్షలకొలది మహమ్మదీయులతో వేలకొలదిగా మాత్రమేవున్న తాము సుమారు 25 యేండ్లు నిలిచి పోరాడి నిర్వహించ గలిగారన్నది పరమార్థం. రాజపుత్రులది తమదేశంలో మట్టుకు తమ స్వాతంత్ర్యం నిల్పుకొనే ప్రయత్నమేకాని అక్బరుచక్రవర్తి ప్రభుత్వాన్ని యీ దేశాన్నుంచి ఆసీమాంతం చెపుదామనే ప్రయత్నంకాదు. చక్రవర్తికో? తన గొడుగుతప్ప యింకోగొడు గెక్కడా వుండనేకూడదనే గౌరవాకాంక్ష. అవును. అతను సార్వభౌముడు కదా? పాపం ఆబిరుదం అర్థవంతం కావాలంటే యింకోశూరుడు తనకు మొక్కని వాడు వుండడం వల్ల కాదు. యీదోషం మహానుభావుడైన అక్బరుది కాదు. అది అతడు ధరించిన సార్వభౌమ బిరుదాని దనుకోవాలి. ఆయీ బిరుదే చాలాఘోరాలు చేయించింది అక్బరుచేత. గ్రంథకర్త ప్రతాపు ణ్ణెంత చక్కగా కాపాడి దిద్ది తీర్చాడో అక్బరుచక్రవర్తినికూడా అంత శ్రద్ధాభక్తులతో దిద్ది తీర్చి ధీరోదాత్త నాయకాగ్రేసరుణ్ణిగా ప్రకటించాడు. వాల్మీక్యాదులు రావణాదులను యింత చక్కగా చిత్రించనే లేదన్నా తప్పు లేదనుకుంటాను.

ప్రతాపుని గుణగణానికి లొంగిపోయిన అబ్దూరహిమాను మొదలైన పాదషాహుంత్రుల న్యాయైకదృష్టిని యీకవి బహుచక్కగా ప్రకటించాడు.

తే॥ మనుజపతిమౌళి మన్మథ । మన్మథుండు
చైతకాశ్వము పైన సా । క్షాత్కరించి
దివ్యదర్శన మిచ్చె! నా । తేజమునకు
నంజలి ఘటించి యాత్మోప । హార మిడుదు.

అబ్దూరహిమాను అనే పెద్దమంత్రి అక్బరుచక్రవర్తితో మహాసభలో మాట్లాడే మాటలను వివరించే పద్యాలు సుమారు 25 టి దాకా వున్నాయి. ఆపద్యాలలో

యిది వొకటి. పద్యంలో వున్న చైతకం రాణాప్రతాపసింహునికి ప్రాణతుల్యమైన వాహనం. అబ్దూరహీమాను యెంతటి సహృదయుడూ కాకపోతే తన్ను యుద్ధంలో యెదుర్కోవడానికై సర్వసన్నాహంతో వచ్చిన (శత్రువు) ప్రతాపుణ్ణి అంతపేర్మితో తనప్రభువు సమక్షంలో నిర్దేశించగలడా? యింకో పద్యంకూడా వుదాహరిస్తాను.

మ॥ అకటా! నీవలె ధర్మముల్ దెలిసి రా । జ్యంబేలఁ గాలేఁడొ! మ
ఛ్ఛికమై భూప్రజఁ బుత్రులంబలెఁ గృపా । శ్రీఁ జూడఁగాలేఁడొ! పా
యక వర్ణాశ్రమ ధర్మపద్ధతి తిరం । బై నిల్పఁ గాలేఁడొ! యెం
దుకు నాతండు స్వతంత్రుఁడై నిలువఁ గా । దో యానతీఁ గోరెదన్!

యింత నిర్భయంగా నిష్పక్షపాతంగా-చక్రవర్తితో-(చాటునా మాటునా కాదు) మహాసభలో - శత్రుగుణాలను వ్యాఖ్యానించే రాజకీయోద్యోగులు వుంటే వుంటారేమోకాని, విని సహించడమే కాకుండా అభినందించడం కూడా వున్న సార్వభౌముడు వొక్క అగ్బరే కాని యింకొకడు లేడనే చెప్పొచ్చు. రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర అనే పేరుతో కవి దీన్ని రచించినా అగ్బరుచరిత్ర అనే నామాంతరంతో దీన్ని పిలిస్తే పిలవవచ్చుననే నే ననుకుంటాను. నిజానికి అగ్బరు అట్టి మహానుభావుడో కాడో? కాని, గ్రంథకర్త రచన అతణ్ణి నిషధయోగ్య - చక్రవర్తి - శిరోభూషణంగా చిత్రించింది! బిల్హణు డేమన్నాడు? రావణాసురుణ్ణి దుర్మార్గుణ్ణి చేసినవాళ్లూ కవులే. రాముణ్ణి మహామహుణ్ణి చేసినవాళ్లూ కవులే అన్నాడు. (విక్రమాంకచరిత్ర చూ) దాదాపు రెండువేల పద్యాలు యీకవి యీచరిత్రలో లిఖించాడు. చేదస్తంగా పెంచిన ఘట్టం వకటి లేదు. ఋతువర్ణనకుగాని సూర్యోదయ-సూర్యాస్తమయాలకుగాని వొక్కొక్క పద్యంకంటె ఖర్చుపెట్టినట్లు లేదు...

శా॥ హారావళ్యచలప్రపంచము నితం । బాపత్యకోపత్యకాం
తారామాశ్మగుహాధునీయుతముగా । నాకంపమొందన్ మహో
దారప్రాభవుఁ డాప్రతాపుని మహా । దివ్య ద్దక్షిణావర్త శం
ఖారావమ్ములు భూనభోంతరము ప్ర । య్యాల్ గాగ మ్రోసెన్ వడిన్.

ఈమాదిరి పద్యాలు సర్వత్రా వున్నాయి. చదువరులు చూడకోవలసిందేగాని వుదాహరించవలసివస్తే వ్యాసం తెమలదు. సూత్రప్రాయంగా సుమారు పదేళ్లకు పూర్వం యీపుస్తకాన్ని నేను చదివి యిచ్చిన అభిప్రాయం మూడునాల్గు పంక్తులు మాత్రమే - దానికి యీవిమర్శనం భాష్యం వంటిదేకాని అన్యం కాదు...

ప్రస్తుతగ్రంథకర్త తురుష్క-భాషాపదాలు చాలా వాడవలసి వచ్చింది. ఆయారాజుల నామధేయాలు దేశాలపేళ్లు పట్టణాలపేళ్లు స్త్రీలపేళ్లు సమస్తమూ ఆ భాషలోనే వున్నాయి. వాట్లని మార్చడం యెటా! కొన్ని సంస్కృతభాషా సంపర్కం కలిగివున్నా

(తేజసింగు వగైరా) అవిన్నీ అపభ్రంశంగానే వున్నాయి. అట్టిశబ్దాల విషయంలో గ్రంథకర్త బాధ్యుడుకాడని విజ్ఞు లెరిగినదే. యెన్నో లోకోక్తులు సమయోచితంగా రసోచితంగా యీయన వాడివున్నాడు. అందులో కొన్ని గోదావరీ మండలంవారికి అపరిచితాలు. అట్టిది ఒకటి చూపుతాను. యీ లోకోక్తికి "పాండవబీడు" మా ప్రాంతంలో "అయ్యవార్లగారి నట్టిల్లు" పర్యాయంగా వుంటుందేమో అనుకుంటాను. ఇది వాడినచోటు.

గీ॥ వట్టి పాండవబీడు మే (వాడసీమ!

సందర్భాన్నిబట్టి చూస్తే శుద్ధదరిద్ర ప్రదేశమనియ్యేవే తేల్తూవుంది. యింకా కొన్ని యీలాటివే వున్నాయి.

స్థాలీపులాకంగా యీరాజశేఖరకవి కవిత్వాన్నిగూర్చి కొన్నిమాటలు వ్రాశాను. ఈయన దేశభక్తి పరవశుడే. కాని, కులాచారాలయందు పట్టుదల కలవాడు. యీ విషయం కవిత్వంలో సర్వత్రా గోచరిస్తుంది. సంస్కృతభాషలోకూడా మంచిప్రవేశం కనపడుతుంది. తెల్గు, మెట్రిక్యులేషన్ వఱకూ చదివిన పాఠశాలలోనే అభ్యసించి వుండాలి. కీ॥ శే॥ గిడుగు - రామమూర్తిపంతులుగారు వాకట్టుణముకూడా వ్యక్తం చేయకుండా జీవితాన్ని భాషకోసం వ్యయించిన నిష్కల్మషహృదయుడు. ఆయీ రాణాచరిత్రం ఆయన చూచివుంటే చాలా సంతోషించేవారు. యెంతేనా వ్రాశేవారు కూడాను. నాకు తెలిసినంతలో విమర్శించాను. యీనాటి ధన్యకవులలో యీయన చిటికెనవేలిమీదికి వచ్చేవాడుగాని అల్లా-టప్పా వాడు కాడు.

శ్లో॥ కవిః కరోతి కావ్యాని । లాలయ త్యుత్తమో జనః
తరుః ప్రసూతే పుష్పాణి । మరు ద్వహతి సౌరభం॥

ఆంధ్రదినపత్రిక - సారస్వతానుబంధము
23-3-41, 30-3-41, 6-4-41 తేదీలలో
ప్రకటితము.

"రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర"

= శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ. =

నిరాడంబరముగా గ్రంథము వ్రాసి జాతీయమైన వస్తువును గ్రహించి రసవత్తరముగా వ్రాసిన గ్రంథములు కొన్ని యాదరింపఁబడుట లేదు. అందులో "రాణాప్రతాపసింహచరిత్ర" తలమానికమువంటి గ్రంథము. ఈగ్రంథ రచయిత దుర్భాక - రాజశేఖర శతావధానిగారు. ఇది కొంచెము తక్కువగా రెండువేల గ్రంథము.

మనదేశమున భారత-భాగవతములు విమర్శ్యము లగుచున్నవి. భాషచేతఁ గాదు; భావములచేత......మనస్సుతోడివి - పాశ్చాత్యదేశములని, హృదయముతోడివి - ప్రాచ్యదేశములని, పెద్దలు వ్రాసిరి. ఈహృదయమును వదలిపెట్టినచో మనకే కాదు ప్రపంచమునకే ముక్తి లేదు. ఆహృదయ మీ "రాణాప్రతాపచరిత్ర" యందు మహాభారతమునందెంత యున్నదో యంత యున్నది.

"భారతము" దేశభక్తిని పెంపొందించునని రష్యనుదేశస్థులు తమ భాషలోనికి అనువర్తించుకొనుచున్నారట. భారతమున కాశక్తి యున్నచో "రాణాప్రతాపచరిత్ర" కును ఆశక్తి కలదు.

రాణాప్రతాపుఁడు పేరునకు రాజపుత్రుఁడు. ఆంధ్రుఁడు కాదు. ధర్మరాజాంధ్రుఁడా! కృష్ణుఁ డాంధ్రుఁడా! రాముఁ డాంధ్రుఁడా! శంకరుఁ డాంధ్రుఁడా! వారందఱును భారతీయులు. అందుచేత ఆసేతుశీతనగము వారి కథలు పాడిరి. అట్లే ప్రతాపుఁడును.

భారతము పూర్వకాలము కథనే చెప్పును. అందులో నున్న ధర్మముమాత్ర మేమన జాతిది. ఆవిషయము ద్వాపరయుగము నాఁటిది. మన పరిస్థితులతో సంబంధము లేనిది. ప్రతాపసింహచరిత్ర మన ధర్మమునే గాక మన పరిస్థితులనుగూడ చెప్పును. అక్బరుచక్రవర్తితో పతికియేండ్లు హోరాహోరి పోరాడి-స్వదేశము వదలి-కొండలలో గుట్టలలో నివసించి-తిండిలేక-గడ్డిరొట్టెలు తిని-దైవవశమున మరల స్వాతంత్ర్యము సంపాదించిన మహాపురుషుఁడు రాణాప్రతాపుఁడు. ఆయనకన్న ధర్మరాజాదు లేమియు నెక్కువవారు కారు. వస్తువైశిష్ట్యమునకుఁగాని, కథాచమత్కారమునకుఁగాని, ఇందలి భిన్నపాత్రల భిన్నతావిశిష్టతకుఁగాని భారతమున కీగ్రంథము తీసిపోదు.

వస్తు-విట్టివంటిది. కవి-యెట్టివంటివాఁడు? వ్యాసునకు తిక్కన్నకు నెంత వీరరసావేశ మున్నదో యంత వీరరసావేశము గలవాఁడు. ఇతనికి బ॥ శ్రీ॥ చెళ్లపిళ్ల - వెంకటశాస్త్రిగారిని ఎవరో ప్రశ్నించిరట—"భాగవతము పోతన్నగారు వ్రాయనిచో, మఱి

వ్రాయుటకు సమర్థు లెవ" రని. కాసుల - పురుషోత్తమకవియని వారే సమాధానము చెప్పిరట! సన్నివన్నైన భారతములోని యుద్ధపంచకము తిక్కన్నగారు వ్రాయకయుండుచో మరెవరు వ్రాయఁగలుగుదురని ప్రశ్నించినచో నేను "రాజశేఖర-శతావధానిగా" రని సమాధానము చెప్పెద. ఈగ్రంథములో చివరి నాల్గాశ్వాసములు యుద్ధమే తిక్కన వేరే లేదు. యుద్ధవర్ణన మెచ్చుట చూచినను, తిక్కన్నగారి రచనతోఁ దులదూగుచున్నది.

ఈగ్రంథము అస్వతంత్రజాతి కొక స్మృతిగ్రంథము వంటిది. రాణాప్రతాపుని భద్రాకిరణప్రతిజ్ఞ చూడుడు...... ఈఘట్టము ద్వితీయాశ్వాసములో నున్నది. ఈ ఘట్టము చదివినచో పారతంత్ర్యజాతికి ఇది స్మృతిగ్రంథ మన్నమాట కర్థము తెలియును.

రాణాప్రతాపునకును, మహాత్మునకు గల సామ్యము భారతజాతికి గల యస్వాతంత్ర్యత. మహాత్మునిది కత్తిలేని సాత్త్వికపుపోరు – ప్రతాపునిది కత్తిగల సాత్త్వికపుపోరు. ప్రతాపసింహుఁడు అక్బరును జయింపవలెనని యుద్ధము చేయలేదు. పౌరుషశక్తితో గెలువలేనని యాయనకు దెలియును. కాని వట్టి ధర్మముకోసము యుద్ధము చేసెను. భారతజాతీయధర్మము పరులకు లొంగిపోదు - చచ్చిపోదు - అని రుజువుచేయుటకే యుద్ధము చేసెను.

"కాన, విజయంబు ముఖ్యంబు గాదు మనకు
ధర్మ నిర్వహణంబు కర్తవ్య మిపుడు."

ఇది ప్రతాపుని యూహ. ఈఘట్టము చదువవలయును. నేటి సత్యాగ్రహము నకు ఆనాటి ప్రతాపుని యుద్ధధర్మమునకు భేదమే లేదు.

ప్రతాపీయులు - అన్నము తినలేదు - నీరు త్రావలేదు - నిదుర పోలేదు. ఇది బలవంతముచేత గాదు. వ్రతముచేత.

ఈకథకు మనకథకు వేయి పోలికలు. అన్నిటికన్న గొప్ప పోలిక ఆ అబ్దుర్రహిమాన్ - ఈయన అక్బరునకు సర్వసేనాని. వీరరసారాధకుఁడు - ప్రతాపునకు పృథ్వీసింహుఁడు వ్రాసిన యుత్తరము కవితమైన యీముసల్మాను సేనాని వ్రాసిపెట్టినది. ఆయన మొగలాయీలలో యంతకవి. రణధ్వజము - గరుడధ్వజముగా, కృపాణము - నందకముగా, కవచము - పట్టుబట్టగా, హల్దీఘాటు యుద్ధమున తనకు "ప్రతాప రాజనారాయణుఁడు దర్శన మొసంగె" నట. అతఁ డక్బరుతో ననుచున్నాఁడు. ఆప్రతాపుడు—

మ॥ "అకటా! నీవలె ధర్మముల్ దెలిసి రాజ్యం బేలఁగాలేఁడో! మ
చ్చికమై భూప్రజఁ బుత్రులట్ల బలెఁ గృపాశ్రీఁ జూడఁగాలేఁడో! పా
యక వర్ణాశ్రమ ధర్మపద్ధతి తిరంబై నిల్పఁగాలేఁడో! యెం
దుకు నాతండు స్వతంత్రుఁడై నిలువఁగాదో! యానతీఁగోరెదన్.,"

ఈ మహానుభావుఁడు చెప్పిన యీయర్థములో బూర్వ భారతదేశమందుఁ గల భిన్నరాజ్యముల ధర్మ మిమిడియున్నది. షట్చక్రవర్తులు - షోడశ మహారాజులు చక్రవర్తులుగాని, రాజులుగాని యగుట రాజ్యమును విస్తరింపఁజేసి యేలిన దేశవిస్తీర్ణతబట్టి కాలేదు. వారు పాలించిన ధర్మముయొక్క యౌత్కృష్ట్యమును బట్టి యయినారు. నల మహారాజు ఒక్క నిషధదేశమునకే రాజు. కాని షట్చక్రవర్తులలో నొకఁడు... ఈ రహిమానుఁడు మఱియు ననెను. ఆ ప్రతాపునకు తాము సమకాలికు లగుటయే గొప్పతన మట. ఇట్టి రహిమానులు నేటి పాశ్చాత్యులలో నెంతమంది లేరు? ఆపాశ్చాత్యులలో నక్బరు చక్రవర్తులే లేరు. అక్బరు చక్రవర్తి ప్రతాపుని గురించి యిట్లనెను :—

"ఆ మహానాయకవతంస । మా ప్రతాపుఁ
డెన్నిగతుల యోజించిన । నన్నుఁబోలు
కోటి సార్వభౌములు చేరి । కొలువఁదగిన
ఛాత్రనిధి యనుమాట వ । జ్రాలమూట".
"నాదు జీవితశేష మం । తయుఁ ప్రతాపు
సేవఁ గడిపినఁగాని దు । ష్కీర్తి పోదు."
"మన బ్రతుకులు పోరులనె తెల్ల । వారిన వకటా!"
ఇది యక్బరుయొక్క సౌశీల్యము. ....

ఈకవి యఖండమైన క్రొత్తపలుకుబడులు గలవాఁడు.
"ఇతడు బాడబానలము పారమ్రింగు మ । హాబలుండు"
"పిడుగుల్ వ్రేళ్ల నఱకు భయదశౌర్యులు"
"మొదలఁ నెత్తురు పంచుకొం చనుజుఁడై । పుట్టొందె"
"ఒకకాడఁ జనియించు రెండుపువ్వుల । ట్లొప్పారి"
"దురదృష్టం బది యెల్ల నాపయిని గం । తుల్ పెట్టె"
"అక్బరు విజయరథము కాడిమోసిరి స్వాతంత్ర్య । ఘనత మఱచి"
"పుడిసెం డూపిరి మేన నుండువఱకుఁ । బోరాడి"
"మాటలను గట్టి యాయువు । బుజ్జకెత్తి
శాశ్వతబ్రహ్మకల్ప మీ । జగతి నుందుమో!"

ఈ మొదలైన వనేకములు - ఇంక సందర్భానుసారముగ లోకోక్తులు మొదలైనవి కుప్పతెప్పలుగానుండి గ్రంథము ఆంధ్రసరస్వతీదేవికి క్రొత్తభూషణముగా నున్నది.

ఈకవి రాజపుత్రయోధుల శౌర్యాదుల నెంత వర్ణించునో ముసల్మానుల శౌర్యాదుల నంతే వర్ణించును. హుమాయూనుని వర్ణించుటయు, బేబరుపడ్డ కష్టములు వ్రాయుటయు నొక ముసల్మానకవి యెంత యభిమానముతో వ్రాయునో యీయనయు నట్లే

వ్రాసెను. ఈ రచన భారతమును దలపించుచున్నది. ఉదయసింహునకు 25 మంది కొడుకులు - రెండవవాడు సూర్యుడు - మూడవవాడు సాగరుడు - పెద్దవాడు ప్రతాపసింహుడు...జగమల్లుడు మఱియొకడు. ఇతడు శౌర్యహీనుడు. అతనికి రాజ్యమీయవలయునని రాజు తన సరదారులతో చెప్పిపోయెను.

మ॥ "కమలాప్తాన్వయమా! భవత్కృత మహా । ఘంబేమొ! రాముండు పూ
ర్వము కొన్నేడులు మానియుండవలసెన్ । బట్టాభిషేకంబు! చం
ద్రమహీనాథుఁడు లేకయే చనియె! నీ । నాఁడీప్రతాపుండు స
ర్వము గోల్పోయెను! దుర్బలుల్ జనకు లౌ । రా! యెంతకున్ గర్తలో!"

అని బంధుజనులు విషాదమొందిరి. సలుంబ్రాకృష్ణుఁడు అచ్చటి తీర్పరి. రాజుతో "సరే' యనెను. కాని చివరకు ప్రతాపునే రాణా చేసెను. జగమల్లుఁ డభ్యంతరపెట్టెను. ఈకవి చాలచోట్ల నన్నయగారిని పోలినట్లు వ్రాయును. రాజసూయమున సహదేవుఁడన్న మాటలకు, ఇచ్చటి సలుంబ్రాకృష్ణుని మాటలకు పోలిక చూడుడు.

"రాణాలన్ బొనరింతు బాధ్యత సలుం । బ్రావారిదన్ మాట యీ
క్షోణిన్ గల్గిన వారెఱుంగుదురు! ఇ । చ్చోనేఁబ్రతాపున్ మహా
రాణాగా నొనరింతుఁ! గూడదను ధీ । రగ్రామణుల్ గల్గినన్
బాణిన్ బైకెగ నెత్తుఁ! డిప్పుడె యెదు । ర్పన్ వత్తు నత్యుద్ధతిన్."

జగమల్లుని త్రోసిరాజని కృష్ణుఁడు ప్రతాపునే సింహాసన మెక్కించెను.

"పరిఫుల్ల రుచిర సరసిజ పరంపరలు నెరపినటు స । భాభవనం బ
ప్పురజనముల నెమ్మోములఁ బరమామోదమున నపుడు । భాసిలుచుండెన్."

ఇది మఱల నన్నయ్యగారి రచన. ఈ పట్టాభిషేకోత్సవ మంతయు ప్రబంధసరణి నడచెను.

రెండవ కొడుకైన సూర్యుఁడు సలుంబ్రాకృష్ణునివద్ద పెంపఁబడెను. రాణా అతనిని తనవద్దకు పంపు మనెను. శ్రీకృష్ణుఁడు పంపెను. అతని భావము.

"నా స్వామిస్నేహముమ్రోలఁ దుచ్ఛములు స । ప్తద్వీప సామ్రాజ్యముల్."

వసంతకాలము వచ్చెను. ఎల్లరాజులు ప్రతాపునకు కానుకలు పంపిరి. మఱల నన్నయ్యగారివలె వ్రాయుచున్నాఁడు.

మ॥ "తలపైనన్ మగణా తురాయి వెలుగొం । దన్, ధాళధళ్యంబు రం
జిలు ఖడ్గంబులు వ్రేల, దొడ్డనునుతే । జీ లెక్క యోధాళి చెం
తల సేతేరఁ, బ్రతాపుసింహు గొలువన్ । నానామహీమండలేం
ద్రులు వేంచేసి రుగాదికానుకలు దొం । తుల్ దొంతరల్ తెచ్చుచున్."

అప్పు డందఱు వేటకుఁ బోయిరి. ఈవేటకుఁ బోవునపుడు రాజపురోహితుఁడైన హారభట్టుగూడ వెళ్లెను. ఈపురోహితులుగూడ వీరులే. రాజులకు ప్రాణములు ధారవోసినవారు. ఐహికాముష్మికములకు చేయూత యైనవారు...

వేటయైన తరువాత కూర్చుండి మాటలాడుకొనుచుండఁగా నొక వరాహము వారి నడిమికి వచ్చెను. దానిని అన్నదమ్ము లిద్దఱు - సూక్తుఁడును - ప్రతాపుఁడును తమ బాణములతో గొట్టిరి. నేను చంపితి నన నేను చంపితి నని తగవు లాడిరి. సూక్తుఁడు ప్రభువుతో - నన్నగారితో వివాదము పెంచెను. సలుంబ్రాకృష్ణునిగూడ లెక్క సేయలేదు. హారభట్టు సూక్తునకు నీతి నుపదేశించెను. ఆపురోహితునితో సూక్తుఁ డిట్లు పొగరుబోతుతనము ప్రకటించెను.

"తనదౌ శక్తికి మీఱు కార్యములకున్ ♦ దారొన్న చో ముప్పు వ
చ్చును! మాయిర్వురలోన నొక్కఁడు రణ ♦ క్షోణిన్ మృతిన్ గన్న మీ
రును రావచ్చును! నేఁడె వచ్చు! మఱి పా ♦ రోహిత్యమున్ జేయవ
చ్చును! లబ్ధిన్ గొనవచ్చు! నిప్పు చనవ ♦ చ్చున్ దాఁటి దూరంబునన్."

అంత హారభట్టు వారి యుద్ధ మాపలేక వారి నడుమ తాను కత్తిపెట్టుకొని పొడుచుకొని చచ్చెను.

"నాటి కష్టదశ దీ ♦ ర్చన్ బూని యాత్మార్పణం
బు నొనర్చెన్ హారభట్టు త్యాగనిధియై ♦ ముల్లోకముల్ మెచ్చఁగన్."

అంత యుద్ధము సమసిపోయెను. "గురురుధిరంబు దాటగను కూడదు" అని ప్రతాపుఁడు యుద్ధమును మానివేసెను. సూక్తుఁడు దేశమును వదలి పోయెను. ఎచ్చటికి బోయెను?

"తా సరిగెను ఢిల్లితోఁ గ్రివకు! కులాం ♦ తకు లందఱు పోవు తావుకున్."

ఇచ్చటినుండి ప్రతాపునిశౌర్యాగ్ని రాజు, మండి, యక్బరుగ్రిస్తు, పాతికయేండ్లు రగులబెట్టిన ఘట్టము. ఆశౌర్యము, ఆయుద్ధములు, ఆప్రతిజ్ఞలు అవియన్నియు వ్రాసినచో పట్టరానంత గ్రంథ మగును. ఈకవిసార్వభౌముఁడు ఈఘట్టము చిత్రచిత్రములుగా వ్రాసెను. మొదటనే చెప్పితినిగదా "ఈగ్రంథము యుద్ధపంచకమువలె నున్న" దని. ప్రతాపుఁడు దేశమంతయు బీడుపెట్టించి తన్ను సేవించు నందరిని వెంటఁదీసికొని కుంభల్మేరుదుర్గములో గూర్చుండెను. సలుంబ్రాకృష్ణుఁడు - భానుసింహుఁడు - మనస్సింహుఁడు - శ్యామసింహుఁడు - తేజసింహుఁడు - రామచంద్రదేవుఁడు - భిల్లనాయకుఁడైన భీమచాంధుఁడు వీరందఱు తమతమ రాజభక్తులను దెల్పిరి. వారి రాజభక్తి - తెలుపుటలను చదివియే చూడవలయును. ఈ బైరాగియైన ప్రతాపునకు - ఆ మహారాజైన అక్బరునకు విరోధము. భోగసన్న్యాసమున - ప్రతాపుఁడు, రాజ్యతృష్ణచేత - అక్బరు. తనచేతిలో చిక్కిన

మొగలు సైన్యమును ప్రతాపు డెన్నిసారులో వదలిపెట్టెను. ప్రతాపుని యీ కట్టు-దిట్టములు చూచి అక్బరు భయపడెను. ప్రతాపుని గెలువలేనని కాదు; ప్రతాపుని మీదికి పోయినచో తనకండగానున్న రాజపుత్రసేనానులకు కోపమువచ్చునని. అతఁడు దీర్ఘదర్శి- అప్పటి కప్పుడు భేదముపన్నుట కాకపోయినను భేదము పుట్టుటకు ఒక పన్నాగము పన్నెను. - - -

"ననుఁగనుఁ బేర్మిమైఁగనుచు । నాప్రభుతన్ మదిమెచ్చి కన్య ని
చ్చిన మీమువంటివారి వెలి । చేసి ప్రతాపనృపుండు పంక్తి భో
జనమున కైన నించుకయు । నైపక తేలికచేసి చూచె! మీ
ఘనతకు హాని వచ్చినను । గల్గవె నాకు విషాదవేదనల్!"

ప్రతాపుఁడీ కులము చెడినవారితో భోజనము చేయఁడు. కులముచెడుట తప్పని ప్రతాపుని యుద్దేశము. ఒక జాతియొక్క జాతీయతలో వర్ణభేద మంతర్భూతమని వారి యుద్దేశము. - - - తరువాత అక్బ రిట్లనుచున్నాఁడు.

"మఱి నాయొద్దను జేరు భూమిపతులన్ । మర్యాదతోఁ జూడనో!
ధరణీభాగము లీయనో! పిలిచి బాం । ధవ్యంబు చేకూర్పనో!
చిరమైత్రిన్ విహరింపనో! నృపులు నన్ । సేవించి చేదేమి మే
సిరి! తానింతటి మూర్ఖ మేమిటికిఁ దా । ల్చెన్ జెప్పఁగాఁ జాలుదే!

ఇంత రాజనీతి అక్బరు ప్రకటించెను. ఇట్టి రచన సామాన్య కవి చేయునదికాదు. ఇది తిక్కనాదులు చేయఁదగ్గది. మానసింహుఁడు ప్రతాపుని యొద్దకుఁబోయి అక్బరును గూర్చి యెంతయో పొగడెను. మానసింహుని వంశమునకు ప్రతాపుని వంశీయులు గురువులు. ప్రతాపుఁడు మానసింహుని పొగడిక విని అక్బరు రాజనీతిని మానసింహునికి విశదీకరించి చెప్పెను.

"నిగూఢ మాతని మనోవ్యాపార లీలాగతుల్."

"అల్లుఁడై-బావయై-మామ । యైన తన్ను
వెలితి గనసీక శ్రీమహా । విష్ణువట్లు
భారతీయులు కొలుతురన్ । భావ మెఱిఁగి
అక్బ రిటుచేసె! హేతువ । న్యంబు గలదె!"

అని చెప్పెను. అంత చల్లఁగాఁ బాలించు నక్బరు రాజ్యములో ఘూర్జరదేశమున [illegible]ము. అక్బరొకనాఁక దిగ్విజయమును చేయుచున్నాడు. ధనేశ్వరమ్మున సన్న్యాసులలో సన్న్యాసులకుఁ [illegible]పెట్టి తానొక పక్షము చేరి వారందఱిని నాశనము చేసి [illegible] ప్రతాపునియొక్క ధర్మమున నేమో: నిజమైన రా జెట్లుండవలయునో, ఆప్ర [illegible] రా[illegible]; ఈఘట్టమంతయు చదివినచోఁ దెలియును. ప్రతాపుఁడు [illegible] [illegible]మైన రాజు. భోగాభిముఖుఁడైన రాజువలన లోకములోఁ [illegible] లేకుండఁ బోవును.

"ఆకాపట్యము లాదరస్మితము లా । యౌదార్య మావిద్య మా
మోకాల్ మ్రొక్కులు నాచమూవిభవ మా । ముప్ప్రిధు సేవించుటల్
నా కెత్తుక దలనొప్పి పట్టణము ల । న్నక! మీకు నెట్లుండునో!
నాకీ కొండలువోలె సౌఖ్యమిడు శాం । తస్థానముల్ లేవుపో!

ఇది ప్రతాపమూర్తి అనిన, మానసింహుడు

ఈ యే రిటు పాఱజొచ్చె! నెదు । రీద నెవండు సమర్థుడా! వృథా
పౌరుష మున్నదంచు బడ । బాజ్వలనంబును బాఱమ్రింగదే!"

అన, ప్రతాపుడు ఒక చిన్నకథ (Parable) చెప్పెను. ప్రతాపుడు గాంధీ వంటివాడు- యేసుక్రీస్తు వంటివాడు-మహాత్ముల వంటివాడు-చివర కిట్లనెను. "నారాజ్య మరణ్యము-మేము సన్న్యాసులము-మీయక్బరునకు మమ్ము గెలువవలెనని పట్టుదలయేమి

"అప్రతిహతముగా । నక్బరొకడె యేల క్షితిని దేవుడు సృష్టి । చేయలేదు. ప్రజలతనిచేc జంపcబడుటకుc బుట్టలేదు- రాజకన్యక లతని భోగపరత కుద్దేశింపc బడ లేదు-అతని రాజ్యతృష్ణముందు సర్వజగత్తు "పారతంత్ర్యమున మునుగుటెల్ల పాడిగా దనుచు నక్బరెంత యెఱిగిన జగమున కంతమేలు"

చివరకు భోజనవేళ మానసింహునకుc గోపమువచ్చెను-నిష్ఠురోక్తు లాడెను. మిమ్ము నాశనము చేసెదనని చెప్పి లేచిపోయెను.

ఇట్లు వ్రాసిన నూరకే పెరిగిపోవును. ప్రతాపుడు పౌరుషమునకు ధర్మమునకు రెండవ యర్జునుడు-కురుబలముచూచి యర్జునుడు పొందిన విషాదయోగమువంటిది ప్రతాపుడును పొందెను. మొగలుసైన్యము సగానికి సగము రాజపుత్రులు- అందుకని యే ప్రతాపునకు

ఇది యవనసేనతోc జేయు । కదనమో స్వ
జనముతోc జేయు కదనమో । శంక గలిగె"

ఈశంక ఆనాటినుండి యీనాటివరకు అట్లేయున్నది ఈయుద్ధములో ప్రతాపుని సైన్యములు చెదరిపోయినవి. ప్రతాపుని తమ్ముడు సూక్తుడు ప్రతాపుడు అవతార పురుషుడని గ్రహించెను- మఱల నన్నగారివైపే చేరెను.

చివరకు తనబిడ్డ మొలుగడ్డితో జేసిన రొట్టె తినుచుండగా నడవిపిల్లి వచ్చి యతనిని గీరి రొట్టెనెత్తుకొని పోయెను. ప్రతాపుడు చక్రవర్తి నాఱు నెలలు గడు వడిగెను. ఉత్తరమిచ్చి భిల్లుని పంపించెను. ఆయుత్తరమును చూచి యక్బరు పొందిన సంతోషము నకు మితిలేదు. అప్పుడు సభలో పృథ్వీసింహుడు ఆయుత్తరము ప్రతాపుడు వ్రాయ నేలేదనెను. వారును వీరును వివాదపడిరి. ఆయుత్తరము తెచ్చిన భిల్లునితో పృథ్వీసింహుడును అతని భార్యయు నిట్లనిరి.

“చెప్పుము చిత్తమిచ్చి యిదె ♦ శ్రీనృపలోక జగద్గురుండు మా
యప్ప ప్రతాపదేవుని ము ♦ ఖాంబురుహంబున జంద్రబింబ మం
దొప్పెడి వెన్నెల ల్లలరు ♦ నుత్తమమౌ దరహాసరేఖ తా
నెప్పటియట్ల పాయక ర ♦ హించుచు నున్నదె భిల్లశేఖరా!

ఈపద్యము భాగవత పద్యమువలె నున్నది. కృష్ణుడు సుఖముగానుండెనా యని
ధర్మజు అర్జును నడిగిన ఘట్టములోని పద్యమువలె నున్నది.

శ్రీ నృపలోక జగద్గురుండు మాయప్ప ప్రతాపదేవుడు”

ఇందు రసధ్వని వేయిమూర్తుల రూపు గట్టుచున్నది. హృదయమునుండి వచ్చిన
కునగా నిది. వట్టి యక్షరములుగా మాటలుగా గనిపించునుగాని ప్రతాపుడుగా
గట్టిన పృథ్వీసింహుని స్వాతంత్ర్యాభిలాష యంతయు ధర్మవీర రసమంతయు
బలో నున్నది. ఇట్టి రచన మహాకవులే చేయగలరు.

అబ్దూరహీమాన్ వ్రాసిన యుత్తరము అతడు పృథ్వీసింహునితో జేసిన సంభా
షయుత్తరమును చదివి తీరవలయును — అందులో కొన్ని భాగములు

“భరత ఖండంబు నుద్ధరిం ❘ పగ జనించు
ధూర్జటివి నీవు! రాజమా ❘ త్రుడవుగావు!”

భారత మహాఖండంబు దాస్యాంధకా
రనిమగ్నంబయియుండ! లోకముల దౌ ❘ ర్భాగ్యమ్ములున్ దీఱె నే
డని హర్షింపగ బ్రతాపభానుడుదయం ‡ బైయుండె”

“తనదునేల్బడి సంత హైం ‡ దవ మహత్త్వ
మక్బ రంతెయు గొను దొడ్డ ‡ యడిలికాడు!”
“స్త్రీలు బురుషుల రాజ్యంబు ‡ దేశమెల్ల
విలుచు నీయక్బరను గొప్ప ‡ విలువకాడు.

ప్రతాపు డిట్టివాడు——ఇంక అక్బరు ఇట్టివాడు.

“ఈవు విశ్వప్రపంచమం * దీశ్వరుని య
నంత లీలాగతులు గాని * యాడె దెపుడు!”
“విలువ గట్టుచు రాజ్యంబు ❘ గొలుచు నక్బ!
రెవరి గొప్పతనం బెంతో * యెఱుగు జగము.”

ప్రతాపుడు మరల యుద్ధము ప్రారంభించెను. కొండలలో దాగి పొంచుచు
చీల్చిచెండాడుచు కలసిమెలసి విధ్వంసనముచేయుచు తుప్పటిలో చాటగుచు నిట్టియుద్ధ
ము. (Guerilla warfare) అయినను గెలువలేక పోయెను. ప్రతాపుని దాడి
కంతు లేకపోయెను. అక్బరు సర్వసంపదను కైవసముచేసి కొనగా,

తఱితో నక్బరు సార్వభౌముఁడు నితాం ♦ త ప్రాభవోపేతుఁడై
ధరణీచక్రము నేలువేళను దరి ♦ ద్రత్వంబు దిక్కేఁడి యు
ర్వరఁ దానుండఁగఁ జోటుగానక మహా ♦ రాణాప్రతాపావనీ
శ్వరు సంసారము నాశ్రయించినది! యీ ♦ పాపంబు నేమందునో"
"అతిభీమంబుగఁ బెల్లురేఁగి నిబిడం ♦ బై మూఁగి యీసర్వ భా
రత దేశంబును ముంచివైచిన మహో ♦ గ్రంబైన దాస్యాంధకా
రతతిన్ దేవుని దృష్టిగూడ నణుమా ♦ త్రింబున్ జొరన్ బోని దు
స్థితి సంధించెడు పాపికాల మరుదెం ♦ చెన్ జూచి యెట్లోర్తునో!"

చివరకు ప్రతాపుఁడు దేశమే వదలిపెట్టి పోఁదలఁచెను- భామాసాహి వచ్చెను-ధన మిచ్చెను-ప్రతాపుఁడు మఱల సైన్యములు సమకూర్చెను-మఱల తన రాజ్య మంతయు గెలుచుకొనెను.

అంతయు నైనది...కాని, ఓయి ప్రతాపా! శ్రీనృపలోక సద్గురూ! మాయప్పా!

సీ॥ అక్బరు విశ్వంభ ♦ రాధీశ మాళిది ధనసేవ! నీయది ♦ దైవసేవ!
యాతని దెల్లప్పు ♦ డాత్మవైభవము! నీయది నిరంతరము నా ♦ త్మావబోధ!
మతని కుండినదెల్ల ♦ నైహిక బలము! ని న్నాశ్రయించినదెల్ల ♦ నాత్మబలము!
నతని దండఱ కన్ను ♦ లలరించు భోగంబు! నీది జగముమెచ్చు ♦ నిండుత్యాగ!
మతఁడు జగము గెలిచె! ♦ నాత్మ గెల్చితివి నీ!
వాతఁ డితర జనుల ♦ నాశ్రయించు!
నీవు స్వాశ్రయుఁడవు! ♦ నీకు నాతని కెన
లేదు జగము క్రిందు ♦ మీఁదులైన.

ఇంక నొకమాట. ఈ రసప్రవాహములో ప్రవాహము వెంటనే పోయి విమర్శించితిని. వేరొకగతి లేదు. కాని ప్రవాహము నడుమను, తీరము వెంటను, సంగుళ సంగుళమును, గల తామరపూలు, కలువపూలు, నీటి బెగ్గురులు మొదలైన శోభలు పాఠకులే చూచుకొనుచు చదువుకొన వలయును. ఇది పరమోత్తమ గ్రంథములలో నొకటి.

భారతి.
(నవంబరు 1943)

అభినందనము.

మ॥ విమలాత్ముల్ వనపర్తి పండితకవుల్ । విజ్ఞుల్ కరం బుత్తమో
త్తమ కావ్యంబగు నీప్రతాప సుచరి । త్రంబున్ బఠింపించి హ
ర్షము పొంగన్ "కవిసార్వభౌమ" పదమున్ । సద్భక్తి నీకిచ్చుచున్
దమకీర్తిన్ వెలుగొందఁజేసిరి దిగం । తప్రాంత విశ్రాంతమై.

మ॥ అలఁతిన్ గాని స్వతంత్రతాగరిమమున్ । ద్యాగంబు ధర్మంబు ను
జ్జ్వలమౌ వర్తన మెంతకాలమొ యను । స్థానంబుఁ గావించి త
త్ఫలపాకంబున వ్రాసినాఁడవు ప్రతా । పత్మాపు కావ్యంబు! న
ట్టులె కాకుండినఁ దన్మయత్వ మది యె । ట్లున్ గల్గుఁ గొండంతఁగన్.

సీ॥ మును పురాణకవిత్వ । మునకు మార్గము చూపెఁ బ్రథముఁడై నన్నయ । భట్టమౌళి!
యిరువదవ శతాబ్ద । మిరవొంద నీవు దేశచరిత్ర శోధించి । సమధిక భువ
నోన్నతశౌర్య ధీ । రోదాత్త నాయకోత్తమ సార్వభౌము ప్ర । తాపసింహ
రాణాచరిత్ర మే । ర్పఱచి చారిత్రక ప్రథమకావ్యము వ్రాసి । వాసిఁగంటి!

గీ॥ వీవె చారిత్రక కవుల । కెల్ల మూల
పురుషుఁడవు! మార్గదర్శివి! । బుధవరేణ్యు
లరసి "కవిసార్వభౌమ" స । ద్బిరుద మిడిరి!
నీ సుకృత విశేషంబు వ । ర్ణింపఁ దరమె!

మ॥ తెలుఁగున్ దల్లి శిరఃకిరీట మని కీ । ర్తిన్ గన్న యాభారతం
బున నందందును గొన్నితావుల రసం । బున్ దక్కువై యుండ వ
చ్చును! బందొమ్మిది నూర్లు పద్యములు మ । చ్చున్ జల్లి యేకైక ధా
టిని సాగించితి! ప్రాత-క్రొత్త కవికో । టిన్ సాటి లేకుండఁగన్

సీ॥ పదియునెన్మిదినాళ్ళు ♦ పట్టువీడక కొనసాగె భారత మహా ♦ సంగరంబు!
దానికన్న నొకింత ♦ తడవుగాఁ జెలరేగె రామరావణుల దు ♦ ర్వారరణము!
నాలుగేండ్లార్నెలల్ ♦ నడచె నప్రతిహత మగుచు నైరోపా మ ♦ హాహవంబు!
నేడేండ్ల పొడవున ♦ నీజగం బగలించె నమెరికా స్వాతంత్ర్య ♦ సమరధాటి!

గీ॥ యిర్వదైదేండ్లె సాఁగెఁ బ్రతా ♦ పేంద్రు రణము!
తిక్క నాదులకును దల ♦ తిక్క యెత్తు
వంత యుద్ధంబు నిటుల వ్రా ♦ యఁగఁ గలిగితో!
వరద కవిశాభిరామ! ఓ ♦ సార్వభౌమ!

చ॥ తెలుఁగని దేశభక్తియును ♦ త్యాగము సత్యము ధర్మనిష్ఠయున్
గలుగఁగఁ గట్టి వ్రాసితి జ ♦ గన్నుత కావ్యము! పక్షపాతపుం
దెరఁ దొలఁగించి చూచినను ♦ విశ్వనరుల్ "సరిచేయి" రాజశే
ఖర కవిసార్వభౌముఁ డనఁ ♦ గాఁదగు నం చొకయూహ దోఁచెడున్.

సీ॥ కవిరాజశేఖరు ♦ కవితానిరూఢి రాయలసీమ కీర్తి ది ♦ గ్వ్యాప్త మయ్యె!
సత్యాదాత్తమహా శ ♦ తావధానివలన నాంధ్రదేశము వాసి ♦ నందఁగలిగె!
కలిత-చారిత్రక ♦ కవి పితామహుచేతఁ గవిత నూతనకాంతిఁ ♦ గాంచె నేఁడు
కవిసార్వభౌముచే ♦ నస్మదాదులు గురు లతులితానందంబు ♦ నంది రిపుడు!

గీ॥ సూర్యవంశ మహాకవి ♦ సోము వలన
సూర్యదేవతాకంబయి ♦ సొబగు గులుకు
ప్రాగ్వటూర్వరి చిరయశః ♦ పూర్తిఁగాంచి
నగరములలోన నున్నతో ♦ న్నతి వహించె!

మ॥ మనసున్ లోఁపలఁద్రిప్పి తన్మయత ముం ♦ పన్ [illegible] స్వాతంత్ర్య ధ
ర్మనిరూఢస్థితి నారితేర్చిన మహా ♦ బ్రహ్మర్షి మూర్ధన్యా! నీ
కును బ్రహ్మయు వెసంగఁగాక కృతియున్ ♦ క్షోణిన్ వెలుంగొందుఁ గా
కనపాయ స్థిరకీర్తి శోభితమునై ♦ యాచంద్ర తారార్కమున్.

ఇట్లు

శ్రీ. శ్రీ. శ్రీ. కళాప్రపూర్ణ-కావ్యస్మృతితీర్థ-అభినవవా
ఆంధ్రవాల్మీకి. జనమంచి-శేషాద్రిశర్మ,
అభినందన-సభాధ్యక్షుడు.

My dear Rajasekhara!

I must have already told you that I am an admirer of your bo If I have not done so, it is an unconscious and unintended omissi You are one of those few poets who have been able to treat an epis taken from real History and present it to the world as excell literature of which the Telugu language has every reason to be pro Your Rana Pratap Singh Charitra is one of the most memorable modern productions. I congratulate you on your closeness to fa and a style that never flags.

With best regards,
Yours sincerely,
C. R. REDDI.

(28—1—55)